

A

MAGYAR ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK

VÁNDORGYŰLÉSEINEK

TÖRTÉNETE

1840-TŐL — 1890-IG.

A NAGYVÁRADON 1890. AUGUSZTUS 16 — 20-IG TARTOTT XXV-IK, JUBILÁRIS NAGY-
GYŰLÉS ALKALMÁRA, AZ ÁLLANDÓ KÖZPONTI VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

Dr. CHYZER KORNÉL

ZEMPLÉN VÁRMEGYE FŐORVOSA, A M. TUD. AKADEMIA, AZ ORSZ. KÖZEGÉSZSÉGÜGYI TANÁCS,
A K. BUDAPESTI ORVOS EGYESÜLET, A VÁNDORGYŰLÉSEK ÁLLANDÓ KÖZPONTI VÁLASZT-
MÁNYÁNAK TAGJA SAT.

S -A.-UJHELY, 1890.

NYOMATOTT A „ZEMPLÉN” MŰINTÉZETÉBEN.

BENE FERENCZ és BUGÁT PÁL

EMLÉKÉNEK.

ELŐSZÓ.

A tudományos társulatok, klubok, gyűlekezetek és tudom is én mi néven nevezett egyesületek, ha pénzre tesznek szert, nagy expedíciókat rendeznek más világrészekbe, a legközelebb eső vidékek pedig, saját hazánk vidékei, bizonyos tekintetben valóban titokzatos lepelbe maradnak burkolva. (»Tizenöt nap a Dunán«).

Rudolf trónörökös főherceg.

magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűléseinek állandó központi választmánya az intézmény 50 éves jubileuma alkalmából, a Nagyváradon tartandó XXV-ik gyűlés tagjainak alig szolgálhatna gyakorlatibb értékű emlékkal, mint az eddigi vándorgyűlések történetével; csak sajnós, hogy megírása reám bízott, ki nem rendelkeztem annyi idővel, a mennyit ilyen munka kimerítő összeállítása igényelne.

Én igyekeztem a Munkálatokban rejlő irodalmi kincsekre röviden rámutatni, azok tartalmának könnyebb áttekintése okáért név, hely- és tárgymutatót készíteni, a többire nézve kénytelen vagyok az olvasót magokra a Munkálatokra utalni, melyek hazánkat illetőleg az orvosi, természeti és ezekkel rokon tudományokra vonatkozólag örökre kútforrásoknak fognak maradni.

Az anyag elrendezését a tartalomjegyzék mutatja.

A vándorgyűlések által felölelt óriási tárgyhalmaznál fogva, a bevezető általános vázlatban nem terjeszkedhettem ki minden egyes ügyre és tudomány-szakra oly mértékben, mint azt a vándorgyűlések tevékenysége megérdemelte volna; de a hol ez intézménynek kiváló szerep jutott, ott azt a megfelelő gyűlés rajzában igyekeztem kiemelni s ezért is az egyes gyűlések történeti áttekintése egyrészt az általános vázlat kiegészítéséül, másrészt a mondottak igazolásául tekintendő.

A hol a mű bevezető részében a szövegben, rövidség okáért, zárjel közt római számot irok, az, az ezen műben olvasható egyes

gyűlések leírására utal. Hol a római szám mellett arabs szám is áll, ott a római szám a vándorgyűlések XXIV. kötetből álló *Munkálatainak* megfelelő folyamát, az arabs pedig az illető kötet lapszámát jelzi.

Munkálataink kis könyvtárát ismételve elejétől végig lapozva, én érzem legjobban, hogy intézményünk története, multunk és hazai tudományunk érdekében, még bővebb és behatóbb tanulmányra és ismertetésre méltó.

Sátoralja-Ujhely, 1890. július hó 7-ikén.

Chyzer Kornél.

Tartalom.

	Lap.
A vándorgyűlések eredete, czélja és eszközei	1.
» » pályadíjai	9.
» » alkalmából megjelent könyvek jegyzéke	10.
A k. m. természettudományi társulat alakulása	15.
A gyűlések tevékenysége s eredményei az egészségügy terén	15.
» » » fürdőink s ásványvizeink ügyében	18.
» » » a természettudományi téren	19.
» » » a régészet terén	20.
» » » a mezőgazdasági téren	22.
» » » a társasági téren	23.
A gyűlések alkalmával rendezett kirándulások	24.
» » kitüntetései	26.
A huszonnégy gyűlés helyeinek, idejének, tagjai számának, tisztika- rának sat. rovatos statistikai átnézete	28.
Az egyes gyűlések történeti áttekintése s kiváló mozzanatai:	
I. gyűlés Pesten	32.
II. » Pesten	35.
III. » Besztercebányán	38.
IV. » Temesvárt	41.
V. » Kolozsvárt	44.
VI. » Pécssett	47.
VII. » Kassa-Eperjesen	52.
VIII. » Sopronban	58.
IX. » Pesten	63.
X. » Maros-Vásárhelyt	70.
XI. » Pozsonyban	72.
XII. » Rimaszombaton	76.
XIII. » Egerben	79.
XIV. » Fiumében	84.
XV. » Aradon	91.
XVI. » Herkulesfürdőben	96.
XVII. » Győrött	101.
XVIII. » Előpatakon	106.
XIX. » Máramaros-Szigeten	111.

	Lap.
XX. » Budapesten	115.
XXI. » Szombathelyen	118.
XXII. » Debreczenben	123.
XXIII. » Buziás-Temesvárott	128.
XXIV. » Tátrafüreden	135.

A vándorgyűlések Munkálataiban megjelent értekezések címjegyzéke
szakok szerint:

I. Orvosi értekezések	146.
II. Helyrajzok s kirándulások leírása	159.
III. Természettudományi általános érdekű értekezések	159.
IV. Physikai s astronomiai értekezések	160.
V. Anthropologiai és állattani értekezések	161.
VI. Növénytani értekezések	164.
VII. Ásvány- és földtani értekezések	165.
VIII. Chemiai értekezések	168.
IX. Régészeti értekezések	169.
X. Társadalmi értekezések	170.
XI. Gazdasági, ipari és bányászati értekezések	171.
XII. Emlékbeszéd, megemlékezés, életrajzok, arcz- képek betűrendben	173.
XIII. Megnyitó-, üdvözlő-, bezáró- és búcsú beszédek	174.
Helyreigazítás	176.
Név-, hely- és tárgymutató a huszonnégy gyűlés Munkálataihoz	I—LIX.
A gyűléseken résztvett tagok névsora, az általok látogatott gyű- lések számának kimutatásával	LXI.

Ötven évvel ezelőtt, az 1840-iki július hó 25-én tartott orvoskari dékáni választó gyűlésen, tette meg indítványát *Bene Ferencz*, kir. tanácsos, az orvoskar elnöke és az orvos-sebészi tanulmányok igazgatója, „*Tudományosságunk előmozdítása ügyében*,” melylyel vándorgyűléseink alapját megveté s hazánk orvosi és természettudományi mozgalmát megindítja.

Az indítvány szövege*), tekintettel a körre, amelyben előterjesztette, az orvosoknak szólott ugyan, de czime megfelelt a nemcs indítványozó által óhajtott lényegnek, t. i. általános tudományosságunk előmozdításának.

Ezt már *Bugát Pálnak*, a magyar tudomány lánglelkű élesztőjének, intézményünk társalapítójának, az indítványt commentáló cikkeiből is olvashatjuk, melyekkel azt lapjában, az „*Orvosi tár*“-ban**), a hazai orvosok és természetvizsgálók tudomására hozta.

Történetirőti tisztemnek úgy vélek a leghivebben megfelelhetni, ha *Bugát* cikkeinek intézményünk főbb irányaira vonatkozó óhajtsait egész terjedelmükben ide igtatom.

Látni fogjuk ezekből, hogy mennyire tisztába voltak a tervezők a czéllal s annak eszközeivel. A tudomány fejlesztésének számos pontba foglalt különböző módozatain kiüül, melyre a tervezett gyűlések hivatottak leendettek, *Bugát* a nagygyűlések hasznát még a következőkben látta:

»Az orvoskar gyűlekezete vidékre való áttételének sok, jelenben még minden oldalról nem ösmert üdvös hatásai lehetnek, itten azon leszek, hogy ezeket röviden adhasam:

Nekünk azon kell lennünk, hogy egymással minél többször találkozzván, egymást bensőleg minél jobban ösmerjük. . . . Ha vidéki ügyfelünk tudja, hogy eljő az idő, melyben velünk, központi emberekkel találkozik, ő ezen tudományos találkozásra bizonynyal előkészítendi magát s iparkodandik, hogy tudományos vásárunkon minél válogatottabb árukkal jelenhessen meg. . . . Egyesületünknek főczélja az legyen, hogy minmagunkból

*) »Mivel az orvosok összejövelei fölséges, nehézzoltu, és terjedelmes tudományunk és művészségünk előmozdítására oly nagy hatást gyakorolnak, mint ezt Európa, Amerika és Ázsia orvostársaságainak eredményei bizonyítják; és mivel országunkban is több ily egyesületek, nevezetesen Budapesten is alakultak már; továbbad, mivel, ha ezen társaságok szorosabb kapcsolatokkal tartatnak össze, mind a hazára, mind egyetemes tudományunkra nézve annál érettebb gyümölcsökkel biztatnak; és végre, mivel az egyes társulatok életműves összetartására az orvoskar már felsőbb helyekről adott törvények által is helybe lévé, hagya, e czélra legalkalmasabb eszköz lenne: azért czélainkkal legmegegyezőbb volna, ha a társult tagok (membra collegiata) évenként kétszer jönnének össze, még pedig egyszer Pesten május hó közepe táján, egyszer változtatva országunk más és más városában szeptember közepekor, mi által a tagok országunkkal megösmerekedhetni bő alkalmat nyernének.« (Orvosi tár 1840. II. kötet. 186. lap).

**) 1840. II. k. 185. és 202. lapon.

országunk emberiségének élet- és egészségbeli üdvére annyi erőt fejtsünk ki, amennyi kifejlesztésére csak tehetségeink képesek. . . . Országunkat természettudományi tekintetből még kevésbé ösmervén, a gyülekezetenkénti más vidékre való áttétele által bővebb alkalmunk adódván, természettudományban avatottabb társaink bennünket azon vidéki ritkaságokra figyelmeztetnének, országunkat azokkal megösmerkedtetnének, honnét sokféle áldás háromolhatnék szegény hazánkra, mert szegénységünknek egyik oka az is, hogy természetadta javainkat nem ösmérjük, melyeket kikutatván, elhanyagolt rendünk országunk figyelmét idővel annál inkább magára vonná. . . .

Azon tárgyak, melyek közgyűléseinket gyakorolhatják, kétfélék lehetnek, t. i. vagy tudományosságunkat s ezáltal az emberiség életbeli üdvét érdekelhetik azok, vagy pedig rendünk java előmozdításának viszonyában állanak. . . .

Gyűlhelyeink vidékének természettudományi ritkaságainak megtekintése, az ezekről már kész dolgozatok, mint maga nsgos elnökünk tervében áll, különösen foglalataskodtathatná gyűléseinket, mi egész hazánkra nézve csak üdvhozó lehetne, mi pedig hazánkbeli ritkaságok ösmeretére a legkönnyebb szerével juthatnánk, országunkban elhanyagolt áldásthozó természettudományok művelésére közölünk annál többen serkentetnének.

Évenként elolvastathatnék rendünk története. . . .

A jó gazda minden év végével számot vet magával és a zárdákban mindenkor van egy, ki a történeteket feljegyzi, hát csak mi legyünk-e oly könnyelműek, hogy magunkkal évről évre számot ne vessünk? . . .

A tudományok megszűnván monopoliumok lenni, azoknak eredményeit véka alá rejtteni emberiség elleni vétek volna, azért gyűléseink végzetével oly egyetemes gyűlést tarthatnánk, melyben évenkénti fáradozásaink gyümölcseit a haza szent oltárára hozva, abban a nem orvosok is megjelennének, melly alkalommal elhunyt munkásabb életü társunk fölött beszéd is tartathatnék.

Ezek és effélék azon tárgyak, melyek az egész emberiség javára, rendünk diszére közgyűléseinket foglalataskodtathatják.

Mi másodsor rendünk javát érdeklő, közgyűléseinket gyakorló tárgyakat illeti, ezek szinte igen sokfélék lehetnek; ilyen tanítványaink lehetőségig legnagyobb tökéletességre való mimódoni vitelének kérdése; rendünk egyéneinek országunkbani egyenletesebb felosztása; rendünknek átokhozó bő elszaporodásának kevesbitése, valamint azon kérdés is, mennyire van rendünknek a megürült állomások új egyénekkeli kitöltésére befolyási joga; továbbad mi módon lehetne rendünk kiaggott, elnyomorodott, kiszegényedett tagain, valamint gyámoltalan árváinkon és özvegyeinken segíteni? s. tb. s. tb. Ugyanannyi kérdések, melyek még czernyi lehetségesek mellett eléggé foglalataskodtathatják gyűléseinket.*

Vándorgyűléseink keletkezésének előzményeit és eredetileg kitűzött céljait azért idéztem oly terjedelmesen, mert azoknak a munkálatokban nyoma sincs s mert a működési térnek, 50 év előtti ily correct megjelölése megérdemli, hogy az utókor hálával s elismeréssel vegye tudomásul alapítóink páratlan ügybuzgalmát és kitartó erélyét.

* * *

Lássuk ezek után, hogy mimódon s mily eszközökkel felelték meg e gyűlések a kitűzött céloknak!

A magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűléseinek életbelépése nemzetünk cultur-történetében korszakot alkotó pillanat, melynek nagyságát annál jobban fogja méltányolni az utókor, mennél jobban fognak terjedni és hódítani a természettudományok, melyek a mai és a jövő haladás alapját, talpkövet képezik.

Ezeknek története Magyarországon intézményunktől elválaszthatatlan.

Azon lázas nemzeti mozgalom, mely vándorgyűléseink születésének korszakát jellemzi, amelyben *Horváth Mihály* szavaival élve, »a mozgalomnak új tényezői léptek a sikkra,« teremte meg intézményünket, mely működési tért nyitott mindazoknak, kik az akkor élénk vármegyei életen kívül óhajtottak dolgozni a hazáért s kik távol a politikai elvek harcától a nemzet egyszerű, akkor figyelemre alig méltatott napszámosai gyanánt buzgókodtak a nemzetnek önmaga által is elhanyagolt anyagi érdekeiért és modern szellemi haladásáért.

Abban a korszakban sem orvosi, sem természettudományi magyar irodalom nem létezett; de volt oly nemzeti lelkesedés és oly ihlettség, aminő azelőtt soha! Csakis ennek tulajdonítható, hogy intézményünk megnyitó gyűlésén az ősz fűrtjeivel is tiszteletet gerjesztő komoly *Bene Ferencz* még az angyalokkal is magyarul óhajta vala érintkezni, ha beszélni tudnának. S ezen hazafiui lelkesedés néhány évtized alatt lázas tevékenységgel igyekezett pótolni mindazt, amit elődeink századokon át mulasztottak.

Innen van az, amit alább részletesebben látni fogunk, hogy alig van a nemzetnek oly culturalis, emberbaráti vagy egyébként közhasznú intézménye, melynek megteremtésére vagy javítására az első lépés nem vándorgyűléseinkből indult volna ki.

S ha a számtalan, kebelökben megpendített szép eszme és általános helyesléssel fogadott indítvány fogantatása körül aránylag kevesebb volt az eredmény, mint azt az indítványozók remélték, annak oka egyrészt a testület nem állandó szervezetében volt keresendő, mely kivált első időszakában, midőn még állandó központi végrehajtó-bizottsága nem volt, évről-évre nagy részében új és más elemekből állott, de még inkább ama körülményben, hogy a legtöbb intézmény létrehozása s a meglévőknek javítása a vándorgyűlések crején s hatáskörén kívül állott és ez irányu igyekezetök sokszor még legyőzhetetlen akadályokba is ütközött.

Amit a szakférfiak és az általok lelkesített nagy közönség crejéből és támogatásával létre lehetett hozni, azt nagygyűléseink létre is hozták.

* * *

A vándorgyűlések céljairól részemről többet mondani, mint azokról alapítók: *Bene Ferencz* és *Bugát Pál* szavaiból fentebb idéztem, egészen feleslegesnek tartom, annál inkább, mert elért eredményeik világosabban fognak szólni a legkésebb szavaknál.

Végcéljok legtágasabb értelemben a haza boldogítása és a magyar faj fejlesztése lévén, eszközüket pedig hazafias szakférfiak szíve és esze képezvén, kevés szó kellett arra, hogy feladatuk alapszabályokba foglaltassék és működésök azokban körülírássék.

S csakugyan úgy gondolkozhattak alapítóink, midőn az eredeti, rövid alapszabályokat (I. 83.) megalkották, melyek csekély, a kor igényelte változtatással ma is érvényesek (XXIV. 3.).

S mégis akadtak mindig oly tagok, még pedig a legtekintélyesebb szakférfiak sorából is, kik az alapszabályok módosításában keresték a még si-

*

kerdésabb működés lehetőségét. Pedig testületek szellemi tevékenységén alapszabályokkal lendíteni nem lehet. Az alapszabályok sohasem mérvadók valamely intézmény eredményeire nézve. A legjobb alapszabályok mellett tönkremehet minden egyesület, ha tagjai érdeklődése csökken; míg viszont a legrosszabb alapszabályok mellett, sőt azok nélkül is igen sokat lehet tenni, egyenként és társulva is, a fölvilágosodás terjesztéséért, a nép szellemi és anyagi haladásáért.

Eleinte még az alapszabályok igen tág keretét is szűknek találták. A tudományok népszerűsítéséért nagyon buzgólkodó *almási Balogh Pál* a vándorgyűlések hatáskörét óhajtotta volna a francia *Congrès Scientifique* módjára az ember ismeret legtöbb ágára kiterjeszteni (V. X.).

Hasonlóan gondolkozott *Pulszky Ferencz* is (VII. 40.), ki cperjesi megnyitó-beszédében összehasonlítva a germán és román faj hasonnemű intézményeit, elmondja, hogy míg az analitikus oszlató germán jellem megtette hatását a német orvosok és természetvizsgálók vándorgyűléseire is, kiktől lassanként a gyógyszerészek, gazdaszok, bortermelők, erdészek stb. egymásután különváltak s külön-külön bevándorolják évenként Németország különböző vidékeit, addig a syntheticus román szellem egyesített s az Olaszok hasonnemű gyűlekezete «Congresso dei Scienziati» összpontosítja a félsziget tudományosságának minden ágát, minden irányát; azt tartja, hogy nekünk, kik jellemünkben jobban hasonlítunk a román nemzetekhez, mint a germánokhoz, nagyobbítani kellene gyűléseink körét.

Pedig ha a bekövetkezett tényekből vonnánk következtetést: úgy inkább hasonlítunk a germán fajhoz, mint a románhoz, mert mi is felbomlottunk elemekre s ma a régészek, történészek, gazdaszok külön járák be az országot, s megvagyok győződve, hogy még több szakosztályunk is külön járna, ha elegen volnánk.

Pedig a németek e megoszlást megtehették, mert sokan vannak minden szakban és igen tág a hazájuk is, de nálunk a gyűlhelyek, melyek még mindig nem tudják levetkőztetni a vendéglátás költséges voltát, ma-holnap félni fognak a különféle vándoroktól, melyek majd tudósok, majd dalárok, majd tüzoltók stb. alakjában jelennek meg náluk.

Gyűléseink későbbi szakában mindinkább szűkebb határok közé akarták szorítani azokat és csak szakembereknek engedni befolyást a gyűlések vezetésére.

Ennek ismételt sürgetése folytán alkották meg az alapszabályokon kívül hozott egyes nagygyűlési végzésekből az *Ügyrendet*, mely a szükséghez képest ismételve kiegészítettett, és most, mint az alapszabályok függeléke, a munkálatok minden kötetének elején lenyomva, utbaigazít mindenkit a nagygyűlés minden mozzanata tárgyában.

A gyűlések ügymenetének egyik legfontosabb ujitása kétségkívül az volt, mit *almási Balogh Pál* már a VIII-ik gyűlésen sürgetett, s mi csak az új, 1848 utáni korszakban, a IX. gyűlésen határozottatott el, hogy a gyűléseket előkészítő s azok vezetését kezében tartó állandó bizottság, a mai állandó központi választmány alakitassék. Ennek működése által biztosítva van a gyűlések jövője s nem függ többé a véletlentől, aminck régebben egészen ki volt téve.

Ez most állandó közege a vándorgyűléseknek, mely az egyes gyűlések között az összefüggést tartja fenn. Gondoskodik, hogy a következő nagygyűlés helyén a helyi bizottság megalakuljon és a szükséges előkészületeket megtegye. Megállapítja a gyűlés programját. Megbiz szakférfiakat, kik a

nyilvános közületeken, a tudományos estélyeken (melyek elsejét a IX. gyűlés látta) általános érdekű előadásokat tartanak. Szakosztályai kijelölik a vándorgyűlések egyes szakosztályainak szervező elnökeit, kiknek feladatuk azokat nagyobb szabású szakbavágó előadással, ugynevezett adressel megnyitni. Gondoskodik a pályamunkák megbírálásáról, a pályázatok kihirdetéséről és a Munkálatok szerkesztéséről. Végül felügyel a pénz- és le-véltárra.

Ezen állandó központi választmány minden vándorgyűlésen kiegészítette a közülés nagy választmányává az azon vándorgyűlés tisztviselőivel és minden szakosztály által választott saját szakválasztmányával a közülés tárgyainak elintézésére s most már az így alakult nagy választmány határoz a vándorgyűlésnek minden a közülés elé hozott ügye felett s határozatait ennek csak tudomásul adja.

Ez által meg van tehát óva a szakemberek befolyása a gyűlések egész ügymenetére, s ki lehetnek elégitve azok is, kik a tudományt a nagy közönség esetleges korteskedésének kitenni nem akarták, a mitől pedig a tudománynak soha sem kell tartania, a mint hogy például nem tart a természettudományi társulatban sem, hol szintén aránytalanul több a laicus tag, még pedig kisebb 3 fnyi tagdíj mellett, mint az ide vágó tudományokkal foglalkozó szakember.

Mint *Bene* fentebb intézett sorából láttuk, a vándorgyűlések megtartását 1841-ben csak befolyásos egyének eszközölhették ki az akkori kormánytól s az első helybenhagyó királyi végzést csak az V-ik gyűlés hallotta.

A szabadságharc után a nehézségek ismétlődtek s a gyűlések intézői csak 1863-ban kapták meg az engedélyt újból, *bizonyos feltételek teljesítése mellett* (IX).

Azóta legalább ily akadályokkal nem kell küzdeniök.

Pályafutásuk azonban nem volt mindig egészen sima. Akadtak mindig olyanok, kik csak az intézmény hibáit látták, de előnyeit nem; s magán körökben és a sajtóban is megtámadták azt s igyekeztek tőle a szakembereket és a nagy közönséget elidegeníteni.

Nagyon találóan jellemezte az emberi természet eme hajlamát utolsó, tátrafüredi nagygyűlésünk egyik érdemes elnöke, mostani közoktatásügyi miniszterünk gróf *Csáky Albin*, közgyűlési megnyitó beszédében, midőn a mai korszakról szólván, mely több gáncsolóra, mint dicsőőre talál, ezeket mondja: »Egyesek t. i. szintugy, mint a nagy közönség, sokkal inkább megérzik a hiányt, a hibát s mulasztást, a kényelmetlenséget, mint a javulást s jobbrafordulást, a haladást és ennek összes folyományait: csak szűkség- és természetszerűeknek tartván ezeket, rendkívülieknek ellenben és »malum non necessarium«-nak amazokat. De másrészt az elégedetlenség maga kétségtől egyike hatalmas tényezője az egészséges fejlődésnek, mert, mint a kétey a tudományosságot, ugy eredményezi előtörékvés útján a jobblétet.«

A megtámadtatás az épen idézett törvényszerűségnél fogva azonban csak előnyükre vált, s az előtörékvés útján elért jobblétet elismerték ma azok is, kik régebben az intézményt kitűzött céljai elérésére alkalmatlannak tartották s ezért tőle vissza is vonultak.

Kezdetől fogva a gyűlések állítólagos lakmározásai ellen volt sokaknak kifogásuk, a mit egyébiránt a német és angol tudósoknak is sokszor szemökre hánytak. Ez a kifogás annyira ment, hogy a VII-ik gyűlés határozatot is hozott e tárgyan, utasítván a rendezőket, hogy a vendégeske-

déseket megakadályozni igyekezzenek; és a komoly munkás Zipser András felháborodva eme üres vád folytán, előadást is tartott a felett: »Valjon a természetvizsgálók csak lakmározniak-e vagy egyebet is tesznek?» (VIII.) Az egri gyűlés személyes kellemetlenségei is elsimulván (lásd XIII.) miket annak idején még azon nem szerencsés határozat fokozott, hogy azok, kik az állandó választmány üléseiben egy évnél tovább okadatolás nélkül részt nem vesznek, abból kihagyandók, ma a vándorgyűlési intézmény ellen csak annak lehet kifogása, a ki közelebbről nem ismeri.

Ki a gyűlések tudományos eredményeit kevesli, annak azzal felelünk, hogy a tudomány fejlesztése nem is céljuk. Sokkal szerényebbek eszközeik, mintsem hogy erre vállalkozhatnának. Ez az Akademiák és állandó tudományos egyesületek, és tudományos intézetek feladata.

A vándorgyűlések célját a kolosvári, V-ik nagygyűlés elnöke: Erdély főkormányzója, és m. t. akadémiai elnök gróf Teleki Józsefnek a közülés megnyitó beszédében mondott szavaival fogom ismételni:

»A ki meggondolja, mennyit éleszti az mindazon helyeken, hol vándorlásaiban megállapodik, a tudományok, különösen a nagy, részleteiben kimeríthetetlen természetet vizsgáló tudományok becslését, szeretetét; a ki tekintetbe veszi a természeti tudományoknak, épen azoknak, melyeknek anyagi jóllétünkre legnagyobb befolyások van, melyek főként ennek előmozdítása körül foglalatoskodnak, az általi gyarapodását, hogy honaink legjelesebb természetvizsgálói, a természet különböző ajándékaival pazarolva ellátott kis hazánk majd egy, majd más részében ezekkel a helyszínen ismerkedhetnek meg, és egyesült erővel egymást kölcsönösen segítve gyűjtött ismereteiket központosítva terjeszthetik a tudós világ elejébe, tarthatják fenn a késő maradék használatára; a ki felfogni képes azon következményeket, melyeket a két hazának minden részében elszórt természettudósoknak egymással közelebbi megismerkedése, időről időre tudományos társalgása, szorosabb érintkezése szülhet, a ki mind ezt összeveszi, lehetetlen, hogy meg ne győződjék ezen vándor társulat üdös hatásáról, eredménydús működéséről.« (V. 16.)

Nem kevésbé jellemzően írja le a vándorgyűlések célját más lelkes hazafi és természetbúvár: Kátai Gábor, ki az egri gyűlés meghívójában így szól a nagyközönséghez:

»Nemzetünk újabb életéből alig tudnánk felmutatni intézményt, mely egész összegében véve, társias kedves jellegénél fogva, oly hű tükre volna a magyar ember természetének, mint aminők a magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűlései.

A magyar haza minden részéből gyülekeznek itt össze a gyógyművészet és természettudományok avatottjai és kedvelői, hogy társaikkal barátságosan közöljék mindazt, miről a titokrejtő fátyolt egy év folytán fellebenteni sikerült, s versenyezve odatörekesznek, miszerint az átalok fölkarolt tudományok körében felmerült vívmányokat közkincsesé téve, igazolhassák a római bölcs ama felséges mondatát: »semmi által sem közelítjük úgy meg az isteneket, mintha embertársainknak egészséget, jólétet adunk.« (XIII. 4.).

Végül még egy jelszünk, vidéki orvosaink volt diszcs, a vándorgyűlések törhetlen híve, az emberiség és haza nagy kárára korán elhunyt Darányi János szavaival akarom indokolni gyűléseink szükségét:

»Mi még azon ponton állunk, hogy a tudomány népszerűvé kell tennünk a nemzet nagy zöme előtt, melynek körében hiába keresnők azon

messzebb kiható érdekeltséget, mely a tudománynak a társadalmi élet minden rétegébe áthatását eszközli, ez pedig a művelődés nem muló megkövetelésének életfeltétele.* (XV. 9.).

S aki századunk egyik legnagyobb magyarjának, a lánglelkű *bárá Eötvös Józsefnek* nézetét e gyűlésekről és azok hivatásáról akarja ismerni, azt a pesti 1863-iki nagygyűlés alább olvasható leírására utalom, hol remek elnöki megnyitó-beszédét egész terjedelmében közlöm (IX.).

* * *

A vándorgyűlések keletkezésekor az általános lelkesedés mindenfelé nagy lévén, az ország különböző vidékei vetekedtek egymással, hogy azokat kebelökbe fogadhassák, s a meghívások egymást érték minden oldalról; de a természeti törvényen alapuló azon tényt, hogy hegyes-dombos vidékeink vagyonosabb mivelt osztálya, melynek a létért való küzdelemben nagyobb tevékenységet kell kifejtenie, mint a televénydus alföldön lakóknak, előre-haladottabb s jobban tudja felfogni a haladó kor intő szavát, nagygyűléseink története is igazolja; mert ha multunkra visszapillantunk, látjuk, hogy még a negyvenes éveknek általános hazafiúi lelkesedéstől áthatott korszakában is, amidőn minden új eszme, amelylyel hazánk felvirágoztatását előmozdítani lehetett, mohón karoltatott fel; intézményünket, mely közmegegyezés szerint nem remélt eredményeket mutatott fel, hegyes vidékeink szegényebb értelmisége istápolta s nevelte nagyra; míg a gazdag magyar síkság nagy városainak, például Szegednek, Szabadkának, Kecskemétnek s akkor még Debreczennek is eszébe nem jutott vándorgyűléseinkre fordítani figyelmüket s azokat saját körükbe meghívni, azok működésén okulni s azokból hasznot huzni. Temesvár egyedül képezte a kivételt, mit abból magyarázhatni, hogy annak lakossága idegen elemek folytonos bevándorlása által keverve régen elvesztette a sajátos alföldi városi típust, vagy talán lakói vegyes voltánál fogva nem is birt ilyennel soha.

Ezt csak mint tényt felemlítve, nézzünk végig azon helyeken, hol nagygyűléseink az ország szélein, a Kárpátokban és azok alján ismételve tartattak.

Az előkészítő első két gyűlés Pesten tartatott. A vándorlás a III-ikkal kezdődött. Hogy ezt Beszterczebányán mily lelkesedéssel fogadták, azt az ottani gyűlés külön leírásánál mondom el (III.).

Következett a temesvári, ahonnan Kolozsvárra vonultak. Ez volt az első lépés Erdélynek az anyaországgal való egyesítésére (V.). Az ezután következő, a déli határszélén Pécsen tartott gyűlést, hazánk legészakibb részére, Kassa-Eperjesre hívták meg, ahonnan a nyugati határszélre, Sopronba vonult. Ez 1847-ben volt. Itt megszakadt a gyűlések fonala s csakis 1863-ban gyűlhettünk újra össze Pesten, mint fentebb is mondám, bizonyos feltételek teljesítése mellett (IX.). Innen a hű leány karjaiba siettek az anyaország fiai, Maros-Vásárhelyre, a minden oldalról óhajtott unió előkészítésére (X.). Majd Pozsony, Rimaszombat és Eger fogadta egymásután a gyűléseket, mire általános nemzeti lelkesedés közt kétszerannyian mint más gyűlésre, vonultak Fiuméba, kifejezést adni annak, hogy mi is »Indeficienter« ragaszkodunk hozzá (XIV. XXIII.). Ezen gyűlés tagadhatatlanul politikai színezetű is volt, minek bizonyságául a Szózatot olaszul hoztuk haza emlékül.

Délnyugatunk legvégső pontjáról délkeletre mentünk Aradra és a Herkules-fürdőbe, majd ismét északfelé Győrbe.

A következő előpataki gyűlés igazi vándorló-gyűlés volt, utbaejtve a Székelyföld legdélibb pontjait. Ezután a keleti Kárpátok fővárosa, Máramaros-Sziget volt a gyűlés színhelye, ahonnan Budapestre tétetett, ahová már régóta többen óhajtottak.

Majd ismét a nyugati határ legmagyarabb városa, Szombathely fogadta gyűléstünket s csak innen ment be először az ország szívébe, Debreczenbe.

Most két fűrdőintézet következett, mely jól felfogva érdekét, ujabkori haladását mutatta be a m. orvosoknak és természetvizsgálóknak, Buziás Temesvárral egyetemben és a Tátrának háromágu koronája a három Tátrafüred.

Hogy a különböző időkben milyen volt a gyűlések iránti érdeklődés s kik voltak intézőik stb., az a néhány lappal alább látható rovatok kimutatásából derül ki.

Mind a 24 gyűlésen 11,011 tag vett részt. Ilyenckül 7394 egyén volt beírva, kiknek névsora e könyv végén olvasható, azon gyűlések számának kimutatásával, amelyeken résztvettek.

A gyűlések látogatói közül 218-an öt vagy több gyűlésen, ezek közül 38-an 10 vagy több gyűlésen vettek részt.

Oly társunk, ki 20-nál több gyűlés tagja volt, csak egyetlen egy van a névsorban: *Halász Géza*, kit az utolsó gyűlés tartama alatt vesztettünk el s kinek páratlan buzgóságát s ez intézmény körüli érdemeit a jubiláris nagyváradi gyűlés lesz hivatva megörökíteni. Utána következik természet-tudományunk nestora, a physical felfedezésekben megőszült nagyérdemű *Jedlik Ányos*, ki 19 gyűlésen vett igen szerény, de annál tevékenyebb részt s ki ott volt az elsőn, ott a 24-iken s ott lesz 90. éves kora daczára a jubiláris XXV-iken is. S legyen még sokáig!

A gyűlések jellege természetsszerűleg mindig és mindenütt magyar volt; sőt épen a lángoló hazaszeretet az, mely minden ténykedésök alapja és rugója. Mindamelllett a magyar tudomány soha sem irtózott az idegentől, szívesen tanult tőle, szívesen hallgatta a német, olasz és francia előadásokat, szóval soha sem volt chauvinista.

Sőt voltak a gyűlések közt valóságos nemzetközi jellegűek is. Ilyen volt a soproni, ilyen a pozsonyi. (Lásd leírásaikat VIII. és XI.)

A külfölddel való érintkezéstől nem csak nem tartottak, de sőt keresték azt, szintén hazánk megismertetésének érdekében. Innen van egyes tagoknak kiküldetése a németek nürnbergi — az olaszok velencei gyűlésére, a kölcsönös távirati üdvözlések.

Hogy német szomszédaink ezt hogy fogták fel, azt *Frauenfeld* a pesti 1863-iki gyűlésen magyarázta meg, elmondván, hogy a tudomány előtt minden nemzetiségi fal ledől.

* * *

A lelkesedés melylyel a III-ik gyűlést, mely mint tekintélyes szakférfiak vándorgyűlése legelső volt a hazában, Beszterczebányán fogadták, oly nagy volt, hogy a tárt karokkal fogadott tagoknak nyújtott mindenféle kedvezményeken és okulási alkalmon kívül, a gyűlés emlékét még e célra veretett éremmel is megörökítették. (III.) E tekintetben a későbbi gyűlések helyei sem akarván hátra maradni a legtöbb gyűlés emléke ily módon is meg van örökítve. Magoknak a gyűlések gyakorlatibb gondolkozásu férfiainak kellett ezen költséges emlék és figyelem ellen szót emelni (XVI.) s ez is hiába történt, mert a mit a gyűlés helye önként nyújt, azt

visszaautasítani nem lehet. Így jutottunk a III. IV. V. (ezüst) VI. VII. VIII. X. XI. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX. XXI. és XXIII. vándorgyűléseknek ércbe vésett emlékeihez is. Viszont a gyűlések helyeinek sokféle figyelmét némiképen meghálálándók és megörökítendőek, a nagygyűlések legtöbb helyütt, a hol tartattak, alkalmas helyre befalazott feliratos emléktáblákat készítetttek, melyek a gyűlés megtartásának idejét a helyszínén örökítik meg. Ezen emléktáblák közül a fumei úgy nagyobbyszerűségénél, mint leleplezési ünnepélyénél fogva leginkább említésre méltó. (XIV. XXIII.)

De nem csak hideg kővel és érczel, hanem a szív melegével is megörökítették a vándor tudósok itt ott gyűléseiket. Így az aradi gyűléskor Petroszénben az ottani Deák-gyarmat szegényei részére 100 ftnyi, a Herkulesfürdőben szegény betegek számára 300 ftnyi, az Eger melletti bátori kőszénbánya munkásai számára 100 ftnyi alapítványt gyűjtöttek és az aggteleki barlang meglátogatásának emlékére az ottani leégett ref. templomra 130 fto szedtek össze.

A gyűlések eredményein *végig tekintve*, bámulatosnak tűnik fel, hogy mily eszközökkel érték el azokat.

Fő eszközük a lelkesedés és lelkesítés volt, mert kezdetben a pesti első két gyűlés alatt az intézmény semmi pénzzel nem rendelkezett, a mennyiben tagjai díjat még nem fizettek. Az I. gyűlés munkálatait *Bugát* az *Orvosi társaság* adta ki s külön lenyomat képen bocsátatott forgalomba. A II-ik gyűlés munkálatai előfizetés útján jelentek meg. A III-ik gyűléstől fogva a tagok beiratáskor 2 pengő forintot fizettek a gyűlések költségeinek fedezésére. De a munkálatok terjedelme s egyéb kiadások nagyon növekedvén a VII-ik gyűlésen ez összeget felemelték 3, — a VIII-ikon 5 pengő, — és a XII-ikon 6 o. é. ftra, mely tagdíj azóta változatlanul megmaradt s a rendes kiadások fedezésére elégségesnek mutatkozik.

A tagok díjaiból ekként begyűlt összegeken kívül, csak még egy pénz forrása volt egy ideig a vándorgyűlésnek. A pesti első hazai takarékpénztár, mely culturalis és emberbaráti intézményének támogatásában pártatlan, a IX. X. XI. XIV. XVI. és XVII. gyűlések alkalmával összesen 700 fto adományozott gyűléseinknek céljai előmozdítására. Nemes tette nem szorul köszönetre! S ha saját költségei fedezésére nem is volt az intézménynak az említettnél egyéb vagyona, de nemes céljaira mindig tudott pénzt szerezni lelkesítése által.

Ez úton jöttek létre pálya és jutalomdíjai. Ezek által nagy lendületet adtak gyűléseink a ma is sanyaru viszonyok közt tengődő tudományos irodalmunknak. Részletes, korszerinti kimutatásuk e munka végén, a tárgymutató XXXIX—XLI. lapjain olvasható. Ezen kimutatás nélkül szintén valószínűtlenné látszanék, hogy ezen intézmény, mely saját kiadásait csak tagjainak szerény díjaiból fedezi, pálya és jutalomdíjakra az agio legkisebb számítása szerint *tizenegyezeröt száz forintot* szedett össze és fordított, mi által többeket tanulmányokra buzdított és sok oly mű megjelenését tette lehetővé, mely támogatása nélkül soha sem lát vala napvilágot.

A 30 pályadíjból (a 31-ik, soproninak nyoma az abszolút korszakban vész el) tízre 4466 ft, — tizenkilenczre 1218 darab cs. és kir. arany, s egyre száz darab 10 frankos arany fordított. Egyes díjak, nem pálya, — de jutalomdíjak voltak, a melyekkel bizonyos időszakban megjelent legjelesebbnek ismert munkák lettek kiüntetve. (Lásd a tárgymutatóban a 14. és 23-ik számot).

Ezek nem a vándorgyűléseknek köszönik létrejövetelüket.

De a huszonnégy darab *Munkálatok*-on, a tizenöt darab *Napi Közöny*-ön és a nagygyűlések által jutalmazott *pályamunkák*on kívül, legértékesebb s legmaradandóbb emléküket képezik még azon könyvek, melyek a nagygyűlések alkalmából megjelentek s melyek ezek nélkül alkalmasint soha sem jöttek volna létre. Mindezen könyvek oly könyvtárt képeznek, a minőt más tudományos társulatunk alig képes felmutatni.

Ezek lévén az eredmények legfényesebb tanujelci, hadd álljon itt is teljes sorozatuk a gyűlések sorrendjében megőrizve.

Van közöttük 21 megyei vagy városi helyrajzi munka, 11 fürdőleírás, egy orvos-gyógyszerészeti műszótár, egy ismeretterjesztő az orvosi és természettudományok köréből, 36 egyéb mű és röpirat, 2 kép és két külön térkép.

A pályaművek kivételével, a többi mind azon vagy a következő gyűlés tagjai közt ingyen osztatott szét, amelyiknek száma a könyv címe előtt áll.

A vándorgyűlések alkalmából megjelent könyvek jegyzéke:

I—XXIV. A vándorgyűlések *Munkálatai*-nak huszonnégy kötete 1841—1888.

IX—XV és XVII—XXIV. vándorgyűlések *Napi-közönye*.

III. *Zipser C. Andreas*. Die Versammlungen ungarischer Aerzte und Naturforscher mit besonderer Beziehung auf die am 4. August 1841 zu Neusohl abgehaltene 3-te Versammlung. Neusohl 1846. 1—238 lap.

VI. *Wachtel Dávid* Hippocrates aphorizmái. Fordította s a m. orvosok és természetv. negyedik nagygyűlésének ajánlá. Temesvár 1843.

IV. *Deutsch József* Buziás. A m. orv. és természetvizsgálók negyedik nagygyűlésének emléküi. Temesvár 1843.

IV. *Győry* megyei mérnök. *Temesvármegye földabrosza*.

V. *Kolozsmegye földabrosza*.

V. *Kolozsvár s vidéke növénycineke névjegyzéke*.

V. *A mágnes elmélete*. Az V-ik nagygyűlés emlékére irt mű.

V. *A Detonata nevű bazalthalom kömetszete*. Az V-ik nagygyűlés emléküi készíttette az abrudbányai műkedvelő társaság.

VI. *Zipser Keresztély E.* Besztercebánya és vidéke. Emlékirat, melyet a m. orv. és természetvizsgálók Beszterczén 1842. aug. hó elején tartott III-ik gyűlése emléküi irt Z. és magyarra általtett *Edvi Illés L.* Buda 1842.

VI. *Baranya*. Emlékirat, melylyel a Pécszt 1845. augusztus elején összegyűlt m. orv. és természetvizsgálóknak kedveskedik *nagykéri Szeitovszky János* pécsi püspök stb., szerkeszté *Haas Mihály*. Pécs 1845.

VI. *Hölbling Miksa*. Baranyavármegye orvosi helyirata. Pécs 1845. Könyomatu rajzzal.

VI. *Bittner Imre*. A Bánság poszlázairól. A m. orv. és természetvizsg. pécsi nagygyűlése által koszorúzott értekezés. Pest 1847.

VII. *Barts Ede Sámuel*. Sárosvármegye helyirata. Eperjes 1846.

VII. *Sárossy József*. Czigelka ásványos vize természettani és orvosi tekintetben. Eperjes 1846. S ugyanaz németül is.

VII. *Horváth Antal*. A bátfai fürdő és gyógyforrások. Könyomatu táblával. (Külön lenyomat a munkálatok VII-ik kötetéből.) Pest 1847.

VIII. *Bittner Imre*. Eszmék a közorvostan szabályozására Magyarországon. Koszorúzott értekezés. Pest 1848.

VIII. *Mocsi Mihály*. Természettudományi pályamunka. Felelet a természettudományi egyesülettől feltett következő kérdésre: Adassék elő a természettudományok nagy jelentősége, a két magyar testvérhaza anyagi és szellemi boldogsága kifejlődésére: mutattassanak egyszersmind módok és utak, stb. Pest 1846.

IX. *Patrubány Gergely*. Virchow sejt-körtanának ismertetése. A m. orv. és természetvizsg. IX-ik nagygyűlésének ünnepélyére. Pest 1863. (Kovács Sebestyén Endre költségén.)

IX. *Balassa János*. Új műtét modorok az orrképlés körül, két körsettellel és 11 körre rajzolt táblával. Közli a m. orv. és természetvizsg. IX. nagygyűlése alkalmára. Pest 1863.

IX. *Knöpfler Vilmos*. Természettud. és a gyakorlati élet. Pest 1863.

IX. *Zipser Andreas*. Oedenburg und die achte Versammlung ung. Aerzte und Naturforscher im August des Jahres 1847. Pest 1863.

X. *Otrobán Nándor*. Látogatás Erdély némely délkeleti fürdőhelyein. A X-ik nagygyűlés emlékeül. Brassó 1864.

XI. *Pozsony és környéke*. Egy földtani térképpel és több ábrával. A XI-ik nagygyűlés emlékeül. Pozsony 1865. S ugyanez külön németül is.

XI. *Arányi Lajos*. Vajda-Hunyad várának hajdani és jelen állapota, tizenöt táblával. 1865. (1000 példányban külön lenyomva a XI. gyűlés munkálataiból).

XI. *Brassai Sámuel*. Nem csak az anyag halhatatlan. Kolozsvár 1865.

XI. *Nauratil Imre*. A gégebajok helybeli gyógykezelése gégetükör mellett. A XI. vándorgyűlés emlékére. Pest 1865.

XI. *Bugát Pál* arcképe.

XI. *Javaslat a közegészségi és orvosi ügy rendezésére hazánkban a pesti IX. és marosvásárhelyi X. nagygyűlésből kiküldött bizottmánytól*. Pest 1865.

XI. *Javaslat a közegészségi és orvosi ügy rendezésére hazánkban a pozsonyi XI. nagygyűlés által (az előbbi) módosítva*. Pozsony 1865.

XI. *Knöpfler Vilmos*. Emlékbeszéd boldogult Schmidl Adolf, Láng Ferencz és Zipser András Keresztély felett. Pest 1865.

XI. *Fridrich Grósz*. Erinnerung an die Naturforscher-Versammlung in Pressburg 1865. nebst einem alphabetischen Verzeichniss der anwesenden Herrn Aerzte und Naturforscher. Pressburg 1865.

XI. *Spányik József*. A bujakór alakok kór és gyógytana. Orvosok és művelt nem orvosok számára. A m. orv. és természetvizsg. XI. nagygyűlése által a Pataky-díjjal koszorúzott pályamű. Buda 1866.

XII. *Mangold Henrik*. Medizinischer Bericht über die Wanderversammlungen ung. Naturforscher und Aerzte in Pest, Maros-Vásárhely und Pressburg. Historisch und kritisch dargestellt. Pest 1867.

XII. *Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyék leírása*. Két arcz-, három térképpel s két fametszettel. A XII-ik nagygyűlés tagjainak emlékeül. Nyomatott Ágoston Szász-Coburg herczeg ő fensége költségén. Szerkesztette Hunfalvy János 1867.

XII. *Entz Ferencz*. Ujabbkori magyar gazda. A magyarhoni orv. és

természetvizsg. által 100 arannyal jutalmazott természettudományi népies olvasókönyv. Pozsony 1868.

XII. *Török János.* Életrendi kalauz a nép számára. Üdvös tanácsokkal az élet föntartására, megszilárdítására s tekintettel a czélszerű beteg-ápolás és életmentés általános szabályaira. A m. orv. és természetvizsg. XII-ik nagygyűlése által 300 fnyal jutalomra méltatott pályamű. Pest 1867.

XIII. *Huces- és Külső-Szolnok* törvényesen egyesült vármegyéknek leírása. A XIII-ik nagygyűlés alkalmából többek közreműködésével megírva. Szerkeszté *Montedegói Albert Ferencz.* Kiadva a XIII. nagygyűlés elnöke nagyméltóságú és főtisztelendő kis-apponyi *Bartakovics Béla* költségén. Egy arcképpel és a fönnevezett kettős megye térképével. Eger 1868.

XIII. *Kauffmann Kamillo.* A gömörmegyei bányáipar viszonyai és fölvirágzásának feltételei. A m. orv. és természetvizsg. XIII-ik nagygyűlése által 200 fnyal jutalomra méltatott pályamű. Pest 1869.

XIV. *Domini Vineze* gróf. Quesiti d' Igienc, Fisica e Meteorologia propositi al XIV. Congresso dei Medici e Naturalisti Ungheresi convenuti in Fiume. Fiume 1869.

XIV. *Giacich Antal.* Skerlievo mint a tengerpartban uralkodó bujakkórral azonos ragályos kór ismertetése.

XIV. *Roth Dr.* A gyermekek nagy halandóságának okai és annak meggátlását előmozdító eszközök. London 1869.

XIV. *Cipriani Iván.* Apello di Michele Vörösmarty. (A szózat olasz fordítása).

XIV. *Fiume és környékének tájrajza.* Természettudományi, orvosi, statisztikai stb. tekintetben. (Egy könyomat, két térkép s a szövegbe nyomott fametszvényekkel.) Emlékül a XIV. nagygyűlés tagjainak. Kiadatott Fiume város költségén. Pest 1869.

XV. *Aradvármegye és város ismertetése.* A XV. nagygyűlés alkalmából Szerkeszté *Parecz István.* Arad 1871.

XV. *Roth Albert.* A lippai gyógyforrás ismertetése. Arad 1871.

XVI. *Poór Imre.* A m. orvosi nyugdíjintézet segélyegylete tárgyában. Fölhívás a m. orvosok és természetvizsgálók mehádiai nagygyűléséhez.

XVI. *Alapszabály tervezete* a magyarhoni orvosok országos társulása tárgyában.

XVI. *A Herkules fürdő és környéke* természettudományi, orvosi, fürdészeti, történelmi és statisztikai tekintetben. (Három térkép- és a szövegbe nyomott fametszvényekkel.) Emlékül a XVI. nagygyűlésre. A gyógyhely által ajánlva a nagygyűlés tagjainak. Irta *Munk Manó* tr. A földtani részt írta *Koch Antal* tanár, az állattanit *Frivaldszky János.* A közös csász. és kir. hadügyministerium költségén. Pest 1872.

XVII. *Schaller tr.* A győri nagygyűléshez intézett indítvány a himlőoltási tilalom tárgyában.

XVII. *Győr vármegye és város egyetemes leírása.* A XVII-ik nagygyűlés emlékéül nyújtja Dr. Kruesz Krizosztom pannonhalmi főapát, a nagygyűlés elnöke. Szerkeszté Fehér Ipoly nagygyűlési titkár. Budapest 1874.

XVII. *Kútai Gábor.* Ismeretterjesztő az orvosi és természeti tudományok köréből. XVII-ik nagygyűlés összes tagjainak ajánlja a szerző. Budapest 1874.

XVIII. *Szabó Vazul*. Előpatak gyógyforrásainak és a Büdös-barlang gyógyhatása ismertetése. Nagy-Szeben 1876.

XVIII. *Otrobán Nándor és Nagy Gusztáv*. Előpatak és vidéke. A XVIII. nagygyűlés tagjainak emlékül az előpataki fürdőbirtokosság. Brassó 1875.

XVIII. *Lengyel Gyula*. Tusnád és gyógyforrásai. A XVIII-ik nagygyűlésnek ajánlja a birtokosság és szerző. Kolozsvárt 1875.

XVIII. *Varga János*. A babonák könyve. A m. orv. és természetvizsg. által 300 ft díjjal jutalmazott pályamű. Arad 1877.

XVIII. *Török János*. Az állam-orvostan alapvonalai. Pályamű. Sáros-Patak 1873.

XIX. *Máramarosvármegye egyetemes leírása*. A XIX-ik nagygyűlés alkalmából szerkeszté *Szilágyi István* a XIX. nagygyűlés egyik titkára. Budapest 1876. (A megye térképével).

XX. *Budapest és környéke* természetrajzi, orvosi és közművelődési leírása. Budapest főváros a XX. nagygyűlés emlékéül. Szerkesztették Dr. *Gerlóczy Gyula* és Dr. *Dulácska Géza*. Budapest 1879. Három kötet.

XX. *Szabó József*. Budapest geológiai tekintetben. Egy térképpel és 3 táblarajzzal. Budapest 1879.

XXI. *Szombathely-Savaria rend. tanácsu város monographiája*. Irta *Kune Adolf* a XXI. nagygyűlés egyik titkára. Kiadja a kebelében tartott XXI. nagygyűlés emlékére Sz. város. I. Rész. Szombathely 1880.

XXI. *Barts József*. Orvos-gyógyszerészeti műszótár. A XXI-ik nagygyűlés által a Batizfalvy Samu díjjal jutalmazott munka. Kiadja a m. orv. és természetvizsg. nagygyűléscinek állandó központi választmánya. Budapest 1884.

XXII. *Debreczen szabad királyi város egyetemes leírása*. Többek közreműködésével megírva. Szerkeszté Dr. *Zelizy Dániel*. A m. orv. és természetvizsg. XXII. nagygyűlése tagjainak emlékül. Debreczen 1882.

XXII. *Hajdumegye leírása*. A m. orv. és természetvizsg. XXII. nagygyűlésének alkalmából kiadja és a nagygyűlés tagjainak emlékül ajánlja Hajdumegye közönsége. Szerkesztette dr. *Varga Geiza*. Debreczen 1882.

XXII. *A Debreczen-biharmegyei gyógyszerész-testület és az általános magyarországi gyógyszerész-egylet III. kerület IV. járás győgyosztárjai, testülete és egyletének története* alapításuk óta. Szerkesztette Dr. *Rotsehnek V. Emil*. A m. orv. és természetvizsg. 1882. évben tartott XXII. nagygyűlés, — és a debreczeni gyógyszerész-testület fennállásának 21 éve alkalmából kiadja a debreczen-biharmegyei gyógyszerész-testület. Debreczen 1882.

XXII. *Chyzer Kornél*. Magyarország gyógyvizeiről, azok értékéről és értékesítéséről. Előadás, melyet a XXII. nagygyűlésen az állandó központi választmány megbízásából tartott. S.-a.-Ujhely 1882.

XXII. *Hunfalvy János*. Az éghajlat változóságáról. Megnyitó előadás. Kiadja a m. orv. és természetvizsg. XXII-ik nagygyűlése. Debreczen 1882.

XXIII. *Helyrajzi emlékmű*. A m. orv. és természetvizsgálók 1886. évi aug. 22-étől 26-áig Buziás-Temesvárott megtartott XXIII. vándorgyűlésére. A XXIII-ik vándorgyűlés tagjainak emlékül a helyi bizottság. Szerkeszté Dr. *Breuer Ármán* a XXIII. nagygyűlés egyik titkára. Temesvárott 1886.

XXIII. *Ormós Zsigmond*. Elnöki megnyitó és zárbeszéd a m. orv. és természetvizsg. XXIII. nagygyűlésén. Temesvár 1886.

XXIII. *Buziás gyógyfürdőhely.* Temesmegye nagy-kövesresi alapítványi uradalom. 6 fény- és két térképpel. Budapest 1884.

XXIII. *Borbás Vineze.* Vasvármegye növény földrajza és flórája. (Geographia atque enumeratio plantarum Comitatus Castriferrei in Hungaria). Szombathely 1887.

XXIII. *Órley László.* A Rhabditisek magánrajza orvosi és természetrajzi szempontból. Hat rajzlappal. Budapest 1885. A m. orv. és természetvizsg. által gf. Degenfeld Imre-féle 100 aranyas díjjal jutalmazott munka. (Megjelent a m. t. Akadémia math. és term. közleményeiben. XXI-ik kötet 1 füzet).

XXIII. *Chyzer Kornél.* Közegészségügyi bajaink összefüggése természettudományi ismereteink hiányosságával. A XXIII-ik nagygyűlés bezáró közgyűlésén tartott előadás. S.-a.-Ujhely 1886.

XXIII. *Lendvai Miklós.* A m. orv. és természetvizsg. XXIII. vándorgyűlésének kirándulási helyei. A vendégeknek emlékül ajánlja Magyar testvérek könyvnyomdája. Temesvárott 1886.

XXIV. *Szepesi emlékhönyv.* A m. orv. és természetvizsg. XXIV. vándorgyűlésének alkalmából. Szerkesztették: *Demkó Kálmán, Roth Samu, Svábi Frigyes.* Császká György szepesi püspök úr ónagyméltósága költségén nyomtatott Szepes-Váralján 1888.

XXIV. *Scherfel V. Aurél.* Szepesvármegyében eddig észlelt vadon termő vagy nagyban mivelt edényes növények rendszeres jegyzéke. Felka 1888.

XXIV. *Ehrenreich Lajos.* A malária betegségek kórtani, oktani, gyógytani szempontból, különös tekintettel Magyarországra, a m. orv. és term. vándorgyűlései által 100 arannyal jutalmazott pályamű. Budapest 1890.

* * *

A tudománynak és a haza megismertetésének a *Munkálatokba* és most felsorolt, külön megjelent, helyrajzokba és egyéb könyvekbe lerakott és az utókor számára összegyűjtött kincsein kívül a vándorgyűlések számtalan más hasznos eredményt is képesek még felmutatni és pedig sokféle téren.

Ugyanis a gyűlések oly korban kezdődvén, amidőn a m. tud. Akadémiát kivéve, egy tudományos szaknak sem volt külön egyesülete, mely azt művelte volna; s a hazának megismerését s megismertetését tüzven ki célul, mégpedig oly gyűlésekben, ahol nemcsak orvosok és természetvizsgálók, de más szakbeli férfiak és mindennemű tudomány barátai vettek részt, csakhamar feltűnt a sok hiány, amelyen a rendelkezésre álló egyetlen testület révén óhajtottak segíteni.

Különben is, ha az emberi ismeret külön ágait s a társadalom külön intézményeit egyenként behatóbban vizsgáljuk, sok oly dolog, mely első pillanatra egymástól függetlennek látszik, szorosabban vizsgálva összefügg egymással.

A társadalom géphez hasonlítható, melynek bármily alaku alkatrészei szorosan függnek össze; s csak akkor ép és működésre képes, ha azok helyesen vannak összekapcsolva.

Már az első gyűléskor, sőt már ezt is megelőzőleg annak tagjai, igyekeztek a tudományos előadásokon kívül a számos meglevő hiányokon segíteni- s ebbeli első igyekezetüket a legfényesebb siker koronázta.

Ugyanis még meg sem nyílt a Pestre összehívott első nagygyűlés, az

erre összesereglett férfiak körében *Bugát Pál* már egy nappal előbb megalkototta a természettudományi társulatot*), mely mint a vándorgyűlések állandó társa, hivatva volt azok munkáját szakadatlanul folytatni s a haza parlagon heverő természeti kincseit folytonosan kiaknázni.

Hivebben és lelkesebben alig lehetne e fontos eseményt vázolni, mint azt *Kátai Gábor* tevé a természettudományi társulat első 25 évének történetében:

»A két eszme oly közel állott egymáshoz; az egyik egyszer egy évben, a másik folytonos.

Valóban a magyar orvosok és természetvizsgálók körében rokonszenvesebb, vonzóbb és üdvösebb szándékkal előállani nem lehetett, mint aminő egy magyar természettudományi társulat megalkotása volt.

Avagy volt-e valaha képes valaki tüzesebb üszköt vetni a száraz anyagba, mely annyira lángra tudjon lobbantani minden jóra való férfinak, mint itt, azon gondolat, hogy hazánkat, az imádott, a semmi oldalról nem méltányolt, a sok oldalról fenyegetett, a minden oldalról kizsákmányolt hazát elvégre saját magunk vegyük gondjaink és pártolásunk alá? . . .

A honalapítás harci lelkesedésének árjához hasonlított ez, eszméjében lobbantó, következményeiben megmérhetlen, hatásában buzdító, erejében ellenállhatlan; még korántsem hallottad a czélt minden részletében kifejtve, máris habozás nélkül meghódoltál annak.

Ezen czélra egyesülés halaszthatlan szükségét mélyen érezte mindenki, s ennél fogva a magyar természettudományi társulat, melynek aláírási ívén 134 név van följegyezve, azonnal meg is alakult.«

Íme, ez volt vándorgyűléseinknek legelső, a jövőre kiható egyik legfontosabb eredménye!

Az ország legnagyobb, legtekintélyesebb, leghasznosabb egyesülete gyűléseinkből indult ki maholnap befejezendő színte 50 éves pályájára, amelyen oly sok szépet és jót alkotott.

Fénycs eredményeit mi is büszkén a magunkénak vallhatjuk, annál is inkább, mert közös alapítónk, *Bugát Pál*, épen akkor, midőn állandó társunknak még mindig melegebb pártolásra volt szüksége, a vándorgyűléseken annak érdekében izgatni soha meg nem szűnt.

* * *

Lássuk most a gyűlések tevékenységét az egészségügy terén.

Mindenekelőtt ki kell emelnem, hogy bármennyire alárendelt volt, kivált 1848 előtt, az egészségügyi tisztikar helyzete, az ennek javítására szolgáló felszólalások aránytalanul ritkábbak voltak, mint az általános egészségügynek jobb karba való helyezésére irányzott törekvések.

A mindnyájunk által fejlettnak és virágzóknak óhajtott közegészségügy, melynek jobb karba helyezése nélkül fajunk nagyobb mérvű haladása nem is képzelhető, vörös fonalként húzódik végig a vándorgyűléseken, mely fonalknak cleje az I. gyűlés megnyitó-beszédében található. Már itt fejtette ki alapítónk, *Bene Ferencz*, hogy mik az idetartozó tárgyak, mely szavait az I. gyűlés leírásában idézem is, bizonyossággal annak, hogy hazánk orvosai mióta sürgetik e szent ügyet.

*) Természettanuló egyesületi indítvány az orvosok és természetvizsgálók május végén 1841-dikben tartott közgyűlései előtt számos pest-budai és vidéki orvos és más természetvizsgálók társaságában *Bugát Pál* orvostudor s tanár által előadva (Orvosítár 1841. II. 241 l.).

Még egy másik, ezzel összefüggő ügy jött szóba már az I. ülésen. Magyarország orvosi helyrajzáának szüksége már itt lőn hangoztatva. Csakhogy annak alapos megírására több előkészület s több emberöltő szükséges. Intézményünk fenállása első félszázadában igen számos idevágó adatot szedett össze. Utódaink feladata leszzen ezen anyagot szaporítani s abból majdan az épületet felállítani.

A következő gyűléseken is majd általánosságban, majd egyes részleteiben szóba került e fontos ügy; s amit törvényhozásunk 1876-ban a közegészségügyi törvény meghozatala által életbe léptetett, azt *Bugát Pál* már a pécsi gyűlésen 1845-ben sürgette.

Az egészségügynek törvény után való rendezése nagyon is sokat foglalkoztatta gyűléseinket. Az általok készített törvényjavaslat történetéről az előpataki gyűlés leírásában lesz szó (XVIII.).

Mielőtt a közegészségügy, mint ilyen, önálló és külön tudományként szerepelt volna, addig gyűléseink annak feladatait a társadalmi szakosztály keretén belül igyekeztek érvényesíteni; s a XVII-ik ki is mondomta, hogy a társadalmi szakosztályban látja a közegészségügy zászlóvivőjét, míg a XX-ikon az azóta már csakugyan megalakult és sikeresen működő országos közegészségügyi egyesület is indítványba hozatott.

Az orvosi rend érdekeinek megóvása tekintetéből megalkották vándorgyűléseink az országos orvosi segélyegyletet, melyet szintén *Bugát Pál* már 1840-ben indítványozott és tanulmányozott*).

Kezdetben rendszeres nyugdíjintézetet akartak létrehozni (IX. X. XI. XII. XIII.), később azonban csak segélyegylet lett belőle (XV. XVI.), mely a XXI-ik nagygyűlésen tartotta alakuló közülését s ma is sikeresen működik, czélja lévén: keresetképtelenné vált s önhibájuk nélkül inségre jutott orvosoknak, vagy ezek özvegyeinek és árváinak segélyezése. Ma van 94 alapító és 755 rendes tagja s 27205 forint tőke vagyona, melynek alapját a nemeslelkű *Flór Ferencz* 200 arannyal vetette meg. (XIII.) Az egylet mai napig 11830 forintot fordított segélyezésre.

Ezen üdvös intézményen kívül egy másiknak eszméje is a vándorgyűlésekből ered, t. i. az orvosi kamaráknak, melyek már a XVIII és XIX-ik gyűléseken hozattak szóba, de melyek kezdeményezésének fogyanatosítására a központi választmányt csak az utolsó, tátrafüredi nagygyűlés bizta meg. (XXIV.) Ez ügy tárgyalása azóta lázas izgatottságban tartja a haza orvosait és heves harcz folyik szaklapjainkban, de a napi sajtóban is az intézmény mellett és ellen.

Az eszmét a legjobb szándék szülte, s most már nem csak mi magunk, de államférfiaink s esetleg törvényhozásunk elhatározásától is fog fignni, itt van e az ideje az intézmény életbeléptetésének vagy nem? De Éris ezen almája, remélem nem kerül többé a nagygyűlések asztalára, a melyek körül hadd folyjék a tanácskozás inkább a közügyről, mint saját akár egyéni akár rendi érdekeinkről.

Az egészségügy egyes ágait illetőleg, kiemelendőnek vélem a vándorgyűlések működéseiből a következőket:

Tanulmány tárgyává tették a táj és ragályos kórokat. A temesvári, IV-ik a posványlég befolyásának felderítésére, a kolozsvári, V-ik, a bujakórának Erdélyben való megakadályozására tüzték ki pályadijakat s legujabban, a folyó évben szintén pályadijunk folytán látott napvilágot egy jeles új munka a maláriáról különös tekintettel Magyarországra.

*) Orvosi tár 1840. II. 32. 69. 75. 124. 144 és 389. lapon.

Már a II-ik és a VII-ik gyűlés sürgette járási kórházak felállítását és a II-ik egyuttal a pesti Sz. Rókus kórháznak orvosi tanintézetté való felhasználását, mi a VI-ik gyűlésen újból szóba hozatott s minek előbb utóbb be kell következni.

A védhímlőoltás és újraoltás kezdettől fogva ismételve tárgyaltatott s a tehénoltó nyírk termelése s azzal való oltás már a VI-ikon s későbbben a XVI. és XXI-iken ismételve sürgettetett.

A VIII-ik sürgette a nép házainak egészséges építését, még pedig olyformán, hogy az iskolák rajzmesterei a legegyszerűbb házak egészséges, vízmentes építésére oktassák tanítványaikat.

A IX-iken alakult gyógyszerészi szakosztály kebelében született az országos gyógyszerészi egyesület; s az országos gyógyszerészi gracmum ügyében való mozgalom a XV-ikből indult ki. Azt pedig, hogy csak 6 gymnasialis osztályt végzett növendékek vétethessenek fel gyógyszerész-gyakornokokul, már a X-ik sürgette.

Meteorológiai észleletekre tervet a VII-ik hozott.

Életrendtani pályamunkával a XII-ik ajándékozta meg az irodalmat.

Ugyanez eltüntette a chinin keserűségét szintén pályadíj segélyével.

A lelencügygyel behatóbban foglalkoztak a VII., IX., XV., XVIII. és XX. gyűlések.

A csallóközi cretinismusról szóló kimerítő munka (XI.) kifolyásaként a kormánynak rendelkezésére álló adatokból összeállította a gyűlés a hűlyék országos statisticáját (XII.).

Országos tébolydát a VIII-ik sürgetett.

Az első magyar orvos-rendőri munkát pályázat útján a VIII-ik hozta létre.

A bábaképző-intézetek felette sürgős voltára és szükségére a XIV-ik hívta fel a kormány figyelmét. Ugyanez az iskolák egészségügyére adott kellő utasításokat.

A babona kiirtásáról pályadíjjal koszorúzott munkával a XV. és XVI-ik gondoskodott.

Az újszülöttek szemlobjáról szóló utasítást bábák számára, melynek tervezete évek óta beadatott, a XVII-iknek kellett sürgetnie.

Jeles államorvostani munkával a XIV-ik s kitűnő orvos-gyógyszerészi műszótárral a XIX-ik által kitűzött pályadíjak folytán bírnak.

Az állatorvos-egylet a gazdasági osztály kebelében a XX-ikon jött létre.

A jóra való intézményeket felkarolták a vándorgyűlések, ha eszméjük nem is tőlük eredett. Így a magyar orvosi könyvkiadó-társulat bennök a legmelegebb pártolásra talált.

Az egészségügyi téren való működéseiről a vándorgyűléseknek még csak azt mondom el, hogy minden idevágó időszerű kérdés meg lőn azokban vitatva s az utóbbi megnyitó közgyűléseken az orvosi szakból választott alelnökök rendszerint összegezve mondták el az orvosi tudományok legújabb állását és haladását.

Az orvosi szakosztályok érdekesebbé és tanulságosabbá tétele végett a Budapesten 1879-ben tartott XX-ik gyűléskor nagy orvos-gyógyszerészi kiállítás is rendeztetett. A XXIV-iken csinos kézi gyógyszer-tár volt kiállítva; s a budapesti Fischer-féle orvosi mű- és kötszer czég a legtöbb gyűlésen megjelent a legújabb találmányu orvosi eszközökkel.

A gyűléseken tartott jelesnél jelesebb orvosi s egészségügyi előadások taglalásába nem cserzkedhetem. A Munkálatokban megjelent érteke-

zések czimjegyzékében feljegyzett 432., az orvosi szakba vágó előadás áttekintése legjobban fog mindenkit meggyőzni arról, hogy mi módon róvták le a haza orvosai a nemzet iránti kötelességüket.

* * *

Hazánk fürdőinek s ásványvizeinek ügye iránt a vándorgyűlések mindig igen melegen érdeklődtek egyrészt egészségügyi, másrészt nemzetgazdasági fontosságuknál fogva.

Ezek érdekében kifejtett tevékenységük többféle irányban nyilvánult. Sokat tettek ugyan megismertetésük érdekében más módon is, de kétségekivül legtöbbet azért, hogy alkalmat nyújtottak a tagoknak és különösen az orvosoknak a hazai fürdőknek és ásványvízforrásoknak a helyszínén való megismerésére.

E czélból, ahol csak lehetett, ülést is tartottak, így: Szliácson (III.), Buziáson (IV. és XXIII.), Tordán (V.), Harkányban (VI.), Bártfán (VII.), Rozsnyón (XII.), Parádon (XIII.), Lippán (XV.), a Herkulesfürdőben (XVI.), Előpatakon, Tusnádon, Zajzonban, a kovásznai pokolsárnál és Borszéken (XVIII.), Visk-Várhegyen (XIX.) és a Tátrafüredéken (XXIV.) A jubiláris XXV-ik gyűlés tagjai pedig látni fogják a Felix-fürdőben, Nagyvárad mellett, Európa leggazdagabb forrását, mely csak 47 méternyi mélységből naponként tizenhét millió liter 49° C meleg vizet ad.

A következő fürdőkben nem tartottak ugyan ülést, de megtekintették azokat kirándulások alkalmával: Szkleno és Vihnye (III.), Ivánda (IV.), Ránk, Czeme, Szinye-Lipócz (most Salvator), Alsó-Sebes, Czigelka (VII.), Szováta, Korond (X.), Ajnácskő (XII.), Málnás, Torjai Budös (XVIII.), Kabolapolyána, Bréb, Suliguli (XIX.), Budapest (XX.), Tarcsa (XXI.), Marillavölgy (XXIII.), Gánóc, Poprád, Dobsina, Virágosvölgy, Csorbaitó, Szepes-Béla, Koronahgyi fürdő és Lubló (XXIV.).

De még a szomszéd stíriai Geichenberget is megnézték a szombat-helyi gyűlés tagjai, hová az érdekét felfogni jól tudó intézet őket meghívta és hol igen szívesen fogadtattak, és a lengyel Szczawnicát, hol a krakkói Akadémia vendégei voltak (XXIV.).

A fürdők és források érdekében kifejtett további tevékenysége a gyűléseknek a következőkből állott:

Már a III-ik gyűlés az ásványvizek elemezésére bizottságot küldött ki; a VI. ezen bizottság hatáskörét kiterjeszté az ásványvizek tanulmányozására és a külfölddel való megismertetésére. A XXII. ezen bizottságot újból megalakítá. Az V-ik pénzt kért a helytartótanáctól az ásványvizek megismertetésére és a fürdői évkönyv kiadását tartá szükségesnek. Pályadíj fürdőink s ásványvizeink ismertetésére már a VII-iken hozott javaslatba s ha a szabadságharcz közbe nem jő, össze is gyűjtetett volna; de így csak a XII-iken tüzetett ki 100 arannyal, Kovács S. Endre bőkezűségéből. Sajnos, hogy a pályanyertes munkára nagy terjedelménél fogva nem akadt kiadó. A XVI-ik fürdői szabályzat kiadását s fürdői congressus összehívását sürgette s lépéseket tett a budai keszkrüvz telepnék megvédése tárgyában az ott tervbe vett építkezések ellen. A XX-ik fürdőink s ásványvizeink térképével ajándékozta meg irodalmunkat. A XXII-ikre az áll. központi választmány e sorok íróját bizta meg, hogy tartson közülsi előadást ásványvizeink értékéről és érvényesítéséről, minek én híven megfelelő, nagyon nyíltan elmondtam, hogy mi e téren a kormány feladata és kötelessége, de ép oly nyíltan elmondtam azt is, hogy bizon az új alkotmá-

nyos aeraban addig, különösen viszonyítva a fürdőkkel többet gondoló Bach korszakhoz vajmi kevés történt.

Miután néhai közoktatásügyi ministerünk *Trefort Ágoston*, ki daczára annak, hogy ez ügy szorosan véve hozzá nem tartozott, nem nézhetvén tovább ez ügy elhanyagolását, ehhez is nyult s a debreczeni közülésen tartott előadást figyelemre méltatva, a következő évben évi 3000 ftnyi összeget vett fel költségvetésébe fürdőink s ásványvizeink ügyének előmozdítására. Ez összegből állíttatott s tartatik fel az egyetemen az országos ásványviz-elemző intézet, mely tehát szintén a vándorgyűlések tevékenységének kifolyásául tekinthető.

De ásványvizek kiállítása által is kívántak a gyűlések ez ügyön lendíteni s alkalmat nyújtottak a tulajdonosoknak vizeiket s azok kezelését s e téren való haladásukat időről időre a haza orvosaival megismertetni. Ily nagyobbserű kiállítások voltak a III., VII., XIX. és XXIV. gyűléseken.

Végül a gyűléseknek a fürdők és ásványvizekért kifejtett buzgólkodásához számítandó még azon 48 fürdői és ásványvizekért értekezés, mely a Munkálatokban megjelent, s melyek címei e műben alább, a megjelent orvostani értekezések címjegyzékében olvashatók; továbbá a fentebb a 10—14. lapon felsorolt, a vándorgyűlések alkalmából külön megjelent fürdészeti munkák is.

Ha fürdőink s ásványvizeink tulajdonosai lépést tartottak volna a vándorgyűlések igyekezetével a közös ügy felvirágoztatására, úgy ma kétségkívül kevesebb magyar ember menne a külföldre fürdőbe s több pénz maradna itthon és jönne be. Csakhogy sokkal nehezebb ám az emberekkel saját érdekeket megértetni, a mint az talán első pillanatra látszanék.

De a szükség s az ezzel fejlődendő kereskedelmi szellem többet fog lendíteni fürdőinkön, mint minden rendelet és az orvosok jó akaratu tanácsa és figyelmeztetése!

* * *

A természettudományok terén nem kevésbé fényes eredményekkel dicsekedhetnek a vándorgyűlések, mint a minőket az orvosi téren felsoroltam.

A természettudományi társulatnak már fent említett alakulásán kívül még egy hasonló nagyszerű eredményt mutathatnak fel.

A soproni gyűlés megteremté a földtani társulatot, mely azon gyűlés elnökétől a bőkezű *herczeg Eszterházy Páltól* mai napig évi 400 ftnyi segélyezésben részesül. (VIII.) De hálás leánya is maradt a vándorgyűléseknek a geologia, mert mindamellett, hogy a többi természeti tudományok is vetekedtek egymással abban, hogy különösen a haza megismertetése nagy munkájához mennél több adattal járuljanak, az azóta már saját otthonával bíró földtan mivelői a vándorgyűléseken tartott és Munkálatokban megjelent értekezéseik számával jelentékenyen felülmúlták a zoologokat és fűvészeket.

Sem a tér szűke, sem pedig időm nem engedi, hogy itt azon nagyszerű eredményeknek csak felületes részletezésébe is ereszkedjem, melyeket gyűléseink e téren elértek. Beérem annak kijelentésével, hogy alig van az országnak vidéke, melynek faunája, flórája, földtani alkata, bányászata, ásványai a Munkálatokban ne volnának leírva. Mindezeknek ismeretére a Munkálatok örökké kútfőül maradnak. Egy pillantás az ezen szakokba vágó előadások sorozatára, melyeket könnyebb áttekintés végett

akként csoportosítottam, hogy minden szakbelieket kétfelé osztottam u. m.: általános érdekűekre és a hazai viszonyokra vonatkozókra, meg fog mindenkit győzni, hogy magasztalásom egyáltalában nem túlzó. Az 59. állattani, 38. füvészeti és 73. ásvány és földtani értekezésből összesen 128 a haza természeti kincsei, ritkaságai ismertetésének van szánva s a legkiválóbb szakemberek tollából folyt.

Ezekon kívül találunk még a Munkálatokban 40 physikai s csillagászati és 12 általános érdekű természettudományi előadást, melyek az alábbi jegyzékben szintén névszerint vannak felsorolva.

A hazának e téren való megismertetéséhez nagy mérvben hozzájárult még azon körülmény is, hogy azon vidékek a hová a gyűlések kitűzettek, kivált azon esetekben, ha a gyűlés tagjainak a vidék helyrajzával kedveskedtek, igyekeztek minden áron és módon lehetőleg tökéletes adatokkal járulni a gyűlés tagjai elé s voltak esetek, hogy a haza legtekintélyesebb központi szakemberei, kik a megfelelő ismeretekkel rendelkeztek, működtek közre az egyes vidék k által nyújtott monographiák összeállításában; mi által azok becse határtalanul növekedett. De kitűnik abból az is, hogy a gyűlések által létrehozott honismertető előadások száma a fentebb említettekkel, melyek a Munkálatokban megjelentek még koránt sincs kimerítve, mert a 10–14-ik lapon említett művekben foglalt ide vágó adatok szintén ide számítandók.

S a mit egyes hangya szorgalmu természetbuváraink összehordoztak s a Munkálatokban és említett monographiákban leraktak, s a miről azt hittük, hogy irodalmi viszonyaink mellett még igen hosszú ideig használatlanul lesz azokban elrejtve, az most a nagy lelkű Maecenás, *Semsey Andor* fejedelmi adományai folytán napfényre fog kerülni s helyenként a hazai fauna és flóra épületének nem csak anyagául, de díszítéséül is szolgálni.

A természettudományi szakosztályok további működéseiből kiemelendő még, hogy az anthropologiai tanszéknek az egyetemen való felállítása itt hozatott először szóba (XX.) s a budapesti állatkert eszméje is a gyűlésekből indult ki. (IX. 82).

Az 1863-iki, IX-ik gyűlésen Budapesten, mely hosszú időköz után gyűjté ismét egybe a haza szakembereit és a gyűlések régi bajnokait, a természettudományi szakok egyetemi tanárai bemutatták a vidéki tagtársaknak kísérletileg a tudomány legujabb vívmányait, az ujabbskori tudományos vizsgálatokhoz megkívántató s csakis intézeteikben található műszereket jcles előadások kíséretében.

Még csak egy tárgyat akarok a természettudományok teréről kiemelni.

A telephon szerkezetét és gyakorlati alkalmazását aligha nem a gyűlések mutatták be először a magyar közönségnek. A szombathelyi gyűléskor 1880 ban *Kunc Adolf* állított fel ilyet Szombathely és Herény közt 2 kilométernyi távolságra s a hallgatóság meggyőződhetett a beszéd és éneknek ily módon való továbbításáról.

* * *

Azon kapocsnál fogva, mely az egyes tudományszakok közt kisebb nagyobb mérvben létezik s melyről már fentebb a 14-ik lapon szólottam, alig erősödött meg a vándorgyűlési intézmény, mint orvosok és természetvizsgálók gyülekezete, máris a keretnek, a melyben mozogtak tágitása szükségesnek mutatkozott. Tagjai, kik az első gyűlésen még együttesen

vettek részt a tárgyalásokban, a másodikon már öt szakra oszlottak (II.), felölelve »a természettan egy különös ágát« a gazdaságot is, mely a természettudományok, de különösen a veterinaria révén csakugyan ide is tartozik. De erről majd csak alább szólok.

Előbb azon általuk felölelt tudományszakban írt eredményeiket fogom említeni, a mely szakot szintén a vándorgyűlések neveltek nagyra t. i. a régészetet.

Régi műemlékeinknek minden lépten nyomon tapasztalt pusztulása más helyütt szóba alig hozathatván, ezek megmentése céljából már az V-ikon fogadták be a régészetet a természettani és földrajzi szak alosztályául, mit *Kubinyi Ferencz* már a III-ikon is sürgetett s csakhamar megindult a gyűlésekben az ily irányu működés ép oly hévvel és kitartással, mint az orvosi és természettudományiban. (Lásd V-ik gyűlés leírását). De e szaknak művelői látván azt, hogy az egyszer évenként 3—4 napig együtt működő társulat kevés tért nyújthat tevékenységek kifejtésére, ugyanczen gyűlésen már külön régészeti társulat alakításának óhaja is kimondatott (V. 67.)

A VII-ik a helyszínén meghallgatva Henszelmann Imrének, az intézmény buzgó tagjának jeles értekezését a kassai dómról, megtette a kellő lépéseket ennek a végpusztulástól és vandal kezektől való megmentésére s egyuttal folyamodott az országgyűléshez régi műemlékeinek megóvása tárgyában (VII.)

A VIII-ik már örömmel hallotta, hogy a m. Akadémia a VII-iktől kapott felhívás folytán, felhívást intézett »minden a nemzeti becsület szíven viselő magyarhoz« a régi műkincsek bejelentésére, s hogy az akadémiai archaológiai bizottság megalakult. Ugyanczen gyűlésen *Érdy János* újból sürgette az önálló archaológiai társulat alakítását.

A XI-ik történetünk legnagyobb szerű emlékét Vajda-Hunyad várát mentette meg a pusztulástól.

A XII-ik törvényjavaslatot dolgozott ki a régi műemlékek tárgyában. Ugyanitt vetetett meg a mai régészeti társulat alapja az által, hogy a régészeti szakosztály kebeléből külön archaológiai bizottságnak alakult 3 alapító és 14 rendes fizető taggal.

A XIII-ik országos régészeti bizottság szervezését kérelmezte a kormánytól. A visegrádi ásatások eredményét a XV-ik gyűlés hallotta és látta legelőbb. Hasonlóan az orsovai leleteket, különösen az érdekes Mithras kőlapot (XVI.). A XVIII-ikon Vajda-Hunyad restaurálására egyület alakult.

A régészeti műkincsek megóvására végtelenül sokat tettek a gyűlések alkalmával sok helyütt rendezett régészeti kiállítások, hol a nagyközönség jelentékeny része először látta azt s lett rá figyelmessé, hogy sok, különben értéktelennek látszó tárgy, történetünk érdekében mily becses bir, miálta sok érdekes lelet mentetett meg a végenyészettől.

A gyűlések alkalmával módokban volt a tagoknak sok nagybecsű magán gyűjteménnyel megismerkedhetni, melyek ugyanakkor jeles előadások tárgyait is képezték. Itt ezek közül csak hármát emelek ki: a Fehérvári Gábor és Eperjesen (VII.), a Benkár-féle éremgyűjteményt Rima-Szombaton (XII.) és Ipolyi Arnold műkincseit Egerben (XIII.).

A Munkálatokban megjelent értekezések címjegyzékében alább felsorolt 25 régészeti előadás világos képet nyújt arról, hogy a régészetnek tudományos részében gyűléseink mily eredményeket értek el. S hasonlóul

ezekhez sorolandók azon régészeti adatok is, melyek a gyűlések alkalmából megjelent monographiákban jelentek meg.

Hogy 1878. óta, a mikor e tudományszak önálló társulata megalakult, vándorgyűléseinknek kevesebb jut a régészek előadásaiából és ügyiből az a dolog természetében rejlik, de hogy ők oly hamar odáig jutottak, a hol vannak s hogy sok műkincs, mely most tanulmányuk tárgyául szolgál nem pusztult el, mielőtt társulatuk megalakult, az a vándorgyűlések elvitázhatatlan érdeme.

* * *

Mezőgazdaságból kiválólág, s a negyvenes években majdnem kizárólag élő országnak sorsa kétségkívül és első sorban a tudomány ezen ágának fejlettségétől függött; miért is mindenki, a kinnek a nemzet jövője szíven feküdt, igyekezett ezen lendíteni. Mi természetesebb, mint hogy úttörőink, kik legnagyobb részt mezei gazdák is voltak, csakhamar igyekeztek a mezőgazdaságot is belevonni a vándorgyűlések hatáskörébe s ezek révén is fejleszteni azt.

Mint fentebb mondtam »a természettannak e különös ága« már a II-ik ülésen képezte a tanácskozások tárgyát, hol azonban a »veterinariaoconomiai osztály« csak még egy előadással dicelkedhetett: a *Xanthium spinosum* = szerbtövis káros voltáról.

A III-ikon e szakosztályt már magyarosan barmászat-gazdaságinak mondja a jegyzőkönyv, mely szerint a gyűlésen megtartott számos idevágó előadások közül ötöt rendelt a szakosztály a Munkálatokba felvételni. Ezek egyikéből megtudjuk az akkor szokásban volt erdő-rendőrségi szabályokat a zólyomi k. erdőszelethez tartozó erdőségek területén. (III. 35.)

A IV-ik gyűlés külön muta'ja ki ez osztály tagjait. Ez a gazdaságnak csak barmászati oldalával foglalkozott. Az V-iken felölelte az osztály a neki oly annyira szükséges ipart.

A VI-ik már fényes eredményeket mutathat fel. Itt kezdődött az országos gazdasági egyesület által megindított agitatio gazdasági fiók-egyesületek alakítása tárgyában s Baranyában a gyűlés tartama alatt meg is alakult. Hasonlóan sikerült ez a VIII-ikon Sopronban is.

A VII-ik megalkotá a tokaj-hegyaljai borászati egyesületet s kimondta a rendszeres ampelographia összeállításának szükségét; ígéretet kapott a jászói praelatustól, hogy parasztgazdákat képző intézetet saját költségén állít a Czegléden létesülendő mintájára, s fel is állított a volna, ha a szabadságharcz közbe nem jő; — s iparnövények mivélésének megindítása körül buzgólkodott. Itt került szóba a földnek szabad használása s a jobbágnak oly karba helyezése, hogy az erejét és idejét egészen hivatásának és saját érdekeinek szentelhesse. A gazdasági törvényhozás nehézségeiről itt elmendott nemes vonású előadást illetőleg az olvasót a VII. ülés leírása utalom. Az ország s iparegyesület kívánságához képest ezen gyűlésen az eddigi osztályokat a mű-iparival akarták szaporítani, de a közülés ennek a gazdaságiban jelölt ki működési tért. (VII. 17.)

A VIII-ik sopronin az ott nagyban virágzott selyemtenyésztéssel és gazdasági iparral ismerkedtek meg a gyűlés tagjai.

A IX-ik az akkori, 1863-iki inség okaival foglalkozott s országos faültetéseket hozott javaslatba.

A XII-ik felsőmagyarországi gazdasági tanintézet felállítását sürgette.

A XIV-ik a gyümölcsészetből országos ügyet csinált, s a XV-ik szó-

létszámunk és borászataink emelése érdekében vinctellérképezdék felállítására nézve tette meg a kellő lépéseket.

A XVII-ik gyűléskor nem csak a gazdáknak, de a gyűlés összes tagjainak alkalma nyílt az ország legelső mintagazdaságával s annak gazdasági iparával, a magyar-óvári főhercegi uradalom fényes berendezésével és első gazdasági tanintézetünk szervezetével közelebbről megismerkedhetni.

A XVIII-ik a vándortanítói intézmény felkarolását ajánlja.

A XXII-iken mozgalomba hozatott a társadalom házi termékek és iparcikkek fogyasztása tárgyában.

Legujabban a gazdasági szakosztály teendői mindinkább a mindenfelé alakult gazdasági egyesületekben tárgyaltnak, hol az ez ügyben oly fontos helyi viszonyok legjobban ismertetnek s tekintetbe vehetők. De az ily országos ügyeknek is meg van saját hajlékuk és közönségük.

Eltételezve attól, hogy a gyűlések gazdatagjainak a vándorlás által alkalmuk nyílt az ország legkülönbözőbb vidékeinek gazdasági viszonyai-
val, állattenyésztésével, szőlészetével, borászatával, gyümölcsészetével, selyemtenyésztésével, dohánytermelésével, erdészetével, bányászatával, a gazdasági és házi iparral stb. közelebbről és behatóbban megismerkedni, jelentékenyen fokozták ezen alkalmat a gyűlések helyein rendezett gazdasági és ipari kiállítások, a melyek közül különös említésre méltók a III. IV. VI. VII. VIII. XII. XIII. XVII. XVIII. XIX. és XXI. gyűlések alatt rendezettek. Az ezekről szóló jelentések a Munkálatokban olvashatók, hol örökös tanubizonyosságul fognak maradni hazánk gazdasága fokozott fejlődésének. S az ugyanott olvasható 72 gazdasági, ipari és bányászati értekezés arról is meg fogja győzni az olvasót, hogy vándorló szakembereink nem csak tanulni, de tanítani is jártak s igazi gazdasági vándortanítók voltak.

A már többször említett egyes vidékbeli helyrajzok pedig, melyeket a vándorok emlékül haza vittek, éppen ezen a téren nyújtottak a legtöbb s legértékesebb adatot a vendégeknek és az utókornak.

* * *

Háttra van még, hogy a vándorgyűléseknek a társadalmi téren folytatott működéséről s az azon elért eredményeiről szóljak. Mindenekelőtt a népnevelésre lett irányozva figyelmük, mely keletkezésük idejében nagyon is hátra volt.

Már a II-ikon a hiányzó tanító-képezdék felállítása sürgettetett.

Ennek fontossága rendkívüli volt, mert ezek nélkül nincs népnevelés s e nélkül általános haladás sem a közegészségügy, sem az anyagi jólét terén. Különösen a közegészség javulása csak a papnevelésből és tanító-képezdékből indulhat ki sikeresen.

A nevelés, különösen az alapnevelés, a kisdedvás és a letelek ügye azonban csak a IX-ikkal kezd behatóbban foglalkoztatni a társadalmi szakosztályt, mely ettől fogva ez ügyet folytonosan szemmel tartja s ez ügyben folytonosan izgat. Alkalmat erre leginkább az által talált, hogy szokásba vétetett minden gyűlési helynek mindennemű közintézetét bizottságilag megvizsgáltatni s az arról szóló jelentést a társadalmi szakosztályban s ha érdemes és szükséges volt, a közülésben is meghallgatni. Ily módon megtekintették a gyűlés tagjai mindenütt a kórházakat, aggodalmakat, fürdőket, az iskolákat, óvodákat, nyilvános- és magán-nevelő-

intézeteket, papnőveldeket s tanítóképezdéket, árvaházakat, színházakat, gyárakat, dolgozóházakat, fogházakat, börtönöket, sőt még a temetőket is.

Miután ez előzetesen tudva volt, emberi gyarlóságunkból és hiúságunkból kifolyólag, sok hiány el lett háritva, hogy azokat a gyűlés tagjai meg ne találják. A hol pedig a hiányokat az intézetek vezetői nem ismerték, azokra a gyűlés tagjai által jóakarattalag figyelmeztetve lettek.

Ezen körülmény már magában véve is a gyűlések nagy eredményének tekinthető a társadalmi téren.

De nemcsak az emberekre terjesztették ki figyelmeztetéseket a vándor-gyűlések. Hű társaink, háziállataink is képezték gondoskodásuk tárgyát s az embertelen állatkinzás elleni társulat eszméje gyűléseinkből indult ki (V. VI. VIII), sőt pályadíjat is tűztek ki megakadályozására.

Ki a soproni gyűlés alábbi leírását el fogja olvasni, látni fogja, hogy az utóbbi időben oly szép eredményeket felmutató Kárpátgyűlés eszméje már ott ki van fejtve és célja tüzetesen körülírva (VIII.).

Törvényhozásunk egyik felének, a főrendi háznak ős szervezete sehogy sem férvén meg többé a modern cultur állam keretébe, már XII-ik gyűlésünk kérte a tudomány képviselőinek abba való felvételét.

A fiumei vándor-gyűlés, mely különben is politcái színezettel birt, melcgen érdeklődvn a bennünket nagy rokonszenvvel fogadó, még akkor kétes jövőjü város sorsa iránt, fényes küldöttséget menesztett az alföld-fiumei vasut mentül előbbi kiépítésének kérelmezésére (XV).

A XVI-ik gyűlésen figyelmeztetve lett a közönség egy nagyon is fontos új tanra, a társadalmi természettanra, melyet mi nálunk általánosán semmibe nem vesznek, de a melynek komoly tanulmányozására a folyó évi május hó elseje óva inté államférfiainkat, de a nagy közönséget is.

Ezen szakosztálynak a Munkálatokban foglalt s alább egyenként felsorolt 19 értekezéséből, háromra hívom fel különösen az olvasó figyelmét: *Greguss Ágostéra*: Hogyan erősödjünk társadalmilag?; — *Kubinyi Ágostonéra*: Magyar urfiaink nevelése hajdan és most. (XII. XV) E kettőt legalább egyszer kellene évenként az összes sajtónkban újra lenyomatni, társadalmunk okulására! és a *Gerlóczy Gyulára*: Az égető socialis kérdés, vagyis a közönséges bérmunkás mint társadalmi osztály, s mai helyzete a gyógyító socialis olajjal (XXIV. 231.), melyben ezen égető kérdést s annak megkísérlett megoldási módszereit elemezi.

Régebben csak a közülések voltak olyanok, hol közérdekü, mindenki által élvezettel hallgatható előadások tartattak. Ujabbán a társadalmiakat estélyeken is szokták felolvasni, a honnan a tulnyomó részben megjelenni szokott szép nem viszi tovább a közhasznu ismereteket és terjeszti a haza javára. Ezeken az estélyeken a társadalmi szakosztály a társadalomnak szól!

* * *

Hiányos volna a vándorgyűlések eszközciről és eredményeiről irt általános vázlatom, ha nem szólnék a gyűlések alkalmával és végeztével tartani szokott kirándulásokról, melyek valóban kiegészítő részőket képezik; s míg egyrészt változatos élvezetet nyujtanak a pihenést és szórakozást is érdemlő szellemi munkásoknak, másrészt nagy mértékben járulnak a haza megismertetéséhez s ez által anyagi érdekeinek előmozdításához:

A kirándulásoknak üdítő hatására nézve méltán idézte *Kubinyi Ágoston*

a rimaszombati gyűlés megnyitó beszédében Marcus Porcius Cato eme szavait:

„Interpone tuis interdum gaudia curis
Ut possis animo quaevis sufferre laborem.“

A kirándulás ma nemcsak szórakozás de gyógyeszköz is, melyet túlfeszített idegeink pihentetésére és munkaképességünk fenttarthatása okáért használunk.

Ilyen kirándulásokon valóban össze van kötve a kellemes a hasznossal. Nem csak kipihenve és megerősödve, de könnyű szerrel szerzett tapasztalatokkal gazdagon térünk haza s nagyobb kedvvel és erővel folytatjuk terhes munkánkat. S ha már a rómaiak korában is szükségesnek látták ezt mennyivel inkább szükséges ez mai nap, hol gőzerővel sietünk élni, de meghalni is.

A kirándulások magokra a vándor-gyűlésekre is befolyással voltak. Ha ugyanis a gyűlések látogatóinak számán végig pillantunk, első tekintetre látjuk, hogy a régibb időkben, hol még vasuti zóna-rendszer s olcsó körutazási jegyek nem léteztek, sokan a vándor-gyűlések által nyújtott kedvezményes utazási alkalmat használták fel, és résztvettek oly gyűléseken a melyek környéke érdekes látni valókat nyújtott. Csak a tenger látásának ingeré s Miramar és Velenczének Fiuméhez való közelsége szülte azt, hogy a fiumei gyűlésre kétszer annyi tag iratkozott be mint a régiebbekre. Csak az Al-Dunának elragadó szépsége s a Herkules fürdőnek ritka bájai, nemkülönben az ezen gyűlésről Konstantinápolyba tervezett kirándulás okozta azt, hogy a herculesfürdői gyűlésben is aránytalanul többen vettek részt, mint másokon.

S ez így volt és van jól; mert ez által a nagy közönségnek egy része mégis adózott valamivel a tudomány czéljaira s a mellett megismerte a hazát, annak természeti kincseit, társadalmi intézményeit szak-közegck kalauzolója és magyarázata mellett s okult rajtok.

A közművelődés terjesztése pedig mindennemű tudományos intézményünknek, de különösen vándor-gyűléscinknek egyik fő feladata.

Csak ismétlem azt, a mit a vándor-gyűlések védelmére 1879-ben irt polemicus egyik cikkemben irtam; hogy hány magyar ember nem látta volna a tengert, az aggteleki és dobsinai barlangokat, s azok környékének szépségeit, a szép sztraczenai és hermaneczi völgyet, a magas Tátrát, Máramarosnak és Erdélynek földfeletti és földalatti természeti kincseit, só- és kőszénbányáit, a tordai hasadékokat, a kazánszorost a vaskapuval és Kelet gyöngyét: Konstantinápolyt; a világhírű vörösvágási opálbányákat, Pannonhalmát, a mohácsi csatátért, a krassó szörénymegyeci havasokat s a Koronahegy tővében futó Dunajeczet s annak a Piennineken való át-törését, melynek Európában nincs párja és számos érdekes iparvállalatot, ha nem vett volna részt a vándor-gyűlésekben.

Hát még a sok honi sőt még külföldi fürdőnek is a megtekintése! melyeket fentebb a 18. lapon soroltam fel.

Én úgy vagyok meggyőződve, hogy a fent elősoroltaknak vándor-gyűléseink résztvevő laicus tagjai által való látása és megfigyelése a magyar nemzet ezcreinél az ismeret és tudás oly kincsét képezi, mely nagyon felér igen sok tudományos, senki által nem olvasott magyar könyv rejtett kincseivel.

Az egyes kirándulások és az azok által nyújtott élvezetek részletezésébe nem bocsátkozhatom. Az egyes gyűlések leírásánál, ha röviden is, de lesz rólok szó.

Itt csak könnyebb áttekintés végett összeállítom névsorukat a gyűlések sorrendje szerint hadd lássék meg, hogy az ország mely részeit látták már a vándor gyűlések tagjai, bár ötven évi időközről lévén szó, azok látása már két nemzedék közt oszlik meg.

Az I. és II-ik, pesti gyűlések alkalmával nem volt kirándulás.

III. 1842. Besztercebányáról Szliács, Szklenó, Vihnye, hermaneczi völgy.

IV. 1843. Temesvárról Buziás, Ivánda.

V. 1844. Kolozsvárról Torda és tordai hasadék, Maros-Ujvár.

VI. 1845. Pécsről mohácsi csatatér, Harkány, Siklós vára.

VII. 1846. Kassa-Eperjesről vörösvágási opálbányák, Sóvár, ó-ruzsini barlang, Rudnok, Bártfa, Ránk, Czeméte, Szinye Lipócz, Alsó Sebes, Czigelka.

VIII. 1847. Sopronból Fertő, Ruszt, Kismarton, brennbergi kőszénbánya, Ritzing, Fraknó, Czenk, Észterháza.

IX. 1863. Pest.

X. 1864. Maros-Vásárhelyről Szováta, Parajd, Korond.

XI. 1865. Pozsonyból Dévény, Németóvár, Hainburg.

XII. 1867. Rimaszombathból Rozsnyó, Ajnácskő, Ózd, Putnok, aggteleki barlang, Krasznahorka, Sztraczenai völgy, Dobsina, Pohorella, Murányvár, Nagy Rőcze.

XIII. 1868. Egerből Parád, bátori kőszénbánya, Egedhegy s a tárkányi völgy.

XIV. 1869. Fiuméből a Quarneroi öböl, Trieszt, Velencez.

XV. 1871. Aradról Radna-Lippa, Piski, Petrozsényi kőszénbányák, Hátszeg, Vajda-Hunyad.

XVI. 1872. Herkulesfürdőből Orsova, Va-ka-pu, Ada-Kalch, Turnu-Severin.

XVII. 1874. Győrből Pannonhalma, Lébény, M.-Óvár.

XVIII. 1875. Előpatakról Sepsi-Sz.-György, Málnás, Tusnád, Torjai Büdös, Szent-Anna tava, Kézdi-Vásárhely, Kovászna, Prásmár, Zajzon, Brassó, Borszék.

XIX. 1878. Mármaros-Szigetről Akna-Szlatina, Rónaszék, Kabola-Polyána, Bréb, Guttin, Felső Vissó, Suliguli, Visk-Várhegy.

XX. 1879. Budapestről Gödöllő, Visegrád.

XXI. 1880. Szombathelyről Tarcsa, Borostyánkő, Jaák, Kis-Czell, Sághegy, Gleichenberg.

XXII. 1882. Debreczenből Pallagi földmives iskola.

XXIII. 1886. Buziás-Temesvárról Resicza Polyana-Ruszká, Herkulesfürdő, Marillavölgy, Anina.

XXIV. 1888. Tátrafüredről Gánóc, Poprád, Felka, Virágosvölgy, Dobsina, Csorbaitó, Szepes-bélai barlangliget, Matlárháza, Késmárk, Koronahegyi fürdő, Dunajeczi áttörés, Szczawnicza, Lubló, Bártfa.

* * *

A vándor-gyűléseknek fentebb vázlatosan felsorolt eredményeiről illetve Munkálatairól, melyek 798 iven 854 különböző beszédet és értekezést tartalmaznak, melyeket első ízben a X-ik gyűlés Munkálatainak előszavában *Szabó József*, s azután a fumei, XIV. gyűlés alelnöki megnyitó beszédében *Halász Géza* kellőleg méltattak, s melyeket az áll. központi választmány a párizsi földrajzi kiállításra kiküldött, a közoktatásügyi mi-

nister ezért való legszivesebb elismerésének nyilvánítása mellett azt mondja: »hogy a m. orvosok és természetvizsgálók vándor-gyűlése a párizsi nemzetközi földrajzi kiállításon átengedett nagybecsű küldeményével a magyar kiállítási osztály díszét emelte s lehetővé tette azt, hogy hazánk ezen nemzetközi tudományos kiállításon kellőleg megjelenhessen.« (XIX. 25.) A budapesti 1885-iki országos kiállításon pedig a vándor-gyűlések »közhasznú munkásságért« éremmel lettek kitüntetve, melyet az áll. választmány a magyar nemzeti múzeum éremtárában helyezett el (XXIV. 20.)

* * *

Történetünk általános vázlatának sorait nem zárhatom be a nélkül, hogy hálásan meg ne emlékezzem hazánk azon magas állású nagy fiairól, kik bár orvosok és szorosan vett természetvizsgálók nem voltak, akkor, midőn a vándor-gyűlések őket a haza javára való közreműködésre felhívták, siettek ebbeli hazafiúi kötelességüknek a legnagyobb készséggel és buzgalommal megfelelni, s ötven évcs múltunk beigazolta, hogy főurainknál s főpapjainknál alkalmasabb egyéneket gyűléseink elnöki tisztére megválasztani alig lehet.

Ezekben megvan a tudományos általános műveltség a legnagyobb fokban, mely őket képesekké teszi az intézmény fontosságának felismerésére; a felmerülő tudományos és közérdekű kérdések helyes elbírálására. Megvan a gyakorlat a gyűlések vezetésében, megvan a kellő tapintat. Fényt és tekintélyt kölcsönöznek az intézménynak, melynél fogva olyanok tekintete is feléje fordul, kik a tudomány hatalmát még nem ismerik. Az elnöki tiszttel járó anyagi áldozatot sem érzik, s a mi szintén nagy figyelmet érdemlő körülmény; a szakemberek pártoskodásán felül állnak. Előttük nincs személyes kérdés, őket csak a haza és az intézmény szent ügye vezérli.

Ki az egyes gyűlések alábbi leírását figyelemre fogja méltatni, látni fogja, hogy mit köszön a haza és a vándorgyűlések intézménye azon elnököknek, kiket a legmagasabb polczokról hívott le körébe gyűlései vezetésére s a vele való munkálkodásra!

Mindnyájan tettel igazolták azt, mit a szombathelyi gyűlés elnöke, néhai Szabó Imre püspök búcsúszavaiban szóval is mondott, hogy: »Egycsitsen mindnyájunkat hazánk szent szerelme minden jóra; s eszközölje ki, hogy tettek által bizonyítsuk be, miszerint nem üres hangot ejtünk ki, midőn azt mondjuk:

Éljen a haza!«

Kimutatás a magyar orvosok és

(A csillaggal megjelöltek a gyűlések)

Sor- szám	A vándorgyűlés		A vándor-	
	helye	ideje	elnökei	alelnökei
I.	Pest	1841. máj. 29. — máj. 31.	Bene Ferencz	—
II.	Pest	1841. sept. 6. — sept. 9.	*)Bene Ferencz	Kubinyi Ágoston
III.	Besztercze- bánya	1842. aug. 4. — aug. 8.	*)Svaiczcz Gábor	Radvánszky Antal
IV.	Temesvár	1843. aug. 8. — aug. 12.	*)Tihanyi Ferencz	Kubinyi Ferencz
V.	Kolozsvár	1844. sept. 2. — sept. 6.	Gróf Teleki József	Kubinyi Ferencz
VI.	Pécs	1845. aug. 11. — aug. 15.	Szczitovszky János püspök	Kubinyi Ágoston
VII.	Kassa — Eperjes	1846. aug. 9. — aug. 17.	Gf. Andrássy György	Pulszky Ferencz
VIII.	Sopron	1847. aug. 11. — aug. 17.	Hg. Eszterházy Pál	Kubinyi Ágoston
IX.	Pest	1863. sept. 22. — sept. 26.	*)Bene Ferencz †	Báró Eötvös József
X.	Maros- Vásárhely	1864. aug. 27. — sept. 2.	*)Haynald Lajos püspök	Szabó József (kolos- vári), Teleki Do- monkos gróf
XI.	Pozsony	1865. aug. 28. — sept. 2.	Gróf Zichy Károly	Balassa János
XII.	Rimaszombat	1867. aug. 12. — aug. 17.	*)Ágoston, Szász- Coburg-Koháry herczeg	Kovács S. Endre Kubinyi Ágoston

természetvizsgálók vándorgyűléseiről.

(tényleges vezetésében nem szerepeltek.)

gyűlés	A munkálatok szerkesztői	Tagok száma	Értekezések száma	Munkálatok iveinek száma
titkárai				
—	Bugát Pál Flór Ferencz	269	18	7
Flór Ferencz	Bugát Pál Flór Ferencz	212	20	10
Hönigh Ignác Schöpf Ágoston	Bugát Pál Flór Ferencz	187	32	16
Wachtel Dávid Zomboresevics Vincze	Bugát Pál Flór Ferencz	189	23	18
Szőcs József Brassai Samu	Brassai Samu Szőcs József	335	31	25
Hölbling Miksa Halász Géza	Hölbling Miksa	447	48	49
Saárossy József Horn Ferencz	Halász Géza	355	34	36
Toepler Károly Török János	Halász Géza	483	38	32
Kovács Sebestyén Endre Szabó József (pesti)	Szabó József (pesti)	438	45	45
Knöpfler Vilmos Szabó József (pesti)	Rózsay József Szabó József (pesti)	491	38	38
Kanka Károly Rómer Flóris	Kanka Károly Rómer Flóris	568	45	57
Batizfalvy Sámuel Marikovszky Gusztáv	Batizfalvy Sámuel Rózsay József	685	47	56

Sor- szám	A vándorgyűlés		A vándor-	
	helye	ideje	elnökei	alelnökei
XIII.	Eger	1868. aug. 24. — aug. 29.	Bartakovics Béla egri érsek	Flór Ferencz Kubinyi Ferencz
XIV.	Fiume	1869. septe. 6. — septe. 11.	Báró Vécsey József	Halász Géza Matkovich Gáspár
XV.	Arad	1871. aug. 28. — septe. 2.	*)József főherczeg	*)Atzél Péter Poór Imre
XVI.	Herkules-fürdő (Mehádia)	1872. septe. 16. — septe. 21.	Kubinyi Ágoston	Szabó József Rózsay József
XVII.	Győr	1874. aug. 24. — aug. 29.	Kruesz Krüszosztom (*)Hédervári gróf Vi- czay Héder †	Xántus János Kátai Gábor
XVIII.	Előpatak	1875. aug. 30. — septe. 5.	zarándi Knöpfler Vilmos	Handtken Miksa Nendtwich Károly
XIX.	Mármaros- Sziget	1878. aug. 22. — aug. 28.	Várady Gábor	Prugberger József Bódogh Albert Batizfalvy Samu
XX.	Budapest	1879. aug. 28. — septe. 2.	Kovács József Jedlik Ányos	Margó Tivadar Lenhossék József Frivaldszky János
XXI.	Szombathely	1880. aug. 24. — aug. 27.	Szabó Imre püspök	Szabó József Szabadfy János
XXII.	Debreczen	1882 aug. 23. — aug. 27.	Révész Imre ref. püs- pök, *)gf. Degenfeld Imre	Bódogh Albert Török József Szabó József
XXIII.	Buziás- Temesvár	1886. aug. 22. — aug. 26.	Ormós Zsigmond, Brankovics György püspök	Hunfalvy János, Chyzer Kornél Telbisz Károly.
XXIV.	Tátrafüred	1888. aug. 23. — aug. 27.	Császka György szepesi püspök, Gróf Csáky Albin	Fodor József Szontagh Miklós Scherfel Aurél

Együlés	A munkálatok szerkesztői	Tagok száma	Értekezések száma	Munkálatok íveinek száma
titkárai				
Kátai Gábor montedegói Albert Ferencz	Rózsay József Kátai Gábor montedegói Albert Ferencz	632	59	52
Radich Ákos Bódogh Albert Poór Imre	Poór Imre Rózsay József	1272	50	52
Darányi János Oláh Gyula	Rózsay József	559	41	46
Chyzer Kornél, Horváth György, Munk Manó, Hamary Dániel	Horváth György	909	33	38
Buzinkay Gyula Fehér Ipoly Siklóssy Gyula	Fehér Ipoly	406	37	42
Berecz Antal Orbán Balázs báró Otrobán Nándor	Gerlőczy Gyula Dulácska Géza	508	24	36
Szilágyi István Dulácska Géza Badzey László	Gerlőczy Gyula Dulácska Géza	408	25	22
Say Mór Plichta Soma Kurtz Gusztáv	Gerlőczy Gyula Dulácska Géza Kurtz Gusztáv	577	43	46
Kunc Adolf Müller Kálmán Zelizy Dániel	Gerlőczy Gyula Dulácska Géza Müller Kálmán	283	30	21
Hochhalt Károly Varga Géza Zelizy Dániel	Szabó József, Frivaldszky János, Staub M., Dulácska G., Mocsáry S., Hochhalt Károly, Báron Jónás	304	29	18
Stefanovics Sándor, Breuer Armin, Dubay Miklós, Szalkay Gyula	Staub Móríc Schächter Miksa	231	31	19
Jármay László csügedi Papp Samu Róth Samu	Staub Móríc Schächter Miksa	263	33	17
Összesen		11,011	854	798

I. GYÜLÉS PESTEN.

1841. május hó 29—31-ig.

Az első gyűlés Munkálataiban*) a gyűlés alakulására vonatkozó adatok egyáltalában nem találhatók**), valamint formaszerű jegyzőkönyvet is hiába keresne az olvasó! De megtaláljuk bennök már az alapszabályokat (83. lap), melyek csekély, inkább csak az eljárásra vonatkozó változtatásokkal ma is fenállanak.

Az első gyűlésre összesereglett 269 tag még nem oszlott szét szakokra, de együtt hallgatták végig a 3 napon át tartott üléseken előadottakat, melyek, dacára a kezdet nehézségeinek, igen változatos tárgyakat öleltek fel.

A megnyitó üdvözlő-beszédet alapítónk, *Benc Ferencz*, még latinul kezdé, de csak azért, hogy ezeket mondhatta el:

»Indulgentiam vestram exoro gratissimam, ut mihi liceat salutem dicere collegis aestimatissimis congregatis, sermone dulcissimo patrio***).

Szívből eredt és szívekhez szóló hazafias beszédéből, melyben a külföldön már régebben szükségesnek látott s életbeléptetett hasonló intézményekre utalt, kiemelem a kor jellemzésére szolgáló következő szavait, melyekből látjuk, hogy intézményünk eszméje az alapítóknál már nem volt új, s nem rajtok mult, hogy a haza orvosai és természetvizsgálói csak most foghattak a nagy munkához. *Benc* ezeket mondja: „*A magyar orvosoknak és természetvizsgálóknak gyűléseik eddig minden szíves óhajítások ellenére meggátoltak. De reméljük, többé semmi meggátolást nem fogunk tapasztalni. Bizunk mostani dicsőségesen uralkodó legjobb s legkegyesb felséges magyar királyunkban; bizunk Magyarország majd félszázadigi őrző angyalában, herczeg Palatinusunkban, kinek szívét Árpád magyar vére a magyarhoz vonzá; bizunk felséges királyi kormányunk minden nagyérdemű tagjaiban, kik megvannak arról győződve, hogy a nemzetek valódi boldogsága a mesteriségeknek mindenféle módon elősegítendő tökéletcsitése s kiterjesztése.*»

Csakhogy az akkori kormány iránt tanusított eme udvarias bizalom nehezen egyeztethető össze a fentebb említett *meggátolatlansággal* s az alapszabályok királyi megerősítésének még ezután is évekig tartó késedelmével. Nem annyira a kormány jóindulatában bízta tehát alapítóink, mint koruknak a minden irányu haladás felé feltartóztatlanul törő szellemében s áramlatában, mely gátot többé sem ismerni, sem túrni nem akart.

Beszédének további folyamán elmondta szónok a vándorgyűlésnek célját s hatáskörét, mely szerinte: az egész orvosi és természettudományak messzire elterjedt ága: különösen a menyynyire Magyarországot érdeklik.«

*) Az első gyűlésnek 109., nyolczadrétvnyi lapra terjedő, *Bugát Pál* és *Flór Ferencz* által kiadott munkálatai, csak mint az „Orvosi Tír” 1841-iki II-ik kötetében megjelent, a nagygyűlésről szóló tudósításnak külön lenyomata jelentek meg. De minderről magokban a munkálatokban egy szó sincs. A kiadásra vonatkozó adat a II-ik nagygyűlésnek a III-ik nagygyűlés munkálataihoz függelékképen adott jegyzőkönyvben (III. 115. lap) olvasható. Az I. vándorgyűlés munkálatai most már nagyon ritkák.

**) Ezt lásd e könyv I-ső lapján.

*** (Kegyes elnézésteket kérem, hogy az összegyűlt igen tisztelt kartársakat legédesebb hazai nyelvünkön üdvözlölhessem).

Hogy intézményünk egyik főcélja és csak az általános és különösen természettudományi ismereteknek az ország minden részében ismételt hirdetése által elérhető, oly annyira s mindennek fölött fontos közegészségügyről, melynek egybefoglalt tanát általában ujjabb keltűnek tartanak, mit tartott *Bene*, arról hadd tanuskodjanak megnyitó beszédének további szavai:

»Sok tárgyat vehetünk tanácskozás alá, melyeknek mindenike magyar polgártársaink egészségét, életét illeti, s ezt rövidíti, vagy hosszabbítja. Illyenek: a lakás, ruházat, eledel, részegítő italok, a foglalatosságok s mulatságok számtalan neme, testi büntetés, tömlőcz, a betegeknek, különösen a szegényeknek gyógyítása; illyenek továbbá az orvosi személyek, gyógyszerárak, vagy patikák, a kór- vagy beteg-házak, haldoklók, halottak és temetők stb. Mind ezeknek és ezekhez hasonló tárgyaknak kifejezését, örömmel fogja hallgatni minden magyar orvos és természetvizsgáló.»

S ma hozzá tehetjük hogy hallgassa minden művelt laicus is!

Ezek után meleg szavakat szentelt még az orvosi és természettudomány 1840-ben elhunyt hazai és külföldi bajnokainak s ráutalván az említett tudományoknak külföldön élő számos vezéresillagára, a következő szavakkal végzé mindennekfelett a hazáért lángoló lelkes beszédét:

»Ezen nagy férfiak iparkodásihoz kapcsoljuk mi is magunkat legkedvesebb magyar orvostársaim, és minden tehetségünkkel igyekezzünk a természeti és orvosi tudományokat mivelni s tökéletesíteni. Ha nem jutunk is azon dicsőségre, melyben az említett boldogabb környülállásban levő társaink részesülnek, mégis igaz iparkodásunk által használni fogunk édes magyar hazánknak, s polgártársaink meg fogják ismerni, hogy igaz magyar vér foly ereinkben, hogy a magyar hazának háládatos magyar fia vagyunk. Mi fáradozásainkért nagyobb jutalmat nem várunk. Fogjunk tehát barátim jó kedvvel dolgainkhoz, és semmi akadály által meg nem tántorítható szívvel és állandósággal folytassuk magunknak választott tudós munkálkodásunkat; ez az én, és az egész m. kir. egyetem orvosi karának legszivesebb óhajta.»

Szándékosan többet idéztem alapítónk lángoló hazaszeretettől áthátott beszédéből, melynek szavai csak a vándorgyűlés lelkesedésének kifejezései voltak.

A kor, amelyben elhangzottak a nemzet ébredési kora volt, hol mindenki tette vágyott, még pedig minden önzés, minden jutalomra való kilátás nélkül, egyedül csak a békítől szabadulni kezdő édes anya, a haza javára.

Ugy az első, mint az 1848-ig még megtartott további 7 gyűlésnek minden irányu lázas tevékenysége s annak eredményei fényes tanubizonyosságát képezik az akkori kort jellemző, öntudatosan célratörékvő munkáságnak, melynek kitartó volta igazolta ezen gyűlés következő szónokának, *Reisinger János* tanárnak, ékes latin beszédében foglalt ama óhajtatását, hogy bizonyítsuk be a külföldnek, miszerint csak rágalom az, »quod Hungarus multa incipiat, sed parum finiat« (hogy a magyar sokba fog, de keveset végez el).

A két üdvözlő-beszéd után szót emelt a magyar orvosi tudomány Kazinczy Ferencze, a soha nem pihenő s csak a hazáért élő *Bugát Pál* s rövid egyszerű szavakkal hármas ajándékkal lepte meg a nemzetet, a természettudományt és az orvosi rendet. *Schuster hármas emlékének* nevezte ő beszédét, melyben tudtára adta a gyűlésnek, hogy Schuster emléké megörökítendő, lapjában, az »Orvosi Társ«-ban gyűjtést rendezett a haza orvosai

és gyógyszerészei közt, melynek eredménye lett: 1. *Schuster János*, volt kémiai tanárnak (ki 1838. május 19-ikén hunyt el) Ferenczy István által készített — előbb a természettudományi társulatban volt s most a nemzeti muzeumban látható — márványszobra. 2. A további kezelés végett szintén a természettudományi társulatra bízott 1000 pengő forintnyi alapítvány, melynek kamataiból évenkénti vegytani Schuster-féle pályakérdés kitűzésék*). 3. Akkor 800 pfnyai alapítvány, melyet a természettudományi társulat 1842. márczius 7-én tartott ülésén Flór Ferencz indítványára a budapesti k. orvosgyejesületre bízott kezelés végett, azon kikötéssel, hogy annak évenkénti kamatait hazai orvos vagy gyógyszerésznek árvája, úgynevezett *Schuster-féle árva* élvezze. Ez összeg előbb 1000 frtra s későbbi adakozásokból 2000 frtra növekedvén, az egyesület az így megnőtt tulajdonképpen Bugát által összehozott alapítványt most már *Schuster-Bugát-féle* alapítványnak nevezte el. Ma ezen alap az említett orvos-egyesület pénztárában 3514 frt 50 krral szerepel (1888-iki évkönyv, 214. lap) és kamataiból néhai Bisztercsky Róbert, volt kis-kun-hegyesi orvos árvája segélyeztetik. S ha okát fűrkészszük, hogy miért lelkesedett Bugát ennyire Schusterért? ezt is csak hazafiságában találjuk, mely Bugát tetteitől, szavaitól és gondolataitól elválaszthatatlan. De hadd szóljon ő maga:

»Ha talán a jövődőség kérdezni találná, mi nagyszerűt tett *Schuster*, hogy ötet magunk közt hármas emlékekkel örökítjük? előre nekik feleljük, hogy *Schuster* azon átméleti kor hajnalában élt, midőn még magyarnak lenni magyarhonban nem annyira dicsőség, mint inkább, ha nem gyalázat is, legalább szánakozás, lenézés és elmellőzés lévén sorsa, ő üldöztetve — még halála után is — úgyszólván lopva nevelt német eredetű léteré magyar orvosoknak bennünket.«

Daczára az idő rövidségének, a 3 napos első gyűlésen az üdvözlő és berekesztő hosszabb beszédeken kívül 5 nagyobb tudományos előadást tartottak: Kovács Sebestyén Endre, Tognio Lajos, Zomborcsévits Vincze, Frommhold Károly és ma is élő nestorunk, Nendtvich Károly, ki intézményünkért lelkesedni soha meg nem szűnt; s Eckstein Frigyes hosszabban indokolt indítványt terjesztett elő: Magyarország orvosi helyrajzában kidolgozásáról. A fennmaradt időt rövidebb értekezések, továbbá kórboneczani készítmények, sebészi eszközök s természeti ritkaságok bemutatása vették igénybe.

De egy anachronismus is belejutott a munkálatokba, melyek eredetére az irodalom nem tudott engemet időig rávezetni.

Ugyanis a 92-ik lapon ez áll:

»Felolvasatott továbbá a magyar természetvizsgáló társulat vegytani és gyógyszerészi osztályának azon határozata, minél fogva a budapesti gyógyszerészi kebelben egy czélszerű folyóirat édes hazai nyelvünkön fog létrehozatni.«

Már pedig ez így nem történhetett meg, mert a természettudományi társulat, melyet maga Bugát a gyűlésre összegyűlt férfiak kebelében 3

*) A *Schuster-féle* vegytani pályakérdés ügyét a természettudományi társulat 1841-iki november 22. közgyűlésében és 1842. jan. 25-iki ülésében intézte el véglegesen. Ekkor 2 drb. 1000 frtos kötelezvényt vett át a társulat kezelése alá. S miután 1848-tól 1865-ig ezen pályadíj soha kitűzve nem volt, a tőke 1865-ig 2600 frtra szaporodott fel. Ma ezen czim alatt 2566 frt. 02 kr. szerepel a természettudományi társulat alapítványai közt. (*Kátal*. A k. m. természettudományi társulat története 1841—1868. 8-ik lapon. Az alapítvány részletes történetét megírta *Kátal* a természettudományi társulati közlöny 1865. V. kötetében 216—222. lapon).

nappal ezen állítólagos felolvasás előtt alakított, csak június 6-ikán tartotta első oly gyűlését, melyről már jegyzőkönyvet is vettek fel, és a szakosztályokat megszabó alakító közgyűlése csak június 13-ikán volt. *)

Ezen anachronismust csak úgy tudom elképzelni, hogy *Bugát*, ki már magyar gyógyszerész lap megjelenését is türelmetlenül várta, a vándorgyűlés és a természettudományi társulat eredménydús alakulása feletti elragadtatásában, az általa már előre tervezett vegytani szakosztályba beosztandó valamely tag által tétetett ily előleges örvendetes jelentést, hogy a jelen volt vidéki gyógyszerészek is kellemes hazafui hirt vihessenek haza.

A kezdet minden reményen felül sikerülvén, a második vándorgyűlés még ugyanazon évi szeptemberre hivatott össze.

II. GYŰLÉS PESTEN.

1841. szeptember 6—9-ig.

Alig hogy elhangzottak május 31-én az első gyűlés lelkes gyűjtő szavai, június 25-én máris megjelent a meghívás a még ugyan azon év szeptember havában szintén Pesten tartandó második gyűlésre, melyet alelnöke *Kubinyi Ágoston* és titoknoka *Flór Ferencz* intézett a hazai közönséghez, meghíván névszerint »egész Magyarország és Erdély orvosain és természetvizsgálóin kívül minden seborvos és gyógyszerész mestereket, nem különben a természettan egy különös ágával, tudniillik a mezői gazdasággal foglalkozó hazafiakat.«

Ezt az első meghívást augusztusban egy másik követte, mely már az 5 napra tervezett, de sokak kíváratára 4 nap alatt befejezett gyűlés rendszeres tervrajzát és 5 szakra való beosztását is tartalmazta. Szakosztályai voltak: 1. orvos-sebész, 2. physikai, geographiai és astronomiai, 3. mineralogiai, geognosiai, chemiai és gyógyszerész, 4. zologiai, physiologiai és fűvész, 5. veterinariai és gazdasági.

Daczára annak, hogy a két nagygyűlést csak három hónap választotta el egymástól, ezen másodikra 212 tag gyűlt össze, még pedig újból az ország minden vidékéről, mi tekintve az akkori közlekedési nehéz viszonyokat rendkívül soknak mondható.

Ezen gyűlésén már úgy a köz-, mint a szakosztályi ülésekről rendes jegyzőkönyvek vétettek fel, melyek azonban sajátos módon a Munkálatokból kihagytattak s csak a III-ik gyűlés Munkálataiban függelék gyanánt találhatók. (113—117. lapon). Ezen jegyzőkönyvből tudjuk meg, hogy az 1-ső gyűlés Munkálatainak eladásából pénz fel is maradt, s hogy a 2-ik gyűlés Munkálatai, melyek szerkesztésével *Bugát* és *Flór* bizattak meg, előfizetés útján láttak napvilágot. A pénz kezelésére *Flór* kéretett fel.

A nyomtatásban kiadandó értekezések előleges megbírlása már itt kimondatott s ezzel a szerkesztőkön kívül 18 tagu küldöttség bízott meg.

A gyűlésnek már nagy negyedrért ivnyi, 78 lapra terjedő Munkálataiban 17 válogatott értekezést találunk, melyek közül 9 orvosi, 1 balneologiai, 1 climatologiai, 2 chemiai, 1 physikai, 1 astronomiai, 1 botanikai, és 1 geologiai tartalmu. A Munkálatok végén a megjelent tagok sajátkezű aláírásainak másolata látható.

*) Lásd *Kátai* A k. m. term. tud. társulat története, 4-ik lap.

Eltekintve a többi tudományos, részben a hazát ismertető előadás-tól, kettő közülök különös figyelmünkre méltó, u. m.: *Kubinyi Ágoston* al-elnök beszéde mellyel a megjelenésben akadályozott elnök *Bene Ferencz* helyett a gyűlést megnyitotta, és *Bugátnak* terjedelmes előadása a pesti Rókus-kórháznak tanintézetéé való átalakítása tárgyában. Mind a két előadás érdekes korrajz s értékes történeti okmány.

Mielőtt azonban ráutalnék tartalmukra, helyén látom megemlékezni itt a *Kubinyi* testvérpár, *Ágoston* és *Ferencz* szerepéről hazánk természet-tudományi mozgalma, annak megindítása s különösen intézményünk alapítása és megszilárdítása körül.

Ezen két férfiú volt az ország első két táblabírája, kiket rajongó szeretet vonzott a természettudományokhoz, kik belátták azok hivatását a nemzetek háztartásában s az általános műveltség terjesztésében, kik megragadtak minden alkalmat a természettudományok fontosságának hirdetésére, azok mivelőinek magasztalására s tekintélyök emelésére, kik nem riadtak vissza az e téren hozandó nagyobb anyagi áldozatoktól sem, kik hosszú életpályájukon következetesen megmaradtak ezen a téren s kik végül magasabb társadalmi állásuknál fogva jótékony befolyással voltak olyanokra s igyekeztek belevonni a természettudományi mozgalomba olyanokat is, kikre különben szerényebb társadalmi állásu bár mennyivel tudósabb buvárok az érintkezési pontok hiányánál fogva semmi hatással nem lettek volna^{*)}.

Az izgatást és buzditást, mit *Bene* s különösen *Bugát* a szakférfiak körében megindítottak, mire különösen *Bugátnak* saját lapja az *Orvosi Társ* rendelkezésére állott, mit *Petényi Salamon* és *Zipser András* a természetvizsgálók s jobban mondva természetbarátok közt folytatott, azt a két *Kubinyi* a magasabb ranguak s a közép nemesség közé páratlan buzgósággal és kitartással vitte be.

A mozgalom ily módon egyszerre a társadalom minden rétegében megindított és szerencsére oly időszakban, midőn a lobbanásra kész nemzetnek csak gyújtó szikrákra volt szüksége, melyeket az említett férfiak buzgósága szolgáltatott.

Kubinyi Ágoston megnyitó beszéde két részből állott.

Az elsőben mint természetbarát szólott, utalván a népnek a természettudományi elemi alapismeretek hiányából eredő előítéleteire, babonájára; a természettudományoknak óriási anyagi hasznára, a mivelte nyugat példáival illusztrálván beszédét, rámutatott a módokra is, a melyekkel a bajokon az iskolában, az életben segíteni kellene. Ezek után a világosság terjesztésének forrását igen helyesen a tanítóképezdékekben keresvén, sürgette a hiányzó praeparandiák felállítását s beszédének ezen első részét ezzel zárta be »Valóban ideje már valahára, hogy hazánkfiái, kik a haladást oly annyira szívükön hordják, s folyvást emlegetik, tetteles munkálódásuk által is a népnevelésre több gondot fordítsanak!«

Beszédének második terjedelmesebb része, igen érdekes történeti adat a »jobbágyok« egészségügyéhez. Hazánk értelmiségének s különösen

^{*)} Ezen két érdemdús férfiúnak, sajnos, hogy csak egy nagyobb szabásu alelnöki beszédbe foglalt életrajzát, melyből azt is megtudjuk, hogy az 1832-iki országgyűlés *Kubinyi Ferencz* indítványára szavazta meg a nemzeti muzeum felépítését s a muzeum alapját megvető *Jankovich-féle* nagy gyűjtemény megvételeét — lásd arcképeikkel együtt *Xántus János* classicus alelnöki beszédében »A természettudományok általános haladása« a győri, XVI-ik vándorgyűlés munkálataiban 114—116. lapon.

orvosainknak legnagyobb része koránál fogva már nem ismeri az 1848. előtti társadalmi viszonyokat s valjuk be őszintén, hogy anyagias irányunknál fogva nem is igen érdeklődik társadalmunk egyes rétegeinek közeli multja, története iránt; — elmondom tehát még világosabban, mint *Kubinyi*, a ki nagyon tapintatos sima ember volt mindig, hogy 1848. előtt a »jobbágy« a földesúr tulajdona volt s épen azért úgy az egyes földesúr, mint a földesurak összesége, a vármegye gondoskodott is a jobbágyok egészségéről saját érdekében is, és kétségtől nagyobb mérvben mint ma, hol a szerencsétlen, 1876-iki XIV. t. cikk azzal a tudatlan, babonás, orvosi segélyt csak a legkritkább esetben és ekkor is csak egyszer igénybe vevő szegény paraszttal fizetett meg közvetlenül körorvosát rendszeresen, még akkor is, ha a nép igénybe nem veszi.

Szegény hegyi vidékeinken ezen intézkedéssel épen az ellenkezőjét értük el annak a mit óhajtottunk. A helyett, hogy a nép megkedvelte volna az orvosi segély igénybe vételét, a körorvos, rokonszenv dolgában a végrehajtóval egy cathegóriába esik.

De a különböző viszonyokkal bíró országnak adott egyöntetű törvényekkel más eredményeket elérni nem is lehet.

Mennyivel gyakorlatibb volt az akkori nemes keblű táblabíró gondolkodása, ki mindenkifelett a vármegyei és járási kórházak szaporítását sürgette, melynél jótékonyabb egészségügyi intézményt szervezni alig lehet s ki ki is jelölte az alapokat, a melyekből ez kivihető lett volna.

Utalván az orvoslásnak s egyéb egészségügyi intézkedéseknek hiányaira*) sürgette, »hogy minden megyében egy egészség állapotjára ügyelő állandó bizottság állítassék fel« s több efféléket.

Tüllépném ezen történeti vázlat határait, ha ezen, akkor tájban igen nagy fontosságu beszédnek többi nagy horderejű javaslataiba cseszkedném, csak még azt a tényt akarom belőle kiemelni, hogy »az eddigi tisztí fuvar sorába vett orvosi fuvarok és az adózó nép részére gyógyszerekre költött összeg a megyékben esztendőnkint több ezerre ment« akkor, mit a jobbágyok egészségére fordított nagy gondból magyarázhatni.

Nem kisebb fontosságu volt ezen második gyűlés következő beszéde, melyet *Bugát Pál* »a pesti Rókus-kórház gyakorló orvos tanintézetébe való átalakításáról« tartott.

Ezen, kimerítően indokolt, hosszú előadásban kifejté annak szükségét, a mit a mai kor újból érez, hogy t. i. a hazai orvosok bővebb gyakorlati kiképeztetése okáért elkerülhetlen szükség, ezen sok anyaggal rendelkező intézetnek tanintézetébe való átalakítása, mely alkalommal kiter a tanítási és szigorlati rendszernek általa már elébb javasolt megváltoztatására, a sebészi tanfolyam megszüntetésének szükségére, a specialista orvosok képzésére, azon módoszatokra, melyek mellett a Pest városa tulajdonát képező intézet nem annyira az egyetem, mint az állam által átvétessék; elmondja, hogy ezt már országunk néhai protomedicusa *Lenhossék* is megkísérlette, de »ő kissé mohó és erőszakos eszközökkel élt célja elérésére s az utat és módot, melyen ez ügyben haladnia kell vala el nem találta.«

Végül utalván az akkortájban felmerült egyes rendkívüli, törvényhatóság által elkövetett közegészségügyi botrányokra, mint például a Nyitra vármegye által az orvosi gyakorlatnak a híres rudnói papnak Madvának

*) Akkortájban például Zemplénvármegyében egy járásban 80000 lélekre esett egy orvos. VII. 66.

való megengedésére, melyet éles gúnynyal ostoroz, oda szól a nemzetnek, hogy a közegészség »mégis csak bőrünkben fekszik, melylyel ha könnyelműleg véve nem gondol nemzetünk: úgy ha hová tovább mind jobban és jobban búját látja, annak oka aztán orvosi rendünk ne legyen, mert mi minden bizonynyal mások nem leendünk, mint milyekké a kormány és nemzet intézte körülmények által gyúrattatandunk. Mi magunk létre csak igen kevésé folytathván be, elég ha a bajokra ujjal mutatunk; azok elhárítása, a reánk üdvösségesen ható körülmények előállítása kormányunk és nemzetünk egyesített ereinek feladata«.

Arany szavak ezek, melyek hangoztatása, ma, ötven év multán sem felesleges, melyek megértéséhez s foganatosításához azonban elébb még az általános s különösen pedig természettudományi műveltségnek nagyobb foku terjesztése szükséges.

Beszédéről szóló megemlékezésem befejezéséül ide igtatom még azon szavait, melyekkel ő azon nevezetes beszédét kezdé:

»Az orvosi tudományokban csaknem annyi — ha nem több — művészeti, sőt valóságos kézművesi, mint tudományi lévén, a tanuló orvosnak, hogy valódi orvos lehessen, sokat kell látni, hallani, szagolni, izlelni, tapogatni; sokat kezzel véghöz vinni. A míg nekünk olly intézetünk nem leszen, melyben évenként nagyobb számmal országunk szükségait pótlendő, Pesten összeseregleni szokott tanítványaink mind a mondottakat véghöz nem vihetik, addig mi, bár nagy tudományu theoreticus orvosokat nevelünk is, de oskoláinkból soha kész, ügyes, practicus orvosok nem kelendének ki«.

A természettudományi szakosztályok működéséből egy személyi ügyet emelek ki, hogy t. i. már ezen gyűlésen kezdte meg soha nem lankadó működését »Villany-mágnesi tűnemények« című előadásával Jedlik Ányos, ki, míg bennünket előszeretettel a fénnyel és világossággal ismertetett meg, addig maga első rendű csillagként világított a magyar tudomány egén, itthon megleltő sugaraik fénye világítván az egész világnak.

III. GYÜLÉS BESZTERCZEBÁNYÁN.

1842. augusztus hó 4—8-ig.

Ha az előbbi Pesten tartott két gyűlés a hely természeténél fogva inkább csak szakemberek és tudomány barátok gyülekezetének volt mondható, a beszterczebányai gyűlés már nagy nemzeti ünnep, s az első valóságos vándorgyűlés volt, melylyel a központból kiindult mozgalom országos körutját megkezdé.

A történelemhez kellend majd az utókornak fordulni, hogy felfoghassa azt a kor szülte lelkesedést, a melylyel az ilyenmü mozgalom a hazában s különösen a helyszínén üdvözlötetett.

Ez volt az első eset a hazában, hogy az országnak a központban élő számos jeles, a tudománynak legkiválóbb bajnokai útra keltek tömegesen a Kárpátok felé, magukkal ragadván az alvidéknek hozzájuk csatlakozott cultur harczosait, hol tárt karokkal fogadta őket a felföldnek felülmulhatlan hazafiságú, vendégszeretben az alfölddel versenyző, mindenkor és mindenben nagyra törő értelmisége, és a rokonérzelmű szakemberek

nagy seregbe, kik e gyűlést olyképp készítették elő, hogy az minden igényeknek s a gyűlések kitűzött minden irányu czéljainak teljesen megfelelt s valódi minta-gyűlésnek volt mondható.

Megfelelt e gyűlés hivatásának első sorban és nagymérvben honismertető voltánál fogva, a mennyiben Zólyommegye természeti kincsait: ásványvizeit, érczeit, sziklanemczeit, az erdőszeti növényzetet, fanemczeit hasított, csiszolt és széneseült állapotban, állatait kitömve (153 faj) s ráadásul a megye műipari czikkeit a legkiválóbb szakemberek által elrendezett fényes kiállításban mutatta be vendégeinek.

Ezen szakszempontról kiváló s tanulságos kiállításnak emléke megmaradt reánk a Munkálatokban, hol a kiállított tárgyak jegyzéke olvasható.

Megfelelt e gyűlés hivatásának továbbá és kivált az által is, hogy egyik főczélját t. i. hazánk fürdőinek és ásványvizeinek megismertetését gyakorlatilag az által is előmozdította, hogy egyik közgyűlését az akkor még kevésbé ismert (s a kamara kezében hanyatlásnak induló) *Szliácsen* tartotta meg, hogy a hazai orvosok ezen páratlan gyógyvizet a helyszínen megismerjék, továbbá, hogy tagjai még a közelfekvő *Szklenó* és *Vihnye* fürdőit is meglátogatták. Az utóbbi két kirándulásról a Munkálatokban nincs említés, ezt csak *Halász Gézának* a pécsi nagygyűlésen tartott, az eddigi gyűlések történetéről és hasznáról szóló előadásából tudjuk meg, hol a többi közt a tagok a feletti megbotránkozását is nyilvánítja, hogy »Szklenón és Vihnyén, különben bájtjeljes fürdőkben az érvágás árendába lévén adva, az árendás érdekében van embervérrel nyereszkeskedni«. (VI. 85. l.)

Már abban is hasonlított a besztercebányai vándorgyűlés a maiakhoz, hogy tagjai meg nem elégedve a gyűlés székhelycincik megismerésével, százhetvenen kirándultak a geológiai tekintetben nagy érdekű és ritka szépségű hermaneczi völgybe, melynek egyik barlangját jelenvolt alapítónk *Bene Ferencz* tiszteletére *Bene barlangjának* nevezték el, míg a másikkban hazánk geológiájának megalapítója *Zipser András* tartott vonzó előadást az ezen barlangban talált ősvilági állati csontokról.

Itt s általában a besztercebányai vándorgyűlés fényes eredményű rendezésével kezdődik intézményünk ezen újabb kiváló oszlopának *Zipser Andrásnak* közvetlen szereplése gyűléscink körül, ki élte fogytaig egyforma lelkesedéssel dolgozott a hazáért, tudományért s az ezt terjesztetni igyekező gyűléscinkért; ki még élte alkonyán, 80 éves korában is lerándult a IX-ik — a szabadságharcz után első — 1863-ban tartott pesti vándorgyűlésre, hogy szemtanuja legyen a halottaiból feltámadott magyar nemzet és tudomány új életre ébredésének.

Harsogó, szünni nem akaró éljen követte itt elmondott rövid meleg szavait, melyekkel a közgyűlésben örökre búcsút vett tőlünk azon útra menendő, a honnan, mint mondá, még senki sem tért vissza. Mély csend következett a lelkesedés eme hangos kitörésére, mert hálakönnnyel telt meg a legtöbb szem, látva mint hozza eme érdemekben megőszült aggastyán utolsó crejét a haza oltárára!

Intézményünk, mely soha sem volt háládatlan ügybuzgó tagjai iránt erejét meghaladó s maradandó tanujelét adta ezen szerény állásu de nagy és nemes férfiú iránti hódolatának akkor, midőn a szokott megemlékezésen kívül (XI. xix. lap) közadakozásból díszes emlékoszlopot állíttatott neki Besztercebányán (X. 40. lap) azon helyen, hol ő oly boldog volt, hogy azon nemes magvakból, melyeket mint leányiskolai tanító növendékei szíveibe elvetett, nemes gyümölcsök termését elérhette.

Kevés tudósunk tett annyit az akkor a külföld előtt még majdnem egészen ismeretlen hazának megismertetéseért mint ő, de kevésnek is jutott osztályrészül annyi külföldi elismerés, mint neki. Hatvanegy tudományos társulat díszítette fel oklevelével, melyekhez a fejedelmek még 13 rendjellel és éremmel járultak.

Feljebb azt mondom, hogy itt kezdődött közvetlen szereplése; azért nevezem ezt közvetlennek, mert *Zipser* közvetett szerepe még régibb és nagyobb.

Ugyanis a mit a *Kubinyi* testvérpár a természettudományért tett és áldozott, azt is *Zipser*nek köszönhetjük, mint tanítójuknak, ki külföldről hozván haza természettudományi s névszerint ásvány és földtani ismereteit, azokat a *Kubinyi*akkal annyira megkedveltette s őket azok fontosságáról annyira meggyőzte, hogy a két tanítványból két apostol lett, kik hivatásukat fényesen megoldották s megnyerték az új eszméknek olyanokat is, kiknek csatlósai be sem bocsátották volna a szerény leánytanítót a fényes, de csak a jogot és történelmet tudománynak elismerő palotába. Áldott emléke szolgáljon buzdító példál a utókornak.

Ezen gyűlés volt az első, melynek emlékére Besztercebánya városa rendkívüli lelkesedésében emlékérmét is veretett (128. lap), mely sallangot későbbi gyűléseink alkalmával elmaradhatlannak képzeltek s még a legújabb időkig sem vetették le. Pedig mennyivel hasznosabb emléke lett volna az érem költségén elősegített egészségügyi vagy természettudományi munka! De hiába! sok idő kell még ahhoz, míg fajunk egészen gyakorlatilag fog gondolkozni és cselekedni.

A latin nyelv ekkor még annyira használatban volt, hogy az öt napig tartott gyűlést az elnöknek megválasztott de a megjelenésben akadályozott fő-kamara grófot helyettesítő alelnök, Zólyommegye alispánja *Radwánszky Antal* tartalomdús és ékes magyar megnyitó beszéde után, mint a jegyzőkönyv mondja »figyelemmel a talán megjelent külföldiekre« latinul is üdvözölte.

Vándorgyűléseink intézői a tudományt kezdettől fogva az egész emberiség közkincsének tartván, s át lévén hatva annak szükségétől, hogy hazánkat a külföld is s különösen a minket rossz oldalainkról leginkább ismerő s ismertetni szerető szomszédaink közelebbről lássák és megismerjék, s hogy tudományos mozgalmainkról a külföld is birjon tudomással, már ekkor szokásba vették a német természettudományi egyesületek meghívását, melyek közül az *oszterlandi* és *görlitzi* természetvizsgálói társaságok ezen gyűlést rokonszenvesen üdvözölték s Munkálatainak megküldését kérték.

Kitüntető volt intézményünk az is, s egyuttal jele annak, hogy a külföld tudomást kezd venni ócsárolt hazánkról, hogy a világhírű *Ehrenberg* egyes geológiai felvilágosításokért a vándorgyűléshez fordult, melyek megadásával *Zipser* András bizatott meg, kinél jobban a feladatot senki meg nem oldhatta volna.

Munkálataiban, melyek nagy negyedréte ivnyi 128 lapra terjednek s melyekhez már kömetszetű rajzlap is van mellékelve, változatos tartalmu 31 értekezés foglalatik.

Nagy részök Zólyom vármegyének beható leírásából áll. Ilyenek a zólyomi erdősétek, az oda való ásványvizek, a megye geológiája, a megyei vasgyárak s a hermaneczi kirándulás ismertetései. Zólyom vármegyén kívül még Nógrád is részletesebben van leírva *Kubinyi Ferenc* értékezésében: Nógrádmegye ásvány-földtani és statusgazdasági tekintetben.

Érdekes ez értekezések közt négy egymásután következő: az érczek pörköléséről egészség-rendőri szempontból, melyek czáfolatokat és viszonválaszokat tartalmaznak az említett érdekes kérdésre vonatkozólag.

Bauer dr. pedig Besztercebánya orvosi helyrajzát a Munkálatokban még latin nyelven közli.

Az értekezéseken kívül nevezetesebb mozzanatai ezen gyűlésnek a következők:

Most vették fel az alapszabályokba, hogy jövőre a gyűlés költségeinek fedezésére minden tag 2 pengő forintot fizessen (127. lap).

Ugyancsak az alapszabályokba vették be, hogy ezentúl a »természettan és gyógyászat körébe vágó kérdéseket, melyek megvitatása s megfejtése a választott várost s vidéket közelebbről érdeklik, jó eleve hirlapok útján kitűzessenek« (126. lap).

Hóni ásványvizeink megismertetése érdekében *Majsisovics György* lelkes hazánkfia, bécsi közkörházi fő-orvos indítványára, ki ásványvizek társulat alakulását sürgette, az ásványvizek elemzésére állandó központi bizottmány alakíttatott (126. lap).

Kubinyi Ferencz indítványozta, hogy az archaológiát külön szakosztály gyanánt vegyék be a vándorgyűlésbe; ezt nem fogadták ugyan el, de a régészeket s előadásaitak szívesen veszik az illető szakokban (121. lap.)

Végül Bugát a természettudományi társulat érdekében sikerrel buzgókodott.

IV. GYÜLÉS TEMESVÁRT.

1843. augusztus 8—12-ig.

A IV-ik, Temesvárt tartott gyűlés már nagy mérvben megfelelt a III-ik gyűlés abbeli rendelkezésének, hogy a gyűléshelyül választott város és vidék viszonyai különös figyelemre méltassanak; mert ezen gyűlés tárgyai kiválólag a Bánátot érdeklő egészségügyi s természettudományi kérdések voltak. S különösen az egészségügyi kérdés, a *váltóláz* illetve *malaria* ügye, a Bánátra akkor tájban valódi életkérdés volt, melyet számos szakember igyekezett megoldani. Ugyanis a tudomány akkori állásához mérve igen jeles e tárgy értekezéseket találunk Munkálataiban. Ezek a *Temesvár égjai viszonyairól*-, a *Bánság föld- és népviszonyairól*, s a *Magyarhon lapályos vidékein uralkodó lázakról* szólnak.

Eles megfigyeléssel és igen szomoru gyakorlati tapasztalatok alapján irt classicus dolgozatok ezek, melyekben mind meg van már a mit a váltólázról tudunk, a bakterium néven kívül.

Miután ezen vándorgyűlés Munkálatai is a könyvpiacszról már letűntek s a legkevesebb helyütt találhatók, hát nem lesz érdektelen ezen említett értekezések egy két szomoru adutát itt ismétetni.

A halálozás 1830-tól 1840-ig a Bánságban az állandó mocsárgerji láz folytán oly óriási volt, hogy Temesvárt évenként minden 16-ik ember meghalt, (tehát 1000 közül 62) sőt egyes város részekben minden 11-ik. Az ott állomásozó katonák közül mindegyik átlag kétszer került évenként kórházba, hol minden 14-ik beteg meghalt. (26-ik lap.)

Ezen ijesztő halandóság különösen az idegenek közt mutatkozott. Így 1843-ban az első három hónapban a gyárkúlvárosban meghalt 187

egyén, ezek közül 53 beköltözött idegen; a következő 3 hóban 168 s közülök 43 idegen. (49-ik lap).

Az ezen tárgyról értekező szakférfiak mindannyian sürgették a talaj assanatióját. *Deutseh József* előadását így végzi:

»Tehát a hátralevő mocsároknak lecsapolása és folyók szabályozása a tartománynak legnagyobb szükségéi.

Temesvár városát illetőleg még szembeszökőbb az, mikép annak egészségi állapota a szomszéd mocsároknak kiszáritásával párhuzamban áll; úgy is még 1732. esztendőben, a midőn ezen város még csak 4–5000 lakost számlált, a dühöngő lázban naponta 10–12 halt el. A város egy pár nemzedékből hihalt volna, ha csak új gyarmatosokkal nem népesedik vala. Még 1816-ig nagyobb volt a halálozás a mostaninál s csak akkor változtak a vársánczok kertekké. Védjük tehát városunk környékét a folyók áradásai ellen, s gondoskodjunk jobb ivóvíz felől, nagyobb tisztaságról, föld alatti csatornák készítéséről, s több oly szükséges kellékekről, s csak akkor, *de akkor biztosan* jobb egészségi állapotot készítenénk magunknak.«

S jövődölése teljeseedett, mert a természettudományokra alapított jövődölés nem egyéb, mint a dolgok egymásból törvényszerűleg folyó sorrendjének megállapítása.

Ma, a mocsárgerji láz c'tünése után Temesvárt 1000 lakos közül csak minden 37-ik hal már meg. (Magyar statisztikai évköny 1887. I. füzet 126-ik lap.)

De nem csak szóval igyekezett a gyűlés ezen kérdést eldönteni, vagy helyesebben mondva felvilágosítani; 50 aranyat is gyűjtött össze, mit pályadíjúl tüzött ki a következő kérdés megoldására: *mint lehetne a posványlég kifejlődését a bánsági rónákban megakadályoztatni, vagy ha ez lehetetlen volna, bír e a gyógytudomány oly szerekekkel, melyek ezen lég befolyásának az emberi testre beható ártalmát gyengíteni, vagy végkép megszüntetni képesek volnának.* A pályamunkák megbírálására a budapesti k. orvos egyesületet kérte fel, mely a díjat dr. *Bittner Imre* és dr. *Heuffel János* jeles munkái közt osztotta fel.

A gyűlésre vitatási tárgyul előre kitűzött természettudományi kérdés »valjon a gyapotbokor meg volna e honosítható a Bánságban?« nem nagy eredményt mutatott fel.

Több jeles szakember, többiek közt *Wierzbiczki* és *Heuffel* is nyilatkoztak e tárgyban (135. lap). *Wierzbiczki* előadása fel is olvastatott a közgyűlésen (10. lap) de mindezek a Munkálatokban nem találhatók,

Hazánk fürdőinek és ásványvizeinek érdekét előmozdítandó, ezen gyűlés, ép úgy mint a beszercebányai, egyik közgyűlését a szomszéd jeles fürdőben *Buziáson* tartotta s azonkívül az orvosi tudomány akkori coryphaeusai *Sauer*, *Schöpf*, *Bittner* még *Ivándára* is kirándultak keserűvize viszonyainak megvizsgálása végett.

S a mi bennünket itt Nagyváradon való időzésünknel fogva kell hogy érdekeljen, a fáradhatatlan *Grósz Frigyes* a nagyvárad Szent László (püspök) fürdőnek b. Bémer püspök által szándékolt átalakításáról értekezett.

A malariáról szóló itt tartott értekezéseken kívül az orvosiak közül kiemelem még itt időszerűségénél fogva *Siesz* katonaoorvos igen alapos előadását a temesvári őrseregben 1843-ban előfordult *influenza* járványról, mely alighanem az első magyar nyelvű értekezés e tárgyról, s melyet a mostani járvány alkalmával sehol sem láttam említve. Ő csak a katonaságnál előfordult általában rossz indulata eseteiről szól, hol a hét heti

tartamu járvány alatt 336 beteg közül 13 esett áldozatául. Azon időben a járvány gyakrabban látogatta hazánkat, így 1833. és 1837-ben. Előadó mind a három járvány alkalmával meglepetett általa. Az 1837-iki sokkal enyhébb volt az 1843-ikinál; akkor a hasonló számú őrseregben csak 172 betegedett — s csak 3 halt meg benne (IV. 67).

A baj eredetéről akkor így gondolkoztak:

»Gerje (contagiuma) úgy látszik még soha sem fejtett ki nálunk eredetileg; hanem Oroszország síkjai a nagy tavak közelében tekinthetők szülőföldjének, a hol enyhe télben, mint az 1833. 1837. és 1843-iki volt, folytonos hideg helyett a légmérséklet hirtelen változása, tulajdonnemű ködök képződése . . . a gerje származására alkalmat nyújtanak. Csirázási képességét csupán az említett jellemű időjárat mellett tartja meg; nagyobb foku tartós hideg, vagy felsőbb foku hőmérséklet azonnal kioltják. Különben szerfelett illő, hordozója leginkább a földközi lég, talán kevésbé a képiült (képződött) nyál.»

S még egy orvosi értekezést említek itt meg, ezt pedig akkori időszerségénél fogva, t. i. *Sauer Ignác* (hajdani szeretve tisztelt tanáromnak) értekezését a *szivbántalmakról*, amennyiben az az orvosi tudomány akkori új irányánál fova, mint a kórböncztanra alapított új vizsgálati módszernek, t. i. a kopogatás és halgatódzásnak eredménye közfigyelmet ébresztett.

Természettudományi tekintetben is sokat tett e gyűlés a haza megismertetésére. A Bánság bányászatát feltűntető érdekes és kimerítő értekezésen kívül, az ott tartott előadások közül kettő: *Petényi Salamoné* a magyarországi emlősökről és *Heuffel Jánosé* a magyar-, horvát-, tót- és erdélyországi Sásféléről (Caricineae), örökké classicus alapmunka fog maradni.

Szaktudományaikban az állat- és növénytanban a külföld előtt is nagy tekintélyekül ismert eme két férfiú a magyar tudomány disze volt.

Petényi nevével, ki *Friwaldszky Imrével* és *Zipser Andrással* azon központot képezte, mely körül a gyűléseinkre járó természetrajzi buvárok csoportosultak, s kiknek nevei és társasága a külföld ily szakmájú jeleseit is gyűléseinkre vonzotta, sokszor találkoztunk Munkálatainkban; de *Heuffel* csak ezen egy gyűlésen szerepelt s mindamellett megérdemli, hogy emlékének néhány szót szenteljek, annyivalinkább, mert oly időben elhalván, (1857.) a midőn nemzeti irodalmi életünk csak tengett, emlékezte csak német nyelven lőn megörökítve.

Heuffel János, Krassómegegy főorvosának neve a növénytanban örökké fog élni, még pedig szoros kapcsolatban hazánkkal, melyet fűvészeti tekintetben a külfölddel ismételve megismertetett. Nagyságra nézve, elköltözött botanikusaink közül én közvetlenül halhatatlan *Kitabiel*-ünk mellé helyezem őt. Számos kisebb, többnyire szintén a hazai flórára vonatkozó dolgozatain kívül a következő kettő biztosít számára helyet a nemzet Pantheonjában: *Enumeratio plantarum in Banatu temesiensi sponte crescentium és Fragmenta monographiae Caricum Hungariae*, melyet holta után 1863-ban *Kánitz Ágost* adott ki a Linnaea XXXI-ik kötetében. S hogy mennyire élt és felelt meg orvosi hivatásának is, azt a malariáról szóló fentebb említett pályadíjnyertes művével igazolta.

A mivel az 1847—63-ig szünetelő gyűléseink emlékének adások maradtak, azt fenti néhány sorral igyekeztem leróvni vagy legalább jelezni.

A vándorgyűlés Munkálataiban, melyek nagy negyedrétvnyi 141 lapra

terjednek s a köszönképződést felvilágosító rajz-táblát tartalmaznak, a sok jeles értekezés közt, egyben egy nevezetes állatról, a hódról is van szó, mely ma már alighanem teljesen kipusztult hazánkból. Akkor az aldunai szigeteken Orsova felett még gyakori volt, de *Schmitz* fehértemplomi gyógyszerész, kihcz a hódokat megvásárlás végett gyakran hozták s ki húsnál többet bonczolt fel, akkor mint jelent, már hét év óta nem látott hódot. (112. lap). *Petényi*, ki ugyanezen gyűlésen a magyarországi emlé-sökről értekezett azt mondja (96. lap), hogy még azon évben — 1843 — egyet Pozsonyban s egyet Esztergomban lőttek.

A temesvári vándorgyűlés is kiállításon mutatta be vendégeinek a Bánság nevezetesebb természeti és műipari tárgyait, (Jegyzéköket lásd a Munkálatok 128. és következő lapjain) s a polgármester igen szép s ritka példányokkal dicsekvő ásvány- és kővület gyűjteményét.

A város a gyűlés emlékére érmet veretett.

V. GYŰLÉS KOLOZSVÁRT.

1844. szeptember hó 2—6-ig.

»A gyászos mohácsi veszélytől fogva ez az első alkalom, mely a két haza lakosait barátságos egyesületbe vonván, a közérdeknek kölcsönös erővel felfogására, az iránti szerény tanácskozássra módot nyújt.«

A gyűlés nagytekintélyű elnökének, Erdély főkormányzójának s m. t. akadémiai elnöknek, *gróf Teleki Józsefnek*, a gyűlést megnyitó beszédéből vett eme szavai mutatják, hogy mily fontosságu volt e gyűlés! Első lépés volt ez a két testvérhon elválaszthatlan egyesülésére, melyet ekként a tudomány inaugurált.

A lelkesedés mindkét részről igen nagy volt s Erdélynek fiai, kik a haza és tudomány iránti buzgóságukban a Királyhágón inneni testvéreiket mindig megelőzték, siettek is felkarolni az eszmét s kezét nyújtani testvéreiknek »a nagy természet műveinek vizsgálásában, ritkaságainak megismeretetésében« (*Teleki*). Erdély minden részéből annyi szakember s annyi tudomány-barát gyűlt össze, hogy ez lett az addigi gyűlések legnépesebbike, 335 beiratkozott taggal, kik közül 294 erdélyi volt.

Ezen ötödik gyűlés tagjai hallották először az intézményt helyben-hagyó 1843. október 14-én kelt, még latin szövegű királyi végzést (29. l.).

Az itteni megnyitó közgyűlés mondta ki a női tagok egyenjoguságát valamennyi osztályban az orvosi szakülések kizártával (13.).

Áthatva régi műemlékeink fentartásának szükségétől, melyekkel addig országszerte csakugyan nagyon keveset gondoltak, *Kubinyi Ferencz* ismételt indítványára itt fogadtatott be az Archacologia külön osztálynak, mint a természettani és földrajzi szak alosztálya (12. lap) s körünkben és általunk támogatva izmosodott meg ezen tan s működött is nagy kitartással és sikerrel, mindaddig, míg az osztály magát elég erősnek érezte önálló külön társulat alakítására, mit *Dr. Fodor*, Hunyadvármegye főorvosa, már itt indítványozott (67. lap).

Hogy mennyire üdvös intézkedés volt a tudomány ezen szakának is a felölelése, arról sok megmentett műkincsünk tanuskodik s mi dicseked-

hetünk azzal, hogy oly korban jegyeztük el a régészetet a földtannal, amikor a későbbben megtörtént egybekelésükre másutt még alig gondoltak.

Az eljegyzési ünnepet a fentebb említett *Dr. Fodornak* nagy figyelemmel hallgatott régészeti értekezéseivel ülték meg, melyeket Zsigmó vagy Zeugma városáról, Gredistye elpusztult faluról, Déva, Hátszeg, Kalánfalú és Várhely régiségeiről és nevezetességeiről tartott.

De nemcsak a régészetet, valamennyi tudományos szakmát óhajtott volna egyik legbuzgóbb alapítónk, *Kubinyi Ferencz* gyűléseink keretébe felölelni, a francia Congrès scientifique példájára, mit későbbben almási *Balogh Pál* is sürgetett, ami akkortáiban, mikor még kevesebb szakember volt, mint ma, kétségkívül könnyebben lett volna kivihető s tekintve gyűléseink egyik főcélját, az általános műveltségnek terjesztését, mely nélkül az egyes külön szakok iránti érdeklődés is alig képzelhető, talán ma sem volna káros.

No de az erről való elmélkedés más helyre való.

Csak még azt akarom itt kiemelni, hogy egészen hasonlóan, mint *Balogh Pál* gondolkodott e tárgyról akkor veterán tudósunk, *Wenzel Gusztáv*, ki a következő gyűlésen Pécsen tartott előadásában kifejtette, hogy természettudományi szempontból mennyire fekszik az Archaeologia gyűléseink feladatában, s kérte a m. orvosokat és természetvizsgálókat, hogy »ápolgassák mindaddig az archacológiát, míg ez szert nem tehet neki egyedül sajátos tudományos egyesülete« s ő is hajlandó lett volna »ezáltal utat törni a jelen gyűlekezeteknek egyetemi tudományos gyűlésekké való átalakultára« (VI. 212. lap).

Innét indult ki az állatkinzás elleni mozgalom, melyet a nemeskeblű *Petőnyi Salamon* indított meg, elnyert pályadíját az állatkinzás elleni társulat alapítására felajánlván, mely lelkes példát számosan követték. A társulat tervezésére a természettudományi társulatot keresték meg (14., 37., 195. lap).

A hazai gyógyvizek érdekében kiküldött állandó bizottság felkérendőknek javasolta a helytartó tanácsot, a kir. kamarát s az erdélyi kormányshéket, hogy adjanak rendelkezésére némi pénz az erdélyi gyógyvizeink megvizsgálására (15. lap) s egyuttal Erdély részére is külön ily (mint akkor nevezték: vízbonczoló) bizottság alakíttatott (196. lap). Azonkívül nagyon gyakorlati módot javasolt itt gyógyvizeink megismertetésére a páratlan buzgalmu és úttörő *Grósz Frigyes*, mely módnak foganasítására akkor elmaradt, de mely még ma sem késő, t. i. ásványvízi és fürdői évkönyv kiadását (96. lap). Hasonlót javasoltam én is 38 év múlva a debreczeni vándorgyűlésen, de nem a vándorgyűlésnek*) a nélkül, hogy Grósznak most idézett indítványát akkor ismertem volna, bár az eszme újdonságát nem tulajdonítottam magamnak, de a nemzetközi statiszticai congressusoknak s utaltam is a módokra a melyek mellett ez kivihető, de az ige még nem lón testt!

Ez ügyet melegen ajánlom a tervezett balneologiai congressus figyelmébe. Még egy oly ügyet akarok e gyűlésről felhozni, mely idők folyamán sok ellentétes hullámot vert fel s melyet ott igen helyesen ítéltek meg s ez a tudományos magyar nyelv ügye.

»Az élet-, állat- és növénytan szakosztály a természettani műszavak önkényes és különböző magyarítása által okozott zavarok elkerülése végett

*) Magyarország gyógyvizeiről, azok értékéről és értékesítéséről XX. k. 86. lap.

indítványt kíván a közgyűlés előtt tenni az iránt: hogy azon deák- és görög műszók, melyek a tudományok ezen ágaiban Európaszerte minden nemzeteknél divatban vannak, tartassanak meg.

A mineralógusok ezen indítványt nem pártolták »többek közt azon egyszerű okból sem, nehogy az által a természettani műszavak magyarítása, melynek lehető kicsapongásait az idő alkalmasint helyreigazítandja, idves mozgalmában akadályoztassék» (69. lap).

A közgyűlés pedig a tudós és tapintatos elnök indítványára azt mondta ki; »hogy a gyűlés nincs arra jogosítva, hogy az írók ez vagy amaz szavakkal élését szabályozza avagy korlátolja» (197.).

Nyelvészeti s természeti tudományi nestorunk *Brassai Sámuel* pedig, ki mint a gyűlés egyik titkára a Munkálatokat szerkeszté, ezen tárgyról az előszóban emigy szól: »Ha a német értekezések magyarra lett átfordításában a két hon nyelvészei közül valaki nem innye szerint adott kitételeket talál, azon t. cz. rokonunkat megkérni bátorkodunk, hogy tölje el ezeket a dologhoz vonzódo buzgóságtól addig, míg nyelvünk tökéletesítése a szavakat s összszakasait állandó alapokra állítva biztosít mindenkit a tévedéstől».

A kolozsvári gyűlés sem elégedett meg azzal, hogy tagjait csak Kolozsvárt szivesen látja; két napra kirándultak Tordára, hol szaküléseket is tartottak s a honnan az ottani sósfürdők és történeti nevezetességek megtekintése után a maros-ujvári sóaknákat és a tordai hasadékot is meglátogatták. A tordai fogadtatás lelkesedés tekintetében felülmulthatatlan volt és *Simon András* üdvözlő hazafias beszéde Torda város dióhéjba szorított változatos története.

A gyűlés vándoraihoz fordulva, őket eme igaz szavakkal üdvözlé: »Önök a szenvedő emberiségért, a nemzet anyagi jóllétéért, a nemzet méltóságáért Istentől ihletett kebellet dolgoznak, önzés és haszonváras nélkül, nem pénzért, nem nyereségért tesznek, hanem önök maguk áldoznak és imé önök dicsősége! Itt, itt látom, most érzem azon magas különbséget a honfi közt, ki tette ké a hazáért és abból meggazdagodik, a másik áldozik a hazáért, hogy gazdagodjék a haza, gazdagodjék a nemzet, s imé a nagymester igaz tanítványai!» (164. lap).

A gyűlésnek 200 lapra terjedő Munkálataiban 2 kömötszetű rajzlapot is találni s homlokukat a volt nagy érdemű elnök *gróf Teleki József* arcképe díszíti, melylyel a szerkesztők a tagoknak kedveskedtek.

Tudományos értekezéseiknek legnagyobb része Erdélyre vonatkozik. Ezek közül kettő nagyobb terjedelmű s az egész országot felölelő. Az egyik *Pataky Dániel* egészségügyi s a *Syphilisnek a vidékekeni uralkodása s ennek lehető kiirtásáról szól*, (176. lap) a másik természettudományi, s ez *Stetter Fr. Vilmos* igen alapos dolgozata: *Adatok Erdély ornithológiájához* (139. lap) s a *madarak költözéséről Erdélyben*. Önálló buvárlatokból merite t adatai alapján Erdélyből 76 nemet 245 fajjal sorol fel. (159. lap).

A gyűlés emlékét a város ezüst emlékéremmel is megörökítette.

VI. GYÜLÉS PÉCSETT.

1845. augusztus hó 11—15-ig.

Azt a rohamos haladást, melyet a VI. pesti gyűlésen szemben az előbbiekkal tapasztalni lehetett, soha senkisé sem merete volna remélni, úgy a tagok számára mint a megtartott előadások menynyiségére és minőségére, továbbá az elért tudományos és anyagi eredményekre nézve; minek oka legnagyobb részt a vezérferfiak szerencsés és tapintatos megválasztásának köszönhető volt.

De hát lehetett volna e akkor az egész országban találni embert, a ki alkalmasabb lett volna a vándorgyűlés elnöki tisztére mint az annak megválasztott pécsi püspök, egyidejűleg a természettudományi társulatnak is elnöke Szczytowszky János, kinek csak hazafisága s emberbaráti szeretete volt nagyobb tudományánál; s kinek nemes szíve ép oly fogékony volt embertársai lelki üdvé, mint anyagi boldogulása iránt.

Kétségkívül kevesebb hatása lett volna a következő szavaknak, melyeket elnöki remek megnyitó-beszédéből idézek, ha azokat szakmája iránt elfoglalt tanár mondja vala, mint az ő szájából, ahonnan az ország csak nagy igazságokat hallani megszokott. A természettudományok jelentőségéről Szczytowszky ezeket mondja: »Ki napjainkban meg nem barátkozott a természettudományokkal, annak még valódi fogalma sem lehet a jelenkor magas szellemi műveltségéről, valamint föl sem foghatja az ipar és földművelésnek kifejtését, ha nem képes méltányolni a befolyást, mit a természettudományok gyakorolnak a nemzeti jólét ama hatalmas két tényezőjére. A természettudományok nélkül ma az orvos nem egyéb, mint a tapasztalatgasztespedő embere.«

Hogy így érező elnöknek buzgólkodása magával ragadta az egész Baranya értelmiségét, azt alig kell mondanom. S ha még hozzáteszem, hogy az elnöklő püspökön kívül, ki egymaga képes lett volna tekintélyével és befolyásával a gyűlés sikereit biztosítani, még a minden jóért és hasznosért, de különösen a népiskolákért feletle buzgólkodó *gf Batthányi Kázmér* és a megye kormányának élén álló magasröptű és vasakaratu nagy államférfi, a későbbi országbíró, akkor még ifjabb *Mailáth György*, vetekedtek a gyűlés eredményeinek biztosításában, úgy ki-ki alkothat magának fogalmat arról, hogy mily fényes, érdekes és tanulságos lehetett e nagygyűlés.

Vándorgyűléseink hasznát és hatalmas befolyását a tudomány számátalan ágának fejlesztésére fényesebben alig bizonyíthatja valami, mint a pécsi vándorgyűlésre való előkészület, melyből láthatni, hogy mi minden jött létre a gyűlés kedveért, a mire alig gondolt volna valaki, ha arra a gyűlés és annak elnöke nem ösztönzi.

Alig tüzetett ki a vándorgyűlés Pécsre, az összeült előkészítő helyi bizottság azonnal kiosztotta a szerepeket a helybeli szakférfiak közt, s az első ülésen elhatározták, Pécs városa monographiájának, — Baranya vármegye és Pécs város orvosi nemkülönbén a harkányi fürdő helyrajzának megírását, — Pécs ivó- és érczes vizeinek chemiai megvizsgálását, — Baranya és Pécs flórájának, — Baranya szőlőművelése és gyümölcstenyésztésének leírását. — Vállalkoztak Baranya, római, török és magyar régiségeinek,

többszörösen iparának s kereskedésének esetelésére, többféle tudományos előadások megtartására: s mint a következmény igazolta és a Munkálatok tanuskodnak, a vállalkozók egytől egyig mind beváltották szavukat, sőt tettek még az elvállalt kötelezettségeken felül is. De a lelkes elnök ki akarta meríteni megyéje ismertetését s mindezekhez fölszólította még egyik nesztorukat *Nendtvich Károlyt*, már akkor pesti tanárt, ki ma is oly buzgó tagtársunk mint akkor volt (s legyen még sokáig!) hogy szülővárosa iránti tekintetből elemezze e gyűlésre a pécsi és baranyai köszönkeket, mit ő is készséggel véghezvitt.

A vármegye monographiájához — melynek kiállításai költségeit elnök magára vállalta — mentül több adatot szerzendő, felhivta valamennyi plébánosát, hogy plébániájuk monographiáját állítsák össze s neki küldjék be.

Hát mindezeket czélja elérésére csak oly lelkes főpap hozhatta mozgásba mint Szeiztovszky volt!

Az így összegyűjtött adatok alapján összeállított Baranya megyei monographia az első ilyen mű ajándék, mit a vándorgyűlések a gyűlés elnökétől vagy a gyűléshely közönségétől emlékül kaptak; s daczára a kezdetnek, igen jelesnek és kimerítőnek mondható. Legjobban illusztrálja ezt „foglalata”, mely szerint e műben a következők vannak tárgyalva: a földírási vázlatban: Baranyának neve, fekvése, határai, általános képe, földismereti viszonyai, hegyei, folyóvizei, tavai, mocsarai, ásványos és orvosi vizei, éghajlata, tenyészcse (vegetatio), terményei, gyümölcs, borai, erdeje, állatok, ásványok, kőszén, lakhelyek, népesség, Magyarok, Németek, Rácok, vallás, népfoglalkozás, földmívelés, ennek akadályai, szőlőmívelés, műipar, iparmozgalom, mivész, kereskedelem, utak, postaállomások, iskolák, nevelőintézetek, katonaság, kir. hivatalok, jobbágytelkek, porták, adó, nemesség és uradalmak, tisztikar.

A történeti vázlatban: Baranya a legrégibb időkben, a rómaiak alatt, a népvándorlás idejében, — magyar elődeink idejöttétől a török uralomig, — a török uralom alatt, — a török iga alóli megszabadulástól a jelenkorig. Ezután következnek: *Baranya nevezetesebb helyei* leírása.

Kiegészítő részét képezi a másik, a gyűlés tagjainak szintén ajándékolott könyv: *Baranya vármegyének orvosi helyirata*, melyet *Hölbling Miksa* írt, s mely a megyének nemcsak szorosán vett egészségügyi, de természetrajzi ismertetését is magában foglalja.

Különösen érdekes benne a különböző népfajok közt divatozó kuruzslásnak majdnem humoristicus leírása (134—140. lap) »Egyébként magyar, német és rác leginkább a jó istentől várja bajának orvosoltatását.«

Egyben különbözött csak ezen érdekes vándorgyűlés a többiktől, úgy a megelőzöttektől mint a következőktől, hogy már megkezdése előtt is kirándulása volt, még pedig hazánk legszomorúbb helyére, temetőjére, — a mohácsi vérmezőre. S ez az akkori közlekedési viszonyoknak volt köszönhető. Ugyanis a dunántúliak egy kis részét leszámítva, a legtöbb idegen tag a Dunán utazott le Mohácsig, hol mindazok, kiket az »Árpád« gőzös aug. 8-ikán este oda vitt, ünnepélyes fogadtatás után elszállásoltattak, hogy másnap a kirándulást megtegyék.

A helyszínen Kiss Károly ny. kapitány s m. akadémiai tag tartott igen tanulságos értekezést, mely a mohácsi ütközet elemzése a csatateren czim alatt a Munkálatokban egész terjedelmében olvasható. Előadását így kezdi:

»Feltűnő tán, hogy a magyar orvosok és természetvizsgálók ez idei gyűlekezetének teendői egy hadias értekezéssel kezdődnek. Mi köze a természetbuvárnak a háborúval?*) . . . de utunk Mohácson visz keresztül . . . illő, hogy itt megállapodva szót emeljünk, megünnepelve e tér gyászos szentségét, megemlékezve a gyásznapról; hiszen mi ugyanis hadias nép vagyunk . . . és in ultima analysis mégis csak fegyver menthet meg bennünket a netalán bekövetkezhető veszélytől, mely ha ismét az egyetnemértés párt dühében lepne meg bennünket, oly halál verné meg fajtánkat, melyből föltámadásra ébrednünk soha nem lehet.«

A szakszerű értekezést könnyen fölfoghatóvá teszi a hozzá mellékelt tervrajz, mely a 25000 magyar és 300,000 török csatarendi álláspontjait tünteti föl.

A mai Mohács egészen más helyütt áll, mint az akkori, a mainak helyén alkalmasint a magyar sereg volt föllállítva. A mocsarat, a melybe II-ik Lajos befutott, a Duna már elmosta.

De térjünk át magára a vándorgyűlésre.

Hasonlóan az előbbi három vidékihez, ez is két helyütt lett meg megtartva, t. i. *Pécsen* és a *harkányi fürdőben*, ahová menett a történeti nevezetességű siklósi várat látogatták meg. Mindkét helyütt *gróf Batthyányi Kázmér* fogadta a tagokat saját vendégeiül, a többi közt ekként üdvözlöven őket:

»Büszke örömmel látom mai napon vendégeimül a tudomány hazánkban képviselőit; azokat, kik ezt legfőbb, legtisztább s legesalhatatlanabb kutforrásánál t. i. a természet örökös s változhatatlan törvényeiben felkeresni s *azonnal országszerte terjeszteni, a nemzet mintegy vérebe önteni* tűzték ki magoknak nemes és fáradhatatlan hivatásuknak.«

Ily helyesen fogták fel a nagygyűlés hivatását a természettudományi szakemberek czéhén kívül álló oly nagy férfiak is, mint *gróf Batthyányi Kázmér* volt, ki bizonyosan nem mondja vala e szavakat, ha a nagygyűlések hivatásának teljesítéséről nincs meggyőződve.

A külfölddel való érintkezés élenkítése okáért s hogy a külföld közvetlen tudomást is szerezzen a hazánkban megindult természettudományi mozgalomról; és tudósai személyes összeköttetésbe léphessenek hazánk szakembereivel, ezen gyűlés *Kubinyi Ágostont* és *Petényi Salamont* követekül küldötte ki a német orvosok és természettudósok azon évi, Nürnbergben tartott ülésére. Sajnos azonban, hogy *Kubinyi* Karlsbadban megbetegedvén, a magyar kiküldöttek csak írásban adhatták át a magyar rokon-intézmény üdvözlését a szomszéd németeknek (40. és 69. lap).

A harkányi fürdőnek a helyszínén való tanulmányozásán kívül, a hazai ásványvizek érdekében itt az is történt, hogy az eddigi, a vizek vegyi elemzésére kiküldött magyar- és erdélyországi bizottság hatását kiterjesztették az ásványvizek gyógyhatásának tanulmányozására s a hazával és a külfölddel való megismertetésére, ezen bizottság elnökekül *Sauer Ignác* tanárt választván; s a vándorgyűlés, mint ilyen, folyamodott is a helytartótanáchoz és az erdélyi k. fő kormányzékhez, hogy ezen országos bizottságait évenként legalább 1000 ftnyi összeggel segélyezze. A folyamodványban ki van fejtve az ügy közegészségi és nemzetgazdasági fontossága s meg van mondva, hogy a vándorgyűlés utasította a választmányt: »hogy szem előtt

*) Hát van bizony annak köze. Mai nap a háború viseléséhez is természettudományi ismeretek kellenek. Talán ez is volt oka, hogy a m. tudományos Akadémia katonai tagjait a III-ik, mathematicai és természettudományi osztályába tette át.

tartva ezen üdvös czélokat, t. i. mikép lehetne Magyar és Erdélyhon ásványvizeit minden tekintetben megvizsgálni, azokkal kórházakban és magánbetegeken biztos kísérleteket tenni és így ásványvizeink hírét a hazában és külföldön megállapítván és terjesztvén, azoknak külföldre szállítását is sikerrel megindítani s őket ezek használata végett hozzánk edesgetni, kimerítő véleményre adna* (64. lap).

Ezen dolgokat én csak mint a vándorgyűlések igyekezetét regisztrálom, mely szükséges is volt akkor, mert a tespedés valóban nagy volt.

A vármegye nevezetességeit, régiségeit, természeti, gazdasági és műipari tárgyait és gyűjteményeit Pécs is fényes kiállításban mutatta be a gyűlés tagjainak (33. lap), melyből különösen említésre méltó az elnök által készített *asztal*, mely 60-féle baranyai márványból lett összeállítva. Ezt a nemzeti muzeumnak ajándékozta, hozzácsatolván azon különféle márványtelepek leírását. Megjegyzendő, hogy a 60 különféle márványdarab ugyanannyi egymástól távol eső nagy telepről vétetett (67. lap).

Másik nevezetessége a kiállításnak volt 87-féle jelesebb baranyai ó-bor, ami mindenesetre a szőlészet és borászatnak nagyfokú műveléséről tett tanúságot.

Pécs és környékének kiállított viránya, fanemei és lepkéi, melyekről szakavatott tulajdonosuktól, *Nendtvich Tamástól*, jeles értékezeseket is találunk a gyűlés Munkálataiban, szintén nem hevenyészett dolgok voltak, de évek hosszú során át folytatott szorgalmas munka eredményei.

S amit kiállítani nem lehetett, azt a vendégek a helyszínen tekintették meg, hogy meggyőződjenek Pécsnek előhaladott iparáról. Így megnézték a pécs-esetneki vasgyárat, a cukor- és papirgyárat és a szabolcsi kőszénbányát, melynek »fekete gyémántjairól,« összehasonlítva azokat a bányatiakkal és esztergomiakkal, *Nendtvich Károly* kimerítő, a Munkálatokban olvasható előadást tartott.

Az alapszabályok rendelkezéséhez képest a jövő vándorgyűlésre kitűzött tárgyak valamennyi szakból megállapítottak s a sajtó útján közírt tétetni rendeltettek.

A vándorgyűlés emlékét a pécsiek emlékérem veretésén kívül, még akként is megőrizték, hogy a tagok sajátkezű aláírásait diszes albumba gyűjtötték össze s azt emlékül a város levéltárában helyezték el (39. lap).

Ezen 447 tagu, idáig legnépesebb gyűlésnek Munkálatai is megfelelőleg legterjedelmesebbek voltak. Nagy 4-rét ivnyi 388 lapból álló vaskos kötetüket elül az elnök *Szeziovsky János* arczképe díszíti, hátul pedig a kötet említtet mohácsi csataterít tervrajzon kívül még egy könyomatu lap található *Janus Pannonius* arczképével s a kötetben leírt gombák rajzaival.

A befoglalt értékezesek közül kevés az orvosi, annál több a természettudományi, régészeti s különösen gazdasági. De az orvosiak közül *Bugdt* előadása ismét igen nagy fontosságu volt. Ez az organisator, ki rajongva szeretett nemzetét, nyelvét és orvosi szakmáját minden áron a tökély mintaképévé óhajtotta volna varázsolni, soha és schol nem nyugodott, szóval és írásban mindig és mindenütt agitált, csakhogy az emberiség, de kivált a magyar faj üdvét előmozditsa és orvosi rendünk képzettségét és ezzel együtt tekintélyét emelje. Itteni nagyon terjedelmes értékezésének ily czimet adott: *Miesoda intézkedésektől reménylhetnők, hogy honunk emberiségének élet- és egészségbeli üdve orvosrendünk által biztosabb karba állitassék?*

Ebben kiterjeszkedett az orvosi tanítás reformjára, amelynél ujból sürgette a *Rókus-kórháznak tanintézeté* való felhasználását és a közegészség-

ügyre, mely akkor alig létezett. Elmondá, »hogy ezen nálunk csaknem egészen elhagyatott tudomány nagyobb ápolást és gondos, inkább practicai kezelést kíván . . . óhajtható tehát, hogy még tanulókorunkban megszerezzük azon capacitást, melylyel aztán az életben az emberiség javára haszonnal működhesünk; szóval, hogy *practicus hygieistákká* váljunk. . . . Az ipariüzők e részről sokkal nagyobb haladást tettek a rossz életszerek megszüntetésében, a jóknak pedig dilutiójában s egyszersmind elrontásában; mint mi, ezeknek ellenségei azok felfedeztetésében tettünk« (144. lap).

Tovább sürgeti az egészségi ügyeknek törvények által való szabályozását, 4 provincialis protomedicus (egészségügyi felügyelő) alkalmazását s a helytartótanács mellett departamentum sanitatis organisatióját (150. l.).

Egyrészt ezen lelkes fölszólamlás befolyása alatt, másrészt a nem kevésbé buzgó *Halász Géza* indítványára ezen nagygyűlés pályadíjat tűzött ki a Magyarországra alkalmazható orvos-rendőri és törvényszéki orvosi munkára.

A számos és értékes természettudományi értekezés közül csak egyet említek s ez „*Némely általános nézetek a bányászatról*,” mely alkalmasint szűzbeszéde volt hazánk egyik legnagyobb tudósának, azóta intézményünk folytonos díszének és legszilárdabb oszlopának, *Szabó Józsefnek*. Ezen értekezésről a szakosztályi jegyzőkönyv ezeket mondja: »Szabó József, bányász-növendék némely általános nézeteket adott elő a bányászatról, mely előadás a szakosztály tetszését annyira megnyerte, hogy a közgyűlésbeni felolvasásra méltónak ítéltetett.« S amit *Szabó József* intézményünk kebelében oly szerencsésen megkezdett, azt későbbben három világrészben folytatta a magyar faj és tudomány dicsőségére!

Az általános érdekű előadásokból ki kell emelnem *Vizer István*ét honunk némi nevezetességeiről, melylyel a második közgyűlésben a hallgatóságot a Balatonnal, annak titkaival és környékével érdekfeszítően megismertette, továbbá *Haas Mihály*ét, *Baranyának római magyar és török régiségeiről*. Ebben különösen érdekes a hazánk történetének egy részére sok világosságot vető eredeti levelezés, mely a mátyosiak és Pécsy András nagyprépost közt folyt s azon viszonyt rajzolja, melyben a törököknek magyar jobbágjai magyar földesuraikhoz állottak. Ezen levelezés itt lett először közölve.

De érdekesek a *szigetvári török, perzsa és arab*, itt eredetiben s fordításban is közölt *felírások*, melyekből a törökökkel való baráti szomszédságnál fogva csak három verset idézek mutatványul s utánzandó példaul:

»Tudomány minden töröknek s töröknőnek hivatása.«

»Tudatlanság szégyen.«

»Mivél magadat törvénytudó, mert a tudatlanság nagy szégyen; csak a tudatlanság elégszik meg önmagával.«

A gazdasági és barmászati szakosztály is ezen gyűlésen kiváló eredményeket tudott felmutatni, mi nagyrészt Baranyamegye már akkor igen előrehaladott gazdasági viszonyainak s gazdái magasabb műveltségének volt köszönhető. Ennek kifolyásaként tekinthető az is, hogy nagynevű nemzetgazdánk és hirlapírónk, *Török János*nak, mint az országos gazdasági egyesület kiküldöttének, itteni agitatioja folytán, ezen országos egyesület baranyai fiókja megalakult, miről *Török János*, mint a gazdasági szakosztály jegyzője, a következő, hazánk gazdái által még ma is nem eléggé méltányolt természettudományokat kellőleg felfogó szavakkal hozta a szakosztály tudomására:

»Méltóztassék mindezt azon meggyőződéssel tudomásul venni, miszerint e fióknak alakulta mint diadalemlék fog állani örökké e megyében azon igen is rövid napokra, melyekben Baranya mezőgazdáinak a szerencse jutott, a két testvér-haza közel és távol vidékiről összeseregelt tudós és munkás férfiaknak nagybecsű közleményeik által részint megismerni, részint nagyobbra becsülni a természettudományok azon édig emelkedő fáját s áldásait, melynek árnyékában virágozhatnak csak föl egyedül a mezőgazdaság is, Magyarország jóllétének e hatalmas s egyedül biztosan állandó alapja.« (337. lap).

VII. GYÜLÉS KASSA-EPERJESÉN.

1846. augusztus hó 9—17-ig.

Felföldünk művelt osztályának lelkesedését hazánk culturalis és emberbaráti intézményeiért csak az képes felfogni, aki egyes ily mozgalmaknak szemtanuja volt.

A legdélibb hegyeink közt, Pécssett elvált magyar orvosokat és természetvizsgálókat a következő évi vándorgyűlés az északi Kárpátok tövében Kassán és Eperjesen hozta össze, hol csak oly örömmel és lelkesedéssel fogadtattak, mint Pécssett s hol a gyűlésnek ügyes és gyakorlati előkészítése már előre is ép oly szép eredményeket biztosított, mint amott.

Kit a vidékbeliek közül a természettudományok hódításának ujdonságánál fogva, az úgy iránti buzgalom még talán nem ragadott el, azt meghódította az ügynök az elnökség: a legnagyobb befolyásu s mély tudományú államférfi, Sárosmegyének hön szeretett főispánja, *gróf Andrássy György*, ki nemcsak tevékeny elnöke, de elévülhetlen dísz is volt e nagygyűlésnek; és az alelnök *Pulszky Ferencz*, ki részint sokoldalú és nagy műveltségénél, részint éppen felvidéki s különösen sárosmegyei összeköttetéseinél fogva ezen gyűlés eredményeinek emelésére kiválólag volt hivatva.

Gróf Andrássy Györgynek a vándorgyűlést megnyitó beszéde a törvényhozás termébe illő politikai nagyszabásu szónoklat volt a társadalomnak éppen akkor folyamatban volt átalakulásáról, melyben csak a valódi tudományt és az anyagi erőt ismerte el a nemzet igazi tökéjének.

S ezért a nagygyűlések intézményéről azt tartja, hogy »a gyűlekezet korszerűségét s kitűnő czélját tekintve, annak működései felett kivált Magyarországon, egykönnyen alig adhatni másnak elsőbbséget... s éppen azért, mert igazi szükség szülöttje, tartósságot ígér.« Hogy jóslata beteljesedett, bizonyítja az is, hogy most 50 éves történetét írom az akkor 7 éves intézménynek s teszem azt azon édes reményben, hogy ezzel az intézmény 100 éves története megírójának munkáját könnyebbítem.

Pulszky Ferencz, az eperjesi közgyűlést megnyitó beszédében, a már az elébbi gyűlésekben hangoztatott abbeli óhajnak ad kifejezést, hogy a nagygyűlés hatáskörét tágítsa s ölelje fel a már keretébe felvett archaológián kívül még a történettant, a statisticát és az ipart is, »hogy idővel gyűléseinkbe a tudományok minden szinei összpontosulván, hazánk tudományosságának tiszta világa testesüljön meg.«

Az e tárgyban kiküldött választmány talált módot valamennyi tudományt a meglévő keretbe beszorítani. (18. lap).

A köz- és szaküléseket részint Kassán, részint Eperjesen tartották, de a kirándulási napokon sem pihentek egészen tagjai, mert még ott is gyűléseztek, ahová kirándultak.

A kirándulások rendezésénél főtekintettel voltak a vidék fürdőinek és ásványvizének megismertetésére s e tekintetben ez a gyűlés valamennyi eddigit felülmulta, mert tagjai ez alkalommal a *bártfai, ranki, czemétei*, és *szinye-lipóczy**) nagyobb-, az *alsó-sebesi*=*magyar-iszlai* és *rudnoki* kisebb fürdőkkel s a már akkor nagy hirre szert tett *czigelkai Lajos-forrással* ismerkedtek meg a helyszínén s a bártfai fürdő és a czigelkai Lajos-forrás monographiái ez alkalomból láttak napvilágot. A bártfai kirándulók vezetésére maga a nagy *Bene Ferencz* vállalkozott.

Ezenkívül ezen fontos ügyben a nagygyűlések annyiban tettek egy lépést előre, hogy a helytartótanácsnak abbeli kérdésére, hogy a honi ásványvizek ismertetésére kért évenkénti 1000 főt mimódon vélik a nagygyűlések felhasználni? a közgyűlés utasította a pesti állandó választmányt, hogy »az ásványvizek vizsgálatában követendő eljárásának részletes és kimerítő rajzát és tervezetét dolgozná ki« s azt a helytartótanácsnak mutassa be s erről a nagygyűlést annak idején értesitse (168. lap).

Ugyanczen ügyben még egy nevezetes mozzanatot jegyezhetünk fel ezen vándorgyűlésről, hogy t. i. a gyűlés alkalmából rendezett kiállításon *Saárossy József*, az akkor ismert 91 sárosmegyei ásványvizből 87-et állított ki, melyek *Bartsnak* szintén ez alkalomból megjelent *Sárosmegye helyíratában* bővebben vannak ismertetve (68. lap). Névsorukat s osztályozásukat lásd c Munkálatok 196-ik lapján**).

Sárosmegyének most említett helyírate, a gyűléseink alkalmából megjelent összes monographiák közt a legkisebb, de azért 61 nyolczadrét lapon, megismertet bennünket dióhéjban a megye akkori egészségügyi, természetrajzi és társadalmi viszonyaival eléggé tüzetesen.

A Kassán szintugy, mint Eperjesen ez alkalomból rendezett természettudományi- termény- és iparműkiállítások jelentékenyen emelték a nagygyűlés értékét és befolyását az általános haladásra, amennyiben az akkor ilyenekhez még nem szokott lakosságot megismertették saját kincseivel s ezen specialis esetben, hol egyszerre két, nagy értelmiségű város versenyzett egymással a haza- és vendégszeretben, még kölcsönös buzditásra is szolgáltak.

A kiállított természettudományi tárgyak ez alkalommal is nem mükedvelők játékaának, de jeles szakférfiak komoly munkájának eredményeit képezték. Avagy kell-e az ásványtani kiállítás becséről többet mondanom, minthogy az hazánk egyik legkitünőbb, legkitartóbb s legtermékenyebb természettudósának, *Hazslinszky Frigyesnek* köszönte létét, ki azt még a szakosztályban tartott »Sárosmegye földismeiei helyzetéről« szóló igen jeles szóbeli előadásával magyarázta (166. lap).

Az ásvány, növény és állattani kiállított tárgyak jegyzékét, valamint a kassai és eperjesi iparműkiállításokról szóló jelentést a Munkálatokban olvashatni.

*) Akkor Szinye-Lipóczon még fürdő volt. A mostani tulajdonos a fürdőt abba hagyta s csak a forrást kezeli és küldi szét Salvator-forrás név alatt.

**) 1862-ben, midőn én ezen, ásványvizekben rendkívül gazdag megyét beutazva minden ásványvizes forrást a helyszínén felkerestem, 60 községében 139 ásványvizforrást találtam s irtam le (*Lásd Chyzer K.* Sárosmegye ásványvizeiről. M. Akadémia értesítő. A math. és természettudományi osztályok közlönye 1863. IV. kötet. 3-ik szám. 250—341. lap).

De nemcsak a nyilvános kiállításokban gyönyörködhetek itt a gyűlés tagjai, még egy más páratlan gyűjtemény megtekintése is rendelkezésre állott s ez *Fejérváry Gábor* híres régiséggyűjteménye volt, melynek történeti és művészeti tárgyait az ország akkori legelső két szakembere, a nagygyűlés alelnöke, *Pulszky Ferencz* és az archäologiai szakosztály jegyzője, *Henszelmann Imre* magyarázták a vándorgyűlés tagjainak.

Utóbbi nagy hazánkfíát, kit az építészet arányai törvényének felfedezésénél fogva a tudomány elsőrendű csillagának ismer az egész művelt világ, intézményünk, melynek ezen gyűlésén kívül még más háromban működött közre, kétszeresen vallja magáénak, nemcsak mint régiségbuvárt, de mint orvost is, csak hogy ő inkább a tudománynak, mint az emberiségnek bajait kutatta.

A kassai góth egyházzról, annak építési történetéről, művészeti jelességéről s egyes kincseiről a helyszínen, a templomban tartott igen tanulságos előadást. Az ezen műkincsen elkövetett régebbi vandalizmusok neki kétszeresen fájhattak, mert Kassa szülővárosa lévén, alkalmasint ezen domban szállta meg a művészet geniusa, hogy soha többé el ne hagyja, s adott irányt magasröptű szellemének!

S intézményünké az érdem, hogy *Henszelmann* és *Pulszky* indítványaira latba vetette egész súlyát a megfelelő helyeken hazánk régiségeinek s műkincseinek megóvása tekintetében általában s a kassai — mai napig oly sok viszontagságon keresztülment — műremeknek érdekében különösen.

Vándorgyűlésünk intézte az első kérelmet az intézményünket buzgó tag gyanánt pártoló kassai püspökhöz és Kassa városához a dóm egyes kisebb és elkerülhetlen igazításai tárgyában (155. lap) s egyuttal folyamodvány benyújtását határozta el a legközelebbi országgyűléshez »hogy a közmunkák között fogadják be az érdekes magyar régi épületek szigorú felvételét, kiadását és azoknak megújítására szolgáló tervezeteket is.«

De a magyar Akadémiához is intézett kérelmet, hogy az is tartsa szemmel az érdekes régi épületeket s csatlakozzék kérelmével az országgyűléshez beadott folyamodványunkhoz (12. lap).

A már említett fűrdői kirándulásokon kívül még egy rendkívül érdekességet tett a vándorgyűlés nem csak az ország és Európa de az egész világ egyik legnevezetesebb kincséhez, az eperjes-tokai trachyt heglánczban fekvő sárosmegyei vörösvágási opálbányákhoz, hol szintén a szakértő *Pulszky Ferencz* kalauzolta a társaságot, ki már előzetesen a kassai gyűlésen tartott előadást a vörösvágási nemes opálról (32. lap), s utólagosan ezen kirándulást írta le a Munkálatok számára (278. lap). A nemes opálról szóló előadásából idézem a következő igen érdekes tudni valót hazánk ezen legszebb gyöngyéről »A legnagyobb opál mely eddig találtatott a bécsi ásvány-gyűjteményben őriztetik, sulya egy bécsi font, tüze a legszebb, több helyütt azonban meg van repedve, becsülve van a mennyire ily megfizethetetlen s ékszerül nem használható drága kövek megbecsülhetnek, két millió forint. Mikor találtatott nem tudatik, a gyűjteményben József császár idejében már megvolt. . . « (38. lap).

Kirándulások tekintetében ezen vándorgyűlés valóban a leggazdagabbak közé tartozott, mert a már említett számos kiránduláson kívül még kettő vétetett fel a gyűlés programjába, az egyik az Eperjessel tószomszéd *Sóvárta*, a sófőzés megtekintésére, a másik a geologiai érdekű *ó-ruzsini barlangba*. A sóvári kirándulást a sófőző huta 1846-ik első 3 évnegyedi kimutatása örököltette meg a Munkálatokban. Sóvart, miután

1752-ben, víz berontása következtében a kőso bányászatával felhagyni kénytelenítettek, most az aknából felhúzott tömény konyhasó-oldatból főzés illetve elpárologtatás által állítják elő a sót. Az ó-ruzsini barlangi kirándulásról a hová *gróf Kemény József* vezette a társaságot, a Munkálatokban nincs semmi jelentés.

Történetirői kötelességet teljesítek, midőn ezen vándorgyűlés Munkálataiból kiemelem, hogy a vándorgyűléseknek már ekkor is voltak elleneik. S a legbuzgóbb, legelkesebb orvos tagjok egyikével, a nemeskeblű tudomány- és emberbaráttal *Grósz Frigyes*szel jajdulok fel az ellen, ki így szól: »Mert ámbár ez még csak hetedik gyűlése a m. orvosok és természetvizsgálóknak, mégis az ármány és nemtelen méltatlanság fulánkjaik ez idő alatt kellett már éreznie; noha ez üdvös célzatu intézet és illetőleg orvosi gyűlés, a honban máris számtalan üdvös eredményt mutathat, és még jövődben dúsabban hozhat.« (31. lap).

S részben ezen ármánynak éle ellen lehetett intézve, de a határt nem ismerő magyar vendégszeretet némi korlátozására is kellett volna szolgálnia az eperjesi közgyűlésen hozott ama határozatnak, hogy »céljának könnyebb elérhetése végett, idő s költségkímélés tekintetéből kívánja a hosszan tartó s nagyobb költséggel járó lakomáknak czentuli megszüntetését; meghagyván az illető tisztviselőknek, hogy a vándorgyűlés fogadására teendő intézkedéseik közben ez óhajtatásnak valóstítására figyemmel lenni kötelességöknek ismerjék.« (19. lap).

De a mit közgyűlési határozattal elérni nem lehetett, azt meghozta az idő, mely nivellál vagyont, népszokást és fajjellegét.

Az általános haladásra való nagy ösztönnél fogva, bár hová fordult a haza boldogulását szíven hordó hazafi, szeme mindenütt csak hiányt, mindenütt csak hibákat látott a melyeken segíteni, melyeket elenyésztetni kázás sietséggel igyekeztek. Innen van az, hogy az ezen időszakba eső gyűléseket minden irányu országos kérdések foglalják el.

Ily kérdést képezett a nép közt országszerte elterjedett syphilis kiirtása, melyre nézve megyei sőt járási kórházak sürgős felállítása óhajtatott s erre vándorgyűlésünk buzditására Sáros vármegye, mely ily nemes példával már előre ment, közgyűléséből szólitotta fel az ország törvényhatóságait. Érdekes ezen tárgyalásból, hogy *Bene Ferencz* a baj nagy elterjedését a katonai laktanyák hiányának tulajdonította; hogy a kényszergyógyítás eszméje itt szülemlett meg, — s korrajznak az is érdekes, hogy törvényhozási intézkedést is szükségesnek tartottak, mert »e bajokban szenvedő nemest az adózók számára készített kórházakba bevenni nem lehet.« (70. lap.)

Még egy másik országos orvosi ügy is foglalkoztatta ezen gyűlést. Ugyanis közeledvén a közszeretben állott nádornak *József főherczegnek* 59 éves jubileuma, melyet az ország maradandó emlékkal megörökíteni óhajtott, ily emlékül a vándorgyűlés egy országos kórházat jelölt ki s annak felállítását sürgette »mely az orvosok kiképeztetésére legjótékonyabb befolyással lenne, és ha az egyetem a polgári kórházzal egybeolvasztatnék, nem kerülne az országnak erejét megfeszítő költségekbe« (16. lap). Erre is Abauj és Sáros vármegyék útján hívták fel az ország többi törvényhatóságait.

E gyűlésből kiinduló fontosabb közgazd. mozzanatoknak tekinthetők a gazdasági szakosztály indítványára alakított tokaj-hegyaljai bornemesítő társaság, melyet jeles orvosunk és költőnk dr. *Szabó Dávid* igaztása terem-

tett, (254. lap) továbbá az orsz. gazdasági egyesület főkösztályának alakulása, melynek ügyében itt is úgy, mint Pécsett *Török János* buzgólkodott (242. lap). *Richter Alajos* jászói prépost nyilatkozata »ki is, hogy azon napokat, melyeket a m. orv. és természetvizsgálók Abaújmegyében töltöttek s ez alkalommal magok kebelében a mezőgazdaság barátait is összegyűjték, örökitse, egy majoros és telkes gazdákat képző intézetnek létesítésére ... nagybecsű magyar szavát adni méltóztatott.« (243. lap.)

Gróf *Haller Ferencz* pedig 400 p. ftnyi jutalmat tűzött ki a mételey és körömfájás elleni óv- vagy gyógyszer felfedezésére. (247. lap.)

A vándorgyűlésen jelen volt fűvészünk *Kovács Gyula* már akkor (1846) feltalálván Kassa környékén a szerbtövist (*Xanthium spinosum*); élő példányának a közgyűlésben való bemutatása mellett szólott ezen növény káros voltáról s előadása folytán felhivattak Abauj- és Sárosmegyék, Kassa és Eperjes városok a már határaikba belopózott ellenség ideje korán való irtására.

Végül lelkes szavakkal irt jegyzőkönyv tanuskodik azon magasfoku gazdasági culturáról, melyet a gyűlés tagjai, mint gróf *Haller Ferencz* vendégei a magyar-islai fürdő környékén Sebesen találtak, hol kiváló terményekből álló kiállításon kívül, még vászongyár által is lepettek meg, melyet a nemes grófné alapított »hogy midőn egyrésről ez által szeretett alattvalóinak élelem keresetét gyarapítja, egyszersmind a hazának egyik legfontosabb iparágát teremteni segítse.«

Helyén valónak látom, hogy a szakosztály aranytollu jegyzőjének, *Török Jánosnak* szavaival emlékezzünk meg e tényről:

»A szerénység lombjai alatt s a nemes öntudattal megelégedve cselekvő lelkes hölgy iránt nem tartóztathatja magát a szakosztály, ezennel legbensőbb tiszteletét kijelenteni, egyszersmind azonban azon meleg kívánságát kifejezni, vajha azon magas polcon, melyben a sors hazánkban a főuri osztályt állítja, nemes szívű hölgyeink közül a háziasság, jótékonyság s hon és emberszeretet e gyönyörű példáját a haza boldogítására s ipar felélesztésére mindenható köreikben, felfogván boldogító helyzetöket minél számosabban követnék!«

Az ezen gyűlés emlékére »a testvérileg egyesült két város« emlékpénzt is veretett, melynek koszorúja szalag-tekerületein a kirándulási helyek nevei állanak.

Ezen gyűlésen 355 tag vett részt, kik most már 3 ftnyi tagdíjat fizettek.

A pénztár kezelésére állandó pénztárnok választott.

A 288 lapra terjedő Munkálatait elül az elnöklő gróf *Andrássy György* arcképe díszíti. A szerkesztői szózat szól ugyan még egy női arcképről is, mely azonban a Munkálatokban hiányzik, mindamellett, hogy a kérdéses képnek, *Szilágyi Erzsébet* arcképének költségét elnöklő gróf maga fedezte (285. lap.) A kép elmaradása alkalmasint abban leli magyarázatát, hogy *Pulszky Ferencz*, ki az elnök tulajdonát képező ezen régi képről rögtönzött előadást tartott, azt a Munkálatokba be nem adta. (157. lap.)

A Munkálatokban foglalt 29, többnyire nagyobb szabású értekezésekből megemlítendők itt az orvosiak közül: *Arányi Lajosé*, Az uroscopiának elemei gyógygyakorlati szempontból (94—117. lap) egy táblával. Ez értekezés, mely e fontos tant hazánkban meghonosítja, a maga idejében megbecsülhetetlen volt s *Arányi* babérkoszorújának egyik legszebb s legértékesebb levelét képezi.

Ide számíthatók még *Horváth Antal*nak hasonló terjedelmű monographiája a bártfai fürdőről szintén 1 képpel, s *Weitzenbreyer Frigyes*nek: Kassa város leírása orvosi s néprajzi tekintetben 10 évi születési s halálozási hiteles kimutatással, melyszerint Magyarország ezen derék fővárosának akkor 14000 lakosa volt (1880 ban 26000) s a tíz év alatt 1836—45-ig született 4591 s meghalt 4445 lakosa, tehát halálozási aránya nem valami kedvező volt.

A természettudományi előadások közül kiemelendő *Hazslinszky Frigyes* műve a Sárosmegyében 1846. augusztusig talált növények névsora, termőhelyeik pontos megjelölésével.

Továbbá *Sztraka Károlynak* az előadások közt elő sem forduló, (mert csak élő szóval emondott) s a gazdasági szakosztály jegyzőkönyvében foglalt igen érdekes értekezése egy nevezetes magyar emlős állatról a földi kutyáról (*Spalax typhlus*) illetve annak életmódjáról (241. lap.)

S nem hagyhatom említetlen *Molnár István* s.-pataki tanár felhívását és tervét meteorológiai észleletekre sem (158. lap), mely a középiskolák tanárainak kiadatott (154. lap). Tehát ezen fontos ügy is intézményünkől indult ki.

Végül megemlítendő még a gazdasági értekezések közül *Bujanovics Eduardnak* előadása a gazdasági törvényhozás nehézségeiről. A haza és külföld gazdasági viszonyainak teljes ismeretével, államférfiúi bölcsességgel és cicerói ékességgel irt classicus dolgozat, melynek vége híven tükrözi vissza a valódi magyar nemes gondolkodását jobbágyáról ennek felszabadítása előtt és a törvényhozók qualificatiójáról. Hadd álljanak itt az ő jellemzése helyett előadásának bölcs és nemes végszavai megújítva az utókor számára:

»Minden, mit a mezői gazdaság a törvényhozástól kíván, sőt jogosan követel, ez: elhárítása minden akadályoknak és teljes szabadság a természet minden kincseit napfényre hozhatni, a mint az hivatásában áll s melynek élvezetéhez joga van, s mit végre sem a szorgalom lázasztó adóztatása, sem a hübéri szolgáltatás örökítése által gátolni s kесeríteni nem szabad.

Ezen elvtől vezéreltetve működnek most a legfelvilágosodottabb törvényhozások a mezői gazdaság boldogítására, de bölcs mérsékléssel, mely elhírtelenkedett erőszaktevételektől s jogosan szerzett tulajdoni jogok csorbitásától mindenkor őrizkedik, melyeknek ha azt a közjó kívánja, kell ugyan változott idők parancsainak s tisztult nézeteknek engedni, de csak igazságos kártalanítás mellett.

S így vezérelje ezen elv az én szeretett hazám törvényhozóit is, kiknek többségéhez én már csak ifju koruknál fogva is atyailag vonzódom s kik . . . nekem rossz néven nem veendő, ha hozzájuk barátilag felkiáltok: isteni a szó adománya, ha szívből jó és szívhez hat; boldogító a hallgató sokaság éltető kiáltása; de nem üres szócsengést, nem főnhangu szópom-pát illeszen egyedül ezen helyeslés, ha a nemes öntudatot jutalmaznia kell, hanem szolgáljon az egyedül a beszéd belértékének s egyedül az érett, komolyan megfontolt jótékony czélnak, mely a sikert biztosítja. De ehez az igazi törvényhozónak munka s álmatlansággal szerzett valódi ismeretekre van szüksége. Vita brevis, ars longa.»

Mielőtt ezen érdekes vándorgyűlésről szóló tudósításomat befejezném, még a kirándulásokból is kiemelek egyet. A bártfairól van külön jelentés is, (277. lap) de most nem arra akarok reflectálni, hanem a Munkálatok ügybuzgó szerkesztőjének *Halász Gézának*, a bártfai fürdő és gyógyforrásokról szóló érte-

kezéshez irt jegyzetének végét feleleveníteni. Ő ezeket mondja: »Bártfától azon közmeggyőződésel vettünk búcsút, mikép ezen sz. k. város mind természet s történetani nevezetességei, mind polgárainak a tudomány s vendégek iránt mutatott szeretete miatt teljes mértékben megérdemli, hogy egykoron gyűlés helyül tűzessék ki. Quod faxit Deus.« (132. lap) Mihez magam részéről is azon óhajjal járulok, vajha ez, honi fürdőink eme gyöngyének bővebb megismerése érdekében minél előbb teljesüljön!

VIII. GYŰLÉS SOPRONBAN.

1847. augusztus hó 11—17-ig.

Párhuzamosan a közügyek iránti általános érdeklődés növekedésével a lefolyt 7 év alatt, az intézményünk iránti rokonszenv is oly annyira fokozódott, hogy ezen soproni, a szabadságharc előtt utolsó, valamennyi eddigi közt legnépesebb vándorgyűlés külsejére nézve a legfényesebb s tudományos eredményeire nézve is aligha nem a legeredménydúsabbnak mondható.

Ezen vándorgyűlésen annyi külföldi kiváló szakember jelent meg, a mennyivel sem az az előtti, sem a későbbi gyűlések soha nem díszkedhettek; mit nagyrészt Bécs közelségének tulajdoníthatni, de látható ebből az is, hogy a tudomány felkent bajnokai, nem féltek a szabadság után sóvárgó vágy által felkorbácsolt nemzetiségi áradat hullámaintól akkor sem, a mikor azok már igen magasán csapkodtak.

De nem is képzelhető tudományos testület semmiféle nemzetnél a világon, hol ily nevű férfiak mint báró *Wattman József*, *Viszanik Mihály*, *Hauer Ferencz*, *Hörnes Mór*, *Kollár Vince*, *Heckel János Jakab*, *Bonaparte Luczián* herczeg a legszívesebben látott vendégek ne volnának. S minden ezen szakférfiak, mindannyian a tudomány első rangu csillagai és még számos több külföldi tekintély, nemcsak nézői voltak ezen vándorgyűlésnek, de tényleges szereplői is, kik részvételükkel fényes tanujelét adták annak, hogy mily üdvös intézménynek tartják a vándorgyűléseket s egyzersmind annak is, hogy méltányolni tudták a magyarok igyekezetét a tudományoknak saját körükben és saját nyelvükön való művelésére s előbbre vitelére, különösen saját hazánk megismertetését illetőleg.

Mig bent a szakülésben saját ügybuzgó honfitársainkon kívül az említett fényes nevek tündököltek, addig az ünnepélyes közgyűlések elnöki székéből oly nap világított, melynek messzire kiható fényes sugarainál fényben úszott a magyar tudomány is. E tündöklő nap *Eszterházy Pál* herczeg volt, a vándorgyűlés elnöke, a legelső magyar főúr, ki az elvállalt tisztelet kötelességnek tekintvén, azt igazi nemes módjára felülmulthatlan buzgósággal teljesíté nem csak mint elnök, de mint házigazda, mint tudomány barát, és mit ez alkalommal is fényesen igazolt, mint páratlan Maccenas.

Elnöki megnyitó beszédében, melyben azon tényezőkről elmélkedik, melyek a világot a műveltség jelen fokára emelték, a természettudományokat helyezi a főbb helyre és szíves köszönetet mond a vándorgyűlésnek, hogy az elnökségnek reá való ruházásával *alkalmat nyújtott neki hazafiúi kötelességei egyikének lerovására*; s azt valóban herczegileg róvta le;

mert alighogy megpendítettett a mai földtani társaság eszméje, melyet nestorunk *Zipser András* »Javaslatok földismei bányászegyesület alapítására Magyarországon« című előadásával indítványozott, ő hercegsége az aláírási iv sikerének esetére *évenként 400 forintot* ajánlott fel, a mivel a czélba vett társulatot lehetővé tévé és hosszú évek során át föntartá. E nagy-lelkű adományt ezen kiváló sikerű társulatunk mai napig iz élvezi.

Vándorgyűléseink a megalakult társulat további sorsára semmi befo-lyást gyakorolni nem óhajtottak s utasították, hogy »organisatiója meg-állapítására egyedül a társulat létesítéséhez s fentartásához járuló aláírók közül válasszon magának alakító választmányt; a vándorgyűlés mindenkor kedvesen értesülvén, ha kebeléből életrevaló és sikert biztosító vállalatok sarjadzanak.« (5. lap).

Az itt született földtani társulat, mindamellet, hogy czentul saját otthonával és központtal birt, mind e mai napig hú leánya maradt intéz-ményünknek, a miről az alább felsorolandó földtani értekezések nagy száma és értéke a legfényesebben tanuskodik.*)

Nem kevésbé fontos volt hazánk multjának ismeretére nézve a hazai régiségek megóvása érdekében tett újabb lépés. Itt már *Érdy* archäologiai társulat alakulását indítványozza (12. lap.) s a m. t. akadémia értesíti a vándorgyűlést, hogy a mult vándorgyűléstől kapott felhíváshoz képest »közfelszólítást bocsátott minden, a nemzeti becsület szíven viselő ma-gyarhoz az iránt, tudósitanák azt az illető környékain található nem csak építészeti, de egyéb képzőművészeti maradványokról is, minek következ-tében már is több jelentések érkeztek az akadémiához« (4. lap.) S 1862-ban midőn vándorgyűléseink megszakadt fonalát újból felvettük, *Kubinyi Ágoston* a soproni 1847-iki gyűlés végzéseinek foganatosításáról szóló hi-vatalos tudósításában már ezt jelenti e tárgyban; »*Érdy Jánosnak* azon indítványára, hogy a régiségek kikutatása, ásatások s a nemzeti emlékek felkeresése és megmentése által egy valódi nemzeti archacologia terem-tessék; e közérdekű és kivált tudományos tekintetben nagyhasznu indít-vány a magyar akadémia által felkaroltatván, egy kebléből kinevezett archacologiai bizottságny által, mely eddig is hathatósan működik, s mun-kálatait időről-időre ugyancsak az akadémia költségén kiadja, foganato-sítatott.« (XXIV. lap).

Ezenkívül a hazai archacologia érdekében még az is történt ezen gyűlésen, hogy a soha nem pihenő *Kubinyi Ferencz* egyik közgyűlési elő-adásában az archacologiai tárgyaknak a m. n. muzeum számára leendő gyűjtése tárgyában kérelmet intézett a haza értelmiségéhez. (73. lap.)

A soproni nagygyűlés egyik fénypontját a kismartoni kirándulás képezé, hol a 3-ik közgyűlést a herczeg e szavakkal nyitá meg:

»Magyar szíveséggel üdvözlöm az igen tisztelt gyülekezetet ez ősi váramban; éltém legkedvesebb jelenetei közé számítom e napot, melyen a tisztelt egyesületnek, mely honunk javáért buzogván, azt a tudomány-ság szelíd útján boldogítani törekszik érdemes tagjait, mint kedves vendé-geimet fogadhatom.«

Ezen közgyűlés sürgette *iff. Bene Ferencz*nek az európai tébolydák-ról szóló előadása következtében támadt eszmecsere kifolyásaként, kivált *Moj-sisovich* Bécsben működő jeles hazánkfia felszólalására magyar országos

*) Lásd: A 24. vándorgyűlés Munkálataiban megjelent értekezések szakmák szerinti felsorolását, hol 73 előadás címe olvasható.

tébolydának felállítását s felkérte az elnököt, hogy valamint ezt, úgy hazánkban czélszerűbb orvosi rendőrség életbeléptetését Ő Felségének atyai figyelmébe ajánlja.

Ez ítélte oda a pécsi gyűlés által az orvosi rendőrségre kitűzött jutalmat a nyertes két szerzőnek: *Bittner Imrének és Halász Gézának*.

Ugyancsak a fürdőinkért mindennekfelett buzgolkodó *Mojsisovics* indítványára, ki a honi ásványvizek vegytani lényegéről s orvosi hatásáról irandó munkára 100 arany jutalomdíjat kitűzni javasolt, pályadíjat tüntet ki »hosszasb és sokoldalú megvitatások után« hazánk bármely jelesebb ásványvizének vegy- és orvos-gyógytani leírására.

Hogy mi vezethette a szakosztályt a czélszerű indítványnak ily megfoghatatlan módon való foganatosítására, azt a jegyzőkönyvből ki nem olvashatni. A pályázat határideje 1849-iki márcziusra lévén kitűzve, természetes, hogy semmi sem lett belőle.

Mint rendkívül érdekes közegészségügyi mozzanat figyelemre méltó a vándorgyűlés ipari osztályának egyik határozata, melyszerint *Majer István*nak, az ismert nevű népbarátnak indítványára Sopron város tanácsa megkerestetett, »hogy a rajziskola mesterét a népépítészetnek tanítására, vagyis a közönséges alsóbbrendű lakoknak tűz-, vízmentes és egészséges tervezésének tanítására továbbra is buzdítsa, s ezt az indokból teszi a szakosztály, mert tapasztalá, hogy rajziskoláinkban általán legkivált diszépítmények tervezésére fordítatik gond, s a legnagyobb néposztályra e tekintetben kevés a figyelem.«

Ezen gyűlésen már sok oly intézkedés nyomára akadunk, melyeket a későbbi gyűlések életbeléptettek. Így almási *Balogh Pálnak* abbeli indítványa, hogy »állandó középponti rendező gyűlés neveztetnék, mely előre intézkednék a leendő gyűlések teendőiről« szülte a mai állandó központi választmány czélszerű intézményét (10-ik lap).

Elfogadtatott azon indítvány is, hogy »a jövő gyűlekezetek alkalmával, amennyire csak lehetséges, a szakosztályi munkálatok velős kivonatban naponta kinyomatva osztassanak ki a tagok között.« Ebből lett a mai *Napi Közlöny* (7. lap).

A tagok díja 5 pftban állapítottatott meg (VII. lap) s a pénztár helyesebb kezelhetése végett az állandó pénztárnok 3 évre megválasztatott (2. lap).

A vándorgyűlések ellenzői már most is hangosabb agitatót folytathattak az intézmény ellen; legalább ezt kell következtetnünk *Zipser Andrásnak* a közgyűlésen tartott előadásából, melynek czíméül a következő szavakat választotta: *Valjon az évenként összegyűlekezni szokott természetvizsgálók csak lakmároznak-e, vagy egyebet is tesznek?* Ezen előadásában utalván szónok az eddigi nagygyűlések fényes eredményeire s arra, hogy a külföld hasonló intézményei egészen hasonló módokon támadtatnak meg a napi sajtóban, azzal végzi szavait: »ki volna tehát ennyi hasznos törekvések kimutatása után is oly szívtelen, aki azt követelné, hogy ne együnk és ne igyunk . . . hiszen az egész mindenség nem egyéb, mint általános élet s ami él, annak szükségképen táplálkoznia kell« (70. lap).

Helyén valónak látom itt megemlíteni, hogy a vándorgyűlések működésének a külföld fel való megismertetése okáért ugyanczen *Zipser András* a vándorgyűlés megbízásából a soproni gyűlés egész lefolyását kivonatossan németül leírta, de ez a mű is: „*Oedenburg und die achte Versammlung ungarischer Aerzte und Naturforscher*“ csak egyidejűleg a gyűlés Munkálataival 1863-ban jelent meg.

A külfölddel való összeköttetés fentartása végett, ezen gyűlés képviselőket küldött a Velenczében tartott tudós congressusra és az acheni és kielii német mezőgazdák és természetvizsgálók gyűléseire (6. lap).

Kiállítások dolgában sem maradt ezen gyűlés az előbbieket mögött, mert a kiállításoknak a Munkálatokban foglalt jegyzékei szerint a régiségek, ásványok és kövületek, állatok, szőlő, gyümölcs és virágok kiállítása, nemkülönben az ipar kiállítása igen szép volt s tájékoztatta a vendégeket Sopron környékének nagy foku kulturájáról. De különösen a selyemtenyészési ipar s a kövületek kiállítása volt feltűnően gazdag.

A gyűlés tudományos működése és eredménye, mint már elől jeleztem, szintén igen fényes volt.

Mindenekelőtt ki kell emelnem a külföldi, részben igen nagy nevű szakemberek szereplését.

A caninói herczeg *Bonaparte Luczián*, a rangjához illően kiállított jeles fauna italica szerzője, melyet a magyar nemzetnek ajándékba hozott, az állattani szakosztály tiszteletbeli elnöki minőségében négyrendbeli előadást tartott u. m. a *Didus ineptus*, a *Sitta europaea*, a *Lepidosiren paradoxus* nevű állatfajokról és a tengeri emlősöknek általa felállított rendszeréről.

Az orvosi szakosztályban *Wattman* bécsi tanár több érdekes felszólalással élénkíté az eszmecserét.

Mojšisovičs György hazánkfia bécsi tanár a már fentebb említett inditványán kívül hazai fürdőink felvirágoztatása tárgyában, szólott még a Warburg-féle lázelleni tincturáról és elmondá saját véleményét a görvélykórrol.

Viszanik Mihály bécsi egyetemi tanár a közgyűlésen értekezett a *lélekgyógytanról*; *Granichstätten* Bécs város főorvosa, előadta b. Pasqualati igyekeztét a borostyánmegy természetése körül.

Eisenstein tr. Bécsből az állati delejéről, — *Hammer Schmidt* tr. Bécsből az aetheréről s annak alkalmazására szolgáló műszerekről, —

Fink tábori főorvos a peccsenédi és káboldi ásványvizekről értekeztek.

Hauer Ferencz bemutatta az osztrák magyar birodalomnak *Haidinger* vezérlete alatt készült s akkor megjelent geológiai térképét előadás kíséretében s reményét fejezte ki, hogy az itt (augusztus 11-én) alakult földtani társulatnak sikerülni fog Magyarországon ezen tudományban új időszakot teremteni.

Hörnes Mór előmutatta Bécs vidékének földismei térképét s érdekes előadásban fejtegette Bécs környékének földismei viszonyait. Ugyanezen szakférfiu irta és olvasta fel a jelentést a ritzingi geológiai kirándulásról.

Goldmark József Bécsből a vörös vilány új előállítási módszeréről értekezett.

Schmidt Ferdinánd soproni hazánkfia, laibachi lakos, ki 48 évet töltött már a külföldön, magyar nyelven tartott előadást a *Proteus anquineus*ről, ezen érdekes állat élő példányának bemutatása mellett. *Kollár Vince* a gabnaevő molylról — *Tinea pirophagella* — s az általa okozott károkról, továbbá az egyptomi archaeológiában oly fontos szerepet játszó bogárról az *Ateuchus Aegyptiorum*ről — melyet a mumiákkal bebalzsamozva is már találni — értekezett. *Skofitz Sándor* fűvész előterjeszté a bécsi növény csere cgylet vázlatát s felhívta a magyar fűvészeket annak pártolására. De valamennyi külföldi vendég előadásai közül legérdekesebb s hazai tudmányunkra nézve legfontosabb és legbecsesebb volt *Heckel János Jakabnak*, kora legnagyobb ichtyologusának értekezése: »Magyarország édesvizi halainak rendszeres átnézete, jegyzetekkel s az új fajok rövid

leírásával* (193—216. lap), melyben 64 faj halat sorol fel legérdekesebb megjegyzések kíséretében.

Ezen mű a magyar ichtyológiára nézve örökre pótolhatatlan forrás munka fog maradni.

Nekem jutott osztályrészül 1863-ban ezen terjedelmes értekezést, melynek német kéziratát szerzője 1847-ben a vándorgyűlés titkárnak átszolgáltatta, a Munkálarok szerkesztőjének felhívására magyarra fordítani.

Miután szerzője akkor már nem élt, és a mű kiegészítésére senkitől jogosítványt nem kaphattam, hát a német szöveget híven fordítva közlöttem s a tudomány újabbkori vívmányait, illetve a magyar ichtyologia terén tett újabb felfedezéseket számozott jegyzetekbe fűzve csatoltam hozzá.

Ezen classicus értekezés még a tekintetben is nevezetes, hogy egyik legnagyobb, régen elvesztett természetbúvárunkat *Petényi Salamont*, kit magyar *Brehmnek* méltán nevezhetünk, oly oldalról ismertette meg velünk, a melyről a magyar irodalomban nem volt ismerve, t. i. mint épen oly kitűnő, kitartó s nagy megfigyelő tehetségű halbuvárt, mint a minő ornithologus volt.*)

Hazánkiai értekezéseiből ki kell emelnem *Teepler Károly* városi-, és *Sándorffy János* megyei főorvosok értekezéseit: *Sopron város történetét eredetétől a XVI-ik századig és Sopronmegye leírását*; továbbá *Vidák Öse* tanár előadását *Sopronnak római s magyar régiségeiről* és báró *Ocskay Ferenczét a soproni flóráról* mint olyanokat, melyek létüket a vándorgyűlésnek köszönték s másrészt a vándorgyűlés tudományos értékét növelték.

A Hanság egyik történeti curiosumának, az 1749-ben a halászkok által fogott, akkor mintegy 10 éves, *Hany Istóknak* keresztelt vad fiúnak történetét *Sándorffy* fentebb említett értekezésében találjuk. (104. lap.)

A gazdasági szakosztály *Török János* buzgólkodása folytán ezen gyűlésen is rendkívüli eredményeket volt képes felmutatni. Itt is megalakult a gyűlés tartama alatt az orsz. gazdasági egylet fiókja s a gyülekezet magas elnöke »e fiókegylet kiegészítésére, általában pedig a gazdasági közokulás előmozdítására uradalmainak egyikét példány-gazdasággá s gazdaképző intézetté átalakítani kész.»

Érdekes gazdasági adatot találunk még e gyűlés Munkálataiban Sopronmegye selyemtenyészteséről, mely nevezetesen Czenken gf. *Széchenyi István*nál már 1827 óta diszlott, és a soproni selyemtenyészítő társulatról, melynek akkor legszebben viruló 430000 szederfája volt. Ennek legombolyított selyme évenként 300 fontot tett ki.

Végül még egy honismertető mozzanatot említek ezen gyűlésről, annak bizonyosságul, hogy majdnem minden kulturális mozgalom intézményünk kebelében pendítettett meg először. A Kárpátokról szólván *Kubinyi Ágoston*, elmondja társalgását egy tehetős hazánkfiával, ki mint a természet és füvészet barátja bejárta már Svájc és Tirol havasait, de a magyar Kárpátokat nem ismerte, s ennek okát kutatva azon következtetésre jött *Kubinyi*, hogy »a magyarnak az a hibája, hogy portékáját nem tudja kinálani. Irjuk le csak kedvesen s mulattatólag magyar havasainkat, s állítsunk ezen itt-ott czélszerű hajlékokat, csináltassuk meg azokhoz a gyakran járhatlan utakat, szóval gondoskodjunk jobban a kényelemről, fogadom se-

*) Midőn *Petényi* hátrahagyott s a magyar tudomány nagy kárára nyom nélkül eltűnt, megbecsülhetetlen irományainak általam véletlenül megmentett egyik részét *„Az egerekről”* a megmentés történetével együtt a *„Természettudományi Füzetekben”* (V. kötet 23. lap.) közöltem, ezen értekezés alapján méltattam bővebben *Petényi Salamont* mint ichtyologust.

regestől fogják ezeket a külföldi útasok, különben is nagy vonzalommal viseltetvén a keleti európai tartományok iránt, bejárni, s nem kis élelmet adandnak a különben szegény kárpáti népnek.» (25-ik lap.)

Hát a fentebbi sorokban ki ne ismerne a mai Kárpátgyesületek áldásdus működésére!

Ezen vándorgyűlés emlékére két emlékérem veretett, az egyiket Sopron város készítette a nagygyűlés emlékére, a másikat a nagygyűlés hercegi elnöke s Maecenása tiszteletére, kinck arczképét is a gyűlés Munkálataiba örök emlékül felvételni határozta.

A következő vándorgyűlés helyéül Budapestet tűzték ki, mint a czéljaihoz kívántató anyagnak kimeríthetetlen forrását s mert »igen kíváncs, hogy a gyűlekezett, mely Budapesten vette kezdetét, bizonyos évek leforgása alatt időszakonként az ország fővárosában tartsa összejövetelét« s elnökéül alapítónkat *Benc Ferenczet* s alelnökéül báró *Eötvös Józsefet* »mint a tudományok és művészet egyik nevezetes képviselőjét hazánkban« választották meg.

Az általános lelkesedés közepette, senki sem hitte volna, hogy ezen szép vándorgyűlés, mely a jövőre nézve a legszebb reményekre jogosított, hosszú időre az utolsó volt. A nemzeti életnek csakhamar fellobbant nagy tüzét kioltották s csak 16 éves hosszú sötét északa után kelt fel intézményünk új napja, mely le ne szálljon többé soha!

IX. GYŰLÉS PESTEN.

1863. szeptember hó 19—26-ig.

A tetszhalálból feltámadó nemzet hajnalának első sugarait nemzetünk kulturharczosaí felhasználták azonnal, hogy 16 év óta megszakadt vándorgyűléseinket felelevenítsék. Az utolsó soproni és az 1863-iki pesti gyűlési időközről hadd szóljon azon hivatalos okmány, melyet *b. Eötvös József* elnök a pesti nagygyűlésnek bemutatott:

»A m. orvosok és természetvizsgálók 1847-ben Sopronban tartott VIII-ik nagygyűlése óta 16 év mult el.

Azon egész idő alatt nem maradt egyéb teendője az életbenmaradt tagtársaknak, mint meg nem feledkezni és ismételve fölébreszteni a részvétet ezen, hazánk tudományosságára oly fontos ügy iránt.

Figyelemmel kísérték azt szakadatlanul a IX. és VIII-ik nagygyűlés tisztelt elnökein és tisztségviselőin kívül a középponti szakférfiak, kik annak fölelevenítésére minden alkalmat megragadni, működéseket és közbenjárásokat följánlani mindig készek voltak.

Igy történt, hogy a folyó 1863-ik év márczius hava 14-ikén tartott tanácskozmányokban, annak az idén leendő megtartása mellett nyilatkozván, másodelnök *b. Eötvös József* és kir. tanácsos prof. *Sauer Ignác* urak felkérettek, miszerint személyes közbenjárásuk által a nmgu m. k. Helytartótanács utján a megtarthatási engedélyt kieszközölni törekedjenek,

Résztvételjes eljárásuk sikerrel koronáztatott és már ápril hó 22-ikén közöltetett azon kegyes leírat, melyben a gyűlés megtarthatása *bizonyos föltételek* teljesítése mellett megengedhetőnek nyilvánított.

Ezen nehézség azonban egy, a választmány által tett fölvilágosító alá-

zatos fölterjesztés által csakhamar el lőn hárítva, úgy, hogy a nmgv m. k. Helytartótanács 37,292-ik szám alatt május 8-ikán k. kegyes engedélyc elnök *b. Eötvös József*hez leérkezett.

Ezen örömhírt sietett a választmány a haza tudósaival tudatni . . . » (27-ik lap) s a szabadságharcz utáni első gyűlést még azon évi szeptember havára hívta össze.

Ezen gyűlés, bár a későbbiekhez mérve nem a legnépesebb volt, mert csak 438 beírott tagot számlált, de egyesített magában mindenkit, kivel a haza, de különösen a főváros az orvosi, a természeti és rokon tudományok terén dicsekedhetett.

Ki a szakférfiak közül a magyar nemzeti cultura és haladás iránt érdeklődött, az sietett jelen lenni ezen nagygyűlésen, melylyel, tekintettel a tudományoknak a lefolyt másfél évtizedben úgy a külföldön, mint a hazában való haladására, intézményünknek mindenképen új időszaka kezdődött.

A 16 évvel azelőtt elnökül megválasztott *Bene Ferencz* időközben elhalván, a gyűlés intézését a Sopronban elnökül megválasztott báró *Eötvös József* vezeté. Mintha előérzete lett volna soproni elődeinknek a jövő vándorgyűlés sorsa iránt, midőn báró *Eötvöst* választák alelnökül, ki mindamellett hogy nagy szelleme a lélek mélységeit kutatta, az első volt a hazában, ki kortársait magasan túlszárnyalva, megadta a nemzetnek a módot az exact tudományoknak a kor igényeihez mért fejlesztésére.

Vétenék nemzeti tudományunk multja ellen, ha századunk egyik legnagyobb gondolkozójának, kit büszkén magunkénak vallunk, nézetét a tudományról általában s a természettudományokról különösen itt fel nem eleveníteném, melyet ő az első közgyűlés megnyitása alkalmával kifejtett.

Egyrészt azért, mert igen nehéz ezen szorosan összefüggő gondolatokat kiszakítva egyenként idézni; másrészt mert soha senki fényesebben ki nem mutatta intézményünk szükségét és feladatát, mint ő e remek beszédében, melylyel a vándorgyűlések új korszaka kezdődik; s végül kegyeletből úgy ezen nagy férfiú, mint alapítónk *Bene Ferencz* iránt, kinek *Eötvös* szavainál szebb és méltóbb emléket állítani nem lehet, álljon itt e beszéd egész terjedelmében.

»Midőn 16 hosszú és nehéz év után a haza orvosai s természetvizsgálói ma először gyűlnek össze, hogy munkásságukat újra megkezdjék, valamenyiünknek keblét meglegedés tölti el; s mégis örömünk közé, kinek szívében nem vegyülne fájdalom, midőn körütekint, s látja, hogy az, ki a magyar orvosok s természetvizsgálók gyűlékezeteinek kezdeményezője volt, s kihez közülünk annyiakat a hála s tisztelet kötelékei csatoltak — nincsen körünkben többé? s ha bár senki e veszteséget nem érezheti élénkebben, mint én, ki helyemet azon meggyőződéssel foglalom el, hogy őt nem pótolhatom: — ki az, ki a tisztelt férfit fájdalmasan ne nélkülözné, ki ne tudná — hogy e gyűlékezet *Bene Ferencz*ben vezetőjétől, hogy hazai tudományosságunk egyik disztől, hogy valamenyien attól fosztattunk meg, ki egy félszázadnál tovább példányképen állt közöttünk, életével kijelölve a czélt, mely felé a tudományos pályán törekednünk kell, s melyet ő végnapjáig követett: *haladni mindig a tudományban, hogy ez által embertársainknak mindig inkább javára legyünk.* — Egyike vala ő azoknak, kik egy hosszú életen át méltán s nemesen töltötték be helyöket, kiket alkonyuk hanyatló erővel azon pályán talál, melyet mint ifjak választottak, s kik mert a dicsőséget csak kötelességeik

teljesítésében keresik, a legszebb emléket hagyják maguk után, melyet fáradságunkkal kiérdemelhetünk: *ezeknek hála érzetét*. — Én, mint e gyülekezet elnöke, nem felelnék meg kötelességemnek s önök közös érzületének, ha midőn e gyűlést megnyitom — e fájdal munkát s halánkat nem fejezném ki. — De, tisztelt gyülekezet! van Bene Ferencz iránt egy kötelességünk, ennél fontosabb, melyet szavakkal nem róhatunk le, s ez az: hogy azon reményeket, melyeket gyülekezetünk állandó megalapításával összekötött, teljesítve, érdemeihez méltó emléket emeljünk, s csak midőn ezt tesszük, fejezhetjük ki hozzá s magunkhoz méltóan a hálát, melylyel iránta tartozunk. Ezen meggyőződés legyen a vezéreszme, melylyel munkásságunk új szakába lépünk.

Azon egyes jelenségek között, melyeknek összessége korunk jellemét képezi, alig található fontosabb, mint azon haladás, mely századunkban a természettudományok körében történt. Soha ily rövid idő alatt e tudomány körében annyi, s ily nagyszerű felfedezés nem történt; soha a tudomány felfedezései az élet minden viszonyaira ily rögtön s közvetlen befolyást nem gyakoroltak. Tagadhatatlan, hogy korunknak ezen iránya egyes káros következtetéseket is idézett elő. A kizáró érdek, melylyel annyian a természettudományokhoz fordulnak, itt-ott háttérbe szorított más törekvéseket, melyek az ész és kedélyre nemesítve hatnak, a buzgóság, melylyel az anyagi világ törvényei kerestetnek, közönyösséget idézett elő azon más, nem kevésbé fontos törvények iránt, melyek az emberi társaság s minden egyes szellemi kifejlődésnek alapjai; tagadhatatlan, hogy a természeti tudományok annyi meglepő győzelmek öntudatában itt-ott tulterjeszkednek határukon, s oly tények magyarázatát tűzik ki feladatokul, melyek körülön tulfekszenek, s melyeket bármennyire haladjunk, soha a scalpel és chemiai analysis útján tisztába hozni nem fogunk. — De mindamellett tagadhatatlan, hogy korunk rendkívül gyors haladását — melyet csak azért nem veszünk észre, mert az oly szakadatlan — főképp a természettudományok haladásának köszönhetjük, úgy én meg vagyok győződve, hogy e haladás végeredményeiben nagy s épen oly üdvös következtetéseket fog előidézni erkölcsi kifejlődésünkre is; nemcsak azért, mert minden, mi az emberek jólétét növeli, s mi által az eszközöltetik: hogy a durva munkától, mely csak testi erőt kíván, felmentetünk — szellemi kifejlődésünket eszközli; hanem azért is, mert azon morális elveket s vallási meggyőződéseket, melyeknek gyengülése felett most oly méltán aggódunk, semmi nem szilárdíthatja meg újra, mint épen a tudomány, s ha e részben tapasztalataink az ellenkezőt látszanak mutatni, ez csak onnan van, mert bármi nagyszerű haladásunk, főképp a természettudományok mezején, még most is csak a tudomány küszöbén állunk. Én legalább teljesen meg vagyok győződve, hogy minden, mi az ember szellemi hatalmát bizonyítja, mi őt saját méltóságára emlékezteti: az szükségképp emelni fogja morális érzetét is, s hogy miután azon okok közt, melyek egy felsőbb lény létezése mellett felhóztatnak, a természet csodálatos rendjénél meggyőzőbb nem található, minden, mi által e csodálatos rend tisztább ismeretéhez jutunk, a vallási érzetet erősíteni fogja. — Terjedjen bármennyire kilátásunk, e nagy, de határos föld körén tul eget találunk, s minél tágabb látkörünk, annál többet látunk, annál nagyszerűbben tűnik fel a végtelenség, mely azt környezi.

És ez az, miért én a természettudományokban tett nagyszerű haladást nemcsak korunk egyik legnevezetesebb, de egyszersmind legörven-

detesebb jelenségének tartom, s miért minden, mi ezen tudományok emelésére vezet, nemcsak tudományos, hanem általános fontossággal bír.

Ha általában áll — mit jelenleg alig fog valaki tagadni, hogy a műveltség magasabb fokára emelkedett korszakunkban oly nemzet, mely az emberiség mozgalmáiban részt nem vesz, s tudományos kifejlődésében elmarad: állását nem tarthatja fenn; kettősen igaz ez azon tudományokat illetőleg, melyek által a természet gazdag kincseit használni tanulván, e föld lakosaiból annak urává válunk, s melyeknek művelése — ha szellemi hasznairól elvonatkozunk is — anyagi jólétünk első föltételei közé tartozik.

Ezen meggyőződés volt az, mely Bene Ferenczet 25 év előtt a magyar orvosok és természetvizsgálók évenkénti gyűlekezeteinek kezdeményezésére buzdítá; ez birt minket arra, hogy mihelyt az akadályok, melyek gyűlekezeteinket 16 évig gátolták, elhárítottak: e gyűlést kihirdessük, s a számos kör, mely e teremben összegyűlt, mutatja, hogy ezen meggyőződés közös az egész országban, s így közös azon határozat is, mely e meggyőződésből támadt: elkövetni mindent, hogy hazai tudományosságunk ezen körében is a nemzethez méltó állást foglaljunk el.

De midőn *hazai* tudományosságról szólok, midőn e gyűlekezetben, melyet tisztán tudományos érdekek vezérelnek, nemzeti érzelmekre hivatkozom, nem szállok le azon magas állaspontról, melyet a tudománynak elhagynia nem szabad? Nem áll-e az magasán minden egyes országok s nemzetiségek törekvései felett, egy világító toronyként, mely a habok küzdelmein kívül biztos parton emelkedik, hogy a vészekben hanyatlott emberiség irányát ne téveszsze el.

Engedjék önök, hogy e részben saját nézetemet mondjam el. Hiszem, sőt meg vagyok győződve: vannak érdekek, melyek még a hazánál is magasabban állanak, s épen, mert a kereszténység által ily érdekek támadtak, mert a haza felett az emberiség nagy eszméje állíttatott fel, mert céljaink vannak, melyek e föld minden népeivel közösek, mert vannak eszmék és érzések, melyekre nézve az egyes államok határai nem léteznek: ez az, minék a magas állást, melyet újabb civilisatióknak a ó-világi felett elfoglal, főképp köszönjük; s ki ne látná, hogy a tudomány is ezen általános érdekek közé tartozik?

Nem egyes népé vagy korszaké, hanem az emberiségnek közös kincse ez, valamennyiünké, mint a nap, melynek sugarai különböző irányban, de az egész földet bevilágítják; kimeríthetlen, mint a forrás, mely el nem apad, ha belőle milliók enyhítik is szomjukat. — A tudomány a világé, az emberiségé, de ezen közös kincsnek mi módon jutunk birtokához? mint a gyenge vízer és csermely a patakkal, ez a kisebb folyóval egyesül, s így képezi a nagy folyamot, mely egész országok vizét a tengerbe viszi, hogy a nagy medencze soha ne apadjon el: így támad a tudomány. — Közös általános az, de csak azért oly nagyszerű, mert benne millióknak törekvései egyesülnek, mert minden kor, minden nemzet, minden egyes, miután előbb individualis létének körét átfutotta, e nagy egésznek hozza kincseit. Minden tudomány individualis törekvéseknek eredménye, s a tapasztalás azt mutatja, hogy valamint a folyó annál több vizet hoz a tengerbe, minél tovább folytatta külön útját: úgy az egyes tudományos törekvések épen azon arányban mozdítják elő a tudományt, melyben azok az egyes népek vagy egyének individualitásának eredményei. Számos okot találunk, melyből e kétségbe vonhatlan tény

könnyen megmagyarázható. Minden nyelv, melyen a tudomány művelte-
tik, egy-egy eszköz, mely által bizonyos eredményhez könnyebben jutunk,
mely ezen eszköz nélkül soha, vagy legalább csak nagy fáradságok után
lett volna elérhető. A népek különböző szelleme s kedélyi tulajdonai,
melyek szerint azok a tudományt felfogják: biztosítják azon sokoldalúsá-
got, mely nélkül nagy igazságokat feltalálni nem lehet, s a nemzetiségi
érzet a tudományok körében is nemes versenyt idéz elő, mely minden
nagy erőfeszítésnek, s így minden nagyobb sikernek feltétele. És vajjon
nem áll-e mindez a természettudományokra nézve is, s nem járul-e ezek-
hez még az is, hogy a természettudományok gyakorlati művelése bizonyos
helyiségekhez kötött, és sokkal több egyesek közreműködését igényli,
mint bármily más tudomány?

Az anyagi természet törvényeinek fölfedezése, mely a természettudo-
mányoknak végcélját képezi, bizonyosan az egész emberiségnek egyiránt
érdekében fekszik; de miután e cél nem általános speculatio által, hanem
csak úgy érthetik el, ha minden helyen azon tények s jelenségek okszerű
észlelésére számolhatunk, melyeknek összegéből az egyes törvényeket
abstrahálhatjuk: vajjon miként érhetnénk el ezen általános célunkat, ha
az egyes népek tudósai kötelességüket elhanyagolják, s nem mindenek
előtt saját országuk teljes ismeretét tűznék ki feladatukul? — Ez az, mit
a tudományos világ tőlünk vár, mit joggal követelhet, s meg vagyok győ-
ződve, hogy ez ország természettudósai a tudomány általános érdekeit
épen az által mozdítják elő leginkább, ha feladatukat e hazai szempont-
ból fogták tel; csak úgy, ha ezt teszik, teljesítik azon reményeket, melyek-
ket Bene Ferencz, a magyar orvosok és természetvizsgálók gyűlekezeteinek
állandó megalapításával összekötött, meggyőződve arról, hogy ha e hon
különböző vidékein lakó természettudósok évenként egyszer összegyűlven,
saját körükben tett tapasztalásaikat egymással közlik, ha kölcsönös ver-
seny által mindig új törekvésekre buzdulnak, ha keztfogva haladnak
előre: a cél, mely felé törekednünk kell, el fog érteni; mert valamint e
hon tudományos ismerete is nem egyesek, hanem csak a nemzet műve
lehet, a magyar nemzeté, mely különböző nyelveken szól s különböző
vallásos szertartások szerint imádja istenét, de mint a granit, melynek
különböző alkatrészeit világázó események olvaszták egybe, azért egy
marad, s egységének érzetét csak úgy veszthetné el, ha a közös hazáról,
ha multja dicsőségéről s a jövő reményeiről felejtkeznek meg, s felhagyna
nemesebb törekvéseivel, melyeknek mindegyike úgy a tudomány, mint a
közélet mezején mindig szorosabban fűzi egymáshoz e hon polgárait.*

Az új korszakkal szokásba vettetett a vándorgyűlés nevezetesebb el-
hunytjairól s későbbben az állandó központi választmány tagjairól az ünne-
pélyes közgyűlések alkalmával külön beszéddel megemlékezni; és sajnos,
hogy ez új szokást azon férfiú emlékének felelevenítésével kellett kezdeni,
ki az általa alapított intézmény első gyűlését megnyitá s ki ujjászületését
már nem érte meg.

De nem csak emlékbeszéddel ülte meg a vándorgyűlés Bene Ferencz
dicső emlékét, melyhez a Munkálatokban jól sikerült arcképe van mel-
lékelve, de tiszteletére emlék érmet is veretett, melyet ezen vándorgyűlés-
ből nagyobb számu küldöttség vitt át özvegyének a m. orvosok és ter-
mesztvizsgálók örök hálájának kifejezése jeléül.

A Bene Ferencz felett Kovács Sebestyén Endre által tartott nagyobb
szabásu emlékbeszéden kívül, megemlékezett még e vándorgyűlésen rövi-

debben *Kubinyi Ágoston* mindazokról, kiket a 16 évi időköz alatt elvesztettünk; és sajnos, hogy ezek serege is nagy volt. S ha volt valami, ami ez öröm napon intézményünk legrégibb tagjait, kik bölcsőjét ringatták, megszomorítá, úgy az csak a régi, kipróbált bajtársak hiánya volt, kik ép oly pótolhatatlan veszteséget képeztek számukra, mint az egész nemzetre és tudományra.

S ha a későbbi gyűlések folyamán a nagyváradi szemészeti intézet felejthetetlen alapítója *Grósz Frigyes*, — a jeles történész és archaeolog gróf *Kemény József*, — a fáradhatatlan bogarász báró *Ocskay Ferencz*, — a páratlan buzgalmu bécsi közkórházi főorvos, hazánkfia *Mojsisovics György*, — s a pótolhatatlan buvár *Petőnyi Salamon* neveivel, kik mindannyian kiváló oszlopai voltak intézményünknek s ennek révén igyekeztek megnyerni a hazai közönséget az általuk hévvel hirdetett eszméknek, — többé nem találkozunk, úgy az csak a kérlelhetetlen halálnak tulajdonítandó, mely nem ismer kiméletet még egy nemzet culturájának árán sem!

A soproni gyűlésen megpendített ujitások közül ez a gyűlés már többeket fogatosított. Ugy a *Napi Közlöny* kiadását, melynek 8 száma jelent meg e gyűlés tartama alatt, folytonosan értesítvén a tagokat a gyűlés menetéről a köz- és szakülések jegyzőkönyveinek közlése által s minden nevezetesebb mozzanatáról.

A másik fontos eseménye e gyűlésnek volt az állandó központi választmány megalakításának első kísérlete, mely azonban most még csak úgy mellékesen jött szóba, a menyinyiben *Balogh Pálnak* a soproni gyűlésen tett s itt az első közgyűlésen a zárüléshez utasított indítványa, nem ugyan a zárülésen, de a második közgyűlésen akként intéztetett el, hogy a vándorgyűlési időközökben való teendőkkel s a gyűlések előkészítésével a *pályakérdési választmány* bízott meg, melyet e végett több taggal kiegészítettek (Munkálatok 54. — *Napi Közlöny* 41. lap).

Igen jelentékeny mozzanata volt e gyűlésnek az *orvosi nyugdíjintézet* tárgyában tett első lépés, mely a mai országos orvosi segélyegyletthez vezetett. Ennek tervezete kidolgozásával nem a már említett pályakérdési illetve központi, de egészen különálló, orvosokból alkotott választmány bízott meg. (75. lap.)

Itt alakult először külön *gyógyszerészeti szakosztály* s itt indítványoztatott s fogadtatott el az *országos gyógyszerész egyesület* felállítása. (188. lap).

Ezen gyűlésből indult meg a mozgalom *Arányi Lajos* előadása s indítványa folytán a történeti nevezetességű helyeknek *emléktáblákkal* való megjelölése tárgyában. (192. lap.)

Az elébbi gyűléseken szokásba vett *kiállítások* itt kiváló tudományos beccsel bírtak, a mennyiben főleg az orvos-gyógyszerész, s physico-chemiai tudományok legujabb eszközeit s műszereit ismertették meg a gyűlés tagjaival. S hogy szemlélésük annál tanulságosabb legyen, az itt először életbe léptetett *tudományos estélyeken* a legkiválóbb szakemberek magyarázták a kiállított tárgyakat, részben kísérletekkel fűszerezvén a műszerek bemutatását. (6. lap.)

A kiállított tárgyakról s a tudományos estélyekről a Munkálatokban alig találni valamit, — bővebb leírásukat a *Napi Közlönyben* olvashatni.

Ezen vándorgyűlésen fordult elő az első eset, hogy céljainak előmozdítására a közügyekre oly sokat áldozó *hazai első taharéhpénztártól* 200 ftnyi összeget kapott, (31. lap) mely adakozást a nevezett intézet 100 ftjával még ötször ismételte.

Az akkor még külön törvényhatóságot képező *Buda sz. k. város* küldöttséggel átadott üdvözlete mellett 30 aranyat bocsátott a vándorgyűlés rendelkezésére pályadíjul hazai érdekű orvosi vagy természettudományi munkára, (52. lap), mely áron létrejött az *Életrend a magyar nép számára* dr. *Török János* ügyes tollából.

Külföldi vendégekkel is dicsekedhetett ezen gyűlés; s az orvosi szak oly coryphaeusainak, mint *Hebra, Schnitzler, Semeleder, Politzer* és *Wittels-hüfer*, — és a természettudományok oly képviselőinek, mint *Steindachner* és *Frauenfeld* jelenléte, igazolta utóbbinak a megnyitó közgyűlésen üdvözlő beszédében elmondott ama igaz szavait, hogy a tudományok előtt minden nemzetiségi fal ledől.

Az egyes vándorgyűlések s főbb eredményeik vázlatos rajzán messze túl mennék, ha e gyűlésnek a szakosztályokban elért tudományos eredményeit csak főbb vonásaiban is ecsetelni akarnám.

Ki kell azonban emelnem az orvosi előadások közül *Grósz Lajos*ét »az államorvostan fontossága és annak jelenlegi alkalmazásáról Magyarországon« melyet a szakülés a közgyűléshez utasított s a melyhez csatolt és egyhangulag elfogadott indítvány közegészségügyi törvényünk kiindulása pontját képezte, (69. lap), — s ki kell emelnem *Weszelowszky Károlynak* »*Arva-megye orvosi helyiratát*« mely mint a gyanánk szolgálhat az utókornak is. (80—119. lap).

A szorosan vett gyógyászataiból csak egyet említek, a melynek megvitatására a belgyógyászati szakosztály különvált bizottsággá alakult. Ez *Poór Imre* előadása volt, ki theoriát állított fel a *sömörféle bőrbajok kór-és oktanáról*, mely szerint ezek malaricus dyscrasia következményei s a lép túltengésével függnek össze. Nézetét, melyet sokan megtámadtak egyedül ő maga védelmezte.

A két délutánon át tartott heves vita végén *Poór* kinyilatkoztatta, »hogy nézete nem befejezett tény, hanem csak ügyfelei elé bocsátott dolog az, melynek tapasztalati megvitatását kérte.« (153. lap.)

Az orvosi szakosztályról szólva, sajnos, olyasmit is kell említenem, a mi szemben a 16 év előtti buzgósághoz, mulasztásnak tekinthető.

A régi vándorgyűlések oly hévvel karolták fel hazai ásványvizeink ügyét, hogy szinte hihetetlen, hogy ezen vándorgyűlésen ez ügy alig került szóba. Csakis *Molnár Jánosnak* igen érdekes áttekintő értekezéséből: »*A magyarhoni ásványvizek 1847—1863-ig*« tudjuk meg, hogy a lefolyt 16 év alatt a magyar ásványviztan 90 új ásványviz vegyelemzésével gazdagodott. (134. lap).

A természettudományi értekezésekből megemlítendő *Szabó József* »*Az ember a geológiában*« melylyel a megnyitó közgyűlés nagy közönségét megismertette az akkor új tannal, hogy vannak helyek, melyeken az ember együtt létezett a negyedkori ősemlősökkel. Tudományt oly vonzón népszerűsíteni és megértetni, mint az *Szabónak* ezen előadásával sikerült, csak oly tudós képes, ki szakmájának oly magaslátán áll, mint ő.

A természettudományi honismertető számos értekezésen kívül a régészet is sokkal járult hazánk megismertetéséhez ezen gyűlésen. *Rómer Flóris* két előadása »*Zalamegye középkori egyházi építményei és azok jellemzése*« és »*a középkori téglapítézet Magyarországon*« tekintendő olyanokul, melyek ösztönül szolgáltak hazánk több vidékének ily irányu átkutatására.

A gazdasági szakosztálynak igen szomorú alkalma nyílt az azon évi

szárazság okozta inségnek okait fürkészni; s míg *Hideghéthy Antal* »A jelen inség természettani elemzése és óvszerei« című, közgyűlési előadásában, melyben szabatos meteorológiai észleleteknek országszerte való rendszerezését is sürgette, a baj okát nem annyira a nagy szárazságban, mint inkább a földnek kiméletlenül erőltetett kihasználásában kereste, *Korizmiás László* az országszerte létesítendő faültetéseket s az alföld csatornázását sürgette.

A gyűlés Munkálataiban *Bene Ferencz*nek már említett arczképén kívül még *Kitaibel Pál* arczképe s az értekezésekhez mellékelte 8 könyomatu, részben színes rajzlap foglaltatik.

X. GYŰLÉS MAROS-VÁSÁRHELYT.

1864. augusztus 27. — szeptember 2-ig.

Alighogy megkezdődött a vándorgyűlések második korszaka, a m. orvosok és természetvizsgálók siettek ismét a testvér hazába, előkészíteni a rég óhajtott egyesülést.

Az utóbbi évtizedekben megjavult közlekedési viszonyok lehetővé tették, hogy ezen gyűlésen sokkal többen jelentek meg az országnak a Királyhágón inneni részéből, mint az elsőre Kolosvárt. A ki csak teheté, sietett a természeti kincsekben oly gazdag és vendégszerető Erdély megtekintésére, hol most Marosvásárhelyt együtt találta a testvér hazának a tudományért mindig lekesedő összes fiait, élükön a hazafiságban előljáró főurakkal. A gyűlés összesen 491 tagot számlált.

Még ekkor a gyűlés megtarthatására az erdélyi kir. kormánysszék külön engedélyére volt szükség. (6. lap).

A gyűlés elnökeül megválasztott *Haynald Lajos* erdélyi püspök akadályozva lévén a megjelenésben, a gyűlést gróf *Teleki Domokos* nyitotta meg s vezette mindvégig. Megnyitó beszéde fényesen igazolta, hogy a távollevő elnökök jogosabban alig helyettesíthette volna valaki.

A természettudományokról elmondott szavait hazánknak ma is nagyon fontolóra kellene venni. *Teleki* gróf rólok ezeket mondja:

»A természeti tudományok az államnak, a társadalom fejlődésének és általában az emberi nem jólétének eleitől fogva fontos tényezőjéül szolgáltak. E viszony, a természeti tudományoknak e hatása azonban az államokra és azoknak jólétére jelenleg sokkal szembetűnőbb, bensőbb és nélkülözhetetlenebb, mint valaha. Mihez képest most már amaz állapot, melyben a természeti tudományok valamely országban magukat találják, egyik legbiztosabb fokmérője valamely állam jólétének és virágzásának.«

Tovább ecsetelve a természeti tudományok általános haladását, később így folytatja:

»E kecségtető képpel mennyire ellenkezik az, mit hazánkban találunk.

Nálunk a természeti tudományok bármelyik osztályát válassza valaki szorgalma, tanulmánya körül; akadály küzdelem, nélkülözés és mi mindezeknél rosszabb, kevés siker vár rá. A kezdetnek, a kezdet kezdetének akadály, küzdelme, nélkülözése és sikertelensége, mivel minden lépten nyomon a természetvizsgáló, a természettudós találkozik. . . . Valljuk be nyíltan és mindenki előtt, miszerint nemzetünk még mindig igen nagy

előszeretettel viseltetik az elvont elméletekhez, az elméleti tudományokhoz; máig is többre becsüli azon tudományos pályákat, melyeken eddig századokon át kirekesztőleg járkált, mondjuk meg magyarul, mert igaz, több megszokással, mint helyes megfontolással, több utánzással mint eredetiséggel, több egyoldalúsággal sem mint kielégítő haszonnal. (25. lap).

Es sajnos, hogy szavai sok tekintetben, még a mai állapotokra is illenek.

A vándorgyűlés kiállítással volt összekötve, melynek ipari osztályában a székelyföldi gyártmányokról és iparczikkekről népszerű ismertetések tartattak. A gyűlés tartama alatt kirándulást rendeztek Erdély két nevezetes sótelepére, *Szováttára* a sóhegyek megtekintése végett, — *Parajdra* a sóbányákba és a *Korondi fürdőbe*.

A kirándulás rövid leírása a Munkálatokban olvasható. (35. lap).

A gyűlés főbb mozzanatai közül kiemelendők:

Megemlékezések számos elhunyt tagtársról és régibb jeleseink életrajza. Így *Knöpfler Vilmos*, *Schmidl Adolf*ról, *Láng Ferencz*ről és *Zipser András*ról*), — *Szabó József* pedig *Sauer Ignác*ról emlékeztek meg a megnyitó közgyűlésén. Ezenkívül *Szabó* közölte még *Bene Ferencz*nek, *Kitaibel Pálnak* és erdélyi születésű jeles bányászunk, *Debreczeni Márton*nak (X—XXIII. lap), és *Péterfi Károly* kibédi *Péterfi Pál* marosvásárhelyi volt jeles orvosnak életrajzát (137. lap). *Debreczeni Márton*nak arczképe is a Munkálatokba felvétni rendeltetett.

*Zipser András*nak emlékét ezen nagygyűlés még külön is megörökítette a besztercebányai sarkertben emelt díszes emlékoszloppal (34. lap), amiről már a III-ik, besztercebányai gyűlés leírásánál szólottam. A gúla következő feliratot visel:

A magyar orvosok és természetvizsgálók

X-ik gyűlése határozatából

DR. ZIPSER ANDRÁSNAK

1865.

szül. 1783. nov. 25.

megh. 1864. feb. 20.

Az emlékoszlop története az áll. központi választmány számadásával együtt a pozsonyi gyűlés Munkálataiban olvasható (XI. 40. lap).

Az országos orvosi nyugdíjintézet ügye e gyűlésen odáig jutott, hogy az alapszabályok megállapítottak s a bővített nyugdíjintézeti bizottság utasított aláírások gyűjtésére s az alapszabályoknak kormányi helybenhagyása után az alakuló közgyűlés egybehívására (39. lap).

A közegészségügy rendezésére szolgáló kidolgozásával a múlt nagygyűlésből kiküldött bizottság munkálatával el nem készülvén, kiegészített s utasított munkálatának a következő nagygyűlésre való betérjesztésére (37. lap).

Az itt megtartott gyógyszerészeti értekezlet behatóan tárgyalta a közegészségügyi törvényjavaslataknak a gyógyszerészetre vonatkozó már kész részét s már itt sürgette, hogy gyógyszerésznövendékekül csak hat gymnasialis osztályt végzett ifjak legyenek felvehetők (37. lap).

A történelmileg emlékeztető helyeknek emléktáblákkal való megörökítésére az erdélyi muzeum-egylet igazgató-választmánya felkérte (78. lap).

*) *Knöpfler* emlékbeszéde azonban szerző közbejött betegsége miatt csak a következő, pozsonyi nagygyűlés Munkálataiban jelent meg (XI. XIX—XXIII lap).

Igen fontos és sajnós, hogy mai napig sem foganatosított indítványt tett *Xántus János* ezen gyűlésen *természettudományi könyvtár felállítására* tárgyában. Időközben közt kellőleg kifejté, hogy a nálunk hiányzó természettudományi irodalom mily rendkívül akadályozza szakembereinket a természettudomány művelésében. Indítványát a közgyűlés helyesléssel fogadta és óhajtatását fejezte ki ennek Pesten való megalakulása iránt (41.); de bizony az nem teljesült. Pedig kivihető volna nagyobb anyagi áldozat nélkül is, ha a fővárosi nyilvános könyvtárak kölcsönösen állapodnának meg a természettudományi folyóiratok és egyes szakmunkák megrendelésére nézve.

A vándorgyűlések eddigi okmányainak a volt tiszviselőktől való összeszedésére s *társulati levéltár* alapításával *Rózsay József* bizatott meg (45. lap), ki e tisztében nagy buzgósággal járt el.

Az *állandó központi választmány* intézménye ekkor már annyira gyökeret vert, hogy a zárgyűlés az elhunyt *Sauer* helyébe *Havas Sándort* választotta a központi bizottságnak tagjául.

Almásy Balogh Pálnak indítványát, mely szerint a vándorgyűléseket az olasz *tudós kongresszus* módjára minden tudományra kiterjeszteni óhajtotta, a közgyűlés érdemleges megvitatás végett a központi választmányhoz utasította (32. lap).

Két *pályadíjat* is tűzött ki e gyűlés, egyet a bujakóról különös tekintettel Erdélyre, s egyet a cement kimutatásáról Erdélyben (40. lap). A gyűlés Munkálataihoz irt előszó egyuttal a nagygyűlések első, a szabadságharc előtti korszakának történeti és statistikai áttekintése.

A gyűlés tudományos sikerei az orvosi és ásványtani szakosztályokban összpontosulnak, de az értekezések közül csak azokat emelem ki, melyek a haza megismertetésére szolgáltak. Ilyenek voltak: a korondi, bicszádi, lippai, szász-régeni ásványvizeknek és fürdőknek, nemkülönben Erdély hévízeinek részletesebb ismertetése. Továbbá Erdély sóbányászatáról, a székelyföldi sótelepekről, a Hideg-Szamos alsó völgyében előforduló aranyról, a magyarhoni bazaltok tömörségéről szóló előadások, valamint a következő két terjedelmesebb értekezés: Geologia és paläontologiai megismertetése Erdély egy részének, és az Ompoly és Algyógy vízvidékének föld és ásványtani ismertetése.

Az általános érdekű tudományos előadások közül kiemelendő *Than Károlyé az ásványvizek vegyelemzésének összedállításáról*, mely rendszernek általános elfogadása kétségek nélkül tisztább világot vetne az ásványvizek szerkezetébe.

A gyűlés emlékére Maros-vásárhely ezüst érmet veretett s kiosztatta a gyűlés tagjai között

XI. GYÜLÉS POZSONYBAN.

1865. augusztus 28. — szeptember 2-ig.

Intézményünk új korszakában az ország nyugati határszélén Pozsonyban megtartott gyűlés, Bécshez való közelségénél s az időközben nyugaton megszorodott vasutaknál fogva csak oly jelleget öltött, mint az 1847-iki soproni. Nemcsak Bécsnek igen számos kiváló szakembere vett részt ezen gyűlésen, de Prága, Boroszló, Berlin és Moszkva is képviselve voltak jeles

vendégek által. A hazai tudósok is oly nagy számmal jelentek meg, hogy az itteni vándorgyűlés, 568 tagjával valamennyi addigi közt a legnépesebb volt,

A gyűlés elnöke és alelnöke nem csak személyiségökkel gyakoroltak vonzerőt s emelték a gyűlés fényét; de külön áldozatokkal is járultak a gyűlés érdekességének és a tudománynak előmozdításához.

Ugyanis a pozsonyi vándorgyűlés emlékcül jelent meg a »Pozsony és környéke« című, egy földtani térképpel és több ábrával díszített, 312 lapra terjedő nagy munka, melynek címlapján szerzőt vagy szerkesztőt hiába keresünk, de a melynek egyes részleteit a legkiválóbb szakférfiak írták. Így az »Adalékok Pozsonymegye természetrajzi földrajzához« *Kornhuber G. A.* tanár, — az »Adatok Pozsony történetéből« *Rakovszky István*, — »Pozsony városának és környékének helyrajzi és statistikai ismertetése« *Szekeső Tamás*, — az »Adatok Pozsony városának orvosi helyrajzához« *Kanka Károly*, — s végül »Pozsony régészeti műemlékei« *Rómer Flóris* tollából kerültek. S azt csakis a »Napi Közlöny«-ből (12. lap) tudjuk meg, hogy ezen nagybecsű munkát a vándorgyűlés elnöke gróf *Zichy Károly* saját költségén adta ki, hogy azt a gyűlés tagjainak emlékcül adhassa.

A gyűlés alelnöke, a magyar orvosi tudomány dísz, *Balassa János* tanár pedig, azon szempontból kiindulva, hogy miután »csékély számmal vagyunk és hogy ennek folytán a tudománynak ápolására nálunk nem járulhatnak úgy mint más nagyobb nemzeteknél számosabb kezek; ámde a mi e részről hiányzik azt pótolni fogja erélyünk és kitartásunk, — azt pótolnunk kötelesség áldozatkészséggel,« 100 darab aranyat bocsátott a vándorgyűlés rendelkezésére jutalomdíjúl, a legközelebbi három év leforgása alatt megjelenendő legjelesebb, akár szorosan orvostani, akár az orvostaniakba áthajló természettudományi munkának.

S a mit *Balassa* a jutalomtételt felajánló sorainak elején mint *jelent* mondott, azt én multa változtatva mondhatom a fent említett tény regisztrálásánál, hogy »ilyen buzgalom hevíté kebleiket, kik dicső elődeink példája szerint évenként egybegyűltek.« (45. lap.)

Ezen vándorgyűlés megtarthatására is még helytartótanácsi engedély kellett. (2. lap),

A gyűlés tagjai szép kirándulást tettek gőzhajón Dévénybe, a magyar határ végpontjára, a kettős várrom által érdekelt határhegyre, onnan Austriába: Hainburgba és Német-Óvárra (Deutsch-Altenburg), mely utóbbi helyen *Frahnói Vilmos* tartott régészeti előadást az ottani régi egyházzról. A német szomszédok szívélcs fogadtatását, kik »legyenek üdvözölve a tudomány férfiai« feliratu diadalivet állítottak a magyar vendégek tiszteletére *Balassa* tanár köszönte meg. (»Napi Közlöny« 19. lap). A másik, a földtanilag is érdekés *bazini fürdőbe* tervezett kirándulás (»Napi Közlöny« 18—23. lap) úgy látszik, hogy résztvevők hiánya miatt elmaradt, mert sem a »Napi Közlöny«-ben sem a Munkálatokban nyomát nem találai.

Kiállításokban is gazdag volt e gyűlés, melyek közül különösen kiemelendő az ásvány- és földtani kiállítás, amelyről szóló részletes jelentés *Szabó József* tollából (247.) igen fontos adat hazánk geológiai ismeretéhez. Az itt kiállított kőzetgyűjteményt *Hauer Ferencz* és *Paul K. M.* állították össze a bécsi birodalmi földtani intézet számára Magyarországon északnyugoti részéből. A kőzet gyűjtemény 579. számból állott.

Miután már elébb megszüntették a kezdetben dívott szokást, hogy

a Munkálatokba az illető vándorgyűlés elnökének arcképe felvétessék s a munkálatokat hazánk tudósainak arcképcsarnokává óhajtották átalakítani olyformán, hogy minden kötetbe valamely kiváló szakember arcképe vétessék fel; ez alkalommal a zárközgyűlés *Bugát Pál* nagyérdemű egyik alapítónk arcképén és életrajzán kívül még Pozsony legnagyobb fiának, a halhatatlan fűvésznek s bécsi tanárnak *Endlicher Istvánnak* arcképét és életrajzát felvétetni határozta (50. lap). *Bugát* életrajzát a nemzeti ügyért s tudományért hozzá hasonlóan rajongó ékes tollu *Kátai Gábor* írta meg méltóan, — *Endlicher* életrajza pedig *Kánitz Ákos* tollából, nem csak e sokoldalú nagyférfitü életének s tudományos működésének kellő meleg méltatása, de egyúttal az akkori kor fűvészetének is története.

Endlicher összes munkái czimeinek itt idézett sorozatából látjuk, hogy mily lelkes hazafi maradt ő akkor is, midőn távol a hazától, a külföldön jobban művelt természettudomány szolgálatába állott.

Ugyanazon *Endlicher*, kinek fűvészeti nagyon számos munkái és természetes növény rendszere nevének örökre való fenmaradását biztosítják, megírta még a következő, a magyar történelemre vonatkozó munkákat:

»Examen criticum codicis IV, evangelicorum Bizantino-Corviniani«
Lipscse 1826.

»Anonymi Belae regis notarii de gestis Hungarorum liber.« az akkori Magyarországról térképével. Bécs 1827.

»Die Gesetze des heil. Stephan. Ein Beitrag zur ungarischen Rechtsgeschichte« Bécs 1849.

»Rerum hungaricarum monumenta Arpadiana Sangalli 1849.« Ezen műve csak halála után jelent meg.

Igen érdekesek az »Aus den Denkwürdigkeiten der Helene Kottancrin 1438—1440.« Lipscse 1846. czimű, szerző neve nélkül megjelent, de köz tudomás szerint tőle származó mű előszavának végszavai, melyek fényes tanubizonyosságot tesznek arról, hogy mennyire szívében feküdt a haza sorsa: »Durch die Beschäftigung mit diesem Bruchstücke... kann ich hier den lebhaftesten Wunsch nicht unterdrücken, dass die Ungarn über den Mühen des Tages und über ihren, dem socialen Fortschritt zugewendeten nächsten Bestrebungen, die Wichtigkeit ernster historischer Studien, die für den Augenblick ganz in den Hintergrund gestellt werden, nicht zu lange aus dem Auge verlieren, und dass die grosse Wahrheit: eine segensreiche Zukunft lasse sich nur auf dem Boden einer vollständig gekannten und richtig erkannten Vergangenheit aufführen, auch bei ihnen zur lebendigsten Ueberzeugung werden möge.«

De még arra is ráért *Endlicher*, ki magát latin munkáinak czimén »*Hungarus Posoniensis*«-nek nevezte, hogy Jezsuita-missionáriusok felvételei alapján China térképét kiadja — s hogy a chinai nyelv alapelemeit megírja. »Anfangsgründe der chinesischen Grammatik. Bécs 1845.«

E rendkívül termékeny férfitü további érdekes életrajzi adatait illetőleg *Kánitz* életrajzára kell utalnom (VIII—XVIII. lap).

Az országos orvosi nyugdíjintézet tárgyában az ez ügyben kiküldött választmány azt jelenté ezen vándorgyűlésnek, hogy magát két oly kiváló szakterővel kiegészíté, mint *Nékám Sándor* és *Weninger Vince*, kik az alapszabályokat átdolgozták és mathematicai alapra fektetett számítási táblákat készítettek az intézet számára; továbbá, hogy az egész hazában szétküldött aláírási ívekre számos pártolón kívül, addig 500-nál több résztvevő tag írta magát alá. (35 lap).

A levéltárról is örvendetes tudomást szerzett a vándorgyűlés, a meny-nyiben az ügybuzgó *Rózsay József* jelenté, hogy a megelőző gyűlés rend-
delteiből a multa vonatkozó okmányokat, összesen 119 darab okiratot
összegyűjté s azokat leltározá és a budapesti orvos-egylet helyiségében
helyezé el. (44. lap).

Az állandó központi választmány e gyűlésen ujból szerveztetett s el-
nökéül egyik alapítónk *Kubinyi Ágoston* választatott meg.

A közegészségi és orvosi ügy rendezésének tervezetére kiküldött
választmány munkálata, melyről már a pesti és maros-vásárhelyi gyűlé-
sken volt szó, itt az egyesült orvos-sebészi, államorvosi és gyógyszerészi
szakosztályok által megvitatva, végleg meg lett állapítva törvényjavaslat
alakjában. (57. lap).

S ha az 1876. XIV. tcz. megalkotásánál szem előtt tartották volna ezen
javaslatnak a községi illetve körorvosokra vonatkozó 14-ik §-át, mely
szerint »Az állam-községi orvosok oly helyeken, hol a nép szegény, vagy
egészen, vagy részben az állam által díjazatnak és pedig annál jobban,
minél szegényebb a lakosság«, úgy ma bizonyosan előbbre haladt volna
a közegészségügy, melynek sorsa, órcinek és végrehajtóinak, a községi
illetve körorvosoknak sorsától elválaszthatatlan.

Az egyes szakosztályokból ki kell emelnem, hogy az orvosiban fel-
tűnőleg sok jeles külföldi szakember, nem csak mint hallgató vendég,
de mint előadó vett részt.

Igy *Middeldorpf* boroszlói tanár, ki a galvanocausticáról ér'ekezett,
a tudomány ősz bajnoka *Purkinje* prágai tanár, ki őt különféle orvosi
tárgyról tartott előadást (118. lap). *Schnitzler*, ki az akkor uj bőr alá fecs-
kendezés előnyeiről szólott, — *Gruber* ki a dobür és Eustachkürt hurutját
tárgyalta, — *Politzer* ki a dobhártya betegségeit 40 képen mutatta be,
— *Sörk*, ki szintén mutatónyos előadást tartott, — *Benedict*, ki az ideges
bántalmak felismeréséről értekezett. Ezeken kívül részt vettek még az
az orvosi vitákban báró *Wattman* és *Türk* s részt vettek a gyűlésekben
Wittelshöfer, *Kraus*, *Zeissl* és mások.

Az említett külföldi tudósok előadásai közül csakis *Middeldorpfé* jutott
a Munkálatokba.

Hazai szakembereink orvosi értekezései közül kettőt emelek ki. Az
egyik *Korányi Frigyes* előadása volt, melyet a megnyitó gyűlésen »az ide-
gességről« tartott, ékes szavakkal rajzolván a mai társadalom eme baját
és ennek okait, melyek ellen hiában keresünk szert a gyógyszerertárban s
melynek gyógyszere azon eljárásban keresendő, mely a testi erőt, helyes
gondolkodást és morált kifejti: a nevelésben. A másik érdekes adatot
képez hazánk orvosi ismeretéhez s ez: *Gerley János* előadása a *Csallóközben*
uralkodó cretinizmusról.

A természettudományi szakosztályok is számos külföldi jeles előadóval
és vendéggel dicsekedhettek, mint *Hauer Ferencz*, *Hörnes Mór*, *Foetterle Fe-
rencz*, *Kornhuber G. A.*, *Ascherson P.*, *Rogenhofer Alajos*, *Jellinek Károly*, *Rothe*
Károly, többnyire mind oly szaktudósok, kiknek az absolut korszak ide-
jéből hazánk természettudományi kikutatása és ismertetése igen sokat
köszön.

A régiségtani szakosztály munkálkodása is igen eredménydús volt,
mert a megtartott számos kiváló előadáson kívül *Arányi Lajosnak* itt bemu-
tatott s a Munkálatokban megjelent monographiája a vajdahunyadi várról
15 nagy negyedret táblával, indította meg a Vajdahunyad restauratiójára

vezető mozgalmat. S hogy a vajdahunyadl vár emléke maradandón meg legyen őrizve, a szakosztály *Arányi művéből* még 1000 külön lenyomatot készíttetni határozott.

Együttal küldöttséget ajánlott Ő Felsége elé indíttatni, mely kieszközölje a várnak egyelőre legalább fedél alá való hoztatását, hogy a végpusztulástól meg legyen óva. (150. lap).

A társadalmi tudományok itt először működő szakosztálya nem kevésbé eredménydús munkálkodást fejtett ki s a Munkálatokba felvett jelentései a pozsonyi dolgozóház állapotáról, a pozsonyi börtönök és óvodákról, az árvaházról s *Rapos József* jelentése a közalapnevelésről, mind meg annyi érdekes közegészségi adatok (158—166. lap).

A Pozsony sz. kir. város által a vándorgyűlés emlékéül veretett érem egyik oldalának felirata találó magyarázata a vándorgyűlések hivatásának »Scientia motu clarior«.

XII. GYÜLÉS RIMASZOMBATON.

1867. augusztus hó 12—17-ig.

Az 1866-iki hadjárat s az ezt követő cholera járvány miatt ezen vándorgyűlés egy évvel későbbben tartatott meg, mint tervezve volt.

Tagjainak számára nézve (685) ez még az addig legnépesebb megelőző pozsonyi gyűlést is felülmulat. De felülmulat valamennyi eddigit az érdekes kirándulások nyújtotta élvezetekben is, mert Gömörvármegye természeti szépségeiben oly gazdag számos vidékét látogatták meg tagjai, részint a gyűlés tartama alatt, részint annak befejeztével.

A nagygyűlés elnökeül megválasztott *Ágost* szász Cóburg-góthai herczeg a gyűlés vezetésében részt nem vehetvén, azt azzal kárpótolta, hogy a nagygyűlés alkalmából és emlékéül e célra kiküldött választmány által összeállított, 354 lapra terjedő munkát »Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének leírása két arcz-, három térképpel és két fametszettel,« melyet *Hunfalvy János* szerkesztett, saját költségén adta ki.

Ezen mű, melynek földrajzi részét *Hunfalvy*, az orvosiakat *Kiss Antal* és *Török János* tudorok, a vármegye virányát *Fábry János*, erdészeti viszonyait *Greiner Lajos*, bányászatát *Volny József* s az egyes községek történeteit és egyéb statistikai adatait többen írták meg, jelentékeny adatot képez hazánk megismertetéséhez s a gyűlésnek ércznel maradandóbb emlékét képezi. A két arczkép közül az egyik a nagylelkű Maecenast, *Ágost herczeg Őfenségét*, a második a Gömörvármegye irodalmi ismertetése körül sok érdemet szerzett s 1832-ben elhalt *Dr. Marikouszky Györgyöt* ábrázolja. Ennek élettrajzán kívül (192. lap) még egy újabb időben élt gömörvármegyei orvosnak, *Kósa Károlynak* emlékezetét közli itt *Kiss Antal* (194. lap).

Ezen megemlékezéseken kívül találunk még a gyűlés Munkálataiban négyet; két rövidebbet az első közgyűlés megnyitó-beszédében, az előbbi gyűlések két elnökeéről: Herczeg *Eszterházy Pál* soproni- és *Szezőtouszky János* bibornokról, pécsi nagygyűlési elnökekről, kik elévülhetetlen érdemeket szereztek a magyar természettudomány felvirágoztatása körül; és kettőt a Munkálatok elején, melyeket a bezáró közgyűlés arczképekkel a Munkálatokba felvételre rendelt; ezek Gömörvármegye egykori helyleírójá, *Bar-*

tholomaeidesz Laszló és Wallaszky Pál a magyar irodalom egykori ismertető-jének életrajzai. Utóbbinak dicsőítésére elég legyen *Kazinezy Ferenc*nek róla mondott szavait idézni, hogy „*a nemzeti becsület szerencsés védője volt.*“

Gömörmege monographiáján kívül egy másik maradandó emléke is fenmaradt ezen gyűlésnek. Ugyanis *Kovács Sebestyén Endre*, a vándorgyűlés alelnöke 100 darab arany pályadíjat tűzött ki hazánk fürdőinek kimerítő leírására, melyeknek állapotáról, illetve elhanyagoltatásáról a gyűlés másik alelnöke, *Kubinyi Ágoston* megnyitó-beszédében szólt terjedelmesebben.

Kovács S. Endre pályadíján kívül még egy másik is kitűzetett ezen nagygyűlés alkalmából *Koczianovich József* által (20 arany), melynek az orvosi tudomány sokat köszön, t. i. a chinin keserű ízének részben való elűntetését, melyet a pályanyertes *Rozsnyay Mátyás* fedezett fel.

A régiebb pályadíjak közül három ítéltetett oda ezen gyűlésen, u. m. *Lészai* 12 aranya a cement-mésznek Erdélyben való fölfedezéséért *Böhm János*nak; az adakozásokból 100 aranyra felszaporodott gazdasági díj *Entz Ferenc*nek „*Új magyar Gazda*“ czimű művéért; és Budaváros 30 aranya *Török János*, tornaljai orvosnak életrendtani munkájáért.

A gyűlés egyes mozzanatai közül kiemelendők:

Az archäologiai társulat alapjának megvetése, mely itt az archäologiai szakosztály kebeléből archäologiai bizottmány név alatt alakult s melynek itt három, 100 fős alapító és 14 rendes tagja lett.

Az orvosi nyugdíjintézetéről annyit tudott meg e gyűlés, hogy az alapszabályokat a kormány visszaküldte csekély módosítások végett.

A már leltározott irattár kezelésére *Rózsay József* pénztárnok választott meg egyuttal levéltárnoknak.

A tudománynak, mint ilyennek, képviseltetése a főrendiházban óhajtatván, az ez iránti lépések megtételére a központi választmány utasítottott, amit azonban csak a főrendiház általános új szervezése alkalmával értünk el.

A közegészségügy rendezése ezen gyűlésből megsürgettetett, miután a megnyitó közgyűlésen *Grósz Lajos* „*A közegészségügyi intézmények befolyása az egyetem s jólétre*“ czimű tartalomdús előadásával ismételve feltárta ez ügy nagyfontosságát a közközönség előtt.

Iparát és gazdasági termékeit szép kiállításon mutatta be Gömörmege közönsége a vándorgyűlés tagjainak, felhasználván ez alkalmat régészeti kincseinek közszemlére való kitételére. A kiállításról szóló jelentés a Munkálatokban olvasható (397—408. lap). A nyilvános kiállításon kívül, nyitva állott a szakembereknek még *Benkár József* ritka éremgyűjteménye is megtekintés végett.

A közülési előadások közül, a már említetten kívül, még kettő volt nagyérdekű, u. m. *Rónay Jácinté* „*a kenti barlangról*“ alkalmoszerűségénél fogva, amennyiben, eltekintve az előadás érdekes tudományos voltától, az aggteleki barlangba készülő társaság sokat okult ez előadásból a barlangok képződéséről, alkotásáról általában s összehasonlítást tehetett hazánk és Anglia eme földalatti természeti csodái között.

A másik *Greguss Ágost* fontos kérdése volt „*Hogyan erősödjünk társadalmilag?*“ ő feltévé a kérdést, hogy „*valjon a magyar faj az ország többi faja fölött ezentul is megtarthatja-e társadalmi fensőségét?*“ azzal felel; „*meg, ha ő lesz az erősebb, mert az a faj uralkodik, a mely hatalmasabb.*“

S társadalmi erősödésünkre, gazdagodásra és művelődésre három kellék kell, t. i.: „*munka, meg munka, meg munka!*“ „*Háromszoros*

munká! mert fajunk számos kitűnő tulajdonsága között fájdalom a munkásságot nem találjuk eléggé kifejtve; s épen a munkásság hiánya azon achillesi sark, hol a testvéreink halálra sebezhetnek. Sebezzük hát mi halálra saját henyességünket: fényzűző kiadásaink helyett szaporítsuk inkább bevételünket, kártya helyett forgassunk inkább könyveket, vetkezzük le szorgalom dolgában a keleti Ádámot s igyekezzünk utólni Európa nyugati nemzeteit, szóval a munkát se ne szégyeljük, se meg ne unjuk, s ha mi akarunk maradni az urak: ne uraskodjunk* (123. lap) Arany szavak, melyek követése ma sem késő!

Jelentékeny adatot képezett hazánk egészségügyi ismertetéséhez azon birálati összeállítás, melyet *Verebély József* a pozsonyi vándorgyűlésen *Gerley* által tett indítvány folytán a *hazánkban előforduló elmebetegségekre és hülyékre* és az ezek ápolására szánt intézetekről hivatalos hatósági jelentésekből állított össze, s melyet az áll. központi választmány mutatott be. (63. lap). Sajnos azonban, hogy a helytartótanács rendeletnek csak 54 törvényhatóság felelt meg.

A szakosztályok munkálataiból kiemelendő, az orvosiban tartott *cholera értekezlet*, mely közvetlenül a lefolyt járvány benyomása alatt a kör körül tett gyakorlati tapasztalatokat összegezte, a nélkül azonban, hogy valami új felfedezéssel gyarapította volna a tudományt.

Érdekesebb volt e tekintetben azon kiválólag statisztikai értekezés, melyet a fáradhatatlan *Rózsay József* a pesti Rókus-kórház főosztályán és és a »Jozefinum« cholera-kórházban észlelt 1132 betegről állított össze.

Ezen kimerítő munka, melynek igen számos graphicus táblája és a hozzá csatolt fővárosi térkép, a melyen mindazon házak meg vannak jelölve, a hol cholera megbetegedés előfordult, hü képét nyújtja fővárosunk akkori egészségügyi vagy jobban mondva betegülési viszonyainak. (192. 213. lap).

Hasonló kimerítő munkát találunk a vándorgyűlések ugyanczen ügybuzgó tagjától a Munkálatokban a Rókus-kórház főosztályán előfordult 1864—5. és 1867. évi typhus, — és 1867-iki himlőjárványról.

A soha nem pihenő *Rózsay* mint más alkalommal, úgy itt is felhasználta számos orvos jelenlétét, hogy a magyar orvosi könyvkiadó társulat érdekében buzgókodjék (»Napi Közlöny« 6. lap).

A mindig gyakorlati *Arányi Lajos*, ki a kassa-eperjesi gyűlésen az akkor új uroscopiát könnyen felfogható modorban ismertetve meg hazánk orvosaival, most hasonló gyakorlati vezérfonalat mutatott be a *hullában előforduló májbántalmak meghatározására*. (306—315. lap.)

A többi szakosztály értekezéseiből csak egyet említek, mely a magyar tudomány vívmánya. Ez *Lengyel Béla* előleges jelentése a *Than Károly* által a harkányi kénes vízben, elemzése alkalmával felfedezett új *légnemű testről a szénileg kénegről*, mely egy parány széneny, egy éleny és egy kénből áll s COS képlet által van kifejezve.

Mint már az ezen gyűlésről szóló tudósítás elején jeleztem, e gyűlés örökké emlékezetes fog maradni kivált azon kirándulásoknál fogva, melyeket tagjai Gömörvármegyének majdnem minden nevezetes és érdekes pontjára tettek. Ilyet pedig itt igen sokat találni.

Messze vezetne ha ez élvezetes és tanulságos kirándulásoknak bármily rövid ecsetelésére is szorítkoznám. Beérem annak elmondásával, hogy mit látogattak meg a gyűlés tagjai. A kirándulásokról szóló részletes jelen-

tést a Munkálatokban találja az olvasó (409—443. lap) *Oláh Gyula* ügyes tollából.

Rimaszombatból a gyűlési napok szabad óráiban a közeli kokovai és zlatnói üvegghutákat nézték meg.

Ajándésköre fürdője és regényes vidéke, — *Ózdra* vas ipara, — *Putnokra* Serényi gróf mintagazdaszatának megtekintése végett rándultak ki.

Aggtelekre a világhírű Baradla vonzotta őket, melynek a Munkálatokban (415. lap) olvasható leírását a megye főorvosa *Madarász Rezső* közölte. Itt létöket a barlang régi bejáratánál levő, *Arányi Lajos* által készített emléktábla jelzi.

A Jókai lőcsei fehér asszonya, nemkülönben Gróf Andrássy Gyula által nagy hírhez jutott krasznahorkai fellegvárnak, hol a vár tulajdonosa, a kassa-eperjesi gyűlés volt lelkes elnöke *Gróf Andrássy György* szívesen fogadta a vendégeket, megismertetését (421. lap), *Erőssy Lajosnak* köszönjük, kinek leírását úgy a várnak s térképének, mint számos más nevezetességeinek fametszeti képei ékítik.

Meglátogatták továbbá *Rozsnyót*, hol ezen vándorgyűlés III-ik közülése tartatott s hol a vasas fürdőt tekintették meg. Kirándultak *Dobsinára*, melynek világhírű jégbarlangja akkor nem volt még feltárva, de voltak páratlanul gazdag kobalt és egyéb bányái, melyekről úgy mint Dobsina történetéről és fejlődéséről a helyszínén igen tanulságos előadást tartott *Dobay Vilmos* bányaigazgató,

Innen a ritka szépségű sztraczenai völgybe rándultak, melynek sziklakapuján látható emléktábla örökité meg itt létöket.

A tábla felirata: »Köburg Ágoston herczeg! téged e sziklák dicsérnek!« az erre vezető remek útnak a herczeg általi építtetésére és föntartására vonatkozik.

Következett *Pohorellának és vasgyártelepének* s ezután a történeti nevezetességű *Murányvárnak* megtekintése.

A kirándulás Nagy-Rőczén ért véget. S mindezekon felül e gyűlés emlékét még éremmel is megörökítették.

XIII. GYÜLÉS EGERBEN.

1868. augusztus 24—29-ig.

„Venite adoremus Dominum.“ Az egri remek székesegyház homlokára irt eme szavakkal üdvözlé a gyűlés lelkes és tapintatos titkára *Kátai Gábor* a m. orvosokat és természetvizsgálókat Egerben, a *Napi Közlöny* czimlapján, a kedélyhez szóló szép üdvözlő szavaiban kifejtván azt, hogy az orvos, midőn tudománya segélyével az embernek legdrágább kincsét, egészségét adja vissza, — a természetbúvár, midőn a világegyetem rejtelmes erőinek okait fürkésze, az összes mindenségben uralgó örök törvények összhangzatos szépségeit fedezgeti fel, nem cselekszik mást, mint imádja az Urat s hirdeti az ő dicsőségét!

»Itt összeolvad az egyház és a tudomány, — a szelid hit és a büszke ész.«

S valóban reáillettek e szavak magára az egri gyűlésre is, hol a büszke ész emberei, az exact tudomány férfiai, a szelid hit főpásztorát, az egri

érseket, a legnemesebb emberbarátot, a törhetlen hazafit, *Bartakovics Bélát*, ki a nemzetet magyar bibliával és Homerral megajándékozta, szerencsések voltak elnökül tisztelhetni. Itt is összeolvadt az egyház a tudománnyal, utóbbinak javára s a közös haza nagy előnyére.

Eltelkintve a gyűlés fényes sikerétől, mit leginkább elnökének köszönhetett, a lelkes Maecenas anyagi áldozattal is járult főczélunknak, hazánk megismerésének előmozdításához azzal, hogy a tagoknak ajándékol adott nagy műnek „*Heves és Külső-Szolnok törvényesen egyesült vármegyék leírásának*” költségeit ő maga viselte. A mű, melynek homlokát szelid vonású arczképe díszíti, hét főszakaszra oszlik s magában foglalja a megye földrajzi viszonyait, számos új physicalis adattal, az egész munka szerkesztőjétől, *Albert Ferencztől*, geológiáját *Szabó Józseftől*, növénytani viszonyait *Vrabélyi Mártontól*, állattani leírását *Kempelen Radóttól*. A néprajzi, népmozgalmi s orvosi viszonyokat *Dr. Francz Alajos* m. főorvos írta meg. A parádi fürdő leírását orvosa, *Dr. Losteiner Károly* szolgáltatta. A gazdasági, erdészeti és ipari részt az érseki uradalom és gf. Károlyi György uradalmainak kiváló szakemberei írták meg. A bányászati viszonyokat *Uxa József* bányafelügyelő ecsetelte. A régészeti és helytörténeti részt a nagyn vü *Ipolyi Arnold* és *Balássy Ferencz* szakavatott tollainak köszönjük. Végül a megye térképét a főkáptalan főmérnöke, *Lipkos József* rajzolta.

Ha egyebet sem tett volna az egri vándorgyűlés, mint hogy oda menetele által ezen mű létrejövételére adta meg az indító okot, máris nagy eredményének volna mondható; pedig végig tekintve ezen 632 tagból állott gyűlés munkálkodásán, kevés vándorgyűlés vetekedhetik ennek tudományos eredményeivel.

A Munkálatok Pantheonja két kiváló férfiú arczképével és életrajzával gazdagodott.

Az egyiket a gyűlés egyik titkára *montedegói Albert Ferencz* írta *Titel Pál* egyetemi tanár és csillagászról, ki fényes pályáját az egri érseki csillagvizsgálóban kezdé, megragadó ékesszólással ecsetelve volt mesterének érdemeit. Hálájának s gyöngéd szeretetének nyilvánulását látjuk eme rajzban azon férfiú iránt, ki neki vezetője, útmutatója volt, első tárva fel előtte a csillagászat nagyszerű titkait.

A másikat a másik titkár *Kátai Gábor* írta almási *Balogh Pálról*. Hálás emlékünkre méltó férfiúnak méltóbb parentatora aligha akadhatott volna.

Hadd áljának itt ékes emlékbeszédének, utódainknak is szóló szép és igaz végszavai:

»Valóban a ki komolyan gondolóra veszi, hogy boldogulásunk előmozdítására szolgáló mindennemű hazai viszonyaink szerencsés tovább fejlesztésénél, melyeknek kerekai forgásukban még mindeddig igen nehézségek, épen a socialis tér, épen a társas működés az, melyen egyedül minmagunktól függ, hogy hová tovább több több eredményt hozzanak létre, valamint azt is, hogy mindennemű tudományok, a mire halandó ember képes, legnemesebb végczélja az lehet, hogy a belőlök vonható tényleges haszon összevéve és egyenként a társadalom javára tétessék gyümölcsözővé, és hogy erre a tudásnak oly megmérhetetlen mennyiségét magukba foglaló orvosi és természeti tudományok minden mások felet legalkalmasabbak; — méltánnyal fogja elismerni *Balogh Pál* fáradozásait s velünk együtt őszintén óhajtani fogja, hogy azon nevezetes horderejű eszmék, melyeket társadalmi jólétünk előmozdítására vándorgyűlésünkön ő hozott indítványba és ő képviselt, általunk mint a kikre

ez ő róla örökségül maradt át, minél hamarább kedvező megoldást nyerhessenek. Emlékét közöttünk ez fogja legméltóbban megőrizni*.

Ezen gyűlésen már az ünnepélyes megnyitó közgyűlés is, komoly tudományos munkának volt mondható. Az elnöklő érsek, tettel s nem szóval igazolta részvételét s őszinte rövid üdvözlét után átengedte a szót egyháza fényes csillagának, az ép oly mély tudományu, mint sokoldalú és aranyshajú *Ipolyi Arnoldnak*, kinek előadása Heves megye s Eger kulturtörténete volt dióhéjban.

Az enyémnél sokkal ügyesebb tollra volna szükség, hogy e hosszú szép beszédet, melyben a tudós főpap az emberi ismeret minden ágára kiterjeszkedett, kellőleg méltathassa. Itt csak azt mondom el róla, hogy jelen munkám megírása alatt nem állhattam meg, hogy ismételve el ne olvassam.

S a mire *Ipolyi* beszédében csak általánosságban utalt, annak egyik részét, a megye őslénytanát, nyomban utána részletezte *Kubinyi Ferencz*. Majd ismét pap szólalt fel, de ismét olyan, ki tudta összeegyeztetni a geológiát a bibliával: *Rónay Jácint*, s mindenkit egyiránt meghódított a hideg jégkorszakról szóló meleg előadásával. Későbbi még melegebb előadásai, melyeket hazánk történetének kimagasló alakjairól legmagasabb helyen magyar őszinteséggel tartott, örök hálára kötelezte magának e jeles főpap és hazafi a magyar nemzetet, melyet annyira szeretett. S vándorgyűléseink büszkének lehetnek, hogy volt idő, a mikor őt is magukénak mondhatták.

S még czzel sem ért véget eme tudományos közülés.

A mivel a gyűlési helyeknek tartozunk, t. i. természettudományi ismertetéssé, azt itt fényesen róvta le *Szabó József* jelesünk, Heves és Külső-Szolnok megyék földtani viszonyainak előadásával, melyet — a Munkálatokhoz csatolt — színezett földtani abrosszal élénkített, melyért a közülés élénk elismeréssel adózott a szorgalmas buvárnak, ki a megye földtani képét első állítá össze ily tüzetesen.

A megnyitó közülés fényes tudományos eredményeit növelte még egy nemes emberbaráti tett is.

Ugyanis a gyűlés másod elnöke, a kevés beszédű, de annál mélyebb érzelmű *Flór Ferencz*, ki *Bugáttal* együtt a magyar orvosi tudomány úttörőjének méltán nevezhető, rövid jelentést tevén a vándorgyűlések által kezdeményezett orvosi nyugdíjintézet ügyének állapotáról, a pártolók sorozatát, kétszáz darab arany aláírásával megindította.

De a bezáró közgyűlés búcsúbeszédei közt is volt olyan, mely nagy figyelemre méltó, annál inkább, mert oly férfi mondta, kinek ma, mint kormányunk elnökének módjában van az óhajtsásképen elmondottak tognatosítására.

Gróf Szapáry Gyula, akkor Heves vármegye főispáni helytartója, most minisiterelnökünk, ékes és meleg szavakkal búcsút vevén a gyűlekezettől s utalván azokra, a miket a gyűlésen az egészségügy s természettudományok bő tárházából hallott, a többi közt így szól:

»Elvárhatjuk a kormánytól, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket, hogy a haza minden vidéke ellegyen orvossal látva, — elvárhatjuk tőle, hogy mindent kövessen el a nép anyagi helyzetének javulására és a nép művelésére; de a haza polgárai se mulasszák el e részbeni kötelességeiknek eleget tenni, — és sok az uraim, mit e téren minden egyes saját körében tehet. Gazdaságainkban gondoskodjunk cselédeink egész-

séges lakásairól s arról, hogy azok tulterhelve ne legyenek, — betegségnél tegyük lehetővé tehetségünk szerint az orvosi segély alkalmazását, — mindenek előtt pedig hasson kiki körében a nép anyagi jóléte előmozdítására és a nép nevelésre, mely két tényező alapja a nép műveltetésének és egészségesebb életmódjának, ezek terjedésével pedig bizonyosan fogyni fog a halandóság aránya». Quod faxit Deus!

Az egyes szakosztályok tevékenysége is igen élénk volt.

Az orvosi szakosztályból kiemelendő genialis sebészünknek *Kovács Józsefnek* előadása, melylyel saját találmányú *lángélesztő* a haza orvosainak bemutatta. E műszer légszesz vagy könnyű lánggal igen nagy hőfokot ad. Hőhatása legmagasabb, ha az étetendő felülettel a láng-kúp vége jó érintkezésbe. Az izzó vas feletti előnyei: hogy a lángban termődő hőség egyenesen vitetik rendeltetése helyére. Nem kell az edzendő felület vagy tömeg alakjára sem ügyelnünk, a rávezetett alakulékony láng bemélyed az öblözetekbe, a felületre nem nyom, a pörköt le nem tépi. Előnyös tere nyílik ott, honnan a galvános sipoly és kacsétesz a tüzes vasat ki nem szorította. A síkfelületek és tömegek étetése lesz hát érvényesülésének tere, melyeken hatása alkalmaztatásának időtartamával (mint az izzóvasnál) s a közelség helyes választásával lesz arányos. (Rajzát lásd XIII. 139.)

Kiemelendő továbbá az orvosi szakosztályból *Darányi Jánosnak*, a nagy humanistának, ki óriási költségek árán maga tartott fel kórházat, s ki élte fogytáig a vándorgyűlések intézményét a tudományok népszerűsítése és terjesztése legjobb és leggyakorlatibb eszközének tartotta előadása, a hazában általa véghezvitt második eredménydús petefészektömlő kiirtásról (166. lap).

Szurmák Vilmos egri orvos pedig két pályadíjjal járult az orvosi tudomány fejlesztéséhez (137. lap).

Sajnos azonban, hogy olyasmiről sem szabad megfeledkeznem, a mi nek sem a Napi Közlönyben sem a Munkálatokban nyoma nincs ugyan, de a mi határozottan rossz befolyással volt a vándorgyűlések jövőjére nézve. S ez a következő eset.

Az államorvosi szakosztályban *Poór Imre* indítványt tett, hogy a közegészségügy rendezése s az 1848. előtti orvosi kar helyreállítása tárgyában a kellő lépések megtétessenek (188. lap). Indítványát többen ellenítették, de leghevesebben *Balogh Kálmán*, ki a szakosztályban kisebbségben maradván, nézetét a bezáró közgyűlésben is óhajtotta érvényesíteni, a mi azonban neki ott sem sikerült.

Már az ezen tárgy körül kifejtett vita is igen heves s részben személyeskedő volt, mint azt az azonkori, egymással ellentétben állott két hazai orvosi szaklapban olvasható folytatásából kiderül. Az ügy elmergesítéséhez járult még azon körülmény, hogy az említett tárgyban kisebbségben maradtak, a következő fiúmei vándorgyűlés tisztikarába *Balogh Kálmánt* is óhajtották megválasztani, a mi az előment események folytán, a vándorgyűlési intézmény nagy kárára szintén nem sikerült.

Innen eredt azon ellentétes állás, melyet *Balogh Kálmán*, kinek tekintélye és befolyása az egyetemen napról-napra nőtt és azon szaklapunk melynek főmunkatársa volt, a vándorgyűlésekkel szemben elfoglalt.

A legnagyobb embereknek is megvannak gyengéik s *Balogh Kálmán* a mily nagy szellem volt, ép oly nagy volt szenvedélye is.

Ettől fogva ő nem tudta és nem akarta az intézményt annak vezérfőfőitől elkülönítve képzelni s a többség akarata előtt sem akarván meg-

hajolni, a helyett, hogy a vándorgyűléseken való további működésével igyekezett volna eszméit érvényesíteni, végképen elmaradt a vándorgyűlésekről s vele együtt igen számos jelesünk, kiknek távollétét nagyon sajnálták és nélkülözték mindazok, kik az ügy kedvéért keresték fel a vándorgyűléseket s támogatták az intézményt akkor is, midőn az egyetem és műegyetem legnagyobb része távol tartotta magát tőle.

Itt kezdődött azon harez is, mely a következő gyűlések alkalmával a politikai napi lapokban is igen jeles tollakból meg-megújult a vándorgyűlések ellen; de ma, hála a haza eme szent ügye nemtőjének, én is idézhetem azon szavakat, melyekkel az egri gyűlésnek mindig csak ügyért lelkesedő s ellenvéleményt is mindig tisztelő titkára *Kátai Gábor* a *Napi közlőny* búcsú szavát kezdé:

Lejárt a harez, ül a vihar . . .

Kátai e szavakat így folytatá: »A XIII-ik vándorgyűlés bevégeződött. Valjon lesz-e ezen vándorgyűlésnek, melyhez előlegesen, mint mindegyikhez annyi várakozás, annyi édes remény volt csatolva, olyan eredménye a minőt vártunk? Valjon azon munkásság, melyet e vándorgyűlés tagjai nem egy irányban oly lankadatlanul kifejtettek, *valjon azon küzdelem, melyet nemis indokból oly hevével folytattak, fog-e teremni édes gyümölcsöket? Jobb sejtelmünk azzal biztat, hogy: igen.*«

És sejtelve nem csal! Az ügy túlélte a szenvedélyeket s ma az ellentétes nézetűeket is együtt látjuk működni s ha kell egymással harczolni is az intézmény kebelében, a közügyért, melynek minden nézet, minden párt előtt szentnek kell lenni és maradni örökké!

A természettudományi osztályok e gyűlésen kiválóan szép credményenyl dicsekedhettek s úgy honismertető faunisticus és floristicus munkálataik, mint például *Friwaldszky János* értekezése: *A magyarországi hangyafélékről és Csató Jánosé: A Székásvölgy flórája és madár faunájáról*, — mint a következő önálló tudományos buvárlatok credményei: *Thanhoffer Lajosé*, a Malpighi-féle edények, vagyis a rovarok epe- és húgy elválasztó szervei, két színes nyomatu táblával, — és *Jedlik Ányosé* saját találmányu *Villamdelejes hullámgepről* két táblával, — bármely tudományos Akadémia évkönyvcinek díszére válnának.

Ezekon kívül a természet barátainak hazánkban oly ritka alkalmat nyílt még a csillagos ég titkaival is megismerkedhetni, a mennyiben a csillagvizsgáló torony számukra nyitva állott s abban egy este annak vezetője montedegói *Albert Ferencz* előadást is tartott a csillagászat mai állapotáról s ennek a század kezdete óta tett haladásáról. (*Napi Közlöny* 22. lap).

A régészeti szakosztály is ritka élvezetben részesült az által, hogy *Ipolyi Arnold* saját lakán létező ó-, közép és ujkori kiváló műcmlékekből álló gyűjteményéről, — mely most már közkinccset képez s épen mostani gyűlésünk helyén, Nagyváradon, számára állítandó muzeumban fogja megörökíteni ama tudós főpap hervadhatatlan emlékét, — tartott szóbeli előadást. Különben az ezen ritka gyűjteményről, úgy mint *Plank Ferencz*-nek a lyceumban elhelyezett régészeti tárgyairól szóló részletes jelentést *Rómer Floris* szakavatott tollából a Munkálatokban bírjuk. (350. lap).

Az archäologiai szakosztály szívén hordva az országszerte pusztuló műkincsek sorsát, ezen gyűlésből is kérelmet intézett a kormányhoz, hogy az országos archäologiai bizottság mielőbb szerveztessék s addig is az országos alaphól emelendő monumentalis építmények tervezetei megbi-

rálás végett az Akademia arch. bizottságához utasítassanak. Hasonló tartalmu kérelemmel fordult a hazai püspöki karhoz is.

A gazdaszáti szakosztály sem maradt hátra eredmény dolgában s értekezései közül kivált mindenek felett helyi érdekénél fogva *Entz Ferenz* jeles előadása *Eger borvidékéről*, melyben ritka szakértelemmel írta le az ottani szőlőmívelési módot, a szüretet és borkészítést Egerben.

S hogy Hevesmegye és a Jászkerület gazdaszáti és műipara mily fokon áll? azt az ezen megyék gazdasági egyesülete által rendezett nagyszabásu kiállítás mutatta be a gyűlés tagjainak. Az erről szóló részletes jelentés a Munkálatokban olvasható. (371—386. és 394—397. lap).

Hasonlóan kimerítően leírva találjuk ezekben *Eger városa tudományos, jótékony* és egyéb társadalmi intézeteit, mint a társadalmi szakosztály itteni működésének eredményét, névszerint a lyceumi főtanodát, a papnöveldét, a főgymnasiumot, az érseki tanítóképezdét, a rajziskolát, az angol kisasszonyok nevelő-intézetét, a vallásos finöveldét, az elemi tanodákat, az óvodát, a katholicus legényegyletet, az irgalmasrend kórházát, az egri szegények intézetét és az irgalmas nénik női kórházát, a *Rajner Károly* alapítványát, az árvaházat, dolgozóházat, a fogházakat és a temetőket.

A gyűlés administratív ügyei közül megemlítendő, hogy az eddigi 5 frtos tagdíj már ezen gyűlésre is 6 frtra emeltetett; az alapszabályoknak átdolgozására a központi választmány utasított (392. lap), — és a gömörmegyei bányászat emelése érdekében Rozsnyó és Dobsina városok által kitűzött 200 frtnyi pályadíj *Kaufmann Camillo* bányászati mérnöknek ítélte. (33. lap.)

Az Egerből tett kirándulások mind tudományos értékkel bírtak. Az első az egri főkáptalan szives meghívása folytán a bátori kőszénbányákba volt. Itt a gyűlés tagjai 100 frtot gyűjtöttek egymás között, mely kezdő alapítványát képezte a munkások javára szolgáló segélypénztárnak.

A másikat az ásvány és földtani szakosztály tagjai egyik gyűlésök helyett az érdekes Eged hegyre és a tárkányi völgybe tették. A harmadikat az egész vándorgyűlés tette *Parádra*, ezen nevezetes gyógyhely megismerése végett, hol rendes közgyűlést is tartottak, a melyben *Losteiner Károly* fürdőorvos a fürdőben tett gyógytani észleleteiről és *Erdei Pál* a mátrai bányamívelés történetéről értekeztek.

Számos maradandó emlékein kívül ezen gyűlést is érem örökíti meg.

XIV. GYŰLÉS FIUMÉBAN.

1869. szeptember hó 6—11-ig.

»Tengerre Magyar!«

Alkotmányhoz szokott nemzet ösztönszerűleg politicus. S ha szavakkal nem is politizált a fiumei vándorgyűlés, de azon lelkesedés, melyet a gyűlésnek Fiume városának meghívása folytán oda való kitűzése ország-szerte gerjesztett s melynek következtében kétszer annyian siettek (1272) az akkor még nagyon távoli Fiuméba, mint az addigi legnépesebb gyűlésen voltak, több volt a tenger látásának egyszerű kíváncsiságánál.

A nagy hazafi fenti gyűjtő két szava élénk viszhangot keltett a magyar keblekben s a fiumei gyűlést lelkes politikai tüntetéssé tették olyanok is, kik idáig gyűléseinktől távol maradtak.

A lelkesedés mindkét részről igen nagy volt s a vendégszeretet, melylyel a fumeieck a magyar testvéreket fogadták, leírhatatlan.

Híven jellemezte ezt a gyűlés egyik titkára, *Bódogh Albert*, midőn a *Napi Közlöny* homlokán üdvöt mondva Fiume polgárainak, így szól: »A tudomány és érzelem, a szív és ész és a hazafiság ül ma közös ünnepet Fiumében.«

S a fumeieek lelkesedése elterjedett tovább is Isztria partjain. A polai polgárok is emlékjándékot küldtek a nagygyűlésnek, mégpedig nagyon kedveset, Vörösmarty Szózatát *Cipriani Iván* olasz fordításában 1200 példányban. Érdekes ennek indokolása is, melylyel szerző a gyűléshez intézett levelét végzi: »Vajha én is előmozdithatnám ily módon a nemzetek testvérülését s másokban is felébreszthetném a hő szeretetet nemes nemzetek iránt, mely anynyi érdemeket szerzett már magának az emberiség körül vitéz tettei által a multban és jelenben.«

Az általános lelkesedésből folyó vendégszeretet egyes nyilvánulásait pazarlásnak kellene bélyegeznem, ha e gyűlésen csupán csak orvosok és természetvizsgálók fogadásáról lett volna szó. De mint fent mondtam, itt a politikailag még akkor bizonytalan sorsu Fiume a magyar orvosok és természetvizsgálók gyűlekezetében első sorban a szeretett anyaország fiai láttá vendégeiül, kiket fényesen akart fogadni.

S csakis ezért bocsátható meg például, hogy eltekintve egyéb, nekünk nyújtott élvezetektől, mint akkor a helyszínen magán úton értesültem, a város által tiszteletünkre adott 1000 terítékü ebéd tizenhatezer ftjába került.

A Fiumében átélt kellemes napok emlékéen kívül még maradandót is adott Fiume városa s ez: *Fiume és környékének tájrajza* természettudományi, orvosi, statistikai stb. tekintetben (Egy könyomát két térkép s a szövegbe nyomott fametszvényekkel), melyet ez alkalomra íratott s adott ki a város költségén. E mű, a történeti és orvosi rész kivételével, többnyire *Lorenz J. R.*-nek, a Quarnero szorgalmas és legkitartóbb buvárának munkálataiból való összeállítás. De ennél jobbat 1869-ben nem is írhatott volna senki.

Ezen tájrajzban sok oly érdekes adatot talál az olvasó, melyeknek nagygyűléseink alkalmából készült, számos többi megyei és városi monographiákban hiában keres, mert ezekben nem volt meg a leírásnak ezen tárgya, t. i. a tenger életének alapos és vonzóan megírt rajzát.

A munka társadalmi, történelmi és politikai részét a névtelen szerző az ottani viszonyokat igen jellemzőleg így kezdi: »A nemzetiség tárgyalásába nem bocsátkozva, csak egyszerűen azt említjük meg, hogy Fiume városban uralkodó nyelv az olasz, míg a hozzá tartozó területnek lakói viszonyaiknak megfelelőleg részint olasz, részint horvát nyelven beszélnek.«

De az akkori (1869.) culturalis viszonyokra vet némi világot azon más helyütt olvasható megjegyzés, hol Fiume tanintézeteiről lévén szó, ez áll: »Ámbár a főgymnasium jelenleg királyi intézet, mely a város által is segélyeztetik: még sem felel meg a város és környéke igényeinek, mert a horvát tannyelv következtében — a tananyag és tanerők hiánya miatt — olyan ez intézet, mint egy külhoni növény, mely e földön tenyészni egyáltalán nem képes.«

A munkához két igen becses térkép van csatolva, a liburni parti Karstnák és a Quarneronak physikai térképe.

A gyűlés tudományos eredményeire nézve valoban ráillettek a vándor-gyűlés elnöke, báró *Vécsey József* megnyitó-beszédének ama szavai, melyekkel a culturának Itáliából hazánkba Fiumén át történt behozatalát ecsetelve,

ezeket monja: »Nemzetünk az akkor átvett csirákat híven megőrizte és a századok viharai, viszontagságai közt ápolta, sőt meghonosította és nevelte, s mi büszkéek lehetünk, amidőn ma szellemi kincsünket, számbaveszünk s mint a messze Kárpátok tövéből visszazajló hullám a tudomány gyöngyeit csillogtatjuk az Adria verőfényes partjain.« Mert volt mit csillogtatni. Ugyanis oly sok jeles s maradandó becsű értekezéssel jelentek meg e gyűlésen tudósaink, mint kevés más helyütt. Mintha minden szakosztály érezte volna, hogy itt ki kell tennie önmagáért!

Mindenekelőtt be lett mutatva e gyűlésnek az intézmény multja s annak vívmányai *Halász Géza* alelnöknek a megnyitó közgyűlésen mondott igen lelkes beszédében, melyben nemcsak száraz statistikai adatokat sorolt fel, de kiemelte mindazt, mit hazánk a vándorgyűléseknek a tudomány, a közegészségügy, a társadalom és a gazdaság terén köszön. Beszédének második részét *Balassa János*, a m. orvosi tudomány elsőrendű csillaga, emlékének szentelte, kinek korai és váratlan halála villámcsapásként hatott a nemzetre, mely benne legnagyobb orvosát veszít!

A nagygyűlés tisztelete s kegyelete tényleges tanusítására egyhangulag elfogadta *Halász* indítványát, hogy *Balassa* arcképe díszítse a fiumei gyűlés Munkálatait és az egykori alelnöke által Pozsonyban felajánlott 100 aranyas pályadíj közadakozásokból továbbra is nevére fentartassék.

Úgy a megnyitó és bezáró közlésen, mint a szakülésekben, mindenekelőtt a helybeli szakemberek érdekes előadásait hallgatták meg a gyűlés tagjai s ezek a következők voltak:

Domini Vincze grófnak, a felsőbb tengerészeti és kereskedelmi intézet tulajdonosának, előadása: A természettudományok és a hajózás.

Rövid félórai s ismételt olvasásra méltó, szép előadásában teljesen kifejtette azon szoros összefüggést, mely a tengerészet s a természeti és orvosi tudományok között létezik s a tengerészetnek azok haladásán alapuló szép fejlődését. »A művelt tengerész napjainkban többé mitsem tesz vaktában és tapogatózva. A hajó minden mozdulata pontos erőműtani és természettani törvények alkalmazása. . . . Önök a szabályokat állítják fel, mi pedig alkalmazásuk által a tapasztalás szentesítésével ruházzuk fel, megerősítvén, ha helyesek, vagy kimutatván hiányaikat, ha tévesek.« (119–127. lap).

Littrow Henrik fregatt-kapitány és fiumei kikötő-parancsnok »az újabb-szerű tengeri térképekről és a tenger fenekének előállítási módjáról« értekezett, általa készített plastikai térképekkel illusztrálván szabatos előadást, mely mindvégig feszült érdekltségben tartá a hallgatókat.

Az értekezéshez mellékelt három színes kép megérteti az olvasóval azon szöveget is, melyet különben a bemutatott plastikai térképek nélkül csak nehezen fogna fel.

A tudós fregatt-kapitány, mint az egész világot ölelő elem magasröptű fia, zárszávaiban kiszabadul a hazafi kötelékeiből s csak egy közös anyát ismer el: a tudományt. »Ha most a tenger fenekének ezen plasztikus előállítási módját megfigyeljük, világosan látjuk, hogy minden ország egymással tengeralattian össze van kötve, hogy mindannyian együvé tartoznak és hogy a tudományban mindnyájan testvérek vagyunk. A tudomány tehát a valódi világpolgárságra tanít, a tudománynak nincs hazája, származási fája az istenséghez ér. A tudományban nincs jobb, nincs bal, csak egy közép, a tudvány magasztos ösztönével ellátott szív s minden nemzet az ő gyermeke, ha a közös anyát tisztelni és becsülni tudja.«

Az orvosi szakosztályban *Giacich Antal* városi főorvos értekezett a fiumei tengerpart sajátos betegségről a *Skerlievó*-ról, (*Skerlievo* faluról így nevezve, a hol először észlelték) melynek lényegét az orvosok ismerék s melyről a nem orvosoknak elég legyen annyit tudniok, hogy egyike a legborzasztóbb nyavalyáknak, mely a belpoklósággal határos, rendkívül ragályos s a ragály fölvétele után rövid időn elpusztítja az orrt és annak környékét. E baj 1792-ben mutatkozott először. 1817-ben külön kórházat kellett 200 ily beteg számára állítani. A gyűlés alkalmával Fiume még 39 ily szerencsétlent ápolt. (169. lap).

Ezen előadással összefüggőleg *Poór Imre* is értekezett a *Skerlievóról* elmondva a kór egész történetét, a különböző szerzők véleményét s a helyszínén gyűjtött tapasztalatait. (182. lap).

Viszonzásul tengerparti szakembereink előadásaiért az anyaország fiai közül is többen szólottak olaszul vagy odavaló tárgyról. Így *Rózsay József*, ki első hirdette itt *Abbazia di San Giacomo* jövőjét, felhíván a szakosztály figyelmét azon addig jelentéktelen tengerparti helysége, mely délies kedvező fekvésénél, vidéke szépségénél s más előnyeinél fogva hivatva van jelentékeny gyógyhely szerepére. Kik akkor *Abbazia* kedves tengerpartján sétáltunk, alig mertük volna remélni, hogy ott ma oly intézet fog állani, mely versenyez a világ első rangu ilyenmű helyével.

Olaszul értekezett a magyar vendégek közül *Pulszky Károly* az emberről a kőkorszak ideje alatt Magyarországon, és a mi Mezzofantink *Arányi Lajos*, ki Sz. István dicsőítésére felállítandó emléket indítványozott, — az emlék mintájának bemutatása mellett — mely méltó legyen az első magyar művelődés alapítójához és a mai magyar művelődés alapítóihoz. Három évi szabad óráit szentelte *Arányi* ezen emléképület tervei és mintája constructiójának, mely azonban viszhangra nem talált, de a melynek conceptiója és leírása alig képzelhető sokoldalú ismereteinek örökös bizonyítványa marad.

A szakosztályokból megemlítendőek a következő előadások:

Az orvosiból: *Raisz Gedeoné*, közegészségi teendőik iskoláink körében. Szerző nagyon kimerítően tárgyalván e fontos kérdést, mely addig nálunk egészen el volt hanyagolva, s melyet akkori legújabb népnevelési törvényünk sem méltatott eléggé, értekezése egyes fejezeteiben mint: 1. Tanteremmel szolgáló épületek, iskola-épületek. 2. Tanteremek ürtartalma, világítása, fűtése, szellőzése. 3. Iskolai padok, székek. 4. Több órai szakadatlan ülés az iskolában. 5. Tornászat, — ráutalt az iskolai egészségügy mindazon szükségére és hiányaira melyeken ma már hála haladásunknak részben segítve van. A sárospataki főiskolának akkori jeles orvosa, ki a leírt iskolai hiányokat a gyakorlatból ismerte, a különböző iskolai székeket és a szobai tornászat alakzatait ábrázoló rajzokkal is illusztrálta előadását, mely mint ilyen ma is nagy haszonnal olvasható.

Egy másik közérdekű orvosi előadást *Róth Mátyás* Londonban lakó, hazánkba küldött e gyűlésre: *A gyermekek nagy halandóságának okairól és gátlószereiről*, azon kérelemmel, hogy a gyűlés vönné figyelembe az eszközöket melyek Angolhonban fogamatba vétettek a gyermekek sürü halálozásának meggátolására... s melyek a közegészség szempontjából Angolhonban kedvező eredményeket hoztak létre.

Az utóbbi évtizedben sok történt ugyan minálunk ez irányban, különösen *Fodor József* egészségügyi tanárnak kezdeményezése és buzgól-

kodása folytán; de miután ez ügyet a nagy közönség figyelmébe soha eléggé ajánlani nem lehet, idézni fogom Róth előadásának egyes pontjait, melyekben elmondja, hogy mit tesz az angol társadalom az emberi élet megmentésére éppen az ő kezdeményezése folytán, a mivel egyuttal leróvjuk tiszteletünket azon derék hazánkfia iránt, kinek igyekezete által sok, ha nem is magyar, de emberi élet mentetett meg.

»A családokban a családjánya van hivatva örködni a gyermek egészsége fölött. . . de ezek legnagyobb része végkép tudatlanok az egészségtan legegyszerűbb törvényei és gyermekeik észszerű nevelése körül.«

»Hogy ezen tudatlanság következményeit kevesbitsem, tíz év előtt néhány nemeslelkű hölgy segedelmével egy társulatot alakítottam: *Ladies' Sanitary Association* — Hölgyek egészségügyi társulata — név alatt az egészségtan törvényeinek terjesztése és népszerűsítésére. E társulat nem elégszik meg a törvények tiszta elméletével, hanem alkalmazni is törekszik, főleg ott, hol a szegénység honol, mint ez a terv következő kivonatából látható:

Bebizonyult tény, hogy a sinlődés, betegségek, korai halál oly okokból erednek nagyobbára, melyek megelőzhetők; azonban kevés gátló rendszabály foganatosított mind eddig, mely érintette volna a nép szokásait.

Ezen társulat kezdeményezői meglévén győződve, hogy a testi szervezet elkorcsosulásának nem egy sarkalatos oka az egészségtani törvények nem tudásában fekszik, elismerték az egészségügyi ismeretek elterjesztése és népszerűsítésének szükséges voltát. E célra:

1. Nyomatnak és kiosztogatnak háztartási és egészségügyi tárgyakról szóló egyszerű és érdekes értekezleteket.

2. Alapítanak nyilvános könyvtárakat oly könyvekből, melyek az egészséget és társadalmi jólétet tárgyalják.

3. Szervezték gyakorlati felolvasásokat az egészségről, annak javításáról és a háztartásról.

4. Alapítottak társulatokat a végre, hogy az itt kimondott elvek iskolákban gyakoroltassanak.

E célzt előmozdítja, az említett könyvecskék kiosztása a helység munkásai közt. . . Alaptörvény gyűjtése egészségi célokra, mint ablakot fűrni (ezekre adó van vetve); a kemencze füstölgését meggátolni, mindenféle szemetet eltávolítani, kiosztani szappant, meszet a ház belsejének meszelésére, kölcsönadni könyveket, mintákat ruhák szabására, keféket, csöbröket és konyhaszereket.

A gyűlések rendezése, hol úgy a megnőtt leányoknak, mint a családanyáknak a háztartás és egészségtan rendszabályairól előadásokat tartanak.

Clubok alakítása 1 penny (4 krajczár) heti tagsági díjjal ruha, szén, fürdés és mosásra.

Végre minta bölcsődék alakítása, melyek iskolául szolgálnak minden rangu család anyák, iskolamesternők és dajkák számára.»

Hadd álljon még itt a munkások számára írt és köztök kiosztogatott könyvecskék sorozatának a címe: A tiszta levegő értékéről. — A tiszta víz használatáról. — A jó táplálás értékéről. — Egészséges ital befolyásáról. — Meleg öltözet előnyéről. — Az anyák egészségéről. — Miként kell ápolni az újonyszülöttet? — A víz és a szappan hatalma. — Mikor lettek ojtva? — Az olcsó orvos, vagy egy szó a tiszta légről. — A rom-

lott levegő pusztításai. — A gyermek fürdése. — Az anya. — A nevelő. — A gyermek az iskolában. — Valami a ház számára. — Mi az oka az egészségügyi berendezések hiányosságának a munkások lakáiban? — A község egészsége és a nép lakai. — Az ártatlanok mézárálása. — Miként közelítik a halált? — Az egészséges ház titka. — A mesterséges szoptatásról — Egy nőpéldány. — A darázsoknak fulánkjai vannak. — A mag vetése közben. — Az öltözet és mibe kerüléséről. — A háztartás é'etc, kötelessége, gondja és gyönyöre. — Elveszett és meglett. — A menyasszony háza. — Példabeszédek az egészség és boldogságról. — A lebetegedés utáni hamar felkelés veszélye. — Hogy lehet egészséges gyermekeket nevelni? — Minden egyén egészségügyi kötelessége. — A mezzi munka. — Mulattatások az ifjak és igazságok az idősebbeknek. — A sors csapása és a bű: hogy kell ezekkel szembe szállni? sat. sat.

Mint köztudomásu, országos közegészségi egyesületünk most egészen az angolok által kijelölt helyes úton halad s a mindinkább szaporodó népszerű egészségügyi s ismeretterjesztő előadások az ország különböző részeiben, ha lassan is, de fel fogják világosítani társadalmunk művelt osztályát az emberi élet és egészség értékéről, mely hivatva lesz azután a tudatlanok és szegények életével is többet gondolni s azt a társadalom javára megóvni!

Még egy orvosi előadást meg kell említenem: *Arányi Lajos* eredeti torztani tanulmányait három összenőtt ikertorznak leírásával s azoknak rajzaival és egyes zsigercik színezett képeivel. (266. lap).

A természettudományi szakosztály számos jeles, különösen honismertető adattal gazdagította a tudományt ezen gyűlésen és Munkálataiban. Igy *Feichtinger Sándornak* értekezése a Börzsöny-Marianostrai trachyt hegycsoport növényzetéről (284. lap), — *Horváth Géza* előadása a Magas Tátra Coleopteráiról (296), — *Csató Jánosnak* dolgozata a Cibinjezer s környező hegycsúcsok virányáról (308. lap), — *Mocsáry Sándor*, Jellegző adatai Bihar-megye Coleopteráinak ismeretéhez (311. lap), — *Frivaldszky Jánosnak* adatai a magyarországi Diptérák faunájához (318. lap), — *Eszterházy Kálmán* gróf és *Pávai Vajna Elek* értekezése a sztánai kimosási völgyről és kolozsvári medenczéről, — (327. lap), *Mosel Antal* előadása a maros-ujvári sötömről (338. lap), és *Houchard József* Magyarország sóügyéről (341. lap), mind meg annyi kiváló nagybecsű munka, mely jelentékenyen gazdagította hazánk természettudományi ismeretét.

A természettudományi előadásokból ki kell még említenem *Szabó József* trachytok új beosztásáról (358. lap) és *Jedlik Anyos* ki ismét általa szerkesztett új villamdelejes keresztrezgési készülékét mutatott be s irt le (365. lap).

A régészeti szakosztály kevés, de annál érdekesebb értekezést tud felmutatni. Ezek közül megemlítjük *Rómer Flóris* két előadását, melyekkel szintén hazánk ismertetését gazdagította; s ezek a halotti halmokról Magyarországon és Fiume régiségeiről szólnak. Utóbbiakat részletesebben az 1869-iki archéologiai értesítőben irta le. (405. lap).

A gazdasági szakosztály értekezései közül kiemelendő *Jancsó István*, a gyümölcsészet mint országos ügy és helyi érdekénél fogva *Bothó János*, a Magyar-Horvát tengerpart erdősítéséről.

A gyűlésnek egyéb eredményei és tettei közül említésre méltók, hogy a vándorgyűlés az államorvostani szakosztály indítványára ujjal lépéseket tett a közegészségügy rendezésének megsürgetésére s felkérte

a belügyminiszteriumot, hogy közegészségi törvényjavaslatot alkottasson, s azt hozzászólhatás végett szaklapjainkban közhírré tegye.

S hogy a vándorgyűlés ez irányú működése sikeresebb legyen, *Halász Géza* száz darab aranyat tűzött ki pályadíjúl az államorvostant gyakorlatalag tárgyazó műre.

A pályakérdés szövegezése az állandó központi választmányra bízott.

A régebb pályadíjakból a *Balassa* féle 100 arany *Margó Tivadar* általana I. kötetének, — s a *Koczianovich-Szurmák* féle 200 forint a *Chinin* nem keserű alakjának előállításáért *Rozsnyay Mátyás*nak ítéltetett oda.

A társadalmi szakosztály feladatához hiven megtekintette Fiume összes közintézteit s az azokról szóló jelentést benyújtotta a vándorgyűlésnek Munkálatai számára (79. lap).

Egyéb határozatai közül említhető, hogy az áll. központi választmány a megelőző gyűlésből utasítva lévén új alapszabály javaslat kidolgozására, ez azon szempontból kiindulva, hogy a néhány napig együtt maradó szaktársak és tudomány barátok gyűlekezete nem lévén párhuzamba tehető, más állandóan együtt működő társulatokkal, eddigi rövid alapszabályainkat, a melyek mellett oly sok üdvös intézmény kebelünkben született, változtatni nem tartotta szükségesnek, de összeszedvén a régebb gyűlések egyes határozait s azokat kibővítvén mint szerves egészet *Ügyrend* alakjában terjesztette elé a vándorgyűlésnek, s hogy ahhoz minden tag hozzá szólhasson, azt a Napi Közlöny első számában tette közzé. Ezt a vándorgyűlés egész terjedelmében változatlanul elfogadta, mellőzvé *Rapos József*nek abbeli igen czélszerű s később életbe is léptetett indítványát, hogy a vándorgyűlés tagjai ne az előbbeni gyűlésnek Munkálatait kapják meg, de azt, a melyiken részt vettek. (77. lap).

Határoztatott továbbá, hogy tekintettel azon előnyökre »melyek Fiume város felvirágozásából, anyagi és szellemi érdekeinek emeléséből nemcsak Fiume városa, hanem egész Magyarországra háramlanak s minthogy ezen előnyöket csupán az által lehet valósítani, ha egyrészt a fiumei kikötő, másrészt az alföld-károlyváros-fiumei vasut országos költségen mielőbb kiépittetik«, küldöttség menesztessék a kormányhoz, czelet sürgetőleg kérelmezni s azt a vándorgyűlés báró *Vécsey József* gyűlési elnök vezetésével a legtekintélyesebb tagjaiból meg is választotta (94. lap).

Kirándulások dolgában is örökre felejthetetlen marad a fiumei gyűlés. Közös kirándulást csak egyet tett az egész társaság s az időjárás részben ezt is megghiúsította. Fiume városa két gőzhajót bocsátott rendelkezésünkre, melyek korán reggel elindultak útnak, elvivén bennünket a vesztégintézetéről híres *Martinscizza*, a jó bort termő *Costrena*, a tinhalászatáról híres *Buccari* öböl bemenetele és a történeti nevezetességű *Porto Ré* mellett, folytatva az utat a magyar-horvát tengerpart hosszában, a canal di mal tempón át egész *Novin* tul haladva. Itt azonban a reggel óta lengedező borasca — kisebb foku bora vagyis északi szél — oly heves lett, hogy fel kellett hagynunk a kirándulás eredeti tervével és visszafordultunk, megkerülve *Vegliat* és *Chersot*, átjutottunk az isztriai partra, hol a szép és dús tenyészetű gesztenye-olaj-füge és babérfákkal borított falvakkal és kéjlakokkal rakott hegyoldalon gyönyörködve haladtunk el *Mosczenicza*, *Lovrana*, *Abbazia* és az újabb időkből szomorú emlékü *Volosca* előtt vissza Fiuméba.

A vándorgyűlés programjába fölvetten kívül azonban a gyűlés legtöbb tagja felhasználva az akkori alkalmat, hol nemcsak

a magyar, de az osztrák vasutak és a Lloyd gőzhajózási-társaság is jelentékeny árkedvezményt engedett a gyűlés tagjainak, kirándultak Triesztbe és Velenczébe, hová csak az a gőzös, a melyen én tettem meg az utat, mintegy négyszáz magyart vitt egyenesen Fiuméből.

Hazafelé a tagok nagy része Stirián át Bécsnek ment, útba ejtve a világhírű adelsbergi barlangot, Römerbadot, hová az érdekét jól felfogó fürdőintézet az orvosi szakosztályt külön meg is hívta. Sokan Olaszországba még mélyebbre is hatoltak és számos tapasztalattal gazdagodva tértek haza.

Befejezésül ezen emlékezetes gyűlésről, melyet magyar és olasz feliratu ércm is megörökített, szóló tudósításomhoz, helyén valónak tartom még megemlékezni a zárulás zárszavairól is. *Verneda Ernő* fiumei polgármester lelkes magyar beszédét így végzé: »Haza térvén, mondjátok meg honmaradt testvéreiteknek, hogy lelkeink egyetértése megoldhatatlan lánczot képez a Kárpátoktól a tengerig. Éljenek magyar kedves testvéreink!«

Mire viszont *Halász Géza* köszönetet mondva Fiuménak páratlan vendégszeretetéért e szavakkal vett búcsút a vándorgyűlés nevében: »Mi azon biztos reménnyel távozzunk, miként Fiuménak nagy jövője van s majd ha elérndi a megérdemelt jólétnek tetőpontját, midőn mint világvárosba a vasuti és tengeri gőzösök százan e renként szállítják kebelébe a látogatókat s a nagy világ kincseit, akkor is tartsa meg testvériségét, magyar szívét s emlékezzék meg, hogy a leendő nagyságnak, felvirágzásnak előhírnökei a magyar orvosok és természetvizsgálók voltak!«

XV. GYÜLÉS ARADON.

1871. Augusztus 28-tól — Szeptember 2-ig.

Ha voltak olyanok, kiket Fiuméba vándorgyűléseink tudományos működése iránti érdekeltségen kívül az azelőtt nem látott tenger vázarczeje és a Fiume politikai sorsa iránti érdeklődés vonzott s kik ennél fogva nagy örömmel mentek oda, — úgy Aradnak is meg volt szomorú vonzarczeje, mert a gyűlés minden tagja kegyelettel zárandokolt oda, hogy könyekkel áldozzon a nemzet hőseinek sirján.

Az 559 tagból álló gyűlést, mely a német-francia háboru miatt egy évvel később tartatott, nagy vendégszeretettel kebelébe fogadó város maradó emlékekkel is kedveskedett vendégeinek, Aradmegye és város ismertetése képében, melyet ezen gyűlés alkalmából *Parecz István* szerkesztett. Ezen műnek egyes részleteiből kiemelendő a *Török Gábor* által írt történelmi vázlat Arad és vidékének multjából, mint szerző saját buvárkodásának közvetlen eredménye. Aradon kívül 38 községre vonatkozó történeti adatokat találunk ez érdekes rajzban.

Nem kevésbé érdekesek a *Varga Jánostól* közlött Néprajzi viszonyok. *Róth Albert* Arad éghajlati és lebeszeti észleleteit közli benne. Ezekhez függelékül igen érdekes kimutatás van mellékelve: a kolumbácsi legyeknek megjelenéséről az aradi járás, tót-várad kerületében 1856—1868-ig, tekintettel az időjárásra, melyből kiderül, hogy azok többnyire melegebb időjárás mellett ápril végével s leginkább május hó első felében jelentek meg s hogy hideg szelek és esők után elpusztulnak.

A földművelés és bortermesztés csak vázlatosan van ismertetve. A közegészségi viszonyoknak *Róth Albert* tollából folyó leírásában megtaláljuk a *Daranyi János* által részint adakozásokból, de leginkább saját költségén alapított s később *Herzfeld Sándor* társával 37 ágyra megszorított magán kórháznak a leírását, mely népszerű intézet kezdetben csak alapítójának nagy áldozatával volt feltartható.

A közoktatási viszonyok leírásából olvassuk, hogy azon fényes palotaszerű lyceum, melyet az állam, a megyének 20790 ftnyi s a telket is adó Arad város 40000 ftnyi segélyezése mellett a szokottnál nagyobb fényűzéssel épített, s melyet már készen láttunk, fogja falai közé fogadni az *Orczy-család* által Arad városnak adományozott, 40000 kötetből álló könyvtárt is.

A vándorgyűlési elnökül megválasztott *József főherczeg* ő fensége a honvédség szervezése — s *Atzél Péter* alelnök közbenjött súlyos családi csapás miatt a gyűlésben részt nem vehetvén, azt *Poór Imre* másik alelnök vezeté, ki ezt megörökítendő 100 arany pályadíjat tűzött ki közegészségi törvényjavaslat készítésére.

*Poór*nak még egy másik nagylelkű adományát is jegyzé fel e gyűlés. Ugyanis szóba kerülván a magyar orvosi nyugdíjintézet segélyegyletének életbeléptetése (88. l.) *Poór* kijelenté, hogy az általa e célra tett 200 ftos alapítványhoz még évenként 100 ftot ajánl fel, míg alapítványa 1000 ftra nem emelkedik.

Hasonló örömdetes eseményt tudott meg a közgyűlés *Flór Ferencz* végrendelete végrehajtójának leveléből, ki arról értesité, hogy az elhunyt özvegye, néhai férje 200 aranyas alapítványát 1500 ftra egészíti ki. Nagy férfiú méltó nevének e tette nem szorul magasztalásra! A vándorgyűlés nemes férjének elhunytá alkalmából részvétiratot intézett a lelkes özvegyhez.

A megnyitó közgyűlésben *Poór* alelnök feladatának tartá megemlékezni a tudomány s különösen a vándorgyűlések elhunyt jelesceiről, kiknek száma a fumei gyűlés óta lefolyt két év alatt sajnos igen nagy volt. Azokból, kikről rövidebben szólott s kik intézményünk multjában is szerepeltek, megemléjtük *Haidinger Vilmost* a bécsi birodalmi földtani intézet volt igazgatóját, — *Gebhardt X. Ferenczet* volt budapesti egyetemi tanárt, — és *Pataky Dánielt* volt erdélyi országos főorvost, ki a protomedicatusban atyja nyomdokába lépett s azt közel 40 évig példás ügybuzgalommal viselte s több gyűlésen nemcsak tevékeny részt vett, de pályadíjat is tűzött ki, a bujakórnak Erdélyben való tanulmányozására. Fentiekén kívül két oly férfiuról tartott emlékezésedet, kik hervadhatlan babérokat szereztek a magyar tudomány körül.

Frivaldszky Imre az egész világe, — másika *Flór Ferencz* csak a hazáé. Mind a kettő igen jó arczképpel is meg van örökítve a Munkálatokban.

Frivaldszky egyike volt azon első magyar tudósoknak, kik a külföld által méltányolt természettudományi munkáikkal míg egyrészt Magyarországot a terra incogniták sorából kiemelte, másrészt elismerést szerzett a külföldön a magyar névnek és tudománynak. Ő jelentékeny örökséget is hagyott reánk nemcsak műveiben, de szelleme é! növendékében *Frivaldszky János* tudósunkban, ki nagybátyja művét, hazánk állattani megismertetését az elköltözöthöz méltó módon folytatja.

Flór Ferencz működése szerényebb volt, de annál lelkesebb. Ő mindenekfelett magyar volt s életének minden vágya, minden tette a magyar faj függetlenségének és haladásának előmozdítására volt irányozva. Hogy

polgártársai mennyire becsülték, mutatja az, hogy 1848-ban a főváros főorvosává választotta s a szabadságharc alatt a honvédelmi ministeriumban egészségügyi osztályfőnök s a magyar hadsereg főorvosa volt.

Ő alapította *Bugáttal* az első magyar orvosi szaklapot az „*Orvosi tárt.*“ A magyarság eszméjének terjesztésére még holta után is gondolván, egyéb jótékony alapítványain kívül *háusz ezer forintot adományozott a magyar t. Akadémiának.* Áldott legyen emlékezete!

A gyűlés tudományos s társad. főbb mozzanatai közül kiemelendők:

*Linzbauer Ferenc*nek igen érdekes töredéke a magyar gyógyászat történetéből, mely sajnos, hogy még mai napig is nagy részt ismeretlen. Jelen töredékéből, mely a gyógyászat eredetével foglalkozik s melyből sokat tanulunk azon viszonyról, melyben állami életünk kezdetén az orvoslás a papokkal állott, csak annyit vonunk ki, hogy a sz. István által alapított pécsváradi kolostorban 4 betegápoló s 6 fürdőszolga is rendszeresített s hogy a Monte Cassinórol Pécsváradra áttett Bencézések voltak hazánkban a gyógyászat legelső apostolai s hogy ennek gyakorlata ezen kolostorból indult ki.

A közgyűlésen is felolvastatni rendelt másik orvosi előadás, melyet a szerencsétlen gyógyíthatatlan vakok érdekében oly sokat buzgólkodó orvosi család másik érdemes tagja *Grósz Albert* tartott, a vakok ügyét vándorgyűlésünk révén mint országos ügyet a kormánynak ajánlá.

Orvosi tekintetből megemlítendő még, hogy e gyűlés igen sok érdekes orvosi előadáson kívül, melyek közül a Munkálatokban tizenkettőt találunk, három, honi ásványvizet ismertetett meg közelebbről orvosainkkal u. m. az *apatelki* határban fakadókat, a *borhegyi* és a *lippait*, mely utóbbit a gyűlés tagjai egyik kirándulásuk alkalmával a helyszínén is meglátogatták.

Vonzók és tartalomdúsak voltak a természettudományi előadások is.

*Hazslinszky Frigyes*nek közgyűlési előadása a fűvészet bajairól, melyben sajnálkozott a felett, hogy a fűvészet ritkán jelenik meg a közönség előtt oly mezben, a melyben magát szép szívnemesítő, oldaláról megismertetné, jellemzően, könnyen s érthetően fejtette meg a fűvészetnek viszonyát a többi tudományokhoz általában s természetickhez különösen. A növény élete titkainak ismeretében s nemcsak sok agyonpréselt kóro birásában rejlik e tudomány, a száraz gyűjtőknek ezt kiáltja: *Pauperis est numerare pecus!*

De nemcsak a növényeknek, az állatvilág kedveseinek, a madaraknak is akadt védőjük e gyűlésen, nagy barátjuk s kitűnő ismerőjük, a hazánk határain túl is ornithologul előnyösen ismert *Csató János* alispán személyében, kinek igen alaposan s különösen nemzetgazdasági szempontból is indokolt javaslata folytán kérelmet intézett a vándorgyűlés a földművelési ministerhez, hogy az éneklő madarak pusztításának meggátlására a kellő intézkedéseket tegye meg.

A honismertető természettudományi előadásokból kettőt emelek ki:

*Horváth Géza*t a tornai hegység Coleopteráiról és *Hozák József* nagyszabásu értekezését „földtan-bányászati képe a magyar keleti aranykerületnek általában és a kincstári Füzes-Szentháromsági aranybányászatnak különösen“ 3 térképpel és 1 fametszvényvel, mely fölölel minden e téren tudni valót.

A társadalmi szakosztályban csak egy értekezés tartatott, de erre azt mondjuk, hogy ezzel az osztály igazán dicsekedhetett. *Kubinyi Ágoston* tartotta ezt „magyar urfiaink neveléséről e század elején és most.“

Nagy kár, hogy e történeti vázlat szűk tere nem engedi, hogy ezt társadalmunk okulására egész terjedelmében lenyomathassam. Sokan tanulhatnak belőle még ma is. Egyetmást azonban még is idézek belőle. *Kubinyi* így kezdi:

»Azt mondják, minden organikus testnek érni kell, mielőtt haszonvethetővé válnék; igaz, de nincs köszönet benne, ha a gyümölcs növényében megférgesedik s mikor már érettnak kellene lenni, megrothad és lehull. Így van ez az emberrel, ennek is érni kell, hogy családja hasznos tagjává s az állam sikerdús polgárává váljék, de bezzeg ha már gyermekségében rossz irányt kell látnia, ha rossz társaságba keveredett, szóval: szíve, lelke megférgesedett, ezse a sok kihágás következtében eltompult, végtére egészsége elroncsoltatott s alig érvén még férfi kort, máris elgörcnyedt, s végre kimult, mi hasznát vehette családja, milyen polgára lett az államnak, s az emberiségnek?!

A szakácsnők azt mondják: a főtt étkeknek forrni kell, hogy meg lehessen enni, de bezzeg, ha vigyázatlanságuk s gondatlanságok miatt folyvást nagy tűznél áll a fazék, végtére annyira kiforr belőle minden, hogy nem lesz mit élvezhetni. Így van ez az emberrel is, ennek is forrni kell s ha kiforrt és kihűlt, válhatik hasznos családi taggá és az állam sikerdús polgárává; ha azonban örökké ifjuságától férfi koráig a bravurok, kihágások és feslettségek útjain jár s az erkölcstelenség gyökeret vert benne és úgyszólván természetévé vált, lehetetlen, hogy higgadt vérű s hasznos férfiú váljék belőle.»

Tovább a mai kor előtt már adomáknak látszó, de valódi adatokkal mulatságos alakban ecsetelvén a juratus korszakot, azon határtalan fegyelmet, amely alatt a fiatalság a század elején állott, a mentorok kíséretében tett bel- és külföldi utazásoknak szív- és léleképítő voltát, összehasonlítva azokat az ezen korra következett idővel, amidőn a betyárkodásban keresték a hazafiúi virtust, amire szintén igen érdekes példákat hoz fel s így folytatja: »Tagadhatatlan, hogy a jelen időben jobb irányt vett nemes ifjaink nevelése; az abstract tudományokkal kevesebbet gondolván, inkább a reál-tudományokra neveltetnek. Nemes ifjainknál csak itt-ott, úgyszólván sporadice mutatkozik az 50—60 év előtti betyárkodás, szóval szépen haladunk a pallérozódás ösvényén. Azonban szabad legyen nekem mégis a mostani nevelés irányára nézve némi megjegyzést tenni. A régi patriarchális rendszer, a viszony az apa és fiú, a nevelő és növendék, az idősbekek és ifjak közt nagyban változott. Jelenleg úrfiaink szüleikkel tegeznek egymást s így confidens, sőt gyakran praefidens lábon állanak; a nevelőt, magánál idősebbet kevésbé respcialják, sőt gyakran ezek iránt is praefidensek. A mamák, sőt az előre nem látó apák korán eresztik fiukat a világba, elvonván tőlök a nevelőket, magokra hagyják, kik aztán rendesen idősebb úrfiak által rosszra taníttatnak, vezettetnek. A falun való lakást elhagyják, mulatságoknak és szórakozásoknak indulván, a jelen nemzedék az idő legnagyobb részét városokban tölti, hol igaz, fiaik sok mindenféle jót, szépet és hasznos tanulhatnak, de emellett elszoktatván a mezzi gazdálkodástól, sokan ezzel végkép felhagynak, s fájdalom! számosan kapván a divaton, fényezésen, vagyoni állapotukat, egészségüket, sőt sokan becsületüket sem képesek többé feltartani.»

Ezek után ecsetelvén a külföldön talált magyar úrfiak világnézetét s a legléghább élvezetékért való adósságcsinálást, így végzi:

»A jelen nevelés mellett nemes ifjaink nagyobb része hirtelen érvén,

a hivatalos pályán is hirtelen akarván emelkedni, nem tekintvén ügyességét, vagy alkalmas voltát, kisebb hivatalokkal meg nem elégedvén, egyszerűre nagyobbakra vágyik. Fájdalom! rendesen, ha vagy hivatalt nem visel, vagy más valami hasznos foglalatosságot nem kísér, unatkozik s magát szerencsétlenné tartja.

A hajdani vendégszeretet, bizalomteljes barátság, mely számos évekkel ezelőtt hazánkban dívott s úgyszólván tulajdona volt a magyarnak, fájdalom, hanyatlani kezd.

Szükség, hogy nyugalom, előrelátás és kiszámítás tegyék fogékonyrá a szülőket gyermekeik nevelésénél arra, amire a jelen szokások s viszszaélések oly hathatósan útbaigazítják. És oh mily szükség, kivált oly időben, mint a jelen, hol önhittség és önzés megfoghatatlan szórakozási kórság, foglalkozások kerülése, mértéktelen költekezés és frivolitás, fájdalom, oly igen uralkodnak és pusztító haladást idéznek elő. Ezen szörnyeket igyekezzünk kölcsönösen legyőzni.

Fő törekvésünk s célunk legyen ifjainkat okosoknak, szelídeknek és crényeseknek nevelni. Szoktassuk még gyenge korukban állhatatosságra, hogy az élet útjain a rosszal való szünteleni küzdésben győztesek maradjanak. Neveljük fíjainkat nem aristokratáknak, hanem embereknek, még pedig összhangzatban a természet, ész, szív és szabadság kimívelésében. Rajta nemes anyák és atyák! neveljük gyermekeinket tiszta erkölcsiségben és felebaráti szeretetben, tanítsuk és oktassuk, mennyire nem illő és vétkes, a minden állatok fölött legtökéletesebb, az isten képére teremtetett embernek a bűnök elkövetése, mennyire kötelessége mindenkinek felebarátiát lehetőleg gyámolítani, s jövőndő boldogságán törekedni; kölcsönös szeretetben kell hogy éljen az emberiség! Neveljük korán, még a bölcsőben gyermekeinket; szoktassuk folyvást jóra, szépre és hasznosra, de magunk is jó példát mutassunk, mert ha már gyökeret vert az ifiuban a rosszra és rendetlen életre való hajlam s úgyszólván természetévé vált, bár Oviddall szólva, maga is elismeri »Video meliora, proboque, deteriora sequor,« késő lesz őt jó útra vezetni.

Vannak azonban számos kivételek. . . .

Tudom, hogy sokan rossz néven veszik megjegyzéseimet, intéseimet, de hogy a nagy reformátorral szóljak: »semmit sem vonhatok vissza, mert nem tanácsos valamit a lelkiismeret ellen cselekedni, itt vagyok, én másképp nem tehetek. Isten velünk.«

Ugyanczen társadalmi szakosztály gyűjtést rendezett egy pályadíjra, mely hivatva leendő a babona káros voltát kimutató népszerű munka jutalmául szolgálni.

A gazdasági szakosztályban *Rochei Károly* Arad megye borászatával ismertetett meg bennünket (337. lap).

A régészeti szakosztály pedig egy kiváló értekezéssel dicsekedhetett, melyet a bezáró gyűlés nagyközönsége is élvezettel hallgatott végig. Ez *Arányi Lajos* előadása volt a visegrádi ásatásokról, melyben ő a várromjainak hajdani alakját, az ásatások alkalmával talált edényeket, fegyverdarabokat ismertette, színezett rajzokkal is illusztrálván a mondottakat.

A gyűlés ügymenetéből kiemelendők még: hogy a nagy számmal egybegyűlt gyógyszerészek a budapesti graemiumot megkeresték országos gyógyszerészi graemium létrehozására; az aradi kórházakról s egyéb emberbaráti és társadalmi intézményekről szóló jelentések (62—69. lap); továbbá a gazdasági és műipari bizottság jelentése Arad gyümölcsenyésztéséről és

iparáról, mely utóbbi különösen a szeszgyártás terén legelső helyen áll (85. lap).

Az aradi gyűlésnek kirándulásai is igen nevezetesesek voltak.

Az egyik a gyűlés tartama alatt volt *Radna-Lippára*, mely alkalommal megismerkedtünk a Maros partján, hegyen szépen fekvő híres radnai búcsújáráshelylyel, a solymosi várromokkal és Lippával meg savanyvizével. Lippán megkaptuk *Varga Ferencztől* Lippa történetét és *Horváth Imrétől* Lippa statisticáját az aradi gyűlés Munkálatai számára. (346. és 366. lap).

A másik nagyszabású volt s Erdély egyik legérdekesebb részét ismertette meg a gyűlés összes tagjaival.

Ugyanis az »Első erdélyi vasut társulat« szíves volt a vándorgyűlés befejezése után külön vonatot egészen díjtalanul rendelkezésünkre bocsátani, hogy azon az oláh határszélen, vadregényes vidéken fekvő Petrozsén nevezetes kőszénbányáit s az útközben látható történeti nevezetességeket megsejmeljük.

A vándorgyűlések alkalmából sok érdekes kirándulást tettek egyszer máskor a gyűlés tagjai, de ilyet mint ez volt, hol hatszáznál többen kedélyesen együtt utazva oly sok érdekes és nevezetes pontot oly kényelemmel és ingyen láthattak volna, egyet sem.

Láttuk ez alkalommal a Maros kies völgyét, Dévát, a Bem csatájáról híres Piskit, a nagyszerű petrozséni kőszénbányákat, másnap visszajövet megállapodtunk Csetátye Boliban a barlang megtekintése végett, — megálltunk a toronyromoknál s megszemléltük azokat és végül elzarándokoltunk Hátszegről történeti multunk egyik legfényesebb pontjára, Vajda-Hunyadra!

Szűk terem nem engedi, hogy e tanulságos szép kirándulás kedves emlékeit csak fővonásokban is ecseteljem — csak a feletti sajnálatomat kell kifejeznem, hogy e kirándulás a Munkálatokban meg nem örököltetett.

Petrozsénben emléktábla helyett gyakorlatibb emléket hagytunk. Gyűjtést rendeztünk, mely 172 ft 70 krt eredményezett; ebből 72 ft 70 kt kapott a különvonat szolgásemélyzete, 100 ftot pedig alapítványképen tettünk le a bányanagyi pénztárnok kezébe a petrozséni *Deák-gyarmat* szegényeinek ápolására. (Gyógyászat 1871. 623. lap.)

Az aradi gyűlés kedves emlékét érem is örökíti.

XVI. GYŰLÉS HERKULESFÜRDŐBEN.

1872. szeptember hó 16—21-ig.

Midőn a m. orvosok és természetvizsgálók hazánk legnagyobb fürdőjében, a természet remekében, Herkulesfürdőben, vagy mint rendesen, de tévesen mondani szokták, Mehádián gyűltek össze, akkor e fürdő környékével együtt, mint határőrvidék még a bécsi közös hadügyministerium kormányzata alatt állott, s ennek dicséretére legyen mondva, a fürdőben oly rend és tisztaság uralkodott, aminőt ezen vidéken csakis katonai subordinatio mellett teremteni és feltartani lehetett.

A vándorgyűlés a hadügyministerium képviselőjének, *Rottár Márk* alvezredes és fürdőparancsnoknak és *Tatarczy Károly* fürdőbérlónek közös ismételt meghívására tartatott itt, kik minden képzeletet meghaladó figye-

lemmel és előzékenységgel fogadták és látták el a gyűlésnek igen nagyszámu tagjait, kik idescereglettek, hogy déli Kárpataink eme remekét, a bájos szépségű Csernavölgynek eme gyöngyét, az országnak legfényesebb fürdőintézetét, mely a külföld legpompásabb fürdőivel is versenyez, megismerjék. A gyűlésre beiratkozott 909 tagból személyesen 684 jelent meg. A hadügyministerium a gyűlés költségeinek fedezésére 3000 ftot utalványozott, mely összegből a gyűlés rendezői két maradandó emléket is adtak a tagoknak, a Herkules-fürdő és környéke leírását és a gyűlés emlékére vert érmet, mely egyik lapján a Herkules-kutat, a másikon a fürdő remek gyógytermét ábrázolja.

A monographia a hasonló művek közt első helyen áll tökéletesség tekintetében, mert három oly férfiú munkájának eredménye, kiknek neve is már elég garancia a mű jeles voltaért. Ugyanis földtani részét *Koch Antal* írta. Az ehhez magyarázatul adott nagy földtani térkép, mely a mehadiai századkerületre és az aldunai szorosra Moldovától a Vaskapuig kiterjed, legnagyobb részét a bécsi földtani intézet felvételei, részben *Szabó József* és *Koch* észleletei alapján állítottott össze. A másik hasonló nagyságu térkép ugyanezen vidék földrajzát ábrázolja. A harmadik a Herkules-fürdő-forrás területének helyszínrajza.

A mű állattani részét *Friwaldszky Jánosnak* köszönjük, ki ezen, a hazai faunára rendkívül érdekes vidéket igen sokszor átkutatta s a tudományt innen eredő számos új adattal gazdagította. Az állatok földrajzi elosztására nézve kiválóan érdekes azok névsora, melyek Délkelet-Európa faunájának hatását jelölik.

A munka orvosi részét s a fürdő kimerítő leírását *Munk Manó*, hosszabb időn át volt itteni fürdőorvos szolgáltatta.

A vándorgyűlés igen élénken s a tagok folytonos érdeklődése mellett folyt le, mit részben annak is tulajdoníthatni, hogy fürdőhelyen, hol más szórakozás az ülések tartama alatt nem található, még azok is felkeresik a szaküléseket, kik különben egyes tudománysszakok iránt kisebb vonzódással viseltetnek.

Ezen gyűlésen a szomszéd Szerbország kormánya Dr. Medovic által képviseltette magát.

A gyűlésnek annyi közérdekű tárgya volt, hogy a rendes két közgyűlés helyett hármat tartottunk.

A megnyitó közgyűlésen *Rózsay József* alelnök valóban ily helyre való előadást tartott, az orvos- és természettudományok legújabbkori haladásáról, dióhéjba szorítva az említett tudományok legújabb vívmányait, s utalt a természettudományoknak legújabbban keletkezett ágára, a társadalmi természetanra, mely társadalmunkat a testi és szellemi működések kérlelhetetlen, örökre állandó törvényeire vezeti vissza; mely kutatásai körébe vonta a népek, nemzetiségek keletkezését, művelődését, hanyatlását, megszüntét; mely vizsgálja a mindennap történetek mibenlétét és létokát.

Előadásának második részében megemlékezett azon veszteségekről, miket a tudomány utolsó vándorgyűlésünk óta szenvedett. Bennünket itt csak a nagygyűlések halottai: *Wachtel Dávid* és *csikszeredai Szabó József* érdekelnék.

Wachtel a 3-ik és 4-ik nagygyűlésen, melynek titkára volt, *Szabó* az 5-iken és 10-iken Marosvásárhelyt buzgólkodtak intézményünk körül. Az utóbbin alelnöki tisztet viselt *Szabónak*, mint az erdélyi orvosi tudomány

körül sok érdemet szerzett tanárnak, emlékét az ezen Munkálatokhoz mellékelt arczkép is örökíti.

A megnyitó közlés második előadása, úgy beltartalmánál, mint helyi érdekénél fogva kötötte le a nagyközönség figyelmét. *Ormós Zsigmond* régészeti közleményt olvasott Dél-Magyarországra vonatkozólag, sok általános elmélkedésen s a római korszaknak ecsetelésén kívül kiterjedve a Herkules-fürdő fényes multjára, mely Traján idejében az Aldunával együtt classicus hely volt. Az 1737-iki ásatásoknál Herkulesnek hét szobrát ásták itt ki számos más, a hely hajdani fényére emlékeztető tárgyon kívül.

Előadásának legérdekesebb tárgyát azonban az Ó-Orsován 1859-ben kiasott *Mithras-kőlap* legelőbb itt közlött leírása képezte, melynek rajza is a Munkálatokban látható. Mithras Perzsiában a nap és tűz istensége volt; dicsőítése később a rómaiaknál is szokássá lőn. Hogy a Mithras-cultus hajdan hazánkban is fenállott, azt *Kőváry László* Erdély történetében bizonyítja. Szerinte Mithras tisztelete a keresztény szertartásokba is belopódzott és csak a IV. században fojtatott el végképen.

Források által környezett barlangok a Mithras-cultus legszokásosabb helyei voltak.

Az orsovai Mithras most a temesvári muzeumot díszíti. A Mithras-kőlapon kívül, közlött még több adatot az orsovai régi sörház udvarán, mely hajdan római sirkert volt, talált cserépkorsócskáról — olla cineraria — fibuláról és 10 darab rézéremről, melyek másfélölnyi mélységben sírhelyekben találtattak.

A közérdekű népszerű előadások a közlésekből a folyó ügyek nagyszáma miatt kiszorulván, estélyeken adtak elő.

Ilyen volt *Munk Manó* fürdőorvos értekezése a Herkules-forrásnak a csernavölgyi hőviz-csoporthoz és a légköri csapadékokhoz való viszonyáról. E forrás viszonya a légköri csapadékhoz kétségbe nem vonható, a forrásnak több napi esőzés vagy hóolvadás utáni kihülése s vize mennyiségének szaporodása folytán; de az összefüggés mikéntje még mindig homályos.

Boleszny Antal orsovai plebános s derék történészünk »Török szokásokról« beszélt saját személyes tapasztalatai nyomán s nagyon érdekesítően, megismertette bennünket a Korán követőinek szokásaival születéseiktől fogva házassági frigyök megkötéséig (294. lap).

Rozsnyay Mátyás a babonát a természettudományokban irta le. Eltekintve a 13-mas szám és a péntek iránti balhiedelem eredetének fejtegetésétől, melyek keresztény legendákból erednek, a természettudományi balhiedelmek közül megczáfolta az orosz lány bátorságára és nemes voltára vonatkozót. A róla hitt meséket a valóságra vezetvén vissza, Livingstont idézi, ki az orosz lányról így szól: »azon méltóság és nyugalommal teljes arczkifejezését, melyet a szobrászok és festészek művein bámultam, a természetben sehol nem találtam, csak azon ravasz és alattomos butaságot, mely a macskafajnak sajátja.«

A másik balhiedelem, hogy: a teve gyomrában az ivóvíz napokig eláll tiszta állapotban. Ennek lehetetlenségét is a boncztanból megmagyarázván, elmondja Brehmmel, hogy a teve-hajtsárok, kiknek ezt elmondta, egyszerűen kinevették.

A harmadik balhiedelem a bolygótüzek körül forog, melynek felvilágosítására egyes eseményeket és természeti, mindenki által kézzelfogható tüneményeket hoz fel.

Utalván még a gözü-egér, a skorpió öngyilkosságára, a tűzgyik=sala-

mandra tüzet oltó képességének tarthatlanságára, így végzi jeles népszerű előadását: »Mindennemű babona és balhiedelem a körülmények felületes egybevetésén, vagy épen ignorálásán alapszik; az oknyomozó természetbúvárlat előtt úgy foszlik a babona, mint a nap előtt a köd. A természettudományok gyökerében támadják meg a babonát és balhiedelmeket, mert kézzelfoghatólag bizonyítják annak tarthatatlanságát. Nyomozzuk a kétséges tünetmények okait, míg csak egészen tisztába nem vagyunk velők. És egyszermind terjeszszük és népszerűsítsük a természettudományt ki-ki saját körében, ahogy szerét teheti, akkor azután kivesznek a balhiedelmek, mint a földből a szorgalmas művelés után a gaz.«

Kapcsolattal ezen előadással legyen mondva, hogy ugyanezen vándorgyűlésen a babona kiirtására szóló pályamunka jutalmára már 350 forint gyűjtetett össze.

A szakosztályok tárgyalásainak eredményeiből kiemelendők a következők: Az orvosiban tartott 13, szorosan szakszerű és kiváló értekezésen kívül, a hosszabb e tárgyú eszmecsere után felkérletett az állandó központi választmány, hogy az országgyűlést keresse meg aziránt, hogy tehénajtó-intézetet állíttasson fel. Továbbá hogy kéressék meg a belügyministerium, miszerint fürdőink állapotának javítása okáért fürdő egészségrendőri szabályzatot dolgoztasson ki s léptetessen életbe és a közp. választmány tegyen lépéseket országos fürdői congressus összehívására, melyben az orsz. egészségügyi tanács tagjai, a fürdőbirtokosok és más szakértő fürdőbarátok résztvegyenek (60., 92. lap). Tehát a fürdői congressusnak a múlt évben a budapesti orvos-egylet balneologiai bizottságában megpendített eszméjét már ezen gyűlés is megvalósítani óhajtotta.

Ezen szakosztály eredményeként említendő még, hogy a gyűlés orvosi alelnöke, *Rózsay József*, 200 fnyi pályadíjat tűzött ki a vér el- és kiválasztásáról, úgyszintén annak ki- és átizzadásáról irandó munkára.

A nagygyűlés által kezdeményezett orvosi nyugdíjintézet segélyegyletének állapotáról annyi jelentetett itt, hogy rendes tagúl hatszáznál többen írták be magukat, s 19 pártoló tag 4024 ftot írt alá.

A gömör- és kis-hontmegyei orvos-gyógyszerész-egyletnek a magyar-honi országos orvosi társulat tárgyában tett indítványa, illetőleg alapszabálytervezete viszonyaink közt kivihetlennék és nem pártolandónak találtatt.

Végül, bár *Bernáth József*nek a budai keserűforrásokról az ásványtani osztályban tartott előadása alkalmából történt meg, de tárgyánál fogva ide tartozván, itt említem meg, hogy azon hírre, miszerint Budaváros a sóforrások telepén Uj-Budát építeni tervezett, anélkül, hogy ezen vidék czélirányos csatornázása felől cleve gondoskodott volna; nehogy az építendő lakházak hulladékai és sárgüdreai a keserűforrásokat elébb-utóbb megfertőzzék, *Poór Imre* indítványára a közgyűlés utasította az áll. választmányt, hogy ennek megakadályozására a kellő lépéseket a megfelelő helyeken tegye meg.

A társadalmi osztály is oly előadással kedveskedett a magyar közönségnek, melyet ma mindenekfelett közegészségügyinek neveznök s ez, a vándorgyűlési érdemdús elnök, *Kubinyi Agostoné* volt: a tisztaságról. Szerző sok szomorító példát hozván fel arra, hogy népünk, s még vagyonosabb úri osztályunk egyesei is, mennyire jól érzik magokat a piszokban s kimutatván ennek káros következményeit az egészségre és általános jólétre, előadásán végén számos más, a tisztátalanság ellen teendő lépések felsorolása után így kiált fel: »bárcsak a papok a szószéken ne csak a lélek, de

a test tisztaságáról is prédikálnának, miután különben is e két tárgy maga a szentírás szerint is együttjár.

A természettudományi osztályok ezen gyűlésen is több kiváló honismertető s különösen helyi érdekű értekezéssel dicsekedhettek.

Az egész országot felölelte előadásával *Horváth Géza* »A magyar fauna pajzsos félröpiről«, mely szerint a Hemipterák magyar faunája a közép-, kelet- és déleuropai faunák találkozó helyének nevezhető. A rovarok ezen családjának ily teljes enumerációja azóta sem jelent meg, bár maga a szerző rendkívül gyarapította az ezen fauna egyes csoportjaira vonatkozó adatokat.

Frivaldszky János a déli Kárpátokba s különösen a Herkules-fürdő környékére tett öt nagyobb állattani kirándulás eredményeit állítja össze »Kirándulásaim Orsova, Mehádia és Korniareva vidékein« című értekezésében (197. lap).

Érdekes déli faunánk itt van együtt teljesen ismertetve és pedig kimerítőbben, mint a Herkules-fürdő fentemlített leírásában, hol az idő rövidsége miatt ezen kirándulások részletezése kimaradt s a lelhelyek nem említettek.

Az ásvány-földtani szakosztály is ritka érdekes adattal járult a haza és ezen környék megismertetéséhez. *Nagy Soma*, orsovai folyammérnök, szólt az aldunai zuhatagokról, összehasonlítva a Dunát a világ egyéb folyóival s közölve és képekben is bemutatva a Duna-ágyra vonatkozó szabályozási terveket és végrehajtott munkálatokat. Ez érdekes értekezés, melyet *Tóth Ágoston* még egyes adatokkal kiegészített, utóbbinak előadásával együtt s a tervrajzokkal illusztrálva a Munkálatokban olvasható (253—274. lap).

A physicának fáradszató bűvára, *Jedlik Ányos*, mint az előbbi gyűléseken, úgy ezen is új találmányát mutatta be az osztálynak, egy általa módosított vibrographot.

A régészek is sok új adattal gazdagították hazánk ismeretét. *Lchoezky Tivadar* a beregmegyei őskori telepeket írta le. *Orthmayr Tivadar* a barlangok paläontologiai és történeti jelentőségéről értekezett, tekintettel a hazai, de különösen a délmagyarországi barlangokra, megismertetvén a csiklovai, szászkai, szokolárpotoki, ploppai, panori, rumunyesztyei, krassovai, mehádiai, veteráni, punyikovai és gaura-turkului barlangokat.

A társadalmi osztály versekbe foglalt román népmondával ismertetett meg bennünket, melyet *Vulcanu József* magyar fordításában bírnak (195. lap). E monda annál érdekesebb, mert a Kolumbácsi legyek eredetére vonatkozik. Jorgován Jován, a hős, megmenti a hajadont, kit a nagy kígyó hatalmába ejtett s nőül vesz; de nejével enyelegve, elfelejti a kígyó fejét összevagdálni, mely elfutott, a Dunába menekült s ott egy barlang mélyében megbújhódva, »sok férget költött, számtalan sok legyet, melyek el nem vesznek, s e legyek azóta, kárt tesznek a lóba, s megölik az ökröt, nem szánhatnak rögöt. . . .«

A gyűlésnek ügymenetére nézve fontos határozatot hozott ezen nagy gyűlés *Szabó József* indítványának elfogadása által, mely az Ügyrend kiegészítésére vonatkozott. Eszerint az előadási tárgyak a kezelési tárgyaktól egészen elválasztattak s ezeket ezentúl csak egy kisebb, de csupa tájékozott szakemberből álló kör intézendi (35. 43. 51. 76. és 79. lap).

Szabó József még egy másik gyakorlati indítványt is tett, hogy t. i. a vándorgyűléseink emlékére vert érmek ára (800—900 ft) inkább a monographiák tökéletesebb kiállítására fordítassék. E tárgyban azonban hatá-

rozatot hozni nem lehetett, mert ha azzal a gyűléshely kedveskedni akar, azt visszautasítani nem lehet.

Ittlétünket, melynek emlékére a Herkules-forrás melletti sziklafalba emléktábla van befalazva, még a fürdőt használó szegény betegek segélyezésére gyűjtött 300 fital is megörökítettük.

Bár a gyűlés intézői különös kirándulást nem rendeztek, mert a fürdő közvetlen kies vidékének bejárása elég szórakozást nyújthatott a tagoknak, a távolabbról jött idegeneknek mégis alkalmuk volt az ország egyik legszebb vidékével megismerkedhetni, mert akkor a Temesvár-Orsovai vasút még nem létezvén, a tagok túlnyomó nagyrésze gőzhajón ment Budapest-ről Orsováig a páratlan szépségű dunai Kazánszoroson át. A Dunának ezen remek részét látták azok is, kik Báziásig vasúton mentek.

Orsovának érdekes környékét, a Vaskaput, a török szigetet: Ada-Kalét és a Korona-kápolnát jövet vagy hazamenet nézték meg a gyűlés tagjai.

A szomszéd Oláhországba, Turnu-Severinbe tervezetett ugyan kirándulás a Vaskapun át a nagygyűlés alatt (53. lap), de miután a Herkules-fürdőben, nyomda hiányában Napi Közlöny, ahol ily kirándulások részletezése és leírása közöltetni szokott, nem nyomtatott, s a Munkálatokban róla szó nincsen, erről nem referálhatok.

De nem hagyhatom említetlenül, hogy a gyűlés tagjai felhasználva az intézők figyelmes eljárásának eredményét, melyszerint a Lloyd-társaság igazolvánnyal ellátott tagoknak a levantei tengereken is féláron való utazást engedélyezett; igen számosan kirándultak Bukarest, Ruscsuk és Várnán át Konstantinápolyba; sőt voltak olyanok is, kik innen elzarándokoltak a Hellenek classicus földjére, s megkerülve Európa legdélibb pontját, a Matapanfokot, Corfunak s Olaszországnak tértek haza.

S a Keleten gyűjtött mindezen tapasztalatokat a Herkules-fürdői vándorgyűlésnek köszönjük!

XVII. GYÜLÉS GYÖRÖTT.

1874. Augusztus 24—29-ig.

A szomorú emlékü 1873-iki cholerajárvány, valamint az ugyanazon évi bécsi világkiállítás miatt ezen gyűlés egy évvel későbbben tartott meg, mint tervezve volt. A gyűlésnek 406 tagja a szokásos emlék-érmén kívül ez alkalommal két maradandó becsü emléket kapott.

A gyűlés tudós elnöke, *Dr. Kruesz Chrysostom*, pannonhalmi főapát, Győrmege és város egyetemes leírásával kedveskedett a tagoknak. E vaskos, 674 lapra terjedő kötet, tökéletesség tekintetében azon helyrajzok között, melyek a vándorgyűlések alkalmából készültek, első helyen áll. Szakértő, jeles tollu szerzője, a gyűlés egyik titkára, *Fehér Ipoly*, a mű fővonásainak megállapításánál a történelmi társulat által a helytörténeti monographiák számára ajánlott tervezetet fogadta el alapul s ezen, számos kiváló munkatársa közreműködésével oly művet alkotott, mely a magyar tudományos irodalom dicsére válik s mely, mint a szerkesztő mondja, háléhoz hasonlít, melynek megvannak ugyan hézagai, de amely mégis átkarolja az összes viszonyokat.

Messzire vezetne, ha e jeles munkát bővebben akarnám ismertetni; jellemzésére elég legyen mondanom, hogy benne a megye természeti viszonyait a szerkesztőn kívül Hol'ósy Jusztinián, Göttl Ernő, Stollár Gyula, Ebenhöch Ferencz, Méry Etel s maga a nagylelkű kiadó, Kruesz írták, ki az éghajlatot, a földdelejségeket és a földrengeket ismertette.

A társadalmi és egészségügyi viszonyok leírásai Kautz Gusztáv, Persz Adolf, Vargyas Endre, Pisztóry Mór, Fölkel István, Holdházy János, Fuchs Bonifác, Karsay Sándor, Liskay József, Wotticz Károly, Kuncze Leo, Kovács Pál, Karvasy Kálmán, Sikor József, Nedetzky Sándor, Szilágyi Gáspár, Kühn Raymund, Simon Vincze, Bierbauer Lipót, Strobl Sándor és Buzinkay Gyula tollaiból erednek.

A régészeti és történeti részt Ebenhöch Ferencz, Sztachovics Remig, Hercz József, Méry Etel, Holdházy János, Fuchs Bonifác, Surányi János, Matussek Antal, Villányi Szaniszló, Vaszary Kolos, Szaváry József és Rösler István írták meg. Végül Győr, Pannonhalma és Hédervár helyrajzait maga a szerkesztő, Fehér Ipoly közli.

A mű homlokát az ezen nagygyűlésre megválasztott két elnöknek, *Viczay Héder* grófnak, kinek korai halála a gyűlést elérni meg nem engedte és *Kruesz Chrysostom* főapátnak sikerült arczképeik díszítik, míg végén a megyének oly térképét kaptuk, amilyen még igen kevés van Magyarországról. E térképen ugyanis, a politikai felosztáson kívül, meg'álaljuk a régészeti leleteket s a megye Árpádkori állapotát is bejegyezve.

A szöveg közt látható 55 kép pedig a megye régészeti leleteit ábrázolja.

Nem kevésbé becses és tekintettel a nemes célra, fontos is volt a másik kiosztott emlékmű, melyet a gyűlés alelnöke, *Kátai Gábor* írt, maga költségén kiadott s a gyűlés tagjainak felajánlott.

Csakis a szerző túlszerénységének tulajdoníthatni azt, hogy e műről, mely alakjánál s természeténél fogva egyedül áll az eddigi nagygyűlések történetében, úgy a Napi Közlöny, mint a Munkálatok csupán egy-két sorral emlékeznek meg. Utóbbiakban csak a következő szerkesztői jegyzet árulja el, hogy *Kátai* szerénysége nagyobb volt még tevékenységénél s áldozatkészségénél is. *Fehér Ipoly* a bezáró közgyűlés kelte után *) alatt ezeket mondja:

»A szerkesztői toll jogával élve, kötelességszerűnek tartom felemlíteni dr. *Kátai Gábor*, nagygyűlési alelnök úrnak azon nemes tettét, miszerint a nagygyűlés minden egyes tagjának, »Ismeretterjesztő az orvosi és természeti tudományok köréből« című jeles művének egy-egy példányát emlékül nyújtani szíves volt. Valóságos alapítványt tett ő e kedves ajándéka által és pedig ércznél maradandóbb: szellemi tőkében.«

S hogy mi volt a mű indító oka, arról hadd szóljon maga a szerző:

»Ezen munka kiállításánál két czélt tűztem ki magam elé, egyiket azt, hogy a magyar orvosok és természetvizsgálók azon megtisztelő bizalmáért, melynél fogva engemet orvosi részről XVII-ik nagygyűlésünk alelnökévé választani kegyeskedtek — mely kitüntetés vidéki orvosok közül vándor-gyűléseink fenállása óta énnekem jutott legelőször osztályrészemül — épen munkásságom által, tehát tettel fejezem ki legőszintébb köszönetemet; a másikat azt, hogy a nálunk szerfelett hiányzó természettudományi gondolkozásmód szélesebb mérvben elterjedését czáltal csekély tehetségem szerint némileg én is előmozdítsam.«

Szerző e 15 ivnyi művében részint összeszedte szétszórtan szak-

lapokban megjelent természettudományi értekezéseit, részint újakat írván hozzájuk, a következő tárgyakról nyújtott népszerűsített ismertetést betűrendben az olvasónak: Agy, Bélhuzam, China, főleg a chinin, Darwin elmélete, Emésztés, Fekete halál Karczagon 1739-ben, Gyógyszerek hatása, Húskivonat, Idegrendszer, Kuruzsolás, Légzés, Mákony=Opium, Nyirkedérendszer, Orvosi tapasztalatok 1873-iki cholera-ról, Pézsma, Ragály és gerj, Sejt, Tájékorok, Üveg, Zaphir, Jegeczek, Villanyos gyufával mérgezés.

Ime, amire ma egyesületek válllvetve vállalkoznak, hogy a közegészségi és természettudományi ismereteket terjeszszék, azt *Kátai Gábor* egy-maga tette meg írásban és pénzben az ő Ismeretterjesztőjében!

A nagygyűlést megnyitó elnök, *Krucsz Chrysostom*, tartalomdús beszédekben mindenekelőtt elhunyt elnöktársáról, Gróf *Viczay Héderről*, Győrvármegye néhai főispánjáról, emlékezett meg melegen; azután pedig saját katolikus főpapi álláspontját jelezte szemben a természettudományokkal, mely annál érdekesebb, mert az azon egyháznak is álláspontja, melyet sokan, elég tévesen, a fölvilágosodás ellenségének tartanak és hirdetnek.

Krucsz fenkölt szellemű beszéde gazdag tartalmának általános kivonata helyett idézni fogom egyes tételeit: »Magamról joggal elmondhatom, hogy a természeti tudományokat őszintén szeretem és fejlődésök iránt a legnagyobb részvétellel viseltetem. E részben nem gátol engem azon egyház, melynek őszinte fia vagyok, s melynek tanítmányait teljes ön-odaadásal vallom és hirdetem!

Ne vegyék rosz néven, hogy e helyt és e pillanatban óvást teszek azon vád ellen, melylyel a kath. egyházat szokták illetni, mintha a természeti tudományoknak nem volna barátja. Nem a tudomány ellen nyilatkozik az egyház, hanem azon vélcmények ellen, melyek célzatosan gyártanak, hogy az egyház tanításának megdöntésére eszközül szolgáljanak.

Nem a kutatás ellen emel szót az egyház; sőt épen ő volt az, ki a tudományos intézeteket az egyetemekig alapítván és szervezván, a természeti tudományokat époly előszeretettel ápolá, mint a többi. . . .

Az egyház nem ignorálhatja a gondolkozó ember lelki óhajait, vágyait, sőt szükségait; hiszen ő is emberekből áll; aminthogy az emberek kedvéért alapítottak; de nincs is oka a józan, helyes és alapos kutatások ellen szót emelni, mert ezektől nincs mit tartania! . . .

A tudomány sokat kikutatott, számos okot az okozat terére hozván át, a természettant egyszerűsítette; de ama lényeges kérdésre: mi az anyag? s mi az erő? s mi vezette ezen erőt a mindenségnek fejlesztésére? — még nem felelt! . . .

Annyit azonban határozottan megtudtunk, hogy a természetben nincs önkény, szeszély vagy föltétlen szabadság! Minden parálynak megvan a maga törvénye, melynek meghódol, melynélfogva uralkodik is.

A természetbúvár első feladata a törvények ismeretére jutni. . . . Aki a megállapított törvényeken túlteszti magát, az eredményhez nem jut! E törvények állandóságában fekszik minden tudománynak alapja! E törvények célszerűségében fekszik a szervezetek létössége! . . . Kutassatok, de maradjatok szoros feladatokat mellett és ne kalandozzatok át az idegen területre! . . . Ime, ez az egyház tanácsa; s a tanácsot a gondviselő szeretet mondatja el vele; mert félti övét, nehogy a kétely vagy tévírány áldozataivá váljanak!«

A gyűlés alelnökei, mintha megosztották volna egymásközt a meg-

nyitó közgyűlés szellemi feladatát: *Xántus* a természettudományok általános haladásáról és *Kátai* az orvosi tudomány jelen irányáról szólott.

Amit *Xántus* az áttekintő meteorológiáról, az anthropológiáról, a természettudományok iker-testvéréről, a geographiáról, mondott, az varázserővel bírt a hallgatókra, mert a világot körüljárt szakember óriási személyes tapasztalataira alapított meggyőződés kifejezését hallotta tőle.

Beszédjének második részében két legbuzgóbb tagtársunk, *Kubinyi Ágoston* és *Ferenz* emlékének szentelt meleghangú szavakat; a nagygyűlés pedig elhatározta, hogy e két nagyérdemű férfiú, kiknek tevékenységét a II-ik nagygyűlés leírásában, a 36-ik lapon ecseteltem, arczképe a győri gyűlés Munkálatait díszitse.

Kátai az orvosi tudomány fejlődésének történeti áttekintése és a természeti törvények alapjára fektetett új irányának kijelölése után kifejtette szakunk legújabb tanának, a közegészségügynek fontosságát, melynek előmozdításán mi, orvosok, annyira fáradozunk, hogy ha »törekvésünk annyi jóakarattal tudna találkozni, mint amennyit rendünk már idáig is kifejtett: a hegyeket kilehetne mozditani helyükből. . . .

És ezen törekvésekre a társadalomnak szemet hunynia, fülét bedugnia nem szabad, sőt elő kell azokat mozditani hatalmában álló mindennemű eszközökkel, mert a nehéz feladat mindenki hozzájárulását igényli s nagyon is méltó a minden oldalról egyiránt kifejtendő erős küzdelemhez, mert eredményül nem kevesebb, mint az emberiség egészségi állapotának lehető legszemmeláthatóbb javulása várható. . . .

Mindezen előhaladási tényezőket azonban a társadalomnak nem elég csupán nyelvéen hordoznia, de multhatatlanul el kell telnie a nagy feladat magasztos érzetétől s minden erejét meg kell vetnie, hogy lerövíja a tartózkodás azon részét, mely isten és emberek előtt őt illeti.«

Kátai buzgólkodását a közegészségügyért jellemzi az állandó központi választmányhoz benyújtott abbeli indítványa is, melyszerint a társadalmi szakosztály a közegészségügy zászlóvivőjévé tétessék és a siker kellő biztosítása végett a megyei és városi törvényhatóságok a nagygyűléseinken való részvételre felszólíttassanak, mit a választmány egyhangúlag elfogadott s már a győri gyűlést megelőzőleg foganatosított (51. lap).

S hogy a társadalmi szakosztály is felfogta ily irányú hivatását, tanúsítja az ezen osztályban az alapnevelés körül páratlan kitartással buzgólkodó *Rapos József* által tartott előadás a nevelészet és gyógyászat kölcsönös viszonyáról (274. lap),

A megnyitó közgyűlésen ezenkívül még két közegészségügyi előadás tartatott. *Sass István* a »Közegészségügyről a társadalomban« című értekezésében összehasonlítva a mi viszonyainkat a külfölddel s különösen Angliával, szintén a társadalom feladatát fejtegeti, mert »a közérzet áthatottsága nélkül minden egészségügyi szervezkedés csak gazda nélkül való számítás, sziklára hullott mag, mely ápoló-kéz és termő-talaj hiányában gyümölcsözővé válni nem fog soha és az írott törvények látszata mögött messze elmarad a várva-várt valóság!«

Rózsay József pedig egy concret közegészségi kérdéstről a hullák elégetéséről szólott, minden oldalról megvilágosítván ezen újítást, melynek ő barátja volt s képekkel illusztrálván a mostani hulláégetést, s India és China eljárását a hullák égetése körül.

A szakosztályokban is számos jeles előadást tartottak s különösen az orvosiban, de ennek gyógytani részleteibe nem bocsátkozhatom. Kiemelem

azonban, hogy volt szó a városok közegészségi állapotának javítási eszközzeiről, — az Erdély gyermekeit 1870—73-ig pusztított ronsoló toroklobjárványról, a győrvideki kóralakokról, mely értekezés helyi természeténél fogva különösen érdekes volt, — az előző évben dühöngött choléráról, és a kuruzslásról s annak neméről a Jászságban. Volt az orvosi osztályban időszüke miatt, hosszabb időt igénybe vevő mikroszkopi bemutatással járó esti előadás is, hol *Bakody Tivadar* a hörgőcs lobról és következményeiről szólt, előadását kórszövettani készítményeivel illusztrálván. (Napi Közöny 25. lap.)

Ezen osztály további tárgyalásaiból megemlítem, hogy alapul véve az országos közegészségi tanács által kidolgozott közegészségügyi törvényjavaslatot, azt több ülésben pontonként és behatóan tárgyalta, s megállapodásait a közgyűlés magáévá tévén, utasított a közp. választmány, hogy a megállapított elvek alapján a módosított törvényjavaslatot az egyöntetűség okáért alkalmas szakemberrel állíttassa össze.

Grósz Albert népszerű oktatása szülésznők számára, az újszülöttek szemlobjáról, melyet ő a gyermekek megvakulásának megakadályozása végett már 5 év előtt kormányunk figyelmébe minden siker nélkül ajánlott, közhelyesléssel találkozván, az ügynek pártolása elhatároztatott, de még nyolcz év kellett hozzá, míg a kómany azt elfogadta s magyar, német, tót- és román nyelven kinyomatni elrendelte s a hatóságok útján a szülésznők közt kiosztatta. (1882. 51341. számú b. ü. mtr rendelet.)

Rózsay Józsefnek orvos-diagnostikai pályadíja eredménytelen maradván, az áll. választmány nyilvános felhíváshoz folyamodott, minek folytán a mű megírására *Szél Lajos* dr. vállalkozott.

Újabb pályadíjat is kapott a vándorgyűlés *Hamary Danieltől*, ki 20 darab aranyat tüzött ki hazai orvossebész bibliographiára 1848—1874-ig.

A természettudományi szakosztályok e gyűlésen aránylag kevés eredményt mutattak fel; de *Jedlik*, *Fehér* és *Tomek* physikai előadásai nemcsak a tudomány színvonalán állottak, de azt előbbre is vitték; és *Bernáth* meg *Nendtvich* értekezései a budai keser forrásokról és azok képződéséről, jelentékeny adatot képeztek hazánk hydrologiájának ismertetéséhez.

A régészek bár előszóval több érdekes előadást tartottak osztályukban, de a Munkálatokban csak kettőt találunk belőlük u. m. Méhkerti *Milkovics János* éremgyűjteményének és a veszprémmegyei hathalmi sírhalmoknak ismertetését,

A győrvideki gazdasági egyesület a vándorgyűlés alkalmából termény- és ipar kiállítást rendezett, a melyen meglátstott az egy évvel ezelőti bécsi világtárlat nyoma. Azon néhány nap alatt, mit ott töltöttünk, az egyelet által a vándorgyűlés tagjainak felajánlott szabad belépti jegyeken kívül 6000-nél többen látogatták meg e nagy gondnal előkészített tárlatot. A kiállítás leírását a Munkálatokban *Gerlóczy Gyulától* birjuk. (305. — 311. lap.)

Ha a megelőző herkulesfürdői gyűléskor a kirándulásoknál alkalmunk nyílt a haza természeti szépségei és nagyszerűségeivel megismerkedhetni, úgy a győri gyűlésről tett kirándulások hazánk nyugati előhaladott culturájával ismertettek meg bennünket.

Az első kirándulást Pannonhalmára tettük, hol a vándorgyűlés elnöke eddigi állását a szeretetre méltó házigazda szerepével váltotta fel.

A benzések várszerű monostorában töltött nap emléke mindig kedves fog maradni azoknál, kik ide siettek, hogy a haza történelmével

szorosan összefüggő rend bölcsőjét és kies vidékét láthassák. A százezer-nél több könyvet tartalmazó könyvtárban tartott régészeti osztályi ülés tárgyainak meghallgatása után megtekintettük a rend gyűjteményeit, régiségeit s különösen Szent-Istvánnak sajátkezü aláírásával ellátott, a Benedek-rendet megalapító oklevelét 1001-ik évből.

A másik, két napi nagy kirándulás Mosonymegyébe vezetett bennünket. Fent említett culturájának igazolására kell e fényesebb bizonyíték, mint hogy valamennyi vármegyeék közt, ebben tud legtöbb ember irni és olvasni.

Százhetvenen léptünk Sz.-Miklósnál Mosonymegye földjére, a honnan cifra paraszt bandérium kíséretében mentünk Lébénybe az ottani kath. templomnak, a megye legrégebb, legnevezetesebb épületének megtekintésére.

Innen a vasút Magyar-Óvárra röpitett bennünket, melynek neve kiválólag mező-gazdaságot üző hazánk anyagi haladásától elválaszthatatlan. Itt a k. gazd. Akademiával, s a főhercegi uradalom mintaszerű berendezésével megismerkedve, megtekintettük a méhészeti kiállítást, a melyen francziák, németek, csehek és bécsiek is vettek részt s hol a magyar kiállítók közül a délmagyarországi méhészeknek jutott a legnagyobb elismerés.

Magyar-Óváron első nap Albrecht főherceg Ő fensége, a másodikon gróf Batthány József főispán vendégei voltunk.

E szép és tanulságos kirándulást *Rodiczky Jenő* örökitette meg a Munkálatokban (314—329) de csak azok számára, a kik nem vettek benne részt; mert aki ott volt, az soha sem fogja feledni Mosonymegye közönsége s első tisztviselőjének, *Simon Gyula* alispánnak mindenre kiterjedő figyelmét és páratlan vendégszeretét!

XVIII. GYÜLÉS ELŐPATAKON.

1875. Augusztus 30. — Szeptember 5-ig.

A XVIII-ik gyűlés a szó teljes értelmében az egybegyűlt 506 tagnak vándorgyűlése volt.

Előpatakon csak két napot töltöttünk, az ismerkedés és előmunkálat, meg a megnyitó közgyűlés napját, mely augusztus 30-ikán tartatott meg. Augusztus 31-én délelőtt Sepsí-Szent-Györgyön szakülések voltak, délután megnéztük a málnási-fürdőt s estére Tusnádra értünk.

Szeptember 1-je Tusnádon szakülésekkel és a fürdő megtekintésével telt el.

Szeptember 2-án kirándult a gyűlés a Szent Anna tavához és a torjai Búdősre, a honnan délután Kézdi-Vásárhelyre ment le.

Szeptember 3-án Kézdi-Vásárhelyen II-ik közgyűlés és szakülések voltak, délután kirándultak Kovásznára a híres Pokolsár megtekintésére.

Szeptember 4. Prásmáron a mesterséges haltenyésztséknak, Zajzonban, hol ülés is tartatott, a fürdőnek megtekintése s estére Brassóba ért a társaság.

Szeptember 5-én Brassón volt a III-ik bezáró közgyűlés, a honnan többen, kik idővel rendelkeztek s a szép és rokonszenves Székelyföldet egész hosszában látni és megismerni óhajtották, még a távoli Borszékre is

rándultak. Ilyen volt ezen vándorgyűlés nagy körútja, mely köszönet érte az intézőknek, nagy rendben folyt le s tekintve a lelkesedést, a melylyel a Székelyek a most harmadizben Erdélyben megfordult, velők most már nem csak testvéreileg de törvényesen is egyesült magyar vendégeket fogadták, valódi diadalmenetnek volt mondható.

Az általános lelkesedés magával ragadta még hidegebb vérű de a tudományt nagyon becsülni tudó százsz testvéreinket is, kik területükön szintén diadalívvvel várták a gyűlés tagjait. »Willkommen im Burzenlande!« szólt a diadalív felirata s a fogadás melegsége igazolta a felirat szavainak őszinteségét.

Hogy a derék Székelyek hogy fogták fel gyűlésünket, azt tudományos culturájuk nagy kárára épen most, midőn e sorokat írom — elhalt jeles történészük *Orbán Balázs* báró, ezen gyűlés egyik titkára fejezte ki leghivebben a »Napi Közlöny« üdvözlő szavaiban.

»Az uniónak törvénykönyvbe való iktatása még nem elégséges, az üdvárasztó hatását egész teljességében csak úgy gyakorolhatja, ha a törvény holt betűi a keblek melegében nyerneket életet, ha milliók szívdobbanása éleszti azt, ha az az egész nemzet vitát kizáró szent dogmájává válik.

Örömmel tölti el tehát keblünket minden oly mozzanat, mely arról győzhet meg, hogy Királyhágón tuli testvéreink lelkében a mi ragaszkodásunk, a mi természetszerű vonzódásunk viszonzásra talál. Boldoggá tesz minden alkalom, mely az idegen kéz emelte válaszfalak lebontásának nagy munkájában egyesít. Üdv árasztja el szíveinket, midőn látjuk, hogy minket, a hosszas küzdelem alatt kimerülteket a nagyobb testvér izmos karjai közé ölel, hogy támogatásából új erőt merítsünk a tovább küzdésre, és az együtt érzés és egyesülésből multhatlanul eredő erő kifejtésre. . .

Mi úgy tekintjük a m. orv. és term. körünkben tartandó e vándorgyűlést, mint a testvéries egyesülés megújuló évünnepét, melynek örömtüzeit a tudomány lángjánál gyújtják fel. Mi úgy tekintjük annak távolról ide vándorolt tagjait, mint a hazafiság és értelmi fonség szövetség hordozóit, kik hazánk e természeti kincsekben oly gazdag, de eddig a feledés és ismeretlenség ködébe burkolt tájait megvilágítani jöttek a végett, hogy az eddig ismeretlen iránt a közérdeklődést felkeltve, azt a haza melegebb érdeklődésének megnyissák, azt a haza szívéhez közelebb vigyék.«

Orbán Balázs fenti szavait azért idéztem oly terjedelemben, mert valóban csak a mi érzésünk, a mi vágyaink kifejezései voltak. Hazánk délkeleti zugában tett eme nagy köruton talált természeti ritkaságok, részben valóságos unicumok, ki nem aknázott és nem értékesített kincsek bővebb megismertetése és útmutatás azok fölvirágoztatására volt ezen gyűlésünk célja, melyet egyes szakértő tagjai minden tőlük telhető módon úgy a helyszínén mint később megtenni igyekeztek és folyton igyekeznek.

A gyűlésre megválasztott elnök, gróf *Mikó Imre*, ki a gyűlés emlékére készitendő érem és a Munkálatok költségeinek fedezéséhez 800 forinttal járult, az országgyűlés megnyitása miatt gyűlésünkön meg nem jelenhetvén, a vándorgyűlést *Knöpfler Vilmos* nyitotta meg és vezette miudvégig ritka buzgósággal és tapintattal.

Megnyitó beszédében egészségügyi állapotainkról és a természettudományok vívmányairól szólott.

Beszéde első részében, mint az élet által nevelt gyakorlati ember többi közt sajnálatát fejezi ki a felett, hogy akkor, midőn a félszeg sebeszi tanfolyam eltöröltetett, nem gondoskodtak arról, hogy hazánk igen

sok vidékének szegény népü községei számára szerényebb igényü orvosok képeztesse. Ez még ma is nagy megfontolásra méltó körülmény!

Tovább a küszöbön álló közegészségügyi — 1876-iki XIV. — törvényről szólva, szomorú előérzettel gyötörve ezeket mondja:

»Szabad legyen mind a kormány mind a törvényhozás erélyességétől reménylünk, miszerint nem fog megint oly törvény létesülni, mely talán csak mint egyoldalú, az annyira zilált hazai közegészségi állapotainkon segíteni nem tudó írott malaszt törvénytárainkat szaporítandja, hanem hogy egy mindenoldalú, kikerekített, hazánk összes közegészségi kívánalmainak megfelelő, életbevágó, practicus és erős közegészségügyi törvény létesíteni fog.»

Szomorú előérzete nem csalódott, mert a mi közegészségügyi törvényünk, melynek német és francia nyelvre való fordításával port szereztünk hinteni a művelt nyugat szemébe, csak írott malaszt, melyet még dédunokánk is, bármennyire fejlődjenek szellemileg és anyagilag, sem lesznek képesek foganatosítani!

A megnyitó közgyűlés még más két előadást hallott.

Nestorunk *Nendtvich Károly* az égi testek lakhatóságáról szólott, a dolgot kitünően értő szakember tapintatával összeállítván azt a nagy közönség számára, a mi biztosat e téren a tudomány tud.

A másik helyi érdekű előadást *Szabó Vazul* tartotta Előpatak gyógyforrásairól és a torjai Büdös barlangról, közelebbről megismertetvén a vándorgyűlés tagjait az erősen vasas savanyu vizek szerkezetével és hatásával és a torjai Büdös hegy gyilkos barlangjával, mely páratlanul áll az egész világon, mert szénsav és kénhydrogen gázzal van tele, melyek láthatatlanul bár, de óriási mennyiségekben ömlenek ki belőle s hömpölyögnek le a hegy lejtőjén. A barlang oldalain a kén aranyárga por alakjában rakodik le, míg tetejéről timsót és kénsavat tartalmazó víz csepeg, mit a nép, mely a barlang gázait köszvény ellen használja, hatalmas gyógyszernek tart mindenféle szembajok ellen.

Még egy közérdekű előadás volt ezen közgyűlésre szánva, *Dux Adolf*-nak a világ mechanizmusáról szóló hypothesisa, mely a tárgyak nagy halmaza miatt a kézdi-vásárhelyi közülésre maradt. Szerző ebben a spiritualismus és materialismus közti ujabbkori ellentétéről szólott.

A bezáró közgyűlésen Brassóban *Trauschenfels Jenő* ismertette meg a hallgatókat Brassó multjával »kétszáz év előtt;« végszávaiban, hol az épen akkor lerombolt bástya falak utolsó maradványaira utalt, helyesen mondva, hogy »nem falak, nem várművek, csak a polgárok esze és szíve képesek mai időben egy várost, egy országot s népet védeni és fenntartani.«

A szakosztályok működéseiből a következőket emelem ki.

Genersich Antal saját észleletein alapuló adalékot közölt a Pacini-teszték ép és kőboncztanához, 7 ábrával illusztrálván mikroszkopi készítményeit (104. lap).

London Jenő érdekes közleményt olvasott a vezetése alatt állott jeruzsálemi leprások kórházából, számos fényképben mutatván be ezen szerencsétleneket, mely előadáshoz *Poór Imre* nem kevésbé érdekes észrevételeket közölt (138—143. lap).

A gyűlés Előpatak és Tusnád fürdőhelyeinek beható megvizsgálására bizottságokat küldvén ki azon utasítással, hogy azok tapasztalataikról s esetleges javaslataikról kimerítő jelentést tegyenek; a bizottságok igyekez-

tek ebbeli feladatuknak megfelelni s az előpataki fürdőről szóló jelentéssel megbízott küldöttség terjedelmes munkát készített, amelyben 25 pontban derítette fel mindazon hiányokat, melyeknek elhárítását a gyógyhelynek a mai kor színvonalára való emelése szempontjából szükségesnek tartotta (68. lap).

Miután nekem jutott osztályrészül ezen jelentést szerkeszteni, nagy örömömről szólt, hogy midőn 9 év múlva e fürdőt újból meglátogattam, tapasztaltam, hogy az általunk tett javaslatokat a fürdő-birtokosság mind fogadtatotta, mit szintén a nagygyűlések egyik nagy eredményének tartok.

Ezen jelentések s az illető fürdőorvosoknak az orvosi szakülésekben tartott előadásai Előpatakról, Tusnádról és a torjai Búdösről minden oldalról megismertették a gyógyhelyeket a haza orvosaival.

Az orvosi és államorvosi szakosztálynak Kovásznán tartott ülésén pendített meg először az egészségügyi kamarák ügye *Dubay Miklós* indítványa folytán, de ez itt idő hiánya miatt tárgyalható nem lévén, a központi választmányhoz utasított.

A közegészségügy rendezése körüli mozgalom, mely a megelőző nagygyűléseket oly sokat foglalkoztatta, itt új stadiumba lépett. Mint a győri gyűlésről szóló tudósításban mondva volt, *Kátai Gábor* lett megbízva, hogy az addigi tárgyalások és javaslatok alapján a nagygyűlések által a kormánynak beterjesztendő közegészségügyi törvényjavaslatot szerves egészszé állítsa össze. Ő ebbeli feladatának meg is felelt; de az áll. választmány Kátai munkálatában csak az országos közegészségi tanács törvényjavaslatát ismervén fel, melyben a győri gyűlés határozatai kellően felhasználtattak, azt elfogadás végett nem ajánlotta, hanem többek bírálatával együtt a nagygyűlés elhatározása alá bocsátotta (23. lap). Ez úgy a Tusnádon tartott szakülésen behatóan tárgyalván, ez elhatározta, hogy:

»a Kátai Gábor tr. törvényjavaslatát alapul elfogadja, s a szakosztály tagjainak részletekre vonatkozó s írásban beadandó kiegészítő véleményeivel együtt a Budapesten székelő központi választmányhoz utasítja azon megbízással, hogy az állandó központi választmány e javaslatot — az eddigi javaslatok s bírálatok figyelembevételével — átdolgozván, azt, mint a jelen nagygyűlés közegészségügyi törvényjavaslatát, a m. kir. belügyminiszteriumhoz oly kérelemmel terjeszse fel, hogy ez — a létező többi közegészségügyi törvényjavaslattal együtt — kellő időben egy szakértőkből összehívott enquete tárgyalása alá bocsáttassék; azon esetben pedig, ha az enquete összehívása kieszközölhető nem volna: a XVIII. nagygyűlés közegészségügyi törvényjavaslata szakértő országgyűlési képviselőnek átadatván, rövid úton, tárgyalás végett, a jelen magyar országgyűlés asztalára tétessék.« (44. lap),

A közgyűlés ezen indítványt egyhangúlag elfogadta s annak fogadtatását határozatilag kimondotta (60. lap).

Háttra van még elmondani közegészségi törvényjavaslatunk sorsát, mely a nagygyűlés után dőlt el s melynek története a javaslat végleges szerkezetével együtt ezen gyűlés Munkálataiban olvasható (193—231. lap).

Miután a belügyminiszter a saját javaslatát a képviselőház asztalára letette s az a közigazgatási bizottsághoz utasított, az állandó központi választmány a titkára, *Gerlóczy Gyula* által összeállított törvényjavaslatot, melyet ő a győri és előpataki nagygyűlések megállapodásai alapján, továbbá a közegészségi tanács, a biharmegyei orvos-gyógyszerész- és természetudományi egyet. bizottsága, Dr. Kátai Gábor, úgyszintén Dr. Karika Antal által készített és Tisza Kálmán belügyminiszter önmagyméltósága ré-

szeről előterjesztett közegészségi törvényjavaslatok felhasználásával szerkesztett,» benyújtotta a képviselő- és a főrendiházhoz, hol azonban a kormány javaslata majdnem változatlanul és en bloc fogadtatott el.

Gerlóczy jelentésében törvényjavaslatunk szerkesztéséről ki van fejtve a munka beosztása s vezérelvei; de ki van tüntetve a kormány és a nagygyűlések javaslata közti lényeges különbség is (197. lap).

A természettudományi szakosztályokban kevés előadás tartatott, de ezek közül *Entz Géza* a tordai és szamostalvi sóstavak ázlagfaunájáról (két táblával), amelyben több új fajt és új genust is írt le, a Munkálatok ezen kötetét nélkülözhetetlen forrásmunkává tévé (170. lap).

Helyi érdeknél fogva figyelemreméltó volt *Molnár Károly* előadása Tusnád, Sz. Anna-tó és a torjai kénbarlang geológiai viszonyairól.

A régészeti osztály számos érdekes előadásából kiemelendő *Ebenhűh Ferenczé* Győr vidékének kőkorszakbeli leleteiről, mely a Munkálatokban rajzainál fogva, mint a föld ezen korszakát ismertető munka, mindig becses és tanulságos fog maradni (249. lap). Érdekes volt továbbá a gyűlés tagjaira nézve azon előadás is, melyet *Székely János* a helyszínén Kézdivásárhely multja és jelenéről tartott (233. lap).

Ezen osztály még azzal is megörökitette itteni működését, hogy indítványára a nagygyűlés a Vajda-hunyadi várnak stilszerű helyreállításá végett külön egyesület alapítását mondotta ki s annak foganatosításával a közp. választmányt bízta meg.

A gazdák egy értekezésből tanulták meg mindazt, ami reájok nézve e környéken tudnivaló volt, t. i. Háromszék gazdasági viszonyait, miket a gyakorlati *Székely Gergely*, ezen nagygyűlés lelke, a közvetlenség melegével s élőszóval adott elő, de utólag a Munkálatok számára az utókornak is okulására megírni szíves volt (261. lap).

Különben Háromszék terményeit s iparát az e célra rendezett kiállításokban volt alkalmunk láthatni. Ezen kiállításokról szóló jelentések a Munkálatokban fellelhetők (49., 54. lap).

Az előpataki kiállításon a vidéknek nem kevesebb, mint 100 forrás-vize díszlett.

A vándorgyűlés többi ügyeiből és határozataiból kiemelem, hogy: *Halász Géza* 100 aranyas pályadíja most már véglegesen Török Jánosnak »Az államorvostan alapvonalai« című művéért, — és

Rózsay József 200 ftos pályadíja *Szél Lajos*nak »Az emberi vér el- s kiválasztások, ki- s átadások vegyi és gőrcsői vizsgálata« című munkájáért kiadatni határozatott.

Hamary Dániel 100 ftos pályadíja *Fekete Lajos* következő című művének: »A magyar orvos-sebész szakirodalom 1848—1874. év végéig megjelent termékei« — s a babona kiirtását célzó 300 ftos pályadíj *Varga János* »Babonák« című művének ítéltetett oda.

Fontos reformnak tekintendő azon határozat, melyszerint a Munkálatok a gyűlés tagjainak ezentúl nem a megelőző gyűlésről adatnak a következőre való beíratáskor, de minden tag azon gyűlés Munkálatait kapja, amelyiken jelen volt, azok megjelenése után postán (13. 26. lap).

Az állandó központi választmányi tagok közül többen annak gyűléseiben soha meg nem jelenvén, a vándorgyűlés határozatilag kimondotta, hogy aki egy éven át a választmányi üléseket indokolatlanul elmulasztja, megszűnik annak tagja lenni s a tagok kiegészítése csak közgyűlésen történhetik (14. lap).

A Háromszéken és Brassó megyében való vándorlás befejezése után a gyűlés 17 tagja nemcs Csikszék és a borszéki birtokosság szíves meghívására felrándultak még *Borszék*re is, hol 3 ülést tartottak, behatóan foglalkozván Borszék fürdészeti és egyéb nemzetgazdasági viszonyaival, amelyekről szóló jelentéseik a Munkálatokba fel lettek véve (274. lap).

A Munkálatok homlokát néhai *Sauer Ignác* tanár arczképe díszíti, akinek emlékét csikszeredai *Szabó József* a marosvásárhelyi gyűlésen örökitette meg.

XIX. GYŰLÉS M. SZIGETEN.

1876. Augusztus 22—28-ig.

A keleti kárpátok által képezett, természeti kincsekben gazdag Máramaros vármegye lelkes közönsége oly előzékenységgel és oly vendégszeretettel fogadta a m. orvosok és természetvizsgálók vándorgyűlését; annyi alkalmat nyújtott tagjainak ismereteik gyarapítására, tanulmányaik folytatására, — s oly szép maradandó emléket adott nekik a vármegye leírásában, hogy a gyűlésen jelenvolt 408 tag e kirándulást mindig élete legkedvesebb percei közé számíttatja. De a gyűlésekben való szorgalmas részvételével, a tudományos működésnek folytonos figyelemmel való kísérésével is tanujelét adta e megye és város értelmisége, hogy öntudatosan járt el akkor, midőn a haza különböző vidékének orvosait, természetvizsgálóit és természet barátait a rokonszenv és vendégszeretet oly kiváló s külső jeleivel is fogadta.

Bár az ország különféle részeiben, itt-ott sok figyelem által kényeztettek el vándortársaink, de ahhoz még nem voltak szokva, hogy este megérkezésük alkalmával, tiszteletükre kivilágított várost találjanak, mint itt találtak. S a kedvükért rendezett népünnepe, amelyen a megye sokféle nemzeti viselete be lett mutatva s hol 64 hölgy egyenként 24 személyre asztalt terített, hogy a vendégeket szívesen elláthassa, szintén nem tartozott a megszokott élvezetek közé.

A vendégszeretet mindezen jelei csak azokat nem lepték meg, kik e lelkes megye közönségét ismerik; mert ez minden alkalommal ilyen, ha a cultura, a nemzeti nagyság bármily irányu harczosainak vagy nap-szamosainak fogadtatásáról van szó, akár egyenként, akár tömegesen.

A törvényhatóság is 1000 ftot szavazott meg a vándorgyűlés költségeire, a melyből azonban az emlékül kapott érem- és 33 nyomtatott ivnyi megyei monographia nem telt volna ki, ha ennek kiállítási költségeihez culturánk legnagyobb bajnoka, néhai *Trefort Ágoston* miniszter hozzá nem járult volna, — a miért is a vármegye és Sziget korona város halás tisztelete jelül neki ajánlották e nagybecsű munkát.

E mű, melyet ismert tudósunk *Szilágyi István* szerkesztett, öt fő részre oszlik u. m. a természeti-, társadalmi-, egyházi-, gazdasági- és egészségügyi viszonyok ismertetésére s egyes jeles kisebb monographiák és hivatalos adatok oly gyűjteményét tartalmazza, hogy szerkesztője méltán és önérzettel elmondhatta rá az előszó következő szavait:

»Azt kelle akarnunk, hogy az olvasó teljes képét bírja Máramaros megyének, s a mű kűtfőbecsű legyen. Egy »incognita terrat« kellett fel-

mutatni előnyeiben és hátrányaiban oly módon, hogy egyiránt tájékozza magát a psycholog, a történetíró, a nemzetgazda, természettudós, statisticus sat. S én azt hiszem, hogy a munkálat a célnak megis felel.*

Én e munkálatnak csak egyes részleteit emelem ki, az olyanokat, melyek hiányt pótlók voltak irodalmunkban. Ilyen *Wagner Lajosnak* a megye növényzetének ismertetése, 37 évi szorgalmas buvárlat eredménye, mely valódi hű képe a megye flórájának. (153—200 lap). Ilyen a *Szöllősy Sándor* soha meg nem jelent monographiájából készített kivonat az ásványviz forrásokról, mely 97 község határában fakadó 234 forrás ismertetését tartalmazza (105—145. lap.)

Nagyon érdekes adatokat tartalmaznak továbbá: *Gesell Sándor* geologiai, — *Hetényi Kálmán* földrajzi, — *Váradí Gábor* néprajzi, — *Prugberger József* bányászati, — *Urányi Imre* kézmű- és gyáripari, — *Hitter Győző* pénzügyi, — *Badzey László* egészségügyi ismertetései, — és három nagyobb fürdőjének terjedelmesebb magánrajzai: Visk *Batizi Endrőtől*, Kabola-Polyána *Novák Károlytól* és Bréb *Szilágyi Jánostól*, végül Sziget város külön rajza *Szabó Edőtől*.

A munkához a megyének nagyon tökéletes graphicus térképe van mellékelve, mely az erdőknek elosztását s állagát, a magasságméréseket a régészeti leleteket sat. tünteti fel.

A gyűlést elnöke *Váradí Gábor* nyitotta meg, a természettudományok hatalmát, és vándorgyűléseink vívmányait oly ékesen ecsetelő lelkes beszéddel, a minőt oly férfitól, ki életét a politikának szentelte, alig várunk. Ezen megnyitó közgyűlésen értekeztek még: *Batizfalvi Sámuel* egyik alelnök, ki a tudomány hatalmáról szólott, utalván különösen Németországra mely legujabb vívmányait a tudománynak köszöni.

Beszédének második részében megemlékezvén a vándorgyűlési intézmény kezdeményezőiről, azok közül olyat emelt ki, ki az első gyűlés létrehozásán nagyon fáradozott, de később elhagyván az exact tudományok terét, egészen a nemzeti irodalomnak szentelte idejét, a melynek művelői közt ő lett a zászlóvivő. Ez *Toldy Ferencz* volt, *Bugáttal* együtt az első magyar orvosi lap, az »Orvosi tár« megalapítója s az »Orvosi szótár« egyik szerkesztője. Erdemeinek, melyeket az orvosi téren szerzett, kellő méltatása után, szónok indítatva érezte magát a magyar orvosi műszótár ügyét akként feleleveníteni, hogy 300 ftnyi pályadíjat tűzött ki azon íróknak, ki a tudomány s nyelvünk előhaladott állásának megfelelő teljes orvosi és gyógyszerészeti »Műszótárt« kritikai alapon leghelyesebben és legkimerítőbben megírja.

A gyűlés másik alelnöke *Bódogh Alberth* az orvosi tudomány befolyását a közművelődésre fejtegette, kimutatva, hogy az orvosi tudomány törtenelme a közművelődés történelme.

Még egy ismeretterjesztő szép és érdekes előadást hallott ezen közgyűlés *Nendtvich Károlytól* »a színeképi elemzés újabb vívmányairól« a melyben műszerek és képek segédelmével megismertette a hallgatókat a tudomány azon nagy haladásával, melynek segélyével most már az égi testek chemiai szerkezetét csak úgy ismerjük mint a földét.

A szakosztályok tudományos eredményeiről megjegyzendő, hogy: az orvosiban több jeles, de mind csak a gyakorlati gyógyászatra vonatkozó értekezés tartatott. Azonban ezen szakosztály, a tulajdonos Patay György kérelmére bizottságot küldvén ki a helyszínére, a batizai ásvány-

vízforrások megvizsgálására, ennek jelentése a bezáró közgyűlés után teljesített eljárásáról utólag a Munkálatokba fel lett véve.

A természettudományi osztályokban több kiváló honismertető értekezést tartottak.

Ilyenek voltak: *Hanthen Miksáé*, az esztergommegyei Nummulitokról, melyeknek réteglelhelyei nagy fontossággal bírnak gyakorlati tekintetben is. Bemutatta egyszersmind a Nummulitok igen szép példányait s megmagyarázta az azok kikészítésében alkalmazott, már világszerte feltűnést keltett módszerét;

Bernáth Józsefé, a gömörmegyei ásványvizekről;

Frivaldszky János jellemző adatai Máramarosmegye Coleoptera-faunájához és *Borbás Vinczéé*, „Adatok Máramarosmegye flórájának közelebbi ismertetéséhez“. Hogy ez utóbbi értékes adatok eredetét s a megye monographiájában említett *Wagner Lajos*-féle enumeratio becsét megismerjük, Borbás szavaival mondom el mindkettő történetét:

„Máramaros vármegye leírásában 153—210 lapon jeles enumeratiót kaptunk a megye növényzetéről, mely a fajok tüzetes felsorolása tekintetében az eddig megjelent közleményeket terjedelemre tetemesen felülmúlja. A szerző *Wagner Lajos* gyönyörűn szárított növényeiről a külföld előtt is ismeretes; az ő buzgalma, szakismerete és összeköttetései az adatok megbízhatóságáról kezeskednek s enumeratiója által egy nagy s oly megye növényzetét ismerjük közelebbről, melynek vegetációját kikutatni a magas fekvés, az alpesi vidékek miatt nagyobb nehézséggel jár, mint egyebütt. Bár *Wagner* úr növényei felsorolásánál igen sok termő helyet említ a megyéből, de azért flórája még sines teljesen kimerítve. A megye nagy és emelkedett, s a növényzet területenként és időszakonként változni szokott. Én a mult nagygyűlés alkalmával több nagyobb kirándulást tettem. . . . Ez alkalommal meggyőződtem, hogy a megye egyes helyei megérdemlik a továbbkutatást, hogy e megye még nevezetes floristikai adatokat rejt. A következőkben elősorolom azon növényeket, melyek *Wagner* enumeratiójából kimaradtak s melyeket csillaggal jelöltem; továbbá azokat, melyeket *Wagner* bizonyos helyekről nem említ, vagy amelyekre megjegyezni valóim vannak.«

Ez alkalommal leírja az általa a Guttin havason felfedezett új növény fajt az *Arabis multijuga*-t *Borbás*, mely az *Ar. neglecta* és *Croatica* között foglal helyet. E három fajt rajzban is mutatja be.

Régészeti értekezést csak egyet tartalmaz az évkönyv s ez *Lehoczky Tivadaré*, néhány szó e vidék régi érmeiről, melynek végén következtetésképen kimondja:

„Mindezekből az tűnik ki, hogy az éjszakkéleti Kárpátok alatt elnyúló nagy terület már az őskortól fogva folyvást egyik-másik néptörzsöknek, vagy azok vegyülékének szolgált lakhelyéül, s hogy részint letelepedett, részint e völgyeken s hágókon koronkint csak átvonult régi hódító népek majd a görögökkel, majd a történelmi kortól fogva, mely hazánkban az első század elejére, Augustus idejére esik, a rómaiakkal folytonos érintkezésben, s talán nyugodt időkben egymással barátságos s kereskedelmi viszonyban állottak.« (152. lap).

A gazdasági szakosztályban nem tartottak ugyan nagyobb előadásokat, de a jegyzőkönyv tanúsága szerint annál érdekesebb volt a tárgyalás s az egyes tárgyak feletti vita, különösen a birtokrendezésről, tagosításról, tengeri túltermeléséről sat. Ebből több szomorú tény megragadta figyel-

memet, hogy t. i. a gyűléskor a megyében még csak 119 vaseke volt szemben a 4912 faekével; hogy gazdasági egyesület sem létezett s ennek alakulására a nagygyűlés tette meg az első lépést.

Hasonlóan felírat intéztetett a kormányhoz, hogy földműves-iskolának létesítését siertesse s a megye gazdasági állapotát ismerő vándor-tanítókat küldjön ki a gazdasági cultura érdekében.

Érdekes látványt és tanulmányt nyújtottak a nagygyűlés alkalmából rendezett különféle kiállítások, amelyeken megyebeli nevezetes ásvány- és kőzetgyűjteménynyel, 234-féle ásványvízzel, a gyári- és kézműiparral, a fane-műekkel, régiségekkel, házi, ipari s mezőgazdasági terményekkel ösmerkedtek meg a gyűlés tagjai. Ugy a kiállítások tárgyainak sorozata (160. lap), mint az azokról szóló bírálati jelentés (51. lap) a Munkálatokban olvasható.

De oly kiállításról is van szó e gyűlés Munkálataiban, hol az intézmény, mint kiállító szerepelt, t. i. a párizsi földrajzi kiállításról, amiről már fentebb a 26. és 27. lapon tettem említést.

Kirándulások dolgában is e gyűlés egyike volt a legsikerültebbeknek.

Ezek kétfélék voltak; olyanok, amelyekben a gyűlés összes tagjai vettek részt és a gyűlés befejezése után egyidejűleg 4 nagyobb különböző irányú kirándulás, egyrészt azért, hogy a tagok saját ízlésük szerint válogathassanak, másrészt, mert a szűkvölgyű, erdők közt fekvő községekben százakra menő kirándulókat egyszerre hajlékkal és étellemmel ellátni igen nehéz lett volna.

Az első közös kirándulás a közeli Akna-Szlatinára, a Kunigunda-aknába vezetett, melynek földalatti, fehérfalú dómjában — mással alig tudom összehasonlítani — *De Adda Sándor* népszerű előadásban megmagyarázta az akna terjedelmét, sógazdagságát; bemutató a sófejtési munkálatot, melynek útján itt évenként 28—30 millió kilogramm só termeltetik. A jelenkor bányászatának elmondása után kiterjeszkedett még a bronzkori ós-sóbányászatra, bemutató annak eszközeit is.

A második közös kiránduláson a bocskói kén-, kénsav-, chlór-mész- és sodagyárat, továbbá a kies fekvésű Kabolya-polyánai vasas savanyuvizű fürdőt és Rónaszéket nézték meg.

A harmadikon a Visk-várhegyi fürdőben gyűlt össze a társaság, ahol az orvosi szakosztály ülést is tartott.

E három kirándulás a Munkálatokban le van írva (153—159. lap).

A gyűlés utáni 4 kirándulás, ahová csak egyes csoportok indultak, Felső-Visóra és a Suliguli-völgybe, a Tisza forrásához, a brébi fürdőbe és a Guttinra, végül a Nagyvölgybe és Dolhára volt tervezve.

Mindezen kirándulásokra vezetőkül egy-egy tekintélyes, a viszonyokkal ismerős úri egyén volt szíves vállalkozni.

A záró közlésben *Szilágyi István* emlékbeszédet mondván néhai Dr. *György József* máramarosmegyei főorvos felett, ki nemcsak mint orvos, de mint nagykitartású természetbúvár s különösen mint fűvész tűnt ki, és a megye ásványvízforrásainak ismertetése körül is sokat buzgólkodott, az ülés elhatározta, hogy életre hozza arczképével együtt a Munkálatokba felvételéssé.

Ezenkívül a mult még egy jelesének, *Pólya Józsefnek*, emlékére rendelte a nagygyűlés a Munkálatokban megörökíteni arczképével együtt s *Halász Gézát* bírta meg életre hozni megírásával, ki azt nagy melegséggel teljesíté, kellőleg méltatva eme jeles orvos, természetbúvár és író orvosi, természettudományi és társadalmi működését s azok eredményeit. *Pólya* még holta után is használni akart. Vagyonát közművelődési czélokra hagyta.

XX. GYÜLÉS BUDAPESTEN.

1879. Augusztus 28-tól—Szeptember 2-ig.

Amit a vándorgyűlésekben résztvenni szokott szakférfiak egy része már régebben óhajtott, a XX-ik gyűlés *Budapest*en tartatott meg, alkalmat nyújtván tagjainak, hogy az orvosi és természeti tudományok legújabb vívmányaival s azok eszközeivel közelebbről s behatóbban megismerkedhessenek. S e célra valóban üdvös volna, hogy a nagygyűlések legalább minden 10—12 évben *Budapest*en tartassanak, mert amily hasznosak, tanulmányosak és szórakoztatók az ország különböző vidékein tartott gyűlések, úgy a tagoknak, mint az azokat fogadó vidéknek, époly szükséges koronként a szakembereknek az óriásilag haladó exact tudományok vizsgálati módszereit és eszközeit közelebbről tanulmányozni, mi csakis a fővárosban lehetséges.

A budapesti gyűlés, mely a politikai viszonyok, az ország délkeleti határán uralgott járvány és az 1878-iki párizsi világkiállítás miatt 3 évi szünet után tartatott meg s melyen 577 tag, leginkább szakember s különösen orvos vett részt, természetszerűleg páratlan volt az ott megtartott tudományos előadásoknak, úgy mennyiségét, mint minőségét illetőleg, különösen az orvosi szakosztályiakat; miért is lemondok arról, hogy még csak a legkiválóbbakat is kiemeljem.

A gyűlés iránt a főváros törvényhatósága is melegen érdeklődött s 8000 forintot utalványozott a gyűlés tudományos céljaira, miáltal életre hozta a »*Budapest és környéke*« című nagy, háromkötetes művet, mely ma a gyűlés tagjainak kezén forog s maradandó becsű kútató fog maradni.

Ezen a nagy munkán kívül megajándékozta még a főváros a gyűlés tagjait »*Budapest története*« eddig megjelent első kötetével.

Az előbbi monographia »*Budapest és környéke*« a legjelesebb írók gyűjtőműve, mely első kötetében a főváros és környékének természetrajzát Szabó József, Borbás Vincze, Staub Móricz, Margó Tivadar és Galgóczy Károly tollaiból hozza. II-ik részét a főváros és környékének egészségi s orvosi viszonyait Osváth Albert, Halász Géza, a statistikai hivatal, Gebhardt Lajos, Rózsay József, Say Móricz, Réczey Imre és Patrubby Gergely írták meg. III-ik része a főváros és környékének a közegészségre és művelődésre ható egyéb intézményeiről szól. Ennek műszaki részét Horváth Farkas, a többi Rózsay József, Kelen József s a fővárosi statistikai hivatal állították össze.

A mű oly terjedelmű, oly nagyszabású s ezeknél fogva oly költséges is volt, hogy még a főváros nagy áldozatkészsége mellett sem jöhetett volna létre, ha a minden közhasznú kulturális ügy iránt fogékony *Trefort Ágoston* közoktatásügyi miniszter az egyetemi nyomda által nem állította volna ki (XX. 23.).

A gyűlést megelőzőleg a vigadó termeiben megtartott ismerkedési estély, amelyen a főváros vendégei voltunk, ez alkalommal legtöbb tagnál a viszontlátás örömmünnepe volt, hol a sors által az ország különféle részeibe szétszórt ifjúkori bajtársakkal találkozott minden tag.

Az ünnepélyes közülést *Kovács József* tanár nyitotta meg.

Az intézmény kezdete óta, amikor a két első pesti gyűlésre alapítónkat, *Bene Ferencet* választották meg elnökül, ez volt az első eset, hogy a vándorgyűlés két szakférfiút tisztelt meg az elnöki székkal, ami a fővárosban, hol a tudomány díszítőkre nem szorúl, helyén is volt.

Az elnöki kettős szék ez alkalommal az intézmény multját és jövőjét képviselte.

Hálás tiszteletének kifejezést adott a megelőző vándorgyűlés akkor, midőn *Jedlik Ányost*, és örömteljes reményének, midőn *Kovács Józsefet* választotta elnökeivé, mert mindkettőről elmondhatjuk, mit *Blumenbachról* mondtak, hogy: »ornatores et ornamenta scientiarum.« Mindketten méltó képviselői voltak a magyar orvosi és természettudománynak.

Kovács megnyitó-beszédében utalván a civilisatio követelményeire s a vándorgyűlések célját és addigi eredményeit ecsetelvén, megszokott éles logicájával kimutatja, hogy »a mai nap annyira kifejlett sajtó, egyesek és társulatok kezében eléggé alig méltányolható sikerrel működnek ugyan e célokra, de fölöslegessé úgy nálunk, mint másutt a vándorgyűléseket nem tették. Mutatja ezt azon körülmény, hogy a vándorgyűléses társulatok külön szakmákkal nálunk és a külföldön egyaránt szaporodnak. . . .

A szakművelők személyes érintkezéséből származó előnyöket a sajtó nem pótolhatja. . . .

A vándorlás, midőn annyi vizsgálószemnek új területeket nyit meg, újabb s újabb embereknek nyit bepillantást azon munkálatokba, melyek a természetvizsgálók elméit foglalkoztatják. És e munkák annyira fontos tényezői az egyéni és társadalmi lét- és jólétnek.«

Beszédének végszavait a vándorgyűlések két kiváló halottja: *Kovács Sebestyén Endre* és *Káta Gábor* emlékének szentelte, kiknek bővebb életrajzait, arcképeikkel együtt, a gyűlés a Munkálatokban megörökíteni rendelte.

A megnyitó közgyűlés még két általános érdekű előadást hallott.

Az egyikben nagy anatomusunk, *Lenhossék József*, ismertette az újabb időkben általános érdeklődést keltett Anthropologia fejlődését s elmondta annak mai állását.

A másiknál ily alkalomra jobbat és szebbet képzelni sem lehet.

Müller Kálmánnak époly ékesszólással elmondott, mint aminő aestheticával kidolgozott mesterműve, »Létért való küzdelmünk és a társadalom,« lebilincselte a hallgatóságot. A társadalomnak, a természettudományok ismerete nélkül alig felfogható törvényszerűségéről, Darwinismusról szól, kimutatván, hogy »közéletünket mi magunk teszszük aggasztóvá, hogy az nem a sors változatlan döntvénye, hanem hogy jövőnk a mi kezünkbe van letéve.«

Az ismerkedési estélyen kívül volt e gyűlésnek egy tudományos estélye is, mely minden tekintetben fényes volt. Fényes az előadásnál s fényes a világításnál fogva, mert *Szabó József* a történelmi geológiát projectiókkal illusztrálva elektrikai fényénél mutatta be.

A szakosztályoknak elvont tudományos előadásairól nem szölok s az orvosiak, a budai ásványvizcekről szölo számos értekezésen kívül majdnem kivétel nélkül olyanok, azaz nem hazai specialis viszonyokra vonatkozók voltak.

Ellenben a természettudományi előadások legnagyobb része a haza megismertetésére szolgáló adatokból állott. Ezekből kiemelendőknek tartom *Fridalászky János* előadását: »Hazánk faunájának gyarapodásáról 1869—1879;« *Szabó József* és *Molnár János* értekezését: »Bugyi község

határa talajneveinek geológiai, kémiai és physical vizsgálatáról;» *Staub Mór* ez credménycit »A phytophacnológiai megfigyelésekről;» és *Bernáth József* »Magyarország ásványvízi térképét,» mely a Munkálatokhoz van mellékelve.

A gyűlés egyéb ügyciből ki kell emelnem mindenekelőtt azon mozgalmat, mely az alapszabályok és az ügyrend megváltoztatására irányult.

Szily Kálmán és *Szabó József* tettek erre vonatkozó indítványokat. *Szily* (65. lap) a vándorgyűlések újjászervezésére egy ad hoc felkérendő bizottság által óhajtott tervet kidolgoztatni, s egyúttal kijelölte azon szakférfiak neveit, kik erre felkérendőek volnának, de ezzel egyúttal döntött indítványa sorsa fölött, mint alább a határozat szavaiból világosan látni fogjuk. *Szabó* csak a gyűlések kezelése körül óhajtott változtatást.

Szily indítványa a közülesi választmányban nagy vitát idézett elő. Többen, azok közt e sorok írója, már csak azért is elfogadandónak vélték az indítványt, hogy a gyűlésektől visszavonúlt számos jelesünknek az intézmény régi szervezete az elmaradásra ürügyül ne szolgálhasson, de kisebbségben maradtunk. A választmány az indítványt nem fogadta el, mert az ügyrend néhány év előtt megfelelőleg átalakítottat s az új szabályok által teremtett szerkezete a nagy- és szaküléseknek megfelel a vándorgyűlések feladatának. Továbbá »amennyiben az ügyrenden némi változtatások igényeltetnének, azoknak javaslatba hozatalára a nagygyűlés bír illetékes közeggel, a központi állandó választmányban, minél fogva önmegalázása nélkül idegen személyhez nem folyamodhatik.« (80. lap).

Hasonlóan határozott *Szabó* indítványa felett, mely lényegileg ugyanazt tartalmazta.

A közülés az állandó központi választmány e tárgyú javaslatait elfogadta.

Az elégedetlenség tehát megmaradt, de, mint az ötödik lapon idéztem, hatalmas tényezője lett az egészséges fejlődésnek, mert előretörékvés útján a jobblétet credményezte.

A többi közülesi ügyekből megemlítendő, hogy Kovács Sebestyén Endre 100 aranyas pályadíja a magyarhoni ásványvizek leírására dr. *Kovács Imrén*ek ítéltetett oda. Sajnos. hogy szerző e művére, nagy terjedelménél fogva, nem talált kiadóra. (A jegyzőkönyvbe tévedésből hiba csúszott be s Kovács mint a műsótár pályanyertese szerepel. 24. lap).

Batizfalvy pályadíja a műsótárra csak feltételesen kiadatni határoztatott.

Az országos közegészségügyi egylet eszméje már ezen gyűlésen megszületett, a közegészségügyi szakosztály *Szél Lajos* e tárgyú indítványát örömmel fogadta s *Dulácska Gézát* bízta meg a kérdés tanulmányozásával, hogy a jövő vándorgyűlésen tegyen jelentést az iránt, minő társadalmi humanisticus intézmények által volna a közegészség ügye előmozdítandó; nevezetesen lehetne-e és miként nálunk e czélból egyesületet létesíteni? (60. lap).

A gyógyszerészeti szakosztályban elhatároztatott, hogy a már fennálló magyar orvosi és természettudományi könyvkiadó-vállalat mintájára, magyar gyógyszerész könyvkiadó-vállalat alakittatik s alapszabályainak kidolgozásával az orsz. gyógyszerész-egylet központi igazgatósága bízott meg (63. lap).

Az állatorvos-egylet is ezen gyűlésen az állatgyógyászati szakosztályban született, s az alapszabályoknak bemutatott tervezete végig tárgyalvatván, alapúl elfogadtatott (72. lap).

Az Anthropologia rövid idő alatt nagy tekintélyre vergődött tana, egyetemeinken ekkor rendes tanszékkal még nem bírván, annak szüksége e gyűlésen lőn hangoztatva s a központi választmány megbízott, az e tárgyban czélszerűnek mutatkozó lépések megtételével (83. lap).

A gyűlés rendezői arról is gondoskodtak, hogy a szakférfiak a szakukba vágó tárgyakat együtt csoportosítva is megtalálhassák s e végből szak-kiállítást rendeztek a IV. kerületi reáltanoda épületében. A tárgyak 5 csoportban voltak kiállítva: 1. A gyógyításra való nyers termények és készítmények (droguák). 2. Hazai ásványvizek, gyógyszerészi s vegyi készületek. 3. Orvos-sebészi mű- és kötőszerek. 4. Természettani műszerek s természetrajzi gyűjtemények. 5. Orvosi s természettudományi könyvtár a szakirodalom legújabb műveiből.

A rendezés sikere a fáradhatatlan *Rózsay József*nek volt köszönhető, ki a kiállítást a Munkálatok számára le is írta (357—364).

Bár a főváros elég látni és tanulnivalót nyújtott, de azok számára, kik kirándulási helyeit is ismerni óhajtották, kirándulásról is volt gondoskodva, Gödöllőre és Visegrádra.

XXI. GYÜLÉS SZOMBATHELYEN.

1880. augusztus 24—27-ig.

A megelőző budapesti gyűlésen történtek hatása már nagy mértékben vehető észre ezen gyűlés Munkálatain; mert ha a közülési választmány Budapesten vissza is utasította a vándorgyűlések újjászervezésének ott javasolt módját, hogy t. i. annak tervezésére részben oly szakférfiak kéressenek fel, kik sem akkor, sem azelőtt a vándorgyűléseken részt nem vettek s azok ügye iránt érdeklődést nem tanusítottak; maga az állandó központi választmány komolyan neki látott az intézmény regenerálásának, mint azt az itteni közülés elébe terjesztett jelentésének következő szavaiól láthatni:

„A gyűlésnek gondos rendezését a XX. gyűlés határozata az állandó központi választmány kötelességévé tevén, első üléséből mindjárt tízes bizottságot küldött ki, hogy az ügyrendet átvizsgálván, véleményes jelentést bocsásson az állandó központi választmány határozata elé az iránt, minő változtatások szükségesek abban, hogy az utolsó nagygyűlésen felmerült kívánalmaknak elég tétessék.

Miután a 10-es bizottság az ügyrendet gondosan átbírálta és bővítette, javasolt változtatásai kapcsában szükségessé vált az alapszabályok módosítása is. Hogy ezen alapszabályok és ügyrend, nemcsak a választmánynak magának, de a nagy közönségnek s főleg a tudós világ igényeinek is megfeleljen, végleges megállapítás előtt megküldte azokat valamenynyi magyarországi tudós társulatnak, sőt egyes szakférfiaknak is azon kéréssel, hogy róla véleményt nyilvánítva, s azt vagy írásba foglalva beküldeni vagy arról egy ad hoc enquéten képviselőik által sziveskedjenek véleményüknek kifejezést adni.

Ezen vélemények, enquete, s a központi választmány gondos megvitatása alapján készült alapszabály és ügyrend-tervezeteket, szerencsénk van a vándorgyűlésnek tárgyalás végett bemutatni.* (31. lap).

Az alapszabályok és ügyrend ezen tervezetét a XXI. gyűlés, közülési választmányának beható tárgyalásai után a javaslatba hozott jelentéktelen változásokkal egyhangulag elfogadta.

Ezen új alapszabályokat a belügyminister 1881. július 16-án 33792. sz. a. vette tudomásul.

De a választmány már ezen XXI-ik gyűlést is, melyre 283 tag iratkozott be, a tervezett új ügyrend szellemében készítette elő s gondoskodott róla, hogy a gyűlés tudományos sikere is biztosítva legyen.

A helyi viszonyok rendkívül kedvezők voltak, mert az elnökül megválasztott püspök *Szabó Imre* a gyűlés sikereinek biztosításában csak oly buzgóságot fejtett ki, mint elődei, a mi neki fényes állásánál és közkedveltségénél fogva sikerült is.

S hogy mennyire felelt meg e nemes gondolkozású főpap feladatának, mint orvosok és természetvizsgálók gyülekezetének elnöke, s mennyire megegyezt a vándorgyűlések némely elleneinek azon szemrehányását, hogy ily heterogen állások megférhetlenek, bizonyítja lelkes megnyitó beszéde, melyből helyszüke miatt csak a következő sorokat idézem: »A tudomány csarnokának hazánkban felépítéséhez és gazdagításához habár csak egyszerűen napszámos minőségben is hozzájárulni oly szép és nemes foglalkozás, mely a nemzet minden fiának hűségére válik.

Mi mindnyájan az emberiség szolgálatában állunk s azon összhang létrehozásán fáradozunk, mely a szellemi és physical embert egész egyedé, rendeltetésének elérésére képessé teszi. Szép és nemes feladat, méltó, hogy megoldására mindnyájan válllvetve törekedjünk. ...«

Tovább élénk színekkel ecsetelve a népünk hiszékenységen burjánzó kuruzslást, így folytatja: »Bizonyára nem culturállamba való állapot; melynek kifolyása az is, hogy a körorvosi intézménynek életbe léptetése, daczára, hogy szentesített törvény által lett megparancsolva, csak nehezen és több helyen kirívó szűkmarkúsággal lett fogantatva. Pedig nem tagadhatjuk, hogy az egészségügy, ha valahol, nálunk bizonyára, nemzeti tekintetben is életbevágó fontossággal bír.«

Majd ismét a természettudományokról szólva, sajnálattal vallja be, hogy nem tarthatott lépést a XIII. Leo pápa által az ezek tanulmányozására felállított mértéket, ki ezt mondá: »nihil esse utilius, quam naturae arcana diligenter investigare et in rerum physicarum studio diu, multumque versari.« (Semmi sem hasznosabb, mint a természet titkait szorgalmasan fűrkészni, s a természeti dolgok tanulmányozásával sokáig és sokat foglalatokodni).

Végül jelezve saját álláspontját kijelenti, hogy »tiszteljük az egyéni vélemény-szabadságot; tűrjük az ellenvéleményt; s várjuk be az igazság elmaradhatlan diadalát!« s ennek folyományaként ezzel zárja be nagy tapsvihartól kísért lelkes beszédét »Vizsgálódjanak, kutassanak a tudomány, — szeretet és az emberiség közjaváért, lángoló lelkesedéstől áthatva, fáradsatlan kitartással. Keressék az igazságot, és ha megtalálják, tegyék azt a haza és emberiség közkincsévé. Az igazság diadala legyen fáradozásaik jutalma!«

Az elnök odaadó buzgóságán kívül nagy mérvben hozzájárult a gyűlés sikereihez Szombathely város lelkes értelmisége és előljárósága. Igazolja ezt a gyűlés tagjainak emlékül adott, ez alkalomra írt városi monographia előszava, melyben a könyv szerzője *Kunc Adolf* a gyűlés előzményeit írja le. A monographia öt fejezetben magában foglalja: 1. a város

hely- és földrajzi ismertetését s természeti viszonyait; 2. a város történetét és helyhatósági életét; 3. a vallási és egyházi; 4. a közművelődési állapotok leírását; 5. pénzforgalmi intézeteit, gazdaságát, kereskedését és iparát. A műhöz két nagy tervrajz és a város fényképe van mellékelve.

A megnyitó közgyűlés második beszéde emlék-beszéd volt *Kovács S. Endre és Kátai Gábor* felett, kiknek életrajzát s arcképeit már a megelőző budapesti gyűlés is Munkálataiba felvételni rendelte. *Szabadfy János* a gyűlés alelnöke a részvételtjes szó közvetlenségével adózott a két érdemes férfiú emlékének azon gyűlekezetben, mely őket a közügyért oly sokszor hevülni és másokat buzdítani látta.

Ugyanezen közgyűlés nyomban ezek után örömhíreket is hallott.

Ugyanis Szombathely város polgármestere, *Grimm Károly*, a lelkes közönség üdvözlete mellett, a város nevét a vándorgyűlések történetében megörökítendő, 100 aranyat adott a város nevében pályadíjra, melynek megállapítását az állandó központi választmányra bízta.

Hasonló nagylelkű adománynyal lepte meg a vándorgyűlést herczeg *Batthyányi Gusztáv*, ki 100 aranyat természettudományi pályadíjra adományozott, melynek megoldásánál Vas megye különös figyelembe vétessék.

A régi pályadíjak közül a Batizfalvy-féle 300 ftot ezen gyűlés ítélte oda véglegesen dr. *Barts József* classicus orvos-gyógyszerészeti műszótárának.

Közérdekű előadást a megnyitó közülésen *Balogh Tihamér* tartott a járványok okairól, ily cím alatt: »A parányi gombák jelentősége a fertőző betegségeknek,« igen ügyesen s tetszetős alakban mondván el a nagy közönségnek mindent, a mit akkor a tudomány a járványok okairól tudott, s összehasonlítva az ókor borzasztóan pusztító nagy járványait századunk szelidebb járványaival, mit részben az egészségügy rendezettebb voltak, a természettudományi ismeretek terjedésének s az emberek észszerűbb életmódjának lehet köszönni, ráutal arra, hogy nálunk mily sokat törődnek a barmokkal és mily keveset azzal, hogy az emberi járványok ellen a kellő óvintézkedések megtétessenek, ezzel végzi: »Ha közegészségi tekintetben a hagyományos közöny meg nem török: attól tartunk, hogy azok, kik politikát csinálnak, de a nemzet physical jólétével mit sem törődnek, egyszer csak arra ébrednek föl, hogy a politica főtényczójét — az erőteljes népet hiába keresik.«

A szakosztályok megnyitása már az új tervezetű ügyrend értelmében, a megnyitásukra előre felkért szakférfiak megnyitó beszédeivel, úgynevezett adreszszeri történt.

Az orvosi szakosztályt *Rózsay József* nyitotta meg »Visszapillantás az orvostan újabbkori haladására« czimű előadásával.

Ezen osztály előadásaiból mindenek előtt hármat emelek ki, melyek különösen alkalmasak voltak ily gyűlekezet elé. Ezek: *Dubay, Hochhalt* és *Pollák* referáló előadásai: a gümőkór elmélet legujabb álláspontja, — a ronszoló toroklob mai állása, — és a bujasenyv gyógyításának legujabb állásáról.

Kiemelendő továbbá *Weszelovszky Károly* »a gyermekek halandósága Magyarországon« czimű szintén referáló statistikai nagy tanulmánya (120. 236. lap), mely igen sok graphicus képpel ellátva nem csak Magyarország szomorú viszonyairól nyújt kellő felvilágosítást, de összehasonlítja azokat Európa többi államaival is, tiszta fogalmat alkot Európa népesedési viszonyairól. A jeles s valóban óriási kitarással összeállított nagy munkának

csak szerény címe hiányos, a mennyiben szerző nem csak a bajról, de annak okairól és gyógyszeréről is szól, csak hogy — mit már mi orvosok különben is megszoktunk — süket füleknek. Az általunk nyilvánosságra hozott egészségügyi botrányok felett feljajdul mindenki, — 3 napig szól rólok a sajtó is, és azután marad minden úgy a mint volt.

Weszelowszky tanulmányának számokkal bebizonyított s háromszorosan vastag betűvel hirdetett szomorú eredménye, hogy: „*Magyarország csecsemői vagyis első évi, különösen pedig öt éven aluli gyermekhalandóságának jelen állapota a lehető legrosszabb, a mennyiben az még hat százalékkal nagyobb mint Spanyolországban, mely a külállamok között a legnagyobb halálozást mutat*», (125. lap) vajmi keveset foglalkoztatja államférfiainkat. Mi orvosok pedig nem tehetünk róla.

Az orvosi értekezésekből még egyet említek, *Géber Ede* »egy epithelioma molluscum (Virchow) universale esetét« közli, tanulmánya alapján kimutatván, hogy a bőrnek ezen megbetegedése, melynek lényegéről a nézetek oly nagyon eltérők voltak, az interpapillaris retesetek túltengésében, a sejtbennek hyalin elfajulásában és a kéregreteg elszarusodásában áll. Az előadást két igen szép táblarajz még érthetőbbé teszi.

Az összesített természettudományi szakosztályt *Szabó József* nyitotta meg a *geológiai tájékozásokról* szóló előadásával, melyben kifejtve előbb a geologia viszonyát sok egyéb tanhoz, hangsúlyozza annak szorosabb összefüggését a közegészségi és földmívelési viszonyokkal. Majd áttérve a petrographiára, elmondja annak újabb vívmányait a mikroszkop és a mikrochemiai eljárás segélyével. Geológiai társulatunk, annak selmeczi fiókja és geológiai intézetünk működésének ismertetése után elmondja, hogy mikép lehetne ezek ügyein lendíteni. Összehasonlítja, hogy mily arányokban áldoz államunk a tudományra, viszonyítva másokhoz. Például: a mi földtani intézetünk évi dotációja 1880-ban 28000 ft volt; míg az észak-amerikai egyesült államok a Colorado felvételével megbízott geológiai intézetnek évi költségül százezer dollárt adtak. Végül szól még a geológiának befolyásáról a történelemtől, mely az úgynevezett történelem előtti korszakot illetőleg egészen reá támaszkodik.

A physikai szakosportot *Jedlik Ányos* nyitotta meg »a természettani ismeretek fejlesztése és gyarapítása végett a természetvizsgáló részéről megkívántató kellékekről« szóló beszédével. Értekező szerint e célra megkívántatik: 1. a kiszemelt tárgynak józan észlelése, 2. kitartó szellemi érdekelttség, mihez csatolja az anyagi érdekelttséget a tárgy hasznosítása szempontjából, 3. a cél elérésére megkívántató segédeszközök és készülékek alkalmazása. 4. E készülékek megszerzésére mellőzhetlen áldozatkészség. Mindezek tárgyalását a villamtan fejlődési történetével világította meg. A szakosztályoknak a Munkálatokban megjelent természettudományi előadásai egynek kivételével mind a hazai viszonyokra vonatkozóak voltak. Így: *Borbás Vince* értekezése: Jellemző adatok Szombathely flórája ismeretéhez, — és a Munkálatokban képen is bemutatott új róza fajnak, *Rosa Szabói* Borbás, ismertetése. Hazánk flóráját jellemző e csinos róza Zala, Veszprém, Baranya és Verőcze megyében tenyészik. *Madarász Gyula* előadása, a Magyarországon előforduló Czinkefélék kóborlásáról s *Chernel Kálmán*: Madaraink vándorlásáról. Végül *Platzer Ferencz* értekezése: a selmeczi bányákban előforduló némely kőzetek szilárdságáról.

Ezeket kívül említésre méltó még a természettudományi előadásokból kettő: a szakosztályban tartott előadás a telephonról, újdonságánál, s a

nagy közönség előtt a székesegyházban bemutatott Foucault-féle inga-kísérlet ritkaságánál fogva. Mindkettőt *Kuncz Adolf* magyarázta. A telefon alkatrészeinek megismertetése után, megmutatta annak gyakorlati alkalmazását, a Szombathely és Herény közt felállított, 2 kilométer hosszú huzalon. Nem csak az éneket, de a beszédet is egészen tisztán hallgatta rajta az összes hallgatóság. Ez a kísérlet aligha nem az első volt az országban ily távolságra.

Az inga kísérletnek bemutatása és megmagyarázása által, melyet itt ezernél több ember hallgatott és látott, alkalma volt azoknak, kik a physicalis geographia elemeiben egy kis jártassággal bírtak, a föld tengelye körüli forgásának szemmel látható szép bizonyítékát szemlélhetni. Ezen ritka kísérletet a Munkálatokban ábra örökíti.

Ki hitte volna harmadfél száz év előtt, hogy azon tan, melyért Galileo Galilei az inquisitio elé s onnan börtönbe került, 1880-ban pap, az Isten házában végrehajtott kísérlettel fogja bebizonyítani. Erre is elmondhatjuk, de a világ rendjére: E pur si muove!

Ezen szép nyilvános előadáson kívül még más kettőről is gondoskodott a rendezőség. Mindkettő helyi érdekű is lévén, annál nagyobb tetszésben részesült.

Inkey Béla jeles geologunk Vas megye földtani viszonyainak vázlatát mutatta be szóval és képen.

Vonzó előadásából, melynek részleteibe bocsátkozni igen nehéz volna, csak két tételt idézek:

»A megye észak-nyugati részében kimagasló kőszeg-borostyánkői hegység az Alpok középtengelyének függeléke; az egyes palaszigetek (Gyepü-Füzes, Német-Ujvár és Szerdicza vidékén) a gráci devon folytatásaként tekintendők; a megye nyugati vidéke a gráci öböl neogen kitöltéséhez csatlakozik és evvel együtt a magyar medencze harmadkori szegély képződményeknek legnyugatibb részét képezi; ellenben a megye keleti oldalán ennek a medenczének diluviális kitöltése veszi kezdetét.

Ettől a földtani szerkezettől függ szorosan és szükségképen a vidék földrajzi alakulata és domborzata« . . .

A vas megyei devon annál érdekesebb, mivel egyrészt az egyedüli hely Magyarország egész területén, hol ez az ősi képlet biztosan ki van mutatva.

A másik nyilvános helyi érdekű előadás a gyűléshely régi történetéből volt véve.

De *Lipp Vilmos* értekezése »Vázlatok Savaria (Szombathely) közéletéből« sokkal többről szólt, mint a mennyit előadásának címe ígért. Nem csak a rómaiak Savariáját, a mai Szombathelyt, ecsetelte a reánk maradt leletek alapján, de ügyes kézzel belenyulva a római nagy birodalom történetébe, kimutatta azt is, miért foglalták el a rómaiak a Duna-tartományokat és mily szerep jutott Pannoniának a római birodalom háztartásában.

Az 50 és 54-ik év közt alapított Colonia Claudia Savaria a Noricumból a Feldunához vezető katonai útvonal közepére esett s igen fontos szereppel bírt, mint csapat összpontosító és élelmező hely. Ebből kifolyólag rövid idő alatt Felső Pannonia székhelyévé lett. Mint ilyen csakhamar a római cultura magas fokára emelkedett s mintegy 10000 lakossal bírt. Savaria körülbelül 400 évig létezett. Hanyatlása a római császárokéval együtt kezdődött, míg Attila hadai végleg romba nem döntötték. Hogy mai culturája újból nagy, azt a XXI. gyűlés látta.

A vándorgyűlés többi mozzanataiból kiemelendők:

A gazdasági szakosztályban oly eszme pendített meg, mely lassanként érlelődik. *Sikor József* »az állatgyógyászat hazánkban« című előadásában ráutalván ennek nemzetgazdasági rendkívüli fontosságára, de egyuttal nyomorult állapotaira kérte a gyűlést, abbéli indítványának pártolására, hogy az állatorvosok ember-orvosokból képeztesse.

Az állatorvosi qualificationnak ilyen foka nem követeltetik még ugyan, de odáig már eljutottunk, hogy csak 6 gymnasialis osztályt végzett növendék léphet ily pályára s maholnap alkalmasint már az érettségi vizsgát is fogják követelni tőlük. Innen meg már csak egy lépés van Sikor óhájának teljesültéig.

Indítványának indokolásában igen sok alaposság van. Hátha még azt is tudta volna, hogy a járási és községi szolgálatba lépő ember-orvostól, ki most már az állatjárványtant sem tanulja, ott, hol állatorvos nincs, az állatorvosi hivatalos teendőket mindenütt megkövetelik s ő azokat teljesíteni köteles. No, hogy ennek a mezőgazdaságból élő ország mily hasznát látja, azt fejtegetni felesleges.

Az állati védhimlőnyirknak országos intézetben való termelése újból sürgettetett.

A helybeli humanisticus intézetek megtekintésére kiküldött bizottság a szemlérlől kedvező jelentést tett.

Az országos orvosi segély-egylet ezen vándorgyűlésen alakult meg. (Napi Közlöny 14. 34. lap.)

A vasmegyei gazdasági egyesület szarvasmarha és tejgazdasági eszköz-kiállítását rendezett.

A vasmegyei régészeti egyletnek a püspöki palotában elhelyezett muzeuma a tagok számára az egész gyűlés tartama alatt nyitva állott.

A gyűlés befejezte után több társas kirándulás rendeztetett. A tarcsaborostyánkőinek, mely magyarázatul szolgált *Inkey* fentebb említett geologiai előadásához, leírását a Munkálatok végén olvashatni.

A tarcsai fürdőben a gyűlés tagjai a tulajdonos gróf Batthyányi Károly vendégei voltak. Innen »mindenki azzal a meggyőződéssel távozott, hogy megérdemlett emelkedéséhez egyébre nincs szüksége — egy vasutnál.«

De külföldre is kirándultak a gyűlés tagjai, a szomszéd Gleichenbergbe, a hová őket a fürdő igazgatóság meghívta s hol nagy előzékenységgel fogadtattak.

A gyűlés emlékére Szombathely városa érmet is veretett.

Szombathelyről vándoraink csakugyan azon meggyőződéssel tértek haza, hogy igazak voltak az elnöklő püspök búcsúszavai, midőn ezeket mondá:

»Vigyék el magukkal a meggyőződést, hogy mi itt, hazánk véghatárán híven őrt állunk. S ha megtörténik is, hogy a szomszéd magas hegyekről felénk áramló hideg szél megfagyasztja terményeinket, de szívbőlünk a honszeretetet lehűteni soha, soha nem fogja.«

XXII. GYŰLÉS DEBRECZENBEN.

1882. Augusztus 23—27-ig.

»Nem szemlélhette Debreczen város utatokat tovább anélkül, hogy azt ne mondta volna: jertek ide hazaszeretet vezérszavai után járó vándorok.«

dor-tudósok, jertek az ország szívére! »Igy üdvözölte a gyűlés buzgó titkára, Debreczen hű fia, *Zelizy Dániel*, a Napi Közlöny homlokán az ország szívébe siető vándorokat, kik 304-en sereglettek össze, hogy a legmagyarabb város haladásának, lakói gyakorlati gondolkodásának és a legmagyarabb cultura fejlődésének örüljenek.

A gyűlés tisztikarának szerencsés megválasztása előre biztosította tudományos sikereit.

Nagyérdemű elnöke, a tiszántúli ref. egyházkerület aranyaszáju püspöke, *Révész Bálint*, a gyűlést megnyitó beszédében mindenekelőtt fájdalommal és kegyeletos tisztelettel elmerengett a mult szombathelyi gyűlés elnökének, néhai dr. *Szabó Imre* püspöknek emlékezetén, mely szívünkben s a vándorgyűlések évkönyveiben élni s maradni fog örökké!

Azután áttérve intézményünk multjára, céljaira és eszközeire, utóbiákat így ecseteli:

»Míg a tudományok csak az ó-kori bölcsék zárt iskoláiban, később pedig a világtól elszigetelt kolostorok sötét falai közt műveltettek és tanítottak, hasonló volt az eredmény a sírbolti mécshez, vagy a templomi vestatűzhöz, melyek bár nem aludtak ki, de világuk a zárt helyen kívül nem hatott. . . .

Csak amit a Mester mondott apostolainak: »menjete és tanítsatok minden népeket« — csak ez egyedüli útja és módja az ismeretek sikeres terjesztésének, kivált ha ehhez még a társulás is járul, mely egyesek tehetségeit, ismereteit összeölelve, a lángelméket a középszerű észtehetségekkel érülködésbe hozva, a szerepeket szakonként kiosztva, a verseny sorompóit megnyitva, a működés terét csupán egy városhoz nem kötve, oly eredményt képes felmutatni, melyet egyesek megközelíteni sem képesek. S épen e kettős missziót töltik be a vándorgyűlések. Mint ahogy a vízcespekből patakok, a patakokból folyamok, a folyamokból tengerek növekednek: úgy foglalnak az időnként más-más városban tartott vándorgyűlések nagyobb-nagyobb tért, úgy tesznek több-több hódítást a tudomány számára.

Míntha mindenütt, hol a vándorgyűlések tartatnak, egy-egy tudomány csarnoka építtetnék, vagy míntha pásztortűzek gyűlnának fel még a pusztákon is, melyektől távol állanak a tanintézetek világítótornyai! míntha azoknak is, kik nem keresik, helyökbe vitetnék a tudományok tára. Így aztán terjed s lassanként népszerűvé lesz a tudomány, mely előbb csak avatottabb lelkek birtoka vala.«

A gyűlés társelnökéül megválasztott gróf *Degenfeld Imre*, a közügynek egyik leglelkesebb főúri napszámosa, ki méltán mondhatta magáról a közüléshez intézett levelében, hogy »több oldalról igénybevett munkásság által megfáradt testének« üdülésre van szüksége, — a gyűlésben részt nem vehetvén, céljai előmozdítására 100 aranyat adott pályadíjúl a gyűlés rendelkezésére.

Debreczen város és Hajdúvármegye közönsége pedig monographiákat adott emlékül a gyűlés tagjainak.

Debreczennek 920 lapra terjedő egyetemes leírása méltó mű, úgy a nagylelkű adományozó közönséghez mint íróihoz. Húsz szerző külön-külön szakszerű munkájának tekinthető e vaskos kötet, melyet *Zelizy Dániel* ügyes keze szedett s állított össze, ki egyéb, leginkább az iskolákra vonatkozó czikkein kívül »Debreczent mint alföldi magyar város«-t írta le benne.

Leírásából, mely a nagy műnek mintegy tartalma és összegezése,

csak a legérdekesebb tételt említem, hogy: Debreczennek 51 elemi iskolája van. Az ilyen város, mely a közművelődés ügyét így fogja fel, nagy jövőnek néz elébe.

Nem kevésbé érdekes a másik, emlékül kapott monographia: Hajdumegye leírása, melyet szintén számos (12) szerző közreműködésével Varga Géza főorvos szerkesztett. E mű különösen azért nevezetes, mert az alakulás és megszilárdulás korszakának küszöbén álló új, akkor még csak öt év óta fennállott törvényhatóság eredetét s rövid történetét tárgyalja s ritka érdekes adatul fog az utókornak szolgálni, a minővel egyetlen más vármegye sem dicsekedhetik.

E műben nagy figyelemre méltó a régi Hajdu-kerület története, mely a könyvnek majdnem felét teszi ki s hű képet nyújt a Hajduk gondolkozásáról. A történet írójának, utolsó főkapitányuknak *Sillye Gábornak* alább idézett zárszavából látni fogja az olvasó, hogy mily szerepük volt a derék Hajduknak nemzetünk történetében, s hogy fogták ők azt fel. *Sillye* így szól:

»Ha visszatekintünk a Hajduknak s a Hajduvárosoknak közel háromszázados multjára, egy körülmény vörös fonalként vonul keresztül ezen annyit zaklatott néposztály viszontagságos életén: hiába áldoztak annyi vért és vagyont a hazért, a po'gári és vallási szabadságért s a nemzet függetlenségeért, mégis a hazai kormányok folytonosan üldözték őket; firól-fira, századról-századra adta át örökségül egyik kormány a másiknak a hajduk elleni ellenséges indulatot, s az azok megsemmisítése iránti törekvést, a mint ennek igazolásául számos adatokat soroltunk fel ezen munka folyamán; és a kormányoknak ezen rossz akarata tetőpontját érte a magyar királyi helytartótanácsnak 1824. nov. 30-ról k. intézvényében, melyben nem tekintve a hajdukat védelmező számtalan törvényeket, nem a kétségbevonhatlan érvényű s királyoktól és fejedelmektől kiadott adománykiváltság- és védleveleket: a hajduk csaknem páriákká aljasítottak le. Lehet-e csodálkozni aztán, ha ők igyekeztek minden utat és módot megkísérteni, melyen életüket és vagytonokat védelmezheték. Beszélhetett a koronás király az ő kiváltság- és védleveleiben a hajduk jogainak oltalmára, az soha figyelembe nem vétetett; mert a kamara és kormány érdekei azt kívánták, hogy a hajduk üldöztessenek, s ha lehet utolsó fillérből is kifosztassanak.

Ezen abnormis állapot megszüntetése tekintetéből utolsó kísérletül a Hajdukerület volt főkapitánya a kormányhoz és országgyűléshez intézett, s ezen munka VII. fejezetében említett fölterjesztésében elmondott mindent, mit a hajduk érdekében szíve és lelke sugalt, elmondta mit hivatalos állása és kötelessége parancsolt, és elmondta úgy, mint előtte senki el nem mondta, és utána még kevésbé fogja elmondani; előre érezte, sőt mutakozó előjelek folytán csaknem meg volt győződve, hogy azon munkát hattyudala lesz a szegény hajduknak, és ő utolsó főkapitánya a Hajdukerületnek, de legalább bizonyosságot fog tenni arról, hogy volt egy ember, ki könyeket hullatott a síron melyben egy annyit szenvedett és jobb sorsra érdemes néposztály el van temetve Zárszavaiban esedezett, hogy a népeit szerető és boldogító magyar király, és a törvénynek és igazságnak rendíthetetlen bajnoka az országgyűlés, az írás szavaival mielőbb így vigasztalja meg az annyit szenvedett hajdu népet: »meghallottam a te imádságodat, láttam a te siralmadat, ime én meghosszabbítom a te életedet.«

Kérése most az egyszer meg is hallgattatott, mint felebb elő van adva, csak hogy kérésének ezen teljesítése halálos ítélet volt: a Hajdúkerület az 1876. XXXIII. t. cz. által Hajdumegyévé kerekített ki, de ezáltal a hajdu nép kitöröltetett az élők sorából.»

Megtaláljuk továbbá e könyvben a Szabocs- és Bihar megyékből az új Hajdumegyébe bekelezett községek történetét s a megye természeti, közegészségügyi és társadalmi viszonyainak ismertetését.

Az említett két monographián kívül még egy mű látott a gyűlés alkalmából napvilágot: »a debreczen-biharmegyei gyógyszerésztestület III. kerület IV. járás gyógyszerértái, testülete és egyletének története alapításuk óta,« melyet a debreczen-biharmegyei gyógyszerész testület jeles titkárával dr. *Rothschnek Emil*rel íratott s a gyűlés tagjainak emlékiül adott.

E mű kútfő lesz a magyar gyógyászat történetében. Tárgyán kívül, melyet kimerítve közöl, szól még a gyógyászatról is Debreczenben, Nagyváradon és vidékén, kezdve a mythologiai korszaktól.

Ennek történeti korszakából érdekes adat van benne Debreczen egyik legnagyobb fiának, *Csokonai Vitéz Mihálynak* apjára vonatkozólag, ki ott seb orvos (az akkori nyelven borbély) volt. Midőn ugyanis 1772-ben a polgárok közé és czéhbe való bevétele miatt folyomódott, a városi tanács azt végezte, »hogy miután 1725-ben a tanács által kiadott rendszabály kilenczre szabta a borbélyok számát s annak szaporítása a Tanács tetszésére hagyatott, ez maradjon s várjon instáns, míg valamelyik borbély meghal.«

A legelső gyógyszerértár Debreczenben a városi tanács 1670 vagy 1680 táján állította. Ugyan ezen időre esik az első nagyváradai gyógyszer-tár felállítása.

A megnyitó közgyűlésen ez alkalommal a debreczeni orvos-gyógyszerész-egylet gyásza nyilvánult, egyik legjelesebb tagjának, a kitűnő ember, hazafi és orvos, 1848-iki városi főorvos, *Kain Albert* elhunytá alkalmából, kiről *Popper Alajos* igen meleg szavakkal emlékezett meg. *Kain* intézményünknek is nagy pártolója volt s őt vándorgyűlésen vett részt.

Közérdekű előadást kettőt hallott az első közgyűlés.

Az első egyik legkitartóbb, legteljesebb veteránunk *Török József* tanár tartotta, ki szintén azon kevesek közül való, kik az intézmény alakításakor, az első gyűlésen már ott voltak s azóta sem szűnt meg az intézményért s annak céljaiért buzgólkodni. Jelen alkalommal »a magyar birodalom meteoritjeiről« értekezvén, elmondta ezen kőbőr égi testek történetét, osztályozását s bemutatta és megismertette az egész földkerekség unicumát a *kabai meteoritet*, mely a széntartalmú meteoritek eddigi egyetlen képviselője.

E meteorkő (mely 1857. ápril 15-ikén esett le), midőn azt a kabaiak a debreczeni főiskola iránti kegyeletből *Törökhöz* beküldték 5¹/₄ fontot nyomott. A bécsi muzeum a maga számára követelte, azt állítván, hogy az ilyen leletek az osztrák birodalomban a koronát illetik, de Debreczenből azt felelték neki, hogy Magyarországon a korona ilyen jogáról semmit sem tudunk s megtartották a meteorkövet, mely most a főiskola gyűjteményének díszét képezi.

Ebben a meteoritben a vegyelemezés a földi viaszhoz hasonló szerves vegyületet is derített ki, mely eddigelé másban még nem találtatott.

A másik közérdekű előadást *Bádogh Albert* tartotta »az átöröklésről és öröklékenységről,« korszerű intézés volt ez, melyben szerző a társadalom-

nak megmagyarázta, hogy »testi vagy lelki fogyatkozásaink, kóros hajlamaink vagy betegségeink elődeink idegrendszerének clerótlenedésében vagy vérvegyületének megváltozásában lelik forrásukat.«

A bezáró közgyűlésen e sorok írója tartott közérdekű előadást »hazánk gyógyvizcinek értékéről és értékesítéséről,« melyről már a 18-ik lapon volt szó.

Az estélyeken tartott népszerű előadások közül *Antolih Károlynak* »a villanszikra rajzairól és a villám hatásairól« tartott mutatóványos előadása, melynek alkalmával minden szemképráztató kísérlet a legfényesebben sikerült, egyik fénypontja volt a gyűlésnek. Az ilyen tanulságos előadás haszna megbecsülhetetlen. Az előadás befejeztével kitört óriási tapsvihár csak igen gyenge kifejezése volt, a természet zsúfolásig megtöltött közönség hálaérzetének a tudós és ügyes tanár iránt.

Kiss Károly népszerű értekezése »Hatvani debreczeni tanárról« helyi érdekénél fogva is lekötötte a közönség figyelmét. Előadó bemutatja Hatvanit, (a magyar Faustot) kit *Arany s Jókai* megörökítettek, valódiságában mint jeles physicust és tanárt, ki korántsem volt oly ördögös, aminőnek a róla szóló mondák hirdetik. Ezeknek történelmi alapjuk csak annyi lehet, hogy Hatvani, ki első adta elő a physicát kísérletekkel, ezek által annyira hatott a fiatalság fogékony kedélyére, miszerint ezek készek voltak őt, mint mystikus alakot az utókor előtt emlékeztetéssé tenni. A mondák szerzője legnagyobb valószínűség szerint Kazinczy Sámuel hajdukerületi főorvos volt.

Fenti kettőn kívül volt még két tudományos estély. Az egyikben *Wéber Antal* beszélt »a földrengésekről,« a másikon rögtönözve montedegói *Albert Ferencz* »a csillagokról.« Mindkettőt a közönség igen nagy tetszéssel fogadta.

Az orvosi szakosztályt *Török József* nyitotta meg »az orvosi tudományok legújabb vívmányairól« szóló előadásával, melyben az antisepsisről, az antipyresisről, a gümőkórnak akkor fölfedezett bacillusáról szólt. A természettudományi szakosztálynak *Hunfalvy János* által elmondott megnyitó előadása »az éghajlat változásáról« a tárgyat minden oldalról teljesen kimerítő munka volt, melyet közkívánatra a vándorgyűlés külön füzet alakjában is forgalomba bocsátott.

Ezen szakosztálynak honismertető előadásai voltak: *Borbás Vinczéz* »Vas megye flórájáról« mely azonban csak igen rövid kivonatban a jegyzőkönyvben olvasható, továbbá *Biró Lajos* és *Kowarz Ferdinand* értekezései, az én gyűjteményem zemplénmegyei Coleopteráiról és Dipteráiról.

De egy angol vendégünknek itt tartott kiváló előadását sem hagyhatom említetlenül. *Rodwell J. F.* a Marlborough College tanára »a jelenkori vulkanológiáról« értekezett. Bár előadását kevesen értették, de nyelvünkre fordítva a Munkálatokban ritka érdekléssel bír, mert oly ember tapasztalatait tartalmazza, ki ismételve nézett a Vesuv, az Aetna, a Stromboli és Vulcano Kraterjeibe és a Hekla geyzirjeibe.

A gazdasági osztály tárgyalásait *Király Ferencz* nyitotta meg a »felső Tiszavidék közgazdasági jelen helyzetéről« szóló előadásával, melyben felsorolta mindazokat, melyek ezen vidék közgazdasági viszonyainak alakulására a közelmúltban elhatározó befolyással voltak és melyekkel e nagy vidék mezőgazdaságának, iparának és kereskedelmének különösebben kellett és még ez időszert is küzdenie kell.

A gyűlés többi ügyeiből kiemelendő, hogy: a helybeli emberbaráti intézetek megtekintésére kiküldött bizottság, jelentésében a kórházra vonat-

közölg azt mondja, hogy ha föl nem világosították volna arról, hogy új kórház építése van tervben, indítványozta volna, hogy a város, mely culturalis czélokra oly sokat áldoz, kéressék fel, hogy a szenvedő emberiség ügyéért is hozzon áldozatot;

a XXI. gyűlés határozata értelmében, hazánk ásványvizci érdekében, az ásványvizi bizottság újból megalakított s utasított, hogy működéséről a gyűléseknek jelentést tegyen;

határozatott, hogy tekintettel a vándorgyűlések pénzügyére, a Munkálatokba ezentúl csak az elnöki beszédek, jegyzőkönyvek, jelentékeny okmányok s a tudományos estélyeken tartott előadások vétessenek fel egész terjedelmökben, a többi felolvasásoknak csak a szerzőkkel egyetértőleg összevont szövege közöltessék; s az esetleg felmaradó pénzekből pályanyertes művek kiadása segélyeztessék.

Kirándulás csak egy volt, a pallagi földműves iskolába Debreczen határában. A Hortobágyra tervezett kirándulás elmaradt, mert a személyenként fizetendő összeg egy napi kirándulásra kissé magasra volt szabva.

XXIII. GYŰLÉS BUZIÁS-TEMESVÁROTT.

1886. Augusztus 22—26.

Ez alkalommal nem először élveztük e két érdekes gyűlési helynek szíves vendégzeretétét. Már 1843-ban gyűltek itt össze elődeink először, Temesvár törvényhatóságának meghívására. A másodízben tapasztalt szíves látást, sajnos, hogy alig lehete viszontlátásnak nevezni, mert a 43 évi időköz keveseknek engedé a viszontlátás örömét megélhetni. De mint lelkes elnökünk, id. *Ormós Zsigmond*, ki oly szerencsés volt, hogy mind a két gyűlésen résztvehetett, elérzékenyülten mondá: társulatunk egyik indoka a természetes vonzerő kényszerűségében rejlett.

A nagyon tanulságos és élvezetes két itteni gyűlés közt az volt a különbség, hogy az első Temesvár hívta meg; az Temesvárt kezdődött és Buziáson végződött — ezt meg Buziás, illetve tulajdonosa, a közalapítvány igazgatósága hívta meg; ez Buziáson kezdődött és Temesvárt végződött.

A további különbség a két hely időközi óriási haladásában rejlett. Eltekintve a város nagymérvű felvirágzásától és Buziás fürdőjének a mai kor kívánalmainak megfelelő berendezésétől, mit *Trefort* miniszter buzgalmának köszön, mindkét hely közegészségi viszonyai is kedvezőbbre fordultak, az 1843-iki vándorgyűlés által sürgetett s időközben fogatosított vízszabályozások, mocsarak lecsapolása, továbbá környéküknek ékes parkokká való átalakítása által.

Ezen gyűlés az 1884-iki európai cholera és 1885-iki országos kiállítás miatt a megelőző debreczeni gyűlés után csak 4 év múlva tartatható meg, mely hosszú időköz az állandó központi választmány annál buzgóbb tevékenysége töltötte ki.

Csak 231 tagja lévén, e gyűlés, ha nem is a legnépesebb és legmozgalmasabb, de kétségkívül a legfényesebbek és legsikerültebbek egyikeként mondható, mi nagy részben a gyűlés két elnöke: id. *Ormós Zsigmond* temesi főispán és *Brankovics György* g. keleti szerb püspök, (most már patriarcha) vonzó személyiségeinek is köszönhető volt.

A gyűlést tényleg vezető elnök *Ormós*, ki már az I. és XVI-ik gyűlésben is nagyon tevékeny részt vett, ez alkalommal oly megnyitó és bezáró beszédekert mondott, melyek a legfontosabb közérdekű értekezések számára mehetnek. Megnyitó beszédében Buziáson, kiemelve a természet-tudományoknak mérvadó befolyását az emberiség jólétére, azok különféle ágazatainak legújabb haladását egyenként tárgyalta. Azután áttért a gyűlés hely, Buziás történetére s tanulmányai alapján kimutatta, hogy azon állítás, miszerint a fürdőt már a rómaiak »Centum putci« név alatt ismerték volna, semmi alappal nem bír. Buziáson római építkezési maradványoknak semmi nyoma. De kimutatta a Buziás eredetéről szóló többi mondák alaptalanságát is.

A fürdő története ott kezdődik, midőn a község, melyben a források a házak és udvarok közt elszórva fakadtak és használatlanul elposványosodtak, 1808-ban a kir. közalapítványi uradalom birtokába ment át; de jelenlegi állapotát s megfelelő berendezését kizárólag *Trefort Ágoston* miniszternek köszöni, a miért »szívesen és keblünk mélyéből csatlakozunk a hála és köszönet azon érzelmeihez, melyeket ezen kies fürdőhely derékpolgárai *Trefort* miniszter úr iránt tanúsítottak, midőn jól talált díszes mellszobrát maradandó emlékül a szép park kiváló helyén az 1883. év nyarán felállították.«

A helyi bizottság három emlékkel örököltette meg e gyűlést. Kettővel a tagoknak kedveskedett: éremmel, mely *Trefort* képével van díszítve és egy nagy »Helyrajzi emlékmű«-vel. A harmadik, a tudománynak, a hazának, az emberiségnek szólott. Ugyanis 100 darab 10 frankos aranyat adott pályadíjjul a következő kérdés megoldására: »Milyen hygieniai viszonyok — különös tekintettel a maláriára — befolyásolják a gyermekhalálozást leggyakrabban Délmagyarországon?«

A »helyrajzi emlékmű« mely 34 ivnyi vaskos kötetet képez, tekintettel arra, hogy *Szentkláray Jenőnek* monographiája »Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből« részben már megjelent, mellőzi a szokásos történeti részt, de annál részletesebben és kimerítőbben tárgyalja Temes megye természeti, egészségügyi, közművelődési és gazdasági viszonyait, melyeknek egyes ágait a legkiválóbb szakemberek írták meg. Így a földtanit *Halavács Gyula*, — vegetatióját *Borbás Vince*, a vegetatio kifejlődését Délmagyarországon *Staub Mór*, Délmagyarország állatait *Tömösváry Ödön*, Temesvár meteorológiáját *Szalkay Gyula*. A megye és Temesvár egészségügyi viszonyait *Breuer Ármin*, *Stefánovics Sándor* és *Bécsi Gedeon* főorvosok ismertetik. A temesvári főgymnasium története *Horváth Piustól*, az állami főreáliskoláé *Laky Mátyástól* s a temesmegyei népoktatás ügyeé *Kakujai Károlytól* valók. A délmagyarországi történelmi és régészeti társulat 13 éves működésének vázlatát *Pontelly István*, a délmagyarországi természettudományi társulatot *Dorogi Ignác*, a közművelődési és humanisticus egyleteket *Barát Ármin* s a megye gazdasági viszonyait *Jeszenszky Béla* írták le.

Ezen jeles nagy munkán kívül megkaptuk még *Lendvai Miklósnak* ez alkalomra írt művét, a XXIII. gyűlés kirándulási helyeinek leírását, mely az élvezetes kirándulásokat nagyon tanulságosokká is tette; továbbá *Rosenfeld Mór* emléklapját Temesvár centennariumi ünnepélyéhez, s végül Buziásnak szintén ez alkalomra írt leírását 6 fény- és 2 térképpel.

Buziásra vonatkozólag elmondok olyat is, a mi e könyvben nincs megírva, hogy t. i. *Trefort* miniszter, ki a haza összes fürdőinek és ásvány-

vizeinek sorsát egyaránt szívén viselte, fürdőtulajdonosainkat nem csak szóval és rendelettel buzdította haladásra, de maga is jó példával járt elől.

A XXIII-ik vándorgyűlésnek már mintaszerűleg berendezett sávyuvízes vasas fürdőt akarván bemutatni, a fürdőházat s illetve a vízmelegítést akként alakította át, hogy a víz ez által nem bomlik fel. Buziás volt az első fürdő Magyarországon, hol az ásványvíz a Czernitzki-féle Calorisator által lesz melegítve.

Ezen kívül számos más hiány is el lett hárítva, azon bizottság javaslatai következtében, melyet a fürdő újjá alakítása tárgyában 1883-ban a helyszínére kiküldött, s a melyben meghívása folytán e sorok írója is részt vett.

Mintaszerűvé tette a szétküldött buziási ásványvíz kezelését is. A külfölddel minden tekintetben versenyképessé óhajtván tenni a magyarországi ásványvizeket, sokat fáradozott azon, hogy megfelelő üvegek gyártassanak a hazában; s nem rajta mult, hogy *Siemens*, kivel ez ügyben érintkezett, fiók-üvegglyárat Magyarországon nem állított!

A megelőző debreczeni gyűlés óta eltelt négy év alatt a halál szokatlanul sok áldozatot követelvén a vándorgyűlések harczosai sorából, nekem, mint e gyűlés egyik alelnökének, jutott a szomorú feladat, megemlékezni a megnyitó közgyűlésen *Knöpfler Vilmos*, montedegoi *Albert Ferencz*, *Sztupa György*, *Say Mór*ie, *Rózsay József*, *Faludi Géza*, *Pollák László* és *Bódogh Albert* volt áll. közp. választmányi tagok felett.

Ezen közgyűlésén *Schwimmer Ernő* tartott nagyszabású közérdekű előadást »Rendszerek és divatok az orvosi tudományban« cím alatt.

Szerző szerint a természet törekvését a betegségek gyógyítására embere emlékeztet őta mesterséges segélylyel is gyámolították, mely segély időszakok szerint változott s különböző rendszereket szült. «A munkásság első kezdetei a testi fájdalmak és betegségek enyhítésére szükséges segédeszközöket is megteremtették,» kezdetben mysticismusba burkolva, majd rendszerek felállításával tudományos alakba öntve. Így támadt a bölcsészeti rendszer, melynek szelleme a gyakorlati tevékenységet is áthatotta. Ezt háttérbe szorította az exact természeti vizsgálat. A későbbi humoral-pathologia halomra döntetett a szepticismus kritikai szelleme által, mely minden túlzásai mellett is Harveyt szülte, a vérkeringés hallhatatlan felfedezőjét. Ezen időponttól fogva s méginkább a vivisectiók credményére támaszkodó élettani kísérletektől veszi a realis tudomány kezdetét.

Értekezésének másik felében azon változásokat ecseteli, amelyeken az orvosi tudomány, mint a gyógyítás mestersége, századokon keresztül ment, míg mai magaslatára emelkedett. Egyének és tanok elpusztultak, de a divat nem, mely a legújabb tudományban is divatos gyógy módokat hozott létre, mint a hidegvíz-gyógy módot, a gyógytestgyakorlatot, a massaget, a hypnotismust stb., melyek divatosaknak látszanak ugyan, de valamennyien már régen ismeretesek voltak. Jelenleg a bakteriumok tana a buvárlat kiindulási pontját és látszólag végeczélját is képezi.

Az állandó közp. választmánynak a 4 évi időközről szóló kimerítő jelentéséből (22. lap) kiemelem:

A *Barts József* által írt, pályadíjnyertes classicus orvosi műszótár kiadásának történetét, mely sanyarú irodalmi viszonyaink mellett talán sohasem lát vala napvilágot, ha az áll. közp. választmány saját felelősségére anyagi pártfogásába nem veszi; mely ügy mindamellett úgy bonyolítottatott le, hogy a vándorgyűlés pénztára egy krajczárral sem terhelte.

Barts művéről e jelentés méltán mondhatja: »Ilyen munkák ritkán szoktak egy ember erejének és szorgalmának kifolyása lenni és így azt hisszük, hogy dr. *Barts József* orvos-gyógyszerészeti műszótára nemcsak írójának, az ő szorgalmának és ügybuzgóságának fogja állandó emlékét képezni, hanem a vándorgyűlésnek is.«

Kiemelendő továbbá e jelentésből ama kimerítő bíráló, melyet dr. *Fodor József*nek, ezen gyűlésen a *Balassa János* nevét viselő 100 aranyas pályadíjat nyert, »Egészségtani kutatások a levegőt, talajt és vizet illetőleg« művéről olvasunk, melyet a választmány az 1883. ápril 1-től lefolyt 3 év alatt megjelent orvos-természettudományi munkák közül mint legérdemesebbet ajánlt a közgyűlésnek megjutalmazásra, s melyről a választmányi jelentés mondja, hogy: »német nyelvre lefordítva is megjelent és ilyformán tudós szerzője külföldön is megszerezte magának azon tekintélyt, melynek hazánkban már régebben örvend; de tiszteletet szerzett vele hazájának is, mely büszkén vallja fiának.«

Végül ki kell e jelentésből még emelnem társulati életünk ama mozzanatát, mely az 1869-iki évben Fiumében tartott vándorgyűlésünk ünnepélyes voltának méltó visszhangja gyanánt tekinthető; s ez, a csak most elkészült fiumei emléktábla leleplezése, mely eszmének megvalósítása *Halász Géza* hazafiúi buzgalmának köszönhető.

A hazánk és Fiume város czímerét s utóbbinak jelszavát „*Indeficienter*“ viselő, magyar és olasz feliratu, syenitből faragott díszes emlékműnek 1886. május hó 16-ikán történt leleplezése ismét ünnepélylyé vált, mely új tanúságot tett a fiumei testvérek ragaszkodásáról, s nem állhatom meg, hogy ne idézzem a város érdemes polgármesterének, *Ciottának, Halász Gézához* írt sorait a leleplezési ünnepélyre érkező nagygyűlési küldöttség ügyében: »kiváló öröme fog válni, úgy polgártársainknak, mint enmagamnak, falaink közt üdvözölhetni a fővárosból szeretett testvéreinket és újabb kellemetes alkalmúl szolgálанд nekünk Magyarország iránt változatlanúl táplált ragaszkodásunkat és szeretetünket megerősíteni.« — Mire szívünk mélyéből mi is azt mondjuk, hogy: Ügy legyen!

Az orvosi és természettudományi szakosztály vetélkedtek, úgy az előadások számát, mint tudományos értékét illetőleg.

Az orvosit *Schwimmer Ernő* nyitotta meg ily című előadásával: »A bőrgyógyászat befolyása a többi orvos-gyógytudományi szakokra.«

Előadásának rövid tartalma ez:

Az orvosi tudomány történetének minden lapja tanúságot tesz arról, hogy a test sokféle bántalmainak leírásában a bőrbántalmak sem hiányoztak. Sok értékes bőrkórtani adat van az egyiptomi papyrusokban, a szent írásban, az indiai Ayur-Vedában. A tan alapját a XVI. század végén *Mercurialis* és *Riolanus* vetették meg; a francziák és angolok tovább fejlesztették azt, de a mai bőrgyógyászat megalapítója *Hebra*. Ma a bőrkórtan önálló helyet foglal a tudományban. »Azon felfogás, melyszerint a bőrbántalmak mindig csak mint önálló és a szervezet többi részétől egészen függetlenül jelentkező kóralakok tekintessenek, mely nézet főleg *Hebra* által terjesztett, most már nem örvend általános előismerésnek. . . anélkül azonban, hogy visszacséstól kellene tartani ama tanok felé, melyek a metastasisok és krasisok megnevezésével elég jellemzők valának az orvosi tudományban.«

A bőr, másrészt a tüdő és vese közti viszony involválja azt, hogy egyes bőrbántalmak a tüdő és vese megbetegüléseiből származtathatók. Az alkati bántalmak, valamint az idegrendszer bántalmai szintén eredmé-

nyezhetnek oly kóralakok kifejlődését a bőrön, melyek idegkórtani eredetűek kétség nem is fér.

A parasitismus, mint kórt okozó tényező, a hasadó gombák által fertőzött vér útján befolyásolja a szervezetet s a köztakarón jellegzetes kivirágzásokat idéz elő, mint a himlő, kanyaró, vörheny és a kúteges hagymáz, vagy az idülték közül a lepra, bőrtuberculosis, rhinoscleroma és a bújakór többféle alakja.

Hazánkban 60—70,000 bőrbeteg és bújakóros keresi fel évenként a kórházakat, minél fogva szükséges, hogy a bőrgyógyászat fontos tana egyetemünkön jobban ápolassék, mint eddig.

A természettudományi osztályt, miután a megnyitására felkért *Horváth Géza* közbejött akadályok miatt meg nem jelenhetett, *Szabó József* rögtönzött előadással nyitotta meg, szólván »Magyarországról a jégkorszakban.«

Mint nyomban az érdekes előadás befejeztével *Staub Mór* hozzászólásából megértettük, »mindeddig Magyarország jégkorszakára nézve oly kimerítő tudomást nem vettünk, mint most a szakosztály elnökének megnyitó beszédéből.«

A jégkorszak a föld physicájának oly phásisát képezi, melyre az okot feltalálni még nem sikerült. Idáig csak jelenségeit ismerjük. Valószínű, hogy azon korszakban még az afrikai Magas Atlasz is jeges volt, s bizonyosnak mondható, »hogy nemcsak Magyarország, mint a Centrál-Alpok keleti dependenciája, hanem ugyanczen Alpok déli lejtőjének területei épen úgy, mint a Pyreneek és a Sierra Nevada oldalain is a negyedkorban a jégtelepek megvoltak, szóval, hogy a glaciál korszak egész Európán terjedt volt ki.«

»A jégkorszakban Magyarország hegyci mind gletserek voltak.« Magyarországi egyes nyomainak kimutatására az olvasót magára az értekezésre utalom (233. lap).

A Munkálatokba felvett 8 orvosi értekezés nemcsak a magyar orvosi irodalmat, de részben a tudományt is gazdagító jelenséget képez. A természettudományi 8 értekezés pedig mindmégannyi adat hazánk megismertetésére.

A gazdasági szakosztályban csak két előadást tartottak, de helyi érdekénél fogva mindkettő nagyfontosságú volt; u. m.: báró *Ambrózy Béláé* »A méhészet felvirágzásáról Délmagyarországban« és *Linzbauer Ferenczé* »A kolumbácsi légy, mint a magyar államnak közgazdasági tárgya.«

Kiválóan érdekesek s változatosak voltak e gyűlésen az estélyek előadásai. Az egyik társadalmunknak szólott, s ezt a nagyközönség ismételt tetszésnyilvánítása kísérte. *Schwartzer Ottón* ez alkalommal nem teljesült a példabeszéd, hogy: »szólj igazat, betörök a fejed!« — »Valami az idegességről« című előadását senkisémm vonatkoztatva magára, pedig mindegyikre illett. De az is igaz, hogy keserű orvosságot édesebb alakban még nem kaptunk.

Szerző az idegességet úgy mutatta be, mint a társadalmi ferdeségekől származó, századunkat jellemző kórtünetet, de úgyis, mint őseink hibáiból a szervezet ellen elkövetett vétket, mely ma már egész nemzedékeket megtámadott.

A magyarnak is más az idegrendszer, mint amilyen 1848-előtt volt. Ettől az időtől kezdve lázasabban folyt a munka, hanyatlott az idegrendszer, nagy küzdelmek, nagy harcok, áldozatok a létért — szóval az actio reactiót szült. Az idegrendszernek ma már erős külső behatásokra van

szüksége, hogy képes legyen kielégítő psychikus érzést létesíteni, keltetni. Rendellenes az idegrendszer, rendellenes a véredényrendszer és ez előadó szerint az apák bűne, mely unokákat sújt s mely csak fokozódik a kor erkölestelen, vallástalan és ledér nézeteivel. Senkisem elégszik meg sorával. A remény és tapasztalat küzdenek egymással. A harc örökös. A szellemi aberratio szüntelen folyik, az idegrendszer explodál. Ezek után kifejté, hogyan fejlődik tünetet betegségg, s milyen legyen a psychicus kezelés?

Nem kevésbé, de helyi érdekénél fogva is fontos volt egy másik, »A délmagyarországi homoksivatagról« szóló népszerű előadás, melyet *Themak* Ede tartott s melyet a Munkálatokhoz csatolt fénykép is ábrázol.

Ennek a 36 kilométer hosszú s 11 és fél kil. széles, 70 ezer holdnyi »magyar Saharának,« mely Báziaison felül Ó-Palánkánál ömlik a Dunába, hogy a tulsó serbiai parton futóhomokból álló magas hegy alakjában tűnjék fel ismét, sem vadság, sem nagyszerűség tekintetében nincs párja Európában.

E sivatag mintegy kiemelkedik a mély alföldből. Az egész terület hullámos dombokból áll, melyek néha hegyeknek is beillenek. Legtálalóbb képét akkor kapjuk, ha az erősen felháborodott tengert megmeregvedve képzeljük.

Szerző előadása, melyben a futóhomokterületek képződését könnyen megérthetőleg magyarázta, sokkal érdekesebb volt, mint a Munkálatokban (168. lap) foglalt értekezés, mert a sivatag állati és növényi lakóinak nagy részét s különféle képződményeit természetben is bemutatta hallgatóinak.

A sivatag termékenysége a sok mésztartalomnál fogva legnagyobb valamennyi európai homok közt.

Ezt meg már én teszem hozzá, hogy e sivatagnak nagy szerep jut hazánk nemzetgazdasági történetében a jövőben.

Ugyanis a phylloxera pusztításai folytán, e Saharának immunus homokja fogja hazánknak, mint börttermelő országnak, hírét fentartani. Ezt annál inkább jóvendőlhetem, miután az itteni első szőlőültetések rendkívüli eredményeit 1888-ban láttam. Ez fogja pótolni nálunk a Bordeaux körüli Landes-okat.

A harmadik népszerű előadást *Hunfalvy János* tartotta »az erdőpusztítások s a folyószabályozásokról;« kiméletlenül, de érdeme szerint ostorozván vele némely irányadó férfiak abbéli — sajnos, hogy gyakorlatilag is érvényesített — véleményét, hogy a haza tetemes részének erdőtenítése nem pusztítás, hanem ellenkezőleg cultura s kimutatván folyóink mostani alakjában való szabályozásának iszonyú káros s az erdőpusztításokkal karöltve a jövőre nézve veszedelmes voltát.

A negyedik közérdekű előadás mindnyájunk biztonságát illette. Ugyanis *Lichtenberg Kornél* »a vasúti forgalmi személyzet fiúbajairól, vonatkozással a vasúton utazó közönség biztonságára,« értekezett.

Előadó szerint a forgalmi személyzetnél, de kivált a mozdonyvezetők-nél és fűtőknél, hivatásuknál fogva, elébb-utóbb fiúbajok jönnek létre, melyek hallásukat megzavarják. Az ilyen szerzett baj alattomosan fejlődik s rendszerint el is titkoltatik, mert az illetőknek kenyere forog szóban. A vizsgálatok kiderítették, hogy hazánkban a vonatszemélyzet fiúbántalmai nagy százalékot mutatnak.

A különben élvezetes, de utazási kedvünkre nem nagyon buzdító előadást szerző azon igen helyes enunciatióval végezte, hogy: »minden a forgalomnál alkalmazott személynek füle, idevágó veszélyek elkerülése

végett legalább is minden két évben szakavatottan megvizsgálandó» (161. lap).

Az ötödik tudományos estély tárgya szintén helyi érdekű volt s a Bánátra vonatkozott. *Pontelly István* ritka történettudományi apparatussal fejtette meg előttünk e kérdést: »Római vagy avar- emlékek-e a délmagyarországi párhuzamos, régi mősánczvonalak?»

Az avar erődök kör- vagy körvédtöltések voltak, mikkel az egyenes irányú szakaszokból idomult római sánczokat azonosítani nem lehet.

Az avar töltésvárak az ország egyes pontjait kerítették be, a római sánczok a birodalom bizonyos határrészét rekesztették el a szomszéd országoztól.

Elmondván azután a római *agger*, *vallum* és *limes* rendeltetését, kimutatta, hogy a délmagyarországi mősánczvonalak, ellentétben az avar töltés-erődökkel, a birodalom tiszai limes-ét képezték,

Az értekezéshez a Munkálatokban hazánk térképe van csatolva (132. lap), amelyen a szorosan vett avarföld határai s az avar körtöltésvárak helyfekvése a szent-galleni és bajor-krónikák számadatai alapján van ki-tüntetve.

A vándorgyűlés egyéb ügyeiből csak azt emelem ki, hogy a megje-lent számos gyógyszerész külön ülést tartva, abban elhatározták, hogy a gyógyszerész-egylet központi igazgatóságát felkérlik, miszerint forduljon a kormányhoz gyógyszerési kamarák felállítására iránt; továbbá a vándorgyű-lések áll. közp. választmányától azt kérték, hogy a gyűléseken külön szak-osztályt nyerjenek s ennek megfelelőleg a gyűlések címe is »orvosok, ter-mészettudósok és gyógyszerészek vándorgyűlése» legyen (Napi Közlöny. 31. lap).

Az áll. közp. választmány az 1885-iki általános országos kiállításon a vándorgyűlések eddig megjelent kiadványait állítván ki, a nagy jury a vándorgyűlést a nagy kiállítási éremmel tüntette ki (29. lap).

A Temesvárt tartott bezáró közülésen *Ormós Zsigmond* elnök nagy-szabású beszédén kívül, melyben a természettudományok haladását más oldalról mutatta be, mint a megnyitó közülésen tartott előadásában, s amelyben azt igyekezett kimutatni, hogy: »szabadunk nem az eszmék diadalra jutásáért, hanem anyagi jólétért és a természeti erők érvényre emeléséért küzd,» e sorok írója tartott még előadást »Közegészségügyi bajaink össze-függéséről természettudományi ismereteink hiányosságával.»

Szerző előrebocsátván azt, hogy mi a közegészségügy s mily siralmas állapotban van az nálunk, azon conclusióra jut, hogy javulása csak a ter-mészettudományi ismeretek terjesztése által érhető el. De középiskolai taná-rainkat és néptanítóinkat épen arra nem tanítják, amit nekik tudni és tanítani kellene. Tovább kimutatva a kettő közti összefüggést, azzal végzi előadását, hogy addig pedig, míg a közegészségügy fejlődését a természetes úton bevárhatnók, a kormány feladata marad, ha kell erőszakkal is érvényt szerezni az állam eme fontos követelményének, de ez közigazgatásunk re-formja nélkül alig képzelhető.

A gyűlés befejeztével három külön irányú kirándulást rendeztek.

A geológok igen tanulságos, de terhes útra mentek a Hunyad-megye határán fekvő, 1360 meter magas Krassó-szörénymegyei Pojána-Ruszka havasra.

Egy kisebb társaság kirándult Bánya-Bogsánba és Resiczára a vas-gyárak megtekintésére.

Legnagyobb része a kirándulóknak, mintegy hetvenen, a Herkules-fürdőt, Orsovát, a dunai Kazánszorost, Marilla-völgyet és az aninai vasgyárakat nézte meg.

Ezen kirándulás orvos-tagjai a bezáró közgyűléstől megbíztván, hogy a Marilla-völgyről mint hidegvízgyógyintézetről és éghajlati gyógyhelyről jelentést adjanak, azt a helyszínén megszerkesztvén, beadták a Munkálatok számára, hol az 54-ik lapon olvasható. Ebből a következőket vonom ki: »Mi itt egy teljesen felszerelt, a tudomány mai színvonalán álló, nagyon gondozott, 87 vendégszobával bíró gyógyhelyet találtunk, mely minden tekintetben méltó a hazai orvosok és közönség pártolására, nemcsak mint vízgyógyintézet, de mint nagyon enyhe éghajlatú, teljesen védett, balzsamos levegőjű gyógyhely még tüdőbetegek számára is.«

Ezen gyűlésről szóló tudósításomat a 30-ik lapon becsúszott hiba kiigazításával zárom be. A gyűlés alelnökei sorából tévedésből kimaradt *Török János*, Temesvár volt polgármestere, ki időközben fővárosi főkapitánynak neveztetvén ki, kénytelen volt a gyűlésről elmaradni. (19. lap).

XXIV. GYŰLÉS TÁTRAFÜREDEN.

1888. Augusztus 23—27-ig.

A haza természeti kincseinek kiaknázásában velünk versenyző s nem kevésbé sikeresen működő Magyarországi Kárpátgyesület csak önként vállalt feladatát teljesítette akkor, midőn egyetértőleg a fürdőintézetekkel a m. orvosokat és természetvizsgálókat a három Tátrafüredre meghívta, hogy lássák azon nagyszerű haladást, melyet a magas Tátra gyógyhelyei az utóbbi évtizedben tettek, melynél fogva a nyugati havasok leglátogatottabb hasonló helyeivel is versenyképesek s melyek nagy részét sajátlagos természeti szépségüknél fogva felül is mulják.

Híven ecseteli a természet e remekének elragadó szépségét a Tátra hű fia, e gyűlés egyik alelnöke, *Szontagh Miklós*, nekünk szóló üdvözlő szavaiban, a Napi Közlöny homlokán, midőn ezeket mondja: Fenséges Tátra! Mily szép vagy minden alakulásaidban, mily bűvös fenyveseidnek titkos magánya. Méla tavaid, virányos réteid, borzadályos vad külvilágod, magasra törő csúcsaid egységes összhangzó képpé olvadnak össze. . . . Fényesebb a világ odafenn a havasok tiszta honában, s az erény is felmagasul, hol a köznapí élet képei eltűnnek. . . .«

S hogy a Tátra eme fenségében ma már nemcsak az elszánt hegy-mászó, de a legnagyobb kényelemhez szokott útas, sőt a beteg is, ki itt üdülést keres és talál, gyönyörködhetik, azt első sorban a Kárpátgyesületnek köszönhetjük.

Amit Kubinyi Ágoston 1847-ben a soproni gyűlésen tartott előadásában, hazánk s különösen Kárpataink lakói érdekében oly nagyon óhajtott (lásd e mű 62-ik lapját): azt a Kárpátgyesület foganatosította.

Magas Tátránk kulturája, mely most már nemcsak sok pénzt tart itthon vissza, de külföldit is vonz és hoz be, hazánknek, de különösen a derék Szepességieknek becsületére válik.

A 263, többnyire szakemberből álló gyűlés az intézmény arany korára emlékeztetett vissza. A budapesti és kolozsvári egyetem tanári kara, tehát

szakembereink színe-java, oly szép számmal jelent itt meg, aminőt talán a budapesti gyűléseken kívül a szabadságharcz óta sehol sem láttunk. E feletti örömünk kétszeres volt. Örültünk, hogy alkalmunk volt tőlük tanulhatni; s örültünk, mert megjelenésükben az intézmény új hajnalát láttuk.

De nincs öröm öröm nélkül.

A megnyitó közülesen gyászt hirdetett mindenekelőtt a gyűlés egyik fenkölt szellemű elnöke, *Császka György*, szepesi püspök; megdöbbenő gyászhiót, mely sújtotta a hazát, a tudományt, a honi fürdőket s a vándor-gyűlések intézményét. Míg mi a Tátrafüredéken gyülekeztünk, hogy a Buziás-Temesvárt félbeszakadt munkát folytassuk, buziai házigazdánk, *Trefort Ágoston*, vallás- és közoktatásiügyi ministerünk, tudományos Akadémiánk elnöke, fürdőinknek s minden szépnek, jónak és nemesnek, de kivált az egészségügynek és természettudományoknak legbuzgóbb ápolója örökre elköltözött körünkéből.

Nem volt s nem lehetett testület a hazában, mely a sors eme csapásának nagyságát jobban érezhette volna, mint e közüles, mely néma fájdalommal tudomásúl vevén e nagy férfiú elhunytát, a hazát ért eme veszteség felett érzett részvétének felállással adott kifejezést és azt jegyzőkönyvében megörökítette.

„*Tudomány, vagyonosság, egészség*,” e három jelszót írta *Trefort* zászlójára, melyet fennen lobogtatott. Ezek fejlesztése legyen örökségünk!

Az ország különböző részeiből összesereglett s időben szűkölködő szakférfiak e gyülekezete magát el nem napolhatván, a szomorú kötelesség teljesítése után hozzálátott a munkához.

Már az elnöklő püspök fényes megnyitó beszéde is közegészségtani értekezés volt.

Előrebocsátván a természettudományok és a vallási meggyőződés között fenálló összhang fentartásának szükségét, kiemeli a természettudományok óriási haladásait, melyekről ezt tartja: »E haladások közös kincsünket, közös büszkeségünket képezik. S őszintén megvallom, én nem látok semmi veszélyt a komoly buvárlat igazán tudományos eredményeiben a hitre nézve!« Kiemel továbbá egy fontos indokot is, melynél fogva a természettudományok folytonos fejlődését és tökéletesedését óhajtjuk. »És ez felebaráti, hazafias és nemzeti indító ok. Tagadhatatlan ugyanis, hogy a természettudományok haladása az orvostudomány javára szolgál, ennek a haladása pedig közvetlenül befoly az emberiség, a nemzet javára. És azért örvendetes és kívánatos a természettudományok haladása már önmagukért sajátlagos céljuk és az ösztudomány érdekében, de ama gyakorlati sokoldalú haszonért is, úgy az emberi lét kényelme, mint az élet és egészség tekintetében.«

Ezután áttér a közegészségügyre, melynek fontosságát valódi lelki-orvos módjára hangsúlyozza. »Egy nemzet hatalmi ereje nemcsak kedvező erkölcsi és vagyoni állapotában rejlik, de testi épségében, ép egészségében, egészséges létében is. Egyiket sem szabad elhanyagolni, vagy tőközlő módon pazarolni. Az igazi hazafiság szent kötelességünkkel teszi mindegyiket megőrizni, szaporítani és öregbíteni.«

A közegészség minden fontos anyagi követelményeinek felsorolása után még egyet ad hozzá, melynek befolyását behatóan tárgyalja s ez a közegészség egyik főtényezője: a közérkölesiség. A kettő csak együtt haladhat és emelkedhetik. »Az igazi erkölcsiesség számtalan esetben prophy

lacticus hatással bír. « Hazánk megdöbbenő gyermekhalálozásának fő gyógyszerét, Fodor szavaival, az anyákra való erkölcsi behatásban látja.

Több más szomorú, de igaz példát is hozván fel állítása igazolására, ezzel végzi: Közegészség és közerkölcsiség, mind a kettő egyaránt szükséges, hogy egy nemzet léte, ereje, vagyonosodása, haladása és culturája biztosítható legyen. »

Miután a nép a lelki-orvosok szavára többet ad, mint a miénkre, a főpásztorok illetően nemcsak gondolkozásában látom én közegészségügyünk fejlődésének legbiztosabb garantiáját; s ezért idéztem oly sokat e nemes emberbarát kitűnő szakszerű előadásából, melyet, tekintettel korunk irányára, valóban minden vándorgyűlésen újból kellene felolvasni!

A nagylelkű főpap nemcsak ezen értékes előadással lepte meg a vándorgyűlést, de nagybecsű ajándékkal is, a »Szepesi emlékkönyv«-vel, mely az ő költségén látott napvilágot. E mű szerkesztő-bizottsága: Demkó Kálmán, Roth Samu és Sváb Frigyes eltértek az eddigi monographiák összeállítási módjától s ezt igen helyesen tették; mert ott, hol egy-egy szakmának oly buvára nem akad, ki évek hosszú során át tárgyával nem foglalkozott, egy-két év alatt, a legjobb akarat, igyekezet és még szakképzettség mellett is természetrajzi oly enumerációkat adni, amiknek nagyobb tudományos értéke volna, nem lehet. Ők tehát nem, rendszeres — de tökéletlen — egészet adtak, hanem egymástól független — de tökéletes — »essay«-szerű tanulmányokban ismertették meg az oly annyira érdekes Szepesvármegyét a gyűlés tagjaival és a hazával. S ez kitűnően sikerült nekik.

E nagybecsű műben Szepesvármegye természeti viszonyaira vonatkozólag következő dolgozatokat találunk: Szobitssek J. A domborzati viszonyok leírása. Dénes F. A központi Kárpátok orographiai vázlata. Roth S. Földtani multja. Szontagh M. Eghajlati viszonyai. Scherfel W. A. Növényzete. Gruber K. Erdőviszonyai. Greschik V. Új adatok gombavirányaéhoz. Vrány M. Hóféherke-legenda. Szőnyey K. Vadászati viszonyok. Greisiger M. A madarak költözése és Poprád-Dunajecz halai és halászata. Ullepitsch J. Élő puhatestűek.

A népességi és közgazdasági viszonyokról a következők szólnak: Sváb F. Statisztikai és néprajzi vázlat. Jankura J. A szláv nép. Putsch T. Egyesületek. Tátrai J. Közegészségügy. Scherfel W. A. Ásványvíz forrásai. Jármay L. Fürdői és gyógyvízei. Roth M. Touristica.

A megye multjára a következők vonatkoznak: Hradszky J. A megye a mohácsi vész előtt. Pirhalla M. A szepesi Prépostság a vallási forradalomig. Weber S. A XVI sz. város az elzalogosítás idejében 1412—1772-ig. Vajdovszky J. Középkori egyházi műemlékek jellemzése.

Ezen »essay«-król mondhatom, hogy legnagyobb részek egy-egy tökéletes monographia. Együttvéve 481 lapnyi vaskos kötetet képeznek, mely írónak becsületére s irodalmunknak díszére válik. Köszönet érte a nagylelkű Maccenasnak!

Császka György megnyitó beszéde után elnöktársa, gróf Csáky Albin, emelt szót, s hármasként üdvözölte a gyűlést, a vármegye közönsége nevében, mint főispán, a Kárpátgyűlés s Ó-Tátrafüred tulajdonosa, a szepesi hitelbank nevében, mint mindkettőnek elnöke, tehát, mint háromszoros házigazda.

A kort jellemző velős szavainak egy részét idéztem az 5-ik lapon; itt bemutatom nézetét a természettudományokról:

»A beteg test gyógyítására a nagy természet szolgáltatja a megfelelő szereket; de a nagy természet kiapadhatlan kincseinek feltárása, örök igazságainak és törvényeinek felderítése, mindig megújuló jelenségeinek bámuló megértése és talán mindvégig megfelfedhetlen titkainak csodálása, egyúttal legjobb tápláléka az emberi értelemnek is, oly táplálék, mely lelket is, testet is csak edzeni képes.«

Ezeket hallva a nemes gróftól, nagy örömeinkre szolgált, még a gyűlés tartama alatt elterjedt s később teljesebbé ment azon hír, hogy a *Trefort* kezéből kihullott zászlót ő fogja felemelni. A tátongó űrt alig töltötte be volna valaki jobban.

Ki közoktatásügyünk tövises nebántsvirágai közé is mert nyúlni, az reformálni fogja a képzelhetetlen túlterheléssel járó, sikertelen elemi oktatást és a középiskolai tanár-jelöltek kiképzését is olyformán, hogy a természet-tudományokat tanítani képesek legyenek!

A két megnyitó beszéd után értékes ajándékról értesült a gyűlés, csak sajnós, hogy szomorú indokból. Az egyik alelnökül megválasztott *Scherfel W. Aurél* gyógyszerész, a felkai Tátra-múzeum alapítója, a szepesi ásványvizek szorgalmas elemezője, a Tátra flórájának legkitűnőbb ismerője, családi gyász ál al sújtva, a gyűlésen meg nem jelenhetvén, legújabb fűvészeti munkáját: Szepesvármegye edényes növényeinek rendszeres jegyzékét, küldte meg a gyűlés tagjainak emlékül.

Majd ismét saját gyászunkról volt szó. Megbízatásomból kifolyólag, én tartottam emlékbeszédet *Arányi Lajos* és *Örley László* tanárok felett (55. lap) s beszédem alatt érkezett sürgöny központi választmányunk elnökéhez, *Kovács József*hez, mely új gyászról értesített. Könnyekig megindulva hozta *Kovács* a közülés tudomására, hogy egyik legrégibb tagtársunk, *Halász Géza*, hirtelen meghalt. Vele a vándorgyűlések intézménye egyik legbuzgóbb barátját, leghévesebb védőjét, áldozatkész pártfogóját s azon idáig egyetlen tagját vesztette, ki húsznál több gyűlésen volt jelen s ki a másodiktól a 22-ikig mindeniken igen tevékeny részt vett. Érdemeit méltatni a XXV-ik gyűlés feladata leendő.

A megnyitó közgyűlést befejezte *Fodor József* alelnök kiváló értekezése: »A nők az egészség ügyében.« Szerző ebben élénk színekkel és gyakorlott kézzel cseteli a női nevelést s annak előítéleteken alapuló hiányait.

Társadalmunk érdekében szükségesnek látom legkiválóbb hygienistánk eme érdekes előadásából bővebb kivonatot közölni s ezzel nőinket az egész tanulságos értekezés (67. lap) elolvasására ösztönözni.

Mindenekelőtt költői szépséggel mondja el, hogy a természet legszebb és leghasznosabb alkotása, a teremtés geniálitása: a nő. Azután a statistica segítségével vizsgálja a férfi és nő élethossza közti különbséget. Mindamellett hogy több fiú születik, mint leány (100 fiúra csak 94—95 leány) a késő öregségben több a nő, mint a férfi, mert »a férfi saját élete árán szerzi meg a nőnek s a családnak az élet szükségleteit,« de csak a művelt nemzetek közt s a statistica hideg számai azt is mutatják, hogy hazánk tekintetben a kevésbé művelt népek közt foglal helyet. A magyar lovagias ugyan, de csak a 15—30 éves nőkkel szemben.

Tény, hogy »Magyarországon a nők élete aránytalanul rövidebb, mint a férfiaké.« Megszégyenítő tapasztalás, mert »a nő egészsége a nemzet egészsége.«

Kérdés, mit tehet az egészségtan a nők érdekében s mit ők a közegészség javára? — A nő rendeltetése, hogy szép nő, boldogító feleség

és arra termett anya válják belőle. S tekintettel ezekre, a mi nőink nevelése nagyon hiányos.

A leánygyermek testét még gondosabban kellene ápolni, mint a fiút, hogy szerencsés anya lehessen belőle. A nő testi nevelése nehéz feladat, az arra való jó tanácsot egy értelmesebb kor fogja megadni. A leánynak több időt kellene a szabadban tölteni, mint amennyit töltenek. Szerző fél, hogy: »a leányok iskoláztatásában manapság még inkább megtámadatik a nő, mint a fiúk iskoláztatásában a férfi. . . .« »Nőink életmódjában a legszembeszökőbb fonákság mindenesetre az, hogy a nők, serdülő és felnőtt leányok, asszonyok egyaránt, sokat ülnek és keveset mozognak. . . . Az angol szülők utazni viszik fölserdült leányukat, fel a svájci havasok tetejéig, hogy erősödjenek. Nálunk is fürdőre viszik, de csak bálba, hogy mielőbb főkötő alá dughassák. . . . Az okos férfi szemében a leánynak legértékesebb hozománya: egészséges üde énje. A gondos szülők tehát mindenekelőtt arra törekedjenek, hogy jó egészséggel »staffirozzák« ki kedves leányukat. Nálunk a nők alighogy feleseperedtek, férjhezmennek. . . . ennek a korai házasságnak is megvan az egészségi hátránya, amit a magyar nők későbbben megsejnének.«

A nőt mint anyát tiszteli legőszintebben minden nép. A modern társadalom oltalmazza is az anyát — másfelé, de Budapest gyáraiban óriási kár esik az anyák s a magzatok egészségében. Az anya egészségügyének legfontosabb fejezete a csecsemő táplálása, de Európában mindinkább megszoknak a nők erről, a csecsemőknek, de önmaguknak is kárára. Közegészségi szempontból követeljük, hogy az anya a természet törvényeit tartsa meg, különben nem méltó az anya névre. A rossz ruházás, a fűző sokszor elnyomorítva a nő mellkasát, képtelenné teszi őt anyai hivatására. Hogy az anyák kötelességeiket megismerjék, egészségstanukat minden osztály számára értelmes iratokban popularizálni kell.

A női munka elsője: a háztartás s ennek ismerete, helyes berendezése és vezetése által a nőnek döntő szerepe van az egészség ügyében. Ha azt akarjuk, hogy a nő áldást és egészséget hozzon a családnak, akkor a háztartásnak kell magát szentelnie.

Sokan a nőnek hasonló munkakört szánnak, mint a férfinak. Nagy hiba. Egyes kivételes képességű nők ne zárassanak el a tisztességes kenyérkereset egyikétől sem, de a nők nagyobb részét férfias életpályákra sodorni, nagy helytelenség. A nő leginkább kézimunkára való, erre kell neki módot nyújtani, ha magára van hagyatva, erre kell őt képesíteni.

Az orvosi szakosztályt *Schwartz* *Ottó* nyitotta meg. Beszéde, mely ezt téve, az orvosi hivatásnak oly élethű s oly művészi ecsetelése, hogy költeménynek vélnéd a rideg valót.

»S ez önfeláldozó munkával szemben mi a jutalmunk? az, hogyha tekintjük az orvosi rend működését a polgári kötelesség terén, reális befolyását az állam életére, úgy azt látjuk, hogy alig létezik tudományos kaszt, mely balfelfogások következtében, a polgári jogok terén szűkebb korlátok között kénytelen működni, mely az államélet vezetésének befolyásába kevesebb részvétellel bírna és mely az állam által kevesebb támogatásban részesülne, mint rendünk.«

Ezen hiányok elhárítására a kamarai rendszer életbeléptetését tartja szükségesnek. Ez a családi fórum lenne első sorban hivatva az orvosi rendnek a társadalomban őt megillető helyet kivívni, tekintélyét fejleszteni, de legtöbbet nyerne általa maga az orvosi szaktudomány.

Az élénk tetszéssel fogadott beszéd után a szakosztály elhatározta felkérni a közgyűlést, hogy utasítsa a központi választmányt az ez irányban kezdeményező lépések megtételére, amit az foganatosított is. (Lásd fentebb a 16. lapon).

Ezen szakosztályban számos jeles orvos-schészi előadást tartottak, melyek közül kettő a gyűlési helyek gyógyeszközeiről szólt. *Jármay László* »a tátrafüredi tartózkodás gyógytani behatásáról az idegbántalakra« értekezett. Szerinte a tátrafüredi clima főleg az álomra hat jótékonyan s neveli az ideg- és izomrendszer energiáját. *Csügedi Pap Samu* pedig »az alsó-tátrafüredi vaslápról« tartott előadást, részletesen elmondván a tátraalji tőzeg képződését, mely inkább organikus lápnak volna nevezhető, a tőzeg fürdőkre való alkalmazásának módját, és a lápfürdők javallatait. Legszebb eredményeiket ott tapasztalta, hol régi izzadmányok, lerakódások, túltengések fölszívódását, visszafejlődését célozta. Magától értetődik, hogy azon számos más bajnál, amelyek ellen az idevaló lápfürdők használtatnak, a havasi levegő azok általános hatását lényegesen támogatja.

A többi orvosi előadás közül egyet nem hagyhatok említetlenül, mert ez nem csak a gyűlésnek, de a magyar tudománynak is díszeré vált. Ez *Tauffer Vilmos* értekezése volt, ily czímen: »Némely hasdaganatok sebész kezeléseinek javallatairól és jóslatáról 285 eset alapján.«

Szerinte »a hasüri sebészet jelen magas fokra való kifejlődésének alapját az antisepsis nagy horderejű felfedezésén kívül, az anatómiai megismerések, a klinikai diagnostica és a műtéti eljárások tökéletességében leli.«

Mindenekelőtt az antisepsisről szólva, kimutatja, hogy a bőrnek váladéka, különösen a körmök alatt, mily hatalmas védője a microbáknak, miért is a kezek fertőtlenítésére Fürbringer módszerét használja. »Hasüri műtétet csak az végezzen, a ki az antiszeptikus sebkezelésben már kellő jártassággal bír.«

Az anatómiai újabb megismerések módosították a javallatokat. Miután tudjuk, hogy a petefészek-daganatok nagy hajlandósággal bírnak elfajulásra, minden felismert petefészek-daganatot operálni kell, legfeljebb arról lehet szó, hogy mikor! Legalább ökölnyi mozgatható daganat operálandó minél előbb.

Az ovariectomiára ellenjavallatot szerző alig ismer. A műtét statisztikájánál sok mindenféle körülmény jó tekintetbe. Az általános eredmény az antisepsis oltalma alatt sokkal kedvezőbb. Spencer Wells 1000 esete után a halálozás 23.2%, Tauffer 172 operáltja közül meghalt 18, az az 10.4%. A 18 haláleset közül septicus volt 7, tehát a halálozás ezen okból 4% volt; de 30 egymásutáni castratio és salpingotomia mellett, hol a műtéti trauma aránylag kisebb, egyetlen haláleset sem fordult elő.

A castratio javallatának tüzetesebb tárgyalása után, melyet egyes idegbajoknál is szükségesnek tart, azt mondja róla: »a castratio mindenütt megtalálta polgárjogát, hol tudományos nőgyógyászat létezik.«

A myomák, fibromyomák stb. által okozott méhdaganatok kiírtása, ha a szerző által feltett 4 kérdésre a felelet negatív, úgy a radicalis műtét nincs javallva. »Ha pedig előttünk áll a műtét szükségé, úgy ne késlekedjünk, mert nagy mulasztást követnénk el, ha addig várnánk, míg a szervezet ellenállási képessége megtört, míg hydraemia lépett fel.«

A műtét modorára nézve »az én tapasztalásom, mely ma 51 idevágó eseten alapszik, határozottan az extraperitonealis csomkezelés mellett szól.«

Ezen kérdés tüzetes tárgyalása után így végzi:

»285 hasmetszésem alkalmával számtalanszor meggyőződtem, hogy a ki laparotomiára vállalkozik, annak minden elképzelhető szövődményre el kell készülnie lennie, . . . nagy szükség van hazánkban arra, hogy a hasdagاناتok műtéti gyógykezelése a vidéken is meghonosuljon, de tiltakozó szót emelnék az emberiség és az orvosi erkölcs nevében az ellen, ki laparotomiára könnyelműen vállalkozik.«

A nagy tetszéssel fogadott előadásból pedig, a jelenvolt igen számos orvos egyéb tanulságon kívül azt is constatálta, hogy az újabb kor ezen műtétének s a legújabb nőgyógyászatnak elsajátítása végett most már nem kell külföldre vándorolni a magyarnak!

A természettudományi szakcsoport megnyitására felkért *Scherfel Aurél* alelnök, mint már fentebb mondtam, akadályozva lévén a megjelenésben, helyette *Szabó József* nyitotta meg a csoport üléseit »a nemzetközi térképelés elve és jelen állása,« című előadásával. Alig szükség mondanom, hogy előadó ezt a geológiára vonatkoztatta.

Előrebocsátva hazánk geographiai és geológiai felvételeinek rövid történetét, elmondja, hogy a nemzetközi geológiai congressus »Európa egységes geológiai térképének« kidolgozását elhatározta s a kivitellel Berlint bízta meg.

»A térkép általános kifejezés akar lenni, melyet minden nép a maga nyelvén olvashat le. Ezen ezért azonban nagyban meggyőztotta eddig azon körülmény, hogy a színek választásában mindenki önkényesen járt el, úgy, hogy azok értelmezését magyarázat nélkül megérteni nem volt lehetséges.«

Ezután elmondja a módokat melyek által a bajokon segítve lesz. Az eszme Amerikában pendült meg, de kivitelt Európára bízták. Előadásának megvilágítására be is mutatta Európa nemzetközi térképéből az első lapot.

A természettudományi osztály számos és jeles előadásaiból csak a honismertetőket említem. Ilyenek voltak: *Hanusz István* értekezése »A nagy magyar alföld sós flórája és talajáról,« — *Koch Antal* előadása »Erdély mineralogijának és geológiájának haladása 25 év alatt,« — *Staub Mór* helyi érdekű értekezése »a gánóczi völgy őskoráról,« mely azonban a Munkálatokba nem adatott be; s ezért kiemelem belőle, hogy az ottani mészkövekben talált maradványokból következtetve, e mészhegyek a pliocén korban képződtek; — végül *Róth Samu* szintén helyi érdekű előadása »A magas Tátra jégáraitól« melyek nyomai most már egész biztonsággal ki vannak mutatva.

Az egyesített gazdasági és társadalmi szakosztály üléseit *Gerlőczy Gyula* nyitotta meg »Az égető socialis kérdésről vagyis a bér munkás mint társadalmi osztály, mai helyzetéről« című a gazdaságot és a társadalmat egyaránt nagyon közelről érdeklő előadásával.

Szerinte ma nagy feladványok a mezőipari politikában: a) a termények forgalmának s a földbirtok tiszta jövedelmének fokozása, b) a földbirtok elidegenítését megkötő intézményeknek és minimumának helyes megállapítása, c) terméketlen területek termőfölddé alakítása, d) a kis gazda hitele.

A társadalmi feladványok még forrásban vannak, de kimagaslik belőlük a bér munkás helyzete. A socialis kérdés keletkezésének története után, e kérdésre: Miért veszélyezteteti ez az egész társadalmat? ezzel felel:

A bér munkásnak sem családi-élete, sem otthona, — bére bizonytalan, — szellemi fejlődése hiányos, erkölce önképzése hiányában süllyed.

E bajok megszüntetésére vagy legalább enyhítésére szolgálnak, elméletileg: az önszegély, — keresztény vallás-erkölcsi nevelés, — tulajdon, örökség, verseny korlátozása, — állam socialismus érvényesítése, a birtokjognak az állam általi rendezése és egészben államsegély nyújtás; — gyakorlatilag: a munkaidő, és a munkás jogainak s kötelességeinek szabályozása törvény útján, — az ipargyárfelügyelet szervezése, — a sérelmeknek választott bíróság általi elintézése, — helyi s nemzetközi munkás egyletek létesítése; — termelő és fogyasztó egyletek alakítása.

A munkás osztály állapotának javítására szolgálnak: a munkás emberi méltóságának elismerése, — a munkás osztálynak politikai jogban részesítése, — postatakarékpénztárak szervezése, — progressiv adózás behozatala, — népbankok létesítése, — munkások önképző és erkölcsi egyesületeinek szervezése, — az állandó munkásoknak a vállalat tiszta jövedelmében való részesítése.

A gazdasági osztályban *Putseh Tóbiás* tartott előadást »A méhészet-ről, különös tekintettel a szepesi viszonyokra«, melyből megtanultuk, hogy a méhtenyésztés a Tátrában igen kedvező, — mert ott a méheknek tavaszi, nyári és őszi legelőjük van. Az ott igen gyakori *Epilobium angustifolium* és az *Erica* nagyon mézgazdag növények. A szepességen van 7924 méhkas, melyek kasonként átlag 3 kilo mézet számítva, évenként közel 24 ezer kilo mézet adnak, 7—8 ezer forint értékben.

Ezen nagyon érdekes és tanulságos előadást szerző az új-tátrafüredi gyógyteremben rendezett méhészeti kiállításával illusztrálta.

A társadalmi osztály ez alkalommal egészen közegészségügyi volt. *Demkó Kálmán* részletet olvasott fel, felvidéki városaink erkölcsi életéről szóló nagyobb tanulmányából, ily cím alatt: »Közegészségügy városainkban a XV—XVII. században,« mely nagyon érdekes adat multunk ismeretéhez. Számos becses részletét illetőleg a Munkálatokra kell utalnom (239. lap), de egyeseket idézek itt is.

A közegészségügy a XV—XVII. században a kormánynak mostoha gyermeke volt, de városaink nagy buzgalmat fejtettek ki e téren. Kassa statumai szerint az egészség megtartása és a tisztaság szeretete javálja a sáros utcák kitisztítását, mint közjót a városban. A ki a köztisztaság ellen vét, bírságot fizet. Bárfán 1432-ben fizetett napszámosokkal tartják tisztán a várost és piacot.

A kapuőrök ragályozó csavargókat a városokba be nem bocsátanak. A városi szegényekről minden város maga gondoskodott. Mindenikben volt szegények háza és kórház. *Bakacs Tamás* érsek 1505-ben teljes búcsút hirdet mindazoknak, kik a lőcsei kórházra adakoznak.

A czéhéletnek legszebb jellemvonása a kölcsönös segítkezés. A czéh maga gondoskodott szegényeiről.

A XVII. század második felében a jótékony intézetek pusztulásnak indulnak. A felekezeti türelmetlenség a kórházakra is kiterjedett.

Csatornázásokra talán mindjárt a városok alapítása alkalmával gondoltak. Lőcsén a város körfalai alatt zsilippel ellátott csatorna maradványaira akadtak. Bárfán 1421-ben a csatorna tisztításért 60 denárt s 1428-ban igazításáért 100 denárt fizetett.

Felvidéki városaink csaknem mindenike már a XV. és XVII. század-

ban gondoskodott vízvezetékéről. Körmöczbánya 1446-ban vízműveinek készítésére 2673 kamarai és 362 arany forintot adott ki.

Fürdő nélkül egy felvidéki városunk sem volt. A fürdők fentartása a kitanult fürdősökre és borbélyokra volt bízva. Ezeknek czéhei nagy szerepet játszanak a közegészségügyben.

Az orvos tudorok a XV. században, hazánkban még igen ritkák, de Nagyszombatban, Pozsonyban, Bátfán, Körmöczbányán van róluk említés. A XVI. századon át is még nagy hiány van orvosokban. A XVII. században már jobban vannak ellátva orvosokkal a városok. Ha az orvos hosszabb időre vidékre távozott, a gyógyszerész helyettesítette. Az orvosok nagy tekintélynek örvendettek. Lőcsén 1670-ben az orvost választják bírónak.

A fürdősök és seborvosok czéhszerűen tanulták és gyakorolták mesterségüket. Felvidéki városainkban 3 ily czéh létezett. A seborvosnak négy évig kellett tanulni s azután mint legénynek két évig vándorolni. A mesterjog elnyeréséért vizsgát kellett tenni s 19 főkérdésre felelni. Mestermű gyanánt különféle tapaszokat kellett készítenie két mester felügyelete alatt. Daczára annak, hogy ez álláshoz bizonyos tudományos készségség kellett, a fürdősök és seborvosok nem bírtak tekintéllyel, s fiaikat más czéhek nem akarták czéhükbe bevenni.

A városi hatóságoknak a köztisztaság iránti érzékét legjobban tanúsítja például az, hogy Nagy-Szombatban, a XV. században, a városi épületeken dolgozó ácsok és kőművesek szombatonként nem borraivalót, de fürdőpénzt kapnak.

Mily messzire vagyunk mi e tekintetben a XV. századtól, úgy kor, mint felfogás dolgában!

Felolvasó estély csak egy volt ezen gyűlés tartama alatt.

Schwartzner Ottó értekezett »A szerelem physiologiájáról«. E nehéz témának: mi a szeretet és mi a szerelem? megfejtésére élénk színekkel festett képekben mutatja be az anyaszeretetet, az Isten szeretetét és a hazaszeretetet.

Az ént kielégítő nemes érzések festése után áttér a legfejlettebb szeretetre; az alkotó szerelemre, melynek lételét köszöni az egész mindenség.

Felolvasó elénkbe állít egy tudóst, ki miután tanulmányozta e kérdést és feleletet reá nem talált: a természetet kereste fel, és itt látta, hogy folyam, madár, növény, rét, mező, pillangó, mind hódol a szerelemnek. A fürkésző szellem ki nem elégitett ingerével kutatja tovább, mi a szerelem? Ekkor elébe kerül egy ifju pár, az ajk nem szól, de beszélnek a szemek. A tudós kérdi, mondják meg mi a szerelem? Az ifju átkarolja kedvesét és így felel »nem érez, aki érez szavakkal mondhatót«. A tudós világba megy, ma is kutatja, mert megérteni nem tudja, mi a szerelem?

Szerző így végzi: Hiába minden okoskodás, a ki nem érezte, legkevésbé tudja, s a ki érezte, az sem tudja kifejezni, mi a szerelem? ... Egy örök titok, egy örök rejtély, melyre a felelet az ifju szivbe van vésve, de erről másolatot venni nem lehet. S a mint hogy képtelenek vagyunk szóval megmagyarázni a színt: mi a kék s mi a zöld, úgy képtelenek vagyunk szóval megmagyarázni: mi a szeretet és mi a szerelem, azt az érzést, mely az egyén földi létének boldogításában, utóvégre is csak eszköz a célhoz, alapja a társadalomnak, az államnak, a mindenségnek! Mig a szeretet a társadalom legerősebb kapcsa, addig a szerelem csak

két szívet tűz össze... az egyik alkot, a másik fentart, testvérek ők, kik bölcsőnk hajnalától a síríg kormányozzák sorsunkat, buzdítanak a munkára, a szépre, a nemesre és elfeledtetik velünk földi kínjainkat! csábítanak az életre, a fentartásra. — Ha az ifjú szíve megszólal és ott susog fülébe: keresd a szívet és a szív szívre talál... ez a szerelem hajnala. S ha a férj szerető hitvesének szemében látja mindenét és boldog ölelés közben szó nélkül oly nyelven beszél, melyet e föld minden lakója megért, mert érez — ez a szerelem. És ha az élet útjain elfáradt vándor pihenni kíván s ott susog fülébe a titokzatos manó: gyermekid! és e szó elfeledtet velünk fáradalmainkat, munkára serkent, és mi dolgozunk arcunk verejtékében... vagy ha gyermekcink arca hervad és a szülő életért életet áldozni kész — ez a szülői szeretet. S ha a tátongó sír előtt állva, reszkető kézzel kapkodunk a bontott kéve felé, melynek neve élet, ez az élni szeretet. S ha feláldozunk jólétet, örömet, boldogságot és életet e talpalatnyi földért, melyen kívül számunkra nincs hely — ez a hazaszeretet.

De ha mindent elvesztünk, szülőt, hitvest, szerelmünk zálogát, hazát és életünk romjai között imára fakad ajkunk: Szent legyen a te akaratod! ez az Isten szeretet!

Még egy közérdekű, ritka elmével kidolgozott bölcsészeti előadás hallottunk a bezáró közgyűlésen *Schächter Mikstól* »Az emberi akarat szabadságáról« Szerző az akarat képződésének phásisait: a vágyat, a megfontolást és az elhatározást elemezve mutatja be s ezek alapján tagadja az emberi akarat abszolút szabadságát. Az akarat fejlődésének második stádiuma, legjobban bizonyít az akarat szabadsága ellen. Fejtegetéseinek, melyeknek illusztrálására a legnagyobb két emberismerő, Shakespeare és Göthe szavait ismételve és találóan idézi, végén iparkodik kimutatni, mennyire egyeztethető meg az ő felfogása a tényekkel, a fennálló világrenddel és a socialis intézményekkel, habár nem tagadja, hogy ezen felfogás szükségkép más alapra kell hogy kényszerítse az igazságszolgáltatást. A valásnak és a vallásos erkölcsnek a természeti törvényeknek engedelmeskedő akarattól nincs mit tartaniok. Nincs az általános ethicának sem, mert rendelkezésére áll a nevelés, mely pedig tiszta képtelenség volna, ha szabad akaratunk volna. Végzi annak kijelentésével, hogy akaratunk nem szabad, mert efelett is, mint minden más felett, a természet törvényei uralkodnak.

A gyűlések kezelését illetőleg, az ügyrenden annyit változtatott ezen gyűlés, hogy ezentúl a központi választmány egyik titkára egyszersmind a vándorgyűlés tiszti karából álljon helyet. Ez által azt érjük el, hogy ezen titkár, ki az előkészítő bizottságokkal folytonos érintkezésben áll, a központtól távol lakó tisztársainak a vándorgyűlés administratív teendőiben segítségükre lesz. (20. lap).

A már említett méhészeti kiállításon kívül, volt itt ásványvízkiállítás is, melynek legnagyobb részét a *Mattoni és Wille cég* rendezte. A kiállítás három csoportból állott. 1. Magyarország ásványvízeinek gyűjteménye, mely nagy haladást tanusított. 2. Szepesmegye ásványvízeinek gazdag gyűjteménye és 3. A Mattoni és Wille cég tulajdonát képező, kifogástalanul kezelt ásványvizek és forrástermények gyűjteménye. Továbbá *Török Sándor* budapesti gyógyszerész igen ügyesen összeállított házi, kézi és utazó gyógyszerárak mintáit és czélszerű kötszerszekrényt állított ki. (36. lap.)

Kirándulásokban kiválólag gazdag volt ezen gyűlés (lásd e mű 26-ik lapját), melyek szépségeinek leírásáról le kell mondanom, különben köny-

vet kellene rólok írnom. De az utolsó, több napi nagy kirándulást, a melyben 70-nél többen vettek részt, nem hagyhatom említetlenül. Ezen megismerkedtünk a szepes-tótfalusi Chamilla forrással s annak helyes kezelésével, továbbá a haza egyik legremekebb vidékével, a határt képező Dunajecznek a Pienninek hegységén való áttörésével, a magyarországi koronahelyi fürdőtől, mely nagyon emelkedik, illetve vörös klastromtól, a gácsországi Szczawnica (olvassd Sesawnyicza) fürdőig, mely utóbbiban a fürdő tulajdonosa, a krakkói tudományos Akadémia vendégei voltunk.

A mi a Dunának Kazánszorosa nagyban, az a Dunajecz piennini szorosa kicsiben, de szépségre nézve mindkettő egyforma. A kirándulások legnagyobb része a Munkálatokban is meg van örökítve. (259—262) A »Dunajeczi út« leírását pedig képpel, ugyanott *Ágai Adolf* humoros tollából bírjuk.

A gyűlés kiegészítő részét képező kirándulásokon kívül meghivatunk még, hogy hazamenet tekintsük meg a koritniczai, szlácsi, rajecz-tepliezi és a bártfai fürdőket. E sorok írója azon társasághoz csatlakozott, mely Szczawnicáról a lublói és bártfai fürdőknek vette útját hazafelé, s nagy örömmel szemléltük ezen két kiváló vasas fürdők feltűnő haladását.

Utolsó, emlékezetes gyűlésünk leírásának befejezéseül, elnökünk *Császka György*, szavait idézem. A bezáró közgyűlést ezzel végezte: »Hazánk érdekében nemcsak beszélni, de tenni és áldozni kell. S mentől többet teszünk a szeretett honért, annál nagyobb joggal mondhatjuk magunkat fiainak.« S miután a magyar semmit sem végez áldomás nélkül, hát idézem még e lelkes főpap pohárköszöntőjét is, melyet az általa saját költségén emelt tátrafüredi díszes templomnak gyűlésünk alatti jelenlétünkben történt felszentelése után tartott ebéden mondott. (Napi Közlöny utolsó lap):

»Ma, midőn szerencsés valék itt, Ó-Tátrafüreden egy, Isten dicsőségére és imádására felépült templomot felszentelni, megújul lelkemben az óhaj, hogy kiki a maga hatáskörében építve, gyarapítva és haladva, oda hasson, hogy a haza fényre derüljön. És még mi a hitnek emelünk templomokat, a lelkekben építjük az Isten oltárait, addig Önök m. t. Uraim emeljenek templomot a tudomány, az igazi cultura javára! Így karöltve működve, vállvetve dolgozva, el nem marad a szebb jövő, mely után minden honfi hő imája eped, melyben benső vallásosság, tiszta erkölcsiség, általános haladás boldogítani fogja mindnyájunk által hön szeretett magyar hazánkat!« Ámen!

A vándorgyűlések Munkálatai 24 kötetében megjelent értekezések címjegyzéke szakok szerint.

(A római szám a gyűlés illetve kötet-, az arabs szám a lap száma.)

I. Orvosi értekezések.

1 Általános érdekek.

1. *Bugát Pál.* A pesti Rókus kórház gyakorló orvos-tanintézetévé való átalakítása. II. 10.
2. *Nedelko Demeter.* Értekezés a fogorvosi tudománynak korszerű, magasb tudományos álláspontra emelése szükségéről. II. 46.
3. *Lészay Dániel.* Hahnemann felfedezéseinek kísérletek általi megvizsgálását indítványozza. IV. 54.
4. *Flór Ferencz* beszéde országos orvosi nyugdíjintézet alapítása tárgyában. XIII. 47.
5. *Szabó Dávid* Felsőzlamlás orvosi rendünk és állásunk bajai ügyében. XIV. 226.
6. *Schwartzner Ottó* Az orvosi szakosztályt Tátrafüreden megnyitó beszéde (az orvosi kamarákról). XXIV. 95.
7. *Kaczander Áron* A borsodi orvos és gyógyszerészeti egyesület történelmi keletkezéséről s működéséről. X. 108.
8. *Linzbauer Xav. Ferencz* Töredék a gyógyászat fejlődésének történetéből Magyarhonban. XV. 117.
9. *Rózsay József* Az orvos és természettudományok legújabbkori haladásáról. XVI. 101.
10. *Kátai Gábor* Az orvosi tudomány jelen irányáról. XVII. 119.
11. *Török József* Az orvosi tudomány legújabb vívmányai. XXII. 97.
12. *Bódogh Albert* Az orvosi tudomány befolyása a közművelődésre. XIX. 71.
13. *Rózsay József* Visszapillantás az orvostan újabbkori fejlődésére. XXI. 101.
14. *Schwimmer Ernő* Rendszerek és divatok az orvostudományban. XXIII. 82.

2. Közegészségügyiek.

a) Helyrajzok egészségügyi szempontból.

1. *Rumy Károly Szerém* éghajlata Szlavóniában. II. 50.
2. *Bauer Josephus* Topographia medica lib. regiae montanae civitatis Neosoliensis. III. 69.
3. *Deutsch József* A bánsági föld s nép viszonyainak vázlata statisztikai s biostatikai tekintetben. IV. 24.
4. *Reichard Ferencz* Temesvár éghajli viszonyairól. IV. 48.

5. *Pathovics József* Szabad királyi Pécs városának orvos-statistici helyirata. VI. 175.
6. *Weitzenbreier Frigyes* Kassa orvosi és néprajzi tekintetben. VII. 73.
7. *Sándorfy János* Sopronmegye leírása. VIII. 103.
8. *Weszelouszky Károly* Árva megye orvosi helyirata. IX. 80.
9. *Pataky Dániel* A bujakórról országos közegészségi szempontból különös tekintettel Erdélyre. X. 98.
10. *Tormai Károly* Észleletek a légtünetek és egészségügy körében 1863-ik év folytán (Pesten). X. 147.
11. *Molnár István* Kis-Kun-Halas város helyrajza, természetrajzi és orvosi tekintetben. X. 118.
12. *Ambró János* Némely észrevételek Nagykun-Kisújszállás és környékének betegségi s halálozási viszonyairól. XIII. 178.
13. *Trojánovits Ágoston* Bihar- és Békésmegye véghatárán érintkező Sarkad mezőváros és vidéke földtalajáról s kútvizéről. XV. 256.
14. *Kariha Antal* Győrvidéken honos kóralakok. XXII. 194.
15. *Árányi Lajos* Azon előítéleteknek és babonái gyógyítási fogásoknak elősorolása, melyek a visegrádi és nagymarosi német ajku lakosság-nál megrögzöttek. XV. 172.
16. *Grünblatt Jakab* Felső Zemplénmegyében általában, különösen a megigézés ellen használt népgyógyszerekről. XVII. 208.
17. *Orbay Antal* Népgyógyászat, kuruzsolás a Jászságban. XVII. 278.

b) Egyéb közegészségügyi értekezések.

18. *Eckstein Fridrik* Indítvány Magyarország orvosi helyrajzának ki-dolgozásáról. I. 47.
19. *Zomborcsévi Vince* Hazánk orvosi leírásának szükségességéről és a vízről. I. 53.
20. *Bugát Pál* Micsoda intézkedésektől reménylhetnek, hogy honunk emberiségének élet- és egészségbeli üdve orvosrendünk által biztosabb karba állitassék? VI. 134.
21. *Bittner Imre* A státus-orvostan különös tekintettel annak ma-gyarhonnani állására. IV. 32.
22. *Grósz Lajos* Az államorvostannak fontossága. IX. 77.
23. *Grósz Lajos* A közegészségügy szabályozásának befolyásáról az egyetemi jólétre. X. 93.
24. *Grósz Lajos* A közegészségügyi intézményeknek befolyása az egye-temes jólétre. XII. 111.
25. *Rapos József* A köz- és alapnevelésről s különösen a pozsonyi óvodákról. XI. 162.
26. *Greguss Ágost* Hogyan erősödjünk társadalmilag? XII. 120.
27. *Sass István* A közegészségügy a társadalomban. XVII. 145.
28. *Schreyer Lajos* A városok közegészségi állapotának javítási esz-közeiről. XVII. 240.
29. *Demko Kálmán* Közegészségügy városainkban a XV—XVII. szá-zadokban. XXIV. 239.
30. A m. orvosok és természetvizsgálók közegészségi törvényjavas-lata XVIII. 198.
31. *Chyzer Kornél* Közegészségügyi bajaink összefüggése természet-tudományi ismereteink hiányosságával. XXIII. 102.
32. *Fodor József* A nők az egészség ügyében. XXIV. 67.

33. *Roth Máttyás* A gyermekkek nagy halandóságának okai és gátlószerei XIV. 173.

34. *Weszelouszky Károly* A gyermekek halandósága Magyarországon és Európa országainak népesedési mozgalma. XXI. 120.

35. *Raisz Gedcon* Közegészségi teendők iskoláink körében. Rajzokkal. XIV. 247.

36. *Tormássi Lajos T. N.* Békésvármegye kebelében kezdettől fogva egész a mult 1843 év végéig végbevitt mentőhimlő oltásnak summázott lajstromos előadása, a házi pénztárból tett költségekkel s némely rövid észrevételekkel. IV. 21.

37. *Tormássi Lajos* Mentőhimlőoltás Békésvármegyében 1843. és 1844-ben. VI. 187.

38. *Sulek Sándor* A himlő-anyag felszedése s több ideig eltartása. III. 99.

39. *Grósz Frigyes* A szegényebb sorsú szembetegek és gyógyítható vakok tömérdek nagy számáról, mely leginkább egyesületek és több helyen felállítandó szegény vakok gyógy- és ápoló intézetei által elhárítandó. VII. 29.

40. *Grósz Frigyes* Terv a magyar és erdélyországi földművelők közt gyakran előforduló szembetegek és gyógyítható vakok számára több vidéken egyesületek által alakítandó ingyen gyógyító és ápoló intézetekről. A nagyvárad vakok gyógyintézetének rövid vázlatával. VIII. 53.

41. *Wagner Dániel* Az érczek pörkölése egészségrendőri és vegytani tekintetben. III. 15.

42. *Amon Zsigmond* Észrevételek az itteni (besztercebányai) érczeknek szabadban történő pörkölése ártalmatlan voltáról egészségrendőri tekintetben, ellentétül Wagner tudor úr ily értekezésének: »A rosnitzi érczek szabadban történő pörkölésének ártalmas hatásairól III. 18.

43. *Bachman János* Észrevételek Wagner tudor ur előadására: »az érczek pörkölése tárgyában egészségi és rendőri tekintetben.« III. 20.

44. *Nendtvich Károly* Megnyugtató szó mindazokhoz, kik a bányavárosokban vagy a pörk-intézetek közelében laknak, Wagner Dániel hason nevű értekezésére ellentétül intézve. III. 23.

45. *Kubinyi Ágoston* A tisztaságról. XVI. 182.

46. *Kátai Gábor* A fertőtlenítő szerek és fertőtlenítés értékéről. XVII. 163.

47. *Köveßy Ferencz* Visszapillantás a tetszhalál történeti mozzanataira és az újszülöttek tetszhalálára. XIV. 260.

48. *Kubinyi Ágoston* A temetések és temetők. XIII. 200.

49. *Rózsay József* A hullák elégetéséről (színezett táblákkal.) XVII. 137.

50. *Lovrich Gyula* A görög egyesült és nem egyesült románoknál divó bűjtről. XVIII. 167.

51. *Dubay Miklós* Az elkényeztetés mint általános kór-ok. XX. 107.

52. *Molnár István* A spártai nevelés orvosi tekintetben, mint a nép eltörpülés, elsatnyulás fő ellenszere, a jelenkor műveltségéhez idomítva. XXII. 157.

53. *Hunfalvy János* a népnevelésről. XII. 114.

54. *Batizfalvy Samu* A gyógytestgyakorlat jótékony hatása az ember egészségére nézve. XI. 102.

55. *Bódogh Albert* Az átöröklés és az öröklékenység. XXII. 70.

56. *Korányi Frigyes* Az idegességről. XI. 64.

57. *Schwartzner Ottó* Valami az idegességről. XXIII. 144.

3. Boncztnai, élettani és kőrboncztnaiak.

1. *Lenhossék József* Santorin viszeres fonatai férfinál (Képekkel). XII. 186.
2. *Majorossi Géza* A karürtér két végágának két ritka rendellenessége (Képekkel). XII. 254.
3. *Genersich Antal* Adalék az ember hasi együtt-érző fonatán levő Pacini-testek ép- és kőrboncztnához. Rajzokkal. XVIII. 104.
4. *Weisz János* Új mód az állati szervezet vérmennyiségének meghatározására. VIII. 182.
5. *Kaczander Gyula* A csont fejlődéséről. (Rajzokkal). XX. 112.
6. *Árányi Lajos* Torztani tanulmányok. (Képekkel). XIV. 266.
7. *Árányi Lajos* A húgyvizsgálatnak elemi gyógygyakorlati szempontból kiindulva. VII. 94.
8. *Kiss Antal* Az emberi holttest felnyitásának szükségéről. VII. 47.
9. *Töpler Károly* Bonczolatok. VIII. 123.
10. *Lenhossék József* Egy emberi fog rendkívüli túltengése. XI. 176.
11. *Kővessy Ferencz* A magzat agyvizéről. XV. 141.
12. *Hamary Dániel* Here viszérdag okai. XVI. 162.
13. *Rózsay József* A vérédenyrendszer és légzőszervek aggkori változásai, kőrboncztnai és élettani tekintetben. IX. 194.
14. *Árányi Lajos* A hullában felmerülő májbántalmak meghatározására szolgáló vezérfonal gyógyító és törvényszéki orvosok használatára. XII. 306.
15. *Liebbald Gyula* Epckő vegyelemzése. (Latinul). VI. 188.
16. *Láng A. F.* Gőrcsői növény terményekről, melyek mint élısdiék emberi testen előfordulnak. (Rajzokkal). VI. 309.
17. *Vajda László* A vegytan és a gőrcsővészct befolyása az orvosi tudományra mint tanra. XVI. 144.

4. Belgyógyászatiak.

a) Általános fertőző bántalmak és mérgezések.

1. *Balogh Tihamér* A parányi gombák jelentősége a fertőző betegségekben. XXI. 63.
2. *Sicss Károly* A hurutjárvány (influenza) a temesvári őrseregben 1843-ban és visszapillantás az 1837-iki hurutjárványra. IV. 63.
3. *Rózsay József* Az 1864—5. és 1867. évi hagymáz járvány és az 1867-iki himlőjárvány a pesti szent Rókus közkórház fiókosztályán graphicus táblákkal. XII. 263.
4. *Halász Géza* A pesti himlőjárványról. XVI. 139.
5. *Singer Mátyás* Tapasztalatok a roncsoló torokgégelob (diphtheria) körül. Két gégemetszés. XI. 167.
6. *Otrobán Nándor* Az Erdélyben 1870-től 1873-ig uralkodott roncsoló toroklob-járvány. XVII. 231.
7. *Dubay Mihlos* A roncsoló toroklob egy rendkívüli esetéről. XIX. 104.
8. *Hochhalt Károly* A roncsoló toroklob újabb álláspontja. XXI. 236.
9. *Patrubány Gerő* A roncsoló toroklob Budapest főváros területén. XXII. 103.
10. *Kelen József* A roncsoló toroklob Budapest főváros területén. XXII. 112.

11. *Rózsay József* Az 1866-ik évi cholera járvány a sz. Rókus fiók-kórházban Pesten (graphicus rajzokkal és térképpel) XII. 192.
12. *Korbély Endre* Az 1866-iki járványos cholera elméleti és gyakorlati ismertetése. XII. 282.
13. *Plichta Soma* Észleletek az 1873-ik évi cholera-járványról Nógrádmegyében. XVII. 210.
14. *Török János* Észleletek az 1872—73-ik évi cholera-járványról orvosgyakorlati és államorvosi megjegyzésekkel. XVII. 213.
15. *Grósz Frigyes* Észrevételek Magyarország lapályos helyein uralkodó váltólázakról. IV. 19.
16. *Hamary Dániel* Gutaütési, majd nyavalyatörési harmadnapos váltó-lázakról. XIV. 179.
17. *Raisz Gedeon* Agy-gerinczagyhártyalob járványról. XIX. 92.
18. *Póór Imre* Fertőzési orbáncz. XV. 190.
19. *Schlesinger Ignatius* Morbus puerperalis et paralysis uteri. II. 42.
20. *Korbélyi Endre* A gyermekágyi lázról. XI. 195.
21. *Neuhold Ferencz* Takár és bujafekély közötti különbségről. II. 38.
22. *Pataky Dániel* A bujakórnak a vidékekbeni uralkodása és ennek lehető kiírtása. V. 176.
23. *Giachich Antal Bódog* A skerlievó betegségről. XIV. 169.
24. *Póór Imre* A skerlievó mint magyar tengerparti betegség. XIV. 182.
25. *Póór Imre* Az iblany hatása bujakórban. XV. 202.
26. *Bódogh Albert* A higanykészítmények helye a bujakór gyógyszerei közt. XVII. 169.
27. *Lengyel Samu* A bujasenyv gyógykezelésének mai álláspontja. XXI. 285.
28. *Póór Imre* Az iblany a bujakórnak biztos és ártalom nélküli gyógyszere. XXIV. 131.
29. *Reisinger János* Az ebdühről (latinul). V. 182.
30. *Horn Ferencz* Egy viziszonny kórtörténete, némely észrevételekkel ezen kór általános s különösen Lulich József tanító által ajánlott gyógy-mód szerinti orvoslására VI. 156.
31. *Tarsóczy Máté* A közönséges pajzsócz nevű mérges kígyó marásának következményei önmagán, de másan, és némely házi állatokon is tapasztalva. VII. 86.
32. *Kánizs József* A pokolvar. XI. 213.
33. *Szendáry Sándor* Sugárgomba-betegség (aktinomycosis.) XXIII. 196.
34. *Kátai Gábor* Gyufával eszközölt szándékos önmérgezésnek sikeresen gyógykezelt esete. XV. 134.
35. *Fehér Nándor* Valami a kobalt betegségről. XII. 257.

b) Légző- és vérkeringési szervek bajai.

36. *Faludy Géza* A valódi hártás gégelob kezeléséről. XXI. 272.
37. *Varga János* Tüdőgyenyedés biztos orvoslása természetből merítve. II. 35.
38. *Tomesányi Imre* A tüdősorvadás lényegéről. XIX. 97.
39. *Dubay Miklós* A gümőkór elmélet legújabb álláspontja. XXI. 281.
40. *Sauer Ferencz* Szívbántalmakról. IV. 28.
41. *Hamvai Ede* Egy szervi szívbántalom kórja IX. 233.
42. *Kovács Imre* Kékkór világhozott szívbjából. XV. 169.

c) Emésztő és vizeleti szervek bántalmai.

43. *Róth Ferencz* A gyomor kimosásának és villamozásának javallata (képpel). XX. 182.
44. *Róth F.* Az idült gyomor csuki lobnak kezelése. XXII. 148.
45. *Rózsay József* Két ritka kóreset. 1. Belfékélyesedés, bélszor. 2. Helybeli villanymérgezés, crouposus hólyaglob, has- és mellhártyalob. XV. 131.
46. *Faludi Géza* A resorcin hasmenéseknél. XXII. 117.
47. *Chyzer Kornél* Myiasis esete. (Légycsák az ember belében.) XXII. 145.
48. *Babesiü Victor* Egy az emberi hashártyában talált féregről (ábrával). XX. 218.
49. *Örley László* A belférgék szereplése, keletkezése és elterjedése, különös tekintettel az emberre. XX. 159.
50. *Gilevszky Károly* Az idült terimbeles hashártyalob befolyásáról a vérkeringésre. XII. 189.
51. *Rózsay József* Májtályog elkövesedése folytán kifejlődött és sorvadás útján halt okozó hashártyalob. XI. 192.
52. *Hochhalt Károly* A vándormáj egy esete. XX. 136.
53. *Müller Kálmán* A vándormáj gyógytanát illetőleg. XX. 139.
54. *Novák Károly* A hasfalán át epesipolyokon kiürült epekövekről. XIX. 102.
55. *Rakita Alajos* Epekövek különösen egy a nyombélben elzárva talált rendkívüli nagyságu epekő kórtörténetének leírásával (képpel) XVI. 125.
56. *Lux Jakab* Epehólyag-ípolyon kiürült epekövek XV. 139.
57. *Ossikovszky József* A heveny sárga májsorvadás mint külön kóralak nem létezik, az nem egyéb, fel nem ismert phosphormérgezésnél. XXI. 265.
58. *Horváth György* Bright vesének tejjeli kezelése. XI. 217.
59. *Plichta Samu* A fehérynye vizelésről. XII. 217.
60. *Török János* A vízkór kiválóbb társbajai és alakjai a gyógyeredménnyel Tornalja vidékén XII. 259.
61. *Rózsay József* A jobb vese rákos elfajulásának egy esete agg egyénben. XIII. 145.

d) Az idegrendszer bántalmai.

62. *Poór Imre* Agyhártyalob és agylob új tünetéről XIX. 87.
63. *Hochhalt Károly* A Heubner-féle agyütrébántalomról. XXII. 151.
64. *Schreiber I. H.* A bulbár és pseudobulbár paralysisról az utóbbinak egy új esetével. XXIV. 167.
65. *Sauer Ferencz* A gerinczagy bántalmairól. VI. 152.
66. *Bachio (Bacsó) Bálint* A hasi nehézkór gyógymódja (cura epilepsiae abdominalis.) III. 75.
67. *Dubay Miklós* Therapeutikus megjegyzések az epilepsia gyógytanához. XXII. 122.
68. *Eisenstein Antal* Az alvajárásról és ennek okairól. VIII. 116.
69. *Gárdos János* A szellemtanról vagyis az állati magnetismusról VIII. 120.

e) Gyermek és aggok betegségei.

70. *Torday Ferencz* A gyermekek úgynevezett fogzási betegségeiről.
XX. 115.
71. *Rózsay József* Az aggkór (Marasmus senilis) mint halál-ok X. 84.
72. *Rózsay József* Az aggok betegségei köréből vett kórcsetek.
XIX. 83.

f) Gyógyszerek hatásáról.

73. *Dworszky József* A Monesiáról a görvélykórban. IV. 47.
74. *Wachtel Dávid* A mireny méltánylatához. IV. 42.
75. *Jowitsich Pál* Észrevételek az iblanynak az orvosi gyakorlatba lett felvételéről. V. 49.
76. *Molnár István* A földi szikszó termeléséről vegyi és orvosi tekintetben. XII. 250.
77. *Rozsnyay Mátyás* A chinin és chinoidin közötti viszony vegyészeti és gyógyászati tekintetben. XIII. 300.
78. *Rozsnyay Mátyás* A kinalt (chinin) miként lehet úgy elkészíteni, hogy az, keserű ízét veszítvén, de hatályosságát megtartván, gyermekeknek is könnyen adagolható legyen. XIV. 344.
79. *Révay János* Kísérletek a sósavas apomorphinnak gyógygyakorlatba hozatala körül. XVII. 174.
80. *Frommhold Károly* Az electricitásról mint gyógyszerrel (latinul) I. 63.
81. *Gyürky M. Lajos* Figyelmztetés a villamdelejességlei gyógyszerelés módozataira s e tárgyban indítvány. XII. 125.

5. Bőrgyógyászatiak.

1. *Schwimmer Ernő* A bőrgyógyászat befolyása a többi orvos gyógytudományi szakokra XXIII. 181.
2. *Hunyady K. János* A sömörög csoport. Kezelményi alapvonalak a Canstadtban létező sömörregesek intézetében, intézeti alapító s elnök Veiel tanár alatt VII. 117.
3. *Poór Imre* Válasza a lázvegy és sömörfélék közti viszony fölötti vitára. IX. 153.
4. *Poór Imre* A sömör-féle bőrbajok oktana és gyógytanához IX. 212.
5. *Poór Imre* Az izzag (eczema) fogalma. XIV. 202.
6. *Poór Imre* A vörös doboc (lichen ruber) újabb esetei XVII. 153.
7. *Poór Imre* A pikkelyeg (psoriasis) isméje és gyógyítása. XVIII. 117.
8. *Poór Imre* Elefántcsont női ivarrészen (rajzokkal). XVI. 163.
9. *Weisz Sándor* Elephantiasis penis ritka esete (képpel.) XX. 228.
10. *London Jenő* Közlemény a jeruzsálemi leprások kórházából. XVIII. 138.
11. *Poór Imre* Észrevételei London tr. lepra-közleményére. XVIII. 142.
12. *Schwimmer Ernő* Lepra előjövetele Magyarországon (képekkel). XX. 140.
13. *Géber Ede* Egy ephitelioma molluscum (Virchow) universale esete, különös tekintettel a kór lényegére (ábrákkal) XXI. 251.

6. Fürdészetiek és ásványvizek.

a) Általánosak.

1. *Jedlik Ányos* Mesterséges szénsavas vizekről (az ilyenmü vizek előállítására feltalált újabb gépezetről.) II. 49.
2. *Wagner Dániel* Magyarhon ásványforrásai, különösen a zólyom-megyeiek III. 37.
3. *Grósz Frigyes* Magyar és testvér Erdélyhon ásványvizei orvosi és státuszgazdasági fontosságáról és e két tekintetbeni gyarapításáról V. 90.
4. *Molnár János* A magyarhoni ásványvizek 1847–1863. IX. 134.
5. *Lészai Dániel* Erdély hévvizei, jelszen az algyógyiaknak részletesb megismertetése. X. 167.
6. *Bernáth József* Gömörmegyei ásványvizek XIX. 148.
7. *Bernáth József* Magyarország ásványvizi térképe. XX. 355.
8. *Chyzer Kornél* Magyarország gyógyvizeiről, azok értékéről és értékesítéséről. XXII. 76.
9. *Tognio Lajos* A mesterségesen készült ásványvizekről. I. 87.
10. *Wagner Dániel* Gyógyvegytani értekezés mesterséges ásványvizek és azoknak oly gyógyszerek általi helyettesítése felett, melyek minden gyógyszerárban és minden időben kiszolgáltathassanak. VIII. 178.
11. *Than Károly* Az ásványvizek vegyelemzésének összeállításáról. X. 232.

b) Egyes gyógyhelyek vagy gyógyvizek betürendben.

12. *Abbazia di S. Giacomo* helyi ismertetése. *Rózsay Józseftől*. XIV. 171.
13. *Alsó-tátrafüredi vasláp*. *Pap Samutól*. XXIV. 171.
14. *Apatelki ásványvizek* Borosjenő mellett *Póór Imrétől*. XV. 162.
15. *Bártfai fürdő és gyógyforrások* képpel. *Horváth Antaltól*. VII. 132.
16. *Batizai ásványvizek* vizsgálatára kiküldött bizottság jelentése. XIX. 47.
17. *Bikszádi fürdő és ásványvizekről* 1863-ik évben, gyógygyakorlati szempontból *Katona Gézátlól*. X. 139.
18. *Borhegyi ásványforrás* Erdélyben *Molnár Jánostól*. XV. 148.
19. *Borostyánkői vízről* *Tognio Lajos*. I. 85.
20. *Borostyánkői vidék ásványvizei* *Czilhert Róberttől*. III. 102.
21. *Budai Ráczfürdőről* közlés *Molnár Jánostól*. IX. 337.
22. *Budai keserűvíz források* 1874-ben *Bernáth Józseftől* XVII. 255.
23. *Budai keserűvizek forrásainak* képezetetéséről *Nendtvich Károlytól* XVII. 259.
24. *Budai Margitsziget dr. Verzártól* XX. 187.
25. *Budai Victoria* nevü magnesium forrásról közlemény *Lőw Sámuel*től. XX. 192.
26. *Czigelkai vízről* *Tognio Lajos* I. 84.
27. *Előpatak gyógyforrásai* s a bűdös barlang *Szabó Vazultól* XVIII. 91.
28. *Előpataki (erdélyi) savanyuvíz* ösmertetése orvosi tekintetben *Marussi (Marossi) Istvántól* IV. 57.
29. *Harkányi hévíz és gyógyereje*, *Patkovits Józseftől*. VI. 161.
30. *Herkulesfürdő* gyógytani hatása általában, de különösen az arany-érnél *Chorin Zsigmond*tól. XVI. 154.
31. *Herkulesfürdői (mehádiai) gyógyeszközök* viszonylata a bujakórhoz. *Chorin Zsigmond*tól XVI. 152.

32. *Keszthelyi hévíz Szuper Lajostól* XI. 209.
33. *Királyi helységében* (Gömörben) létező tengerszem nevű ásvány-
vizes tórol *Doleschall Gábortól*. II. 70.
34. *Koritnieza fürdőhely* ismertetése *Vaskovics Jánostól*. XIV. 196.
35. *Korond környéke és fürdője* ismertetése *Vajna Jánostól*. X. 87.
36. *Lippai ásványvíz gyógyhatása Róth Alberttől*. XV. 177.
37. *Málnási ásványvíz* vegyvizsgálata *Fleischer Antaltól*. XVIII. 280.
38. *Nagyvárad* fürdők rövid vázlata *Grósz Friggyestől*. II. 58.
39. *Nagyvárad* Sz. László-fürdőnek báró Bémer László püspök úr általi
átalakításáról és néhány szó Biharmegye többi ásványos vizeiről és fürdői-
ről *Grósz Friggyestől*. IV. 85.
40. *Parádi vaskénes* timsós fürdőknél tett némely élet- és gyógytani
észleletek *Losteiner Károlytól*. XIII. 408.
41. *Rozsnyói vasas fürdővíznek* ismertetése *Kiss Antaltól*. XII. 119.
42. *Szántó-magyarádi ásványforrások* rövid ismertetése *Boleman Edttől*.
XI. 235.
43. *Szász-Régeni vastartalmú forrásról*. X. 267.
44. *Szliácsi fürdő* élettani hatásáról a mostani nézetek alapján *Hasen-
feld Manótól*. IX. 226.
45. *Tarcsai ásványvíz* mennyiségi felbontása *Wagner Dánieltől*. VIII. 185.
46. *Tátrafüredi tartózkodás* gyógyhatása idegbántalmaknál *Jármay László-
tól*. XXIV. 139.
47. *Torjai „Büdösön“ előforduló kénsavforrásokról* *Fleischer Antaltól*.
XVIII. 283.
48. *Tusnád méltatása* orvosi szempontból *Lengyel Gyulától*. XVIII. 158.
49. *Tusnád égalja s vizei és a torjai Büdös élettani szempontból*, *Poli-
chronic C. A.-tól*. XVIII. 164.

7. Sebészetiék

a) Általánosak.

1. *Kiss Antal* A sebészet gyakorlatának nehézségei a vidéken. XII. 240.
2. *Lumniczer Sándor* Ecetsavas szunyálnak bőr alatti befeeszkendésé-
ről rezzórij ellen erőszeti sértéscsk eseteiben. X. 95.
3. *Horváth György* A helybeli érzetlenítés. XII. 229.
4. *Kramoliny István* Adatok a fösstenysav értékéről a sebészetben.
IX. 260.
5. *Kánicz József* A sebek járulékos bajainak okairól és meggátlásá-
ról XVII. 201.
6. *Middeldorpf A. P.* A villamégetés saját és mások tapasztalatai után
(rajzzal) XI. 224..
7. *Kovács József* A lángétesz, (Flammenbrenner). Rajzzal. XIII. 138.
8. *Bakó Sándor* A Paquelin thermocauter — hő-étető — alkalmazása
álképletek kiírtására (képpel). XX. 242.
9. *Báron Jónás* Az újabbkori sebkötélékek. XXII. 132.
10. *Schächter Miksa* Az antisepticus sebkézelés kérdésének jelen állá-
sáról. XXIII. 217.
11. *Szénágy Sándor* Adatok a vérzés csillapítás tanának jelen állásá-
hoz. XXIV. 150.

b) Egyes tájak sérülései.

12. *Adler Adolf* A szájjakak és pofa hiányait pótló műtőeljárások esettanához; a pofahiányok két ellenirányu nyelvalaku lebenynyel való pótlásának új módozatával (ábrákkal). XX. 222.

13. *Jelenfy Zoltán* Az orr és orrgaratür kiöblítéséről (rajzokkal). XXIV. 115.

14. *Lészay Dániel* A fogodvasság vagy fenésedés okairól. IV. 52.

15. *Demjén Balthasar* Descriptio scrophulosae exfoliationis ossis maxillae inferioris. III. 72.

16. *Kovács Seb. Endre* A jobb felső állcsont csonkolása (rajzokkal). XII. 213.

17. *Horváth György* Az alsó állcsontnak kiúzelléssel párosult csonkolása (rajzokkal). XII. 290.

18. *Báron Jónás* A nyaki légycépletek heveny üszkösödésének két esete. XXI. 278.

19. *Batizfalvy Samu* Három adat a nyakgerincz elferdüléseinek taná-hoz (rajzokkal). XI. 203.

20. *Batizfalvy Samu* Tapasztalati adatok a gerincoszlop elferdüléseinek kór-ok- és gyógytanához X. 103.

21. *Batizfalvy Samu* A gerincz-oldalgörnye kóroktana. XVI. 158.

22. *Jác Ferencz* Kiesett tüdő lekötése. III. 88.

23. *Bacsó Valentinus* Monographia Onychocryptoseos, sistens novam huius mali operandi methodum mitissimam. II. 19.

24. *Dolcschal Gábor* Az inmetzésről (Tenotomia). VII. 80.

25. *Hermann Samu* A bonyolodott kampó-törés egy esetéről. IX. 257.

26. *Kiss Antal* A térdizmeredséget mennyire gyógyítja az inmetzés és erőszakos kifeszítés. VII. 82.

27. *Batizfalvy Samu* Gyakorlati közlemények a roncsoló térdizlobról s az ennek folytán fellépő ízületi zsugorról és merevről (Rajzokkal). XIII. 148.

28. *Batizfalvy Samu* Hegyesszegletű térdiz-zsugor (contractura genu in angulo acuto). Gyógyulás bőralatti inmetzés, erőszakos nyújtás és haj-tás, és gépkezelés helybelített gyógytestgyakorlat által (rajzokkal). XIV. 194.

29. *Horváth György* Bokaizületi csonkolás csontszű következtében. Gyógyulás a tag teljes használatával (képekkel) XVI. 132.

30. *Weisz Sándor* Velezületett óriás növés a lábon (képpel). XX. 231.

31. *Tessényi József* A kötszerek egy újabb neme csonttöréseknél. XV. 175.

32. *Paczauer Mór* Néhány szó a gipszkötésről. XII. 239.

33. *Batizfalvy Samu* Gyakorlati közlemények a testegyenészet köréből (rajzzal). XII. 235.

34. *Batizfalvy Sama* A testegyenészet (Orthopaedia) újabb haladása. IX. 245.

35. *Neuhold Ferencz* Ónvíz alkalmazása kizárt sérveknél. II. 44.

36. *Báron Jónás* Adat a Cooper-féle sérvekhez. XX. 196.

37. *Báron Jónás* A sérvkizáródás kórtanához. XXIII. 214.

38. *Báron Jónás* Az újabbkori gyökeres sérvműtétekről. XXIV. 134.

39. *Kovács Imre* Huszonnégy éves gyomor és remese sipoly. XVI. 179.

40. *Jelenfy Zoltán* Elnyelt varrótűről. XVII. 204.

41. *Flór Ferencz* Húgykő-metszés és morzsolás közti viszonyokról Civile, Watman stb. úgyszinté tulajdon tapasztalatai után critical szem-pontból. II. 27.

42. *Singer Mátyás* A húgyhólyag metszésről. IX. 258.
43. *Bécsi Gedeon* Magas kőmetszéscím és a sectio alta jövője. XXIII. 187.
44. *Antal Géza* Hólyag-hüvely sipoly, végbél-hüvely sipoly képlés hüvely elzárás. (Rajzzal.) XX. 194.
45. *Weiss Sándor* Lúdtoll a női húgyhólyagban, eltávolítás a húgycső gyors tágitásával. XX. 232.
46. *Dollinger Gyula* A húgycső függő-merevséscsész részének kettőzete és ennek mütete (ábrákkal). XX. 234.
47. *Bakó Sándor* A húgycső-szűkületek kórisméjéről. XXIII. 207.
48. *Bakó Sándor* A húgycső-szűkületek székhelyéről. XXIV. 118.
49. *Pollák Samu* A hűsítő kutasz (Kühlsonde, psychrophor) hatásáról idült húgycsőtakar s a nemi élet izgékony gyengeségénél. XX. 165.
50. *Felki Hugó* Idült blenorrhoea kezelésére szolgáló gyógyszeres szonda (rajzzal) XXIV. 163.
51. *Révay Nep. János* Tanulmány a rákos növedékek hímvesszőn esz-közlendő mütete körül (rajzokkal). XIV. 188.
52. *Miskolezy Mihály* A férfi-ivarszerveknek cséplőgép által okozott teljes lenyúzódása. XVII. 228.
53. *Fanta Adolf* A herék gümösödéséről. XII. 233.
54. *Darányi János* Kóresetek (Csontképzés. Légcsőmetszés Arczképzés). XV. 159.
55. *Major Ferencz* Érdekes sebészeti esetek a vezetésem alatt álló székesfehérvári városi kórházból: 1. Légcsőgyűrű porcotörés. 2. Hat gyökere sérvmütét. 3. Négy húgykőmütét. 4. Felkar szállás törése golyó által. XXIV. 156.

8. Szülészeti és nőgyógyászatiak

1. *Hamary Dániel* Fogamzás-gátló gyógyjavallatból. IX. 212.
2. *Detsényi Lipót* Néhány női betegség, melyek a házassági magtalan-ságra okúl szolgálnak. IX. 251.
3. *Korbélyi Endre* A női nemzőrészek vérzése s azok gyógykezelése XIII. 170.
4. *Darányi János*. Gátrepedés XVI. 119.
5. *Török József* A császarmetszés egy esete XIV. 186.
6. *Horváth György* Gyógyulással végződött petefészek-tömlő-kiirtásnak egy esete XII. 219.
7. *Darányi János* Petefészek-tömlő-irtás sikeres mütetele. XIII. 166.
8. *Aldor Adolf* Két petefészek-tömlő-kiirtás. XXIII. 203.
9. *Tauffer Vilmos* Némely hasdagánatok sebészeti kezelésének javallatairól és jóslatáról 285 eset alapján. XXIV. 98.

9. Gégészetiek.

1. *Tóth N. János* Gége vizsgálati és világítási eszközök bemutatása. IX. 256.
2. *Nauratil Imre* Közlemények a gége tükrészetből. XI. 175.
3. *Hermann Adolf* A gégehabarczok és ezeknek mütéti módjairól. XIII. 129.
4. *Nauratil Imre* Gégesebészeti adatok (Rajzokkal). XIII. 154.

5. *Jelenffy Zoltán* A gége összenövéseinek kezeléséhez. XVIII. 144.
6. *Jelenffy Zoltán* Hang, hangszálakok nélkül. XIX. 108.
7. *Széles Antal* A gégegyulladás egy esetéről. XIX. 112.
8. *Jelenffy Zoltán* A musculus vocalis és a hangsorozatok. XX. 176.
9. *Lőri Ede* A garat, gége és orr kóros elváltozásai a szív zsíros el-
fajulásánál XXIII. 200.
10. *Ónodi Adolf* Gégészeti közlemények. XXIV. 125.

10. Szemészetiek.

1. *Grósz Albert* A vakok száma és állapota Magyarországon. XV. 127.
2. *Schoepff Ágost* A jelenleg uralkodó gyermekbetegségeknek jellem-
zése, s egy pár szó reszkető rövidlátó kancsal szemeknek műtét általi alapos
gyógyításáról. II. 23.
3. *Kiss Antal* Két kancsalsági esetről. IX. 262.
4. *Schlesinger Adolf* A kancsalok két szemmel való látása műtét előtt
és után. XX. 207.
5. *Nagel Emil* Az imént szülöttek szemtakára s annak czélszerű keze-
lése. X. 157.
6. *Siklósy Gyula* Járványos köthártyalob. XVI. 176.
7. *Vidor Zsigmond* Körülrít reczeglob (Retinitis circumscripta), görbén-
látás (Metamorphopsia). IX. 239.
8. *Kanka Károly* Közlemény az Iridodectomiáról. X. 110.
9. *Mayr Ignác* Az önszenvi látatágulat viszonya az együttérz- és há-
romosztató ideg bántalmaihoz. XIII. 173.
10. *Spitzer Károly* Közlemények az iridectomia köréből orvos-gyakor-
lati szempontból. XXII. 120.
11. *Grósz Frigyes* Tapasztalati észrevételek magyar- és erdélyországi
szürke vagy úgynevezett belső hályog által megvakult földmívelőkön vagy
azok gyermekein végbevitt 500 műtény körül. V. 52.
12. *Grósz Albert* Magyarországon honos szembetegségek és gyakori
szürke-hályog okai. IX. 243.
13. *Klein Salamon* A szürke-hályog kivetésének jelenlegi állása, külö-
nös tekintettel Jaeger tanár új módszerére: a homorú metszésre (Hohl-
schnitt), 6 fametszettel. XVIII. 179.
14. *Siklósy Gyula* A spray használatáról a Graefe-féle hályog-műtétek-
nél. XX. 237.
15. *Mayer Ferencz* Utóhályogok korai eltávolítási módja XXII. 156.
16. *Kiss György* A villamnak (electricitás) gyógyászati és műtevéi
alkalmazása a szemészetben. XVII. 188.
17. *Grossmann Lipót* Adatok a látó ideg sorvadását okozó agydaga-
natok kórtanához (rajzokkal). XX. 199.
18. *Goldzieher Vilmos* A sympathicus szemgyulladásáról (ábrákkal).
XX. 203.
19. *Rózsa Ferencz* A dül szemről (Exophthalmus). VII. 90.
20. *Kanka Károly* A szem félszeg alakulásának egy ritka esete X. 116.
21. *Vidor Zsigmond* A szemteke sorvasztásáról (rajzokkal). XXIV. 108.

11. Fülészetiek.

1. *Böke Gyula* A süketnémaság orvosi szempontból X. 100.
2. *Böke Gyula* A fülfolyás (Otorrhoea) lényegéről. XIII. 151.

3. *Lichtenberg Kornél* Műtétek a dohhártyán és a dobűrben. XVIII. 150.
4. *Lichtenberg Kornél* A dobűr idült genyecdéséről. XIX. 114.
5. *Böke Gyula* A fülbántalmak befolyása az agyra. XX. 134.
6. *Lichtenberg Kornél* A mesterséges dohhártyáról. XX. 168.
7. *Lichtenberg Kornél* A nő nemi életének befolyása fülbetegségek kifejlődésére. XXI. 290.
8. *Lichtenberg Kornél* A fülszédülés viszonya a tengeri betegségekhez. XXII. 116.
9. *Lichtenberg Kornél* A vasuti forgalmi személyzet fülbajairól, vonatkozással a vasúton utazó közönség biztonságára. XXIII. 156.

12. Elmegyógyászatiak.

1. *Viszanik Mihály* A lélekgyógytan vázlata VIII. 49.
2. *Bene Ferencz* (ifjabb) A lélekgyógytan köréből szedett vázlatok VIII. 79.
3. *Bolyó Károly* Miként lehetne hazánk szegénysorsú elmebetegeit jutányosan s gyógyápolási szempontból czélszerűen elhelyezni? XI. 111.
4. *Bolyó Károly* Az elmebetegek társas élete s ennek erkölcsi gyógyelőnye jól rendezett tébolydák körében. XII. 286.
5. *Niedermann Gyula* A tébolyda. XII. 300.
6. *Bolyó Károly* Az elmebetegek irmodora és ennek kórismei, valamint törvényszéki-lélektani jelentősége XIII. 195.
7. *Hamary Dániel* Állgörcs és derme kedélykóros egyénen XV. 145.
8. *Bolyó Károly* Mimódon lehetséges az elmebetegségek kifejlődését némileg gátolni? XIV. 245.
9. *Laufenauer Károly* Az epilepsia és az epileptikus elmebántalmak kórboncztanáról. XX. 148.
10. *Gerley János* A gyügeség (Cretinismus) a Csallóközben. XI. 178.

13. Törvényszéki orvostaniak

1. *Wágner Dániel* Egy bizonyos gyors és könnyen végbevihető kémleti módszer a mireny (Arsenicum) megismerésére a mérgezésnél, különösen a gyakorló orvosok számára előadva. V. 173.
2. *Manó Alajos* A mirenyről V. 96.
3. *Schmidt György* A heveny-villanymérgezés orvos-törvényszéki tekintetben. IX. 208.
4. *Bolyó Károly* Mire kell az orvosnak leginkább figyelmeznit az elmebetegek törvényszéki vizsgálatánál? X. 112.
5. *Ambró János* Észrevételek az orvos törvényszéki ügy köréből. XIV. 230.
6. *Hainis József* Néhány érdekes törvényszéki eset. XV. 179.
7. *SikorJózsef* A törvényszéki orvos hazánkban. XVII. 236.
8. *Kun Tamás* Az antiseptikus sebgyógykezelés befolyása a törvényszéki orvosi eljárásnál és igazságszolgáltatásnál. XXII. 140.

II. Helyrajzok s kirándulások.

(Azokat, melyek az egészségügyre is kiterjeszkednek, lásd a közegészségügyi értekezések közt.)

1. *Vizer István* Honunk természetalkotta nevezetességeiről földirati, földtani és természettani tekintetben. VI. 103.
2. *Kubinyi Ferencz* Nógrádmegye ásványföldtani és státus-gazdasági tekintetben. III. 7.
3. *Hölbling Miksa* Baranyának rövid ismertetése. VI. 77.
4. *Toepler Károly* Sopron város történeti vázlata eredetétől kezdve a XVI. századig. VIII. 29.
5. *Zsendovics József* Eger városa tudományos és jótékony intézetei. XIII. 208.
6. *Varga Ferencz* Lippa város története XV. 346.
7. *Horváth Imre* Lippa természettani és helyrajza. XV. 355.
8. *Székely János* Kézdivásárhely multja és jelene. XVIII. 233.
9. *Trauschenfels Jenő* Kétszáz év előtt. Rajzok a brassói életből. XVIII. 99.
10. *Lipp Vilmos* Vázlatok Savaria közéletéből. XXI. 89.
11. *Themák Ede* A délmagyarországi homoksivatag. (Képpel.) XXIII. 168.
12. *Kirándulás Tordára*. V. 163.
13. *Pulszky Ferencz* Kirándulás a vörösvágási opálbányákba. VII. 279.
14. *Saározy József* Jelentés a bártfai kirándulásról. VII. 277.
15. *Oláh Gyula* Részletes jelentés a XII-ik vándorgyűlés alkalmával történt kirándulásokról Ajnácskő, Ózd, Putnok, Aggtelek, Rozsnyó, Pohorella, Murányvár, Nagy-Rőcze. XII. 409.
16. *Dobay Vilmos* Dobsina. XII. 435.
17. *Morócz István* Putnok. XII. 439.
18. *Erőssy Lajos* A krasznahorkai várnak és nevezetességeinek rövid leírása és megismertetése (képpel). XII. 421.
19. *Madarász Rezső* Rövid leírása az aggteleki barlangnak. XII. 415.
20. *Viola Kálmán* Kirándulás Pannonhalmára XVII. 312.
21. *Rodiczky Jenő* Kirándulás Moson megyébe. A magyaróvári főhercegi uradalom Magyar óvár. A gazdasági akadémia. Mosony. XVII. 314.
22. *Kirándulás* Akna-Szlatinára, Kabola-Polyánára. *Bolgár Emil*. Viskvárhegyre. XIX. 153.
23. *Ágai Adolf* Dunajeczi út. XXIV. 259.
24. *Tanffly József* Dalmátia természetrajzi ismertetéséhez XV. 121.
25. *Boleszny Antal* Török szokások. XVI. 294.

III. Természettudományi általános érdekű értekezések.

1. *Vizer István* Philosophico-cosmologiai s astronomico-physikai értekezés a mindenhatóság föntségéről, a nagy természetről s ez érdekdús tárgyalást fölfogni s méltatni tudó kised emberről, a kis világról VI. 195.
2. *Dux Adolf* A világ-mechanismusról XVIII. 81.

3. *Knöpfler Vilmos* Természettudomány és gyakorlati élet. IX. 55.
4. *Domini Vinceze gróf* A természettudomány és a hajózás. XIV. 119.
5. *Rozsnyay Máttyás* A babona a természettudományokban. XVI. 299.
6. *Xantus János* A természettudományok általános haladásáról (Kubinyi Ágoston és Ferencz emlékezete). XVII. 106.
7. *Jedlik Ányos* A természettudományi ismeretek fejlesztése és gyarapítása végett a természetvizsgáló részéről megkívántató kellékekről. XXI. 115.
8. *Balogh Tihamér* A természet befolyása a népekre. XIV. 135.
9. *Knöpfler Vilmos* Az élet és az ember XV. 108.
10. *Hideghéty Antal* A jelen (1863.) inség természettani elemzése és óvszerei. IX. 59.
11. *Bódogh Albert* A Darwin elmélet ismertetése. XIV. 127.
12. *Chyzer Kornél* Közegészségi bajaink összefüggése természettudományi ismereteinek hiányosságával. XXIII. 102.

IV. Physical s astronomiai értekezések.

1. *Jedlik Ánián* Villany-mágnesi tűncmények. II. 48.
2. *Jedlik Ányos* Leydeni palaczkok láncolata (rajzokkal). IX. 338.
3. » » Csöves villamszedő (rajzokkal). XII. 338.
4. » » Villamdelejes hullámgép. XIII. 312.
5. » » Villamdelejes hosszrezgési készülék. XIII. 322.
6. » » Villamdelejes keresztrezgési készülék. XIV. 365.
7. » » A csöves villamszedők láncolatáról. (3 táblával). XX. 248.
8. *Vochler Alajos* Az átható villamosságról s a Holtz-féle villamgépről. XIII. 324.
9. *Fehér Ipoly* Poggendorff kettős megosztási villamgépe. (Rajzokkal). XVII. 248.
10. *Tomek Anasztáz* A módosított Smee-féle telep. (Rajzzal). XVII. 254.
11. *Abt Antal* a földdelejeesség elemeinek megközelítő meghatározása. XVIII. 232.
12. *Bierbauer Lipót* Villamos stroboskop (fényképpel). XXI. 316.
13. *Antolik Károly* A villanyszikra rajzairól és a villám hatásáról. XXII. 280.
14. *Jedlik Ányos* A világsugarak tűncményéről általánosan és a sugárhajlásról különösen. VI. 205.
15. *Jedlik Ányos* Nyilatkozata az általa szerkesztett s a soproni vándorgyűlésen bemutatott hullámgép tárgyában, melynek leírása időközben »a Természettan elemei« című művében jelent meg. VIII. 156.
16. *Jedlik Ányos* A fénytalálkozási készülékről. XI. 309.
17. » » Rezgési mozgások összetételére szolgáló készülék. (Vibrograph). (Képpel). XVI. 275.
18. *Jedlik Ányos* Két egymásra merőleges irányú, vagy egymás közt párhuzamos rezgési mozgásnak egy harmadik haladó mozgással való összetételéből eredett utak szabatos leírási módja. (Rajzokkal). XVII. 244.
19. *Jedlik Ányos* Két, vagy három rezgésszerű és egy haladó mozgás összetételéből eredő mozgás utjának leírására szolgáló készülék, és annak használati módja. (Képpel). XIX. 122.

20. *Wimmer József* Eduard Nehány szó a visszhang (echo) elméletéhez. VI. 200.
21. *Lipkos József* Értekezés a szögtükrökről, különösen a két foku szögtükör és a pont rakóról. (Rajzokkal). XIII. 334.
22. *Rozsnyay Máttyás* A fényképészet legújabb haladásáról. XIV. 350.
23. *Szekeső Tamás* A közép-európai fokmérések. XI. 312.
24. *Szabó Imre* Egyszerű szerkezetű szögmérő leírása. (Rajzzal.) XIII. 340.
25. *Fülep Ferencz* Az cliptikai integrálok és függvények ismertetése. XV. 306.
26. *Trojánovics Ágoston* A hideg pinczék kérdéséhez. XX. 245.
27. *Kuncz Adolf* Ingakísérlet. (Képpel.) XXI. 76.
28. *Fuchs Károly* Az árapálynak visszahatása az árgerjesztőre. XXIV. 194.
29. *Fuchs Károly* A részecscrők szerepe a szervtanban. XXIV. 215.
30. *Molnár István* Fölhívás és terv meteorológiai szemléletekre. VII. 158.
31. *Szontagh Ábrahám* Vivenot párolgás mérője. (Rajzzal.) IX. 347.
32. *Horváth Zsigmond* A lebkö hullás történetének rövid vázlata, különös tekintettel a hazánkban, valamint az 1868. jan. 30-án hullottra. XIII. 314.
33. *Themák Ede* A zsadányi metcorkő hullása. (Ábrákkal). XX. 303.
34. *Török József* A magyar birodalom meteoritjei. (Ábrákkal). XXII. 49.
35. *Hunfalvy János* Hazánk égalja viszonyairól. XI. 94.
36. *Hunfalvy János* Az éghajlat változóságáról. XXII. 165.
37. *Albert Ferencz* Kettős csillagok. II. 54.
38. *Albert montedegoi Ferencz* Az állócsillagok távolságainak meghatározásáról. XII. 343.
39. *Zipser András és Kubinyi Ferencz* Az 1842-iki július 8 án a napfogyatkozás körül tett tapasztalatok. III. 100.
40. *Nendtvich Károly* Az égi testek lakhatósága XVIII. 71.

V. Anthropologiai és állattani értekezések.

a) Anthropologiai és a hazára nem vonatkozó állattani értekezések.

1. *Lenhossék József* Az anthropologia fejlődése és mai állása. XX. 88.
2. *Rózsay József* A chinaiak jellemzése különös tekintettel a koponya-szerkezetre. XVI. 173.
3. *Reisinger János* A nemek (sexus) különbségeiről és elsőbbségeiről természet-, boncz- és élettani tekintetben. V. 107.
4. *Handtel Károly* A nadályoknak mesterséges tavakbani tenyésztéséről. VI. 281.
5. *Schmidt Ferdinánd* Több újonnan felfedezett barlangi rovarról. VIII. 233.
6. *Schmidt Ferdinánd* A barlangi változányról (*Proteus anguineus*) VIII. 228.
7. *Petényi Salamon* Rövid útmutatás a madártojás gyűjtés czélszerűségére VIII. 235.
8. *Lázár Kálmán gróf* Az európai törpe sasokról (képpel) IX. 303.

9. *Entz Géza* Szűznemzés (Parthenogenesis) XIII. 235.
10. *Thanhoffer Lajos* A Malpighi-félc edények, vagyis a rovarok epe és húgy elválasztó szervei, két színes nyomatu táblával. XIII. 284.
11. *Petényi Salamon* A gyűjtőkről és gyűjteményekről. VIII. 217.
12. *Frivaldszky János* Rövid vázlata azon szerzeményeknek, melyekkel Xántus János a m. n. múzeum állattani osztályát gazdagította. X. 268.
13. *Kriesch János* Az állatkertek. IX. 132.
14. *Leven* Az állatkertekről, tekintettel a Pesten alakítandóra. IX. 314.

b) *A magyarországi faunára vonatkozók.*

15. *Kubinyi Ágoston* Az állattanról külföldön és Magyarhonban. V. 30.
16. *Divald Ferdinánd* Némely zólyomi nevezetességekről. III. 50.
17. *Petényi Salamon* Erdély állattani tekintetben VI. 372.
18. *Frivaldszky Imre* Kirándulás a szepesi Kárpátokra, természettudományi tekintetben. IV. 100.
19. *Geyer G. Gyula* Adalékok Rozsnyó vidékének faunájához s flórájához és lebtani töredékek. XIII. 239.
20. *Frivaldszky János* Allattani kirándulásaim Orsova, Mehádia és Korniaréva vidékein. XVI. 197.
21. *Frivaldszky János* Pótadatok a »Délmagyarország állattani tekintetben« dr. Tömösváry Ödön által összeállított jegyzékhez. XXIII. 272.
22. *Frivaldszky János* Hazánk faunájának gyarapodása az utóbbi években (1869–1879 augusztus haváig.) XX. 256.
23. *Grineus Nep. János és Rokosz István* által vizsgált és nagyobb részint ki is tömött emlős állatok és madarak sorjegyzéke. III. 107.
24. *Petényi Salamon* Pár szó az emlősökről általában és a magyarhoniakról különösen. IV. 89.
25. *Petényi Salamon* Felszólítás a honunkból már végképen kipusztult bőlények és az elenyészés örvényében forgó hódok ügyében. VII. 215.
26. *Petényi Salamon János* A vakandokról és annak egy felette különös sajáttságáról. VII. 203.
27. *Sztraka Károly* A földi kutyáról (Spalax typhlus). VII. 241.
28. *Schmitz Nep. János* A hódrol a bánszágban. IV. 111.
29. *Margó Tivadar* Új denevérfajok a budapesti és magyarországi faunában. XX. 252.
30. *Petényi Salamon* Értekezés a madártan születése, serdülése és növekedése felől Magyarországon. III. 52.
31. *Stetter Fr. Vilmos* Adatok Erdély ornithológiájához. V. 139.
32. *Kulm Lajos* A madárköltés Nagy-Szent-Miklós és Nagyfalú környékén az 1880 tól 1886-ig terjedő években saját megfigyelései szerint XXIII. 269.
33. *Madarász Gyula* A Magyarországon előforduló Czinkefélék (Paridae) kóborlásáról, különös tekintettel a Budapest környékén észlelt fajok megjelenési módjára (graphicus ábrákkal). XXI. 299.
34. *Csató János* A Székásvölgy madárfaunája és flórája. XIII. 252.
35. *Chernel Kálmán* Madaraink vándorlásáról. XXI. 305.
36. *Petényi Salamon János* Az apró legyészről (Muscicapa parva Bechst). VII. 51.
37. *Gerenday József* A kígyókról általánosán, különösen a mérges és nem mérgesek közötti különbségről a magyarországiakra vonatkozólag VI. 291.

38. *Heckel Jakab János* Magyarország édesvízi halainak rendszeres átnézete, jegyzetekkel s az új fajok rövid leírásával 1847. Fordította s a tudomány újabbskori haladásával bővítette *Chyzer Kornél* 1863. VIII. 193.
39. *Nendtvich Tamás* Pécsnek lepkéi és vidékükhezi viszonyai. VI. 303.
40. *Ócskay Ferencz* báró Fiume vidékén felfedezett új sáskafajról (Barbitistes Ocskayi). VIII. 232.
41. *Török József* Debreczen rovarfaunája ismertetése. I. közlés. Coleoptera. Téhelyröpiük. IX. 306.
42. *Török József* Debreczen rovarfaunája ismertetése. II. közlés. Lepidoptera. Pikkelyröpiük. XI. 266.
43. *Török József* Debreczen rovarfaunájának ismertetése. III. közlés. Hártaröpiük (Hymenoptera). XII. 327.
44. *Török József* Debreczen rovarfaunája ismertetése. IV. közlés (Diptera). Kétröpiük. XIV. 282.
45. *Török József* Debreczen rovarfaunájának ismertetése. V. közlés. Félröpiük (Hemiptera) XV. 216.
46. *Frivaldszky János* A magyarországi Hangyafélék. XIII. 229.
47. » » Adatok a magyarországi Kétröpiük (Diptera) faunájához. XIV. 318.
48. *Frivaldszky János* Jellemző adatok Máramarosmegye Téhelyröpiúinak faunájához. XIX. 128.
49. *Mocsáry Sándor* Jellegző adatok Biharmegye Téhelyröpiúinak ismeretéhez. XIV. 311.
50. *Horváth Géza* A magas Tatra Téhelyröpiú. XIV. 296.
51. » » A tornai hegység téhelyröpiú faunája. XV. 219.
52. » » A magyar fauna pajzsos Félröpiú. XVI. 243.
53. *Bíró Lajos* Adatok Zemplénmegye természetrajzi ismeretéhez (II. dr. Chyzer Kornél gyűjteményének Bogarai). XXII. 195.
54. *Kowarz Ferdinánd* Adatok Zemplénmegye természetrajzi ismeretéhez (III. dr. Chyzer Kornél gyűjteményének zemplénmegyei Legyei). XXII. 233.
55. *Chyzer Kornél* Zemplénvármegye Méhféléi. XXIII. 237.
56. *Herman Ottó* Jelentés az erdélyi pókfélék állatok megismertetése ügyében. XI. 271.
57. *Lendl Adolf* Adatok az Argyope Brünnichii Scop. életmódjának ismeretéhez (táblával) XXIII. 250.
58. *Frivaldszky Imre* Nyilatkozata a soproni nagygyűlésen felolvasott s időközben, 1856-ban, a »Magyar Akadémiai Értesítő«-ben megjelent értekezéséről »Magyarország puhányairól.« VIII. 233.
59. *Entz Géza* A tordai és szamosfalvi sóstavak ázalagfaunája. A tordai és szamosfalvi sóstavakban talált új ázalagok leírása (képekkel). 1. Holophrya Gulo n. sp. 2. Chanostoma margaritifera n. g. et. sp. 3. Chlamydodon cyclops. n. sp. 4. Vorticella nebulifera Ehrb. var. salina. 5. Vorticella microstoma Ehrb. var. halophila. 6. Vaginicola crystallina. Ehrb. var. annulata. 7. Cothurnia imberbis Ehrb. var. curvula. XVIII. 170,

VI. Növénytani értekezések.

a) Általánosak.

1. Láng A. F. Górcsói növényterményekről, melyek mint élősdiek az élő emberi testen előfordulnak (rajzokkal). VI. 309.
2. Szenczy Imre Növényvándorlás VIII. 229.
3. Láng Gusztáv A *Ranunculus ficaria* és a *Ranunculus illyricus* csosorainak lényegéről. IX. 286.
4. Kanitz Ákos A növény species fejlődésének történetéről, különös tekintettel Magyarhonra. IX. 298.
5. Hazslinszky Frigyes A fűvészet bajai. XV. 114.
6. Renner Adolf Az anyarozs (*Secale cornutum*) boncz- és szövettani szerkezete. XX. 353.
7. Staub Móricz A phytophaeologiai megfigyelések egynehány eredményéről. XX. 317.

b) A magyarországi flórára vonatkozók.

8. Divald Ferdinánd Némely zólyomi nevezetességek. III. 50.
9. Kubinyi Ágoston Kirándulás Pohorelláról a Királyhegyre július 28. 1842. némi földismeit és fűveszi tekintetben. III. 97.
10. Frivaldszky Imre Kirándulás a szepesi Kárpátokra természettudományi tekintetből IV. 100.
11. Heuffel Joannes Caricineae in regnis Hungariae, Slavoniae, Croatiae, nec non magno Transylvaniae principatu sponte nascentes, enumeratae ac digestae. IV. 113.
12. Sadler József A Kosborneműek (Orchideae) földrajzi elterjedéséről Magyarhonban. VI. 296.
13. Láng A. F. Rövid physiognomiája a növényországnak Magyarhonban VI. 312.
14. Dorner József A magyar virány Cuscutái IX. 290.
15. Ascherson Pál Néhány magyar növényről. XI. 272.
16. Hanusz István A magyar puszták növényzetének létküzdelme. XXIII. 255.
17. Hanusz István A nagy magyar alföld sós flórája és talaja. XXIV. 184.
18. Nendtvich Tamás Pécs és környékének viránya. VI. 288.
19. Hazslinszky Frigyes Sáros megyében 1846 év aug. közepéig talált növények névsora Bischoff rendszere szerint. VII. 218.
20. Hazslinszky Frigyes Néhány adat a Bükkhegység kryptogamjai megismertetéséhez. XIII. 227.
21. Bothár Dániel Cserni-Kamen viránya. XI. 278.
22. Szontágh Miklós Adatok Gömörmegye északnyugati részének természeti viszonyaihoz, különös tekintettel virányára. XI. 279.
23. Schiller Zsigmond Nyitra város és környékének növényföldtani viszonyainak leírása. XI. 296.
24. Entz Géza Budapest virányának két új növénye. XII. 330.
25. Kalchbrenner Károly Néhány, a szepességi virányra vonatkozó észrevétel XII. 331.
26. Vrabélyi Márton A Mátra növényföldrajzi váz'ata XIII. 281.
27. Feichtinger Sándor Adatok Esztergommegye flórájából. IX. 264.

28. *Feichtinger Sándor* Közlemények Esztergom megye helyrajzából (növénytani tekintetben). X. 273.

29. *Feichtinger Sándor* A börsöny-marianostrai Trachyt hegycsoport növényzetéről. XIV. 284.

30. *Csató János* A Székásvölgy Flórája és madár faunája. XIII. 252.

31. *Csató János* A Cibinjezer s környező hegycineke viránya XIV. 308.

32. *Borbás Vincze* Adatok Máramarosmegye flórájának közelebbi ismerettségéhez (képpel). XIX. 135.

33. *Borbás Vincze* Iráz pusztá növényzete. XX. 308.

34. *Borbás Vincze* Az 1880. augusztus végén Szombathely határában gyűjtött nevezetesebb növények. XXI. 312.

35. *Szilniezky Mihály* A hegyi Dombor (*Dondia cripactis* Spreng.), mint honunk ritkább növénye. III. 96.

36. *Schulzer (Müggenburgi) István* A „*Columnaria*“ nevű gombafaj fel-találásáról Magyarországon. VI. 295.

37. *Simkovics Lajos* *Chenopodium Wolffii* Simk. Bemutatta Wolff Gábor (képpel). XX. 354.

38. *Borbás Vincze* Rosa Szabói Borbás (képpel). XXI. 311.

VII. Ásvány- és földtani értekezések.

a) Általános érdekű, a hazára nem vonatkozó értekezések.

1. *Czekelius Fridrik* A hegyek időszakonkénti képződése szükségképen a dolog természetében alapszik. IV. 81.

2. *Mihálka Antal* Földtani értekezés a kőszén képződéséről. IV. 69.

3. *Hauchard József* Értekezés a közönséges jegeczsgű sótermés között találtató szenesedett farészek mivoltáról. V. 89.

4. *Jorkovich Ágoston* A sicíliai Macalubi nevű iszapvulcanokról. VI. 247.

5. *Haidinger Vilmos* Tudósítás a bécsi cs. kir. pénz- és bányügyi udv. kamara ásványgyűjteményéről. III. 42.

6. *Haidinger Vilmos* A csász. kir. birodalmi földtani intézet Bécsben, 1865-ben. XI. 228.

7. *Hauer Ferencz* Az osztrák birodalom Haidinger által kidolgozott földismeit térképe VIII. 168.

8. *Hörnes Mór* Czjcek Bécs környékéről készített geológiai térképe. VIII. 171.

9. *Kubinyi Ferencz* A pentelikoni márvány és a pikermit őslénytani telepek Görögországban IX. 322.

10. *Bernáth József* A kőzetek felömlésétéről. XI. 241.

11. *Rónay Jácint* A kenti barlangról XII. 104.

12. *Rónay Jácint* A jégkor-zak XIII. 66.

13. *Mikó Béla* A jégkorszak magyarázatához. XIII. 306.

14. *Littrow Henrik* Az újabbszerű tengeri térképekről és a tenger fenekének előállítási módjáról (egy színezett tengeri térképpel). XIV. 163.

15. *Rodwell J. F.* A jelenkori vulkanológia (angolul és magyarul) XXII. 181.

16. *Schafarzik Ferencz* Lángkísérletek, mint petrographiai módszer (ábrakkal). XX. 296.

17. *Hencz János* Értekezés a darla-trachyt képletekről. VII. 192.
18. *Szabó József* A trachytok új beosztásáról. XIV. 358.
19. *Szabó József* Az ember a geológiában. IX. 45.
20. *Szabó József* Geológiai tájékozások. XXI. 104.
21. *Szabó József* A nemzetközi térképelés elve és jelen állása. XXIV. 181.

b) Magyarországra vonatkozók.

1. *Zipser Endre* Javaslatok földismei bányászegyesület alapítására Magyarországon. VIII. 43.
2. *Hauer Ferencz* A cs. kir. birodalmi földtani intézetnek munkálatai Magyarországon. XI. 73.
3. *Glocker Ernő* A kárpáti homokkő képletben előjövő Juramész viszonyairól. VII. 194.
4. *Szabó József* A jégkorszak hatása Magyarországon. XXIII. 233.
5. *Róth Samu* A magyar Tatra jégáiról. XXIV. 209.
6. *Houchard József* Magyarország sóügyéről. XIV. 341.
7. *Houchard József* Vázlatok a székelyföldi sóképletekről. X. 193.
8. *Mosel Antal* A só mindenütségeről és közgazdasági jelentőségéről, Erdély sóbőségéről és sóászatáról. X. 177.
9. *Mosel Antal* A só-lúgzásról és a sóbányák víz veszélyéről. XI. 237.
10. *Mosel Antal* A maros-újvári sőtömsz és annak fekvisége (két kömetszettel). XIV. 338.
11. *Kovács János* A maros-újvári sószikláról és bányákról. V. 191.
12. *Berényi Emánuel* A deézs-aknai sószikláról. V. 138.
13. *Csengery József* Vázlata a parajdi sóképlet viszonyainak és az ottan dívó sóbányaművelet modorának (képpel). XI. 239.
14. *Nendtvich Károly* Magyarország kőszenci és azok vegytani vizsgálata. VI. 117.
15. *Kramolin Hugó István* A mecseki (baranyai) kőszénről. VI. 243.
16. *Pettkő János* Jelentés a brennbergi kőszénbányának a természetvizsgálók által történt meglátogatásáról VIII. 165.
17. *Nendtvich Károly* nyilatkozata a »brennbergi kőszén vegytani és műipari tekintetben« a soproni vándorgyűlésen felolvasott s időközben a m. kir. természettudományi társulat évkönyvének II-ik kötetében megjelent értekezése tárgyában. VIII. 186.
18. *Houchard József* Az Alsó-Fehér megyében F.-Váradján kutatás alatt levő kőszéntelep földtani viszonyairól és annak felfedezése utáni horderejéről mind pénzügyi, mind pedig nemzetgazdasági tekintetben. XV. 255.
19. *Kubinyi Ferencz* Nógrád megyében, Tarnócz helység határában található óriás nagyságú kövesült fáról és azt környező kőnemekről földismereti tekintetben. II. 67.
20. *Rosznér József* A besztercebányai kir. kamarai kerület rézkezelésének rövid rajza. III. 48.
21. *Nendtvich Károly* Az úrvölgyi és rézbányai Arraglásról (Arragonit). III. 78.
22. *Adda de Ferencz* Tudósítás a Calcedon előjötte s képződéséről Háromvizen (Dreywasser) a libetvárosi birtokban. III. 89.
23. *Czillehert Róbert* Pusinszkói lebkő (meteorolit). III. 78.
24. *Zipser R.* Értekezés Zólyom megye földismei viszonyairól. III. 85.

25. *Kubinyi Ferencz* Nógrádmegyei csiga kövületek. III. 112.
26. *Bolemann János* Kisújszállási székes föld. III. 91.
27. *Zipser András* A szlanczai meteorvasakról. V. 79.
28. *Barra István* Földtani és földismeit útazás a Dunától Pest, Csongrád, Békés, Bihar megyéken át a Körösig, innen Kolozsvárig. V. 81.
29. *Zipser Endre* A libetbányai lapított fatörzsokről. VI. 257.
30. *Barra István* Pest vármegye kőszirtleirása (Petrographia). VI. 259.
31. *Barra István* Földtani és földismeit útazása Pest város kőbányai részétől Bajáig, innen a Duna partjától keletfelé Bács és a közhatáru megyék nevezeteseb tájékitól ismét nyugotnak fordúlva Újvidékig, innen Péterváradtól Zimonyig, innen Belgrádig, aztán Szerbiának természetnailag kitűnőbb helyein. VII. 180.
32. *Pulszky Ferencz* A vörösvágási nemes opálról. VII. 32.
33. *Kubinyi Ferencz* Liptó megyében fekvő Havranek nevű hegy leszakadásáról földismeit tekintetben VII. 169.
34. *Kubinyi Ferencz* A berecsemi Jura-mészképletről, kivált az abban találtató csonttorlatról, egyszersmind felszólítás a természettud. és archaeol. tárgyaknak a m. n. múzeum számára leendő gyűjtése és ezen intézetnek biztosítása tárgyában. VIII. 73.
35. *Zipser Endre* Nehány szó a kalinkai kénbányáról. VIII. 174.
36. *Pettkó János* Selmeczbánya környékének természetrajzi nevezetességeiről. VIII. 175.
37. *Platzer Ferencz* Adatok ama kőzetek szilárdságáról, melyeket a selmeczi II. József altárna az utolsó, a Paradicsom hegység alatt elterülő 1088 métert kitevő közben áthatolt. XXI. 295.
38. *Zipser Endre* Sukoró melletti u. n. Kunhalmok VIII. 177.
39. *Rózsay József* A pekeniczai hegyi kátrány Muraközben. IX. 326.
40. *Szabó József* Pogányvár mint bazalt-kráter. IX. 325.
41. *Pettkó János* Baczur-Dubovai felvettetési kráter IX. 320.
42. *Hantken Miksa* Buda és Tata közt talált Foraminiferákról. IX. 317.
43. *Koch Antal* A magyarhoni bazaltok tömötsége. X. 250.
44. *Hantken Miksa* A kisczelli tálóg geológiai kora. XI. 234.
45. *Szabó József* A Tokaj-Hegyalja földtani térképe. XI. 231.
46. *Kubinyi Ferencz* Az agyagtelepek Nógrádmegyében föld- és ipartani tekintetben. XI. 89.
47. *Szekeső Tamás* Kassa szab. kir. város környékének földtani viszonyairól. XII. 316.
48. *Szabó József* Heves- és Külső-Szolnokmegyék földtani leírása (egy földtani térképpel). XIII. 76.
49. *Kubinyi Ferencz* Hevesvármegye és Eger őslénytani, régészeti és történeti tekintetben. XIII. 41.
50. *Nagy Samu* Az aldunai szorosról. XVI. 253.
51. *Tóth Ágoston* Az alsó-Duna új Palánkától a Vaskapuig. XVI. 264.
52. *Munk Manó* A Herkules-forrásnak a cserna-völgyi hővízcsoportozat és a légköri csapadékokhoz viszonyáról. XVI. 290.
53. *Orthmayer Tivadar* A barlangok palaeontologiai jelentősége, tekintettel Magyarország, de különösen Délmagyarország barlangjaira. XVI. 279.
54. *Hantken Miksa* esztergommegyei Nummulitokról. XIX. 119.
55. *Szabó József* és *Molnár János* Talajnemek geológiai, chemiai és physikai vizsgálata Bugyi község határában Budapesttől Dk-re Kis úr birtokán. XX. 271.

56. *Szontagh Tamás* A természeti remekek óvása, gondozása, fenn-tartása érdekében, jelesen a somoskői bazalt oszlopkúpra vonatkozólag. XX. 347.

57. *Inkey Béla* Vas megye földtani viszonyainak vázlata. XXI. 79.

58. *Staub Mór* A nadrági krétanövényekről és a krétakor flórájáról általában. XXIII. 266.

59. *Koch Antal* Erdély mineralogiájának és geológiájának haladása 25 év alatt. XXIV. 204.

60. *Herepei Károly* Geologiai és palaeontologiai megismertetése Erdély azon részének, mely a keleti hosszúság 41° — $41^{\frac{2}{3}}^{\circ}$, s az északi szélesség 46° — $46^{\frac{1}{4}}^{\circ}$ fokai között fekszik. X. 198.

61. *Gróf Wass Samu* A Mezőség gazdasági s ásvány földtani szempontból vázolvá. V. 85.

62. *Hozák József* Földtan-bányászati térképe a magyar keleti arany-kerületnek általában és a kincstári Füzes Sz.-háromsági aranybányászatnak különösen. XV. 270.

63. *Knöpfler Vilmos* Nagyágról földtani, bányászati és természetrajzi tekintetben. V. 71.

64. *Gebauer Károly* Zajzon vidékéről földismeileg. V. 184.

65. *Ercsei József* Az Ömpoly és Algyógy vízvidékeinek föld- és ásványtani ismertetése. X. 225.

66. *Eszterházy Kálmán gróf* Az aranynek előjövetele a Hideg-Szamos folyó alsó völgyében. Egy térképpel. X. 194.

67. *Molnár Károly* Tusnád, Szent-Anna tó és torjai kénbarlag geologiai szempontból. XVIII. 161.

68. *Eszterházy Kálmán gróf és Pávay Vajna Elek* A sztánai kimosási völgy és a kolozsvári medence (egy színezett kőmetszettel). XIV. 327.

69. *Téglás Gábor* A közép Marosvölgy barlangtelepei. XXIII. 246.

70. *Kubinyi Ferencz* A hermaneczi kirándulásról. III. 101.

71. *Hörnes Mór* jelentése azon kirándulásról, melyet az ásvány és földisme osztály a Ritzing melletti harmadlagos kővületek helyiségének szorosabb megtekintése végett magára vállalt. VIII. 167.

72. *Szabó József és Láng Sándor* Jelentés a pozsonyi kiállítások azon tárgyairól, melyek az ásvány- és földtani szakosztályt különösen érdeklik. XI. 244.

73. *Inkey Béla* Jelentés a Tarsa-borostyánkői kirándulásról. XXI. 317.

VIII. Chemiai értekezések.

1. *Kovács Sebestyén Endre* A vegytan szükségességéről, hatásáról általánosan s különösen honunkra alkalmazva. I. 28.

2. *Nendtvich Károly* Az állati testek himenynycl (arsenicum) való megétetésének vegytani vizsgálata. I. 92.

3. *Jurenák József* Szalamiasó készítés Magyarországon. II. 74.

4. *Winterlich Ferdinánd* Szénélegsavas vaselész készítésre szolgáló készület. III. 90.

5. *Wágner Dániel* Az érczek pörkölése egészségrendőri és vegytani tekintetben. III. 15.

6. *Boór Károly* A Klagenfurt és Wolfsbergben »Franz Paul Herberich« firma alatt létező gyárból kikerült ólomfém három fajának vegytani vizsgálata. VI. 248.

7. *Hutta János* Pécsvidéki vizek vegytani tekintetben. VI. 253.
8. *Goldmark József* A vörös villany új előállítási módszeréről. VIII. 178.
9. *Rózsay József* Az Ozokerit és annak készítményei. X. 244.
10. *Nendtvich Károly* Vegytani közlemények. 1. Az éleny allotropiai állapotáról 2. A könenyfeléleg igen érzékeny kémszereiről és annak gyakori képezetetéséről. 3. A salétromossavas ammon képezetése és annak előjötte a természetben. X. 258.
11. *Wagner Dániel* ifj. Honnan erednek a hibás vegybontások és hogyan lehetne azok számát lehetőleg kisebbiteni? X. 262.
12. *Wagner Dániel* ifj. A mirenyfeliblag egy új készítmódja. XI. 232.
13. *Lengyel Béla* Egy újonnan felfedezett légnemű testről. XII. 324.
14. *Fehér Ipoly* Az alchemia szerepe a természettudományok fejlődés-történetében. XIII. 296.
15. *Rozsnyay Máttyás* A robbanó és öldöklő szerekről. XV. 248.
16. *Rozsnyay Máttyás* A sulfocarbonsavas és xanthogensavas kaliról. XVIII. 190.
17. *Nendtvich Károly* A színeképi elemzés újabb vívmányai (rajzokkal). XIX. 74.

IX. Régészeti értekezések.

1. *Wenzel Gusztáv* Nehány észrevétel, mennyire fekszik az archaeologia a magyar orvosok és természetvizsgálók gyülekezetének füladatában. VI. 209.
2. *Rumy Károly* Archaeologiai értekezés az úgynevezett hetruriai díszedényekről. VI. 213.
3. *Haas Mihály* Baranyának római magyar és török régiségeiről. VI. 216.
4. *Érdy János* Nyilatkozata »Miként vett az archäologia nemzeti irányt« a soproni nagygyűlésen felolvasott s időközben az 1847-iki Akadémiai Értesítőben megjelent értekezése tárgyában VIII. 85.
5. *Vidák Öse* Sopronnak római és magyar régiségeiről. VIII. 135.
6. *Rómer Flóris* Zalamegye középkori egyházi építményei és azok jellemzése. IX. 64.
7. *Arányi Lajos* Az emléktáblák és régi műemlékek kijavítása. Egy a hazai régészet érdekében tett indítvány. IX. 123.
8. *Rómer Flóris* A középkori téglapítézet Magyarországon. IX. 350.
9. *Henszelmann Imre* A művészet fejlődésének törvényei IX. 358. és X. 294.
10. *Arányi Lajos* Vajda-Hunyad várának hajdani és jelen állapota (XV. táblával.) XI. 353.
11. *Wenzel Gusztáv* Magyarország középkori várainak és városainak építkezési módjáról. XII. 385.
12. *Dobozsky Ignác* Egy érem Hunyadi kormányzó korából. XIII. 348.
13. *Rómer Flóris* Halotti halmok Magyarországon. XIV. 405.
14. *Rómer Flóris* Rövid pillantás Fiume városa régiségeire. XIV. 409.
15. *Ormós Zsigmond* Régészeti közlemény Dél-Magyarországra vonatkozólag. XVI. 111.
16. *Lehotzky Tivadar* Beregmegyei őskori telepekről. XVI. 277.
17. *Ebenhöch Ferencz* Méhkerti Milkovits János koronczoi közbirtokos, mint numismaticus és az ő éremtani gyűjteményei XVII. 260.
18. *Ebenhöch Ferencz* A yeszprémmegyei hathalmi sírhalmok XVII. 265.
19. *Lehotzky Tivadar* Őskori leletek Beregszászon és Tarpán Bereg-megyében. XVIII. 238.

20. *Arányi Lajos* A vajdahunyadi várnak társadalmi úton történendő végleges kitatarozását ajánlja. XVIII. 240.

21. *Ebenhösch Ferencz* Győr vidékének kőkorszaki leletei (képekkel). XVIII. 249.

22. *Iványi Ede* Magyarország czímere egy moldvai érmen. XVIII. 271.

23. *Lehoczky Tiudar* Nehány szó e vidék régi érmeiről. XIX. 150.

24. *Pontelly István* Római vagy avar emlékek-e a délmagyarországi párhuzamos, régi műsánczvonalak? térképpel. XXIII. 126.

25. *Dudik Béla* Jelentés a pozsonyi régészeti kiállításról. XI. 425.

X. Társadalmi értekezések.

1. *Czilehert Róbert*. A magyar orvosi és természetvizsgáló gyűlések hatása. III. 13.

2. *Szilágyi Miklós* Társulatokról és társaságról. Mit köszönhetünk a társulatoknak és társalgásnak, erkölcsi, tudományos és politikai tekintetben? s mit várhat tőle tudós, nem tudós, s mit főleg az orvos? V. 56.

3. *Kubinyi Ágoston* Észrevételek a társulatokról, különösen a magyar orvosok és természetvizsgálók nagygyűléseiről. VI. 70.

4. *Halász Géza* Az eddigi magyar természetvizsgálói gyűlések története és hasznai. VI. 81.

5. *Zipser Endre* Vajon az évenként összegyűlekezni szokott természetvizsgálók csak lakmároznak-e vagy más egyebet is tesznek? VIII. 70.

9. *Halász Géza* Vándorgyűléscink működése eredményének főmozzanatai. XIV. 113.

7. *Almási Balogh Pál* A természettudományok igényei a törvényhozásban. VIII. 86.

8. *Petényi Salamon* Állatkínzás elleni értekezés rövid vázlata. V. 37.

9. *Zipser Endre* Az állatkínzásról és megszüntetésének módjairól. VI. 94.

10. *Arányi Lajos* Rójuk le 800 éves adósságunkat és állítsunk szent István király dicsőítésére emléket, mely díszére válnék mind a dicsőítőknek, mind a dicsőítendőnek. XIV. 138.

11. *Kubinyi Ágoston* Magyar, urfaink neveltetése e század elején és most. XV. 209.

12. *Popoviciu Sándor* Jorgován Jován és a kígyó. XVI. 191.

13. *Rapos József* Az emberi fejlődés közép fokainak megállapítása iránt. XVII. 274.

14. *Batizfalvy Sámuel* A tudomány hatalma. XIX. 67.

15. *Müller Kálmán* Létért való küzdelmünk és a társadalom XX. 95.

16. *Kiss Károly* Értekezés »Hatvani« debreczeni tanárról. XXII. 269.

17. *Schächter Miksa* Az emberi akarat szabadságáról. XXIV. 79.

18. *Gerlóczy Gyula* Az égető socialis kérdés, vagyis a közönséges bér munkás, mint társadalmi osztály mai helyzete a gyógyító socialis olajjal. XXIV. 231.

19. *Schwartzér Ottó* A szercelem physiologiája. XXIV. 248.

XI. Gazdasági, ipari és bányászati értekezések.

a) Általánosak, gazdasági tájrajzok és kiállítások.

1. *Bujanovics Eduárd* A gazdasági törvényhozás nehézségeiről. VII. 42.

2. *Kölesy Vince* A háromnyomású földmívelés javításáról. VI. 338.

3. Szücs Mihály A terménybankok és azok befolyása a mezőgazdaságra. XXII. 260.
4. Gróf Wass Samu A Mezőség gazdasági és ásvány-földtani szempontból vázolva. V. 85.
5. Madarász Endre Pécs környékének jövődjé természeti, ipari és kereskedelmi tekintetben. VI. 234.
6. Farakasnyí Sámuel Abaujmegye mezőgazdasági vázolata. VII. 250.
7. Jánik Ferencz Melyek a mezőgazdaság akadályainak elhárítására legbiztosabban vezető eszközök? VII. 267.
8. Gál János Az erdélyi gazdasági viszonyok. X. 286.
9. Hideghéthy Antal Mezőgazdaság és természettudomány. XI. 78.
10. Czülshert Róbert Gazdászati viszonyaink. XI. 340.
11. Székely Gergely Háromszék gazdasági viszonyai. XVIII. 261.
12. Király Ferencz Felső-Tiszavidék közgazd. jelen helyzete. XXII. 249.
13. Divald Ferdinánd A beszüccsébányai nagygyűlésen kiállított fafajok sorjegyzéke. III. 109.
14. Gerlóczy Gyula Jelentés a rimaszombati- (XII. 397.), cgri, (XIII. 394.) és győri (XVII. 305.) termény- és iparkiállításról.

b) Gazdasági növényekre és erdőszetre vonatkozó értekezések.

17. Jankó János A szőlőművelés állapota Baranyában. VI. 343.
18. Soldán János György Tapasztalati észrevételek a baranyai szőlőművelés és bor készítése körül. VI. 364.
19. Szabó Dávid Szőlőirati szózat. VII. 210.
20. Szabó Dávid Izgatás a hegyaljai bornemesítés és kereskedés ügyében. VII. 254.
21. Krőczér Ágoston A tokaji szőlőkezelésről. XI. 349.
22. Entz Ferencz A szőlőfajok értékéről. XII. 368.
23. Entz Ferencz Eger borvidéke. XIII. 364.
24. Entz Ferencz Zamatos szőlőfajaink szaporítása érdekében. XIV. 376.
25. Rochel Károly Aradmegye borászatáról. XV. 337.
26. Vlasics György A gyümölcsfatenyésztés Baranyában. VI. 349.
27. Nendtvich Tamás A gyümölcsfatenyésztés állapotja Pécs környékén. VI. 358.
28. Jancsovics István A gyümölcsészettről. XII. 361.
29. Jancsovics István Gyümölcsészeti statistica. XIII. 355.
30. Jancsovics István A gyümölcsészet mint országos ügy. XIV. 373.
31. Krőczér Ágoston A hernyópusztításról. XIV. 402.
32. Lukácsy Sándor A kertiipar hordereje az államéletben. XV. 334.
33. Nendtvich Tamás Baranyának fafajai. VI. 325.
34. Korizmi László Országszerte létesítendő faültetések s csatornázások szükségére. IX. 119.
35. Martonffy Károly Az cserfák nagymérvbeni ültetéséről, mint a helymegtartás első s nélkülözhetlen feltételéről. XIII. 368.
36. Georgius Streim Reflexiones oeconomicae circa Xanthium spinosum. II. 75.
37. Rumi Károly Jegyzék azon festőnövényeknek, melyek Magyarországon, Slavóniában, Horvátországban és Erdélyben találhatók, festésre azonban eddig nagyobb részt nem használtatnak, de kísérteket érdemelnek. VI. 320.
38. Spies János Sárga szömörcefa. (Rhus cotinus, Perückenbaum). VI. 341.

39. *Virnau János* Némely iparnövény termesztésének s művelésének figyelembe ajánlása. VII. 260.

40. *Sarlay János* A csüllengről (*Isatis tinctoria*). XII. 372.

41. *Viola Kálmán* A festőbuzér (*Rubia tinctorum*). XVII. 267.

42. *Ormós János* Indítvány az üszögnek gyökere kiirtási módjára vonatkozólag. XIV. 404.

43. *Renner Adolf* A növények üszögbetegsége, főtekintettel a kukoricaüszögre (rajzokkal). XX. 348.

44. *Divald Ferdinánd János* A zólyomi kir. erdészethez tartozó erdőségekről III. 26.

45. *Bothó János* A magyar-horvát tengerpart erdősítése XIV. 379.

46. *Hunfalvy János* Az erdőpusztítások és a folyószabályozások. XXIII. 161.

c) Gazdasági állatokra vonatkozó értekezések.

47. *Takács János* Rendellenes birkaellés. III. 74.

48. *Kappisz Ernést* Értekezés a gazdaság- és barmászatról. IV. 121.

49. *Gruber Ferencz* Állattenyésztés és juhmétely. VI. 356.

50. *Szabó Alajos* A nemzetközi állatorvosi congressusok. XI. 429.

51. *Szabó Alajos* Szavatosság az állatkereskedésnél. XII. 373.

52. *Szabó Alajos* Állattenyésztésünk érdekében. XII. 361.

53. *Szabó Alajos* A tenyészlovak bénasága. XIII. 358.

54. *Szabó Alajos* A keh. XIV. 384.

55. *Engelbrecht Károly* Nézeteim a keleti marhavész beojtásáról. XIV. 392.

56. *Barkó Ferencz* Ismertetések az állatok járványos betegségeiről, gyakorlati és állatgyógyrendőri szempontból. XV. 339.

57. *Sikor József* Az állatgyógyászat hazánkban XXI. 48.

58. *Gróf Kemény József* Az úgynevezett kolumbácsi legyckről. VI. 90.

59. *Linzbauer Ferencz* A kolumbácsi légy, mint a magyar államnak közgazdasági tárgya. XXIII. 289.

60. *Ambrózy Béla báró* A méhészet felvirágozásáról Délmagyarországban. XXIII. 285.

61. *Metzger Ede* A méhek fejlődése. XXIV. 226.

62. *Putsch Tóbiás* A méhészetéről, különös tekintettel a szepesi viszonyokra. XXIV. 235.

d) Gazdasági iparra vonatkozó bányászati értekezések.

63. *Farnas Károly* A téglá és cserépvetésről. V. 129.

64. *Kubinyi Ágoston* A papírról. V. 102.

65. *Graenzenstein Gusztáv* Egy pár szó a bánsági bányászatról általában, a kőszénnyerés, horganykezelés és fekete rézfoncsorozásról különösen. IV. 82.

66. *Farkas Ferencz* Hogyan húzhatni fel könnyebben az érczköveket a bányákból? (képpel). III. 105.

67. *Ammon Zsigmond* A zólyomi kir. kamarai igazgatás alatt álló királyi s ily cím alatt kezelt vashámorok kiterjedése, természetménye és kereskedésének rövid átpillantása. III. 92.

68. *Michalovics Károly* Az arany és ezüst tartalmu fekete rézércznek higanyítás általi felkészítéséről. V. 77.

69. *Szabó József* (budapesti tanár) Némely általános nézetek a bányászatról VI. 272.

70. *Rumy Károly* A vassalakok, a kénsavas lúgsó és a kénsavas szíksó technikai használatáról. VI. 279.

71. *Nendtvich Károly* Hazánk bortehermesztőihez. A rézvirág francia mód szerinti előállításáról. VII. 171.

72. *Schneider Gynla* A sujtólég előfordulásától a Bütner-Gründel Mátyás vájában Felső-Szlovinka mellett Szepesmegyében. VII. 177.

73. *Erdey Pál* Értekezés a mátrai bányamívelésről. XIII. 409.

XII. Emlékbeszédek, megemlékezések, életrajzok, arcképek betűrendben.

Kiről szól?

Albert (montedegoi) Ferencz
 Andrassy György gróf (arcképe VII.)
 Arányi Lajos
 Balassa János arcképpel
 Balogh (almási) Pál arcképpel
 Bartholomeidesz László arcképpel
 Bene Ferencz arcképpel
 „ „ életrajza
 Bódogh Albert
 Bonaparte Luczián herczeg
 Bugát Pál arcképpel
 Debreczeni Márton arcképpel
 Endlicher István arcképpel
 Eszterházy Pál herczeg (arcképe VIII.)
 Faludi Géza
 Frivaldszky Imre arcképpel
 Flór Ferencz arcképpel
 Gebhardt Ferencz
 Grósz Frigyes
 György József arcképpel
 Győry Sándor
 Halász Géza
 Heckel János Jakab
 Kain Albert
 Kátai Gábor arcképpel
 „ „
 Kemény József gróf
 Kitaibel Pál (arcképe IX. 137).
 Knöpfler (zarándi) Vilmos
 Kollár Vincze
 Kovács Sobestyén Endre arcképpel
 „ „
 Kubinyi Ágoston arcképpel
 Kubinyi Ferencz arcképpel
 Láng Ferencz
 Mojsisovics György
 Ocskay Ferencz báró
 Örley László
 Pataky Dániel

Ki tartotta vagy írta?

Chyzer Kornél XXIII. 70.
 — —
 Chyzer Kornél XXIII. 55.
 Halász Géza XIV. 117.
 Kátai Gábor XIII. xiv.
 Lucze István XII. i.
 Kovács S. Endre IX. 35.
 Szabó József X. x.
 Chyzer Kornél XXIII. 79.
 Kubinyi Ágoston IX. 25.
 Kátai Gábor XI. i.
 Szabó József X. xix.
 Kánitz Ákos XI. x.
 Kubinyi Ágoston XII. 96.
 Chyzer Kornél XXIII. 77.
 Poór Imre XV. 102.
 „ „ XV. 106.
 Poór Imre XV. 101.
 Kubinyi Ágoston IX. 26.
 Szilágyi István XIX. xxv.
 Halász Géza XIX. v.
 Kovács József XXIV. 19.
 Kubinyi Ágoston IX. 25.
 Popper Alajos XXII. 44.
 Zelizy Dániel XX. 24.
 Szabadfy János XXI. 24.
 Kubinyi Ágoston IX. 26.
 Szabó József X. xvi.
 Chyzer Kornél XXIII. 68.
 Kubinyi Ágoston IX. 25.
 Müller Kálmán XX. v.
 Szabadfy János XXI. 24.
 Xántus János XVII. 114.
 „ „ XVII. 115.
 Knöpfler Vilmos XI. xix.
 Kubinyi Ágoston IX. 26.
 „ „ IX. 26.
 Chyzer Kornél XXIV. 64.
 Poór Imre XV. 102.

Kiről szól?

Petényi Salamon
 Péterfi (kibédi) Pál
 Pollák László
 Pólya József arczképpel
 Rózsay (muraközi) József
 Sauer Ignác (arczképe XV. VII).
 Say Mór
 Schmidl Adolf Antal
 Schusztér János
 Szabó Imre
 Szabó (csikszeredai) József arczképpel
 Szczitovszky János (arczképe VI.)
 Sztupa (bogdándi) György
 Teleki József gróf (arczképe V.)
 Tittel Pál arczképpel
 Toldy Ferencz
 Trefort Ágoston

Viczay Héder gróf
 Wachtel Dávid
 Wallaszky Pál arczképpel
 Zipser András

Ki tartotta vagy írta?

Kubinyi Ágoston IX. 26.
 Péterfi Károly X. 137.
 Chyzer Kornél XXIII. 78.
 Halász Géza XIX. v.
 Chyzer Kornél XXIII. 76.
 Szabó József X. 172.
 Chyzer Kornél XXIII. 74.
 Knöpfler Vilmos XI. XXI.
 Bugát Pál I. 25.
 Révész Bálint XXII. 41.
 Rózsay József XVI. 111.
 Kubinyi Ágoston XII. 96.
 Chyzer Kornél XXIII. 73.
 — — —
 Albert Ferencz XIII. 1.
 Batizfalvy Samu XIX. 69.
 Császka György XXIV. 18.
 Demkó Kálmán XXIV.
 Napi Közlöny 2. sz.
 Kruesz Chrysostom XVII. 100.
 Rózsay József XVI. 110.
 Terray Károly XII. VI.
 Knöpfler Vilmos XI. XXI.

XIII. Megnyitó-, üdvözlő-, bezáró- és búcsú-beszédek.

1. Megnyitó-beszédek.

Ki tartotta?

Bene Ferencz, elnök
 Kubinyi Ágoston, alelnök
 Radvánszky Antal, alelnök
 Kubinyi Ferencz alelnök
 Gróf Teleki József elnök
 Szczitovszky János elnök
 „ „ „
 Gróf Andrássy György elnök
 Pulszky Ferencz alelnök
 Herczeg Eszterházy Pál elnök
 „ „ „
 Bárány Eötvös József elnök
 Gróf Teleki Domonkos, alelnök
 Gróf Zichy Károly, elnök
 Almási Balogh Pál társ. szakoszt. elnök
 Kubinyi Ágoston, alelnök
 Bartakovics Béla, elnök
 Bárány Vécsey József, elnök
 Poór Imre, alelnök
 Kubinyi Ágoston, elnök
 Kruesz Chrysostom, elnök
 Knöpfler Vilmos, alelnök

Hol?

Pest I. 5.
 Pest II. 7.
 Besztercebánya III. 1.
 Temesvár IV. 13.
 Kolozsvár V. 16.
 Pécs VI. 29.
 Harkány VI. 36.
 Kassa VII. 25.
 Eperjes VII. 40.
 Sopron VIII. 22.
 Kismarton VIII. 8.
 Pest IX. 32.
 Maros-Vásárhely X. 23.
 Pozsony XI. 63.
 Pozsony XI. 157.
 Rimaszombat XII. 97.
 Eger XIII. 36.
 Fiume XIV. 109.
 Arad XV. 99.
 Herkules-Fürdő XVI. 97.
 Győr XVII. 99.
 Előpatak XVIII. 15.

Várady Gábor, elnök
 Kovács József, elnök
 Szabó Imre, elnök
 Révész Bálint, elnök
 Ormós Zsigmond, elnök
 Császka György, elnök

Mármaros-Sziget XIX. 17.
 Budapest XX. 25.
 Szombathely XXI. 20.
 Debreczen XXII. 41.
 Buziás-Temesvár XXIII. 59.
 Tátrafüred XXIV. 49.

2. Üdvözlő-beszédek.

Reisinger János, orvoskari dékán
 Kubinyi Ferencz, alelnök
 Szőcs József, titkár
 Simon András
 Szigeti Cs. Sándor
 Báró Kemény Farkas
 Pajnády József főbíró
 Gróf Batthyányi Kázmér
 Rosnyay János
 Martiny Frigyes, polgármester
 Kovács Sebestyén Endre, alelnök
 Szabó György, polgármester
 Tavasy Antal, polgármester
 Ipolyi Arnold
 Verneda Ernő, polgármester
 Halász Géza, alelnök
 Pászthory Ferencz, polgármester
 Peretti Alajos, Fiume küldötte
 Rottár Márk, fürdőparancsnok
 Nagy Pál, polgármester
 Székely Gergely
 Schnell Károly, polgármester
 Mihálka László, alispán
 Asztalos Albert, polgármester
 Ráth Károly, főpolgármester
 Grimm Károly, polgármester
 ifj. Ormós Zsigmond, alispán
 Szabadhegyi Sándor
 Gróf Csáky Albin, főispán

Pest I. 15.
 Kolozsvár V. 18.
 » V. 24.
 Torda V. 163.
 » V. 170.
 » V. 171.
 Pécs VI. 32.
 Harkány VI. 38.
 Eperjes VII. 41.
 Sopron VIII. 23.
 Rimaszombat XII. 100.
 » XII. 100
 Eger XIII. 36.
 » XIII. 36.
 Fiume XIV. 110.
 » XIV. 111.
 Arad XV. 100
 » XV. 100.
 Herkules-Fürdő XVI. 100.
 Győr XVII. 105.
 Előpatak XVIII. 19.
 Brassó XVIII. 64.
 Mármaros-Sziget XIX. 21.
 » XIX. 22.
 Budapest XX. 28.
 Szombathely XXI. 26.
 Buziás XXIII. 65.
 » XXIII. 67.
 Tátrafüred XXIV. 54.

3. Bezáró-beszédek.

Bene Ferencz, elnök
 Kubinyi Agoston, alelnök
 Kubinyi Ferencz, alelnök
 Gróf Teleki József, elnök
 Szczytowszky János, elnök
 Gróf Andrássy György, elnök
 Herczeg Eszterházy Pál, elnök
 Gróf Teleki Domokos, alelnök
 Kubinyi Agoston, alelnök
 Bartakovics Béla, elnök
 Halász Géza, alelnök
 Kubinyi Agoston, elnök
 Kruesz Chrysostom, elnök

Pest I. 104.
 » II. 77.
 Temesvár IV. 131.
 Kolozsvár V. 199.
 Pécs VI. 41.
 Eperjes VII. 57.
 Sopron VIII. 13.
 Maros-Vásárhely X. 47.
 Rimaszombat XII. 118.
 Eger XIII. 400.
 Fiume XIV. 167.
 Herkules-Fürdő XVI. 118.
 Győr XVII. 150.

Ki tartotta?

Knöpfler Vilmos alelnök
 Várady Gábor, elnök
 Jedlik Ányos, elnök
 Szabó Imre, elnök
 Révész Bálint, elnök
 Ormós Zsigmond elnök
 Császká György, elnök

Hol?

Előpatak XVIII. 65.
 M.-Sziget XIX. 64.
 Budapest XX. 85.
 Szombathely XXI. 59.
 Debreczen XXII. 91.
 Temesvár XXIII. 114.
 Tátrafüred XXIV. 91.

4. Búcsú-beszédek.

Say Ferencz-
 Szőcs József, titkár
 » » »
 Höbling Miksa, titkár
 Kubinyi Ágoston
 » » alelnök
 » » »
 Flór Ferencz, alelnök
 Kubinyi Ágoston
 Gróf Szapáry Gyula, főispáni helytartó
 Knöpfler Vilmos
 Verneda Ernő, polgármester
 Kubinyi Ágoston
 Rottár Márk, alezredes, fűrdőparancsnok
 Nagy Pál, polgármester
 Mihálka László, alispán
 Asztalos Albert, polgármester
 Bódogh Albert, alelnök
 Ráth Károly, főpolgármester
 Grimm Károly, polgármester
 Halász Géza
 Simonffy Imre, polgármester
 Telbisz Károly, polgármester
 Szabó József

Pest I. 105.
 Kolozsvár VI. 200.
 Pécs VI. 42.
 » VI. 44.
 Eperjes VII. 58.
 Sopron VIII. 93.
 Maros-Vásárhely X. 47.
 Pozsony XI. 51.
 Eger XIII. 400.
 » XIII. 401.
 » XIII. 402.
 » XIII. 404.
 Fiume XIV. 168.
 » XIV. 168.
 Herkules-fürdő XVI. 119.
 Győr XVII. 152.
 M.-Sziget XIX. 62.
 » XIX. 62.
 » XIX. 63.
 Budapest XX. 86.
 Szombathely XXI. 60.
 » XXI. 61.
 Debreczen XXII. 93.
 Temesvár XXIII. 121.
 Tátrafüred XXIV. 92.

Helyreigazítás.

Zipser-nek a 10-ik lapon említett művét „Beszterczebánya és vidéke”, melyről a III. ik gyűlés Munkálataiban nincs említés s mely ott „az eredménydús napokra” emlékül osztatott ki, csak későn kapván kezeimhez, helyre kell igazítanom a 48. lapon mondottakat, hogy t. i. Baranyamegye leírása volt az első ilyenemű ajándék, mit a gyűlés tagjai emlékül kaptak. Zipser 34 lapnyi füzeté hű képet nyújt a vidék természeti és társadalmi viszonyairól.

Helyreigazítom továbbá a 30. lapra becsúszott két nyomdahibát. A XVIII. gyűlés elnökei sorából kimaradt Gróf Mikó Imre (lásd T67. lap) és a XXIII. gyűlés alelnökei közül Török János (lásd 135. lap.)

„A vándorgyűlések alkalmából megjelent könyvek jegyzéké”-ből, (10-ik lap.) miután a Munkálatokban ilyenekül említve nincsenek, tévedésből kimaradt két füzet, mely külön is megjelent; u. m.: XX. Müller Kálmán: Létért való küzdelemünk és a társadalom. Budapest. 1879. XXXIII. Schwartzter Ottó: Valami az idegességről. Budapest. 1886.

NÉV, HELY ÉS TÁRGYMUTATÓ

A MAGYAR ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK

ELSŐ HUSZONNÉGY NAGY-GYŰLÉSÉNEK

MUNKÁLATAIHOZ.

Abaligeti barlangról IX. 185.
 Abay István III. 124.
 Abaujmegye mezőgazdasági vázlata VII. 250.
 Abbazia leendő fürdő XIV. 64. 171.
 Abt Antal XVIII. 50. 232.
 » János IV. 130.
 Acalles validus Hampe XXIII. 280.
 Aczélpatkók használhatlanok XV. 81.
 Adag-kanál I. 86.
 Adámi Pál I. 45.
 Adda de Ferencz III. 89. 127.
 Adler lásd Áldor
 Adóügytan jelen állapotáról XII. 174.
 Aebly Adolf III. 59. V. 34.
 Aether rezgéseiről XV. 76.
 Ágai Adolf XXIV. 29. 262.
 Agathidium banaticum Reitt. XXIII. 277.
 Aggteleki barlang IV. 102. XII. 94. 415.
 Aggteleki emléktábla XIII. 35. 61.
 » kirándulás XII. 414.
 Aggkór mint halálok, X. 52., 84.
 Aggok betegségei XIX. 28. 83.
 Ágoston, Szász Koburg kohári herceg XII. 34. 72.
 Agyagról általában XI. 32.
 Agyagtelepek Nógrád megyében XI. 89.
 Agy, gerinczagyhártalob járvány XIX. 28. 92.
 Agyhártya és agylob új tünetéről XIX. 29., 87.
 Agyvelő dag I. 87.
 Agyvízkór leírása V. 162.
 Ajnácskő-fürdő V. 94. IX. 134.
 Ajnácskői kirándulás XII. 77. 170. 410.
 Ajnácskői vízmosás partjainak átmetszete IX. 183.
 Akarat szabadságáról XXIV. 27. 79.
 Akna szlatinai kirándulás XIX. 3. 153.
 Aktinomycosis XXIII. 38. 196.
 Alapítók névsora XXII. 11. 17. XXIII. 11. XXIV. 10.
 Alapítvány iparosok s földmivesek számára XIII. 211.
 Alapnővelde Fiumében óhajtatik XIV. 90.
 Alapszabályok minden kötet elején.

Alapszabályokat megerősítő királyi rendelet V. 14. 29.
 Alapszabályok módosítása XIII. 392. XX. 24. 30. XXI. 31. 51. 56. XXII. 16.
 Alapszabályul szolgáló nagygyűlési végzések XI. 2.
 Albert (Montedegói) Ferencz II. 54. III. 115. XII. 77. 172. XIII. 1. XV. 77. 90. XVI. 85. XVII. 70. XIX. 32. 46. XX. 64. 83. XXII. 29. 38.
 Albert (Montedegói) F. emlékezete XXIII. 21. 70.
 Alchemia szerepe természettudományok fejlődésében XIII. 294. 296.
 Alcsúth botanikai leírása VIII. 6. 24.
 Áldor Adolf XX. 53. 222. XXII. 20. XXIII. 39. 203.
 Aldunai szorosról (2 térképpel) XVI. 64. 253.
 Alexi Lajos VII. 2.
 Alföld-Fiumei vasút óhajtása XIV. 94.
 Alföldünk Ázsia nagy pusztáinak hasonmása XXIV. 193.
 Algyógyi ásványvíz V. 93. X. 58.
 Államorvostan alapvonalai XVIII. 27.
 » Magyarországon IV. 32. IX. 68. 77. 176. X. 36.
 Állandó központi választmány VIII. 10. IX. 30. XIII. 29. 392. XVI. 13. XVII. 94. XIX. 6. XXII. 12. XXIII. 12. XXIV. 11.
 Allaniton és dárdekénegen észlelt jegeczek IX. 185.
 Állatgyógyászat jelentősége XXI. 46. 48.
 Állatgyűjtemény Sopronban VIII. 189.
 Állatkertekről tekintettel a Pesten alapítandóra IX. 132. 182. 314.
 Állatkínzásról és ellene tett lépésekről IV. 11. V. 14. 37. 195. VI. 48. 50. 94. VIII. 191.
 Állat- növény csere egyletről XIII. 224.
 Állati oltó-nyírkről XXI. 41.
 » magnetizmusról VIII. 102. 120.
 Állatok járványos betegségei XV. 80. 339.
 Állatorvos-egylet létrehozása XX. 72.
 Állatorvosi intézet kiáltó szükségéről III. 124.
 Állatrendek nemeinek száma V. 108.

- Állattan külföldön és Magyarországon V. 14. 30.
 Állattannal foglalkozók nálunk V. 34.
 Állattani kirándulás Mehádia környékén XVI. 63. 197.
 Állattani pályakérdés IV. 10.
 Állattenyésztésünk érdekében XIII. 361. 390.
 Állcsont pótlás műtétrel XX. 56.
 Állgörcs és derme XV. 52. 145.
 Álló csillagok távolságának meghatározásáról XII. 172. 343.
 Allopathia és homöopathia összeegyeztetése XI. 146.
 Almás V. 94.
 Almás-völgy IV. 25.
 Almay Rudolf III. 64.
 Alsó-alapi ásványviz IX. 135.
 Alsó állcsont csonkolása kiizeléssel, képekkel XII. 290.
 Alsó-bisztrai ásványviz XIX. 54.
 Alsó-Duna Uj-Palánkától a Vaskapuig XVI. 66. 264.
 Alsó-rónai ásványviz XIX. 54.
 Alsó-sebesi ásványviz III. 39. V. 94.
 Alsó-tátrafüredi vasláp XXIV. 171.
 Alsó-váczai ásványviz V. 93. 94.
 Alvajárásról és okairól VIII. 116.
 Ambró János XIII. 126. 142. 176. XXIII. 40. 50. XXIV. 73. 230.
 Ambrózy Béla báró XXIII. 46. 285.
 Ammich IV. 11.
 Ammon Zsigmond III. 18. 92. 122. 127.
 Ammoniták Zólyom megyében III. 123.
 Ampelographia kidolgozására felhívás VII. 201.
 Anarcsi és kis-várdai őskori telepek XVI. 69.
 Andrassy György gróf VI. 40. 56. VII. 1. 23. 25. 58.
 Andrassy György gróf arczképe VII.
 Aneroid barometerről XVIII. 49.
 Angol kisasszonyok egri növekedéséről XIII. 214.
 Anophthalmus Schmidtii Sturm VIII. 191. 333.
 Antal Géza XX. 54. 84. 194. XXII. 33.
 Anthracocali súly ellen III. 126.
 Anthropologia fejlődése XX. 88.
 Anthropologia és őstörtén. XVII. 110.
 Anthus rufogularis III. 65.
 Antisepsis fontossága XXII. 21. 140.
 » hályog műtéténél XX. 56. 237.
 » jelen állásáról XXIII. 41. 217.
 Antiseptikus sebkezelésről XXIII. 217.
 Antilope Zaiga nálunk nem fordul elő IV. 98.
 Antolik Károly XXII. 280.
 Anya higiénije XXIV. 72.
 Anyag vándorlás a természetben XXII. 26.
 Anyarozsról és ergotinről IX. 174. XX. 68. 353.
 Apatelti ásványviz XV. 59. 162.
 Apidae Comitatus Zemplén XXIII. 237.
 Apomorphinról XVII. 61. 174.
 Apró legyészről VII. 51.
 Aquilla pennata képe IX. 304.
 Aquisgranumi (aachen) viz I. 44.
 Arab felírások VI. 233.
 Arad gyűlés helyül kitzetetik XIV. 98.
 Aradi kórházakról XV. 62.
 Arad meghívója XII. 89. XIII. 393. XIV. 39. 55.
 Aradi nevelésügy XV. 65.
 Arad szesz gyártása XV. 80.
 Aradi temetkezésekről XV. 65. 67.
 Arad megye borászatáról XV. 79. 337.
 Arady István XII. 89. 152. 154. XV. 49.
 Árak általános emelkedéséről XVII. 82.
 Arany előjövetele a Hideg-Szamosban (rajzzal) X. 70. 194.
 Arany tartalma érczek aranyának higany általi kiválasztásáról V. 68. 77.
 Arányi Béla XIV. 90.
 Arányi Lajos (Lósteiner) I. 92. VI. 131. 132. VII. 64. 94. VIII. 10. 100. IX. 123. 176. 192. X. 53. 62. 78. XI. 32. 48. 150. 154. 353. XII. 39. 75. 94. 148. 179. 306. XIV. 42. 68. 90. 95. 138. 266. XV. 59. 75. 78. 172. XVI. 71. XVIII. 56. 63. 240. XXIII. 50.
 Arányi Lajos emlékezete XXIV. 19. 55.
 Aranyitkai kirándulás VII. 21.
 Árapály visszahatásáról (rajzokkal) XXIV. 43. 194.

Archaeologia nemzeti irányáról VIII.
 11. 85.
 Archaeologiai országos bizottság
 üggye XI. 48. XIII. 391.
 Archaeologia szükségére a nagy gyű-
 léseknek VI. 192. 209.
 Archaeologiai társulat alakulásának
 óhajtása V. 67., indítványozása
 XII. 75. 177. 178. 182.
 Archiaque Vte de IX. 184.
 Arctomys marmotta IV. 97.
 Argyope Bruennichii életmódja (1
 táblával) XXIII. 43. 250.
 Arragonit III. 78. 127.
 Arsenicummal való mérgezés és
 kémmodja I. 92. V. 70.
 Arsenicum méltánylata IV. 42.
 Artner VIII. 164. 240.
 Árvai meteorról VI. 241. VIII. 164.
 Árvamegye állatvilága IX. 102.
 » népesedési mozgalmak IX. 114.
 » növényzete IX. 100.
 » orvosi helyirata IX. 68. 88.
 Árva-Váralja meteorologia viszonyai
 IX. 86.
 Ásatagok kiállítása Sopronban VIII.
 166.
 Ascherson Pál XI. 131. 272.
 Asclepias vincetoxicum viziszony
 ellen V. 46. X. 59.
 Aster tripolium var. pannonicus
 Jacq. XXIV. 185.
 Asideritek XXII. 54.
 Astley Cooper halála I. 13.
 Ásvány keménység meghatározási
 módja IX. 185.
 Ásványviz hévmérlege eredetéről
 VI. 193.
 Ásványvizek vegyelemzésének össze-
 állításáról X. 67. 232.
 Ásványviz kiállítás XIX. 53. XXIV. 38.
 Ásványvizek készítéséről VIII. 162.
 178.
 Ásványvizes tó II. 70.
 Ásványvizeink leírására 100 aranyos
 pályadíj XII. 39. 70. XX. 31. 37.
 Ásványvizeinkről I. 43. V. 70. 138.
 VI. 64. IX. 134. XII. 146. XXI.
 57. XXII. 25.
 Ásványvizi állandó bizottság III. 126.
 V. 15. VI. 52. VII. 168. XXIII. 24.
 Ásványvizek társulat terve III. 124.

Aszfaltról VII. 167.
 Asztalos Albert XIX. 15. 21. 62.
 Ateuchus Aegyptiorum VIII. 190.
 Athamantha Haynaldi Borbás XIX.
 33.
 Átható villamosságról XIII. 321. 324.
 Atomaria formosa Reitt. XXIII. 276.
 Átöröklés és öröklékönyvségről XXII.
 14. 70.
 Áttekintő meteorologia XVII. 106.
 Atzél Péter XV. 24. 92.
 Atyai ásványviz V. 93.
 Ausztriai búza XVII. 73. XVII.
 22. 51.
 Ausztriai közbiróadalom geographiai
 viszonyairól VIII. 131.
 Autogramjai a II-ik nagygyűlésen
 résztvevő tagoknak II. 79.
 Avas (Sztarmárban) X. 139.
 Ázalagokról IX. 181.
 Bába képző intézetek óhaja XIV.
 74. 76.
 Bábászati ügy érdekében XXIII. 40.
 Babes Victor XVI. 60. XX. 50. 218.
 Babogányi ásványviz IV. 88.
 Bábolnai ménés fentartása XVII. 75.
 Bábolnai forrás X. 58.
 Babona ügy XV. 59. 66. 68. 88. 172.
 XVI. 59. 86. 299. XVIII. 13. 34.
 Bachmann János III. 20. 127.
 Bacsó Bálint (Bachio is) I. 36. II.
 19. III. 75. 114. 122.
 Baczui ásványviz III. 40.
 Baczur-dobrovi fölvetetési töböről
 IX. 184. 320.
 Badacsonyi bor VI. 113.
 Badzey László XVIII. 62. XIX. 30.
 Bájfalusi ásványviz V. 94.
 Bakó Sándor XX. 56. 242. XXIII.
 38. 40. 50. 207. XXIV. 40. 118.
 Bakody Tivadar IX. 176. XXI. 39.
 Bak őz csodás szarva III. 124.
 Balassa J. IX. 141. 168. X. 46. XI. 27.
 » » 100 aranyos pályadíja XI.
 32. XIV. 40. 57.
 » » emlékezete arcképpel
 XIV. 117.
 Balaton-Füred I. 45. V. 91. IX. 135. 166.
 » » -i kecskeköröm VI. 115.
 Balaton környéke és tava VI. 109.
 Balázs Árpád XVI. 75.
 Baldóczi ásványviz V. 94.

- Balfi fürdő V. 94.
 Balogh József I. 36.
 Balogh Kálmán IX. 148. XIII. 189. 390. 392.
 » Pál (almási) III. 57. IV. 10. VI. 28. VIII. 10. 12. 86. IX. 53. X. 30. XI. 30. 33. 146. 157. XII. 156.
 » » emlékezete arczképpel XIII. 35.
 » Tihamér XIV. 42. 125. XXI. 19. 58. 63. XXII. 33.
 Baloghy Elek III. 60.
 Baltavári ős emlősök XXI. 87.
 Bánáti dárdany I. 41.
 » köszenek VI. 122.
 » ón és rézbányák I. 40.
 Bánság aránytalan halandósága IV. 15.
 » égalji viszonyai IV. 11.
 » folyóinak eredete IV. 25.
 » geographiai viszonyai IV. 67.
 » halálozási és születési aránya IV. 26.
 » statistikája és biostatisticája IV. 24.
 » -i áradások okai IV. 25.
 » -i bányászatról IV. 82.
 Bányász aszály oktana XXII. 20.
 » társaság alapítása indítványoztatik VIII. 5. 43.
 » társaság alapítására Eszterházy herczeg 400 pftot ad VIII. 5.
 Bányászat emelésére pályamunka XIII. 50.
 » -i működésekről IV. 12.
 Bányászatról általán. nézetek VI. 272.
 Bányik madárgyűjteménye III. 58.
 Barandai sóstó V. 94.
 Baranya a hazai selyemtermesztés bölcsője VI. 80.
 » fanemeinek kiállítása VI. 325.
 » gyümölcs tenyésztése VI. 79. 331. 349.
 » római, magyar és török régiségei, képpel VI. 193. 216.
 » rövid ismertetése VI. 77.
 » -i bor termelés VI. 79.
 » -i 60 féle márványból készített asztal VI. 67.
 » -i kőszénről VI. 56. 122.
 Baranyai régiségek, ásványok, állatok kiállítása VI. 3.
 Barbás József IX. 145. XVI. 54. 89. XXIII. 50. XXIV. 41.
 Barbitistes Ocskayi Charp. VIII. 190. 232.
 Barbus Petényii Heck. VIII. 201.
 Baricz János V. 46. 48. 136. 198. VI. 48.
 Barkó Ferencz XV. 80. 339.
 Barlangjaink faunája IX. 181.
 Barlangok Dél-Magyarországon XVI. 70. 279.
 Barmászati szemészettről XI. 144.
 Barmászat terén tapasztalt hiányok és visszaélésekről XI. 147.
 Baromgyógytan IV. 120.
 Barna Ignác XIV. 63.
 Báron Jónás XX. 54. 84. 196. XXI. 40. 278. XXII. 21. 132. XXIII. 40. 50. 214. XXIV. 41. 134.
 Baronyai József III. 123. 124.
 Baróth vidéki barna szén XVIII. 50.
 Barra István III. 116. VI. 129. 132. 241. 259. VII. 63. 64. 164. 180.
 » » geológiai utazása a Dunától Kolozsvárig V. 83.
 » » theoriája a homok torlások képződése iránt V. 68.
 Barsi dárdany I. 41.
 » ón I. 40.
 Barsmegyei csúcsos dombok VI. 241.
 » orvos-egylet megjegyzései közegészségügyi javaslatra XII. 148.
 Barta Gyula V. 68.
 Bartakovics Béla XII. 77. XIII. 36. 352. 389. 393. 400.
 Bártfai flóra VII. 151. IX. 181.
 » fürdő (képpel) VII. 132.
 Bártfa meghívása kirándulásra XXIV. 36.
 Barthos Lajos VI. 336.
 Bartholomeidesz László III. 54.
 Bartholomeidesz László emlékezete arczképpel XII. 78.
 Baruch tr. XII. 144.
 Báthi Gábor X. 75.
 Batizai ásványviz XIX. 30. 47.
 Batizfalvi Samu IX. 168. 174. 245. X. 51. 55. 57. 103. XI. 46. 50.

102. 122. 203. XII. 33. 138. 235.
XIII. 61. 142. 148. 393. XIV. 70.
194. XVI. 56. 76. 158. XVIII. 62.
XIX. 15. 67. XX. 50. XXIII. 50.
Batizfalvi Samu 300 pfrtos pályadija
XIX. 15.
Barts József XX. 53.
» » pályadijnyertes orvosi
múszótára XXI. 19.
XXII. 34. XXIII. 25.
Bathyscia Reitteri Friv. XXIII. 276.
Batthyányi Gusztáv hg. XXII 33.
» » 100 aranyas pályadija
XXI. 18.
» Kázmér gróf VI. 38. 49.
329. 333. 369.
Bauer József III. 69.
Baumgarten József növényteni mun-
kája VIII. 192.
Bazalt hegyek III. 10.
Bazaltok közép tömörségéről X. 69.
250.
Bäcker József XXIV. 38.
Bécs vidékének földismei térképe
VIII. 160.
Bécsi Gedeon IX. 151. XXIII. 38. 187.
Bécsi bányai kamara ásványgyűj-
teménye III. 42.
» földtani intézet működése Ma-
gyarországon X. 71. XI. 53.
228.
» növénycseré egylet VIII. 190.
Béga-csatorna ártalmassága IV. 50.
Békasóról III. 9.
Békésmegyei 100,000-et meghaladó
himlő-oltási kimutatás IV. 16. 22.
Bélai barlanghoz kirándulás XXIV.
261.
» ásványvíz V. 94.
Bellussai ásványvíz V. 94.
Belférgekről XX. 71. 159.
Bélteki Zsigmond V. 69.
Bélyus Mátyus III. 55.
Bémer László báró IV. 12.
Benkár József-féle pénzgyűjtemény
jegyzéke XII. 180.
Bendik Ferencz III. 59.
Bene barlangja III. 124.
» Ferencz I. 5. 104. III. 119. 120.
V. 13. 15. VII. 11. 13.
22. 63. 72. VIII. 8.
10. 97.

Bene Fer. emlékére érem IX. 27. 52.
» » életrajza X. x.
» » feletti emlékbeszéd arcz-
képpel IX. 35.
» » ifjabb VIII. 9. 79. 99. IX.
54. 176. XI. 145.
» Károly VII. 23.
Benedikt Mór XI. 121.
Benkő József III. 55.
» Károly X. 42.
Berberidinről XI. 134.
Berecz Antal XVII. 89. XVIII. 12. 64.
Bereghmegyei barbár és római kori
pénzek XIX. 40. 150.
» hat ásvány III. 123.
» őskori fűhalmok XVIII.
56. 238.
» őskori telepek XVI.
69. 277.
» porcellánföld I. 41.
Beremendi jura-mész képletről VIII.
9. 73. 188.
Berényi Emánuel V. 137.
» János gróf XI. 156.
Berettyó partjain váltóláz IV. 20.
Bereznai ásványvíz XIX. 54.
Bergai Mihály V. 196.
Bergson és Atkinson-féle pulveri-
sátor IX. 174.
Bérmunkások mai helyzete XXIV. 45.
Bernáth József IX. 183. 185. X. 67.
XI. 128. 241. XII. 166. XIII. 305.
XIV. 86. 95. XVI. 65. XVII. 72.
255. XIX. 31. 148. XX. 67. 84. 255.
XXI. 43. 57. XXII. 25. XXIII. 50.
Bertalanffy Tódor XXI. 46.
Berzelius methodusa I. 96.
Berzón József VIII. 101.
Beszédes, folyók szabályozásai IV. 20.
Beszterczebánya a honi madártan
bölcsoje III. 52.
» emlősei és madarai
névsora III. 127.
» gyűlés helyeül kitű-
zése III. 116.
» meghívólevele III. 114.
» orvosi topographiája
III. 69.
Beszterczebányai ásványvíz III. 40.
» emlékpénz III. 128.
» kamara erdőiről III. 123
» kamarairézkészítés III. 48.

- Besztercebányai kamara vastermelése III. 122.
- Beteges mák fej XXI. 42.
- Bethlen Ferencz gróf V. 184.
- Bezzerdy István halála IX. 26.
- Biai ásványvíz V. 94.
- Bibarczi kelta régiségek XVII. 79.
- Bibliai kőresetek XI. 124.
- Bibliographia XVI. 67. 275. XVIII. 28.
- Bibliographiai pályadij XVII. 61. 93.
- Bieltz József V. 141.
- Bierbauer Lipót XXI. 45. 316.
- Bigelow-féle litholapxiáról XXII. 20.
- Bihari hegységről IX. 54. 183.
- » porcellán föld I. 41.
- Biharmegye ásványvizei IV. 12.
- » Coleopterái ismeretéhez XIV. 83. 311.
- » iszapos lapályai IV. 16.
- Bikszádi fürdő I. 45. IX. 134. 142. X. 61. 139.
- Bilimek Domonkos VIII. 191.
- Bilini ásványvíz XIX. 54.
- Birka rüh IV. 120. 124.
- Biró Lajos XXII. 27. 195.
- Bittner Imre IV. 17. 18. 32. VI. 49. VIII. 3.
- Bizottsági jelentés előpataki fürdőről XVIII. 63. 68.
- » jelentés tusnádi fürdőről XVIII. 66.
- Blenorrhoea kezeléséről rajzzal XXIV. 42. 163.
- Blumenbach halála I. 10.
- Bocskói ásványvíz XIX. 54.
- » szikso és vegygyár XIX. 56. 156.
- Bócz József XVIII. 43.
- Bódogh Albert X. 53. 59. XII. 153. XIII. 141. 176. 189. 393. XIV. 37. 42. 94. 127. XVII. 60. 169. XVIII. 44. 62. XIX. 16. 63. 71. XX. 84. XXI. 57. XXII. 14. 21. 70.
- Bódogh Albert emlékezete XXIII. 21. 79.
- Bodon Ábrahám XII. 157. 181.
- Bocck György XVI. 84.
- Boér László V. 47.
- Bogdáni ásványvíz XIX. 54.
- Bogdány Mihály XIII. 144.
- Bokaizületi csonkolás, festett táblával XVI. 52. 133.
- Bókai János IX. 162. XI. 119. XII. 134. XIII. 57. 392.
- Boksai fáskova kövület IV. 68.
- Boksányi vashámor és magas kemence terményei IV. 131.
- Boleman Ede IX. 185. X. 66. XI. 137. 335.
- Boleman János III. 91. 122.
- Bolla János XI. 130.
- Boleszni Antal XVI. 74. 294.
- Bolgár Emil XIX. 159.
- Bolitochara eximia Epp. XXIII. 274.
- Bolyó Károly IX. 176. X. 61. 112. XI. 48. 111. 147. XII. 148. 286. XIII. 193. 195. 390. XIV. 73. 245.
- Bonaparte Luczián Károly hg. VIII. 6. 160. 187.
- Bonaparte Luczián Károly hg. halála IX. 25.
- Bonczolati vörheny fakadék VIII. 100.
- Bonczolatok VIII. 123.
- Boncztan kicsiben ponty vázán bemutatva VI. 287.
- Bonyolodott kampótörésről IX. 174.
- Boór Károly VI. 241. 248.
- Borbás Vincze XIX. 32. 135. XX. 68. 308. XXI. 42. 311. 312. XXII. 16. 25. 33. XXIII. 49.
- Borbereki Kelta régiségek XVII. 79.
- Borhegyi ásványvíz XV. 54. 148.
- Borju-szem, melynek porczhártáján naevus ül XI. 118.
- Borkészítés és borkelésről IX. 189.
- Borkészítés Barányában VI. 364.
- Borkuti ásványvíz XIX. 54.
- Borok főbb alkatrészeinek gyakorlati kimutatásáról XI. 139.
- Born amalgamatiója IV. 103.
- Boros Ferencz XV. 81.
- Borosnyói Lukács János III. 55.
- Borostyánmegye termesztése Austriában VIII. 101.
- Borostyánkő IX. 135.
- Borostyánkői vidék ásványvizei III. 101. 126.
- Borostyánkői víz I. 44. 85.
- Borsai ásványvíz XIX. 54.
- Borsod-Tapolczai ásványvíz IX. 135.
- Borsodmegyei orv. gy. egylet története X. 60. 108.
- Borszéki fürdő XVIII. 277.
- Borszéki kirándulás XVIII. 274.
- Borszék meghívója XVIII. 13.

- Bothár Dániel XI. 133. 278.
 Bothó János XIV. 88. 379.
 Bottka Tivadar IX. 190.
 Böck György X. 65.
 Böhm János XII. 37.
 Bójt a Románoknál XVII. 65.
 Bójtrül XVIII. 47. 167.
 Böke Gyula IX. 146. 176. X. 53.
 100. XIII. 143. 151. XX. 49. 134.
 Bölcsődék és gyermek menhelyek
 XVII. 84.
 Bölény utolsó Erdélyben 1717-ben
 IV. 98.
 Bölönyi ásványviz XXII. 22.
 Bór aláfeckendésekről XI. 118.
 Bőrgyógyászat befolyásáról többi sza-
 kokra XXIII. 181.
 Bőrsömörök gyógykezelése VII. 128.
 Bőrtérjedelmének megmérése XI. 118.
 Börzsöny-Mária-nostrai hegycsoport
 flórája XIV. 82. 284.
 Brankovics György XXIII. 9.
 Brassai Sámuel IV. 88. 101. 140.
 V. 13. 99. 101. 198. VI. 286. VIII.
 7. 188. 190. IX. 180. 182. X. 23.
 34. 64. XI. 132.
 Brassói gyűlés XVIII. 62.
 Brassoványi József XV. 75.
 Brébi ásványviz XIX. 54.
 Brébi kirándulás XIX. 5.
 Brehm Lajos Keresztély III. 56.
 Brennbergi bánya viszonyairól (meg-
 jelent term. társulat évk. II. k.)
 VIII. 160. 165.
 Brennenberg Sámuel V. 198.
 Brera halála I. 12.
 Bretzenheim herceg szálló-iskolát
 létesített VII. 240.
 Breuer Ármán XXIII. 18. 50.
 Breznay Dr. VII. 65. 66. 67.
 Bright kórnak tejjel való kezeléséről
 XI. 124. 217.
 Broncs Nándor X. 51. 53.
 Brudern József báró III. 58.
 Brunszwick grófné s közalapnevelés-
 ügyünk XIII. 221.
 Brusznói ásványviz III. 31. V. 91.
 Bruszt Elek V. 173.
 Bryonia lépdaganat ellen VII. 65.
 Buda Elek V. 141.
 Buda és Tata közti foraminiferákról
 IX. 184. 317.
 Buda környékének ásványvizei VIII.
 162.
 Buda-lehotai trachyt III. 9.
 Budamelléki kisczellai tégel földtani
 kora XI. 128. 234.
 Buda várának tervrajza IX. 128.
 Buda város 30 aranyos életrendi pá-
 lyadija X. 32. XII. 37. 55.
 Budai ásványvizekről III. 38. V. 91.
 93. 94. IX. 134. XVI. 29. 49. 53.
 59. 65. 72. 82. 91. 255. XVII.
 72. 259.
 Budai hajógyári sziget római régisé-
 geiről IX. 192.
 Budai kőzetek csiszolatai XX. 67.
 Budapest gyűléshelyül kitűzetik VIII.
 10. XIX. 45.
 Budapest két új növénye XII. 168.
 330.
 Budavár romjairól X. 78.
 Bufo cinereus petéinek első átvál-
 tozása XI. 122.
 Bugát Pál I. 25. 45. II. 10. III. 57.
 114. 115. 124. 126. IV. 10. 16.
 VI. 48. 129. 131. 134. VII. 7. 23.
 Bugát Pál emlékezete, arczképpel
 XI. 1.
 Bugát Pál szótára III. 114.
 Bugyi geológiája XX. 68. 271.
 Bujakórról VII. 12. 14. 70. X. 56.
 XII. 142. XIII. 125. XVIII. 47.
 XXI. 285.
 Bujakórról Kolosvár környékén V.
 173. 176.
 Bujakórról, tekintettel Erdélyre (pá-
 lyakérdés) X. 40. 98.
 Bujanovics Eduárd VII. 12. 42. 238.
 Bujasenyv kórokról VI. 334.
 Bulbár és pseudo bulbár paralysis-
 ról XXIV. 42. 167.
 Butkuleszku (hibásan nyomva Bar-
 bulescu) XVI. 71.
 Buzaüszögről X. 75.
 Buziás gyűlés helyül kitűzetik XXII.
 36.
 Buziás meghívója XXII. 14.
 Buziás története XXIII. 63.
 Buziás fürdő IV. 11. 17. V. 91.
 Buziáson ülés IV. 17.
 Buzinkay Gyula XVI. 88. XVII. 25.
 26. 92.
 Búdöskő V. 94.

- Bükk hegység sejtőnövényeiről XIII. 222. 227.
- Bythinusnak csak Magyarországon előforduló fajai: Attila Saul. Hopfgarteni Reitt. lunicornis Reitt. Viertli Reitt. XXIII. 275.
- Calcedon Háromvizen III. 89.
- Carcharodon megalodon Agass. VIII. 164.
- Caricinae Hungariae, Croatiae et Transsylvaniae IV. 113.
- Catops troglodites Schu. VIII. 191. 234.
- Catops validus Kraatz. XXIII. 276.
- Cephennium difficile Reitt. XXIII. 275.
- » hungaricum Reitt. XXIII. 275.
- Ceritium telepek Erdélyben X. 215.
- Cervena voda III. 40.
- Chanostoma margaritifera nov. gen. et species Entz XVIII. 182.
- Chelifer troglodytes Schmidt VIII. 191. 235.
- Chenopodium Wolffii Simk. képpel XX. 67. 354.
- Chernel Kálmán XXI. 44. 305.
- Chinin és Chinoidin közötti viszony XIII. 300.
- Chamydodon cyclops nov. sp. Entz. XVIII. 183.
- Chloroform belégzésére új készülék XVI. 53.
- Cholera értekezlet XII. 150. XV. 50. 57.
- Cholera 1866-ban rókusfiórkór-házban, graphicus kimutatásokkal s Budapest térképével XII. 135. 192. 282.
- Cholera Nógrádban 1873. XVII. 65. 210.
- Chorin Zsigmond XVI. 56. 152. 154. 131. 273.
- Chyzer Kornél VIII. 193. IX. 166. 181. XIV. 65. XV. 55. 56. 87. 92. XVI. 30. 76. 82. 85. XVIII. 38. 70. XIX. 50. XXII. 14. 21. 26. 36. 38. 76. 145. 195. 233. XXIII. 21. 25. 43. 48. 50. 51. 53. 67. 102. 237. XXIV. 19. 26. 40. 55.
- Cis Merklí Abeill. XXIII. 278.
- Clupea Haidingeri Heck. VIII. 164.
- Coburg Kohári herceg XI. 46.
- Codex sanitario medicinalis Hungariae XV. 56. 87. XVI. 35. 42.
- Cognac gyártásról XXII. 28.
- Columnaria gomba faj VI. 285. 295.
- Commasatiók sürgetése XV. 81.
- Congeria telepek Erdélyben. X. 219.
- Congressus-féle javaslat XI. 33. 146.
- Conrádi József III. 55.
- Conte Bona-féle érem gyűjtemény XIV. 92.
- Cooper-féle sérvről XX. 54. 196.
- Corall szigetek 192000 évesek IX. 48.
- Corvin codexek fényképi másolata XV. 78.
- Corvus graculus III. 65.
- Corymbites chrysocomus Germ. XXIII. 277.
- Cothurnia imberbis Ehr. varietas curvula XVIII. 189.
- Couerbe felfedezése I. 102.
- Cranz Jakab I. 45.
- Crategus torminalis ebdűh ellen V. 46.
- Cretinismus Csallóközön XI. 178.
- Crocus martis aperitivus I. 101.
- Croupos tüdőlob XXI. 41.
- Cruciostra pytropstacus III. 65.
- » taenioptera III. 65.
- Csákberki Dezső XIII. 126.
- Csákyás-csomornai medenczéről X. 205.
- Csáky Albin gróf XXIII. 50. XXIV. 18. 26. 54.
- Csalári ásványviz XII. 137.
- Csallóközben előforduló cretinismus XI. 120. 178.
- Csaplár Ignác XIV. 97.
- Csapolás 82-szer egy nőn IV. 16.
- Császár-fürdő IX. 135.
- Császár metszés egy esete XIV. 68. 186.
- Császár Zsigmond V. 68. 69. 137.
- Császka György XXIII. 50. XXIV. 18. 49. 91.
- Csató János X. 45. XIII. 250. 252. XIV. 83. 308. XV. 71.
- Csávássai Kiss Károly X. 45.
- Cséffai ásványviz IX. 135.
- Csekonits Nep. János III. 58.
- Csendes-Ocean Radiolaria faunája XXI. 44.
- Csengeri József XI. 129. 239.

- Cseresznyés Sándor VIII. 161.
 Csercy Farkas V. 196.
 Cserni kameny viránya XI. 133. 278.
 Cserny János VI. 333.
 Csertavas chinoidin XIII. 164.
 Csetatje kőzet vegybontása X. 67.
 Csetnek-pécsi vasgyár VI. 80.
 Cseviczei ásványvíz XIII. 98.
 Csik V. 94.
 Csiki Sámuel V. 196.
 Csiklovai foncsorozás IV. 84.
 Csik szárból készült indigó VIII. 163.
 Csikszeredai Szabó József emlékezete arcképpel XVI. 111.
 Csikszeredai ásványvíz X. 58.
 Csik-tusnádi ásványvíz X. 58.
 Csillagesés 1832. nov. 12-én VII. 154.
 Csillagvizsgáló intézet felállítását XX. 83.
 Csiszpa Szurdok-Püspökiről, Gyöngöspata, Csurgóárok s Déméndről XIII. 106.
 Csizi ásványvíz IX. 135.
 Csokeryán György IV. 12. 17.
 Csoma György V. 136.
 Csontbarlangok Magyarországon IV. 11.
 Csontfejlődésről rajzokkal XX. 71. 112.
 Csontmaradványok eljutása csontbarlangokba IV. 11.
 Csorbai tóhoz kirándulás XXIV. 261.
 Csömöréről VIII. 102.
 Csöves villamszedő (képpel) XII. 171. 338.
 Csöves villamszedők láncolatáról (táblákkal) XX. 64. 248.
 Csüllengről XII. 175. 372.
 Curimus decorus XXIII. 277.
 Cuscuta oblongiflora H. B. K. XI. 131. 277.
 Cuscutáról mint élősdírről IX. 181.
 Cyanosis XV. 55. 169.
 Cynips calicis VIII. 190.
 Cyperus pannonicus XXIV. 185.
 Czapkai József XI. 128.
 Czékélius Frigyes IV. 68. 81. 134.
 Czément Erdélyben (pályakérdés) X. 40. 71. XII. 37. 50.
 Czémétei kirándulás VII. 21.
 Czenki kirándulás VIII. 244.
 Czibinjeser viránya XIV. 83. 308.
 Czigányok polgárosítása XVI. 60. 83. 92.
 Czigelkai Lajos forrás I. 44. 84. III. 104. V. 95. VII. 69. 247. IX. 134.
 Czilhert Róbert (Zilchert) III. 13. 78. 102. 112. 123. 126. XI. 138. 340.
 Czinkék kőborlásairól 2 graphikus táblával XXI. 43. 299.
 Czirbusz István VII. 21. 69.
 Czirer Antal VI. 57.
 Czízcek geológiai térképe Bécs környékéről VIII. 171.
 Czomb és felkar csonttörések XII. 137.
 Dada Szabolcs m. ásványvíz XI. 125.
 Dalmácia természetrajzi ismertetéséhez XV. 30. 121.
 Daguerotypia előmenetelci IV. 128.
 Dapsy Vilmos XII. 174.
 Darabos mész kő alakulta III. 127.
 Darányi János XIII. 126. 164. 166. XIV. 98. XV. 53. 59. 159. XVI. 119. XXIII. 55.
 Dárdanyunk I. 41.
 Darla képletekről VII. 192.
 Daróczy Zsigmond VI. 57. 332. 336.
 Daruvári ásványvíz V. 91. 93.
 Darvas Lajos XV. 92.
 Darwin-elmélet ismertetése XIV. 42. 127.
 Davaine által lépfenénél felfedezett bacillusok IX. 149.
 Debreczen Coleopterái IX. 180. 306.
 Debreczen faunájának legyei XIV. 82. 282.
 Debreczen gőzmalam és czukorgyára XXII. 30.
 Debreczen gyűlés helyül kitűzetik XXI. 57.
 Debreczen Hemipterái XV. 71. 216.
 Debreczen Hymenopterái XII. 169. 327.
 Debreczen meghívója XXI. 19. 28. 54.
 » pikkelyrópiüről XI. 132. 266.
 Debreczeni Márton V. 15. 67.
 » » életrajza arcképpel X. XIX. 46.
 » sóstó V. 95.
 Decalitron dikaion IX. 191.
 Decsényi Lipót IX. 165. 251.
 Deésaknai sósszikla fekvése V. 137.
 Degenfeld Imre gróf XXI. 57. XXII. 13. 15. 33.

- Degenfeld Imre gróf 100 aranyos pályadíja XXII. 13. 15.
 » Ottó gróf V. 15. 198.
 Demján Boldizsár III. 72.
 Dél-Magyarország állattani tekintetben XXIII. 43. 272.
 » barlangjairól XVI. 70. 279.
 Dél-magyarországi homoksivatag 1 táblával XXIII. 168.
 » régészeti közlemény XVI. 111.
 » régi műsánczvonala (1 térképpel) XXIII. 125.
 » történelmi és régészeti társulat szervezése XVI. 70.
 Deméndi csiszpala XIII. 107.
 Demkó Kálmán XXIV. 45. 239.
 Dercsényi IV. 101.
 Dercskei ásványvíz XIX. 54.
 Dermestes latissimus Bielz. XXIII. 277.
 Déry József X. 39.
 Dészei ásványvíz XIX. 54.
 Detonátai bazalthalom képe V. 162.
 Deutsch József IV. 11. 12. 16. 17. 24.
 Déva városának régiségeiről V. 67.
 Déván XI. 117.
 Dicanum longifolium IX. 182.
 Didus ineptus L. VIII. 187.
 Dillenberger Károlly III. 62.
 Diós-Győr V. 94.
 Diószeghy és Fazekas füvész-könyve IV. 101. V. 100.
 Diptérák (magyarországiak) XIV. 83. 318.
 Disznópataki ásványvíz XIX. 54.
 Detroit XVIII. 278.
 Divald Ferdinánd János III. 26. 51. 109. 123. 124.
 Dobai Vimos XII. 435.
 Dobhártyán s döbörön műtétek XVIII. 39. 150.
 Dobóczy Ignác XIII. 347.
 Dobolyi Sándor X. 75.
 Dobránszky Péter XVIII. 57. 274.
 Dobsinai jégbarlang XVI. 66. XXIV. 261.
 » kirándulás XII. 435.
 » mészkőzet XII. 166.
 Dobúr és Eustach-féle kürt XI. 118.
 » idült gennyedése XIX. 29. 114.
 Dognácskai ásványok jegyzéke IV. 130.
 Dohány és dinnye termesztés VI. 332.
 Dolerit hegyek III. 10.
 Doleschal Gábor II. 70. III. 115. 116. VII. 63. 64. 66. 88. XI. 122. 144. XIII. 126. 163.
 Dolhai ásványvíz XIX. 54.
 Dolha-rókamezei vasgyár XIX. 56.
 Dollinger Gyula XX. 55. 234. XXIV. 42.
 Dombi ásványvíz V. 88.
 Domini Vincze gróf XIV. 42. 63. 119.
 Domszlói kőnkéneges víz XIII. 305.
 Dondia epipactis Spreng. honunk ritkább növénye III. 96. 123.
 Donogány Jakab X. 53.
 Dorner József IX. 181. 290.
 Döllinger Ignác halála I. 13.
 Dörflinger József VIII. 241.
 Dőry József XXIV. 26.
 Dracocephalum Moldavica mint magyar thea V. 99.
 Dragoméri ásványvíz XIX. 54.
 Dragomérfa V. 94.
 Driber véleménye a légnyomásról VIII. 131.
 Drinóczi György VIII. 132.
 Dromius longulus XXIII. 274.
 Dubay Miklós XIX. 29. 30. 46. 104. XX. 58. 61. 107. XXI. 39. 41. 281. XXII. 20. 36. 122. XXIII. 39. XXIV. 36.
 Dubrovai ásványvíz I. 44.
 Dudik Béla X. 42. 78.
 Duka Péter VII. 248.
 Dulácska Géza XVIII. 62. XX. 36. 59. 60. 61. XXI. 32. 41. XXII. 18. 22. XXIII. 50. XXIV. 20.
 Dumitreanu Ágoston XX. 50.
 Duna vizállásának 30 éves vázlatos rajza XI. 136.
 Duna partján Illoktól találtató hegy-csuszások VIII. 163.
 Dunajeczi út (képpel) XXIV. 262.
 Dux Adolf XVI. 59. 89. XVIII. 14. 60. 81.
 Dülzsemről VII. 90.
 Dworszky József IV. 18. 47.
 Ebdürről V. 46. 173. 182. XV. 60.
 Ebeczki Emil IX. 183.
 Ebedi ásványvíz V. 93. 94.
 Ebenhöch Ferencz XI. 151. XVII. 79. 80. 260. 265. XVIII. 57. 249.
 Eckstein Frigyes I. 47. III. 115. 116. V. 13.

Eczemáról XIII. 164.
 Eddigi nagygyűlések hasznai és története VI. 81.
 Égálji gyógyításról VII. 63.
 Edison-féle villamos toll XX. 67.
 Eger V. 94.
 Eger ásványvizei I. 44. III. 39.
 Eger meghívó levele XII. 37. 77. 89.
 Eger szőlészetről és borászatáról XIII. 362. 364.
 Eger tan- és jótékony intézetei XIII. 199. 208.
 Egészséges alsóbbrendű lakások VIII. 247.
 Egészségtan iskolákban tanítása XX. 61.
 Egészségtani kutatások, levegőt, talajt és vizet illetőleg XXIII. 27. 48.
 Égető socialis kérdés XXIV. 45.
 Éggbéli ásványviz V. 94.
 Éghajlat változásáról XXII. 22. 165.
 Égi testek lakhatósága XVIII. 12. 71.
 Égi testek vegytani alkatrészeiről IX. 187.
 Eglofstein Béla báró VII. 247.
 Égőkuti ásványviz I. 45.
 Egressy Rezső XX. 63.
 Egri óvodákról XIII. 212. 217. 390.
 » catholicus legény-egyletről XIII. 215.
 Egri catholicus legény-egylet iparkiallítása XIII. 383.
 Egri emléktáblák XIII. 35.
 Egyetemi kórház 184¹₂-iki neveztességeiről III. 126.
 Egyetemi orvosi kar ügye XIII. 390. XIV. 56. XV. 29.
 Egykőrmű disznó Hont-, Zólyom- és Pestmegyében IV. 98.
 Ehrenberg kérelme III. 127.
 Ehrenreich Lajos XXII. 16. 33. XXIII. 40.
 Eirich Péter IV. 16.
 Eisenstein tudor VIII. 102. 116.
 Ékirásról XVIII. 57.
 Elektrizitás, mint gyógyszer I. 63.
 Elephantiasis VII. 69.
 » női ivarrészekben XVI. 56. 163.
 Elephantiasis penis rajzzal XX. 56. 228.
 Élet és az ember XV. 30. 108.

Élet rövidsége posványos helyeken IV. 49.
 Élet új theóriája III. 123.
 Életrend a magyar nép számára X. 32.
 Életrendi kalauz a m. nép számára XII. 56.
 Életrendtani pályadíj és mű XI. 35. XII. 37. 55.
 Élettani intézet IX. 176.
 Elhaló állatok csontjainak eltünése IV. 10.
 Elhanyagolt testi nevelésünk hiányai VI. 140.
 Elhunyt hazai és külföldi tudósok 1872. XVII. 117.
 Ellipticai integrálok és függvények XV. 77. 306.
 Elkényeztetés mint kór ok XX. 58. 107.
 Elmebeteg irmodora XIII. 193. 195.
 » és hülyék hivatalos kimutatása XII. 63.
 Elmebeteg társas élete XII. 148. 286.
 Elmebeteg törvényszéki vizsgálata X. 61. 112.
 Elmebetegkről általános gondoskodás IX. 176.
 Elmebetegségek fejlődésének megakadályozása XIV. 73. 245.
 Elmebetegségek gyógyíthatlansága okairól IX. 176.
 Elmebetegségek kórismérőjéről IX. 176.
 Elnyelt ezüst két forintos IV. 18.
 Elnyelt varrótűről XVII. 65. 205.
 Előhaladólág felhágó hűdésről IX. 162.
 Előpataki fürdő IV. 18. 57. XVIII. 14. 38. 63. 91.
 Előpataki meghívó XVII. 87. 89.
 Elsasser Ferencz I. 92. III. 116.
 Eső hat nagygyűlés statisticája VI. 27.
 Elszórt egyes kötőrsők Németországban VII. 168.
 Ember együttléte negyedkori ősem-lősökkel IX. 50.
 Emberen élő mikroszkopikus paraziták (képekkel) VI. 286. 309.
 Emberi akarat szabadságáról XXIV. 27. 79.
 Emberi csontok legalább 57000 évesek IX. 47.
 Emberi élet hossza V. 120.

Emberi fog rendkívüli tultengése XI. 176.
 Emberi holttest felnyitásának szükségéről VII. 47.
 Emberről a geológiában IX. 27. 45.
 Embertan fejlődése és mai állása XX. 24. 88.
 Emich Gusztáv XX. 84. XXIII. 50.
 Emlékbeszéd Bene Ferencz felett IX. 35.
 Emlékbeszéd Kovács Sebestyén Endre és Kátai Gábor felett XXI. 24.
 Emlékbeszéd Schmidl Adolf, Láng Ferencz és Zipser András felett XI. XIX.
 Emlékérem XXIII. 20.
 Emlékirat gazdasági egyesületek tárgyában XXI. 46.
 Emlékkő Zipser Andrásnak X. 34.
 Emlékpénzek ügye VII. 20. 39. VIII. 2.
 Emléktáblák ügye X. 41. 70. XIII. 61. XVII. 29. 50. 94. XVIII. 13. 23. XIX. 44. XX. 82. XXI. 30.
 Emléktáblák és műemlékek kijavítása IX. 68. 123. 192.
 Emlőseink száma IV. 98.
 Emlőstan Magyarországon IV. 90.
 Endlicher István emlékezete (arczképpel) XI. VIII. 50.
 Endlicher növényrendszere XI. XII.
 Endocarditis IV. 29.
 Energia electromos áttételéről XXII. 23.
 Engel József V. 136.
 Engel József emlékezete XV. 101.
 Engelbrecht Károly XIV. 89. 392.
 Entz Ferencz VI. 193. XI. 139. XII. 37. 51. 53. 175. 368. XIII. 362. XIV. 88. 376.
 Entz Géza XI. 130. XII. 168. 330. XIII. 222. 223. 235. 250. XIV. 82. XVIII. 50. 170.
 Enumeratio Stirpium Transylvaniae VIII. 192.
 Eocen képlet Erdélyben X. 209.
 Eötvös József báró VIII. 10. IX. 24. 32. 190.
 Epehólyag sipolyon kiürült epekövek XV. 52. 139.
 Epekövekről III. 116. VI. 188. XVI. 52. 125. (rajzokkal) XIX. 29. 102.
 Eperfák nagymérvbeni ültetéséről XIII. 368.

Eperjes meghívója V. 14. 197. VI. 50.
 Eperjescen kiállított állatok és növények VII. 228. 238.
 Eperjesi pezsgőbor-gyár VII. 275.
 Epesipoly XXI. 40.
 Epilepsia abdominalis III. 75.
 Epilepsia gyógytana XXII. 20. 122.
 Epilepticus elmebántalmak kórboncztanáról XX. 59. 148.
 Epispadia köldök hiányával VII. 68.
 Epithelioma molluscum 2 táblával XXI. 39. 251.
 Épület-mintázat Szent István emlékének megörökítésére XIV. 90. 95. 101.
 Eressey József V. 66. 70. 101. X. 71. 225.
 Érczkövek pörkölése egészségi és vegyi tekintetben III. 15. 18. 23.
 Érczkövek könnyebb kihuzása a bányákból, rajzzal, III. 105.
 Érdekes kövesedések III. 126.
 Erdély állattani tekintetben VI. 284. 372.
 » egyes részeinek föld- és őslénytani ismeretéről. Maros vidékének földtani térképével X. 68. 198.
 Erdély földterületének vázlata IX. 68. 185.
 Erdély gazdasági viszonyairól X. 73. 286.
 Erdély geológiájából XIII. 309.
 » mineralogiájának és geológiájának haladása XXIV. 43. 204.
 Erdély nevezetesebb növényei VII. 200.
 Erdély ornithológiájához adatok V. 139.
 Erdélyben vízbonczoló-bizottmány alakittatik. V. 196.
 Erdélyi ásványvizek költséghiány miatt nem analysálhatók. VI. 48.
 Erdélyi flóra gazdaságáról V. 99.
 » hévvizokről X. 58. 167.
 » ipartárlatról X. 40.
 » madarak névjegyzéke V. 139.
 » madártani írók III. 55.
 » ornithologusok V. 141.
 » orsz. muzeum állítson régészeti szakosztályt X. 83.
 Erdélyi pókok megismertetése XI. 131. 271.
 Erdélyi sóbányaszatról földismeci és

államrajzi adatokkal, 5 táblával, X. 185.
 Erdélyi József I. 87.
 Erdey Pál XIII. 405. 409.
 Erdőbényei ásványviz IX. 134.
 Erdők kivágatása után más növények fellépte III. 127.
 Erdőpusztítások s folyószabályozások XXIII. 161.
 Erdőrendőrség III. 35.
 Erdőség zólyomi III. 26.
 Érdy János VIII. 11. 85. IX. 191.
 Érem Bene Ferencz emlékére IX. 27.
 Érem Hunyady kormányzó korából (rajzzal) XIII. 348.
 Erjesztő győgmódról XX. 49.
 Érkövy Adolf XV. 81.
 Ermek ügye XVI. 87.
 Érmelléki váltótűz IV. 20.
 Erőssy Lajos XII. 421.
 Erzsébet szegény ápolójának története XX. 48.
 Esmarch-féle pólya bemutatása XVII. 61.
 Esquirol halála I. 13.
 Eszrevételek a társulatokról és különösen a nagygyűlésről VII. 70.
 Esztergom megye flórája IX. 264.
 » helyrajza X. 63. 273.
 Esztergom megyei nummulitokról XIX. 31. 119.
 Esztergomi ásványviz I. 44. V. 93.
 » kőszene VI. 124.
 Eszterházy Pál herczeg VII. 1. 8. 22. arczképe VIII.
 Eszterházy Kálmán gróf X. 66. 70. 194. XIV. 85. 327.
 Etruriai vázáról VI. 193. 213.
 Euchroit zólyomgyepei III. 123.
 Eucinetus Hopffgartenii Reitt. XXIII. 277.
 Euglenes serricornis Reitt. XXIII. 279.
 Európai törpe sasokról IX. 180. 303.
 Euthia Merkli Sim. XXIII. 275.
 Euthiconnus parallelocollis Sauley XXIII. 275.
 Évkönyvek az elmúlt gyűlés tagjainak megküldetnek XVIII. 26. XIX. 26.
 Évkönyvek számának kimutatása XVI. 49.
 Évkönyvekbe felveendő értekezések fölött bizottság határozzon X. 53.

Évkönyvekbe szánt előadások titkos szavazattal vétetnek föl VI. 192.
 Évkönyvekhez csatolt vegyes könyvek kimutatása XVI. 50.
 Exophthalmus VII. 90.
 Ezer863-iki inség okairól IX. 59.
 Ezüstkór és gégerák XXIV. 41. 128.
 Fábian József III. 54.
 Fabinyi Rezső XXIV. 44.
 Fábri János XII. 168.
 Fahrner iskolai széke (rajzzal) XIV. 257.
 Falco rufipes III. 65.
 Faller Gusztáv V. 137. 162.
 Faludi Géza XXI. 39. 272. XXII. 19. 33. 117.
 Faludi emlékezete XXIII. 21. 77.
 Fanta Adolf XII. 138. 151. 233.
 Farkas Ferencz III. 105. 123. 126.
 Farkas Sándor VII. 163.
 Farkasányi Sámuel VII. 238. 250.
 Farkasdi kénsavas fürdővíz VIII. 108.
 Farnass Károly V. 129.
 Faunánk gyarapodása 1869—79-ig XX. 70. 256.
 Faültetések és a vizek szabályozásáról IX. 189.
 Faültetések országsherte létesítendőik IX. 68. 119.
 Fáy János III. 64.
 Fehér Ipoly XIII. 294. 296. XVI. 88. XVII. 71. 92. 248. XVIII. 64.
 Fehér Nándor XII. 140. 257.
 Fehérnye vizelésről XII. 138. 217.
 Fehérpataki vasgyár XIX. 55.
 Fehérváry Lajos V. 136.
 Feichtinger Sándor IX. 181. 264. X. 63. 273. XI. 131. 133. XIV. 82. 284. XV. 71.
 Feja Alajos III. 125.
 Fejérváry Gábor VII. 9. 15. 21.
 » » gyűjteménye VII. 156.
 Fekete hattyu Nyitránál XII. 169.
 Fekete József X. 26. 45.
 Fekete Károly VII. 165.
 Fekete Lajos XVIII. 13.
 Feleki gömbkövekről V. 184. VII. 163.
 Feleki Hugó XXIV. 42. 163.
 Felix fürdő II. 66. IV. 87.
 Felkar szállás törése XXIV. 162.

- Felletár Emil és Kátay G. gyógy-szerészeti munkájok dicsérettel méltányoltatik XIV. 40. 57.
- Fellner Halála I. 10.
- Felső alapi keserűvíz IX. 134.
- Felső állcsont csontkolása XII. 136. 213.
- Felső-Bajomi fürdő V. 94.
- Felső magyarhoni virány ismertetése IX. 180.
- Felső magyarországi gazdasági tan-műintézet felállítása. XII. 74.
- Felső magyarországi muzeum kérelme XVI. 71.
- Felső Rónai ásványvíz XIX. 54.
- Felső tiszavidék gazdasági viszonyai-ról XXII. 27. 249.
- Felső Visói ásványvíz XX. 54.
- Felső zempléni népgyógyszerek XVII. 65. 208.
- Felsős telepek Erdélyben X. 218.
- Felvidéki városaink erkölcsi életé-ről XXIV. 45. 239.
- Fémfűrészekről XIX. 33.
- Fény, hő, villany és delejközti benső kapcsolatáról X. 72.
- Fényképészet legújabb haladásáról XIV. 85. 350.
- Fénytalálkozási készülék Jedlik általi módosításáról XI. 134. 309.
- Ferenczi lásd Francz
- Ferencz József király egyetemünk növény gyűjteményét külföldiekkel megajándékozza IX. 181.
- Ferenczvölgyi ásványvíz XIX. 54.
- Férfi ivarszerek teljes lenyuzódása XVII. 65. 228.
- Fertő ismertetése I. 44. V. 94. VIII. 108.
- Fertő parti harmadkori kövesült csigák névjegyzéke VIII. 164.
- Fertő tava leírása kívántatik VII. 18.
- Fertő története VIII. 36.
- Fertőtlenítő szerek értékéről XVII. 59. 163.
- Fertőzési orbáncz XV. 54. 190.
- Fertőző bántalmak elleni intézkedések XXIII. 41.
- Fessel-féle gyroscooppal feltüntetett jelenségről XI. 135.
- Festénysav értékéről a sebészetben IX. 171. 260.
- Festő növényekről VI. 286. 320. XVII. 75. 267.
- Feszt Imre VII. 166.
- Filaria peritonei hominis (képpel) XX. 218.
- Finály Henrik X. 23. 35.
- Fischer Adolf XX. 53.
- Fischer Károly III. 58.
- » Móricz VIII. 247.
- Fiumegyűléshelyül kitűzetik XIII. 393.
- Fiume meghívó levele XIII. 393. 399.
- » régiségeiről XIV. 90. 409.
- Fiumei állattani állomás szervezésé-nck óhaja XX. 83.
- Fiumei emléktábla XVI. 35. 41. XVII. 29.
- Fiumei emléktábla ünnepélycs le-leplezése XXIII. 29. 33.
- Fiumei kisdudóvó XIV. 79.
- Fiumei öböl biztossága XIV. 84.
- Fiumei szegények ápolója XIV. 80.
- Flittner János Kristóf III. 63. VII. 164.
- Flór Ferencz II. 1. 2. 27. III. 114. 115. X. 39. 55. XII. 77. XIII. 35. 47. 190. 393. 400. 405.
- Flór Ferencz emléke arcképpel XV. 106.
- Flor Ferencz nyugdíjintézetre 200 aranyat hagyományozott, mit öz-vegye 1500 frtra kiegyesített XV. 47. 56. 88.
- Flora exsiccata Vindobonensis VI. 286. VII. 200. VIII. 188.
- Flora Pozsoniensis IV. 101.
- Fodor András V. 48. 66. 184.
- Fodor József XXIII. 27. 48. 50. XXIV. 19. 67.
- Foetterle Ferencz XI. 126. XII. 39.
- Fogak át- és visszaültetéséről XXI. 41.
- Fogamzást gátló gyógyjavallatról IX. 164. 223.
- Fogarasi János IX. 189.
- Fogas vakonyról IV. 97. VI. 285. VII. 198. 241.
- Fogbántalmakról IV. 18.
- Fogcsontkolási műeszköz XVIII. 38. 44.
- Fogodvasság okai IV. 52.
- Fogorvosi tudománynak korszerű álláspontra emelése II. 46.
- Folyadékok hullámlásáról VIII. 130.
- Folyók szabályozása IV. 20.

- Foncsorozás Csiklován IV. 84.
 Foraminiferákról Buda és Tata közt IX. 184. 317.
 Forgách Károly gróf III. 63. V. 34.
 Foucault inga kísérlete 2 táblával XXI. 56. 76.
 Fowler mireny oldata IV. 42.
 Föld- és ásványtani kiállítás Sopronban VIII. 160.
 Földdelejességi elemek meghatározása XVIII. 50. 232.
 Földes Gyula XI. 138.
 Földgömb végsorsáról XII. 167.
 Földi János III. 54.
 Földi Salamandra III. 127.
 Földismeai bánya térkép VII. 166.
 Földismeai utazás Pestről Zimonyig VII. 164. 180.
 Földpátok alkatára schema XX. 296.
 Földpátok láng vizsgálata XXI. 45.
 Földrengések okairól XXIV. 43.
 Földrengés természett. okairól IV. 128.
 Földtani társulat alakulása VIII. xxiii.
 Földtani utazás Péterváradtól Zimonyig VII. 191.
 Földvály Kálmán XI. 138. XIII. 332.
 Földvály Miklós III. 59. V. 34.
 Fölvívás meteorológiai észleletek tételére VII. 158.
 Fölszállítás a honunkból kipusztult bölények és pusztuló hódok ügyében VII. 215.
 Főorvosok a megyei szervitorok sorában VI. 134.
 Francz Alajos (Ferenczi) XIII. 125. 141. 164. 193. XVII. 94. XXII. 154.
 Franzenau József V. 35.
 Frank József I. 49.
 Frankok Cyperonja a mai Sopron VIII. 31.
 Frauenfeld György IX. 180.
 Frenkl Gyula VII. 66.
 Fresenius és Babo kém-módja arsenicumra V. 97.
 Freyiskolaszék terve (rajzzal) XIV. 258.
 Fricz Antal III. 125.
 Fritsch Károly X. 70.
 Frivaldszky Imre III. 59. 116. 119. IV. 88. 100. V. 34. VI. 284. 287. VIII. 190. 233. IX. 179. X. 33. 63. XI. 130.
 Frivaldszky Imre emlékezete arczképpel XV. 102.
 Frivaldszky János IX. 181. X. 63. 268. XIII. 223. XIV. 83. 318. XV. 62. 197. XIX. 32. 45. 128. XX. 23. 70. 256. XXIII. 50. 272.
 Frommhold Károly I. 63. IX. 163. 173. XII. 136. 152.
 Fuchs Károly XXIV. 43. 44. 194. 215.
 Fumaria rostellata Knoph. XI. 131. 274.
 Fuss Mihály VIII. 142.
 Függelék az alapszabályokhoz II. 77.
 Függölykór II. 42.
 Fülbaj a vasuti személyzetnél XXIII. 156.
 Fülbántalmak befolyása az agyra XX. 49. 134.
 Fülepp Ferencz XV. 76. 77. 306.
 Fülgyógyászatról IX. 177.
 Fülfolys lényegéről XIII. 143. 151.
 Fülöp Elek XVIII. 57.
 Fülzsédülés viszonyai a tengeri betegséghez XXII. 116.
 Fültömirigylobról hagymáznál XIII. 163.
 Fürdőküteg VI. 167.
 Fürdői congressus XVI. 92.
 Fürdőink felvirágoztatásának ügye XI. 47. XVI. 59. 60. XXII. 38. 76.
 Fűvész és kertész egymáshoz viszonyairól IX. 180.
 Fűvészet bajai XV. 30. 114.
 Fűvészeti kertek hiányáról s felállításáról V. 194.
 Füzes-szent-háromsági aranybányaszat (rajzzal) XV. 75. 270.
 Fűzhéj váltóláz ellen VII. 65.
 Gaál József V. 194.
 Gabonaevő molyról VIII. 188.
 Gabrielli János XIII. 213.
 Gácsi trahyt III. 9.
 Gadus lota IV. 104.
 Gagea bohemica Soltész Budánál XII. 168.
 Gajzágó Lukács V. 47.
 Gál János (hilibi) X. 73. 78. 286.
 Galvano caustica képpel XI. 118. 125. 224. 228.
 Galván villamdelej gyógyszerelési módjáról XII. 94. 125.
 Galvánvillamosság a természetben XVII. 63. 188.
 Gánóczi ásványvíz V. 94.

- Gánóczi mészdomb pliocen korszak-
beli XXIV. 44.
- Gánóczi völgy őskoráról XXIV. 44.
- Garatban előforduló idegen test
XXIV. 40. 127.
- Garat, gége elváltozása szív zsíros
elfajulásánál XXIII. 38. 200.
- Garay József IX. 187.
- Gardos tudor VIII. 102. 120.
- Gasparez Lipót III. 58.
- Gáthy István III. 54.
- Gátrepedésekről XVI. 52. 119.
- Gazdasági- és iparkiallítás Mármaros-
Szigeten XIX. 52.
- Gazdasági és iparkiallítás Győrött
XVII. 76. 305.
- Gazdasági kistűkör népiskolának
ajánlatik VI. 336.
- Gazd. növények localisatiója XI. 140.
- Gazdasági pályadíj kitűzése XI. 141.
- » tanintézet felállításának
óhaja XII. 74. 175.
 - » törvényhozás nehézségei-
ről VII. 42.
 - » vándortanítói intézmény
XVIII. 53.
- Gazdászati viszonyainkról XI. 138. 340.
- Gázgyártás XXII. 26.
- Géber Ede XXI. 39. 58. 251. XXIV. 29.
- Gebhardt Lajos XVIII. 64. XXIII. 50.
- Gebhardt X. Ferencz emlékezete
XV. 101.
- Gége és torok álhártyáslob XXI. 39.
- Gége összenövése XVIII. 38. 45. 144.
- Gége sebészeti adatok XIII. 144.
154. XIV. 63.
- Gége szorulásról XVII. 60.
- Gége vizsgálatról IX. 170. 173. 256.
XI. 162. XIII. 126. XXIV. 40. 125.
- Gégehabarczok és ezek műtéte (raj-
zokkal) XIII. 129.
- Gége nyitás esetéről XIX. 28. 112.
- Gém és varju telepek Békésmegyé-
ben XXIII. 45.
- Genersich Antal XVIII. 38. 40. 104.
- Genersichia IV. 114.
- Gentiana cruciata víziszony ellen
VI. 132.
- Geographia hazánkban állap. VIII. 131
- Geológiai tájékozások XXI. 44. 104.
- Geológiai térképezés jelen állapotá-
ról XXIV. 42.
- Gerenday József III. 127. IV. 101.
V. 34. VI. 284. 286. 291. VIII. 2.
- Gergulich János XV. 92.
- Gerinczagy aszályáról IX. 143.
- Gerinczagy bántalmairól VI. 131. 152.
- Gerinczoldal-görnye kóroktana XVI.
56. 158.
- Gerinczoszlop elferdüléséről X. 57.
103.
- Gerley János XI. 47. 120. 178. XII.
62. 146.
- Gerlicsei barnaszén IV. 68.
- Gerlőczy Gyula XII. 79. 397. XIII.
353. 394. XVII. 30. 305. XVIII.
13. XIX. 51. XX. 24. XXI. 46.
XXII. 27. 36. XXIII. 50. XXIV.
29. 45. 231.
- Gerlőczy Károly XX. 84. XXIII. 50.
- Germár E. F. III. 55.
- Gernyési ásványvíz XIX. 54.
- Gesztessy László IX. 177. X. 53.
- Geyer Gyula XII. 170. XIII. 223. 239.
- Giacich Antal B. XIV. 64. 68. 169.
- Gilefski Károly XII. 134. 189.
- Gipsz kötésről XII. 139. 239.
- Girókuty P. Ferencz IX. 189.
- Glabics József III. 128.
- Glareola torquata III. 65.
- Glatz Jakab III. 55.
- Glatz Tivadar V. 183.
- Glocker R. I. VII. 166. 194.
- Goodi ásványvíz XIX. 54.
- Glósz Samu III. 126.
- Glück Izidor IX. 167. XI. 123.
- Goberlingi ásványvíz III. 103.
- Godinesdi barlangról XXIII. 246.
- Goldmark dr. VIII. 162. 178.
- Goldzieher Vilmos XX. 53. 203.
XXI. 39. XXIII. 50.
- Golyváról I. 50. VII. 64.
- Gombák fert. betegségeknek XXI. 63.
- Gombák m. országiak VI. 286.
- Gondoskodás az elmebetegekről IX.
54.
- Gothárd Jenő XXI. 58.
- Gottl Móríczi XI. 28. 157.
- Gozau rétegek jelleme XXIII. 45.
- Göllner Frigyes III. 58.
- Gömb háromszög tan alapigazságai
XII. 173.
- Gömb kövekről V. 184. VII. 163.
- Gömöri higany I. 41.

- Gömöri járásban uralkodó körnemtőről VII. 64.
- Gömöri Károly III. 115. 126.
- Gömörmegye földtani viszonyairól XII. 39.
- Gömörmegye természeti tudományi viszonyai különös tekintettel vírányára XI. 132. 279.
- Gömörmegyei ásványvizek XIX. 31. 148.
- Gömörmegyei bányászat emelésére pályamunka XIII. 50.
- Göncz Ruszkai román templom IX. 192.
- Gönczy Pál IX. 27. XX. 75.
- Göppert véleménye a szénképződésről IV. 72.
- Görbeden települt németek pusztulása váltóláz folytán IV. 20.
- Görbénlátás IX. 239.
- Görgey István XXIV. 29.
- Görlitzi term. társulat kérelme meteorológiai észleletek tevésére VI. 55. 60. 193.
- Görlitzi term. társ. levele. III. 119.
- Graefe halála I. 11.
- Grand Miklós XXIII. 47.
- Granschstädten Zsigmond VIII. 101.
- Gräntzenstein Gusztáv IV. 12. 67. 82. 134.
- Grediscse vagy kerítés nevű faluról V. 67.
- Grediscei őshajdani vas V. 80.
- Greguss Ágost XII. 95. 120.
- Greguss Gyula X. 72. XI. 134.
- Greguss István XV. 65.
- Grimm Károly XXI. 18. 26. 60.
- Grineus Nep. János III. 107. 127. V. 34.
- Grossmann Lipót XX. 53. 199.
- Grossman Mihály XVII. 60.
- Grosz Albert IX. 174. 243. XV. 54. 87. 127. XVII. 59. XX. 56.
- Grosz Ferencz IX. 178.
- Grosz Frigyes II. 58. III. 115. IV. 11. 12. 16. 19. 85. V. 47. 48. 70. 195. VII. 8. 29. 63. 64. VIII. 53. 102.
- Grosz Frigyes halála IX. 26.
- Grosz József XII. 151.
- Grosz Lajos IX. 68. 77. 175. 176. X. 53. 93. XII. 39. 143. 151. XIII. 188.
- Grove galvanokauterje IX. 173.
- Gruber Ferencz VI. 333. 356.
- Gruber József XI. 118.
- Grün János IV. 128.
- Grünblatt Jakab XVII. 65. 208.
- Gutaütési harmadnapos váltóláz XIV. 179.
- Guttman Lipót XXI. 40.
- Gümőkór-ról VI. 133. VII. 71.
- » elmélete XXI. 39. 281.
- Gyámoltalan anyák és gyermekek segélyezése XXIII. 40.
- Gyapottbokor honosítása IV. 12.
- » művelése IV. 10.
- Gyapottenyésztés IV. 88.
- Gyárszemle Pécssett VI. 34.
- Gyenes János VI. 330.
- Gyermekek lázról II. 42. X. 57. XI. 122. 195.
- Gyermecketegségek jellemzése II. 23.
- Gyermekek halálózásához XV. 59.
- » halandósága Magyarországon 2 graphicus térképpel XXI. 41. 120.
- Gyermekek nagy halandóságának okai és meggyátálása XIV. 173.
- Gyermekek nagyobb halandósága posványos vidéken IV. 49.
- Gyimótfalvi ásványvíz III. 103.
- Gymnastikus készülék bemutatása XI. 118.
- Gynandrophthalma chloris Lac. XXIII. 281.
- Gyógy testgyakorlatról XI. 50. 102.
- Gyógyborokról XXIII. 45.
- Gyógyithatlan vakok sorsa XV. 87.
- Gyógykontárok fogyasztására intézkedés VII. 63.
- Gyógypatak völgyi őstelepek és barlang lakások XXIII. 249.
- Gyógyszer árak kiállítása IX. 188.
- Gyógyszerek porlasztását hazánkban fedezik fel IX. 164. 176.
- Gyógyszeres folyadékok beszívatójáról IX. 146.
- Gyógyszeres kutasz kankó ellen rajzzal XXIV. 42. 163.
- Gyógyszerészet ügyében Pesten működő bizottmány X. 39.
- Gyógyyszerzési értekezlet X. 37.
- » könyvkiadó vállalat indítványozása XX. 63.
- » országos Gracmium XV. 74.

- Gyógyvizek megismertetésére alakult bizottság V. 15.
- Gyomorból kihányt kő IV. 18.
- Gyomoresuk lóbról XXII. 21. 148.
- Gyomor mosás és villamosítás színes táblával XX. 50. 182.
- Gyomorrákról XX. 50.
- Gyomorsipoly 24 éves XVI. 57. 179.
- Gyorgyevics Mihály IV. 128.
- Gyökeres sérv műtétekről XXIV. 41. 134. 159.
- Gyöngyös városa és környéke leírása XIII. 305.
- Gyöngyösi ásványviz IX. 134.
- Győr gyűléshelyül kitűzetik XVI. 88.
- Győr meghívója IX. 29. XIII. 392. 399.
- Győr városának tűzvészéről IX. 74.
- György Aladár XIX. 40. 46.
- György Endre XVII. 82.
- György József életrajza képpel XIX. xxv. 44.
- Győri Albert XI. 124.
- Győri emléktábla XVII. 94.
- Győri honos kóralakok XVII. 63. 194.
- Győrvidéki kőkorszaki leletek rajzokkal XVIII. 57. 249.
- Gyulafalvi ásványviz XIX. 54.
- Gyulasztó bányalég támadása rézbányában VII. 164. 177.
- Gyulay Lajos IV. 140. VIII. 244.
- Gyűgeségről XI. 178.
- Gyűjtőkről és gyűjteményekről VIII. 217.
- Gyümölcsészet XII. 173. 361.
- Gyümölcsészet mint országos ügy XIV. 88. 373.
- Gyümölcsészeti statisztika XIII. 353. 355.
- Gyümölcsfa tenyésztés Baranyában VI. 349.
- Gyürky Lajos XII. 94. 125. XVI. 51.
- Haas Jakab XIII. 194.
- Haas Mihály VI. 2. 193. 216.
- Haas Tivadar XII. 134. 186.
- Hagara Viktor XIX. 42.
- Hagymátfalvi ásványviz IV. 88.
- Hagymáz VI. 133.
- Hagymáz járvány Rókusban 186 $\frac{1}{2}$. és 1867. graphikus kimutatásokkal XII. 141. 263.
- Hahneman felfedezésének megvizsgálása IV. 54.
- Haidinger Vilmos III. 42. 123. XI. 228.
- Haidinger Vilmos emlékezete XV. 101.
- » Vilmosnak üdvözlét XI. 33.
- Hainik János XVI. 75.
- Hajdankori építészetről XV. 75.
- Hajniss József XV. 59. 179.
- Hajós József X. 33.
- Halak a markusfalvi patakokban IV. 104.
- Halandóság I. 52.
- Halas város születési és halálozási aránya X. 134.
- Halas viránya népgyógyászat tekintetében X. 125.
- Halász Géza III. 116. 126. IV. 9. 17. V. 135. 197. 198. VI. 54. 48. 49. 53. 81. VII. 4. 17. 71. VIII. 2. 3. 99. IX. 74. X. 46. XII. 143. XIII. 189. 190. 393. XIV. 37. 72. 93. 111. XV. 27. 62. XVI. 51. 55. 78. 139. XIX. v. XXI. 55. 61. XXII. 33. XXIII. 50.
- Halász Géza 100 arany jutalmat tűz ki államorvostanra XIV. 41. 74. 75. 95. 100. 105.
- Halász Géza halála XXIV. 19.
- Halász Orbán XVII. 94.
- Halfogak a Lajta mészből VIII. 164.
- Halfogak Portescsbnél és N.-Szeben környékén VIII. 161.
- Hallás műszervek élettanáról IX. 173.
- Haller Ferencz gróf VII. 21. 247.
- Hallotti halmoz Magyarországon XIV. 92. 405.
- Hamagunk I. 41.
- Hamary Dániel IX. 164. 223. XI. 124. 125. XIV. 68. 94. 169. XV. 52. 92. 145. XVI. 30. 56. 76. 82. 162. XVII. 61. 94. XX. 35. XXIII. 50.
- Hammer-Purgstall báró VI. 55.
- Hammerschmidt Károly VIII. 9. 102. 189. 191. 242.
- Hamuszínű bazalt III. 10.
- Hamvai Ede (Szenger) IX. 164. 233.
- Hanák K. János III. 64. V. 34. VII. 17. 199. VIII. 187.
- Hanák K. János halála IX. 26.
- Handtel Károly VI. 281.
- Hang hangszallagok nélkül XIX. 28. 108.
- Hangizomról és hangsorozatokról XX. 51. 176.

Hankó János V. 141. 172.
Hankó József IV. 11. VIII. 100.
Hanság egy része a Fertő lánya VIII. 105.
Hanságról VIII. 103.
Hantken Miksa IX. 184. 317. XI. 128. 234. XVI. 66. XVII. 89. XVIII. 12. 64. XIX. 31. 119. XX. 67.
Hanusz István XXIII. 44. 255. XXIV. 43. 184.
Hányi Istókról hagyomány VIII. 104.
Harcz a dékánáért VI. 138.
Harkány topographiája VI. 2.
Harkányi ásványviz I. 44. III. 38. V. 93. 94.
Harkányi fürdő VI. 132. 161.
Harkányi közgyűlés VI. 53.
Három nyomású földmívelés javításáról VI. 338.
Háromszéki gazdasági viszonyok XVIII. 53. 261.
Hársfalu IX. 135.
Hártyás gégelobb XXI. 272.
Háry Károly gyümölcsfa iskolája Kasán VII. 242.
Hasbeli kékkór III. 122.
Hasbeli vízkór bodzagyökér nedvével való gyógyítása III. 126.
Hasdaganatok sebészi kezeléséről XXIV. 38. 98.
Hasenfeld Manó IX. 165. 226.
Hashártyában talált féregről, rajzokkal XX. 218.
Hasi nehézkór gyógymódja III 75.
Hasmetszés XXIV. 38. 98. 285.
Hasnyitással járó műtétek XXII. 20.
Hasonszenv IV. 18.
Hátszegvidéki régiségekről V. 67.
Hatvani, debreczeni tanárról XXII. 269.
Hauer Ferencz VIII. 159. 162. 164. 168. XI. 31. 73. 126. XII. 167.
Havas Ignác III. 114. 115. 120. VI. 54. VIII. 100. XI. 30.
Havas Sándor X. 45. XII. 177. 182.
Havas mormotta Zólyomban és Mármarosban IV. 97.
Havranek nevű hegyszakadástól VII. 163. 169.
Haynald Lajos IX. 74. 179. X. 22. XX. 81.
Hayth Ferencz V. 47.

Hazai iparczikkek fogyasztása XXI. 48.
Hazai régiségek megóvásáról VIII. 133.
Hazánk ásványainak zsebkönyve IV. 101.
Hazánk időjárásának okairól XII. 70.
Hazslinszky Frigyes IV. 88. VII. 166. IX. 180. XII. 168. XIII. 222. 227. XV. 30. 70. 114.
Häuffler József VIII. 132.
Heckel Jakab János III. 56. V. 34. VIII. 160. 187. 188. 193.
Hegar-féle castratio XXIV. 103.
Hegedüs János XIII. 189. XXII. 34.
Hegedüs Lajos XV. 73.
Hegyaljai bortermesztő társaság alakítása VII. xvi 10. 20.
Hegyaljai szőlőművelés és bortermelés XII. 175.
Hegyalja vidékének földtani és szőlőművelési viszonyai XI. 127.
Hegyek időszakonkénti képződése IV. 68. 81.
Hegyessi ásványviz IV. 88.
Hegyszakadástól Liptó megyében VII. 163.
Heintzmann Ágoston X. 53.
Heizmann Károly X. 53.
Heller Flórián emlékezete XVI. 109.
Helpai ásványviz XIX. 149.
Helybeli érzéttelítés XII. 138. 229.
Helytartótanácsból kérünk 1000 forintot ásványvizünk ismertetésére VI. 51.
Helytartótanács kérdése, hogy a kért évenkénti összeg miként fordíttatnék ásványvizünk ismertetésére VII. 3. 15.
Hencz János VII. 168. 192.
Henszmann Imre VII. 15. 17. 21. 151. 154. IX. 190. 191. 192. 358. X. 76. 294. XI. 50. 149. 151.
Hercsuth Károly III. 58.
Herczeghy Mór XXI. 40.
Herék gümösödéseiről XII. 138. 233.
Herepey Károly X. 68. 198.
Hereviszérdag okairól XVI. 56. 162.
Herkulesfürdő leírása XVI. 53. 74. 152. 154.
Herkulesfürdő földtani szerkezetéről XVI. 66.
Herkulesfürdő forrásainak viszonyai a légköri csapadékhöz XVI. 53. 290.
Herkulesfürdőben emléktábla XVI. 85.

- Herkulesfürdő meghívója s gyűlés-
helyül kitűzése XIV. 39. 56. XV.
29. 91.
- Hermann Adolf IX. 175. XIII. 127. 129.
- Hermann Eduard Károly III. 62. V. 34.
- » János III. 114. VI. 129. 132.
- » Samu IX. 174. 257.
- » Ottó XI. 131. 271.
- Hermaneczi kirándulás III. 101. 124.
- Hernyópusztításról XIV. 89. 402.
- Hessing orthopaedicus gyógymódja
XXIV. 42.
- Heubner-féle agyűtér bántalomról
XXII. 21. 151.
- Heuffel János IV. 88. 101. 113. V.
194. VI. 49.
- Heveny üszkösödésről XXI. 40. 278.
- Heveny sárga májsorvadás phosphor
mérgezés XXI. 39. 265.
- Heves- és Külső-Szolnokmegyék föld-
tani leírása egy geologiai színe-
zett térképpel XIII. 35. 76.
- Heves- és Külső-Szolnokmegyének
monographiája XIII. 30. 41.
- Heves- és Külső-Szolnokmegye tala-
jának physikai és vegytani tulaj-
donságai XIII. 114.
- Hevesmegyei egri fogházakról XIII.
219.
- Hevesmegyei gazdasági iparkiallítás
XIII. 141.
- Hevesmegyei népesedési mozgalom-
ról XXII. 29.
- Hévízekről Erdélyben X. 58. 167.
- Hévízi forrás X. 58.
- Hidegkuti Antal IX. 57. XI. 32. 78.
139. XII. 37. 53.
- Hidegpataki ásványvíz XIX. 54.
- Hideg pinczék kérdésének megol-
dása XX. 63. 245.
- Hidegvíz fecskendés a vena umbilica-
lisba, méhlepény hátramaradása
csetén IX. 167.
- Higanykészítmények bujasenyvénél
XVII. 60. 169.
- Higanyunk I. 41.
- Himanthopus rufipes Erdélyben V.
161.
- Himenyinyel (arsenicummal) való
megetetés I. 92.
- Himlőanyag felszedése, eltartása III.
99. 126.
- Himlő békésmegyei kimutatása IV. 22.
- Himlőjárvány Rókusban, 1887. gra-
phicus kimutatással XII. 141. 263.
- Himlőjárványról Pesten 1871. XVI.
55. 139.
- Himlőoltás ügye XII. 149.
- » tárgybani indítvány XI.
147.
- Himlőoltó tokocska I. 92.
- Hippocrates aphorismái magyarul IV.
11. VIII. 99.
- Hirkó László XXII. 34.
- Hirschler Ignác IX. 163. 170. 173.
XI. 118.
- Hitter Győző XIX. 35.
- Hochhalt Károly XX. 51. 84. 136.
XXI. 39. 57. 236. XXII. 21. 151.
XXIII. 50.
- Hód IV. 96.
- Hód az aldunai szigeteken IV. 89. 111.
- Hoffelder József III. 122. 124.
- Hoffenreich Mór XXIII. 53.
- Hoffmann Ignác V. 66.
- » Mihály XIII. 34. 58.
- » » vaccinatora XII.
73. 137. 142.
- Hoffmansegg gróf III. 55.
- Hoffori János VII. 65.
- Hogyan erősödjünk társadalmilag?
XII. 120.
- Hogyisi ásványvíz IV. 88.
- Hollán Ernő XX. 81.
- Hollandiáról gazdasági szempontból
X. 74.
- Holophria gulo n. sp. Entz XVIII. 180.
- Holt testek elrothadása I. 102.
- Holtz-féle villanygépről XIII. 324.
- Hólyagkövek bemutatása III. 116.
- Hólyag kőmetszésről ritkább hólyag-
kövek bemutatásával IX. 168.
- Homalota capitulata Epp. XXIII. 274.
- » Chyzeri Epp. nov. sp. XXII.
207.
- Homöopathák öndispensatiója XII.
61. 146. XV. 73.
- Homöopathia és ismertetése IV. 18.
X. 61.
- Honnan erednek a hamis vegybon-
tások X. 69. 262.
- Honi ásványvizek ismertetésére év-
könyv ajánlatik V. 70.
- Honti ón I. 40.

- Honunk nevezetességeiről földirati, földtani és természettudományi szempontból VI. 103.
- Honunk orvosi leírása I. 53.
- Hopf János IV. 128.
- Horgony kezelés a bánatban IV. 84.
- Horhy Mihály halála IX. 26.
- Horn Ferencz VI. 40. 56. 133. VII. 2.
- Hornyay Kálmán XIX. 40.
- Horváth Antal VII. 23. 132.
- Horváth Géza XIV. 83. 296. XV. 72. 219. XVI. 62. 63. 243. XXII. 34. XXIII. 42.
- Horváth György XI. 122. 217. XII. 132. 134. 138. 141. 219. 229. 290. XIII. 125. XV. 92. XVI. 30. 52. 76. 82. 132. 133.
- Horváth Imre XV. 91. 355.
- Horváth István V. 198.
- Horváth János kútépítési módja VII. 247.
- Horváth Zsigmond XIII. 311. 314. XIV. 87. 367.
- Horvátország hegycinek harmadrendi képleteiről V. 162.
- Horvátországi meteorkő III. 123.
- Horvátországi növénytan kirándulás XIX. 32.
- Hosszumezői ásványviz XIX. 54.
- Houchard József V. 70. 89. 137. X. 35. 193. XIV. 86. 341.
- Hozák József XV. 75. 270.
- Hökhurut lényege XXIII. 38.
- Hölbling Miksa V. 197. VI. 2. 44. 57. 77. VII. 27.
- Hölzel József VI. 330.
- Hönig Ignácz III. 116. 128.
- Hörgöcslobról XXI. 39.
- Hörnes Mór VIII. 160. 167. 171. XI. 126.
- Hubert János XIII. 21. 213.
- Húgycső mereves részének kettőzete rajzokkal XX. 55. 234.
- Húgycsőszorok kórismérése XXIII. 40. 207.
- Húgycsőszorok megakadályozásáról XXIII. 39.
- Húgycső szűkülések székhelyéről XXV. 40. 118.
- Húgyhólyag kimosásról XX. 53.
- » metszésről IX. 258.
- Hugykő bántalmak oki viszonyainak felderítése XV. 42. 49. 60.
- Hugykő metszés és horzsolás II. 27.
- Hugykő műtétek XIV. 68. XXII. 21. XXIV. 161.
- Hugykőmorzsoló eszközök I. 92.
- Hugykövek Bácskában állítólag gyakoriabbak XIV. 66.
- Hugyvizsgálat elemei gyógygyakorlati szempontból képekkel VII. 64. 94.
- Hullák felbontása szükségéről VII. 19.
- Hullák étetéséről 4 színezett táblával XVII. 31. 137.
- Hullámgépről VIII. 156.
- Hullócsillagokat észlelő társulat XV. 90. 95.
- Humboldt óriás kövülete III. 122.
- Hunfalvy János IX. 68. 185. X. 67. XI. 50. 94. XII. 79. 114. XIII. 221. 294. XXII. 14. 22. 33. 36. 165. XXIII. 47. 161.
- Hunfalvy Pál XVIII. 57.
- Hunyadmegyei ásványzizek V. 184.
- » cement XII. 50.
- Hunyady János tr. VII. 64. 69. 117.
- Hunyady László tr. VI. 57.
- Huru megismertetése XVIII. 38.
- Hurut járvány IV. 17. 63.
- Húskivonatról XVII. 72.
- Huszt-dicsházi ásványviz XIX. 54.
- Huszár Imre IX. 167.
- Hutta János VI. 2. 241. 253.
- Hülyék ügye XII. 62. 146.
- Hülyékről és elmebetegekről hivatalos kimutatás XII. 63.
- Hütner János Keresztély VI. 2. 34.
- Hüvely gátvarrat rajzzal XX. 54. 194.
- Hüsitő kutaszról XX. 52. 165.
- Hypsibates himanthopus III. 65.
- Iblany a bujakórnak gyógyszere XXIV. 41. 131.
- Iblany hatása bujakórban XV. 60. 202.
- Iblanyról III. 126. V. 49.
- Idegcs bántalmak felismeréséről XI. 121.
- Idegességről XI. 31. 64. XXIII. 144.
- Idült hashártyalob befolyása vérkeringésre XII. 189.
- Iglói rézbánya I. 40.
- Igriczi barlang XVII. 111.
- Iker szörnyeteg 5 napig élő VI. 131.
- Illyrek bójtje IV. 26.

Ilyobates Merklí Epp. XXIII. 274.
 Imre József XX. 60.
 Incze Ferencz IV. 128. 136. 140.
 V. 66.
 Indiai ocean szent-Pál szigetének
 színezett térképe XIV. 84. 163.
 Indigó nehézkór ellen VII. 65.
 Indigósavról VII. 63.
 Inditványa cretinismus ügyében XI. 47.
 » a hazai régészet tárgyában
 XII. 182.
 » egészségügynek országgyűlésen
 leendő képviseltetése tárgyában XI. 74. 55. 146.
 » honi fürdőink felvirágoztatása
 tárgyában XI. 47. 54.
 » homocopatak öndispensatiója
 iránt XI. 47. 53. 146.
 » term.-rajzi könyvtár felállítására
 X. 40. 65.
 Influenza IV. 63.
 Inga kísérlet XXI. 76.
 Inkey Béla XXI. 56. 58. 79.
 Inmetszésről VII. 80.
 Inségről 1863-ban IX. 59.
 Insularis sclerosisról XXII. 22.
 Intézkedésekről honunk emberisége
 üdvének rendünk által biztosabb
 karba helyezéséről VI. 134.
 Iparműkiállítás Eperjesen VII. 270.
 » Kassán VII. 270.
 Iparnövényekről VII. 242.
 Iparosok és földművesek számára
 alapítvány XIII. 211.
 Ipartárlatról X. 40.
 Ipolyi Arnold XIII. 36. 343. 393.
 XIV. 37. 43.
 Ipolyi Arnold emlékeiről XIII.
 347. 350.
 Iráz-pusztá florája XX. 68. 308.
 Iridectomiáról XXII. 20. 120.
 Iridodesisről X. 110.
 Irinyi János I. 36. V. 69. VI. 49.
 » » véleménye a szikso ki-
 virágozásáról V. 69.
 Isaák László XIII. 197.
 Isalai kirándulás VII. 21.
 Iskolai egészségügy XIV. 73. 247.
 (rajzokkal) XV. 90.
 Ismeretterjesztő az orvosi és termé-
 szettudományok köréből című
 munka kiosztatik XVII. 96.

István főherceg V. 34.
 István főherceg természettudományi
 társulat párfogója lesz. IV. 10.
 Iszákosok gyógykezelése V. 136.
 Iszapos fürdőink V. 93.
 Iszapot okádó dombokról VI. 240.
 Itebei Kis Antal III. 64.
 Ivándai keserűvíz IV. 11. 18. V. 94.
 IX. 135.
 Ivánfi Ede XVIII. 57. 271.
 Ivalakulak meghajlitott rohamkórtek
 telepközet között XII. 167.
 Iványi köeső III. 126. VIII. 160.
 Izzag fogalmáról XIV. 70. 202.
 Izzagos dobocx IX. 219.
 Izbuki félbenhagyó forrás XV. 88.
 Izgatás a hegyaljai bornemesítés ügyé-
 ben VII. 254.
 Izzó testek színképéről IX. 186.
 Jabloniczai kövületek IV. 68.
 Jác Ferencz III. 88. 126.
 Jaeger Frigyes emlékezete XVI. 109.
 Jakobovits Mór VIII. 102.
 Jancovich István XII. 173. 361. XIII.
 353. 355. XIV. 88. 373.
 Jani Pál III. 58.
 Janik Ferencz VII. 245. 266.
 Jankó János VI. 2. 331. 343. 369.
 Jankovich Miklós III. 115. 116.
 Janny József XIII. 212.
 Janus Pannonius püspök csillagász
 arcsképe VI. 2-ik tábla
 Járás és körorvos közti viszony
 XXII. 21.
 Jármay Gusztáv IX. 187. XIII. 56.
 Jármay László XXIII. 50. XXIV
 41. 139.
 Járványos betegségek nem ragadós
 voltáról XXI. 40.
 » köthártyalob XVI. 57. 176.
 Járványok okairól XXI. 19.
 » története I. 51.
 Jászói kirándulás VII. 21.
 Jászszági földrengések tárgyában XIII.
 342. 390
 Jasztrabai telepek viszonyairól III. 127.
 Javaslat a közegészségi és orvosi ügy
 rendezése tárgyában XI. 53.
 Javaslat a selyem tenyésztés ügyé-
 ben VII. 247.
 Jedlik Ányos II. 48. III. 113. 114.
 115. 116. VI. 48. 192. 205. VIII.

130. 156. IX. 186. 338. XI. 134.
309. XII. 171. 338. XIII. 312. 321.
XIV. 86. 365. XVI. 275. XVII. 70.
244. XVIII. 50. XIX. 32. 45. 122.
XX. 23. 64. 85. 248. XXI. 45. 115.
XXIII. 50. XXIV. 43.
Jégkorszak hatása Magyarországon
XXIII. 42. 233.
Jégkorszakról XIII. 35. 304. 306.
Jeitteles által Magyarországon fel-
fedezett halak VIII. 215
Jeitteles Zsigmond XII. 149.
Jelenffy Zoltán XVII. 65. 204. XVIII.
38. 45. 64. 144. XIX. 28. 108. XX.
51. 176. XXIV. 39. 115.
Jelentés a rimaszombati gyűlésről tett
kirándulásokról XII. 409.
» a velencei tudósok nagygyű-
léséről IX. 57.
» egri gazdasági kiállításról
XIII. 371. 394.
» erdélyi pókok megismerteté-
se ügyében XI. 131. 271.
Jelentés orvossebészeti szakkiállításról
XX. 357.
Jelentés pozsonyi ásvány- és földtani
kiállításról XI. 244.
Jelentés pozsonyi óvoda és börtö-
nökről XI. 157.
Jellenik Károly XI. 135.
Jendrasik Jenő IX. 176.
Jenner IV. 23.
Jeruzsálemi lepra rajzokkal XVIII. 39.
138.
Jeruzsálemi Salamon templomról XVI.
71.
Jódkalium csiriz érzékeny reagens
könyv felélegre X. 70. 259.
Jókai munkája Hatvanról XXII. 271.
Jónás József VI. 48. VII. 23.
Joó János elvesztett hallása IV. 140.
» István V. 172. 196.
Joodi ásványvíz XIX. 54.
Jorgován Jován és akigyó XVI. 60. 191.
Jorkovics Ágoston VI. 240. 241. 247.
Jovitsich Pál V. 49. 135.
Józsa András XIV. 93. XVI. 69. 73.
» Dániel V. 136. 172.
József cs. és k. főherczeg XIV. 98.
XV. 24.
József nádor mint fiúvész és archaeolog
VIII. 24.

Jövő gyűléseknek tanácsárgyak kitű-
zetnek VI. 51.
Juhmételtyről VI. 333. 356.
Juramésszépletről Beremenden VIII.
73. 188.
Juramész viszonya a kárpáti homok-
kőhöz VII. 166.
Jurányi Lajos IX. 182. XXIV. 29.
Jurenák András III. 63.
» József II. 74. III. 126.
Kabola Polyánai fürdő XIX. 157.
» » kirándulás XIX. 3.
155.
» » vasgyár XIX. 55.
Kabolai ásványvíz VIII. 103. 109.
Kabos Dániel V. 13. 198.
Kácsi fürdő V. 94.
Kaczander Áron VII. 65. 67. X. 53.
60. 108. XI. 47. 52. 53. 146. 147.
XII. 60. 143. 146. 152.
Kaczander Gyula XX. 71. 112.
Kain Albert IX. 162.
» » emlékezete XXII. 14. 44.
Kalabarbáb bemutatása IX. 173.
Kalánfalusi régiségekről V. 67.
Kaláni forrás X. 58.
Kalchbrenner Károly IX. 181. XII.
167. 169. 331.
Kaliforniai termékany bemutatása
XI. 128.
Kalincsák Julia ornithologa III. 63.
Kalinkai kénbányákról Zólyomban
VIII. 160. 174.
Kali hydrojodicum alhasi hagymázban
V. 135.
Kállay István nyilatkozata III. 114.
Kálmán Izidor X. 62.
Kalotaszeg leírása V. 14.
Kamensztkói ásványvíz V. 94.
Kampótörés IX. 257.
Kanál-bevevő I. 86.
Kancsalszem műtét II. 23.
Kancsalok két szemmel látásáról XX.
52. 207.
Kancsalsági két esetről IX. 170. 262.
Kánitz Ákos IX. 181. 298. XI. VIII.
» József XI. 123. 213. XVII. 64.
201.
Kanka Károly VIII. 102. X. 45. 46.
61. 110. 116. XI. 27.
Kánya Pál III. 122.
Kanyaró járványról IX. 145.

- Kapláti ásványviz V. 94.
 Kappisz Ernő IV. 120.
 Karaba György XII. 180.
 Karácsonyfalva és Bojca köztiszikla-
 szoros barlangjáról XXIII. 247.
 Karácsonyfalvi ásványviz XIX. 54.
 Karándi ásványviz IV. 88.
 Karánsebesi növénygyűjtemény IV.
 89.
 Karsonti korcsizület kiirtása IX. 171.
 Karika Antal XI. 125. XVII. 63. 194.
 Kármán József XV. 81. XVI. 75.
 Károly Hugo XV. 65.
 Kárpát-egylet meghívója XXIII. 48.
 56.
 Kárpáti flóra IV. 107.
 » homokkő képlet előfordul
 Juramészen VII. 194.
 Kárpátokról természettudományok
 tekintetében IV. 88.
 Karütér rendellenességei (képpel)
 XII. 140. 254.
 Kassa-eperjesi gyűlésre kitűzött vitat-
 kozási tárgyak VI. 63.
 Kassa-eperjesi nagygyűlés emlék-
 pénze VII. xv. 20.
 Kassa és Eperjes gyűléshelyül kitű-
 zetik VI. 40.
 Kassa halálózási statisztikája VII. 78.
 » város környékének földtani
 viszonyairól XII. 167. 316.
 » város meghívója III. 114.
 » városának orvostatisztikái hely-
 rajzáról VII. 63. 64. 73.
 Kassai börtényről VII. 271.
 » dóm restaurációja iránti kére-
 lem VII. 12. 155.
 » pamut-vattagyár VII. 271.
 » répacukor- és spódiumgyár-
 ról VII. 271.
 » székesegyház magyarázata
 Henszelmann által VII. 155.
 Kaszonyi fürdő XVIII. 14.
 Kasztl László XIX. 37.
 Kátai Gábor IX. 148. 150. X. 51. 52.
 55. XI. XII. 77. 144. 155. XIII.
 xiv. 389. 392. XV. 51. 53. 58. 89.
 94. 134. XVI. 76. 88. XVII. 26. 50.
 59. 92. 96. 119. 163. XVIII. 41.
 Kátai Gábor életrajza (arcképpel)
 XX. xiii. 82.
 Kátai Gábor emlékezete XXI. 24.
 Katona Géza VII. 36. IX. 142. X.
 61. 139. XI. 125. XII. 155. XIII. 175.
 Katroncza nevű arany érczes termék
 V. 138.
 Kazinczy Gábor VII. 165.
 Kecskemét kulturája XXIV. 193.
 Keh vagy fulladozásról XIV. 89. 384.
 Kékedi fürdő V. 94.
 Kékkőrről XIV. 55. 169.
 Kelcei ásványviz V. 94.
 Kellecséni ásványviz XIX. 54.
 Kelen József XVIII. 64. XX. 83. XXII.
 21. 112. XXIII. 50.
 Keleti marhavész beoltásáról XIV.
 89. 392.
 Keleti marhavész gyógyíthatása XI.
 144.
 Keleti marhavészről XX. 73.
 Kellermann Ferencz V. 34.
 Keltahegyek Kalanfileszko mellett Ro-
 mániában XVI. 71.
 Keltarégiségek Erdélyben XVII. 79.
 Kemény Domokos báró V. 129.
 » Farkas báró V. 163. 171.
 » József báró VII. 13.
 » József gróf V. 15. 66. 70.
 VI. 48. 50. 90. 284. VIII
 129.
 » Józsefgróf emlékezete IX. 26
 » Sámuel gróf V. 15.
 » Simon báró V. 13.
 Kémszerek hatásáról IV. 67.
 Kénsavforrások XVIII. 283.
 Kéntartalmu rhyolith kőzetek Kele-
 men havason XII. 168.
 Kenti barlangokról Angliában XII.
 39. 104.
 Kerékállító gép leírása VIII. 248.
 Keresztesek második csoportja Sop-
 ron mellett vonult el VIII. 31.
 Kerti ipar hordereje XV. 79. 334.
 Keseragos víz I. 89.
 Késmárki Jeruzsálemhegy IV. 104.
 Kesselbauer Károly VII. 20.
 » eperjesi serfőző porter-
 gyártástól eltiltatik
 VII. 247.
 Keszthelyi Georgikon VI. 114.
 » hévíz VI. 114. IX. 135.
 XI. 122. 209.
 Kétszáz évvel ezelőtt XVIII. 64. 99.
 Kettős csillagokról II. 54. III. 116.

- Kézdi-Vásárhely multja és jelene XVIII. 59. 233.
- Kézdivásárhelyi termény- és iparkiállítás XVIII. 46. 55.
- Kézi gyógyszerárak kiállítása XXIV. 38.
- Kézőmárczky Tivadar XXIV. 26.
- Kiadandó munkák bírálata III. 128.
- Kiállítás Maros-Vásárhelyen X. 77.
- Kibédi Péterfi Pál életrajza X. 61. 137.
- Kicsott tudó lckötése III. 88.
- Kinaiak koponyaszerkezete XVI. 57. 173.
- Kincsiskopról XI. 118.
- Király Ferencz XXII. 14. 27. 249.
- Királyhegy földismei és füvészit tekintetben III. 97.
- Királyi ásványvizes tengerszem II. 70.
» Pál III. 63. XX. 84.
- Királymezői ásványviz V. 94. XIX. 54.
- Kirándulásaggteleki barlangba XII. 99.
» a királyhegyre III. 97.
» a szepesi Kárpátokra IV. 101.
» a vörösvágási opálbányába VII. 279.
» Bártfára VII. 277.
» Harkányra VI. 35. 36.
» Magyar-Islára VII. 248.
» Mohácsra VI. 10.
» Pannonhalmára XVII. 312.
» Siklóra VI. 35.
» Sávára VII. 2. 80.
» Tordára V. 15. 163.
» Vécse X. 79.
- Kisczégi viz V. 87.
- Kis Czelli tálóg geológiai kora XI. 234.
- Kis-Kaláni viz V. 93.
- Kis-Kun-Halas helyrajzi, természetrajzi és orvosi tekintetben X. 61. 118.
- Kis-Martonban közgyűlés VIII. 8.
- Kis-Rápolti forrás X. 58.
- Kis-Sármási ásványviz V. 88.
- Kis-Szebeni ásványviz V. 94.
- Kis-Tajgosi ásványviz V. 94.
- Kisdédódokról és Fröbel nőcgy-letről XIX. 41.
- Kisérleti és gyümölcskert Győrött XVII. 76.
- Kisérletek vizbefojtott és megszine-gelt kutyákon X. 62.
- Kisfy Zsigmond III. 123.
- Kis-Ujszállási székesföld III. 91.
- Kis Antal (Ittebei) III. 64.
- Kis Antal tr. VII. 19. 47. 71. 82. IX. 170. 262. XII. 93. 95. 139. 240. XIV. 63. 66.
- Kiss Ferencz XVIII. 47. XXII. 22. XXIII. 41. XXIV. 29.
- Kiss György XVII. 63. 188.
- Kiss Károly (ny. kapitány) VI. 49. VIII. 2.
- Kiss Károly (vegyész) XXII. 23. 269.
- Kiss Péter XII. 174.
- Kitaibel Pál I. 36. 45. III. 55. XV. 167.
- Kitaibel Pál arczképe IX.
» » botanikai utja IV. 100.
» » életrajza X.xvi.
- Kladovai mésző IV. 68.
- Klapka József IV. 120.
- Klein Salamon XVII. 63. 179.
- Klimkó Antal VII. 166.
- Klokocsi ásványviz III. 40.
- Knöpfiler Vilmos (zarándi) V. 34. 67. 70. 101. 141. IX. 27. 55. 176. X. 22. 26. XI.xix. XII. 80. 118. 144. XIII. 126. 188. 393. 404. XV. 30. 51. 57. 58. 94. 108. XVII. 88. 89. XVIII. 12. 15. 64. 65.
- Knöpfiler Vilmos emlékezete XXIII. 21. 68.
- Kóborgyógyászoktól elkobzott gyógy-szerekről VII. 63.
- Kobald betegségről XII. 140. 257.
- Koch Antal (bányatanácsos) III. 120. 122.
- Koch Antal (egyet. tanár) X. 69. 250. XXIV. 29. 43. 204.
- Kócsi Károly X. 63.
- Koczianovits József XII. 75. 89. 134. XIII. 128. 137. XIV. 40. 57.
- Koczianovits József emlékezete XVI. 110.
- Kohagunk I. 41.
- Kokovai papirgyár IV. 101.
- Kolbenhayer Lajos III. 58.
- Kollár Vincze VIII. 187. 188. 190.
» » halála IX. 25.
- Kolozsvári medenczéről (szinezett kőmetszet) XIV. 85. 327.

- Kolozsvári meteorologiai viszonyok V. 27.
- Kolumbácsi légyről V. 194. VI. 50. 90. XXIII. 47. 289.
- Komka Gyula IX. 184.
- Konyári sóstó IV. 87. V. 95.
- Konyhai ásványviz XIX. 54.
- Koplati ásványviz V. 93.
- Koponya belseje hangjáról XI. 118.
- Korányi Frigyes IX. 143. 148. XI. 31. 64.
- Korbélyi Endre XI. 122. 195. XII. 151. 282. XIII. 164. 170. 176. 189.
- Körbonczani készítmények bemutatása IX. 176.
- Korbuly Bogdán V. 173.
- Koritnyiczai fürdő IX. 135. XIV. 68. 196.
- Koritnyiczai fürdő meghívója kirándulásra XX. 25. XXIV. 37.
- Korizmic László IX. 68. 119. 188.
- Kornhuber G. A. XI. 126. 127.
- Kóroknak földrajzi elterjedéséről VII. 63.
- Korondi fürdő X. 35. 55. 87.
- Koroncói vidék kő és bronz leleteiről XI. 151.
- Kosborfélék elterjedése Magyarországon VI. 286. 296.
- Kotschy adatai erdélyi halakról VIII. 214.
- Kotterbach szürke ércz IV. 104.
- Kovács Benjamin gyógymódja ebdűhellen V. 46.
- Kovács Ferencz XVII. 79.
- Kovács Gyula V. 99. 139. VI. 284. 286. VII. 10. 198. 200. VIII. 2. 10. 188. 191. IX. 24.
- Kovács Gyula és Brassai Sámuel V. 99.
- Kovács Imre XV. 55. 169. XVI. 57. 179. XX. 24.
- Kováts István tr. (békési) IX. 150. X. 52.
- Kovács István (erdélyi) VI. 191. 284.
- Kovács János V. 184. 191.
- » » emlékezete XVI. 110.
- Kovács József IX. 169. XI. 118. XIII. 128. 138. XIX. 45. XX. 23. 25. 55. 79. 84. XXI. 29. 61. XXII. 20. XXIII. 38. 50. XXIV. 19. 22.
- Kovács-Martinyi Gábor III. 63.
- Kovács Mihály I. 36.
- Kovács Miklós V. 14.
- Kováts Sebestyén Endre I. 28. V. 13. VIII. 97. 100. IX. 24. 35. X. 37. 40. XI. 46. 117. XII. 33. 35. 39. 70. 101. 136. 144. 213. XIII. 125. 176. 190.
- Kováts Sebestyén Endre életrajza arcképpel XX. 82.
- Kováts Sebestyén Endre emlékezete XXI. 24.
- Kovács Soma X. 74.
- Kovácsi ásványviz V. 94.
- Kovásznai fürdő XVIII. 47.
- » gyűlés XVIII. 46.
- Kowartz Ferdinánd XXII. 27. 233.
- Kozárvári Rátz Károly IX. 184.
- Kozsdijáni ásványviz IV. 88.
- Kőeső Iványban 1841-ben VIII. 160.
- Kőhalom fürdő V. 94.
- Kőkorszakbeli ember Európában XIV. 85.
- Kölesy Vincze VI. 330. 338.
- Köllner Lőrincz XIII. 310.
- Kőmetszés és horzsolás II. 27.
- König-féle rezgési készülék tökéletesítése rajzzal XVI. 67. 275.
- Könkénsav hatása az állati idegekre III. 127.
- Körömkórrol VI. 334.
- Körülírt reczeglobról IX. 174. 239.
- Kősóképlet Erdélyben X. 215.
- Kőszegi Benjamin III. 114. 126.
- Kőszeghy Mihály XIII. 188. 191. XIV. 67.
- Kőszén képződése IV. 67. 68.
- Kőszén tartalmu kőso V. 70.
- Kőszencink vegytani vizsgálata VI. 240.
- Kőszén nyerés a Bánságban IV. 83.
- Kövesligeti ásványviz XIX. 54.
- Kövesült fa II. 67.
- Kövessy Ferencz XIII. 176. XIV. 75. 260. XV. 52. 141.
- Kövült tapló I. 91.
- Közalapnevelésről XI. 162.
- Közegészségi tanács és törvényhatósági közeg. bizottságok tervezése 1845-ben VI. 150.
- Közegészségi törvényjavaslat XI. 48. XIV. 95. XV. 28. 42. 61. XVII. 59. 62. 66. XVIII. 13. 24. 41. 42. 60. 193. 198.

Közegészségi törvénytár VI. 132.
 Közegészségi törvényeket bíráló munka XIX. 29.
 Közegészségi bajaink összefüggése természettudományi ismereteink hiányával XXIII. 51. 102.
 Közegészségügy szabályozásának befolyásáról az egyetemes jólétre X. 93.
 Közegészségügy a társadalomban XVII. 30. 145.
 Közegészségügy a 15—17. században XXIV. 45. 239.
 Közegészségügy rendezéséről VII. XXII VIII. 99. XI. 57. XII. 49. 80. 82. XIII. 49. 188. 390.
 Közegészségügy képviseltetéséről a törvényhozásban XII. 147. XIII. 50. 59. 188. XVI. 41. XVII. 51.
 Közegészségügyi bizottság X. 28.
 » intézmények befolyása a jólétre XII. 39. 111.
 Közép-európai fokmérésről XI. 137. 312.
 Középiskoláink régi tanítási rendszere VI. 140.
 Középkori téglalapítás Magyarországon (képekkel) IX. 350.
 Közép-Marosvölgy barlangtelepei XXIII. 43. 246.
 Közepső gége-ideg jelentőségéről XXIV. 40. 125.
 Közetek felömlésétéről XI. 241.
 Közetek szilárdságáról selmeczi II-ik József tárnában XXI. 43. 295.
 Közgyűlésre szánt előadások sorsa titkos szavazással döntetik el VI. 192.
 Közlegelők javításáról III. 123.
 Közorvosi tudományról VI. 147.
 Közöséges pajzsócz VII. 86.
 Központi Kárpátokról IV. 88.
 Központi választmány jegyzője egyuttal a vándorgyűlés egyik titkára XXIII. 46. 51. 52.
 Kraetschmar Adolf XII. 175. 176.
 Kralóvanszky András III. 54.
 Kramolin Hugó VI. 240. 243.
 Kramolini István IX. 171. 260. XVII. 58.
 Krapinai sírdő V. 93.

Krasznahorkai emléktábla XIII. 61.
 Krasznahorkai vár leírása képekkel XII. 94. 421.
 Kraszniczai ásványviz XIX. 54.
 Krenmüller tr. (Tormai) VI. 129.
 Krenner József IX. 185. XIV. 86.
 Krétaképlet Erdélyben X. 208.
 Krétakor flórájáról XXIII. 45. 266.
 Kricsfalvi ásványviz XIX. 54.
 Krieger Ernő Tivadar III. 62. V. 34. VII. 19.
 Kriesch János IX. 132. 182. XX. 83. 84. XXII. 33.
 Kriványi gránit III. 9.
 Kronperger Antal VI. 49.
 Kroetzer Ágost X. 74. XI. 140. 342. XIV. 89. 402.
 Krucz Chrysostom X. 68. XVI. 88. XVII. 25. 92. 99. 150.
 Kruspér István IX. 186. X. 36.
 Kubinyi Ágoston II. 1. 2. 7. 77. III. 57. 60. 97. 113. 115. 118. 120. 123. 127. IV. 10. 11. 101. V. 13. 15. 30. 99. 196. 197. 198. 200. VI. 47. 70. VII. 2. 3. 22. 58. 198. VIII. 1. 24. 93. 129. 133. IX. 25. 27. 179. 182. X. 33. 47. 74. XI. 29. 46. XII. 33. 34. 72. 96. XIII. 49. 50. 197. 200. 393. 401. XIV. 77. 95. 168. XV. 64. 91. 209. XVI. 30. 36. 59. 76. 82. 83. 118. 182.
 Kubinyi Ágoston kiküldetése a nürnbergi term. gyűlésre VI. 40.
 Kubinyi Ágoston emlékezete arczképpel XVII. 114.
 Kubinyi András III. 57.
 Kubinyi Elek XVI. 69.
 Kubinyi Ferencz I. 91. II. 67. III. 57. 60. 100. 101. 112. 114. 115. 120. 123. 124. 126. IV. 8. 12. 68. 95. 101. 134. 140. 141. V. 12. 18. 163. 183. VI. 48. 240. 242. VII. 163. 169. VIII. 9. 73. 133. 159. 162. 188. IX. 182. 322. XI. 31. 32. 40. 89. XII. 77. XIII. 30. 41. 305. XVI. 83.
 Kubinyi Ferencz emlékezete arczképpel XVII. 114.
 Kubinyi Rudolf XII. 181.
 Kuchta Sámuel V. 34.
 Kukla Ferencz XI. 135.

- Kuhn Lajos XXIII. 45. 269.
 Kukoricza üszög rajzokkal XX. 350.
 Kun Gergely gróf V. 15.
 Kun Tamás XI. 47. 55. 146. XII. 49. 81. 143. XXII. 21. 140.
 Kuncz Adolf XX. 81. XXI. 46. 56. 58. 76. XXII. 34.
 Kun-Szent-Miklós helyrajza XVII. 65.
 Kun-tapolczai ásványvíz V. 93.
 Kun Dániel VI. 330.
 Kunigunda akna XIX. 40.
 Kurcz Gusztáv XVIII. 64. XIX. 45. XX. 23. XXIII. 50.
 Kuruzslás a Jászságban XVII. 81. 278.
 Kuszniczai ásványvíz XIX. 161.
 Külhangvezeték megcsontosodása IX. 146.
 Kürthy János XI. 155. XIV. 97.
 Küstel Erneszt V. 141.
 Kvarcz csiszolatok XX. 67.
 Kyphosis rhachitica X. 58.
 Lacoste-féle mérgezés V. 97.
 Lacroma szigete XV. 125.
 Lafarge-féle mérgezés V. 97.
 Lajtapordányi ásványvíz VIII. 109.
 Lalic ebduh elleni gyógmódjának sikertelensége V. 47. VI. 132.
 Landbeck Lajos Keresztély III. 56.
 Landwirtschaft unter freiem Himmel und auf dem Plattlande III. 123.
 Láng Ferencz III. 122. VI. 286. 309. 312.
 „ „ emlékezete XI. XIX.
 Láng Gusztáv IX. 179. 182. 286. XI. 117.
 Láng Sándor XI. 126.
 Langer Ignácz XII. 137.
 Lángéteszről (rajzokkal) XIII. 128. 138.
 Lángkísérletek mint petrographiai módszer XX. 68. 296.
 Lányi Frigyes III. 123.
 Lányi Károly IV. 128.
 Lapályos vidékeink endemiái IV. 16.
 Lápfüldőkről XXIV. 42. 171.
 Lappangó ásvány különösen sótest felismerhetéséről IX. 184.
 Laszlavik Ödön IV. 12.
 Lathyrus canescens L. fil. XI. 132.
 Látogatás Erdély délkeleti fürdőhelyein X. 60.
 Laufenauer Károly XX. 59. 148.
 Lázár Ádám X. 45.
 Lázár Kálmán gróf IX. 180. 303. X. 63.
 Lázgerjek kórtanához adalékok X. 55.
 Lázvegy és sömörfélék közti viszonyról szóló vita IX. 153.
 Lebők hullás történetének vázlata XIII. 311. 314.
 Lederer Ábrahám XX. 75.
 Légcsőgyűrű-porc törés XXIV. 156.
 Légkör jelleme I. 49.
 Légköri levegő I. 56.
 Légszész óráról IX. 186.
 Légtünettani és egészségügyi észleletek Pesten X. 147.
 Légyálczak ember beléből XXII. 26.
 Lehoczky Tivadar XIV. 69. 277. XVIII. 56. 238. XIX. 40. 150.
 Leibitz kénesvíz V. 94.
 Lélekgyógytani vázlatok VIII. 49. 79. 99.
 Lelenczek s lelenczházak ügye VII. 16. IX. 176. XV. 64. XVII. 64. 69. XVIII. 48. XX. 75. 77. 83.
 Lencsés J. Antal III. 56.
 Lendl Adolf XXIII. 43. 50. 250.
 Lengyel Béla XII. 166. 324.
 „ Dániel V. 162.
 „ Endre IX. 149. XIII. 163. 189. 193.
 „ Gyula XVIII. 38. 41. 158.
 „ István XXIII. 50.
 „ (Pollák) Samu XXI. 285.
 Lengyelfürtről IX. 176. XX. 50.
 Lenhossék József IX. 169. 173. XI. 118. 176. XII. 134. 187. XIX. 45. XX. 23. 84. 88.
 Lenyelt és eltávolított 10 gombostű VII. 64.
 „ idegen testek IV. 18.
 Lépfene III. 124.
 Lépfenes vér bacillusai IX. 149.
 Lepidium crassifolium W. K. XXIV. 185.
 Lepidosiren paradoxus VIII. 137.
 Léplób bonczatani készítménye XX. 60.
 Lepre Magyarországon táblával XX. 49. 140.
 Lepráról XVIII. 39. 138.
 Leptoderus Hohenwartii Schmidt VIII. 191. 233.
 Lepturus pannonicus XXIV. 185.
 Leptusa Bodemeyeri XXIII. 274.
 „ eximia Krtz. XXIII. 274.
 Lerchenfeld Károly V. 141.

- Le scienze naturali e la nautica XIV. 63.
- Lészay Dániel IV. 8. 52. 54. V. 47. 136. X. 10. 40. 58. 71. 167.
- Létért való küzdelmünk XX. 24. 95.
- Leucoglichin IV. 114.
- Lévay Sándor XIII. 391.
- Levéltárunk ügye XI. 31. (rendezés) XII. 40. XIII. 61. XX. 29. XXIV. 33.
- Levéltárunk tárgymutatója XVII. 55.
- Leximir környéki kövületek VI. 241.
- Leydeni palacszkok lánczolatáról (rajzzal) IX. 186. 340. 338.
- Libetbányai chalcedon alakulás III. 127.
- » lapított fatörzs VI. 257.
- Libethit, zólyommegeyi III. 123.
- Lichen islandicus III. 51.
- » ruber (3 rajzzal) XVII. 153.
- Lichtenberg Kornél XVIII. 39. 150. XIX. 29. 114. XX. 48. 168. XXI. 39. 290. XXII. 19. 33. 116. XXIII. 156.
- Liebbald Gyula VI. 188.
- Linaria vulgaris és genistifolia korcsa a L. Koczianovichii XI. 131. 275.
- Linberger czukorgyára VI. 34.
- Lindley és Hutton teóriája IV. 72.
- Linczbauer Ferencz VI. 132. XV. 30. 56. 117. XVII. 94. XXIII. 47.
- Lipiki ásványvíz III. 38. V. 91. 93.
- Lipkos József XIII. 311. 332. 334.
- Lipóczi ásványvíz (Salvator) V. 94. VII. 69.
- Lipp Vilmos XXI. 56. 89.
- Lippai ásványvíz X. 62. 163. XV. 59. 177.
- Lippa története és természetrajzi helyrajza XV. 90. 346. 355.
- Lissajous-féle rezgési idomokról (rajzlappal) XVI. 67. 275.
- Littrow Henrik XIV. 84. 99. 163.
- » » halála I. 12.
- Lóczy Lajos XXIII. 43. 50.
- Lóhus mint emberi táplálék VIII. 242.
- Lolium linicola XXII. 26.
- London Jenő XVIII. 39. 138.
- Lonovits József IV. 9.
- Lónyabányai csillámpala III. 9.
- Loricaster Viertlii Reitt. XXIII. 276.
- Losonczy László X. 35.
- Losteiner Lajos lásd Arányi Lajos
- Losteiner Károly XIII. 405. 408.
- Lovak bujasenyve IV. 334.
- Lovrich Gyula XI. 121. XVII. 65. XVIII. 47. 167.
- Lőcsei ásványvíz V. 94.
- Lőri Ede XXII. 34. XXIII. 38. 200.
- Lősz elmélet XXI. 88.
- Lówy Samu XX. 51. 192.
- » László XXI. 41.
- Lucskai ásványvíz V. 93.
- Lucz Ignác X. 72.
- Lucze István XII. 1.
- Ludtojas, felületén meszes jegesedésű III. 116.
- » mely egy másikat tartalmazott VII. 201.
- Ludtoll női hólyagban XX. 56. 232.
- Luhai ásványvíz (Mármaros) XIX. 54.
- Lukács fürdő IX. 134. 186. XX. 59.
- Lukáts György V. 198.
- Lukáts János III. 55.
- Lukácsy Mihály XV. 64.
- » Sándor XII. 70. XV. 79. 334.
- Lumnitzer István IV. 101.
- » Sándor IX. 168. 171. X. 45. 55. 56. 59. 95.
- Lunkányi János VIII. 132.
- Lunkaspriéi ásványvíz IV. 88.
- Lutoczei ásványvíz XIX. 54.
- Lux Jakab XV. 52. 139.
- Macalubi iszapot okádó dombokról VI. 240. 247.
- Mack Ede XI. 130.
- Madaraink vándorlása XXI. 44. 305.
- Madarak költözése Erdélyben V. 159.
- » szerepe a természet háztartásában X. 65.
- Madarak védelem alá helyezése XV. 71. 72.
- Madárköltés N.-Szent-Miklóson és Nagyfaluban XXIII. 45. 269.
- Madárorralaku bakszarv (agancs) III. 51.
- Madártojás, mely másikat foglalt magában I. 92.
- Madártan Magyarországon III. 52.
- Madártani írók III. 54. 55.
- Madarász Endre VI. 2. 34. 234.
- » Gyula XXI. 43. 299.
- » Rezső XII. 155. 415.
- Majda Károly I. 92.
- Magas kömötszések jövője XXIII.

38. 187.
- Magas Táttra Coleopterái XIV. 83. 296.
- Magas Táttra jégáraitól XXIV. 44. 209.
- Magas Tátráról XIII. 294.
- Mágnes elmélete IV. 136. V. 66. 139.
- Magnetica észleletekről X. 36.
- Magnetico electricai mutatóványok III. 116.
- Magnetizmusról V. 14.
- Magyaralföld sós flórájáról XXIV. 43. 184.
- Magyar bányászatról VIII. 5.
- » bérések lakása orv. és erkölcsei szempontból IX. 176.
 - » büntető törvénykönyvről megjegyzések XIX. 30.
- Magyar égalj és gazdálkodás XVIII. 56.
- » emlősről IV. 89.
 - » emlősök száma IV. 98.
 - » fauna Hemipterái XVI. 63. 243.
 - » földtani társulat alakulása VIII. xxiii.
 - » festő növények VI. 286. 320.
 - » füvész könyv IV. 101.
 - » gazdaságról VII. 12.
 - » gyógyászat fejlődési történetéből XV. 30. 117.
 - » Horváth tengerpart beerdősítéséről XIV. 88. 379.
 - » ismert halfajok száma 1863-ban 68 volt VIII. 216.
 - » köszönekről VI. 56. 117.
 - » középkori téglapítészetről IX. 192.
 - » madártani irók III. 54.
 - » nemzet szaporatlansága egyik főokáról XI. 146.
 - » nyelv keleti emlékeiről VIII. 130.
 - » Óvár XVII. 320.
 - » óvári főhercegi uradalom XVII. 319.
 - » óvári gazd. akadémia XVII. 324.
 - » óvári kirándulás XVII. 94.
 - » orvosok és természetvizsgálók nagygyűlésének alapszabályai I. 83. II. 77 és minden kötet elején.
 - » orv. term. vizsg. gyűléseinek hatása III. 13.
- Magyar pusztai növényzetnek létküzdelmé XXIII. 44. 255.
- » régi épületek fentartása kéretek VII. xvii.
 - » sas fajok IV. 88.
 - » természettani műszótár XII. 74. 88.
 - » urfiak nevelése XV. 64. 209.
 - » várak és városok építkezési módjáról XII. 76.
 - » virány Cuscutái IX. 290.
 - » hon meteoritjei (rajzokkal) XXII. 14. 49.
 - » honban honos szembetegségek IX. 174. 243.
 - » honi csontbarlangok IV. 11.
 - » honi czinkék vándorlása 2 graphikus táblával XXI. 43. 299.
 - » honi harmadkori kövesült csigák névjegyzéke VIII. 162.
 - » honi kigyókról VI. 284. 291.
- Magyarati ásványviz V. 94.
- Magyaródi csúcsos dombok VI. 241.
- Magyarosítás XVII. 83.
- Magyarország a jégkorszakban XXIII. 42. 233.
- Magyarország ásványvizeiről általában III. 37. IX. 186.
- Magyarország ásványvizeinek értékéről XXII. 76.
- Magyarország ásványvizet 1847—1863 IX. 134.
- Magyarország ásványvizeiről monographiák V. 91.
- Magyarország ásványvizi térképe XX. 67. 355.
- Magyarország czimere moldvai érmen rajzzal XVIII. 57. 271.
- Magyarország édesvizi halairól IV. 101.
- Magyarország édes vizi halainak rendszeres átnézete VIII. 193.
- Magyarország éghajlati viszonyairól XI. 50. 94.
- Magyarország flórájának physiognomiája VI. 286. 312.
- Magyarország gombái VI. 286.
- Magyarország gyermekeinek halandósága XXI. 120.
- Magyarország kővületei IV. 68.

- Magyarország kőszeneinek vegytani vizsgálata VI. 240.
- » közegészségi és orvosi ügyének rendezése XII. 49. 80. 82.
 - » középkori várainak és városainak építkezése XII. 177. 385.
 - » sóügyéről XIV. 86. 341.
 - » szárazföldi és vízi puhányairól VIII. 190. 233.
 - » váltólázairól IV. 19.
 - » és Erdély ritkább növényei VI. 286.
 - » és Erdély ásványvizei orvosi és nemzetgazdaságtani tekintetben V. 90.
 - » és Erdélyországi kővületek leírása V. 183.
- Magyarországi barlangok faunájáról IX. 181.
- » barlangokról IX. 185.
 - » Diptérák faunájához adatok XIV. 83. 318.
 - » emlőstan IV. 90.
 - » hangyafélék XIII. 223. 229.
 - » növényisme VI. 286.
- Magzat agyvizéről XV. 52. 141.
- » váza, mely 3 évig volt méhben VII. 64.
- Máj kórboncztanáról XII. 148. 306.
- » sorvadás XXI. 265.
 - » tályog elkövesedése XI. 192.
- Majdankai ásványviz XIX. 54.
- Majer István VIII. 247. IX. 190. XII. 55. XIII. 34.
- Majer Henrik I. 90.
- Mailáth György ítj. VI. 57. 369.
- Major Ferencz XXIV. 41. 156.
- Majoros és telkes gazdákat képző intézet létesítése VII. 243.
- Majorossy Géza XII. 140. 254.
- Majtényi József báró VI. 330. 334. 369.
- Mákfej csirázó magvakkal XXI. 42.
- Makara György XII. 136.
- Malaria betegségek kórtana XXII. 16. 33.
- Malaria recidivákról XXIII. 40.
- Malaria föltevény megvitatása IX. 147.
- Maláriának bőrbajokkal összefüggéséről szóló vita X. 54.
- Malaobreskai szén IV. 130.
- Málnási ásványviz XVIII. 280.
- Malpighi-féle edényekről (2 színes táblával) XIII. 250. 284.
- Manfredi Angelo VI. 55. 334.
- Mangold Henrik XII. 134.
- Manó Alajos V. 13. 69. 96.
- Mányokiak levelezése VI. 222.
- Marchantia polymorpha III. 115.
- Marczenyi Mátyás VII. 198.
- Margitai kőbányáról magyarázat VIII. 8.
- Margitsziget mint gyógyhely XX. 49. 187.
- Margó Tivadar IX. 180. XIX. 45. XX. 70. 252.
- Marhák ragályos tüdővése XX. 74.
- Marharagályok I. 52.
- Marikovszky Gusztáv XI. 46. XII. 33.
- Marilla-völgyről XXIII. 51. 53. 54.
- Markovits Döme XVI. 53.
- » János Nep. III. 54.
- Markus János V. 48.
- » Sándor növénygyűjteményének jegyzéke XII. 170.
- Márkusfalvi kőszén és halak IV. 104.
- Markusovszky Lajos IX. 178. X. 53. 59. 60. XI. 125.
- Mármaros ásványvizei XIX. 160.
- » Coleoptera XIX. 32. 128.
 - » emléktáblái XIX. 44.
 - » közegészségügyének multja XIX. 30.
 - » megye leírása XIX. 34.
 - » » flórája (2 táblával) XIX. 33. 135.
 - » -Sziget gyűléshelyül kitűzetik XVIII. 62.
 - » » meghívója X. 26. XIII. 392. 398.
- Marmotta IV. 105.
- Marosujvári sóbányák és sósfürdő V. 163. 184. 191.
- » sótömsz 2 kőmetszettel XIV. 85. 338.
- Marosvásárhely leírása X. 42.
- » meghívója IX. 29.
 - » i emléktábla XVII. 29.
- Marossy István (Marussi) IV. 18. 57. V. 47. 136.

- Marsh kém módja I. 98. V. 97.
Marsigli Lajos Ferdinand III. 55.
Mártonffy Károly XIII. 353. 368. 390.
Materialismus és spiritualismusról X. 34.
Máthé Domokos XX. 56. XXI. 41.
Mathesis a nagygyűlés szakai közé felveendő X. 35.
Mathesisről, mint a természettudományok alapjáról X. 35.
Matkovics Gáspár XIII. 393. XIV. 37. 93.
Mátra ércz tellerei XIII. 89.
» növény-földrajzi vázlata XIII. 250. 281.
» természetrajzi ismertetése IX. 182.
» bányai műveletről XIII. 405. 409.
Mátrai Kékkő és Saskő XIII. 84.
Mauer Károly XIV. 64. XXI. 40. XXII. 21.
Mauks Károly XII. 153.
Maukschia IV. 113.
Mayer Ágoston XXII. 22. 156.
Mecseki hegység és kőszén VI. 104. 176. 240. 243.
Mednyánszky Dénes báró XI. 28. 126. XII. 166.
Megelleni nem képes birka felboncsolása III. 125.
Megacronus multipunctatus Hampe XXIII. 274.
Megemlékezés az elhunytakról XIII. 67. XV. 26. 101. XVI. 36. 109.
Megóvó sebészet előnyeiről XI. 118.
Megrögzött iszásokok gyógykezelése V. 136.
Megyei orvosi eljárás VI. 132.
Méhelhajlások gyógykezelése X. 60.
Méhüvelvű sipoly sikeres egyesítésének feltételéről X. 61.
Méh kiirtásáról XXI. 41.
Méhköpülőző (uj) IX. 166.
Méhtenyésztésről X. 75.
Mehadia-Herkulesfürdő I. 44. III. 38. IV. 25. V. 93. IX. 135.
Mehadniczai kőületek IV. 68.
Méhék fejlődése XXIV. 44. 226.
Méhes Sámuel V. 14.
Méhészet Délmagyarországon XXIII. 46. 285.
Méhészet szepesi viszonyai XXIV. 45. 235.
Méhészeti kiállítás XVII. 322.
Méhkerti Milkovics XVII. 80. 260.
Meczer István IX. 190.
Ménesi szőlők XV. 82.
Menier-féle fülbántalmakról XXII. 19. 116.
Mentovich Ferencz X. 57.
Mentőhimlőről VI. 133.
Mérges kigyók és csipésök VI. 292. VII. 267.
Mérgézesek szakértői bizonyítéka XI. 147.
Merkl Ede XXIII. 45. 46.
Mértékletességi egyletek óhajtása V. 174.
Meskó János IV. 16. 17.
Mesosideritek XXII. 54.
Messerschmidt Ferencz szobrász pozsonyi lakháza emléktáblával megjelölendő XI. 152.
Mesterséges ásvány- és savanyúvizek I. 88. II. 49. III. 114.
» dobhártyáról XX. 48. 168.
Metamorphopsia IX. 239.
Mételyről VI. 333. 356. VII. 247.
Meteor (paszinszkói) III. 78.
Meteorok naprendszerünkben XVIII. 50.
Meteorokat észlelő-egylet XV. 78.
Meteorologiai abroszok XI. 135.
» észleletek tételére felhívás VII. 154. 158.
» társulat alakítása tervezetik VII. 11.
Meteorvas VI. 241.
Meteorvasak Szlanczán V. 79.
Metophtalmus hungaricus Reitt. XXIII. 276.
Metzger Ede XXIV. 44. 226.
Meyer Ignác XIII. 165. 173.
Meziadi barlang Biharmegyében IX. 185.
Mezőgazdaság akadályainak elhárítása VII. 267.
» és természettudomány közti viszonyról XI. 32. 78.
Mezőség földisméje V. 69.
» gazdasági s ásvány földtani

szempontból V. 85.
 Mezőségen tengeri nagy mértékben
 termeltetik ugyanazon földben
 trágya nélkül X. 73.
 Mi a betegség? XXIII. 85.
 Microscopi növényi élődiék emberen
 VI. 286. 309.
 Mihálka Antal III. 59. IV. 67. 134.
 V. 13.
 » László XIX. 15. 21. 62.
 Mihalkovits Géza XII. 134. 186.
 Mihalovics Károly V. 76. 68.
 Mihályfalvi kőkorbeli leletek XVIII. 57.
 Mihályi János XIX. 50.
 Mikó Béla XIII. 304. 306.
 Mikolapataki ásványviz XIX. 54.
 Milwitz Kelemen VII. 168.
 Mindenhatóság, nagy természet, pa-
 rányi ember VI. 192.
 Miniopterus Schreibersii Natt. IV. 92.
 Mioczen korszakbeli erdő XX. 68.
 Mireny feliblag új készítési módja
 XI. 137.
 » és méltánylata IV. 42. V. 96.
 Miskolcz meghívója XXII. 14.
 Miskolczy Mihály XIV. 65. XVII.
 65. 228.
 Mithras szobra Orsován táblával
 XVI. 114.
 Mitterpacher Lajos III. 54. 55. IV. 100.
 Mocsáry Sándor XIV. 83. 92. 311.
 XXII. 34.
 Mocsy Mihály VII. 5. 13.
 Mohácsi ütközetről VI. 11. 105.
 Mohokról IX. 180.
 Mojsisovics György III. 124. 126. VIII.
 5. 9. 98.
 » » emlékezete IX. 26.
 Molekula súlyok meghatározása
 XXIV. 44.
 Moldovai rézbánya I. 40.
 Molluscum contagiosum (2 tábla)
 XXI. 39. 251.
 Molnár István VII. 154. 158. IX. 149.
 X. 61. 118. XII. 140. 151.
 250. XXII. 19. 157. XXIII.
 39.
 » János IX. 134. 186. 337. XIII.
 114. XV. 54. 148. XX. 68.
 271.
 » Károly XVIII. 49. 161.
 Molops robustus Dej. XXIII. 274.

Monesiáról IV. 18. 47. 67.
 Monographia Onychocryphoseos II. 19.
 Monographiák hazánk ásványvizeiről
 V. 91.
 Montedegoi Albert (lásd Albert Fe-
 rencz).
 Monyászhai ásványviz V. 93.
 Morágyi » V. 94.
 Morbus climactericus X. 52.
 More patrio földművelés hiányáról
 VI. 330.
 Morócz István IX. 188. XII. 439.
 XVIII. 52.
 Morphium bőr alá fecskendése rez-
 görj ellen X. 56. 95.
 Morvaországi juramész viszonya a
 kárpáti homokkőhöz VII. 166.
 Mosel Antal X. 33. 66. 177. 185. XI.
 129. 237. XIV. 85. 338.
 Moser Sándor VIII. 248.
 Mosony XVII. 327.
 Moulin-Quignoni emberi kövületek
 IX. 68. 184.
 Munk Manó XV. 92. XVI. 30. 53.
 74. 76. 82. 90. 290.
 Munkálatok ára 3 pengő forintban
 állapittatik meg VIII. 11.
 Munkálatok 500 példányban nyomat-
 nak IV. 139.
 Muraközi hegyi kátrány VII. 167.
 Murányvári és nagy-rőczei kirándu-
 lás XII. 438.
 Murmann Károly VIII. 163.
 Mus arundinaceus IV. 97.
 Muscicapa parva VII. 51.
 Musculus vocalis XX. 51. 176.
 Műemlékeink fentartására kérelem
 XIII. 345. 346.
 Műemlékek tárgyában törvényjavas-
 lat XII. 69.
 Műipari tárgyak kiállítása Temesvárt
 IV. 129.
 » szakosztályra terv VII. 8. 17.
 Müller Gottfried VIII. 131. 189.
 » Kálmán XX. 24. 81. 84. 95.
 139. XXI. 56.
 Müllner Mátyás VIII. 132.
 Műszavak magyarítása okozta zava-
 rokról V. 69.
 Műszótár (természettudományi) XII.
 173.
 Művegytani intézet óhajta 188. IX.

Művészet fejlődésének törvényei IX. 191. 358.

» fejlődésének törvényei az építészetben X. 77. 294.

Mycologiai tanulmányok XIV. 69.

Mydriasisről XIII. 165. 173.

Myiasis esete XXII. 21. 145.

Myoplastica I. 92.

Myotis ciliata Bl. var. budapestiensis XX. 255.

Nadályok mesterséges tenyésztése VI. 281.

Nadályokról VII. 64.

Nádi eger IV. 97.

Nadrági krétanövényekről XXIII. 45. 266.

Nagl Emil X. 40. 62. 157.

Nagy Elek V. 13.

Nagy-Enyed virányáról XI. 133.

Nagy Gedeon VII. 238.

Nagy-Géresi ásványviz VII. 165.

Nagy György XXIII. 47.

Nagy Höflein fürdője VIII. 108.

Nagy-igmándi keserűvíz IX. 135.

Nagy István XIV. 92. XVI. 76.

Nagy József IX. 27.

Nagy-Kikinda IX. 135.

Nagy-Kun-Kis-Ujszállás betegségi viszonyairól XIII. 176. 178.

Nagy női zápfog bemutatása XI. 118.

Nagy Pál XVII. 25. 105. 152.

Nagy Soma XVI. 64. 253.

Nagy-ugróczi ásványviz V. 94.

Nagyág földtani, bányászati és természettani leírása V. 67. 71.

» tájírása V. 76.

Nagyágvölgyi és dolnai kirándulás XIX. 5.

Nagyági bányászat V. 74.

» vidéki lepkék V. 101.

Nagybányai érdekes ásványok XIV. 84.

Nagygyűlések alapszabályait helybenhagyó királyi végzés V. 29.

» befolyása a természettudományok haladására XII. 34. 100.

» egyik célja pályakérdések által is hatni VI. 62.

» félreismerése VI. 129.

» hasznai és története VI. 81.

» 6 évi munkálkodása VI. 49.

» intézvényének hasznos voltáról VIII. 7.

» 9 évkönyvének tartalma X. 1.

» statisztikája VI. 27. XIV. 114.

» ujjászervezése iránti indítvány XX. 65. 80. 83.

» vajjon csak lakmároznak? vagy tesznek-e egyebet is? VIII. 70.

Nagygyűléseknek augusztusról szeptemberre áttéte iránti javaslat XII. 392.

Nagygyűlési ügyrend, lásd Ügyrend.

Nagyrévei porcellán föld I. 41.

Nagyvárad gyűlés helyül kitiűzetik XXIV. 26.

Nagyvárad meghívója XXII. 14.

Nagyvárad ásatásokról XIV. 92.

» fürdők II. 58. IV. 12. 85. V. 93.

Napfény vegytani hatásáról XVII. 70.

Napfogatkozás III. 128.

» 1842. júli 8. III. 100.

Naphtometer bemutatása XI. 135.

Napi közlőny nyomtatása indítványoztatik IX. 31.

Natterer testvérek III. 56.

Natricola erythroptera III. 65.

» melanoptera III. 65.

Naumann Friedrich János III. 56.

Navratil Imre IX. 146. 163. XI. 118. 175. XIII. 127. 144. 154. XIV. 63.

Nedeczky Imre IX. 191.

Nedelkó Demeter II. 46.

Négy kitűnő zsirdagról XIII. 125.

Nehány hazai madárfajról XI. 131.

» hazai növényről XI. 272.

» nevezetesebb kóreset VII. 63.

» szerencsés kóreset XIV. 64.

Nehrer Ágoston VI. 241.

Nem csak az anyag halhatatlan X. 23. 34.

Nemek különbségei és elsőbbségeiről V. 100. 107.

Némely iparnövény termesztésének figyelembe ajánlása VII. 260.

Német és Olasz románkori templomokról XVI. 70.

Német-keresztúri savanyúvíz VIII. 108.

Német-mokrai ásványvíz XIX. 54.

» physiologusok által megindított szellemi mozgalomról hazánkban X. 57.

Nemzeti muzeum állapotának javítása III. 127.
 Nemzetközi térképelés XXIV. 181.
 Nendtvich Károly I. 92. III. 23. 122. 126. 127. IV. 101. V. 35. VI. 40. 56. 117. 240. VII. 17. 163. 164. 167. 171. VIII. 163. 186. X. 66. 70. 258. XI. 125. 134. XVII. 30. 72. 89. 259. XVIII. 12. 71 XIX. 16. 74. XXIII. 50.
 Nendtvich Tamás VI. 2. 57. 284. 285. 288. 303. 325. 337. 358.
 Nendtvich Vilmos VI. 2.
 Népesedési mozgalom Árvicegyében IX. 114.
 Népipítészet szükségse VIII. 247.
 Népgyógyászat a Jászságban XVII. 81. 278.
 Népnevelési egyletek alakítása társadalmi uton XXI. 47. 58.
 Népnevelésről XII. 79. 114.
 Népszerű oktatás újszülöttek szemlőbjéről XX. 56.
 Néptanítók gyümölcs és selyemtenyészésben oktatandók VI. 336.
 Neuhold Ferencz II. 38. 44. III. 116. VII. 64. 67.
 Neuraphesnigrescens Reitt. XXIII. 275.
 Nevelészet és gyógyászat közti viszony XVII. 81. 274.
 Newton Izsák életrajza XIV. 87. 367.
 Níamesny Ignácz IV. 8.
 Niedermann Gyula XII. 148. 152. 155. 300. XIII. 193. 390.
 Niklovai ásványviz I. 45.
 Nógrádmegye ásvány. földtani nemzetgazdasági tekintetben III. 7.
 Nógrádmegye csiga kövületei III. 112.
 » érdekes kövesedése III. 126.
 Nomadites (Pastor, Merula) roseus III. 65.
 Notoxus miles Schm. XXIII. 279.
 Novák Károly XIX. 29. 102.
 Nő és férfi közti különbség anyagi és szellemi tekintetben X. 61.
 Női betegségekről IX. 165. 251.
 » munka hygienje XXIV. 75.
 » nemi élet befolyása halló szervekre XXI. 39. 290.
 » vérzésekről és azok gyógymódjáról XIII. 164. 170.

Nők az egészségügyében XXIV. 19. 67.
 » életművezeti jellemzése V. 123.
 Növénycsercse egylet alakítása és alap szabályai XII. 74. 88. 170. XIII. 222. 224.
 » tárgyában indítvány IV. 88.
 Növénygyűjtemény Karánsebes vidékéről IV. 89.
 Növénysejtekről IX. 180.
 Növény species fejlődésének történetéről IX. 180. 298.
 » vándorlásról VIII. 190. 229.
 Növényi élődiék emberen képekkel VI. 286. 309.
 Növények küzdelle a létért XXIII. 44. 255.
 Növények szárításáról és növénycseréről V. 139.
 Nürnbergi gyűlés levele VI. 69.
 Nyakgerincz elferdülése XI. 203.
 Nyáry Jenő báró XIII. 352.
 Nyelv és pofa hal hejagáról XX. 50.
 Nyelvünkéről Bugát VI. 140.
 Nyiregyházi sóstó V. 95.
 Nyitra és környéke XI. 296.
 » városa és környékének növény földrajzi viszonyai XI. 131.
 Nyugdíjintézet ügye X. 29. 39. XI. 34. XII. 48. 68. XIII. 48. XV. 47. 88. 96. XVI. 34. 41.
 Nyugdíjintézetre 100 ftot adakozók névsora XV. 48. 88.
 Nyulas I. 36.
 Obadics len gypju és kelme gyára VI. 80.
 Ó-bébai ásványviz IX. 135.
 Ocalea angulata Epp. XXIII. 274.
 Ocskay Antal VII. 16.
 Ocskay Ferencz báró III. 63. IV. 92. 101. V. 34. VIII. 7. 164. 187. 190. 232. IX. 26.
 Ócsvári Ede XI. 146.
 Ocyusa crassa Epp. XXIII. 274.
 Ohabisztrai kerületi fanemek IV. 129.
 Oidium Tuckeri ellen enyvoldat XII. 175. 176.
 Oláh Gyula X. 61. XII. 78. 150. 409. XIII. 176. 193. XIV. 69. 73. 95. 98. XV. 59. XVII. 94. XXIII. 41.
 Oláhok kora összekelése IV. 26.
 Oláh-Toplicai ásványviz X. 58.
 Oken Alajos III. 115.

- Olajkárosoktól elfoglalt szerek VII. 64.
 Olbers halála I. 11.
 Óldható casein kötésekre XX. 54.
 Ólomfehér fajairól VI. 241. 248.
 Ompoly és algyógyi vízvidék föld-
 és ásványtani ismertetése X. 71. 225.
 Ónodi Adolf XXIV. 40. 125.
 Onunk I. 40.
 Ónvíz alkalmazása kizárt sérveknél
 II. 44.
 Onychocryphosis II. 19.
 Opálbányai kirándulás VII. 21.
 Opálbányákról VII. 9. 32.
 Opicz levele IV. 9. 89.
 Oppenheimer Mór IX. 176.
 Oppolczér János emlékezete XV. 101.
 Orbai Antal XVII. 81. 278.
 Orbán Balázs báró X. 77. 82. XVII.
 89. XVIII. 12. 64.
 Orbáncz gyógyítása hideg borogatás-
 sal IV. 18.
 Orchideák elterjedése Magyarorszá-
 gon VI. 286. 296.
 Orczy György báró III. 58.
 Orczy József báró III. 58.
 Orczy Lőrincz báró III. 58.
 Orestia Paveli Friv. XXIII. 281.
 Organtin kötésről XX. 56.
 Óriás növesű jobb láb (rajzzal) XX.
 55. 231.
 Ormós János XIV. 89. 404. XVI. 74.
 Ormós Zsigmond III. 57.. XVI. 36.
 69. 111. XXII. 36. XXIII. 18. 59.
 114.
 Ormós Zsigmond ifj. XXIII. 18. 65.
 Oroszmokrai ásványvíz XIX. 54.
 Orr és orrgaratür kiöblítéséről (rajz-
 zal) XXIV. 39. 115.
 Ország bányászatáról IX. 184.
 Országos gazd. egyesület küldöttjé-
 nek jelentése megyei
 gazd. egyesületek alaki-
 tásáról VI. 369
 » gyógyszerárak kiállítása ja-
 vasoltatik IX. 188.
 » gyógyszerész-egyesület ja-
 vasoltatik IX. 188.
 » közegészségügyi egyesület
 indítványozása XX. 60.
 » kórház felállítása indítvá-
 nyoztatik VII. 17.
 » orvos-egyletekről IX. 176.
 Országos orvosi helyirat VI. 129.
 » orvosi társulat alakulása
 XVII. 29. 49.
 » statistika óhaja XV. 83.
 Országszerte létesítendő faültetések
 IX. 68. 119.
 Orthmayer Tivadar XVI. 70. 279.
 Orthopodia újabb haladása IX. 245.
 Oruzsini vidék és barlangról VII. 19.
 Orvos és természettudományok leg-
 újabbkori haladásáról XVI. 36. 101.
 Orvosi törvényszéki észrevételek XIV.
 73. 230.
 » tudomány befolyása közmű-
 velődésre XIX. 16. 71.
 » tudomány jelen iránya XVII.
 26. 119.
 » tudományok legújabb vívmá-
 nyai XXI. 38. XXII. 19. 97.
 » ügy rendezése hazánkban XI
 57.
 Orvosok helyesebb elosztása kíván-
 tatik VII. 66.
 » országos társulása XVI. 34.
 40. 54. 58.
 Orvostan fejlődése XXI. 101.
 Orzovenszky Károly IX. 166.
 Ossikovszky József XXI. 39. 44. 58.
 265. XXII. 21. XXIV. 21.
 Osteo-cysto-carcinoma az állsonton
 XII. 141.
 Osteoplastikai eset (rajzzal) XV. 59.
 Osváth Albert XX. 79. 84.
 Oszterlandi term. vizsgálók levele
 III. 119.
 Oszlopos trahyt Szt. Benedek mel-
 lett XI. 127.
 Orvosi adag kanál I. 86.
 » alkotmány IV. 34.
 » kamarákról XIX. 16. XXIV. 38.
 » (egyetemi) karügyc XV. 29.
 » kar jegyzőjéről VI. 188.
 » kar külső tagjairól VI. 138.
 » kar működésének újbóli meg-
 kezdése óhajtatik. XII. 148.
 » kar visszaállításának ügye
 XIV. 39. 56.
 » méltatlanságokról III. 122.
 » műszótár pályadíjat nyer XXI.
 19.
 » nyugdíjintézet (lásd nyugdíj-
 intézet).

Orvosi rend zavart súlyedő viszonyairól IV. 17.

- » rendőrség IV. 39.
- » rendőrségről pályamunka VIII 6. 14.
- » rendünk és állásunk bajai XIV. 72. 226.
- » tanrendszerünk hiányai VI. 136.

Ösztroczi ásványvíz III. 40.

Otiorrhynchus antennatus és mar-moratus Stirl. XXIII. 279.

Otrobán Nándor X. 60. XIV. 66. 69 XVI. 51. XVII. 88. 231. XVIII. 12.

Óváry Pál VII. 64. 69. IX. 147. XII. 141. 143. 175.

Óvodákról XIII. 213.

Oxygen allotropiai állapotáról X. 258.

Ozdi kirándulás XII. 77. 410.

Ozokeritről X. 69. 244.

Ozonról X. 258.

Ozorai Pipó 1425-iki alapító levele IX. 193.

Ökör hugycsővében talált kődarabok III. 126.

- » szivében talált tű III. 126.

Ökörmezői ásványvíz XIX. 54.

Ölvesi ásványvíz V. 88. 94.

Önálló országos orvosi társulat indítványozása XV. 55. 61. 87.

Ördögh Dániel VII. 200.

Örley László XX. 71. 159. XXI. 44. XXIII. 27. 49. 50.

- » » emlékezete XXIV. 19. 55.

Örültek ápolásáról VIII. 7.

Ős bánya-művelés Máramarosban XIX. 40.

Ős emlésök maradványai Ajnácskőn IX. 183.

Ős lényteni haladás elméletéről IX. 184.

Öt éven aluli gyermekek halandósága óriási XXI. 125.

Ötvös Ágoston halála IX. 26.

Pacini testekről (2 táblával) XVIII. 38. 40. 104.

Paczek József IV. 16.

Pagocsa melletti iv alakulag meghajlitott roham köréteg telepközet közt XII. 167.

Pajnádi József VI. 32. 48. 369.

Pakácsi régiségek XV. 75.

Palánszky Sámuel XII. 170.

Palästina-i lepra telepek rajzokkal XVIII. 39. 138.

Pálffy István gróf XI. 138.

Palicsi sóstó IV. 17. IX. 134.

Páll Károly XVIII. 50.

Pályadíjak korrendben:

1. *Schuster Bugát féle* vegytani pályakérdés alapítványa. Elsődíj 50 pft. Első kérdés volt: A csolnoki és pécsváradi barnakő és ruszbergi kőszén vegytani vizsgálata I. 26. 92. Ma az alapítvány 2566 ftot tesz ki.
2. *Kubinyi Ágoston* állattani díja 6 arany. Elnyerte Petényi Salamon »Az elhaló állatok csontjainak eltűnéséről« szülő munkálataival IV. 10.
3. *Kubinyi Ágoston* díja 6 arany — nyerte almási Balogh Pál IV. 10. (kitűzte s oda ítélte a természettudományi társulat).
4. *Kubinyi Ágoston* díja 12 arany. Ehhez adott Petényi 6 darab, és Schöpf-Merei Ágost 2 db aranyat. Miképen lehetne az állatkinzást megakadályozni? IV. 11. elnyerte Petényi Salamon V. 14.
5. *Temesvárt összegyűjtött díj* 50 arany, mely 60-ra felszaporodott: a posványlégnek a bántási rónán való megakadályozásáról IV. 17. 138. Elnyerte dr. Bittner Imre — 48 arany jutalommal — a másik munkáért dr. Heuffel János 12 aranyat kapott VI. 49. 67.
6. *Petényi Salamon* díja 12 arany, melyhez Méhes Sámuel más 12 arannyal járult: Természettudományok jelentősége az ország anyagi és szellemi fejlődésére V. 14. Elnyerte Mocsy Mihály VII. 5 9. 13. VIII. 18—20.
7. *Adakozásokból* 110 aranyra felszaporodott díj: Magyarországra alkalmazható rendőrségi és orvos törvényszéki tervre VI. 54. 62. 130. VII. xix. Elnyerte dr.

- Bittner Imre, a második díjat kapta Halász Géza VIII. xxiii. 3.
8. *Grf. Haller Ferencz* 400 pfos gazdasági díja a mételey és rossz-nemű sántaság elleni óvés gyógy-szerre VII. 247.
 9. *Kubinyi Ágoston* által kezdeményezett 32 aranyas díj: kell-e, ta-nácsos-e némely állatokat kiirtani vagy kevesbiteni VII. xix 199. VIII. 3. Elnyerte Károlyi Sámuel (24 arany), a másik pályázó 8 aranyat kapott VIII. xxiii.
 10. *Soproni ipar* egylet által kezdeményezett pályadíj, melynek sorsa az abszolút korszakban vész el: Mik hazánkban a közsémművelés aka-dályai? s hogyan hárihatók el? VIII. 246.
 11. *Buda város díja* 30 arany: Élet-rend a magyar nép számára IX. 52. X. 32. XI. 30. 36. nyerte Török János XII. 37. 55.
 12. *Pataky Dániel* 20 aranyos díja: a bujakóról tekintettel Erdélyre X. 40. 56. elnyerte ifj. Spányik József XI. 30. 37.
 13. *Lészay Dániel* 10 aranyas díja a czément kimutatására Erdély-ben X. 40. 71. XI. 30. 37. 38. 49. 123. Elnyerte Böhm János XII. 37. 50.
 14. *Balassa János* jutalomdíja 100 arany XI. 45. nyerte Margó állat-tanna XIV. 40. 57.
 15. *Hideghéty Antal* által kezdeményezett gazdasági díj 100 arany XI. 49. 139. 141. 143. XII. 37. nyerte Entz Ferencz XII. 37. 50.
 16. *Koczianovits és Szurmák* egyesített díja 200 ft a chinin keserűsége nék eltüntetésére XII. 75. 89. 134. XIII. 33. 51. 54. 128. 164. 392. Elnyerte Rozsnyay Mátyás XIV. 40. 57.
 17. *Majer István* díja 100 ft. a gaz-dasági és ipar növényekről szóló műre XII. 55. 58. XIII. 34. 51. 392. XIV. 40. XV. 27. 41. El-nyerte Viola Kálmán XVI. 33. 39.
 18. *Kovács Sebestyén Endre* díja 100 arany, a honi ásványvizek meg-ismertetésére XII. 39. 70. XV. 27. 41. XVI. 33. 39. XVII. 50. XVIII. 13. 23. 285. XIX. 24. 169. Nyerte Kovách Imre XX. 24. 31. 37.
 19. *Szurmák Vilmosnak* 300 ft-ra fel-szaporodott díja eredetileg a sápkóról, ma a gümőkóról te-kintettel öröklékenységre és ragályosságára irandó műre XIII. 127. 389. 392. XIV. 40. 57. 58. XV. 27. 41. XVI. 33. 39. XVII. 50. XVIII. 13. 24. 285. XIX. 25. 169. XX. 24. 31. XXI. 19. 30. XXII. 16. 33. XXIII. 26. XXIV. 25. Másik 100 fto díját lásd 16-ik szám alatt.
 20. *Rozsnyó és Dobsina* városok díja 200 ft, a gömörmegyei bányá-szat emeléséről. Nyerte Kauf-mann Camilló XIII. 33. 50. 52.
 21. *Halász Géza* díja 100 arany, állam-orvostani kérdésre XIV. 41. 72. 74. 75. 97. 105. XV. 27. 41. XVI. 32. 39. XVII. 50. 52. Nyerte Török János XVIII. 13. 24. 26.
 22. *Balassa János* díjának kamatai-ból maradt 19 darab aranyat kiegészítették 100 aranyra (Ko-rányi Frigyes 20 arany, Bókay János 5 arany, dr. Munk 50 ft s mások) Balassa nevére alaki-tott díj 1880—1883. közt meg-jelenő legjobb önálló műre XIV. 37. 40. XVI. 33. 39. 89. XIX. 25. XX. 24. XXI. 30. XXII. 16. 33. Nyerte Fodor József XXIII. 27.
 23. *Poór Imre* díja 100 arany köz-egészségügyi törvényjavaslatra, most hazánk orv. tudománya fejlődésének történetére XV. 28. 42. XVI. 33. 39. XVII. 50. 52. XVIII. 13. 24. 285. XIX. 25. 169. XX. 24. 31. 43. XXI. 30. XXII. 16. 33. XXIII. 26. XXIV. 24. 28.
 24. *Rózsay József* 200 ftos díja a vér ki- és elválasztásáról irandó műre XVI. 53. 57. 87. megbízás útján nyerte Szél Lajos XVII. 50. XVIII. 13. 23. 31.
 25. *Babona kiirtására* összegyűlt 300 ft, XVI. 76. 86. XVII. 50. 53.

- Nyerte Varga János XVIII. 13. 24. 34.
26. *Hamary Dániel* 100 ftos dija magyar orvosi bibliographiára 1848—74-ig XVII. 61. 89. 90. 93. Nyerte Fekete Lajos. XVIII. 13. 25. 29.
27. *Batlizfalvi Sámuel* 300 ftrtos dija m. orvosi műszótára XIX. 15. 169. XX. xvi. 24. 31. 32. Nyerte Barts József XXI. 19.
28. *Szombathely város* dija 100 arany. Ezért a malária kórtani és oktani viszonyairól szóló mű megírásával Ehrenreich Lajos bízott meg, XXI. 18. 54. 56. XXII. 16. 33. XXIII. 26. XXIV. 28.
19. *Batthyány Gusztáv herceg* dija 100 arany. Ezért Vas megye növényzeti viszonyainak ismertetéséről szóló mű megírásával megbízott Borbás Vincze XXI. 18. 56. XXII. 16. 33. Elnyerte XXIII. 26.
30. *Degenfeld Imre gróf* dija 100 arany XXII. 13. 15. 32. Nyerte a Rhabditisekről szóló monographiával Örley László XXIII. 26.
31. *Temesvári helyi bizottság* dija 100 drb. 10 frankos arany; kérdés: Milyen hygieniai viszonyok és körülmények, különös tekintettel a maláriára befolyásolják a gyermekhalálozást leginkább Délmagyarországon? XXIII. 20. 21. 49. XXIV. 25. 28.
- Pamut termelés Baranyában VI. 80.
- Pannoniai képlet XXI. 86.
- Pannonhalmi kirándulás XVII. 312.
- Pantocsek L. XX. 67.
- Pap Samu (csügedi) XXIII. 50. XXIV. 42. 171.
- Papir természettani leírása és története V. 99. 102.
- Papp Ignátz III. 115. 116.
- Papp Simon XIV. 84.
- Papyrus antiquorum V. 102.
- Pasqualati báró VIII. 101.
- Paquelin thermocautere (rajzzal) XX. 56. 242.
- Parádi Csevicze földtani leírása XIII. 93.
- Parádi fürdő I. 44. III. 39. V. 91. 94. IX. 135. XIII. 98. 405. 408.
- Parádi emléktábla XIII. 407.
- Parádon tartott közgyűlés XIII. 405.
- Parajdi fürdő X. 35.
- Parajdi sóképlet viszonyai az ott divó művelet leírásával (képpel) XI. 129. 239.
- Paralysis progressive ascendens IX. 162.
- Parasilpha oblonga var. alpestris Kr. XXIII. 276.
- Párhuzam a szepesi kárpátok és a bánsági havasok közt VI. 287.
- Párolgásmérő ismertetése (rajzzal) IX. 185. 347.
- Parragh Gábor IX. 189.
- Parthenogenesisről XIII. 223. 235.
- Pastor roseus III. 65.
- Pászthory Ferencz XV. 24. 100.
- Paszlavszy József XIX. 33. XX. 84.
- Pataki Dániel I. 92. V. 48. 136. 174. X. 33. 40. 56. 98. XI. 37. XII. 134.
- Pataki Dániel emlékezete XV. 101.
- Pataki Pál III. 64.
- Pataky Sámuel VII. 23.
- Patkovics József VI. 1. 37. 132. 161. 175.
- Patrubány Antal X. 61.
- » Gergely IX. 54. 176. 179. XIII. 59. XX. 84. XXII. 19. 103.
- Pátyai vár környékéről XIV. 92.
- Patzauer Mór XII. 139. 239.
- Patzek Mór XII. 133.
- Pauer Sándor Lipót V. 15.
- Paulovai ásványviz IX. 135.
- Pávai Vajna Elek IX. 31. 182. XI. 133. XII. 167. XIII. 304. XIV. 85. 327.
- Pécs-Csetneki vasgyár VI. 34.
- Pécs környékének flórája VI. 284. 288.
- » környékének jövődjé term., ipar és kereskedési tekintetben VI. 234.
- » lepkeiről VI. 285. 303.
- » 5-ik gyűlés székhelyéül kitűztik V. 197.
- » topographiája VI. 1. 175.
- » város meghívója III. 119.
- Pécsi emlékpénz VI. 3. 52.
- » forrásvizek VI. 241. 253.
- » gyümölcstenyésztés VI. 358.

- Pécsi időjárás 10 évről VI. 178.
- » köszén VI. 126.
 - » mésző madrepóri VI. 241.
 - » nemzeti casinói egyesület meg-hívója V. 14.
 - » székesegyházról XI. 151.
- Pécsvárad vidéke földismei tekintet-ben VIII. 163.
- Pecsenyédi ásványvíz VIII. 103. 108.
- » köszénbánya VIII. 108.
- Peganum harmala török növény a budai hegyen XI. 134.
- Pekleniczai hegyi kátrányról IX. 183. 326.
- Pelias berus marása VII. 86.
- Peller József VII. 64.
- Penis egész bőrének leszakadása gyó-gyulással XIV. 65.
- Pentelikon márványról IX. 183. 322.
- Peregriny Elek III. 55. XIII. 392. XIX. 41.
- Peretti Alajos XV. 26. 100.
- Perl József XVIII. 38. 44.
- Permetezőnek Fischer általi módosi-tása X. 59.
- Permetező gépekről IX. 147.
- Perzsa fölrások VI. 233.
- Pest és Buda környékének földisméje kívántatik VI. 242.
- Pesti állatkert kérdésének állapotá-ról IX. 182.
- » himlőjárványról 1871. XVI. 55. 139.
 - » kórbonczatani intézet gyűjtemé-nyéről IX. 176.
 - » légtünettani és egészségügyi észleletek X. 147.
 - » második nagygyűlés jegyző-könyve III. 113.
- Pestmegyei geológiai és talajtani meg-határozások XX. 68. 271.
- » kőszirtek VI. 241. 259.
- Petefészektől I. 86.
- » kiirtása XII. 138. 219. XX. 55. XXIII. 39. 203.
 - » kiirtás (sikerrel Ma-gyarországon II-ik) XIII. 164. 166.
- Petényi Salamon III. 52. 127. IV. 10. 11. 14. 89. 101. V. 13. 14. 34. 37. 139. VI. 48. 193. 284. 285. 372. VII. 4. 20. 51. 203. 215. VIII. 162. 187. 191. 217. 235.
- Petényi Salamon a magyar halakról VIII. 214.
- » » kiküldetése a niörn-bergi gyűlésre VI. 40.
 - » » halála IX. 26.
- Péterfy József VIII. 237. X. 55.
- » Károly X. 137.
- Pettkó János VIII. 160. 165. 175. IX. 27. 183. 184. 320. XI. 126. 127. XII. 166.
- Pettkoit a Voltait válfaja XII. 166.
- Petrányi Jakab XI. 144.
- Petrovics Gyula XV. 70.
- Petz Lajos XX. 56.
- Petzhold munkái a köszénről IV. 75.
- Phaenologiai észleletek XV. 71.
- Phaloropus cinereus Briss. először Erdélyben XIII. 279.
- Phosphormérgezés kórtanához XXII. 21.
- Phytophoenologiai megfigyelések XX. 67. 317.
- Picus tridactylus III. 65.
- Pikermi őslénytani telepek Görög-or-szágbán IX. 183. 322.
- Pikkelyegről XVIII. 38. 42. 177.
- Pilisi medenczéről Erdélyben X. 203.
- Piller Mátyás pozsegei útja IV. 100.
- Pillitz Ignác XXIII. 41.
- Pinynyei kirándulás VIII. 244.
- Pintér Endre III. 126.
- Pióczák feltételére műszer VIII. 102.
- Piskovics János III. 116. VI. 48. 54. 129. VII. 4.
- Platynus banaticus Friv. XXIII. 274.
- Platyntarsus Frivaldszkyi Reitt. XXIII. 280.
- Platzer Ferencz XXI. 43. 295. XXIV. 43.
- Plechl Szilárd XXIII. 41.
- Plica polonica XX. 50.
- Plichta Soma XII. 134. 138. 217. XVII. 65. 205. 210. XIX. 45. XX. 23. XXIII. 50.
- Ploszkói ásványvíz IX. 135.
- Podmaniczky János báró III. 66.
- Pogányvár a tárkányi Bükkhegység-ben XIII. 352.

- Pogányvár mint bazaltkráter IX. 183. 325.
- Pogányvárról Almáth és Ajnácskő közt XIII. 352.
- Poggendorf megosztási villamgépéről XVII. 71. 248.
- Pohorellai kirándulás XII. 438.
- Poklosság Magyarországon táblával XX. 49. 140.
- Pókokról szóló értekezés X. 65.
- Pokolvarról XI. 123. 213.
- Pokolvar malária tárgyában különvált bizottság IX. 148.
- Pokolvar oktana és kórtana IX. 141.
- Polenai ásványviz IX. 135.
- Polewkovits János III. 62.
- Polhorai ásványviz V. 94.
- Polarisatio alkalmazása chinin felismerésére XX. 63.
- Politzer Ádám IX. 172.
- Pollák László XVII. 94. XXII. 34.
» » emlékezete XXIII. 21. 78.
- Pollák Samu XX. 52. 165.
- Polichronie C. A. XVIII. 44. 164.
- Pólya József III. 57. 114. 115. 116. 119. 126. XIII. 59.
» » életrajza képpel XIX. 44.
- Polyána-Ruszkai kirándulás XXIII. 44.
- Polygonum tinctoriumból készült indigó VIII. 163.
- Pongrácz Mihály VIII. 100.
- Pontelly István XXIII. 125.
- Poór Imre IX. 141. 142. 147. 153. 165. 212. X. 29. 37. 40. 54. 59. XI. 33. XII. 133. 144. 147. 154. XIII. 49. 50. 57. 58. 188. 193. 393. XIV. 37. 70. 93. 182. XV. 24. 56. 59. 60. 88. 99. 101. 162. 190. 202. XVI. 56. 163. XVII. 153. XVIII. 38. 117. 142. XIX. 29. 30. 87. XXII. 33. XXIII. 50. XXIV. 41. 131.
- Poór Imre 100 aranyas pályadíja XV. 28. 54.
» » ezer ftnyi adománya az orvosi segély egyletre XV. 48. 56. 88.
- Popper Alajos XXII. 14. 44.
- Popoviciu Sándor XVI. 55. 60. 191.
- Porcellán földünk I. 41.
- Porlasztó gépekről IX. 146.
- Porosz népiskolai szék XIV. 255.
- Posványlég hatása halandóságra IV. 15.
- Pótlólag hozott alapszabályul szorgalmazó nagygyűlési végzések XI. 2.
- Potyka csontvázáról VI. 287.
- Pozsony meghívója IX. 28. X. 26.
- Pozsonyi dárdany I. 41.
» dolgozóház XI. 155.
» János VII. 70.
- Pozsonymegye természettani leírásához adatok XI. 127.
- Pöstyéni fürdő III. 38. V. 93. VI. 108. IX. 135.
- Preyer János IV. 12. 140.
- Pribék Bódog VI. 330.
- Pribilla József VII. 21.
- Pristonichus elegans var. Schreibersii Schmidt VIII. 191. 234.
- Prochudnyai ásványviz XIX. 54.
- Próderfalvi ásványviz V. 93. 94.
- Proteus anguineus VIII. 188. 228.
- Protozoa két táblával XVIII. 50. 170.
- Prugberger József XVIII. 62. XIX. 15. 46.
- Pselaphus mehadiensis XXIII. 275.
- Pserhoffer Samu IX. 164. 176. XVII. 65.
- Pseudohermaphroditus hypospadiacus XXI. 44.
- Psoriasis XVIII. 42. 117.
- Psyllophora IV. 114.
- Pterostichus cophosioides Dej. XXIII. 274.
- Pulszky Ferencz VI. 40. 56. VII. 9. 11. 21. 32. 40. 154.
- Pulszky Károly XIV. 85.
- Purkinje tr. XI. 118.
- Pusinszkoi lebkő III. 78.
- Putnoki kirándulás XII. 413. 439.
- Putsch Tóbiás XXIV. 45. 235.
- Püspök fürdő II. 59. IV. 86.
- Pygaeus Jemelkai Heck. VIII. 164.
- Quarnerói tengerből sajáttságairól XIV. 99.
- Rabló barlang a Herkulesfürdőben XVI. 33.
- Ráczfürdőről IX. 134. 186. 337.
- Radich Ákos XIII. 393. XIV. 37. 93. 95.
- Radiolaria fauna a csendes oceánban XXI. 44.

- Radvánszky Antal III. 2. 116. 121.
 Ragályi Nándor XII. 174.
 Ragályos hagymáz s bele szőtt himlő III. 122.
 Rahói ásványviz XIX. 54.
 Rainer János György III. 63.
 Rainis Ágoston V. 68.
 Raisz Gedeon XII. 72. 134. 145. 155. XIII. 125. 165. 190. XIV. 63. 73. 95. 247. XIX. 28. 92.
 Rajeczi ásványviz V. 93.
 Rajecz Teplicz meghívója XXIV. 26. 37.
 Rajzok a brassói életből XVIII. 64. 99.
 Rakita Alajos XVI. 52. 89. 125.
 Rákos álképletekről IX. 175.
 Rákos növendékek műtete (rajzokkal) XIV. 67. 188.
 Ransonnet Lajos báró IV. 67. 134.
 Ranunculus ficaria Vág-Beszterczén eső képen hullott VIII. 131. 191.
 Ranunculus ficaria és illirycus csúcsorainak lénységéről IX. 286.
 Ranunculus glacialis IV. 106.
 Rapos József XI. 162. XII. 79. 156. XIII. 212. 214. 221. XIV. 78. 96. XVII. 81. 274. XX. 75. 77.
 Ráth Károly XX. 23. 28. 84. 86.
 Ráth Péter IX. 187. X. 37. XIII. 310.
 Rátz István XXII. 27.
 Rátz Károly IX. 31.
 Rayner Károly XIII. 211.
 Récsey Imre XX. 54. 84.
 Redtenbacher József emlékezete XV. 101.
 Redtenbacher fauna austriaca VIII. 189.
 Reductio bulbi XXIV. 108.
 Reform javaslat X. 30. XVIII. 25.
 Régészeti közlemény Dél-Magyarországra vonatkozólag XVI. 36. 111.
 » kiállítás Pozsonyban XI. 149.
 Régi épületek fentartása országgyűléstől kéretik VII. xvii.
 » műemlékek fentartása XII. 69.
 Régiségek Szt. István, IV. Béla, Nagy Lajos és Mátyás idejéből VIII. 132.
 Regéczi hutában előjövő golyváról VII. 64.
 Regner Vincze VIII. 165.
 Reichardt Ferencz IV. 18. 48.
 Reiner György V. 34.
 Reiner János IV. 104.
 Reisinger János I. 15. III. 59. 126. IV. 101. V. 99. 173. 182.
 Rendellenes birkacellés III. 74.
 Rendellenes lefolyású karutér XI. 124.
 Rendszerek az orvostudományban XXIII. 21. 82.
 Renner Adolf XX. 68. 348. 353.
 Repcze termelésről VI. 333.
 Resectio maxillae superioris XII. 136. 213.
 Resorcinról XXII. 19. 117.
 Részcserő szerepe a szervtanban XXIV. 44. 215.
 Reszkető, rövidlátó, kancsal szem II. 23.
 Részletes fejtegetés a soproni kőszénbányákról VIII. 161.
 Réti egér IV. 97.
 Retinitis circumscripta IX. 239.
 Rétművelésről XIX. 37.
 Rétöntözésről VI. 334.
 Rettenbacher ásványviz III. 103.
 Retyezát hegység ismertetése V. 162. 184.
 Révay György báró III. 58.
 Révay N. János IX. 174. X. 58. XIV. 67. 188. XVI. 61. 174.
 Révay N. János báró III. 58.
 Révész Bálint XXI. 57. XXII. 13. 34. 38. 41. 91.
 Révi agyagról XI. 32.
 Rézbányai arragonit III. 78. 127.
 Rézbányáink I. 40.
 Rezgési mozgásokról táblákkal XVII. 70. 244.
 Rezgésszerű mozgások 4 táblával XIX. 32. 122.
 Rézgyártás alsó m. ország bányáiban III. 127.
 Rézkezelés III. 48.
 Rézmetszetek műtana VIII. 247.
 Rézvirág előállítására Tokajban gyár létezett VII. 164. 171.
 Rézvirágnak francia mód szerinti előállításáról VII. 164. 171.
 Rhaditisek magánrajza pályadijat nyert XXIII. 27. 49.
 Rhagonycha rorida Kies. XXIII. 278.
 Rhinolophus bihastatus Geoff. XX. 253.

Rhinolophus Euryale Blas. XX. 253.
Rhus cotinus VI. 341.

Rhyolith prototypja a tokaji hegy
X. 67.

» közetekkéntartalommal XII.
168.

Richter Alajos VII. 238.

Rietzingi kirándulás VIII. 163. 167.

Rimavölgy flórája IV. 101.

Rimaszombat gyűléshelyül kitűzetik
XI. 36.

» meghívója XI. 29.

» i emléktábla XIII. 35. 61.

» ipar és gazdasági ki-
állítás XII. 397.

» óvoda leírása XII. 158.

» vidékén tett fűvészeti
kirándulás XII. 169.

River italára pohár I. 86.

Robbanó és öldöklő szerekről XV.
74. 92. 248.

Rochel Antal III. 55. IV. 101.

» Károly XV. 79. 337.

Rochosz (Rokosz) István III. 107. V.
34.

Rodiczky Jenő XVII. 314. XVIII.
53. 66.

Roesner József III. 127.

Rodwell I. T. XXII. 23. 181.

Rogenhoffer Alajos XI. 132.

Roggendorfi ásványviz IX. 135.

Rokitói kőalajos pala Zemplénme-
gyében XIX. 31.

Rokonhatásokról X. 72.

Rókus kórház tanintézetnek átalaki-
tása II. 10.

Rómaiak védrendszereiről a Duna
mentén X. 77. 81.

Románok börténjéről XVII. 65. XVIII.
47. 167.

Rombauer Godofried VII. 164.

Rómer Flóris VIII. 131. IX. 64. 190.
192. 350. X. 46. 77. XI. 27. XIII.

343. XIV. 90. 92. 405. 409.

Rónay Jácint XII. 39. 181. XIII. 35.
66. 294.

Rónaszéki kirándulás XIX. 4.

Roncsoló térdizlobról (képpel) XIII.
142. 148.

» toroklobról XI. 167. XIX.
30. 104. XXI. 39.

» toroklob budapesti 1881.

juni 1-től 1882. máj. 31-ig
XXII. 19. 21. 103. 112.

Roncsoló toroklob Erdélyben XVII.
231.

Rosa Szabói Borbás (képpel) XXI.
42. 311.

» Victoria hungarorum XXII. 26.

Rose Bálint methodusa I. 95.

Roslavjei ásványviz V. 94.

Rosnitzer érczek pörkölésének ártal-
mas hatása III. 18.

Roth Adolf XXIV. 42.

» Albert X. 62. 163. XV. 59. 60.
177.

» Ferencz XX. 50. 182. XXII. 21.
148.

» Mátyás XIV. 173.

» Pál X. 37

» Péter V. 162.

» Samu XXIII. 50. XXIV. 44.
209.

Rothe Károly XI. 136.

Rottar Mark XIV. 39. XV. 91 XVI.
30. 78. 90. 100. 119.

Rovarcserére felhívás VIII. 191.

Rózsa Ferencz VII. 64. 71. 90.

» József IV. 12. 68. 134.

Rózsay József IX. 74. 162. 183. 192.
326. X. 45. 46. 52. 69. 84. 244.
XI. 31. 46. 121. 192. XII. 135.
141. 154. 192. 263. XIII. 141. 145.
393. XIV. 63. 64. 171. XV. 50.
51. 91. 130. 131. 132. XVI. 30
36. 53. 57. 76. 82. 88. 101. 173.
XVII. 39. 55. 59. 137. XIX. 24.
28. 83. XX. 48. 357. XXI. 30. 38.
101. XXII. 36.

Rózsay József emlékezete XXIII.
21. 76.

Rozsnyay János VII. 40.

» Mátyás XIII. 164. 300. 310.

XIV. 85. 350. XV. 74.

92. 248. XVI. 299. XVII.

72. XVIII. 48. 190. XX.

63. 67. XXIII. 45. 50.

» csersavas chininje és chi-
nin csokoládja XIII. 164. 304.

Rózsnyó faunájához, flórájához és
meteorológiájához adalékok XIII.
223. 239.

Rózsnyói kirándulás XII. 435.

» vasfürdő XII. 95. 119.

- Rozsnyón tartott közgyűlés XII. 93.
 Rögös szembántalomról IX. 174.
 Römerbadba meghívás XIV. 66.
 Róthy István XXI. 48.
 Rövid közlés 3 éves gyakorlatról VII. 63.
 Rudáriai szén IV. 130.
 Rudnyói Aesculap ásványvizeket nem szereti V. 92.
 Rummy Károly II. 50. III. 116. 127. VI. 193. 213. 241. 279. 286. 320.
 Rupp János VI. 54. IX. 141. 175.
 Rust-féle orbánczról XV. 54. 190.
 » halála I. 11.
 Ruszpolyánai ásványviz XIX. 54.
 Ruszti borról VIII. 240.
 Ruttkai István III. 125.
 Rühek kórodai gyógyításáról VII. 64.
 Rühről VII. 67.
 Rybár István XVI. 66.
 Rybka János III. 61.
 Saárossy József I. 85. VI. 40. 56. VII. 2. 65. 68. VIII. 100.
 » » halála IX. 26.
 Sadler József VI. 296.
 Sajó-polyánai ásványviz XIX. 54.
 Salamon József IX. 167.
 Salernoi iskola oszlopai XXIII. 88.
 Salétrom előállításáról VII. 165.
 Salétromsavas és salétromossavas ammon X. 260.
 Sall Ferencz XXIV. 26.
 Salmo thymalus IV. 104.
 Salpingotomia XXIV. 103.
 Salvator (lipóczi) ásványviz V. 94. VII. 69.
 Sándorffy János VIII. 97. 113.
 Sangaletti Eduárd III. 126.
 Santorini féle visszeres fonatok bemutatása 2 táblával XII. 134. 187.
 Sárga szömörce fa VI. 341.
 Sárísápi timsós forrás V. 93.
 Sarkad földtalajáról és kútvizéről XV. 73. 256.
 Sarkító készülék alkalmazásáról XX. 63.
 Sarlay János XII. 175. 372.
 Savnyiki (scsavnyiki) fürdő V. 94.
 Sáromberken talált bronzkardról X. 42.
 Sárosmegyei ásvány termények kiállítására VII. 196.
 Sárosmegyei földisme VII. 166.
 » növények névsora VII. 201. 218.
 » opálbányák VI. 63. 242.
 Sáros-Pataknál czinege hegyen opál XI. 127.
 Sásnemek rendszere IV. 88.
 Sass István IX. 148. X. 51. XVII. 30. 145. 150.
 Sauer Ignác IV. 12. 17. 18. 28. VI. 48. 53. 54. 129. 131. 152. IX. 141.
 » » emlékezete X. 22. 172.
 » » életrajza (arczképpel) XVIII. vii.
 Savanyus keserűviz I. 90.
 Savaria közéletéből XXI. 56. 89.
 Sávoly Viktor VIII. 98.
 Saxifraga brioides IV. 106.
 Saxton féle dagály mérő tökélesítése XVII. 108.
 Sáy Ferencz I. 105. III. 113. 114. 116. 117.
 Sáy Mór XIX. 45. XX. 23. 41. 84.
 » » emlékezete XXIII. 21. 74.
 Scarpa Pál XIII. 393. XIV. 37.
 Schafarzik Ferencz XX. 67. 296.
 Schaller Ferencz IX. 176. XI. 48. 147. XXI. 19.
 Schächter Miksa XXIII. 41. 50. 217. XXIV. 20. 79.
 Schédi Sándor IX. 187.
 Scheiber S. H. XXIV. 42. 167.
 Schellhameria IV. 114.
 Schenk S. L. XI. 122.
 Schenzl Guidó X. 36. XI. 137. XXII. 33.
 Scherfel Aurél XXII. 50. XXIV. 18. 22.
 Schermann Adolf XIX. 39. 46. 51.
 Scheverley Mátyás III. 60.
 Schiller Miksa XX. 50.
 » Zsigmond XI. 131. 296.
 Schimkó Frigyes VIII. 132.
 Schlauch Lőrincz XXIV. 26.
 Schlésinger Adolf XX. 52. 207. XXI. 40.
 Schlésinger Ignác I. 92. II. 42.
 Schmall Frigyes VIII. 188.
 Schmecksz IV. 104. V. 94.
 Schmidl Adolf IX. 54. 183.
 » » emlékezete XI. XIX.
 Schmiedt Ferdinánd VIII. 188. 228. 233.

Schmitz János IV. 88. 111.
 Schneider Gáspár VI. 57.
 » Gyula VII. 164. 177.
 Schnell Károly (lelkész) XI. 131.
 » (polgármester) XVIII. 64.
 Schnitzler János IX. 146.
 Schön Vilmos VII. 67.
 Schönbauer Vincze III. 56.
 Schönberger Soma XIII. 125.
 Schöpf-Merei Ágost I. 92. II. 23. III. 115. 116. 117. 128. IV. 11.
 Schreiber Gusztáv VIII. 239.
 Schreibers Károly IV. 92.
 Schreier Lajos XVII. 64. 240.
 Schröer B. D. XI. 151.
 Schulzer István VI. 285. 286. 295.
 Schuster János Szilárd I. 36.
 » » » féle árva I. 26.
 » » » pályakérdés I. 28. 92.
 Schwartz Gyula IX. 56. 183. 184.
 Schwartz Ferencz IX. 176.
 » Ottó XXIII. 50. 144. XXIV. 38. 95. 247.
 Schweitzer Gábor III. 116. 118.
 Schwimmer Ernő XX. 49. 140. XXII. 34. XXIII. 21. 82. 181.
 Scitovszky János V. 197. VI. 27. 54. 57. VII. 168. VIII. » » arczépe VI.
 Scoliosis kór oktana XVI. 56. 158.
 Scomber antiquus Heck. VIII. 264.
 Scrophulosa exfoliatio ossis maxillae III. 72.
 Sebekjárulékos bajairól XVIII. 64. 201.
 Sebesi ásványvíz V. 91.
 Sebészeti gyakorlatának nehézségei a vidéken XII. 139. 239.
 » ujabbkori haladásáról X. 60.
 Sebészi és gyermekágyi láz azonos-sága X. 60.
 Sebkezelésről antiseptice XXII. 21. 132. XXIII. 217.
 Seidl Manó emlékezete XVI. 110.
 Selmezy környékének természettani nevezetességei VIII. 160. 175.
 Selyemtenyésztés meghonosítása XIII. 353. 390.
 Selyemtenyésztésről VI. 335.
 Selisteyi madrepőr kövületek IV. 68.
 Semeleder Frigyes IX. 170. 174.

Sepsi-Szentgyörgyi gyűlés és kórház XVIII. 38.
 Sertések torokgyikja IV. 120.
 Sérvek kizáródásának oktana XIII. 40. 214.
 Sérvműtétekről XXIV. 41. 134. 159.
 Severini Joannes III. 54.
 Shokról XV. 53.
 Siebenfreund János III. 63. V. 34. VIII. 102.
 Siderolitek XXII. 54.
 Siesz Károly IV. 17. 18. 63.
 Siketnémaságról orvosi szempontból X. 57. 100.
 Siketnémák tanításmódja III. 114.
 Siklós vára VI. 104.
 Siklóssy Gyula XVI. 57. 88. 176. XVII. 25. 63. 92. XX. 56. 237.
 Sikor József XVII. 60. 236. XXI. 41. 46. 48.
 Silikát kőzetek alkali tartalmának fel-keresése XI. 128.
 Simkovics Lajos XX. 354.
 Simon András V. 163.
 » Vincze VIII. 237. XVII. 73.
 Simonffy Imre XXII. 13. 93.
 » Samu XXII. 30. 38.
 Singer Mátyás IX. 68. 258. XI. 118. 167.
 Sipos Ignácz XII. 149.
 Sitkei Manó VII. 68.
 Sitta europaea tulajdonképpen S. ura-lensis VIII. 187.
 Skerlievo betegségről XIV. 64. 169. 185.
 Skofitz Sándor VIII. 190.
 Smec-féle telep módosítása XVII. 70.
 Smidt György IX. 152. 176. 208.
 Smidt Szörény VII. 23.
 Smredáki ásványvíz I. 44.
 Smyrnium perfoliatum Mill. Budapest-nél XII. 168.
 Sóbányászatról Erdélyben, földisme-i és államrajzi adatok (5 táblával) X. 185.
 Sófalvi ásványvíz XIX. 54.
 Soldan János György VI. 364.
 Soltész Miksa IX. 180.
 Sólúgzásról és a sóbányák vízveszé-lyéről XI. 129. 237.
 Solymosi Samu XII. 88.
 Somlyóhegy VI. 108.

- Somlyói hegy földtani viszonyairól VIII. 161.
- Somogyi Rudolf XII. 173. XVI. 84.
- Somoskői bazalt vár XX. 83. 347.
- Sopron borkiváltságot kap 1412-ben VIII. 32.
- » meghívója VII. 21.
 - » római és magyar régiségeiről VIII. 130. 135.
 - » városának történeti. vázlata VIII. 29.
 - » vidékéről földrajzi és természettani tekintetben VIII. 132.
- Sopronban kiállított régiségek jegyzéke VIII. 156.
- Soproni aszalt gyümölcsről VIII. 241.
- » bor vegyvizsgálata VIII. 163.
 - » és Ruszti bor természetéről VIII. 240. 242.
 - » iparmű kiállítás VIII. 243.
 - » köszénbányák leírása kívánatlik VII. 18.
 - » kősenek vegytani vizsgálata VIII. 163.
 - » mezei flóra VIII. 7.
 - » selyemtenyésztő társulatnak 430.000 szeder fája van VIII. 244.
- Sopron megye leírása történeti és természetrajzi tekintetben VIII. 101.
- » » mező gazdasága és legnevezetebb veteményeiről VIII. 238.
 - » » statisztikai viszonyairól VIII. 132.
 - » megyében gazdasági fiókegylet alakult VIII. 11.
 - » megyei ásványvizek VIII. 103.
 - » » elűnt közsegekről VIII. 132.
 - » » selyemtenyésztésről VIII. 239.
- Sopronnak gazdasági leírása kívánatlik VII. 18.
- Sorbus torminalis víziszony ellen X. 59.
- Sorex fajokról IV. 96.
- Sóról, mint táp és fűszerről X. 67. 177.
- Sósmezei ásványvíz V. 94.
- Sótermés között található farészek V. 89.
- Sóvár V. 94.
- Sóvári sófőzés eredményének táblás kimutatása VII. 282.
- Sömörféle bajok oktana és gyógytana IX. 142. 212.
- Sömörül VII. 64. 69.
- Sömörög kezelése sömörögösek intézetében VII. 117.
- Spalax typhlus IV. 97. VI. 285. VII. 241.
- Spányik József X. 57. XI. 30. 37.
- Spártai nevelésről orvosi tekintetben XXII. 19. 157.
- Spermatiumok tömlőkben fejlődnek XIII. 223.
- Spies János VI. 2. 331. 341.
- Spietzer Bernát IX. 141. 148.
- Spitzer Károly XI. 146. XII. 141. XXII. 20. 120.
- Sporadosideritek XXII. 54.
- Spray használata hólyagműtéteknél XX. 237.
- Stadler Károly XVII. 69.
- Staffenberger Alajos III. 126.
- Stáhly Ignác IV. 16. V. 54.
- Stancsics Mihály III. 55.
- Statisztikai adatok a keleti marhavészről 1848—65-ig XI. 141.
- » adatok a nagyvárad 1830-tól létező szegény szem-betegek intézetéről VII. 8.
 - » kimutatás első hat nagygyűlésről VI. 27.
 - » kimutatás 13 nagygyűlésről XIV. 114.
- Státus orvostan állása Magyarországon IV. 32.
- » orvostanról IV. 17.
- Staub Mór XV. 70. 71. XX. 67. 68. 84. 317. XXIII. 45. 50. 51. 236. 266. XXIV. 44.
- Steer Ferencz VII. 160. 165.
- » Márton VII. 244.
- Stefanovics Sándor XXIII. 10.
- Stelczner Nándor XI. 126.
- Stern János XVIII. 38. 47.
- Sterna leucoparea III. 65.
- » leucoptera III. 65.

Stetinay János III. 59. V. 34.
 Stetter Frigyes V. 34. 139.
 » József III. 64.
 Sthetoscop bemutatása V. 135.
 Stilbach János III. 62.
 Stilbit III. 10.
 Stockinger Imre VII. 2. 21.
 » Tamás IX. 168.
 Störk Károly XI. 118.
 Straka Károly VII. 198. 241.
 Straub Sándor XXII. 23.
 Streicher Mihály V. 196.
 Streim György II. 75. III. 63. 115.
 V. 34. VI. 241.
 Streinka IV. 16.
 Stroboscopról (egy táblával) XXI. 45.
 316.
 Strontianit III. 80.
 Struve mesterséges ásványvíz gyára
 I. 88.
 Stryx fajokról III. 65.
 Stubnyai (Stubeni) ásványvíz III. 103.
 V. 93.
 Sturnus roseus III. 65.
 Sub-Sokoloczi szén IV. 130.
 Sugárgombabetegség XXIII. 196.
 Sújtólég előfordulása a Büttner-
 Gründlbányában VII. 177.
 Sukorói állítólagos Kunhalmok VIII.
 161. 177.
 Sulek Sándor III. 99.
 Sulfocarbonsavas és xanthogensavas
 kali XVIII. 48. 190.
 Suligulii kirándulás XIX. 4.
 Sus mononyx IV. 98.
 Súly-, hossz- és térmérők egyesítése
 VIII. 9.
 Súly I. 50.
 Súly, népies neve a bujakórnak XIII.
 164.
 Sümcghi Pál VII. 23.
 Süritett levegőnek élet és gyógytani
 hatásáról XIII. 175.
 Svéd népiskolai szék XIV. 256.
 Svertia perennis IV. 106.
 Sycosis II. 40.
 Sylphia Dryas gyógyhatásáról X. 53.
 Sympathicus gyógyszerekről XI. 125.
 » szemlobról XX. 53. 203.
 (rajzzal) XXI. 39.
 Synotus Barbatellus Keys. et Bl. XX.
 254.

Szabadffy János XX. 81. XXI. 18.
 24. 58.
 Szabadhegyi Sándor XXIII. 67.
 Szabó Alajos IX. 188. XI. 140. XII.
 174. 373. XIII. 354. 358.
 361. 390. XIV. 89. 384.
 XVII. 75. XX. 72. XXI. 47.
 XXIII. 50.
 » Antal IV. 8. 12.
 » Dávid VII. 210. 254. XIV. 72.
 226. XV. 55. XIX. 46.
 XXII. 34.
 » Dénes XXIV. 29. 38.
 » György XII. 34. 100.
 » Ignác XIII. 294.
 » Imre XIII. 332. 340. XX. 81.
 XXI. 20. 51. 59.
 » János XXI. 46.
 » József (budapesti egy. tanár)
 VI. 242. 272. IX. 24.
 27. 45. 74. 182. 185.
 325. X. 22. 67. 69. 172.
 250. XI. 127. 231. XIII.
 35. 76. 294. 304. 390.
 XIV. 84. 358. XV. 91.
 XVI. 30. 76. 82. XX.
 68. 81. 83. 271. XXI.
 29. 42. 44. 57. 104.
 XXII. 61. XXIII. 42.
 233. XXIV. 42. 92. 181.
 » » (csíkszeredai) V. 46. 66.
 135. 172. 196. 198.
 » » (csíkszeredai) emléke-
 zete (arczképpel)
 XVI. 111.
 » » (tanító) VIII. 130.
 » Mihály XIII. 176.
 » Samu X. 71. 75.
 » Vazul XVIII. 38. 91.
 Szabolcsmegyei nyírség ősrégészeti
 leleteiről XIV. 93.
 Száj és pofa hiányai pótlásáról (rajz-
 zal) XX. 53. 222.
 Szakgyűlések czélszerűbb rendezése
 XII. 60.
 Szakmáry Ágost III. 63.
 Szakosztályok czélszerűbb beosztása
 XIV. 78.
 Szalamia só készítése II. 74.
 Szalárdi fürdő IV. 85.
 » Mór XX. 77.
 Szalkay Gyula XXIII. 50.

- Szalonnai ásványviz V. 94.
 Számadásokban hevenyészett észte-
 hetség bámulatos próbáinak bemu-
 tatása III. 126.
 Szamosfalvi sós vizek véglényei, két
 táblával XVIII. 50. 170.
 Szamosujvári római fürdőkről X. 77.
 81.
 Szántó föld alkatrészei befolyása a nö-
 vényzetre X. 73.
 Szántó földről vegytani szempontból
 IX. 187.
 Szántói csúcsos dombok VI. 241.
 Szántó-magyaródi ásványviz XI. 137.
 335.
 Szapáry Gyula gróf XIII. 213. 215.
 353. 392. 393. 402.
 Szaploneczai ásványviz XIX. 54.
 Szarka János XV. 74.
 Szarkó orom IV. 25.
 Szási köszénről VI. 240.
 Szászrégeni ásványvíz X. 70. 267.
 Szathmáry P. Károly X. 66. 68.
 Szatmári higany I. 41.
 Szatmármegyei hülyék XI. 121.
 Szatmár-Németi meghívó levele XIII.
 393. 398.
 Száva Gerő XVIII. 38. X. 73.
 Szavatossági törvények állapotbetegsé-
 geknél XII. 174. 373.
 Szcitovszky János III. 114.
 Széchenyi István gróf IV. 9. V. 13.
 „ „ „ selyemtenyésztése
 Czenken VIII. 244.
 „ Lajos gróf halála IX. 26.
 Szedres kertek alapítása VI. 336.
 Szeged IX. 135.
 Szegény elmebetegok ápolásáról XI.
 48. 111. 147.
 „ vakok gyógy és ápoló-inté-
 zete szükségéről VII. 29.
 Szegszárdi régiségekről VIII. 129.
 Székás völgy flórája és madár faunája
 XIII. 250. 252.
 Szekcső Tamás XI. 137. 312. XII.
 167. 316.
 Székely Gergely XVIII. 12. 19. 53.
 64. 261.
 „ iparczikkekről X. 71.
 „ János XVIII. 59. 233.
 „ Mózes V. 66.
 „ földirégivárromokról X. 77. 82.
 Székelyföldi sóképletekről X. 193.
 Szekerka János III. 64.
 Székesfehérvári ásatások eddigi ered-
 ményéről IX. 191.
 Székesfehérvári ásatások szemmel tar-
 tása X. 41. 77.
 Széki melegvíz IV. 88.
 Szekuli ásványvíz XIX. 50.
 Széles Antal XIX. 112.
 Széll Lajos XVIII. 13. 31.
 Szellemtanról VIII. 120.
 Szembetegek és vakok nagy számá-
 ról VII. 29.
 Szembetegek és gyógyítható vakok
 iránti intézkedés VIII. 53.
 Szemészeti műtétokről XVII. 63.
 Szem hátsó részének lefénypépcé-
 séről X. 58.
 Szemideg sorvadásról (rajzokkal) XX.
 53. 199.
 Szemrák fekélyről VII. 64. 71.
 Szemteke sorvasztásáról (rajzokkal)
 XXIV. 39. 108.
 Szemtekék vele született félszeg ala-
 kulása (képpel) X. 61. 116.
 Szemtükrészeti aquarell festmények
 XXI. 40.
 Szénássy Sándor XXIII. 38. 50. 196.
 XXIV. 41. 150.
 Szenczy Imre VIII. 190. 229.
 Szendeffy József IX. 178.
 Szénélegsavas vasélecs készít. III. 90.
 Szénkönyvek égése chlorgázban
 XXII. 23.
 Szénsavas vasélecs készítése III. 122.
 Szent-Benedeki trachyt oszlopok
 XI. 127.
 Szentgyerlicze határában talált kövü-
 letről V. 69.
 Szentgyörgyi ásványvíz V. 94.
 Szentgyörgyi József III. 54.
 Szentimrey Endre VII. 248.
 Szent-István dicsőítésére felállítandó
 emlékek indítványozása XIV. 42.
 138.
 Szentkláray Jenő XVI. 69.
 Szentkirályi Zsigmond V. 67. 137.
 Szent-László fürdő II. 59. V. 94.
 Szent-László-hegyi kén savanyúvíz
 Eperjesen VII. 69.
 Szentlélek körme = Polypodium filix-
 mas VII. 64.

Szentmiklóssy Viktor XII. 174.
 Szent-Pál szigetének térképe XIV.85.
 Szentpétery János V. 136.
 Szepesi ón I. 40.
 Szepesség virányára vonatkozó észre-
 vételek XII. 169. 331.
 Széplaki Lajos XII. 156.
 Szerbtövis kiirtása XIII. 57
 Szerelem physiológiája XXIV. 247.
 Szerém éghajlata II. 50. III. 116.
 Szerémi flóra II. 51.
 Szerényi Endre XVII. 83.
 Szervi szivbántalom érdekes kórrajza
 IX. 164. 233.
 Szigethy Cs. Sándor V. 170.
 Szigeti fekete fürdő XIX. 54.
 Szigethy István VII. 23.
 Szigethy Sámuel V. 163. 173.
 Szigetvár VI. 105.
 Szigetvári keleti feliratok VI. 55. 193.
 Sziksós tavak görvélykór ellen XII.
 140. 253.
 Sziksótermelésről az alföldön XII.
 140. 250.
 Szilágyi Gáspár XVII. 73.
 „ István XVIII.62.XIX.xxv.
 „ Károly XVII. 70.
 „ Miklós V. 47. 48. 56. 172.
 „ Sándor X. 62.
 Szilniczky Mihály III. 96. 123.
 Szina György báró III. 63. V. 34.
 Sincvéri ásványviz XfX. 54.
 Szily Kálmán XIV. 98. IX. 185. XX.
 65. 80. 83. 84.
 Szinképi elemzés újabb vívmányai-
 ról (képekkel) XIX. 16. 74.
 Szinovitz László III. 58.
 Szirontákok csucsorairól IX.182.286.
 Szivárványhártya lekötéséről X. 61.
 110.
 Szivbántalmakról IV. 17. 28.
 Szivbillentyűinek működéséről XI.
 118.
 Szivburok lobról IV. 28.
 Szivzörejek IV. 30.
 Szklenói fürdő V. 93. IX. 135.
 Szlaboticzai ásványviz V. 94.
 Szlaniczai meteorvasról V. 69. 79.
 Szliács meghívása kirándulásra XXIV.
 37.
 Szliácsi fürdő I. 44. III. 38. 41. 124.
 V. 91. 93. IX. 135. 165. 226.

Szliácson tartott közgyűlés jegyző-
 könyve III. 121.
 Szmerduhi ásványviz V. 93.
 Szobai tornászati alakzatok rajzai
 XIV. 260.
 Szobránczi fürdő V. 94.
 Szohner József XII. 142. XX. 51.
 Szolymai ásványviz XIX. 54.
 Szolyvai ásványviz IX. 134.
 Szombatfalvi ásványviz V. 94.
 Szombathely flórája XXI. 42. 312.
 „ gyűléshelyül kitűzetik
 „ XX. 84.
 „ meghívója XVII. 90.
 „ 100 arany pályadíja is-
 kolai közegészségtani
 könyvre XXI. 48.
 Szombathy Ignác XV. 78.
 Szomolnoki bányák IV. 102.
 Szomolnoki ón I. 40.
 Szontágh Ábrahám IX. 185. 347.
 XIV. 64.
 „ Bertalan XII. 174.
 „ Gusztáv VI. 332.
 „ Miklós XI. 130. 132. 279.
 XIII. 222. 250. XXIII. 50.
 „ Tamás XX. 83. 347.
 Szótár, természettudományi III. 114.
 Szováti sóhegyek és fürdő X. 35.
 Szózat Fiuméhez XIV. 111.
 „ hegyaljai borok és szőlők ja-
 vitása tárgyában VII. 240.
 Szócs József IV. 140. V. 12. 24. 47.
 48. 135. 136- 172. 196. VI 41. 48.
 Szögmérő leírása rajzzal XIII.332.340.
 Szögtükrökről (ábrákkal) XIII. 332.
 334.
 Szőke Zsigmond VII. 65.
 Szőlőbetegség ellen enyvoldat XII.
 175. 176.
 Szőlő és gyümölcs kiállítás Sopron-
 ban VIII. 237.
 Szőlő fajok értékéről XII. 175. 369.
 „ nemesítéséről XIV.88.376.
 „ irati szózat VII. 210.
 „ kerti míveléséről X. 74.
 „ művelés Baranyában VI. 331.
 343. 364.
 „ virág szárítva mint chinai thea
 V. 162.
 „ zöld ojtásának czélszerűségé-
 ről XII. 175. 371.

- Szőlő zöld ojtását Baranyában már régen gyakorolják XII. 371.
Szöllősy János XIV. 89.
» Sándor XIX. 50.
Szömörce fa ipari fontossága VI. 331. 341.
Sztánai kimosási völgy (szinezett kömetszettel) XIV. 85. 327.
Sztanojovits Lázár III. 117.
Sztoczek József XI. 135. XX. 84.
Sztraczenai völgyi emléktábla XIII. 61.
Szubnyai fürdő lásd Stubnyai
Sztupa György IV. 67. 134. XIV. 99. XVI. 35. 89. 93. XVII. 30. 55. 86. XVIII. 35. XIX. 16. 26. XX. 46. XXI. 30. 56. XXII. 36.
Sztupa György emlékezete XXIII. 21. 73.
Szumrák János III. 127.
Szuper Lajos XI. 47. 54. 122. 209. XII. 61. 146. 152. XV. 93.
Szurdok püspöki csiszpala XIII. 106.
Szurmák Vilmos XIII. 127. 128. 137. 164. 389.
» » pályadíjai lásd pályadíjak
Szurokgyári készítményekről X. 73.
Szutinszkoí ásványvíz V. 93.
Szutori ásványvíz V. 94.
Szülészet körüli hiányok XIII. 176. 389.
Szürke hályog gyakorisága magyarhon rónán V. 48. 52.
» » kivetésének új módszere (ábrákkal) XVII. 63. 179.
» hályoggal született 6 testvér III. 116. VIII. 97.
Szüts Mihály XXII. 30. 260.
Szűznemzés XIII. 223. 235.
Tagok autogrammjainak albuma pécsi levéltárban őriztetik VI. 53.
Tagosítás hasznairól XVI. 75.
Tagsági díj 2 ft állapítatik meg III. 127.
Tájkörök I. 49.
Takács Endre XX. 50.
» János III. 75. 124. V. 184.
» Lajos XXI. 59.
Takár és bujafekély közti különbségről II. 38.
Takarék magtárak felállítása XIX. 35.
Takarékpénztár (első hazai) adomnyai a nagygyűléseknek IX. 31. X. 33. XI. 31. XIV. 42. XVI. 45. 94. XVII. 56.
Talajviz mérő rajza XII. 263.
Talián Gyula XII. 137.
Tanfy József XV. 30. 121.
Tanulmány a hasonszenvészet ismertetésére X. 61.
Tapasztalati észrevételek a szürke hályogról V. 52.
Tarcsa borostyánkő kirándulás XXI. 317.
Tarcasai fürdő III. 103. 105. VIII. 162. 185. IX. 134.
Tarnóczy kövesült fa II. 67.
» nagy fakövélet vegybontása III. 122.
Társadalmi szakosztály legyen az egészségügy zászlóvivője XVII. 50.
» tudományok osztályának megalakulása XI. 157.
Társadalom és az iskola XX. 75.
Tarsóczy Máté VII. 71. 86. IX. 149.
Társulatok befolyása tudományra, politikára V. 56.
Társulatról és társalgásról V. 56.
Tatai fürdő XI. 125.
Tatay János VIII. 160.
Tatarczy Károly XIV. 39. XV. 91. XVI. 78. 81. 90.
Tátrafüred IV. 104.
Tátrafüredek gyűléshelyül kitűzetnek XXIII. 50.
Tátrafüredi tartózkodás hatásáról XXIV. 41. 139.
Tátráról VI. 106.
Tatzmannsdorf lásd Tarcsa
Tauffer Vilmos XXIV. 38. 98.
Tavassy Antal XIII. 36.
Tavi gyík az aggteleki barlangban IV. 102.
Tébolydák VIII. 9. XII. 148. 300.
Técsi József IX. 180. XVIII. 65.
Tégl- és Pfeifer-féle légszesz óráról IX. 186.
Tégla és cserépvetésről V. 129.
Tégla építézet, középkori Magyarországon (képekkel) IX. 350.
Téglás Gábor XXIII. 43. 246.
Téhen himlő XVII. 49.

Tehén oltó intézet felállításának óhaja XVI. 56. 82.
 Telbisz Károly XXIII. 18. 121.
 Telegdi porcellánföld I. 41.
 Teleky Domokos gróf IX. 74. X. 22. 35. 47.
 » József gróf IV. 140. V. 12. 16. 199.
 » » » arczképe V.
 » Sámuel gróf X. 59.
 Telephon Szombathely és Hérény között XXI. 46.
 Telkibányai porcellángyár VII. 271.
 Tellúrról XXI. 44.
 Temesmegye földabrosza IV. 11.
 Temesvár aránytalan halandósága IV. 15.
 Temesvár égaljviszonyai IV. 18. 48.
 » meghívója III. 119.
 Temesvári artézi kút IV. 68.
 Temesvári őrsereg influenzája IV. 63.
 Temetések és temetkezésekről XIII. 197. 200. 213. 218.
 Temminck Jakab Conrád III. 56.
 Tenger fenekénck megvizsgálása XIV. 84.
 Tengeri képlet Erdélyben X. 213.
 Tengeri túltermesztés oka XIX. 35.
 Tengerparti lepra XVIII. 39. 142.
 Tengerszem ásványviz Királyinál II. 70.
 Tenkei vasasviz IV. 87.
 Tenon-féle tokból kiirtott, reczeleválással párosult fekete hályogról IX. 173.
 Tenotomiáról VII. 80.
 Tentamen dispositionis systematicae vegetabilium IV. 88.
 Tenyészlovak bénasága XIII. 354. 358.
 Térdízmeredtség inmetzés és erőszakos kifeszítés VII. 82.
 Térdizsugor (hegyes szegletű) rajzzal XIV. 194.
 Terhes Benjamin I. 91. III. 122. 123.
 Terménybankokról XXII. 30. 260.
 Természet befolyása népekre XIV. 42. 125.
 Természeti és orvostudományok legújabbkori haladásáról XVI. 36. 101.
 Természet és szellembőlcelet V. 67.
 Természet kincsei Erdélyben VI. 191.
 Természet meghódításáról IX. 189.

Természeti tárgyak kiállítása Temesvárott IV. 129.
 Természettudományi könyvtár felállítására indítvány X. 41.
 Természettudományi tanulmány a Balkán félszigeten XXIII. 46.
 Természettudományi ismeretek fejlesztéséhez megkívántatók kellékek XXI. 45. 115.
 » műszavak XII. 173.
 Természettudomány és gyakorlati élet IX. 55.
 Természettudományi barátok nevű bécsi társaság VIII. 162.
 Természettudományi műszótár ügye III. 114. XIII. 58. 333. XIV. 41. 60. 87. XVI. 68. 84. 93.
 Természettudományi társulatról s annak kir. megerősítéséről jelentés IV. 10.
 Természettudományi társulat a nagygyűlés pártfogásába ajánltatik VI. 56.
 Természettudományi társulat követei munkálatok jövedelmének egy részét VII. 7.
 Természettudományok általános haladásáról XVII. 26. 106.
 Természettudományok elhanyagolásáról V. 139.
 Természettudományok és a hajózás XIV. 119.
 Természettudományok igényei a törvényhozásban VIII. 12. 86.
 Terpentinelaj váltóláz ellen VII. 65.
 Terray Károly XII. v. 177.
 Tessényi József IV. 18. XV. 60. 175.
 Test és egészségtan XIX. 39. 46. 51.
 Testgyógyászat újabb haladásáról IX. 174. 245.
 Testgyógyászati közlemények (képekkel) XII. 138. 235.
 Testi nevelés elhanyagolása IX. 167.
 Tetrao lagopus és medius III. 65.
 Tetszhalál történelmi mozzanatai XIV. 75. 260.
 Thalictrum elatum XXI. 42.
 Thaly László XXI. 39. 41.
 Thalsen Dénes V. 137.
 Than Károly IX. 185. 187. X. 67.

232. XV. 91. XVI. 30.
 Than által előállított új légnemű test
 XII. 166. 324.
 Thanhoffer Lajos XIII. 162. 250. 284.
 Theisz Márton III. 125.
 Themák Ede XX. 67. 303. XXIII. 168.
 Thénard-féle vizről X. 259.
 Tihanyfalú (Abauj) vércsillapító köve
 IX. 167.
 Tihanyi Ferencz III. 126. IV. 8. 134.
 Timár József V. 69.
 , Pál XIX. 34.
 Tisza forrásához kirándulás XIX. 5.
 , László X. 33. 73.
 Tiszaviczka vidék földtani szerkezetéről XIV. 86.
 Tiszavidéki vaspálya egészségügyi jelentése XI. 124.
 Tisztaságról XVI. 59. 182.
 Tiszti orvosok rangjának megállapítása minisztériumtól kérelmezendő XIII. 188.
 Titkos szerekkel óvakodás VIII. 161.
 Tittelpál emlékezete képpel XIII. 1.
 Tizenhárom nagygyűlés statisztikája XIV. 114.
 Tóbiás Róbert III. 56.
 Toepler Károly VIII. 1. 2. 29. 100. 123.
 Tognio Lajos I. 45. III. 126. VI. 101.
 Tokaj-Hegyalja földtani térképe XI. 231.
 Tokaji bor gyógyerejéről XII. 141.
 , hegy prototypja a rhyolitnak X. 67.
 , szőlőművelési mód XI. 140. 349.
 Toldalagi Mihály gróf X. 35.
 Toldy István XVI. 59. 89.
 Tolnai, különösen faddi dohányról VI. 332.
 Tomcsányi Imre XIX. 28. 97.
 Tomek Anasztáz XVII. 70. 254.
 Tompa Simon V. 196.
 Tompa Béla XXII. 21.
 Topliczai ásványvíz IV. 88.
 Toplikai ásványvíz V. 94.
 Topographia medica civitatis Neusoliensis III. 122.
 Topuszkói ásványvíz V. 93.
 Torda meghívása XVIII. 13.
 , története V. 165.
 Tordai gyógyvíz IV. 18.

Tordai hasadék V. 170.
 , sósfürdő V. 172.
 , sósvizek véglenyei (két táblával) XVIII. 50. 170.
 Tordamegye flórája V. 67. 70. 161.
 Torday Ferencz XX. 50. 115. XXIII. 38.
 Torjai Büdös és környéke X. 58. XVIII. 14. 49. 91. 164. 283.
 Torma Károly X. 42. 77. 81.
 Tormássy Lajos IV. 16. 21. V. 47. 136.
 Tormay Béla XX. 72.
 , Károly (Krenmüller) VI. 129. IX. 27. X. 62. 147.
 Tornai hegység Coleopterái XV. 72. 219.
 Toroczkói völgyteknőről X. 201.
 Toronyai ásványvíz XIX. 54.
 Torzok bonczolásának eredménye XIV. 68.
 Torztani tanulmányok (színes táblával) XIV. 266.
 Totanus stagnatilis III. 65.
 Tóth Ágoston VIII. 160. 163. XVI. 66. 264.
 , Ezékiel III. 63.
 , Imre XXII. 20.
 , János (bécsi) IV. 128.
 , Nep. János IX. 173. 256.
 , Samu VIII. 165.
 Tökéletesített kórvizsgálatról szem és gégetükörrel X. 60.
 Töltényi Szaniszló VI. 129.
 Tömösváry Ödön XXIII. 43.
 Töpler Ferencz VII. 22.
 , Károly IX. 26.
 Török felírások VI. 233.
 , János (orvos) XII. 37. 134. 141. 259. XVI. 32. XVII. 213. XVIII. 13. 27. XXIII. 19.
 , , (hirlapíró) VI. 28. 337. 369. VII. 7. 10. 17. 22. VIII. 1.
 , József IX. 27. 180. 306. XI. 122. 125. 130. 132. 266. XII. 169. 327. XIV. 69. 72. 82. 282. XV. 71. 216. XX. 38. XXI. 42. 57. XXII. 14. 19. 34. 49. 97.
 , szokások XVI. 74. 294.
 Törpefenyű függése égalji viszonyoktól III. 50.

Törpefenyű Zólyomban III. 124.
 Törpe sasokról IX. 303.
 Történelem előtti idők IX. 46.
 » is a gyűlés hatáskörébe felvételni javasoltatik VII. 11.
 Törvényszéki esetek XV. 59. 179.
 » orvos díjazása XVII. 62.
 » » hazánkban XVII. 60. 236.
 » orvostan IV. 39.
 Tracheotómiai műtétről XV. 59.
 Trachoma kisdedednél XVII. 59.
 » terjedésének meggátlása XXIII. 41.
 Trachomáról IX. 174.
 Trachyt fajokról XIII. 304.
 » képletekről VII. 192.
 Trachytok új beosztásáról XIV. 84. 358.
 Trajanovics Ágoston XV. 73. 256. XX. 63. 245.
 Trauschenfels Jenő XVIII. 64. 99.
 Trefort Ágoston halála XXIV. 18.
 » » mellszobra XXIII. 64.
 Trencsén-Tepliczi fürdő I. 44. III. 38. IX. 135.
 Trimium Domocleti Reitt. XXIII. 275.
 Tripoliszi telepek viszonyai III. 127.
 Trosztler Miksa IX. 148.
 Tscheiner D. G. III. 56.
 Tudomány hatalmáról XIX. 15. 67.
 Tudományos nevelés a testitől és erkölcsitől el nem választható VI. 139.
 Tufnai csontbarlang III. 124.
 Tunyogi József V. 13. 196.
 Turnuszeverini kirándulás XVI. 74.
 Turnovszky Frigyes XXIV. 38.
 Turócsnyékötésről X. 59.
 Turvékonyi fürdő X. 139.
 Tusnád, Szt. Anna-tó és Torjai Büdös geológiája XVIII. 161.
 Tusnádi fürdő XVIII. 41. 44. 158. 164.
 » gyűlés XVIII. 41.
 Tüdőgyenyedés orvoslása II. 35.
 Tüdőmérőről XIII. 193.
 Tüdősorvadás lényegéről XIX. 28. 97.
 Tüdővészről XX. 51.
 Türi gyógyviz V. 69.
 Türck Lajos XI. 121.
 Typhlocibasolani tuberosi Fab XI. 132
 Udvardy László XIII. 352.

Ugodi ásványviz V. 94.
 Ugynevezett fogzási betegségek XX. 50. 115.
 Uhorszkai agyagról XI. 32.
 Új denevérfajok a magyar faunában XX. 70. 252.
 Új emberi élősdíró (rajzokkal) XX. 50. 218.
 Új és kevésbé ismert növényekről XV. 71.
 Új gép érczek felvonására III. 126.
 Új kötés csonttörésnél IV. 18.
 Új magyar gazda című mű pályadíjat nyer XII. 37. 51.
 Új-Moldován talált régi súlydarab IX. 191.
 Új vonalzó-készülék IX. 186.
 Újabb indítványok természettudományoknak hazánkban felvirágzására XI. 133.
 Újabb kötszerek csonttöréseknél XV. 60. 175.
 Újabb régészeti felfedezések Magyarországon XI. 50. 149.
 Újabb szerű tengeri térképekről XIV. 163.
 Újraoltás rendszeresítésére indítvány IV. 16. 23.
 Újszülött tetszhaláláról XIV. 75. 201. 260.
 Újszülöttek szemlobjáról népszern oktatás XX. 56.
 Újszülöttek szemtakaráról X. 62. 157.
 Újvári Károly V. 13.
 Újvárosi ásványviz X. 139.
 Ulman László III. 63.
 Ungi porcellán föld I. 41.
 Urvölgyi arragonit III. 78. 127.
 Urvölgyi rézbánya I. 40.
 Ury József XIII. 197.
 Ustilago Maydis Lév. (rajzzal) XX. 350.
 Utasítás algák és gombák kikészítésére IX. 181.
 Utazó görcső bemutatása XX. 71.
 Útmutatás madártojás gyűjtésére VIII. 191. 235.
 Utóhályogok eltávolítási módja XXII. 22. 156.
 Úgyrend XIV. 41. 59. 95. 102. XVI. 35. 43. 52. 76. 80. XIX. 25. XX. 30. XXI. 31. 52. 56. XXII. 4. XXIII. 4. XXIV. 4.

Ülések nyilvánossága elhatároztatik III. 120.
 Ürményi László IX. 188.
 Üstökösök alkatáról IV. 128.
 Üszög elterjedéséről és kártételeiről XVI. 74.
 Üszög okairól és óvszereiről XIV. 89. 404.
 Üszögről (rajzzal) XX. 68. 348.
 Vaccinatornak nevezett oltó készü-
 lékről XII. 73. 137. 142. XIII. 34. 58.
 Vadnai Károly XV. 64. 92. XVI. 59. 86.
 Vadona János XVII. 84.
 Vaginicola crystallina Ehr. var. an-
 nulata XVIII. 188.
 Vagner Mihály VIII. 131.
 Vajda Ferencz V. 68.
 Vajda László XVI. 54. 144.
 Vajda Péter III. 57. 115. 116.
 Vajda-Hunyad-varának ügye X. 42.
 82. XI. 32. 48. 150. 154. 353. XII.
 39. 69. 72. 75. 178. 179. XIII. 60.
 XIV. 97. 105. XV. 29. XVIII. 56.
 58. 63. 240. XX. 75. 83.
 Vajdahunyad tárgyában ő felségéhez
 küldöttség menesztetik XI. 150.
 Vajdahunyadra adakozások XVIII. 57.
 Vajdahunyadvarának hajdani és mos-
 táni állapota (15 részben színes
 táblával) XI. 353—453.
 Vajna János X. 55. 87.
 Vajnafalvi fürdő XVIII. 47.
 Vakandokról VII. 203.
 Vakok száma és állapota Magyar-
 országon XV. 54. 92. 127.
 Vakon született 6 testvér VIII. 97.
 Valea vinului ásványvíz XIX. 54.
 Váltóláz eredeti oka IV. 16. 20.
 Váltóláz gyakorisága az 1831-iki ko-
 lera alkalmával IV. 20.
 Váltólázról V. 48. VII. 65. XI. 123.
 » Biharban IV. 16.
 Vámfalusi bűdössár nevű fürdő X. 139.
 Vancsfalvi ásványvíz XIX. 54.
 Vándor máj XX. 51. 136. 139.
 Vandrák András VII. 157.
 Váradjai köszöntelepről XV. 73. 255.
 Várady Gábor XVIII. 62. XIX. 15.
 17. 40. 46. 64.
 Varga Ferencz XV. 90. 346.
 » Géza XV. 55. 62. XXI. 57.
 XXII. 34.

Varga István VI. 49.
 » János II. 35. XVIII. 13.
 Várgedei ásványvíz XIX. 150.
 Várhelyi ásványvíz V. 94. IX. 135.
 Várhely vagy Sarmisegutusa neveze-
 tességeiről V. 67.
 Várkonyi ásványvíz V. 94.
 Városligeti artézi kut Budapestten
 XX. 50.
 Városaink közegészségügyéről XXIV.
 45. 239.
 Városok közegészségi állapotáról
 XVII. 64. 240.
 Vas Imre IV. 102.
 Vasérczek dognácskai kerületben
 IV. 130
 Vasicsek Károly III. 59.
 Vaskovics János XIV. 68. 196.
 Vas megye ásványvizeiről XXI. 43.
 » földtani viszonyai XXI. 56. 79.
 » -i gazdasági kiállítás XXI. 19.
 » -i higany I. 41.
 » növényzet viszonyai XXII.
 16. 25. 33. XXIII. 49.
 Vassalakok, kénsavas lúgsó és szikso
 technikai használatáról VI. 242. 279.
 Vasutigazgatóság felkértek átvágá-
 soknál talált kövületek beküldésére
 VI. 242.
 Vasvári Kovács Ferencz IX. 176.
 Vaucolák képződése a növényi sejt-
 ben XXIV. 222.
 Vázlatok a székellyföldi sótelepekről
 X. 35.
 Vécsey József báró XIII. 393. XIV.
 37. 91. 93. 109.
 Védhimlő oltásról állati nyirk hasz-
 nálatával XX. 60.
 Védhimlőnek tehénre áttétele és
 onnan oltás V. 13. 136.
 Védhimlőoltás IX. 176.
 Vedrődy Viktor XXII. 26. 28.
 Végbél fekélyesedés után támadt
 szorulat XV. 50. 131.
 Végelényekről 2 táblával XVIII. 50. 170.
 Vegytan szükségessége I. 28.
 Vegytan és a göröcsövészet befolyása
 az orvosi tudományra XVI. 54. 144.
 Veleczky János I. 91.
 Velenczei tudós gyűlésre küldöttek
 VIII. 6.
 Vérsömörög gyógykezelése VII. 126.

Verebélyi József IX. 178.
 Vérérdényrendszer aggkori változásairól IX. 162.
 Verheyen Fülöp életrajza XXIII. 39.
 Verkesi színarany IX. 185.
 Vértesi sziklás tó V. 95.
 Verneda Ernő XIV. 37. 110. 168.
 Verzár Agoston XX. 49. 187.
 Vérzés csillapításról XXIV. 41. 150.
 Vese rákos elfajulásának esete XIII. 141. 145.
 Vespertilio discolor az aggteleki barlangban IV. 102.
 Vesperugo pipistrellus XX. 255.
 Veszettségéről IV. 126.
 Veszprém-Palota IX. 135.
 Veszprémi dárdany I. 41.
 Veszprémi porcellánföld I. 41
 Veszprémmegyei hathalmi sirhalmok XVII. 80. 265.
 Veszprémy Elek V. 198.
 » Gáspár XXII. 13.
 Vibrograph XVII. 70. 244.
 Victoria keserűvíz XX. 51. 192.
 Viczay Héder gróf XVI. 88.
 Vidák Öse VIII. 130. 135.
 Vidéki kórházak szükségessége XIII. 194.
 Vidor Zsigmond IX. 174. 239. XX. 53. XXIV. 29. 39. 108.
 Victorisz Sándor XII. 87.
 Vigneau Pal. Beauv. IV. 115.
 Vihnye fürdő V. 93.
 Világ mechanizmusáról XVII. 14. 81. 60.
 Világ tünetnézeiről és a sugárhajlászról VI. 192. 205.
 Világító gőzről VI. 241.
 Villámdelejes hosszregrési készülék XIII. 321. 322.
 Villámdelejes hullámgrépről (2 táblával) XIII. 312.
 Villámdelejes keresztregrési készülék (egy könyomattal) XIV. 86. 365.
 Villámégetésről képpel XI. 224.
 Villammérő hatása szervi és nem szervi anyagokra IX. 166.
 Villamos stroboscop 1 táblával XXI. 45. 316.
 Villanymágnesi tünetnézek II. 48.
 Villanymérgezésről IX. 176. 208. XV. 51. 132. 134.

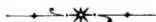
Villanyszikra rajzairól XXII. 280.
 Villós gyufa XVII. 49. 54.
 » » használatbóli kisoritása XV. 58. 87. 94.
 Vinczellérképezdek ügye XV. 81.
 Vinter Károly XIV. 63.
 Viola Kálmán XVII. 75. 267. 312.
 Virágkiállítás Sopronban VIII. 189.
 Virág óráról III. 123.
 Virchow sejtórortánának ismertetése IX. 54.
 Virnau János VII. 243. 260.
 Visegrádi ásatásokról XV. 78. 92.
 » királyi kápolnában állott b. szűz Máriának szobra IX. 191.
 Viski ásványvíz XIX. 54.
 Viski kirándulás XIX. 158.
 Viszanek Mihály VIII. 7. 49.
 Viszhangról VI. 192. 200.
 Visszacmlékezés Sauer Ignácra X. 22. 34. 172.
 Visszapillantás orvostan ujabbkori fejlődésére XXI. 101.
 Vivenot párolgás mérője (rajzzal) IX. 347.
 Vibonczoló bizottmány elnökéül Stáhh Ignác felkéretik V. 196.
 Vízilencse hamvajódtartalmu VII. 165.
 Víziszony ellen Asclepias vincetoxicum és Sorbus torminalis X. 59.
 Víziszonyról VI. 133. 156.
 Vízóró kiválóbb társbajai XII. 141. 259.
 Vízről I. 53.
 Vlasics György VI. 2. 331. 349.
 Vochler Alajos XIII. 311. 321. 324. XV. 76.
 Volny József XII. 77. 167.
 Vorticella nebulifera Ehr. var. salina XVIII. 186.
 » microstoma Ehr. var. halophila XVIII. 186.
 Vörös dobocz 3 rajzzal XVII. 153.
 Vöröspatakon talált arany jegeczek X. 67.
 Vörös villany uj készítés módjáról VIII. 162. 178.
 Vörösvágási opálbányákról VII. 9. 32.
 Vrabélyi Márton XIII. 250. 281.
 Vucskómezei ásványvíz XIX. 54.
 Vulcanu József XVI. 197.
 Vulcanologia (jelenkori) XXII. 23. 181.

A MAGYAR ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK

ELSŐ HUSZONNÉG

NAGYGYŰLÉSÉN RÉSZTVETT TAGOK

NÉVJEGYZÉKE.

(A név mellett álló számok azon gyűlést jelentik, a melyre az illető be volt írva.)

Áaron Sándor 24.
 Abay István 3.
 Abday Asztrik 17.
 Abel Károly 10.
 Abeles Károly 20.
 Abonyi János 12.
 » Pál 12.
 Abt Antal 13. 15. 18.
 » Antalné 18.
 » Mária 15.
 Ackerl József 1. 2.
 Ádám László 12. 20.
 Ádámfy Gyula 14.
 Adamics Lajos 14.
 Adda de Ferencz 3.
 » Sándor 19.
 » Titus 3.
 Adler Adolf 14. 20. 23.
 » András 2.
 » Bernát 7. 10.
 » József 10. 11.
 » Károly 14. 20.
 » Lipót 15.
 » Mór 11.
 » Zsigmond 20.
 Adriány Arnold 24.
 » Károly 12.
 Ágai Adolf 24.
 » Adolfné 24.
 Agnelli Ferencz 2.
 Agoston Béla 14.
 » Gyula 19.
 » István 5.
 » Sándor 19.
 Ágotha László 5.
 Aiczinger József 7.
 Aigner Imre 16. 20.
 Aigner Károly 4. 16.
 » Miklós 16.
 » Sándor 14. 15.
 Aizinger András 1. 2.
 Ajkás Károly 21.
 Ajtai János 5.
 » Lajos 10.
 Aknai Mihály 5.
 Akner Mihály 5.
 Albán György 8.
 Albanich György 6.
 Albert Ervin (Montedegoi) 12.
 13.
 Albert Ferencz (Montedegoi) 1.
 2. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18.
 19. 20. 22.
 Albert Nándor (Montedegoi) 13.
 Áldásy József 12. 13.
 Áldor József. 22.
 » Lajos 23.
 Alexits János 16.
 Alexy Albert 14.
 » Emil 21.
 » Lajos 7.
 » Mihály 13.
 » Tóbiás 8. 21.
 Algya Dániel 10. -

Alitisz András 12.
 Alkároviits József 19.
 Alkér Antal 9.
 Almásy Domonkos 10.
 Almásy Ede 13.
 » Kálmán gróf 13.
 Almer Imre 13. 15. 18. 19.
 Alt Lipót 11.
 Altenburger Adolf 14.
 Altmann Leo 7. 19.
 Ambró János 9. 11. 13. 14. 23.
 Ambrozovics Emilia 14.
 » Károly 14.
 » Károlyné 14.
 Ambrózy Béla báró 23.
 » József 12.
 » Nándor 16.
 Ambtmann György 6.
 » Möriz 1.
 Amon Antal 17.
 » Zsigmond 3.
 Amtmann János 6.
 Andraskovics József 11.
 Andrasovits Béla 21.
 Andrassy György gróf 7.
 » Gyula 14.
 André de Ferencz 5.
 Andreánszky Zsigmond 20.
 Andredisz Antal 14.
 Andrényi Béla 16.
 » Zsigmond id. 15.
 » Zsigmond ifj. 15. 16.
 Andrian Nándor báró 12.
 Andron Simon 23.
 Ángyán Béla 20.
 Aninger Károly 14.
 » Károlyné 14.
 Annai József 10.
 Antach Jenő 14.
 Antal Gábor 18.
 » Géza 15. 20. 24.
 » Gyula 10.
 » Imre 10.
 » László 5. 10.
 » Mihály 18.
 Antalfy Endre 15.
 » Ferencz 10.
 » Flóris 7.
 » Gábor 10.
 » Ilona 15.
 » Janka 15.
 Antolik Károly 22.
 Antolovits Gyula 22.
 Antony Ágoston 13.
 Antos István 15.
 Anwander János 2. 6.
 » Rudolf 14. 16. 17.
 » Rudolfné 14.
 Ányos István 17.
 » Pál 16.
 Apaticzky Borbála 14.
 » Károly 20.
 » Sándor 13. 14. 20.
 Apor Károly báró 10. 18.

Apostol Mihály 16.
 Apponyi Lajos gróf 14.
 Arady Antal 15.
 » István 12. 15. 20.
 Arady János 12. 13. 14.
 Arányi Anna 16.
 » Árpád 13. 16.
 » Béla 14.
 » Hortensia 14. 16. 18.
 » (Lóstaíner) Lajos 1. 6.
 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13.
 14. 15. 16. 18. 20.
 » Lajosné 14. 16.
 Aranyossy László 16.
 Ardelean György 16.
 Argay István 17. 18.
 Arkai Jakab 14. 15.
 Árkosi P. Lajos 5.
 Armos Bálint 16.
 Árndorfer Alajos 14.
 Arnold Antal 8.
 Artner János 8.
 » Lajos 8.
 » Sándor 8.
 » Tivadar 8.
 Ascherson P. 11.
 Aszalay László 13.
 Asztalos István 5.
 Athanaczkovics Vazul 4.
 Atzél Péter 15.
 Auerhamer Antal 20.
 Auersperg Ágost herczeg 8.
 Augustits Imre 14. 15.
 Aulich Nándor 19.
 Axmann Endre 13.
 Babes Victor 16. 20.
 Babics Béla 13.
 » István 13. 14. 16. 19.
 20. 21. 22.
 » János 13.
 » József 13.
 Babocsay Sándor 13.
 Babusnik Ágoston 23.
 Bach Ferencz 23.
 » Miklós 7.
 Bachich János 14.
 » Pál 8
 Bachmann József 3.
 Back H. 11
 Bacsó Bálint 2. 3.
 Baczoni Mátyás 18.
 Badinyi Gyula 12. 21.
 » Károly 12.
 Badits Elek 15.
 » Imre 8.
 Badzey László 9. 19. 20.
 Bagó Gergely 14.
 Baich Constantin 8.
 » Vazul 4.
 Baics Pál 4.
 Bayer Arnold 16.
 Bainville József 14.
 Bakacs Imre 14.
 » Sándor 5.

Bakarchich Antal 14.
 Bakó Péter 15.
 » Sándor 20. 23. 24.
 Bakody Árpád 21.
 » Tivadar 9. 10. 11. 17. 21.
 Bakonyi Elek 16.
 Bakos Miklós 9. 12.
 Bakos Sándor 15.
 Baksay István 12. 13. 14. 15.
 16. 19. 20.
 Baksay József 12.
 Baksy Sándor 12.
 Balajthy Ágoston 12.
 » Dénes 10.
 Balassa János 9. 11.
 Balassovits Mór 14. 15.
 Balassy Ferencz 13.
 Balázs Antal 14. 15.
 » Árpád 14. 16.
 » Dávid 8.
 » Frigyes 16.
 » Zsigmond 19.
 Balczerevits József 14.
 Baldi Tivadar 5.
 Baldt Lajos 16.
 Balintitt József báró 10.
 Balics Antal 17.
 Ballagi Aladár 24.
 » Mór 18. 20.
 Ballay Valerian 6.
 Ballia Antal 8.
 Ballus Károly 1. 3.
 Baló József 5.
 Balogh Béla 14. 16. 18.
 » Béláné 16.
 » Elemér 24.
 » Ferencz (Szászrégen) 10.
 » » (Debreczen) 22.
 » Gyula 18. 21.
 » Imre 15.
 » István 13. 20.
 » János 13.
 » József 8.
 » Kálmán (egy. tanár) 9.
 11. 12.
 » Kálmán (földbirtok) 17.
 » Kornél 17.
 » Lóránt 24.
 » Mihály 22.
 » Pál 1.
 » » (almási) 1. 2. 3. 6.
 7. 8. 9. 11. 12.
 » » (Kolosvár) 10. 15.
 » Tihamér 10. 11. 14. 20.
 21. 24.
 Balovics István 6.
 Balzam Ignác 7.
 Bánffy Ádám báró 5.
 » Albert báró 10.
 » Dániel báró 5.
 » Dénes gróf 5.
 » Dezső báró 10.
 » János báró 10.
 » Miklós báró 5.
 » Zoltán 10.

Bangha István 17.
 Bánhegyi István 16.
 Bánky István id. 14. 15. 16.
 » » ifj. 15. 16.
 Bánó István 5.
 » Miklós 7.
 Bánóczy Aladár 15.
 » Ferencz 12.
 Banovics Sulpicz 8.
 Banthler Ödön 6.
 Bányai Károly 10.
 Barabás György 21.
 Báráný Lukács 15.
 Baranyay István 7.
 Baranyi Gusztáv 12.
 » Márton 4.
 Baranyovszky Ignác 11.
 Barbás József 9. 11. 14. 16. 17.
 18. 19. 20. 21. 24.
 Barchetti Adolf 13. 14.
 Barcs Eduard 7.
 Bárczay Gyula 13.
 » Ödön 16.
 Bardócz Elek 5.
 Bárdos M. 12.
 Bardosy István 21.
 » Mihály 14. 15. 16. 17.
 18. 19. 20. 21.
 Baricz János 5.
 Barkáts Gusztáv 16.
 Barkó Ferencz 15.
 Barla Sándor 14.
 Barlanghi Adorján 12. 14.
 Barlangi Vincze 10.
 Barlay Mihály 7.
 Barna Ignác 9. 11. 14. 20.
 » Imre 12.
 » Ferencz 16.
 » Károly 16.
 » Zsigmond 18. 20.
 Barnay Ignác 14. 18.
 » Ignáczné 18.
 Báron Jónás 20. 21. 22. 23. 24.
 » Samu 21.
 Baronyay József 3.
 Barothy Ákos 15.
 » Antal 13.
 Barra Ignác 6.
 » Imre 5.
 » István 2. 5. 6. 7.
 Bársony János 24.
 Barsy József 9.
 Barta Endre 14.
 Bartakovits Árpád 13.
 » Béla 13.
 » Flórián 7.
 Bartha Endre 13. 14.
 » Gyula (Offenbánya) 5.
 » » (Szilágy-Somlyó) 19.
 » István 5.
 » Károly 1. 2. 9.
 Barthal Rezső 14.
 Barthel György 16. 18.
 Barthely Gedő 8.
 Bartóffy András 12.

Bartók Zsigmond 5. 9.
 Barton József 11.
 Bartos József 21.
 Barts József 20. 22.
 Bartsik Márton 16.
 Baruch Adolf 10.
 » Mór 12. 22.
 Basa Mihály 5.
 » Miklós 5.
 Basch Imre 24.
 Basilides Ignác 12.
 » János 12.
 Básty Ignác 14. 18. 19.
 Batáry Pál 9. 12.
 Baternay Antal 5.
 » János 19.
 Bathó József 6.
 Batizfalvy István 9.
 » Samu 9. 10. 11. 12.
 13. 14. 15. 16. 17.
 18. 19. 20. 21. 22.
 23. 24.
 » Sámuelné 17. 18.
 Batizy Endre 19.
 Bátor István 9. 10. 11. 12. 20.
 » Nándor 11. 12. 13. 20.
 » Sándor 22.
 Bátorfy Lajos 14. 16. 19.
 Battha Bálint 12. 13. 14. 15.
 16. 17. 18. 19.
 Baudisz 8.
 Bauer Ferencz 8. 16.
 » György 21.
 » József 3.
 » Mór 15.
 Bauernfeind Ferdinánd 6.
 » Gyula 6.
 Baumgarten Antal 12.
 » György 14.
 » N. 2.
 Baumholzer Menyhért 6.
 Bay Géza 17.
 Bayer János 7.
 » Károly 8.
 Bäcker József 24.
 Beauregard Lajos 12.
 Beck Albert 11.
 » Antal 11.
 » János 4.
 Becker Károly 20.
 Becner Frigyes 15.
 Bécsy Béla 16.
 » Gedeon 9. 15. 16. 23. 24.
 » János 10. 13. 16.
 » Jánosné 16.
 » József 20.
 » Malvin 16.
 Bedekovics Alajos 6.
 » Vilmos 13.
 Bedő Imre 16.
 Bedőcs István 8.
 Beer Simon 14.
 Beehr János 5.
 Beély Fridél 8.
 Beermann Gyula 7.

Begovcsevics Károly 15. 16.
 » Róbert 13.
 Békási János 5. 6. 7. 8.
 Beke Géza 14.
 » Imre 4.
 » János 6. 14.
 » Klára 16. 18. 19. 22.
 » László 12. 16.
 » Mihály 14. 15. 16. 17. 18.
 19. 20. 21. 22. 23. 24.
 Békefi Alajos 13.
 Békesy László 22.
 Békey Imre 15. 16. 18.
 Beki Sámuel 12.
 Békossy Antal 6.
 Belánszki Mór 13. 14.
 Belányi Ferencz 17.
 Bélydy Gergely 18.
 » Gergelyné 18.
 » István 10. 11.
 » Károly 18.
 » Tivadar 18.
 Beleznay Ignác 14.
 Beliczay Elek 17.
 Belik László 12.
 » Miksa 12.
 Belke Tivadar 18.
 Bell Frigyes 5.
 Bellaagh József 7.
 Belleváry Ferencz 6.
 Bellovics Ferencz 15.
 Bélteki Ferencz 5.
 » János 5.
 » Zsigmond 5.
 Belus János 14.
 Bely József 17.
 Bémer Pál báró 19.
 Benczur József 7.
 » Márton 8.
 » Vilmos 7.
 Bende Albert 15. 18. 20.
 » Péter 2.
 Bene Ferencz 1. 3. 5. 7. 8.
 » Ferencz ifj. 1. 2. 8. 9. 11.
 » János (Eger) 13.
 » » (Vámos-Pércs) 22.
 » Károly 1. 5. 7. 8. 14.
 » László 16.
 » Péter 7.
 » Rudolf 3. 9- 20.
 Benedek Antal 5.
 » Ignác 18.
 » Károly 8. 20.
 » Mária 18.
 Benedikt Mór 11.
 Benedicty József 20.
 Beness Lajos 14.
 Beni Ignác 5.
 Beniczky Ádám 3.
 » Lajos 3. 9
 Benigny Sándor 14.
 Benisz Lajos 18.
 Benkár József 12.
 Benkert György 13.
 Benkes Márton 8.

Benko Kálmán 20.
 » Lajos 20.
 Benkő József 10.
 » Lajos 9. 11.
 Bentze Mihály 11.
 Benyo Antal 13.
 » József 15.
 » Lajos 12.
 Benyovszky Péter 2.
 Beőr Mihály 7.
 Beőkőnyi Victor 13.
 Beóthy Zsigmond 2.
 Bercsey Lajos 14.
 » Gyula 14.
 Bercsinszky Alajos 7.
 Bérczy Alajos 15.
 Berczeli György 14.
 Berde Áron 5. 10.
 » Mózes 5.
 Berecz Antal 18. 20.
 » Károly 7. 12. 14.
 » Máté 6.
 Bereczky Antal ifj. 6.
 » Endre 18. 20.
 » Sándor 10.
 Bergszászky Károly 10.
 Berényi Dániel 17. 18.
 » Gedő 15.
 » János gróf 11.
 Berger Henrik 22.
 » Hugo 16.
 » Károly 6.
 » Ödön 20.
 Berghoffer Ákos 22.
 Bergter Gyula 14.
 Berko József 3.
 Berkovits Miklós 23. 24.
 » Zsigmond 14.
 Berks Lajos 18.
 Berman Gyula 11.
 Bernárdy Dániel 15. 18. 20.
 Bernáth Antal 11.
 » Elemér 14. 18.
 » Gyula 13. 16.
 » József 9. 10. 11. 12. 13.
 14. 15. 16. 17. 18.
 19. 20. 21. 22. 23. 24.
 » József (Rimaszombat)
 12.
 » Józsefné 16.
 » István 14.
 Bernecker Ferencz 13.
 Bernheim Lipót 1. 2.
 Bernolák Károly 7.
 » Sándor 12.
 Berres N. 11.
 Bertalan Alajos 14. 16.
 » Dániel 5.
 » Pál 20.
 Bertalanfy József 21.
 » Teodor 17. 21.
 » Victor 21.
 Bertel Károly 3.
 » Samu 3.
 Bertha Sándor 9.

Berthóty Sándor 7.
 Bertleff Mihály 5.
 Bertossi Cesar 14.
 Berzeviczy Irnák 14.
 » Tivadar 7.
 Berzon József 8.
 Berzsenyi Jenő 21. 22.
 » László 8.
 Berzy Albert 20.
 Bésán János báró 6.
 Beszedics Antal 6.
 » János 6.
 Beszterczey Bertalan 10.
 » Ferencz 10.
 Bethlen Ádám gróf 5.
 » Emil gróf 10.
 » Ferencz gróf 5. 9.
 » » ifj. gróf 5.
 » Gáborné id. grófné 10.
 » Gábor ifj. gróf 10.
 » Gyula gróf 10.
 » István gróf 10.
 » János ifj. gróf 5.
 » » leg. ifj. gróf 10.
 » József leg. ifj. gróf 5.
 » Miklósné grófné 10.
 Bettelheim Vilmos 16.
 Bezerédy István 8. 17.
 » Kálmán 17.
 » Lajos 17. 18. 19.
 » Sándor 14. 15. 16. 17.
 18. 19.
 » Victor 19.
 Biasini Domokos 18.
 » » ifj. 18.
 Bideg Vilmos 14. 15.
 Bider Vilmos 23.
 Bierbrauer Lipót 17.
 Bignio Ferencz 16.
 Bihari Károly 10.
 » Lajos 12.
 » Sándor 10.
 Bikkal Nándor 19.
 Bikki József 12.
 Bilimek Domonkos 8.
 Bilkey Lambert 6.
 Billnitzer 7.
 Bilszky Ferencz 16.
 Binder Frigyes 5.
 » N. 16.
 Biringer Ádám 12. 14.
 Birkás Gyula 14.
 » Kálmán 16.
 Birmann Frigyes 11.
 Birnstingl Sándor 12.
 Biró Antal 12.
 » Farkas 10.
 » Ferencz 10.
 » József 5.
 » Lajos (Vingárd) 14.
 » » (Tasnád) 22.
 » László 12.
 » Márton 11.
 » Miklós 5. 15.
 » Mór 16.

- Bittner Imre 4.
 Bittó Kálmán 11.
 Bizék 4.
 Bizony (Bizottni) Tamás 13. 18.
 » 19.
 » Vilma 19.
 Blaskovits Ede 14.
 » István 15.
 » Sándor 14.
 Blasovics Zsigmond 6.
 Blászy Eduárd 7.
 » Dávid 7.
 Blau Adolf 18.
 » Henrik 14. 20.
 » Jakab 14.
 » Lajos 14.
 Blauhorn György 6.
 » Ignác 1. 9. 14.
 » János 6.
 » J. L. 11.
 » Mihály 6.
 Bleier Adolf 9.
 Bleuer Lipót 14.
 » Miklós D. 14. 16. 19.
 » Mór 16.
 Blodig Károly 8.
 Bloksay Ferencz 14.
 » József 14.
 Blumgrund Samu 23.
 Bobor Károly 4.
 Bócz József 15. 17. 18. 24.
 Boczkó Dániel 2.
 Boda Gyula 20. 21. 22.
 Bodányi József 14.
 » László 14.
 Bodnár Zsigmond 13.
 Bodó Alajos 10.
 Bódogh Albert 10. 11. 12. 13.
 » 14. 15. 16. 17. 18.
 » 19. 20. 21. 22.
 » Albertné 19.
 » Károly 14.
 Bodola Dénes 10.
 » János 16. 18.
 » Károly 5.
 » Sámuel 18.
 Bodolay József 13.
 Bodon Ábrahám 12.
 Bodossy Pál 22.
 Bódy József 7. 14.
 » Józsefné 14.
 Boér László 5.
 Bogár Mihály 6.
 Bogdán Aladár 24.
 » Mihály 12. 13. 20. 24.
 » Tivadar 12.
 » Zsigmond 22.
 Bogdányi Gábor 5.
 » Gyula 15. 16.
 Bognár Géza 14.
 Bogsch János 14. 16.
 Bogya Zsigmond 13.
 Bohátsch Nándor 20.
 Bojtha József 5.
 Bókay Árpád 20.
- » János id. 9. 11. 12. 16. 20.
 » János ifj. 20.
 Bokor József 12. 14. 19.
 Bokros Béla 13.
 » Elek 11.
 » Lajos 5.
 Boldizsár Imre 16.
 Boleman Adolf 11.
 » Ede 9. 10. 11. 12. 14. 20. 21.
 » Gyula 9. 11.
 » János 3.
 » István D. 11. 14. 24.
 Boleszny Antal 16.
 Bolgár Emil 19.
 Bolkay Vilmos 12.
 Bolla János 2. 11.
 » Ilka 14.
 Bolyó Károly 12. 13. 14.
 Bomb Sándor 11.
 Bonaparte Lucian Károly her-
 czeg 8.
 Boncs Döme 15.
 Boné Géza 12.
 Bonis M. 15.
 Bonomi Antal 4.
 Boór Károly 6.
 » Samu 3.
 Borbás István 16.
 » Vincze 14. 15. 16.
 » 19. 20. 21. 22.
 » Vinczéné 22.
 Borbély György 6.
 » János 9.
 » József 20. 23.
 » Józsefné 20.
 » László 5. 12.
 » Lászlóné 12.
 Bornemisza István id. 12.
 » István ifj. 12.
 » János báró 5. 10.
 » Kálmán 7.
 » László 12.
 » Sámuel 12.
 Boros Bálint 14. 16.
 » Imre 16.
 » József 13. 15. 20.
 » Józsefné 20.
 » Lajos 14.
 » Sándor 22.
 Borosnyai Pál 10.
 Borostyáni Béla 23.
 Boroviczeny Gyula 13.
 Borovits János 8.
 Borsits Béla 21.
 Borsody József 16.
 Borsos Endre 16.
 » Ferencz 14. 19.
 Borszéký Soma 15. 16.
 » Sámuelné 15. 16.
 Bory György 13.
 » Kálmán 13.
 Bosin József 20.
 Boskovicz Mór 20.
 Bossányi Miklós 15.
 » József 21.
- Bothár Dániel 11.
 Botho János 14.
 Botka Gábor 8.
 » Imre 4.
 » Tivadar 9. 10.
 Bozik János 13.
 Bozó Imre 6.
 Bozóky Alajos 18.
 Bozsok József 9.
 Bozzay János 17.
 Böckh Béla 18.
 » György 10. 11. 16.
 Böhm Gusztáv 7.
 » János 5.
 » Károly 1.
 » Leonhard 23.
 Böhm r Nándor 13.
 Böhmisch Ede 12.
 Böhlert Ede 18.
 Bőjtke Lázár 5.
 Böjtös Imre 4.
 Böke Cyula 9. 10. 13. 20.
 Bölöny József 12.
 Böröndy Lajos 12. 13.
 Börzsön József 6.
 Böszörményi Elek 14.
 » József (Szathmár)
 » 14. 19. 20.
 » József (Ungvár) 14.
 » Józsefné 14.
 » Károly 14. 16.
 » Lajos 15. 16.
 Brachfeld Miksa 2.
 Braddas Antal 14. 20.
 Brancsik Károly 18.
 Brandner Nándor 17.
 Brandt József 14.
 Brankovits György 23.
 Brassay Mihály 14. 16.
 » Samu 1. 4. 5. 8. 9. 10.
 Brassoványi József 15. 16. 18.
 » Péter 15.
 Braumüller Ede 23.
 Braun Ferdinánd 8.
 » József 2.
 » Kálmán 13.
 » Lajos 16.
 » Sámuel 8.
 » Simon 23.
 Braunmüller József 8.
 » Sándor 14.
 Bräuer József 1.
 Brecher Emanuel 4.
 » János 4.
 Brecz Sándor 12.
 Breck Pál 5.
 Breger Ágoston 7.
 » János 7.
 Breiner Adolf 14. 20. 21.
 Brenenberg Ferencz 18.
 Brenner János 21.
 » Tóbiás 21.
 Brennerberg Sámuel 5.
 Brettner Miksa 16.
 Breuer Armin 23. 24.

Breuer Arminné 23.
 Breuer Mór 23.
 Breznay István 7.
 Brezovay László 14.
 Brocken József (lásd Kelen)
 Broda Károly 4.
 Brody Adolf 14.
 » Samu 20.
 Broer Adolf 1. 4.
 Brohus István 16.
 Brokes Elek 14.
 » István 16.
 Broncs István 12.
 » Nándor 9. 10. 11. 12.
 » 13. 14. 15. 16.
 Browne J. Róbert 24.
 Bruck Jakab 24.
 Bruckenthal József báró 5.
 Bruder József 23.
 Brugetti Hyeronimus 4.
 Brunner József 4.
 » Mátyás 11.
 Brusek Henrik 12.
 Bruszt Elek 1. 5.
 » Lajos 1. 10. 18.
 Brückner Alajos 17.
 Brünauer Ambró 20.
 » Dávid 13.
 Brűnek József 8.
 Brzorád Rezső 12. 14.
 Bucher Alajos 13.
 » József 13.
 Buda Ádám 13. 14. 16.
 » Károly 16.
 Budaházy István 14.
 » Mihály 19.
 Buday József 22.
 » Ferencz 14.
 Bugát Ferencz 12.
 » Lajos 12.
 » Pál 1. 2. 3. 4. 6. 9.
 Bujanovich Eduárd 7.
 » Gyula 7.
 » Rudolf 7.
 Bukovinszky József 9.
 Bukovszky János 12.
 Bulla Károly 1.
 Bunyevác László 14.
 Burchard Vilmos 7.
 Burdács Alajos 10. 11. 14. 17.
 » Béla 17.
 » József 4.
 Burger József 23.
 » István 16.
 Burghardt Ferencz 1. 2.
 » Leo 18.
 Burián János 13. 14. 16.
 » Fanni 20.
 Burrag Miklós 3.
 Busbach 14.
 Butkuleszku Döme 16.
 Buza János 22.
 Buzás Elek 22.
 » Pál 18. 19. 21. 22. 24.
 Buzáth Emil 16.

Buzáth Kajetán 14. 19.
 Buzáth Kamill 14.
 » Linus 19.
 » Márton 19.
 » Mihály 19.
 Buzay Károly 9. 11. 14. 15. 16. 20.
 Buziási Károly 17.
 Buzik Béla 13.
 Buzin József 20.
 Buzinkay Gyula 10. 12. 14. 16.
 » 17. 21.
 Bük Géza 18. 23.
 Bürger Ferencz 5.
 Bydeskuthy Gyula 13.
 Cajus Gábor 9. 11.
 Cati G. 20.
 Catti József 14.
 Cavallár Antal 8.
 Cernkovits Márton 14.
 Chernel Antal 22.
 » Kálmán 8. 21.
 » Lajos 8.
 Chilko László 22.
 Chorin Zsigmond 16.
 Christen Kristóf 1.
 Chlebovits János 12.
 Chyzer Béla 22. 23.
 » Kornél 9. 14. 15. 16.
 » 17. 18. 20. 21. 22.
 » 23. 24.
 » Kornélia 18.
 » Kornélné 23. 24.
 » Margit 23. 24.
 Cicigoy Jakab 14.
 Cirok János 15.
 Cito Dani 7.
 Clauer Lajos báró 11.
 Coda Sándor 15. 16.
 Cohn Lipót Frigyes 9.
 Collagnath Leopold 6. 8.
 Commandich Sándor 14.
 Concha Győző 14. 18.
 » Győzőné 18.
 Corzan Avendáno Gábor 9. 11.
 Cosma-Sztupa Irma 15.
 Crettier Károly 16.
 Csabatáry Endre 13.
 Csabay Imre 15.
 Csajághy Béla 20.
 » István 6. 23.
 » Károly 6. 7. 8. 16.
 » Sándor 6.
 Csák Károly 12.
 Csákányi Alajos 2. 4.
 Csákberky Dezső 13.
 Csíky Albin gróf 24.
 » Ferencz 6.
 » József 5.
 Csákli János 9.
 Csalócsy Gusztáv 14.
 Csanák József 22.
 Csaplár Ignác 14.
 » Mihály 14.
 Csapó Ferencz 18.
 » Ferenczné 18.

Császár Béla 6.
 Császár Constantin 11. 13. 14.
 » Jánosné 14.
 » Károlyné 16.
 » Zsigmond 5.
 Császka György 24.
 Csatáry Béla 14.
 Csáthy Julia 15.
 Csató János 10. 13. 14. 15. 18. 22.
 Csatskó Imre 2.
 Csauz Márton 1.
 Csécsi Miklós 14.
 Csegey Pál 14.
 Cseh János 13.
 » Károly 17.
 Csekő Gábor 19.
 Cselkő József 23.
 Csemer László 11.
 Csemiczky Pál 12.
 Csengery Antal 9.
 » József 10. 13. 14.
 Csengey Endre 14.
 » Endréné 14.
 Csenkey Albert 11.
 Csepcsányi Béla 20.
 Cséplő Péter 12.
 Cserey Gábor 10. 17.
 » Farkas 5.
 » Miklós 5.
 Cserhalmay Ferencz 13. 16.
 Cseresnyés Sándor 1. 8.
 Csermák Kálmán 12.
 Csermena Péter 4.
 Csernovics Roxan 18.
 Csernő Ede 17.
 Cserny János 6.
 » István 17.
 » Márk 23.
 Csernyus Kálmán 13.
 Cserta Ferencz 6.
 Csértán Sándor 8.
 Cservinka Ferencz 3. 8.
 Cséry Lajos ifj. 16. 20.
 Csésnök Pál 12.
 Csézik József 6.
 Csicsáky József 6.
 Csider Károly 12. 16.
 » László 12.
 Csiffy László 14.
 Csiki Dávid 5. 10.
 » Gergely 10.
 » János 10. 11.
 » » ifj. 10.
 » József 10.
 » Samu 5.
 » Márton ifj. 10.
 » legifj. 10.
 Csikós N. 22.
 Csiky 1.
 » Kálmán 16.
 » Lajos 22.
 » Gyula 23.
 » Sándor 13.
 Csillag Gyula 15. 16.
 Csilléry Kálmán 12. 13. 14.

Csima Pál 6.
 Csipkés Sándor 5.
 Csiple Zsigmond 19.
 Csirke Lajos 8.
 Csiszár Béla 16.
 » István 14. 16.
 » József 16.
 » Sylveszter 16.
 Csizik Károly 14.
 Csizmadia József 20.
 » Pál 21.
 Csodányi Béla 17.
 Csokeryán György 4.
 Csolnaky Lajos 15. 16.
 Csoma György 5.
 » József 14. 18.
 » Károly 5.
 Csomos Áronné 18. 19.
 Csongvay Károly 10.
 Csontos Elek 10.
 » Ferencz 21.
 Csor Gáspár 13.
 Csorba Gyula 14. 15. 16.
 » Lajos 9. 10. 12. 13. 14.
 » Károly 7.
 Csorbits Kálmán 16.
 Csorej Döme 4.
 Csotka Vincze 14. 18.
 Csota Imre 13.
 Csotvár-Szabó Lenke 19.
 Csűsz Imre 14. 16. 18. 19.
 Csuday Jenő 21.
 Csudor Lajos 19.
 Csuka Ödön 14. 16. 21.
 Csukás Imre 14.
 Csupka András 7.
 » Gusztáv 7.
 Csuthy 15.
 Csurgovich Sándor 1.
 Czabalay Kálmán 12. 13.
 Czakó József 10.
 » Pál 13. 14.
 Czanyuga József 9.
 Czapkay S. József 11.
 Czech Tivadar 9.
 Czégely Ferencz 22.
 Czeizel Venantius 14.
 Czekelius Friderik 4.
 Czekner Ferencz 14.
 Czenger János 6.
 Czibur Bertalan 12. 15. 19. 20.
 » Gusztáv 12.
 » Kálmán 12.
 » Lajos id. 18.
 » ifj. 18.
 » Pál 18.
 Czigler Ferencz 2.
 » József 1.
 Czigány Károly 18.
 Cziłhert Károly 8. 11.
 » Róbert 1. 3. 11.
 Czingulsky József 14. 16.
 » Borbála 14.
 Czirbusz Ferencz 16.
 » István 1. 2. 7.

Czirer Antal 6.
 Czirer József 6.
 Czirfusz Ferencz 14.
 Czirók János 14.
 Czolner Vincze 21.
 Czopf Károly 14.
 Czölder Lajos 9.
 Czukor Lajos 22.
 » Samu 7.
 Dachler József 14.
 Dacsó Pál 14.
 Daitis Ede 24.
 Daláry Eduárd 14. 19.
 Dalmi Kálmán 22.
 » László 22.
 Dálnoky Albert 16.
 Dalos József 21.
 Damjanich Jánosné 18.
 Dániel Ignác 14. 15. 16.
 » Joachim 18.
 » Kálmán 15.
 » Lutak 4.
 Danielisz Antal 1.
 » Gusztáv 12.
 » Károly 12. 14.
 Danilovics Mihály 7. 14.
 » Pál 13.
 Dank Alajos 18.
 Danninger József 16. 21.
 Dantsek (Dagka) János 8.
 Dapsy Ede 12.
 » József 12.
 » Kornél 12.
 » Pál ifj. 12. 13.
 » Vilmos 12. 13.
 Darányi János 13. 14. 15.
 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22.
 23. 24.
 Darányi Jánosné 16.
 » Ignác 14. 15. 26.
 Darás Sándor 8.
 Darázs Péter 6.
 » Albert 14.
 Daróczy Ignác 6.
 » Zsigmond 6.
 Darvas Lajos 14. 15. 16.
 Dávid István 12.
 » Pál 12.
 Davida Miklós 20.
 » Sándor 1. 2.
 Davidovits Dávid 14. 15. 16.
 Dazsu Péter 23.
 Deáky Zsigmond 8.
 Debiczky Mihály 18.
 Debreczeny Márton 5.
 Debreczeny Pál ifj. 12. 14.
 Decáni Ernést 5.
 Dechán Achill 23.
 Décsy István 23.
 Decsi H. Károly 5.
 » János 5.
 » Lajos 12.
 » Mór 13.
 Dédy Dezső 14.
 Degen Fülöp 20.

Degen Gusztáv 9.
 Degenfeld József 12.
 » Ottó gróf 5.
 Déghy István 21.
 Delhimanicus Ferdinánd 4.
 Deme Béla 24.
 » Béláné 24.
 Demkő Kálmán 24.
 Demeter Vincent 1.
 Demetrovics Mihály 16.
 Demján Boldizsár 1. 3.
 Demjanovits Iván 14.
 Denutz János 11.
 Dengl József 18.
 Denk Adolf 19.
 » Gyula 18.
 Denne László 16.
 Depolli Santo 14.
 Derenczini Ferencz 14.
 Dékány István 14.
 » József 14.
 » Ráfael 14.
 Dérr Venczel 10.
 Derszib Ferencz 13.
 Déry József 9. 10.
 » Károly 16.
 Descombes Henrik 22.
 Dessewffy Albert 7.
 » Emil 9.
 » Lajos 14. 16.
 Deszátly István 9.
 » Sándor 10.
 Deutsch Adolf 20.
 » Ferencz 14.
 » József 4.
 » Mór 20.
 Detschy József 11.
 Detseni Lipót 9.
 Déván Károly 11.
 Devay Istvánné 14.
 Dezséffy Elek 14.
 Dezséffy Egyed gróf 13.
 » János 6. 13.
 Dezső Dénes 18. 19.
 Dicenti Pál 6. 9. 11. 12. 14.
 15. 16. 17.
 Diabelli György 17.
 Dienes István 15. 16.
 » Istvánné 15.
 » Lajos 8.
 » Sándor 7.
 Dier Lajos 13. 14. 15. 16.
 Dierner Endre 6. 8.
 Diescher János 14. 16. 19. 20.
 » Ferencz 15.
 Dietrich József 11.
 Dietz József 16.
 » Sándor 19.
 Dillardy 1.
 Dillesz Sándor 14.
 Diósy Ágost 7.
 » Veronika 15.
 Diószeghy Sándor 14.
 » Zsigmond 16.
 Dirner József 7.

Dirner Lajos 12.
 Dittrichstein 8.
 Divald Ferdinaud 3.
 Divéky Antal 2.
 Diviaczky Károly 13.
 Dobák Antal 3,
 » Béla 14.
 Dobay Lajos 7.
 » Vilmos 12.
 » Imre 14.
 Doblhoff Dier Antal báró 8.
 Dobolyi Sándor 10.
 Dobos Ferencz 14. 16. 17. 18.
 » 19. 20. 21.
 Dobos József 13. 20.
 Dobosfy Alajos 16.
 Dobozy István 24.
 Dobranszky Péter 18.
 Dobrányi Ádám 13.
 » Ignác 13.
 Dobrik Lajos 20.
 Dobszay Antal 6.
 Doctor Frigyes 12. 22. 24.
 Doctoris Sándor 20.
 Dóczy Gedeon 22.
 Dókus Gyula 18.
 Dolánszky Alajos 13.
 Doléshall Gábor 1. 2. 7. 11. 13.
 Doleschalek Antal 1. 3. 8.
 Dollnay Gyula 13.
 Dollinger Gyula 20. 24.
 » Gyuláné 24.
 » János 6.
 Dolmányos Döme 16.
 Dománszky Ferencz 12.
 Dombay János 7.
 » Thadé 9.
 Domini Vince gróf 14.
 Dominigg Gáspár 9.
 Domján Lajos 14.
 » Zsigmond 14.
 Domokos Kálmán 19. 22.
 » Lajos 19. 22.
 » Lajosné 22.
 » László 10. 12.
 » Sámuel 10.
 Dorogsághy Dénes 12. 14.
 Donogány Jakab 10. 11. 12.
 Doraszil Pál 6.
 Dörner József 1. 9.
 Dornis Gáspár 6.
 Dósa Béla 20.
 » Elek 10.
 » Elek ifj. 10.
 » Gábor 10.
 » György 10.
 » Imre 14. 15. 16.
 » Miklós 10.
 Dózsa István 5.
 Döme Mór 14.
 Dömény Lajos 13. 15.
 Dörflinger József 8.
 Döry Ádám 8.
 » Andor báró 11.
 » Dénes báró 10.

Döry Elek 8. 16.
 » László báró 8.
 Draskóczy Gábor 10. 19.
 Draskóczy Gyula 5. 12.
 » Károly 3.
 Draskovits János 2.
 » József 15.
 » Mihály 15.
 Dratsay Zsigmond 15. 16.
 Dregályi Dániel 8.
 Dreher Ignátz 9.
 » István 9.
 » Károly 20.
 Drinóczy György 8.
 Drisney István 13.
 Dubányi János 11. 12. 13. 14.
 » 15. 16. 17.
 Dubay Miklós 20. 21. 22. 23. 24.
 Dubecz-Frommhold Lujza 14.
 Dudics Miklós 20.
 Dudik Béla 10. 11.
 Duha Bálint 17. 18. 19. 23. 24.
 » Kristóf 18.
 » Malvin 19.
 Duka Péter 7.
 Dulácska Géza 17. 18. 19. 20.
 » 21. 22.
 Dulitzky Vilmos 12.
 Dulovics János 7.
 Dumitreanu Ágoston 20.
 Dunai Ferencz 14.
 » Ferenczné 14.
 Dunajszki Henrik 4.
 Durbesich Henrik 14.
 Dus István 16.
 Dusárdy József 13.
 Dusóczy Pál 22.
 Dussil Illés 8.
 Dux Adolf 14. 18.
 Dworak Honorát 9.
 Dworski J. 4.
 Ebeczky Emil 3.
 Ebenhöch Ferencz 11. 17. 18.
 » 19. 20. 21. 22. 23. 24.
 Ebenspanger János 21.
 Ebergényi Mózes 10.
 Eberling József 15.
 Ebner János 20.
 Eckel I. 16.
 Ecker Alajos 8.
 Eckert József Frigyes 11.
 Eckhárd Oszkár 18.
 Eckstein Frigyes 1. 2. 5.
 Ecsedy László 13.
 Ecseghy Ferencz 12. 16.
 » József id. 12.
 Edelmann Sebő 21.
 Éder Ferencz 7.
 Eder József (tudor) 1.
 » (Sz.-Fehérvár) 11.
 » 14. 16. 18. 21. 22.
 Eder Józsefné 14. 18. 21. 22.
 Edl Tivadar 11.
 Édeskuty Lajos 20.
 Edvi-Illes Gyula 14. 15. 16.

Egedy Sándor 14.
 Egerszeghy Mihály 6.
 Égethő László 18.
 Eggenhoffer 15.
 Egger Eduárd 1. 2.
 Eggert József 14.
 Egressy Rezső 11. 13. 14. 15.
 » 17. 20.
 Egry Lajos 19.
 Egloffstein Adalbert báró 7.
 Ehrenfels Fülöp 16.
 » Mór 16.
 Ehrenhaft Rudolf 20.
 Ehrenreich Lajos 22. 23. 24.
 Ehrlich Mór 11.
 Ehrlinger Péter 8.
 Eichberger József 8.
 Eigel József 15.
 Eilenberg Sándor 20.
 Eirich Péter 4.
 Eisdorfer Gusztáv 14. 16. 20.
 » Gusztávné 16.
 Eiselt Bohumil 11.
 Eisen Manó 16.
 Eisenmayer Sándor 12.
 Eisenstein Antal 8.
 » Róbert 8.
 Eisert Pál 3.
 Eissenmann János 13.
 Elbel Károly 13. 19. 22.
 Elcsászky Béla 15. 16.
 Elefánt Mihály 11. 12.
 Elefánty Erneszt 1.
 Elek S. 15.
 Eleméry Aurél 14.
 Eleőd Józsa 16.
 Elfer Adolf 16.
 Elischer Boldizsár 14.
 » Gyula 20.
 Eller Gáspár 4.
 Elsasser Ferencz 1. 2. 6.
 Eltér József 1. 9.
 » János ifj. 23.
 Éltes Elek 18.
 Emeritz Lajos 8. 11.
 Emich Gusztáv 20.
 Emperly József 14. 18. 19.
 » Károly 19.
 Emresz István 16.
 » Károly 8. 11.
 » Márton 11.
 Encz Emma 14.
 » Ferencz 1. 6. 11. 12. 13. 14.
 » Ferenczné 14.
 » Géza 11. 12. 13. 14. 18.
 Énekes Gusztáv 13.
 Engel Imre 10. 15.
 » József (orvos) 5. 7. 10.
 » » (gyógyszerész) 10.
 » Sándor 1. 2.
 » » (Német-Ujvár) 21.
 Engelbrecht Károly 14.
 Entresz Ágost 11.
 Enyedy László 5.
 » Miklós 14. 15.

Eördögh András 15.
 „ István 5. 7.
 „ János 16.
 „ Károly 5.
 Eöry Sándor (Féth.) 8.
 „ (Győr) 17.
 Eösz Ferencz 14. 15.
 Eöttevényi Ferencz 8.
 Eötvös József báró 9. 13.
 „ K. Lajos 13.
 „ Loránt báró 16.
 „ Pál 18.
 Eperjessy Ferencz 13.
 „ János 13.
 Epstein Dávid 9. 14.
 Erbess Máttyás 11.
 Ercsey Ernő 14. 15. 16.
 „ Imre 1. 2. 5. 9. 11. 12.
 „ 13. 14. 16. 18.
 „ József 5. 10.
 „ Sándor 16.
 Erdélyi József (Trencsén) 1.
 „ (Eger) 13.
 „ Ferencz 7.
 „ László 10.
 Erdely Antal 20.
 „ Pál 9. 13.
 Erdős Pál 17.
 Erdőssy Imre 14.
 Érdy János 8. 9.
 „ Lajos 20.
 Eredics Ferencz 21.
 Eremics Pál 23.
 Erendics Ferencz 3.
 Erényi Jakab 16. 21.
 Ernst Péter 13.
 Erős János 24.
 Erős Lajos 2.
 Ertl Károly 14.
 „ Miksa 11.
 „ N. János 8.
 Érczhegyi Ferencz 14.
 Erszénes Elek 10. 11.
 Ertwég Bertalotti E. 11.
 Esszer Károly 2.
 Északi Károly 14.
 Esze Ferencz 14.
 „ Gábor 16.
 Eszterházi Antal gróf 11.
 „ Kálmán gróf 10. 11.
 „ Kálmán gróf 10. 11.
 „ Mihály gróf 11. 14.
 „ Pál herczeg 8.
 Etthey Frigyes 12.
 „ Károly 12.
 Evvinger József 15.
 Fábán Ambrus 8.
 „ Gábor 15.
 „ Sándor 17.
 Fabiany Jakab 14.
 „ Lajos 22.
 Fabinyi Rudolf 12. 24.
 „ Sámuel 12.
 „ Teophil ifj. 6.
 „ „ 5. 6.

Fabricsius József 18.
 Fábry János 12. 13. 14. 16.
 „ Pál 21.
 Faddy János 6.
 Faimann Antal 14.
 Fallner Gusztáv 5.
 Faludy Géza 20. 21. 22.
 Fancsy Lajos 6.
 Fankovich Sándor 19.
 Fanta Adolf 12. 13.
 Faragó Antal 14.
 „ Antalné 14.
 Faraó Simon 15.
 Faragula Károly 8.
 Farczády József 5.
 Fark Ignác 10.
 Farkas Ábrahám 12. 14.
 „ Antal 14.
 „ Aranka 14.
 „ Bálint 14.
 „ Balázs 16.
 „ Benő 17. 20.
 „ Elek 21.
 „ Endre 12.
 „ Ferencz (Eger) 13.
 „ „ (Pest) 1. 2. 3.
 „ „ (Rimaszombat) 12.
 „ Gusztáv 24.
 „ György 21.
 „ Gyula 15.
 „ János (Ráczalmás) 1. 2.
 „ 9. 10. 11. 12.
 „ 13. 14. 16. 21.
 „ „ (Rimaszombat) 12.
 „ József (Békés) 14.
 „ „ (Pécs) 6.
 „ „ (Pest) 15.
 „ Ignác 1.
 „ Imre (Enying) 14.
 „ „ (Győr) 17.
 „ Jenő 16.
 „ Kálmán 20.
 „ Károly 10.
 „ Lajos 14. 16.
 „ László (Budapest) 14. 16.
 „ 18. 20.
 „ „ (N.-Kőrös) 15. 16.
 „ Ödön 22.
 „ Zsigmond 14.
 Farkassányi Sámuel 7.
 Farmady Martinian 14. 16.
 Farnos Károly 5.
 Fátér János 6.
 Fatour Bertalan 14.
 Fatovich István 3.
 Fauzer Antal 9. 12. 20.
 Fáy Barnabás 12.
 „ Gusztáv 3. 12.
 „ Iván 17.
 „ László 12.
 „ Márk 19. 22.
 „ Miklós 12.
 „ Tamás 12. 14.
 Faykiss József 23.

Fayman Antal 12.
 Fedák János 14.
 „ Tivadar 14.
 Fedisch József 8.
 Féger Ferencz 23.
 Fehér János 18.
 „ Ipoly 11. 13. 17. 18.
 „ Nándor 9. 12. 13.
 Fehérváry Lajos 10.
 Feichtinger Elek 14. 15. 17. 18.
 „ János 15.
 „ Sándor id. 2. 9. 10.
 „ 11. 14. 15. 16.
 „ 17. 18. 20.
 „ ifj. 20.
 Feigl Salamon 4.
 Feigler Ignátz 11.
 „ Károly 11.
 Feichl Károly 22.
 Feisztl József 12.
 Feja Alajos 1. 3.
 Fejér Bertalan 19.
 „ Lajos 11. 20.
 Fejérváry János 12.
 Fekete Emil 13.
 „ Ferencz (Eperjes) 7.
 „ „ Sölyom (N.-Várad) 13.
 „ „ (Eger) 13.
 „ Gábor 7. 8.
 „ János 7.
 „ József (Miskolcz) 12.
 „ „ (Pest) 9. 11. 12.
 „ „ (M.-Vásárhely) 10.
 „ „ (Kis-Ujszállás) 18.
 „ Károly 2. 7. 13.
 „ Lajos (Kis-Ujszállás) 13.
 „ 17. 18. 19.
 „ „ (Detta) 23.
 „ Miklós 14.
 „ Móríc 8.
 „ Nándor 12.
 „ Sámuel (Koloszvár) 5.
 „ „ (Szathmár) 22.
 „ Sándor 13. 15. 17.
 Fektor József 14.
 Felbert Henrik 11. 14. 24.
 „ Lajos 24.
 Feledy Ferencz 16. 24.
 Feleki Hugo 24.
 Feldinger János 4.
 Felix Ákos 15.
 „ Imre 7.
 Felletár Emil 15.
 Felöcker Zsigmond 12.
 Fényes Géza 14. 24.
 „ István 14. 16. 18.
 „ Ilka 14.
 „ Sarolta 24.
 Fényhalmi Antal 14.
 Ferber József 11.
 Ferdinándy László 12.
 Ferdinándy Ignác 12.
 Ferenczi Alajos 14.
 „ Gedeon 15.

Ferenczi Gedeonné 15.
 „ Imre 13.
 „ József 5. 7. 13.
 „ Lajos (Miskolcz) 14.
 Ferenczi Lajos (Feketepatak) 19.
 „ Lajosné 19.
 Ferlán Nándor 14.
 Fery U. Arnold 12.
 Fertsek József 18.
 Feszt Imre 7.
 Fesztl Raymond 6.
 Fesztoráczy Géza 16.
 „ Gyula 16.
 Feuer Dávid 9. 11.
 Feueregger Károly 5
 Feuerer Ferencz 2..
 Fezl Ágoston 14. 15. 16.
 Fialka Erzsébet 16.
 „ József 16.
 „ Vilma 16.
 Fialla Gyula 14.
 Fieber Frigyes 11.
 Fiedler Károly 7.
 Fífánszky János 15.
 Filep Albert 10.
 Filiczky Tódor 14.
 Filó Lajos 19.
 Filperger György 15.
 Finály Henrik 10.
 „ Zsigmond 1.
 Finck Justin 8.
 Fincke József 8.
 Findura Imre 12.
 „ István 14.
 Fink Gusztáv 11.
 Finkoir Ferencz 6.
 Finta Elek 5.
 Firczák Gyula 16.
 Fischer Adolf 10. 20.
 „ Albin 15.
 „ Clementina 14.
 „ Ferencz 14.
 „ Frigyes 17.
 „ Győző 22.
 „ Gyula 18.
 „ József 11.
 „ István 17.
 „ Károly 12. 14.
 „ Mór 16.
 „ Péter 9. 10. 11. 12. 13.
 „ 14. 16. 17. 20. 21.
 „ Péter és társa 23.
 Fischhoff Ignác 4. 23.
 Fister Tiborcz 6. 7. 8. 9. 10. 11.
 Fittler Béla 14. 16. 18.
 „ Beláné 18.
 Fitz Bernát 8.
 Flading I. 8.
 Flandorffer Ignác 8.
 „ Nep. János 8.
 Flaschner Vilmos 24.
 Fleischer Antal 18.
 „ Frigyes 1. 6. 7. 11.
 „ Gábor 7.
 „ József 9. 12. 13. 14. 16.

Fleischer Józsefné 14.
 „ Károly 15.
 „ Mór 20.
 „ Samu 20.
 Fleischer Theofil 1.
 Fleischmann Károly 14.
 Flegmann Miksa 14.
 Flettner János 3.
 Fletzer Ferencz 14.
 Floch J. H. 14.
 Floth 15.
 Flór Ferencz 1. 2. 10. 11. 12.
 „ 13. 14.
 Fodermayer Vilmos 8.
 Fodor András 5.
 „ Béla 14.
 „ Imre 14.
 „ József (Heves) 13.
 „ „ (Siklós) 20.
 „ „ (Budapest) 24.
 „ Gizella 24.
 „ Károly 18.
 „ Pál 9. 20. 21. 22. 24.
 „ Péter 23.
 Foetterle Ferencz 11. 12.
 Fogarasi Demeter 10.
 „ Rudolf 10.
 Fogarassy Aurél 14.
 Fogarassy János 9. 17.
 „ Zsigmond 14
 Fogel Károly 1.
 Foges Farkas 1.
 Fojtényi Ferencz 7. 8.
 „ Kászony 10. 11.
 Fok Ignác 20.
 Folbert Frigyes 18.
 Folgens Kornél 24.
 Folinus Emil 15.
 Folinus János 15.
 Fonagy László 16.
 „ Károly 16.
 Forberger János 19.
 Forgács Antal 18.
 Forgó István 13. 14. 15.
 Formágyi Ferencz 14. 16.
 Formánék Alajos 7.
 Fornet Jenő 12.
 Forster Aurél 16.
 „ Elek 14. 16.
 „ Géza 16. 18.
 „ Imre 14. 16.
 Fortmayer Nándor 13. 14.
 Fortmeyer József 2.
 Forty Károly 20.
 „ Róza 20.
 Fost Béla 23.
 Földes Béla 24.
 „ Győző 13.
 Földes Gyula 11.
 Földesy József 9. 14.
 Földváry Albert 9.
 „ Béla 14. 16. 19.
 „ 20.
 „ Kálmán 9. 11. 13.
 „ Mihály 20.

Fördös Géza 18.
 „ Vilmos 14.
 Fraknoi (Frankl) Vilmos 11.
 Francz Alajos (Budapest) 1. 2.
 Francz Alajos (Eger) 12. 13. 14.
 „ 17. 18. 19. 20. 22.
 Francz Alajosné 23. 24.
 „ Gyula 22. 24.
 Franciscs Norbert 17.
 Frank Antal 13.
 „ Béla 24.
 „ Ferencz 14.
 „ János 23.
 „ József 16.
 „ Károly 6. 7.
 „ Márton 8.
 „ Miksa 23.
 „ Mór 13.
 Franka Károly 1.
 Franke Károly 20.
 Frankl A. 9.
 „ István 14.
 Frankó Antal 15. 16.
 Frauensfeld György 9. 11.
 Frecskay János 13.
 Freiler János 1.
 Frenkel Gyula 7.
 Frenreisz Ferencz 1. 9. 14. 15.
 Freund Ferencz 4.
 „ Henrik 16.
 Frey József 10.
 „ Lajos 23.
 Freyburg Károly 8.
 Freytag József 1. 2. 3.
 Fribeisz István 6.
 Friedenfels Jenő 8.
 Frieder Mór 19.
 Friedmann Adolf 14.
 „ Rudolf 24.
 Friedrich Béla 17.
 „ Károly 17.
 Friedrik A. Dezső 11. 13.
 Friep János 5.
 Frint Mihály 16.
 Frischmann Gyula 20.
 Fritsch Károly 10.
 „ Vilmos 9.
 Frits József 18.
 Frit: Pál 19.
 Frivaldszky János 4. 9. 10. 11.
 „ 12. 13. 14. 15. 16. 19. 20.
 „ 22. 23.
 Frivaldszky Jánosné 14. 16.
 „ Imre 1. 2. 3. 4. 6.
 „ 8. 9. 10. 11. 12.
 Fromm Pál 9. 11. 20.
 Frommhold Károly 1. 2. 9.
 „ 12. 14.
 Frum István 9. 11. 14. 16. 20.
 „ 21. 23.
 Fröhlich Erzsébet 14.
 „ Károly 14.
 „ Vilma 14.
 Fuchs Albert 11.
 „ Bonifác 14. 17.

Fuchs Ferencz 8.
 „ Ignác 12. 13. 14. 15.
 „ 16. 18. 19. 20. 21.
 „ János 16.
 Fuchs József (Budapest) 20.
 „ (Nagyvárad) 9. 11.
 „ 13. 16. 18. 20. 22.
 „ Károly 21. 24.
 „ Miksa 19.
 „ Mórítz 6.
 „ Pál 14.
 „ Tódor 11.
 Fuhrmann István 20.
 „ János 14. 16. 18. 20. 21.
 Fulvi Szerafin 14.
 Fusz Mihály 8.
 Fügi Ágoston 17.
 Fülel István 5.
 Füleky Pál 16. 20.
 Fülepp Ferencz 15.
 Fülepp Leopold 4.
 „ Sándor 4.
 Fülöp Alajos 10.
 „ Elek 18.
 „ Ferencz 10.
 „ József 13.
 „ Kálmán 15.
 „ Samu 5.
 „ Zoltán 19.
 Füredy László 14. 15. 16.
 Fűrész Ferencz 7.
 Fürst Adolf 20.
 „ Károly 8.
 Fűvessy József 15.
 Fűzy Kálmán 16. 18.
 „ László 8.
 „ Sándor 8.
 Gaál József (Arad) 4. 5.
 „ József (Kőszegh) 8.
 „ József (Pest) 14.
 „ Lajos 10. 11. 20.
 „ Mihály 22.
 „ Sándor 8.
 Gaár Frigyes 22.
 Gabányi Tamás 7.
 Gabély Imre 18.
 Gábor Antal 5.
 Gábor József 16. 18. 19.
 Gabriely Kálmán 9.
 Gabrielly János 11. 13. 14.
 Gaiger Dezső 22.
 Gácsy Arthur 13.
 Gadály Ferencz 6.
 Gáhy Ferencz 13.
 „ József 13.
 Gajásy Lajos 12.
 Gajzágo Gábor 16.
 Gajzágo János 18.
 „ Joachim 10.
 „ László (birtokos) 10.
 „ (orvos) 11. 17.
 „ 18. 20.
 „ Lászlóné 11. 20.
 „ Lukács 5.
 „ Salamon 10.

Gál István (Kolozsvár) 5.
 „ József (Eger) 13.
 „ „ (Rekás) 23.
 „ János Hilibi 10.
 Gál Lajos 5.
 Galajda József 9. 10. 11. 12. 14.
 Galamb Gyula 15.
 „ Kristóf 17.
 Galambos Fülöp 13. 19.
 „ Lipót 13.
 „ Márton 9.
 Galaszay József 6.
 Galdy Nándor 14.
 Gálffy Endre 10.
 „ Sándor 10.
 Galgóczy Ignác 5.
 „ Károly 20.
 Gáll István (Marosvásárhely) 10.
 Gallasy József 13.
 Gallasz Frigyes 14. 15.
 Gallik József 3.
 „ Sándor 14.
 Galliny Ferencz 4.
 „ Pál 4.
 Gallits György 4.
 Gallus Sándor 14.
 Gálócsy Gusztáv 14.
 Gamauf Vilmos 20. 21.
 Gamera Gusztáv báró 10.
 Gánóczy József 14.
 Garami Richard 16.
 Garath György 21.
 Garay János 9. 16.
 „ Soma 9.
 Gard Frigyes 21.
 Gardos János 1. 8. 9.
 Garlathy Kálmán 21.
 Gartemann János 7.
 Gaskó Károly 12.
 Gaspard Gyula 13.
 Gasparik Rezső 11.
 Gaszner Ágoston 17.
 „ Ágoston ifj. 17.
 Gaszner Gedeon 12.
 „ József 17.
 Gauzer János 16.
 Gavalszky János 13.
 Gayer János 6.
 Gayer Sámuel 17.
 Gazda Márton 10.
 Gázsik Ferencz 7.
 Gebbel Frigyes 5.
 „ Károly 5.
 Géber Ede 21.
 Gebhardt Ferencz 8.
 „ János 8.
 „ József 20.
 „ Lajos 9. 17. 20.
 Géczy Lajos 14.
 Gedő József 5.
 Geduly Ferencz 8. 11. 13.
 „ Lajos 3. 11.
 Gegő Elek 2.
 Gegus Ferdinánd 8.
 Geiszberger Ferencz 7.

Geiszt Gáspár 16.
 „ Gyula 15.
 „ István 16.
 Geitner Albert 19.
 Geitner Béla 19.
 Gelencsér István 9.
 „ Privát 11.
 Gelentzey Pál 14.
 Gellelich Miklós 14.
 Gencsy István 11.
 „ József 10.
 Genersich Antal 18.
 Georgievits György 4.
 „ Mihály 4.
 „ Miklós 4.
 Gerbáz Armin 14.
 Gerber Ede 14.
 „ Ödön 14. 19.
 „ Ödönné 19.
 Gerdenics Endre 6.
 „ István 6.
 Gere Gyula 15.
 Geréby Róza 19.
 Geréby Fülöp 22.
 Gerenday József 1. 3. 5. 6.
 „ László 20.
 Gerger Ede 33.
 Gergely Károly 19.
 Gergy Károly 16.
 Gergulics János 15. 16.
 Gerics Pál 6.
 Gerley Gyula 11.
 „ János 11.
 Gerlóczy Gyula 10. 12. 13. 17.
 „ 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24.
 Gerlóczy Gyuláné 24.
 „ Károly 12. 13. 14.
 „ 15. 16. 17. 20.
 Germann József 6.
 Gerometa Mihály 14.
 „ Vilmos 14.
 Gessel Sándor 11. 19.
 Geszner Elek 16.
 „ Mihály 20.
 Gesztessy László 4. 9. 10. 11. 15.
 „ Mária 11.
 Geszty Ferencz báró 15.
 Geyer Gyula 12. 13. 14. 24.
 Giacich Antal Bódog 14.
 Ghicz Ignác 14.
 Ghillány József báró 7.
 Gielich Ferencz 14.
 Gidofalvy Ferencz 13.
 Gilewszky Károly 12.
 Ginda Ferencz 11.
 Girókuti Ferencz 9.
 Giseke C. 14.
 Girsik Adolf 19.
 „ Hermin 19.
 Glacz Tivadar 5.
 Glabics József 3.
 Glatteu Eduárd 2.
 Glazer Iván 21.
 „ Lajos 21.
 Glocker L. 14.

Glockner dr. 7.
 Glosz Arthur 12.
 Glosz-Smik Emma 19.
 Gluzek Gyula 12.
 Glück Izidor 7. 9. 11.
 » Henrik 20.
 » Ignác 20.
 » Miksa 12. 13. 20.
 » Teophil 18.
 Gnaediger Ferencz 4.
 Goda Béla 17.
 » Lajos 17.
 Goldberger Adolf 1.
 Goldmark József 8.
 Goldschmidt Antal 20.
 Goldschmidt József 2.
 » Vilmos 21.
 Goldzieher Vilmos 21.
 Gombos Béla 15.
 » Lajos 18.
 » Mihály 10.
 Gonda Béla 19.
 » István 13. 14.
 Goor György 15.
 Gosztönyi József 13.
 Gotthard Alajos 12.
 » Jenő 21. 22.
 » Jób 7.
 » Károly 11.
 » Sándor 21.
 Gottier L. 16.
 Gottl Mór 11.
 Gottlieb Elek 12.
 Gottschil Ferencz 4.
 Gottvald János 6.
 Gouth Sándor 18.
 Govick Márton 16.
 Gownick Arthur 18.
 » Ödön 18.
 Gözon Kálmán 12.
 Göcz Ferencz 1. 2.
 Göllner Frigyes 12. 20.
 » Lajos 12.
 Göltl Béla 17.
 » Ernő 11. 13. 14. 16. 17.
 » 19. 20. 21. 22.
 » Nándor 11. 14. 16. 17.
 » 19. 22.
 Gömbös László 17.
 Gömöry András 7.
 » Gyula 18.
 » János 12.
 » Károly 1. 2. 3.
 » Pál 14. 18.
 » Sándor 12.
 Gönczy Pál 9. 20.
 Göndöcs Benedek 9.
 Görgey István 24.
 Görög Elek 10. 11. 15.
 » József 18.
 Götz János 16.
 » Mihály 9.
 Gözsy Máté 6.
 Grach de Ferencz 3. 6. 8. 9.
 Gradwohl Eduárd 6.

Graf Vilmos 16.
 Graefel Gabriella 14.
 » Karolina 14.
 » Sarolta 14.
 Gräff János 20.
 Grand Miklós 23.
 Graner David 20.
 » Mihály 16.
 Granichstädte : Zsigmond 8.
 Grau Gabriella 14.
 Grager Gábor 6.
 Gränzenstein Gusztáv 4.
 Greb János 20.
 Greguss Ágoston 9. 11. 12.
 » Gyula 9. 10. 11. 12.
 » János 18.
 Greifenegg Vilmos 9.
 Greilinger Ferdinánd 8.
 Greiner Lajos 12.
 » Miksa 14.
 Gremperger József 15.
 » István 14.
 » Mihály 15.
 Gresits József 12.
 Gresz János 21.
 Grimm György 14.
 » Károly 21.
 Grineus János 3.
 Groah Ignác 12.
 Gróf János 9.
 Groglott N. 20.
 Groisz Béla 18.
 » Gusztáv 5.
 Gronay Sándor 13.
 Groo Vilmos 13.
 Grosschmidt Antal 19.
 » Ferencz 4.
 Grossek — 4.
 Grosinger Károly 14. 16.
 Grosz Ágoston 14.
 » Albert 9. 15. 17. 20. 22. 24.
 » Emil 20.
 » Eugénia 17.
 » Ferencz X. 1. 2. 9.
 » Filep 1. 2. 9.
 » Frigyes 1. 2. 4. 5. 7. 8.
 » Hilda 17.
 » József (Paks) 6.
 » (Miskolcz) 12. 13. 22.
 » Károly 18.
 » Lajos (Csatáry) 8. 9. 10.
 » 11. 12. 13.
 » Lajos (Csetnek) 12.
 » Miksa 16.
 » Sámuel 18.
 » Sándor 20.
 Groszmann Jakab 16. 20.
 » Lipót 20.
 » Mihály 17.
 Gröber József 13.
 Grössinger Ferencz 17.
 Grötschel Zsigmond 17.
 Gruber Eduárd 6.
 » Ferencz 6.
 » György 6.

Gruber István 22.
 » József 11.
 » Tamás 8.
 Grubiczy István 7.
 Grusz Lajos 18.
 Grün Ferencz 16. 17.
 » János 18.
 Grünbaum Lajos 16.
 » Leo 20.
 Grünbaum Samu 21.
 Grünberg Ferencz 2. 6.
 Grünblatt N. 17.
 Gründler Endre 6.
 Grüne János 11.
 Grünert Nicomedes 6.
 Grünhut Eduárd 1.
 Grün János 4.
 Grünwald Pál 1.
 Guary Károly 8.
 » Zsigmond 8.
 Gubcsó Endre 14.
 Guistini Adolf 14.
 Guln György 6.
 Gutth Ferencz 8.
 Gulyás Elek 11. 14.
 » János 14.
 Gurovics Tamás 2.
 Guth János 8.
 Guttmann Adolf 1. 4.
 » Ede 11. 24.
 » Gábor 16.
 » Lipót 21.
 Guzmics Pál 8.
 Gyalokay Lajos 19.
 Gyapay Dénes 17.
 Gyárfás Albert 10. 18.
 » György 10. 18.
 Gyarmathy János 1. 10.
 Gyenes János 6. 15.
 Gyergyai Ferencz 5.
 Gyertyánfy István 10. 11.
 Gyomlay Gellért 11. 12. 14. 16.
 Gyöngyössy József 24.
 » Rudolf 16.
 » Sámuel 16. 17. 18.
 » 19. 20. 24.
 » Vilmos 20. 21.
 Györfy Antal 14.
 » Lajos 14.
 » Mihály 5.
 Györfi Péter 10.
 György Aladár 10. 11. 20. 21.
 » Endre 11. 12.
 » Ödön 11.
 Györgyei József 22.
 Györgypál József 10.
 Györky Lajos 10. 14. 16. 22.
 Györy Albert 11.
 » Lajos 4.
 » Sándor 9.
 Gyubek Lajos 13.
 Gyuk Sándor 21.
 Gynjtó Lajos 14.
 Gyulay Béla 14.
 » Gábor 12.

Gyulay Lajos gróf 4. 5. 8.
 » László 14. 18.
 » Rudolf 17.
 Gyura Adolf 14. 16.
 Gyurics Antal 14. 22.
 Gyurikovics Antal 14.
 » György 8.
 Gyürky Lajos 9. 12. 20.
 Haas Adolf 20.
 » Károly 14.
 » Mihály 3. 6.
 » Miksa 19.
 » Sándor 20.
 » Tivadar 20.
 Haasz Albert 15.
 » Sándor 15.
 Haberern Jonathan 5.
 » Pál 20. 24.
 Haberland Frigyes 11.
 Habokay József 23.
 Hadik Gusztáv gróf 9.
 Hagara Victor 19.
 » Victorné 19.
 Hagel Benő 21.
 Hagen Sándor 12. 19. 21.
 Hahn Imre 17.
 Hajagos Benőné 16.
 » Illés 14.
 Hajcsi Sándor 12.
 Haida István 17.
 Haidt Lajos 23.
 Hajdu Gyula 16.
 » Károly 14.
 Hajke Sándor 7.
 Hajnal Abel 14.
 » Albert 12. 13. 14.
 » Antal 10. 11.
 » István 10. 11. 14. 20.
 Hainer Ignác 6.
 Haines Arthur 6.
 Hainisch József 15. 16. 17. 20.
 Hajnik János 16.
 Haist Lajos 6.
 Haitsh Lajos 7.
 Hajos József 15.
 Halassy Ede 14.
 » Gyula 16.
 » Károly 8.
 Halász Antal 2.
 » Ferencz 19. 20.
 Halász Géza 2. 3. 4. 5. 6. 7.
 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15.
 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22.
 Halász István 19.
 » Mihály 6.
 » Olivér 12. 13. 14. 15. 17.
 » Orbán 12. 13. 15. 16. 17.
 » Tivadar 12. 15.
 » Zsigmond 15.
 Halászy Ferencz (Losonc) 15.
 17.
 Halászy Ferencz (Győr) 17.
 Halbik Cyprian 14. 17.
 Halla József 16.
 Hallay Elek 11.

Haller Ferencz gróf 7.
 » György gróf 10.
 Halmagyi Lipót 16.
 » Oszkár 16.
 Halmi László 16.
 Haluska Péter 3.
 Hamaliár Károly 12. 13. 14.
 15. 21.
 Hamar (aljegyző Esztergom) 1.
 » Leo 9.
 » Pál 11.
 Hamary Dániel 9. 11. 12. 14.
 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21.
 22. 24.
 Hamary Dánielné 16. 17. 23.
 » Kornél 23.
 » Lajos 15.
 » Melinda 23.
 Hammerschmidt Károly 8.
 Hamon József 16.
 Hámory Lajos 11. 16. 17. 18. 19.
 Hámos József 12.
 » Pál 14.
 Hampel Antal 10.
 Hampel József 14. 15.
 Hamrák József 3. 6.
 Hamvai Aladár 12.
 » (Szenger) Ede 9.
 » Zoltán 12.
 Hamza Máté 20.
 Hamzus Gellért 15. 16.
 Hanák János 7. 8.
 Hanák Mihály 1. 7.
 Handler Antal 8.
 Handlik János 15.
 Handtel Károly id. 14. 20.
 » Rezső 14.
 Hanekker Ferencz 1.
 Hang Ferencz 16.
 Hangel Ignác 17.
 Haniker Timót 18.
 Hanke Leo 22.
 Hankó Arthur 24.
 » János 5.
 Hanko József 8.
 Hankóczy Ambró 9.
 Hantken Miksa 9. 11. 13. 16.
 17. 18. 19. 20. 21.
 Hantz Pál 10.
 Hanusz István 23. 24.
 Hanzély Ignác 14.
 Haracsek István 5.
 Harczer Imre 19.
 Harisch Sándor 14.
 Hariss Pál 16.
 Harmaczy Béla 12.
 Harmath Béla 18.
 » Márton 5.
 Harmathy Gergely 22.
 Harsányi Pál 6. 8.
 » Ignác 14.
 » Sándor 14. 16.
 Hartl Alajos 9. 20.
 » Ferencz 9. 16.
 Hartig Gusztáv 14.

Hartmann János 6.
 » József 14. 21. 23.
 » Mihály 1.
 » Péter 6.
 Hartványi Ferencz 3.
 Hary Károly 7.
 » István 21.
 Hasenfeld Hermann 1. 9.
 » Manó 9. 16.
 Hasenfratz Andor 15.
 Hasenstab Gusztáv 6.
 Hatfaludy József 20.
 » Józsefné 20.
 Hatos László 8.
 Haubner Rezső 8. 9. 10. 11.
 14. 20.
 Hauchardt Ferencz 5.
 » József 5. 10.
 Hauer Dániel 6.
 » Ferencz lovag 8. 11. 12.
 » L. S. 8.
 Hausenplasz Károly 1.
 Hauser Henrik 9. 12. 14. 18.
 Hausmann Ferencz 9. 11.
 » Loránt 20.
 Hauer Henrik 16.
 Hauzer József 1.
 Haulzer Imre 8.
 Havas András (Körmöcz) 3.
 » A. 23.
 » Ignác 1. 2. 3. 8. 9.
 » József 8.
 » Pál 12. 20.
 » Sándor 10. 11. 12.
 Hayden Imre 21.
 Hayn Lajos 10.
 Haynald Lajos 9.
 Hayne Antal 8.
 Hayth Ferencz 1. 5.
 Hazslinszky Frigyes 7. 9. 12.
 13. 15. 16.
 Hazslinszky József 7.
 Hazman Cornél 14.
 Hebra Nándor 9.
 Hebron János 13. 14.
 Heckel József Jakab 8.
 Héder Lajos 19.
 Hedry Ernést 7.
 » József 7.
 » János 7.
 Hegedüs Béla 23. 24.
 » Bertalan 12.
 » Ferencz 12.
 » István 22.
 » János 9. 10. 11. 12. 13.
 14. 20. 21. 22. 23. 24.
 » Jánosné 14.
 » József (N.-Károly) 20.
 » József (Debreczen) 22.
 » Károly 24.
 » Lajos (Kassa) 12. 13.
 15. 16. 17. 19.
 » Lajos (Gerend) 10.
 » » (Győr) 8.
 » László 12. 14.

Hegedűs Lipót 12.
 „ Pál (Debreczen) 16. 22.
 „ (Sopron) 8.
 „ Paula 24.
 „ Victor 12.
 Hegyessy Imre 16.
 „ Kálmán (Bátaszék) 6.
 „ (Budapest) 10.
 „ 13. 15. 16.
 „ Kálmán ifj. (Buda-
 pest) 15.
 „ Samu 19.
 „ Sándor 10. 12. 15. 16.
 „ ifj. 12.
 Hegyi Mihály 18. 19.
 „ Mihályné 18. 19.
 Heille Károly 11.
 Heim K. Eduárd 7. 11.
 Heinzl József 15.
 Heinrich Adolf 21.
 „ Gyula 16.
 „ János 9.
 „ Nándor 23.
 „ Nep. János 18.
 Heinrich Frigyes 11.
 Heinszmann Augustus 10.
 Heitzmann Károly 10.
 Heizler Ferencz 16.
 „ Győző 17.
 Heks Márton 4.
 Helle János 13.
 Hellebronth Béla 13.
 „ István 13.
 „ János 13.
 Heller Jakab 6.
 Hellner Károly 7.
 Hellwig Ede 10.
 Helmár Károly 11.
 Hembach Gyula 18.
 Hencz Antal 14. 17.
 Hendel Lajos 6.
 Henike Rezső 17.
 Henk Antal 20.
 Hennel Jakab 14.
 „ János 14.
 Hensch Géza 24.
 Henszelmann Elek 20.
 „ Imre 7. 9. 10. 11.
 „ Kálmán 12.
 Henter János 10.
 „ József br. 10.
 Hepes Miklós 15.
 Hepesváry Antal 2.
 Herbert Károly 5.
 Herbert Sámuel 10.
 Hercz Adolf 20. 21.
 „ Ferencz 19.
 „ József 23.
 Herczegh Mihály 16. 18.
 „ Mihályné 16.
 Herczeghi Mór 21.
 Herepei Károly 10.
 Herfurth József 7.
 Hericz Antal 14. 15. 16.
 Herlicska Adolf 12.

Herkovics Ignác 3.
 Hermann Adolf 9. 13. 14.
 „ Ferencz 6.
 „ János 2. 6.
 „ Károly 3.
 „ Ottó (termv.) 11. 12.
 „ Ottó (kereskedő) 16.
 „ Samu 9
 Herni József 6.
 Herrich Károly 9.
 Hertelendy Gyula 9.
 „ József 11.
 Herz József 15.
 Herzfeld Sándor 15.
 Hesztényi József 13.
 Hetényi Kálmán 19.
 „ Lipót 19.
 „ Ottó 22.
 Heitsch Ignác 8.
 Hetyésy László 8.
 „ Pál 8.
 Hetey Kálmán 15.
 Heuffel János 4.
 Heves Gábor id. 10.
 Hevessy Benedek 12.
 „ Bertalan ifj. 12. 13.
 „ József 13.
 Hidegh Kálmán 15. 16.
 Hideghéty Antal 9. 11.
 Hieronymi Béla 15.
 „ Károly 19.
 „ Kornél 20.
 Hildebrand József 10.
 Hilf József 20.
 Hilscher Ignác 6.
 Hittl Ferencz 4.
 Hints Dániel 10.
 „ Miklós 10.
 Hintz György 5. 10. 11. 20.
 Hirkó László 15. 20. 22.
 Hirling Károly 5.
 Hirsch Károly 24.
 „ Károlyné 25.
 „ Sebestyén 14.
 Hirschfeld Miklós 15.
 Hirschler Fülöp 20.
 „ Ignác 9. 11.
 „ Mór 20. 21. 22. 24.
 Hirschmann József 15.
 Hitter Győző 19.
 Hlátky Miklós 18.
 Hlavács János 7.
 Hlivay Samu 3.
 Hochhalt Károly 20. 21. 22.
 Hochmann Henrik 20.
 Hochsinger Arnold 20.
 Hodobay András 7.
 Hodoly László 14.
 Hody Gyula 22.
 Hofbauer Károly 17.
 Hofer Péter 8.
 Hoffelder József 1. 3.
 Hoffer Adolf 16.
 „ Imre 16.
 „ István 1. 6. 9. 10. 20.

Hoffer József (Kaposvár) 14.
 „ József (Félegyháza) 19.
 „ Mátyás 9.
 Hoffmann Antal 23.
 „ József (Erzsébetváros)
 18.
 „ József (Bécs) 15.
 „ József (Uj-Verbász)
 16.
 „ Károly (őorvos Pest)
 1. 9.
 „ Károly Ignác 14.
 „ Károly (állatorvos) 11.
 „ Károly (Mád) 15. 16.
 „ Lajos 16.
 „ Teréz 16.
 Hofmann Ignác 5.
 „ M.-Leo 12.
 Hoffory János 7.
 Hock József 19.
 „ Józsefné 19.
 Holczer Adolf 16. 17.
 „ György 8.
 Holecz Endre 7.
 Holdházy János 17.
 Hollán Adolf 11.
 Holländer Leó 7.
 Hollay Antal 13.
 „ Julianna 15.
 Holles Dániel 12.
 Holló Dénes 12. 14.
 Holló Géza 13.
 „ Pál 12.
 Hollók Imre 6.
 Hollósy Boldizsár 8.
 „ János 14.
 Holmann József 1. 2. 3. 6.
 Holóssy Károly 19.
 Holpert Nathán 19.
 Holzer Ignác 8.
 „ Vilmos 5.
 Holzhammer István 8.
 Holtzmann Ignác 4.
 Homonnay Imre 6.
 Hondlik János 13.
 Honetz Samu 3.
 Hopf János 4.
 Höpfner Gusztáv 24.
 Hoppe Ferencz 10.
 Horák Károly 17.
 Horeczky Ferencz 3.
 Horhy Mihály 6. 8.
 Horkay Lajos 13.
 Horn Ferencz 1. 6.
 „ Imre 7.
 „ Valér 24.
 Horner István 3.
 Hornyay Ambrus 5.
 Hornyay Béla 18. 22. 24.
 Hornyay Kálmán 16.
 Horátsek Ignác id. 19.
 „ Ignác ifj. 19.
 „ József 16.
 Horovitz Lipót 15.
 „ Sámuel 20.

Horovicz Sarolta 20.
 Horvitz Ignác 16.
 Horpáczky Ignác 20.
 Horváth Agoston (Huszt) 19.
 » » (Pécs) 6.
 » Alajos 3.
 » Antal (Bártfa) 7.
 » » (Pécs) 6.
 » Árpád 21.
 » Bálint 19.
 » Béla (Eger) 13.
 » » (Kecskemét) 12.
 » » 13. 14. 16.
 » Béla (Szombathely) 21.
 » Czryll 9.
 » Dániel 5.
 » Dienes 22.
 » Döméné 14.
 » Endre 17. 18. 19. 20.
 » » 21. 22. 24.
 » Endré 18. 19. 24.
 » F. felsőbükki 10.
 » Farkas 20.
 » Ferencz 16.
 » Gábor (Poklostelek) 14.
 » » (Gölniczbánya) 14.
 » Géza 12. 14. 16.
 » György 9. 11. 12. 13.
 » » 14. 15. 16.
 » Győző 24.
 » Ignác 10. 11.
 » István (M.-Vásárhely) 5.
 » » (Szombathely) 21.
 » János (Homonna) 7.
 » » (Arad) 14. 16.
 » » (M.-Zákod) 5.
 » » (igazg. Pécs) 6.
 » » (tisztt. Pécs) 6.
 » » (Kecskemét) 14.
 » » 15. 16. 17. 18. 20.
 » János (Rimaszombat) 12. 14.
 » József (Pest) 1. 2. 6. 8.
 » » (Honti főorvos) 2. 3.
 » » (Eger) 13.
 » » báró 7.
 » Károly (Sopron) 8.
 » » (Sajó-Sz.-Péter) 14.
 » Lajos (Győr) 17.
 » » (Perenye) 21.
 » László (Osgyán) 12. 14.
 » » (Budapest) 20.
 » » (Pécs) 6.
 » Menyhért 14. 19.
 » Mihály (Bécs) 7.
 » » (Kolozsvár) 5. 10.
 » Petricsevics Lázár 6. 8.
 » Pál Kéri 14.
 » Péterné 16.
 » Sámuel 17.
 » Sándor (Pozsony) 11.
 » » (Zsércz) 13.
 » » (Szeged) 16.

Horváth Vincze 7. 14.
 » Zsigm. (B.-Hunyad) 5.
 » Zsigmond (Eger) 13. 14.
 Hosszúfalussy János 13. 14.
 » Jánosné 14.
 Hother György 12.
 Houchard József 14. 15.
 Hoványi Ferencz 8.
 » Lajos 8.
 Hoyos Antal gróf 8.
 Hozák József 15.
 Höbe Károly 6.
 Högyes Endre 15.
 Högyesey Pál 8.
 Höke Lajos 6.
 Hölbling Ignác 6.
 » Miksa 6. 16.
 Hönig Ignác (Hont) 3.
 » » (Zólyom) 1. 3.
 Hönigswald Lőrincz 1.
 Hönsch Dezső 16.
 » Jonáthan 14.
 Hörmann József 1.
 Hörnes Mórincz 8. 11.
 Höszt Vilmos 1. 2.
 Hrabár Mihály 16. 18.
 Hrabovszky János 3.
 » József 7.
 Hreblay Antal 7.
 » Arnold 7.
 Hubaffy Mihály 15. 16. 17.
 » Sándor 13. 14. 15. 16.
 Huber Endre 8.
 » János 6.
 Hubert János 13.
 Hubesz János 18.
 Hudecz Ferencz 15.
 Hudoba Sámuel 12.
 Hudomel József 23.
 Hugonay Vilma grófnő 20. 21.
 Hulényi Péter 17.
 Huliman Pál 2. 5.
 Hunfalvy János 9. 10. 11. 12.
 » » 13. 14. 20. 22. 23. 24.
 Hunfalvy Pál 13. 15. 18.
 » Pálné 18.
 Hunkár István 14.
 Hunyady Béla 19.
 » János 1. 2. 7. 9.
 » László 1. 2. 6.
 Hunyor Sándor 19.
 Huray István 9.
 Huss Magn. 8.
 Huszár Ferencz 14.
 » Imre 1. 9. 11.
 Hutta János 6.
 Huttfleisz Kázmér 14.
 Huzly Károly 22.
 Hüffer István 4.
 Hügel Lipót 10.
 Hüttner Ján. Kereszt. 6.
 Hyrosz József 14.
 Thász Gábor 13.
 » Rudolf 8.
 Illés Lajos 14.

Illés Bálint 19.
 » Nándor 16.
 » Ödön 14.
 » Rafáel 21.
 » Zsigmond 14.
 Illési György 14.
 » Imre 6.
 » László 1.
 Illincz János 7.
 Illinszky N. 19.
 Illits György 15.
 Illits Györgyné 15.
 Illovay Pál 2.
 Illyés Ignác 10.
 » István 10.
 » Károly 10.
 Ilyasevits Elek 19.
 Imhof György 2.
 Imre József 20. 22.
 » Lőrincz 8.
 » Miklós 13. 14.
 Imrich Victor 23.
 Inglicshoffer Károly 13. 15. 16.
 Inkei Béla 21.
 Intze Ferencz 4. 5.
 » Ferenczné 11.
 » István 10. 11.
 » József 5.
 » Mihály 5.
 » Miklós 10.
 Inczédi Dénes 13.
 » Sámuel 10.
 Ipolyi Arnold 13. 14.
 Irányi István 7.
 Irinyi János 1. 2. 5. 18.
 » József 8.
 Iritz Ignác 16.
 Irsay József 18.
 Irsik Ferencz 19.
 Isaák Jenő 13.
 » László 13.
 Ispán István 5.
 Issekutz Bogdán 10.
 » Imre 10.
 » Károly 15. 16. 23.
 » László 23.
 Istóczy Győző 21.
 » Sándor 21.
 István Vilmos 21.
 Istvánffy Pál 10.
 Iszlai József 20.
 » László 5.
 Itebei Kiss Miklós 16.
 Ivády Miklós 13.
 » Rudolf 13.
 Ivánfy Ede 14. 18.
 Ivánka Oszkár 14.
 Ivanovics András 1. 2.
 » Iván 18.
 » Pál 18.
 Iványi István 18.
 Iványos Pál 16.
 » Pálné 16.
 Ivasek Venczel 13.
 Izsó Ferencz 11. 14.

Izsó Ferencz ifj. 11.
 » Lajos 23.
 » Lajosné 23.
 Ixel Soma 10. 20.
 Jablonczy Sándor 11. 18.
 Jác Ferencz 3.
 » János 7.
 » Károly 7.
 Jahn Vilmos 14. 16.
 Jakab János 14.
 » István 10.
 » Lajos 15.
 Jakabfalvy Gyula 9.
 Jakabfy Márton 10.
 » Miklós 15.
 » Pál 23.
 Jákó Mihály 16.
 Jakobovics Antal 1. 2. 9.
 » Fülöp 1. 2.
 » Móríc 2. 8.
 » Rupert 6.
 Jakopovits József 3. 8.
 Jámbor Antal 20.
 » Ferencz 21.
 » Mihály 21.
 Jamniczky Lipót 20.
 » Sándor 14.
 Ján János 12.
 Jancsik Ede 11. 12. 13.
 » Mihály 7.
 Jancso Ádám 18.
 » Albert 18.
 » József (N.-Enyed) 10.
 » (Bonyhád) 5.
 » Tamás 10.
 Jancsovics Imre 10. 11. 13.
 » 14.
 » István 10. 11. 12. 13.
 » 14.
 » Péter 12. 14.
 Jandrisits János 18. 19.
 Jandy László 13.
 Jandly Ede 11.
 Janik Ferencz 7.
 Jankay József 14.
 Jankó János 6.
 » Miklós 12.
 Jankovich Antal 1.
 » Miklós 2. 3.
 Jankovits Aladár 14.
 » József 14. 16.
 Janky Károly 16. 19.
 Janny Gyula 20. 24.
 » József 13.
 Jánosy Rezső 14.
 Jan-on János 13.
 Járányi Ignác 6.
 Jármay Gyula 11. 18. 20.
 » Gusztáv 9 11. 16.
 » László 14. 16. 24.
 Jaromisz Mihály 4.
 Jasinsky Gyula 8.
 Jaskó Károly 23.
 Jassevitz János 19.
 Jautz Károly 8.

Jávör Béla 24.
 Jäger János 6.
 Jeddy Sándor 10.
 Jedlik Ányos 1. 2. 3. 6. 8. 9.
 » 11. 12. 13. 14. 16. 17. 18.
 » 19. 20. 21. 22. 23. 24.
 Jéger József 4.
 Jekelfalussy Albert 8.
 » Andor 18.
 Jelenffy Kornél 19.
 » Zoltán 16. 17. 18. 19.
 » 20. 24.
 Jelenik Zsigmond 9.
 Jelentsik Nándor 14.
 Jelinek Károly 11.
 Jellasics János 6.
 Jellonsheg J. N. 14.
 Jelsik Lajos 20.
 Jemelka József 8.
 Jendrassik Jenő 9.
 Jendrzejovszky Felix 7.
 Jene Cristóf 7.
 Jeney Albert 10.
 » József 8.
 » Károly 10. 11.
 » Lajos 11.
 Jenő Béla 19.
 Jentsch Gottlieb 13.
 Jerfy Antal 17.
 » József 17.
 Jerkovits Antal 14.
 Jermy Gusztáv 12.
 Jerney Antal 9.
 Jeszenszky Andor 14.
 » Béla 14. 23.
 » Ferencz 4. 6.
 » József 6.
 » Pál 12.
 » Zoltán 14.
 » Zsófia 24.
 Jeszeny Gáspár 12.
 Jezerniczky János 15. 16.
 Jezovics Mihály 9. 11.
 Joachim Anna 18.
 Joanovits János 13.
 Joffe Antal 7.
 » Herrmann 1.
 Jókay Lajos 17.
 » Károly 16. 18.
 Jónás József 2. 3. 6. 7.
 Joó János 13. 14.
 » Dénes 5.
 » István (Kolozsvár) 5.
 » » (Debrecen) 19.
 Jorkovits Ágoston 6.
 Jósza András 13. 14. 16.
 » Dániel 5.
 » József 10.
 Jovicza Athanáz 16.
 » Sándor 16.
 Jowitsisch Pál 5.
 Józsika Lajos báró 5.
 Jucho Ferencz 20.
 Juhász Kálmán 12. 14. 22.
 Juhász Lajos 15.

Juhász Mihály 19.
 » Pál 14. 22.
 Jubbál Károly 8.
 Juhos Gyula 2. 7.
 » János 16.
 Jung Károly 19. 20. 23.
 » Károlyné 19. 23.
 Jungmann Dániel 12.
 Juránics László 6.
 Jurányi Lajos 9. 24.
 Jurassy Ignác 11.
 Juraszek Ferencz 16.
 Jureczky Armin 12. 14. 16.
 Jurenák József 1. 2. 3.
 » Sándor 14.
 Jurka Bazil 19.
 Jurkinyi Emil 20.
 Justh Ferencz 2.
 » János 10. 12.
 » József 12.
 Justus Győző 14.
 Jusztai Károly 16.
 Jüttner Géza 1. 6.
 Kaán Ágoston 11. 12.
 Kabos Dániel 5.
 Kaddebo Ferencz 16.
 Kachelmann Károly id. 11.
 » ifj. 11.
 » Vilibald 11.
 Kacsokovics Ágoston 6.
 » Bódog 6.
 Kaczander Áron 7. 10. 11. 12.
 » Gyula 12. 15. 20.
 » 23.
 » Lipót 12.
 » M. 13.
 Kaczvinszky Victor 7.
 Kada Endre 9. 10. 11. 12. 13.
 » 14. 15.
 » Mihály 20.
 Kádár Antal 22.
 Kadas Rudolf 7. 8.
 Kadisch Lajos 1. 2.
 Kaffeler Béla 21.
 Kafka Károly 14.
 » László 18.
 Kahn Gusztáv 24.
 Kain Albert 9. 10. 11. 13. 14.
 » Béla 11. 13. 14.
 » Dávid 22.
 Kainic Ferencz 15.
 Kaiser János 5.
 Kajaba Ödön 14.
 Kajdácsi István 1. 9.
 Kakas Kálmán 14.
 Kakussi Elek 10.
 Kalaba József 13.
 Kalausz Pál 3.
 Kalazdy Mór 9. 12. 16.
 Kalchbrenner Károly 12.
 Kalla Jenő 12.
 » Mihály 12.
 Kállay Ákos 13.
 » Bertalan 24.
 » Ede 14.

Kállay Manó 23.
 » Victor 16.
 Kallenberger József 6.
 Kalliwoda József 13.
 Kálmán Frigyes 12.
 » Izidor 10. 11. 24.
 Kalmár István 22.
 » Lajos 3. 5. 6.
 » László 14.
 » Mihály 14. 15.
 » Mihályné 14.
 Kálnitzky Endre 12.
 Kalóczy János 16. 17. 21.
 » Lajos 14. 16. 17. 18. 21.
 » Zoltán 18.
 Kalovszky László 22.
 Kamenszky Elek 16.
 » Elekné 16.
 » István 1. 2. 3.
 Kamerler József 8.
 Kámory Sámuel 11.
 Kanel Lajos 14.
 Kánitz Ágost 9. 10. 23.
 » József 11. 17.
 Kanizsai Károly 12. 13. 14. 15.
 » 16. 17. 18. 19. 22.
 Kanya Ferdinand 8.
 » Frigyes 6.
 » Pál 1. 2. 3. 6. 8. 9.
 Kanka Károly 8. 9. 10. 11. 12.
 » 13. 14. 16.
 Kanovics Béla 15. 16.
 Kapacszy Dezső 13.
 Kapcsa József 5.
 Káposztás János 14.
 » József 12.
 Kapper Ándor 11.
 Kappisz Ernő 4.
 Kaprinay Gábor 16.
 Kapy Edúard 7.
 Karacsay Sándor gróf 5.
 Karácsonyi Antal 19.
 » János 14.
 Karaát Gusztáv 2.
 Karap Mór 14.
 Karakasevics Milos 23.
 Karassay Kornél 18.
 Karaszeg Ignác 5.
 Karsay László 16.
 Kardos László 22.
 » Mihály 19.
 Kardossy Nándor 11.
 Karika Antal 11. 17.
 » János 6.
 » Pál 18.
 Karll József id. 11. 14. 15. 16.
 » ifj. 11. 17. 18. 20.
 Kármán József 16. 17. 18.
 » Mór 24.
 » Salamon 12.
 » Sándor 14.
 Karner Vilmos 4.
 Károly György Hugó 13. 14. 15.
 » Ignác 16.
 » Irén 13.

Károly István 1. 8.
 » Lajos gróf 11.
 Károlyi Antal 21.
 » Ede gróf 7.
 Karsay Sándor 17.
 » Zoltán 17.
 Kartsay László 18.
 Karvassy Kálmán 17.
 » Sándor 11.
 Kasitzky János 15.
 Kaszévitz Miksa 11.
 Kastarew Sergius 11.
 Kaszal Ferencz 13.
 Kaszanyiszky Endre 22.
 Kaszás Ferencz 17.
 Kasztl Imre 19.
 » Lajos 19.
 » László 22.
 » Lászlóné 19.
 Kasztner József 8.
 Kasztowszky János 18. 24.
 Kátai Gábor 9. 10. 11. 12. 13.
 » 14. 15. 16. 17. 18. 19.
 Kátai Gáborné 14. 16. 17.
 Katayama Kuniyosi (Japan) 23.
 Katona Mihály 1. 7.
 » Géza 7. 9. 10. 11. 12.
 » 13. 14.
 » Imre 6.
 » Lajos 19.
 » Zsigmond 15.
 Katser Simon 11.
 Kaufholtz Frigyes 17.
 Kaufmann Kamilló 13. 14.
 Kaul József 4.
 Kautz Gusztáv 17.
 » Gyula 9.
 » Ignác 17.
 Kavetzky Kornél 19.
 Kavulák János 14. 15. 16. 17.
 » 18. 19. 20. 21. 22. 23.
 Kayser Ágoston 4.
 » Lajos 4.
 » Sámuel 8.
 Kazy István 4.
 Kecskeméthy Aurél 12.
 Kecskeméthy Ilona 23.
 » Lajos 23. 24.
 Kedves István 5.
 Kegl Ferencz 12.
 » Sándor 14.
 Kehr Vilmos 8.
 Kekoss Vidor 13.
 Kelcz István 7.
 Kelecsényi Lajos 16.
 Kelemen István 10.
 » László 14.
 » Mihály 14.
 » Miksa 19.
 Kelen József (Brocken) 9. 14.
 » 18. 20. 22.
 Kelen Józsefné 14.
 Kéler Béla 8.
 » István 13.
 Kell Lipót 15.

Kelle Iván 6. 8.
 Keller Ferenc 11. 14.
 » Emil 10.
 » Róbert 5.
 Kellner Ede 10. 14.
 Kelnér János 20.
 Kemecsey Ferencz 20.
 Kemény Béla báró 10.
 » Domokos » 5. 10.
 » Endre » 10.
 » Ferencz » 5.
 » Gábor » 10.
 » János » 16.
 » József gróf 4. 5. 6. 7. 8.
 » Lajos báró 8.
 » Kálmán » 10.
 » Mihály » 15.
 » Sámuel » 5.
 » Sámuel gróf 5.
 » Zsigmond báró 5.
 Kemenszky József 7.
 » Kálmán 19.
 Kémery Károly 22.
 Kende Ferencz 5. 12.
 Kenderessy Ferencz 5.
 Kenyeres János 14.
 Képesy Árpád 19.
 Kerdelényi Ferencz 14.
 Kerekes Jákó 14.
 » Sámuel 18.
 Kerékgyártó Elek 19.
 » Lóránt 20.
 Kerényi Károly 21.
 Kerepessy István 12.
 Kéréskedelmi ifjak önképző-
 egylete 22.
 Keresztes János 4.
 Keresztes Sándor 10.
 Keresztesy Károly 16.
 » József 11.
 » Soma 7.
 Kereszty Béla 20.
 Kérészy István 11. 16.
 Kerkápoli Gyula 20.
 Kern Ferencz 20.
 » Jakab 9.
 » József 9. 13.
 » István 16. 18. 19.
 Kerner Lajos 15.
 Kerntler Ferencz 15.
 Kéry Gyula 14.
 Kése György 10.
 Kesits Ferencz 9.
 Keszelbauer Károly 7.
 Keszler József 1.
 Kesztnér Ferencz 3. 19.
 Kéthly Károly 11.
 Keyso Tamba (Japan) 23.
 Kézsmárky Gyula 17.
 Kézsmársky Tivadar 24.
 Khindl Ignác 13.
 Kohr Dezső 20.
 Kincses Imre 13.
 Kindl Pál 13.
 Kinizsi Mihály 10.

Kinizsi Pál 18.
 Király Ferencz 14. 22.
 » Gáspár 24.
 » István 22.
 » János 7.
 » József 3. 7.
 » József Pál 21.
 Királyfalvi Gábor 14.
 Királyi Pál 9. 20.
 Kirchner Mihály 17.
 Kirchmeyer György 12.
 Kirják Ferencz 23.
 Kirner Károly 12.
 Kirnecker János 11.
 Kirschbaum Felix 16.
 Kisfaludy Miklós 17.
 Kisffy Zsigmond 3.
 Kishalmy Ferencz 15.
 Kishonty Gyula 12.
 Kiss Andor 15. 16. 18.
 » Antal 7. 9. 12. 13. 14.
 » 16. 19.
 » Antalné 16.
 » Bálint 2. 7. 10.
 » Elek 14.
 » Ernesztin 15.
 » Ferencz (Kapriova) 16. 18.
 » Ferencz (őorvos N.-Várad)
 » 14. 15. 16. 17. 18. 19.
 » 20. 21. 22. 23. 24.
 » Ferencz (gyógyszerész
 » Szeghalom) 16. 20.
 » Ferenczné 16. 17. 19. 23.
 » Gábor 6.
 » Gusztáv (Zala-Egerszeg) 8.
 » (H.-M.-Vásárhely)
 » 12. 15. 18.
 » György 14. 17.
 » Gyula 16. 24.
 » Gyuláné 24.
 » Hampel Jozefin 15.
 » Ignác 13. 14. 16. 18. 19. 24.
 » István 20.
 » Jakab 9.
 » János 12.
 » Jenő 14.
 » József (M.-Vásárhely) 10.
 » (Debreczen) 22.
 » Károly (ak. tag. Rest) 6. 9.
 » (gyógysz. Budapest)
 » 7. 8. 9. 10. 11. 20.
 » Károly (egyet. tan. segéd)
 » 22.
 » Károly (Nagyszeben) 18.
 » Lajos (Kolozsvár) 5.
 » » (Bécs) 8.
 » » (Debreczen) 22.
 » László 20.
 » Mátyás 14.
 » Miklós 4.
 » Miksa 20.
 » Péter 12.
 » Samu 5.
 » Sándor 20. 22.
 » Venczel 8.

Kiss Vilma 16.
 Kiszlak Sándor 22.
 Kiszely János 12.
 » József 12. 14.
 » Pál 16.
 » Tiborcz 10.
 Klamarik János 11. 15. 16.
 » Jánosné 16.
 Klapka József 4.
 Klaniczay József 12.
 Klatrubecz Gyula 20.
 Kléh István 20.
 Klein Armin 20. 24.
 » Arminné 20.
 » Eberhard 18.
 » Ede 15.
 » Elek 23.
 » Ferencz 4.
 » Fülöp 20. 24.
 » György 6. 7.
 » Gyula 12. 20.
 » Ignác 22.
 » Jakab 16.
 » János 12.
 » József 4.
 » László 11. 12. 20.
 » Mihály 1. 2. 11. 12. 14. 17.
 » Mátyás 15.
 » Salamon 17.
 Kleiner Adolf 16.
 Klekner Manó 14.
 » Manóné 14.
 Kleisner Sebestyén 6.
 Klemeszner Nándor 11.
 Klenovics György 14. 15. 16.
 » Teréz 14.
 Klestsinszky István 7.
 » László 7.
 Kleszky Ferencz 4.
 » János 4.
 Klettner István 4.
 Klima Mátyás 13. 16.
 » Miklós 16.
 Klimkó János 1.
 Klimkovits Béla 14. 16. 19.
 » Ferencz 11. 14. 20.
 » Károly 16.
 Klivény Jakab 6.
 Kloczkó János 7.
 Klopsch Manó 11.
 Klözel Jakab 11.
 » Zsigmond 14.
 Klupák Imre 17.
 » Nándor 17.
 Knapp Imre 6
 » János 2.
 Knécsy Venczel 13.
 Kneip Ferencz 20.
 Knezovich Imre 6.
 Knoblauch Ágoston 12.
 Knopp Nándor 14.
 Knöbel Mihály 21.
 Knöpfler Mária 18.
 » Náthán 4.
 » Vilmos zarándi 5. 9. 10.

11. 12. 13. 15. 16.
 17. 18. 20. 21.
 Vilmosné 18.
 Knyáskó István 12.
 Kobilitz Dl. 7.
 Kobler Géza 20.
 » Mór 20.
 Kóbor Antal 6.
 » János 6.
 Kobza Lajos 16.
 Koch Alajos 11.
 » Antal (bányaigazg. Besz-
 » tercebánya) 3.
 » Antal (tnr. Kolozsvár)
 » 12. 15. 18. 20. 24.
 » Antalné 18.
 » Gyula 16.
 Kócsi József 5.
 Kocsis Alajos 9.
 » Károly 10.
 Kocsó Sándor 14.
 Koczér Dániel 21.
 Koczianovich József id. 7. 9.
 » 11. 12. 14.
 Koczianovich József ifj. 12. 14.
 Koczik Pál 16.
 » Pálné 16.
 Koh Sebes 15.
 Kohányi János 21.
 » Mihály 11.
 Kohauth József 8.
 Kohn Adoll 12.
 » Gábor 20.
 » Gyula 16.
 » Manó 12.
 » Soma 13.
 Kokas József 8.
 Kókay Gáborné 24.
 Kolbay János 16.
 Kolbe Nándor 17.
 Kolbenheyer Móríc 8.
 Kollár Amand 2.
 » Ferencz 8.
 » János 12. 16.
 » Jánosné 16.
 » József 8.
 » Márton 14.
 » Vincze 8.
 Kollarszik István 7.
 Kolláth Sándor 5.
 Kollener Vilmos 7.
 Koller Ferencz 14.
 » István 14.
 » János (Adony) 11. 14.
 » János (Karva) 14. 16.
 » Károly (Sz.-Fehérvár) 6.
 » (tanár Budapest) 10.
 Kollmann Frigyes 7.
 Kolosváry István 10. 12.
 » Kálmán 13. 14.
 » Lajos 8.
 Koltai Jakab 12. 13. 14.
 Komár Albin 9.
 Komáromy József 7.
 » Miklós 19. 21. 22.

Komáromy Mór 19. 20. 21.
 » Ödön 19.
 Komjáthy Béla 19.
 » Ferencz 12.
 Komka Gyula 9.
 Komlósy Arthur 22.
 » Miklós 22.
 Kompanyik Coelestin 24.
 Kompasz Kamil 15.
 Koncsér Mihály 19.
 Koncz István 22.
 » Lajos 5.
 » Sándor 5.
 Konczey Elek 18.
 Kondor Gusztáv 9.
 Konek Sándor 8.
 Konkolyi Ignác 8.
 » Miklós 14. 17.
 Konrád György 10.
 Konstantiny Berta 15.
 » György 15.
 » Jolán 15.
 » Karolin 15.
 Kontur Béla 21.
 Konyovics Péter 4.
 Koós Gábor 17.
 » Károly 14.
 Kopácsy Árpád 19.
 Kopcsányi József 15.
 Kopeckzy Vidor 7. 8.
 Kopony Ede 18.
 Kopp Ferencz 14.
 » Gyula 17. 18. 22.
 » Gyuláné 18.
 Kops János 21.
 Korányi Frigyes 9. 10. 11.
 » Imre 14. 22.
 Korányi Károly 19.
 » Rudolf 11.
 Korácsy János 3.
 Korbélyi Endre 11. 12. 13. 14.
 Korbonics János 13. 14. 15.
 Korbuly Bogdán 5. 9.
 » Sándor 9.
 Koregtko Antal 7.
 Koren Károly 12.
 Koricsánszky János 13.
 Koricsánszky Lajos 20.
 Koricsoner Lipót 20.
 Korizmits László 9.
 Kormos Béla 19.
 » Ferencz 13.
 Kornay Károly 16.
 Kornéli Mátyás 1. 2.
 Kornfeld Frigyes 16.
 Kornhoffer Lajos 10.
 Kornhuber G. And. 11.
 Kornis Emil gróf 16.
 » Gáspár 9.
 Koronghy 4.
 Kornstein Lajos 15.
 Kortsák József 16.
 Kósa Dániel 5.
 » János 10.
 » István 13.

Kósa Kálmán 13.
 » Károly 6.
 » Sándor 18.
 Kósch Lajos 7. 8.
 Kosina Károly 6.
 Kossa Dániel 6.
 » Magyarai Sámuel 9.
 Kostya János 22.
 Kostyák János 7. 9.
 Kostyán Ferencz 24.
 » József 11.
 Kosztka Károly 6.
 Kosztolányi László 4.
 » István 4.
 » Károly 3.
 Kotka Kálmán 19.
 Kotriba Nándor 13.
 Kovács Imre 16. 20.
 Kovács Alajos 12. 13.
 » Albert 16.
 » András 12.
 » Anna 16.
 » Antal 6.
 » Áron 5.
 » Beda 6.
 » Béla (M.-Sziget) 20.
 » » (Nagy-Szombat) 8.
 » Dániel 9. 10. 11. 14. 19.
 » 20. 22.
 » Dánielné 14. 19. 20. 22.
 » Dénes 16.
 » Eduárd 16. 18. 19. 20.
 » 21. 22. 24.
 » Ernő 20.
 » Ferencz (vasvári) 9.
 » » (Gyulafehérvár)
 » 14. 15. 16. 17.
 » Ferencz (M.-Vásárhely)
 » 18. 19. 21.
 » Frigyes 2.
 » Gábor 22.
 » Gyula (muz. ör) 5. 6. 7. 8.
 » » (jogász) 14. 22.
 » István (Kolozsvár) 5. 6.
 » 10.
 » István (Békés-Gyula) 9.
 » 10.
 » István (Pécs) 6. 14.
 » » (N.-Szalonta) 22.
 » Istvánné 22.
 » János 5.
 » József (egy tanár) 9. 11.
 » 13. 19. 20. 21. 22.
 » 23. 24.
 » József (Nyitra) 17.
 » » (Turkevi) 14. 16.
 » 18.
 » József (Abrudbánya) 5.
 » » (Debreczen) 22.
 » » (K.-Sz.-Márton)
 » 16. 17.
 » József (Kalocsa) 6.
 » » (Ab.-Szántó) 14.
 » Kálmán 13. 14.
 » Károly 6.

Kovács Kornélia 19.
 » Lajos (Serke) 12.
 » » (Miskolcz) 13.
 » » (Hadház) 22.
 » László 6.
 » Lőrincz 10. 14. 16.
 » Márk 8.
 » Márton 8.
 » M. Antal 7.
 » Miklós (Püspök) 5.
 » Nagy-Klementina 19.
 » Nándor 12.
 » Ödön 20.
 » Pál 17.
 » Rezső 18.
 » Sámuel 5.
 » Sándor 14. 22.
 » Sebestyén Endre 8. 9.
 » 10. 11. 12. 13. 14.
 » 16. 19.
 » Sebestyén Gyula 14.
 » Soma 10.
 » Vazul 14.
 » Zsigmond (Pécs) 6.
 » » (Szuha) 12.
 Kovacsics József 15.
 Kovalesik József 13.
 Kováry Iván 3.
 Kovassy Ákos 19.
 Kovásznai József 5.
 Kovatsly Ágoston 14. 16.
 Kovatsits Marcell 8.
 Kovátsy János 16.
 Kovrik Simon 14.
 Kozáry János 16. 23.
 Kozma Alajos 13.
 » Gábor 10.
 » Imre 8.
 » János 6.
 » József (Bern) 14.
 » József (Topánfalva) 5.
 » Jolán 24.
 » Lajos 1.
 Kozmay Lajos 13.
 Kozmovszky Antal 14. 16.
 Kozulich Jenő 14.
 Köffinger Pál 1.
 Köhler Albert 12.
 Kölesy Vincze 6.
 Köllner Lőrincz 13. 14. 16. 20.
 » Lőrinczné 16.
 Kökényessy Imre 14. 16. 19.
 Kömley Ferencz 13.
 König Endre 13.
 » Mór 11.
 » Sándor 4.
 Königmayer Károly 8. 21.
 Köpf János 4. 9. 15.
 Körfy Lajos 24.
 Körner Adolf 22.
 Környi Ede 16.
 » Ferencz 20.
 Köröskény Bertalan 19.
 Körösy József 20. 24.
 Kőszeghy Benjamin 2. 3.

Kőszeghy János 18.
 » Mihály 1. 11. 12. 13.
 14. 16.
 » Ida 14
 » Mária 14.
 » Winkler Antal 14.
 Kőszter József 13.
 Kőváry Tivadar 16. 18.
 Kővér Kálmán 20.
 Köves Antal 21.
 Kővesdy János 14. 15. 16. 19.
 József 10.
 Kővessy Ferencz 9. 13. 14. 15.
 16. 17. 18. 20. 21.
 Kővessy István 17.
 Pál 9.
 Kővy Imre 21.
 József 21.
 Középpessy Gyula 18. 19. 20. 21.
 Kraczk Ambró 11. 14. 15. 16.
 Kraentzlein Mihály 16. 17.
 Kraetschmár Adolf 12. 13. 14.
 Kraft Ferencz 13.
 József 8
 Krajtsmár C. A. 15.
 Krajzell András 7.
 Aurél 17.
 Krakovicz József 2.
 Kral József 6.
 Kralitz Béla 16. 23.
 Kralovánszky István 14. 16.
 Kramaris Károly 12.
 Kramer Ignác 23.
 Károly 13. 14.
 Kramoliny Antal 1. 6.
 Emil 6.
 Hugó 6.
 István 9. 11. 17. 20.
 József 20.
 Krasznay Géza 14.
 Kraszonvi József 9.
 Kraus L. G. 11.
 Arnold 17.
 Benjamin 16.
 Miksa 17.
 Krautschneider Ferdinand 11.
 Krausz Adolf 21.
 Kray József 23.
 Kraynyik Kálmán 18.
 Krebes Ferencz 11.
 Krecsarovits Pál 16.
 Krefli Mátyás 13.
 Kremer György 10.
 Kreminger György 6.
 Krenmüller lásd Tormay
 Krenner József 9. 12. 14. 15.
 Péter 7.
 Krenosz István 8.
 Krepelka József 20.
 Kresz Géza 18. 19. 20.
 Károly 1. 2.
 Krestics Döme 15. 16.
 Kretschmer József 8.
 Krick Árpád 24.
 Etelka 14.

Krick Irma 14.
 Mária 14.
 Rudolf 1. 9. 11. 12. 14.
 Kriebel Ágoston 7.
 Ernő 7.
 János 7.
 Krieger József 14.
 Tamás 7.
 Tivadar 7.
 Kriegler József 9. 12.
 Kriegner György 20. 24.
 Kriesch János 9. 11. 12. 20.
 Krieszhaber Simon 20.
 Krisch Ferencz 18.
 Krisztinkovics Ede 17. 18.
 Kritsfalussy Vilmos 19.
 Kriza János 5.
 Krizbai Miklós 5.
 Krmnan Elek 12.
 Kron (Bécs) 8.
 Kronecker József 21.
 Kronperger Antal 6. 7. 8.
 Kronstein Vilmos 15.
 Kropf Endre 8.
 Kröczér Ágoston 9. 11. 12. 13. 14.
 László 24.
 Krucsay Ignác 7.
 Krucsay János 7.
 Krudy Gyula 19.
 Kruesz Chrysostom 8. 9. 10.
 13. 17. 18. 20. 21.
 Krupinszky János 14.
 Kruppay Chrysostom 7.
 Kruspér István 9. 10.
 Krüszely Bálint 11. 19.
 Kubacska Hugó 14.
 Kubicek János 23.
 Kubik Endre 13. 14.
 Kubinyi Ágoston 1. 2. 3. 5. 6.
 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16.
 Kubinyi Aladár 12. 16.
 Albert 8.
 András 3.
 Arnold 12.
 Béla 12.
 Clementine 14.
 Elek 6. 16.
 Ferencz 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.
 8. 9. 11. 13. 14. 16.
 Ferencz ifj. 11. 20.
 Géza 5. 6. 7. 8. 9.
 Gusztáv 12.
 Gyula 12.
 Kálmán 14.
 Kálmánné 14.
 László 12.
 Manó 12.
 Ödön 12. 16.
 Rudolf 12. 13.
 Vilmos 3.
 Kubovich Lajos 8.
 Kucinic Henrik 11. 16.
 Kucskovszky Lajos 15.
 Kuczka János 14.
 Kudlovics Imre 14.

Kudelka János 12.
 Kugler János 14.
 Kugler Leopold 6.
 Kuhn Lajos 23.
 Kuhn Vilmos 3.
 Kuhinka István 3. 12.
 Kukla Frigyes Ferd. 11.
 Kulcsár Fábán 8. 14.
 Kulín Aurél 14.
 Kulissek János 10. 11.
 Kulpéni Dániel 15.
 Kun Gergely Gróf 5.
 László 13.
 Márton 20.
 Pál 13.
 Sándor 13. 14. 16.
 Tamás 11. 12.
 Kund Dániel 6.
 Kuncz Aszól 21. 22.
 Emil 13.
 Jenő 14.
 Kuncze Leó 14.
 Kunczius Károly 3.
 Kunewalder Zsigmond 9. 16. 20.
 Kunesch N. 20.
 Kunst Tamás 6.
 Kunszt János 12.
 Kapeczki Alfons 2.
 Kurcz Ferencz 15. 20.
 Gusztáv 9. 14. 16. 18. 19.
 20. 21. 23. 24.
 József 20.
 Vilmos 16.
 Kurczweil Ferencz 8.
 Kurnik Sámuel 7.
 Kurucz György 14.
 János 14.
 Kuthy Albert 18.
 Emil 14. 15. 16. 22.
 Lajos 7.
 Kutiák Ágoston 11. 12. 14.
 Kutka Kálmán 19.
 Kutrovich Antal 8.
 Kutser Keresztély 14.
 Kuuk János 17.
 Kühn Raimond 9. 17.
 Küffner Lajos 11.
 Külkey István 7.
 Künzlinger Lipót 17.
 Künne József 18.
 Kürthy Antal 18.
 Ferencz 13.
 János 11. 12. 13. 14. 16. 18.
 Kúry Oszkár 16.
 Oszkárné 16.
 Küttel Károly 4. 15. 16.
 István 8.
 Samu 16.
 Kvaszna Imre 3.
 Lácza Ferencz 17.
 Lácza Elek 14.
 József 15.
 Józsefné 15.
 László 14.
 Laczko József 7.

Laczkovics Antal 6.
 » Endre 6.
 » János 13.
 Ladányi István 14. 17. 20.
 » Sándor 16.
 Laffer Ignác 5.
 Lagler János 8.
 Lahner Boldizsár 19.
 Lajos György 19.
 » József 14.
 Laitner Elek 14.
 » Szer. Ferencz 8.
 Lakatos János 10.
 » Imre 14. 16.
 » Miklós 12.
 Lakner Ferencz 8. 21.
 » Lajos 16.
 » Vincze 6.
 Laky Demeter 8.
 Lamberlenghy Ferencz 16.
 Lampel Hugó 20.
 » Róbert 9.
 Landöz János 5.
 Laner Antal 9.
 » Győző 13.
 Lang Adolf Ferencz 1. 3. 6.
 » » (l. pap) 11.
 » Emil 9. 11.
 » Ferencz orvos 1.
 » » (Beregszász) 18.
 » Frigyes 9. 14. 17. 20.
 » Gusztáv id. 9. 11.
 » » ifj. 11.
 » Imre 11.
 » Márton 16.
 » Sándor 11. 19.
 Lange Ferencz 7.
 Langer Armin 9. 20.
 » Ignác (orv. Arad) 4.
 » » (Washington) 11.
 » » 12. 13.
 Langh Keresztély 16.
 Langhammer Gyula 13.
 Langfelder Adolf 11.
 Lanner Antal 5.
 Lányai János 6.
 Lányi Benedek 23.
 » Gyula 14. 15. 16. 18.
 » Fridrik 3.
 » Károly 3. 4. 6.
 Lantay János 8.
 Lapsinszky János 13. 16.
 La roche Manó 18.
 Lasberg Rudolph Gróf 17.
 Lassu Lajos 11.
 » Pius 17. 18.
 Laszab György 20.
 Laszczik Bernáth 10. 13.
 Lasz gallner Omode 7.
 Laszkáry Gyula 14.
 Laszky István 15.
 Laszlavik Ödön 2. 3. 4. 9.
 László Alajos 22.
 » Elek 20.
 » Ferencz 5. 6.

László István 5.
 » János 5. 16.
 » József 13. 14.
 László Lőrincz 6.
 » Zsigmond 10.
 Laszly István 10.
 Lászy Vilmos 19.
 Latinák Emma 19.
 » Frigyes 12.
 » Márton 13. 14. 15. 16.
 » Mártonné 14.
 » Miksa 13.
 » Rudolf 12. 14.
 Lator Bálint 19.
 Lauchsz Lőrincz 18.
 Laufenauer Károly 20.
 Lavatka Béla 16.
 » Gusztáv 14.
 Lazanszky Tamás 3.
 Lázár Ádám 10. 11.
 » Albert 18.
 » Ernő 23.
 » Kálmán gróf 9. 10.
 » Klára grofné 10.
 » Mihály 5. 14.
 » Miklós gróf 5.
 » Tihamér 15.
 » Vincze gróf 10.
 Lechner Károly 18.
 » László 15. 18.
 » Ödön 18.
 Lechniczky József 7. 14. 20.
 Lederer Ábrahám 14. 20.
 » Ignác 17.
 » Sándor 14. 20.
 Lednický 4.
 Lefebre Lajos 17.
 Lefkovics Sándor 7.
 Legányi Gyula 22. 24.
 » Gyuláné 24.
 Lehmann János 4
 Lehner Adolf 11.
 » Ferencz 17.
 Lehoczky Ödön 7.
 » Tivadar 16. 18. 19.
 » Tivadarné 16. 18.
 » Sándor 11.
 Lehrer István 7.
 Leidenfrost Gyula 11.
 Leifer János 2.
 Lejtényi Ferencz 13.
 » Gusztáv 13.
 » György 8.
 Leischner Florián 11.
 Leiter József 11.
 Leitgeb Sebestyén 8.
 Leitner Armin 9.
 » Károly 12.
 » Miksa 14. 23.
 Lelkes Lajos 14.
 Lenáz W. R. 14.
 Lenck Sámuel 8.
 Lencz Keresztély 3.
 Lendl Adolf 23.
 Lendvay Benő 10.

Lengyel Andor (Pest) 12.
 » András (Sárospatak) 9.
 13. 14.
 Lengyel Béla 12.
 » Dániel (Abrudbánya) 5.
 » » (Nagy-Körös) 10.
 » » 16. 18.
 » Dánielné 16. 18.
 » Ferencz 12. 13.
 » Gábor 18
 » Géza 10.
 » György 12. 14.
 » Gyula 18.
 » Imre 22.
 » István 23. 24.
 » János 7.
 » József (Keresztúr) 5.
 » » 10. 14.
 » József (Hátszeg) 14. 16.
 » László 14.
 » Miklós 13.
 » Nándor 12.
 » Pál 12.
 » Samu 2. 3. 12.
 » Sándor 18. 19.
 Lengyelffy Alajos 12.
 Lenhossék József 1. 2. 9. 11,
 12. 20.
 Lenner Miklós 3. 7. 8. 12.
 » Nándor 12.
 Lény Ferencz 6.
 Lerch Lipót 8.
 Lestyán Gyula 10.
 Lészay Dániel 4. 5. 6. 10. 11.
 » Lajos 4.
 » László 15.
 » Lőrincz 5.
 Leszlauer Gyula 17.
 Leszner Rudolf 20. 21. 22.
 Letinger Károly 16.
 Letzter Lázár 16.
 Lévy Henrik 9. 17.
 » János 13
 » Sándor 13. 14.
 Lezó Ferencz 5.
 Lichard Dániel 3.
 » Károly 12.
 » Samu 12.
 Lichtenberg Kornél 18. 19. 20
 21. 22. 23.
 Lichtscheidel Géza 23.
 Lichtschein Adolf 12.
 Liczner Lajos 19.
 Lidy Nándor 15.
 Lieb Károly 13.
 Liebermann Abris 22.
 Liebhadt Lukács 6.
 Liebsch János József 8.
 Liebman Mór 20.
 Ligethy Alajos 13.
 » Antal 11.
 » József 9.
 Lilyenmayer 1.
 Linczbauer X. Ferencz 9. 14.
 15. 17. 18. 21.

Lindner Ernő 15.
 » János 15.
 Lipcsey Pál 19.
 Lipcsey Péter 13.
 » Tamás 10.
 Lipkós József 13. 14.
 Lipkovits József 6.
 Lípits Elek 19.
 Lipold N. 11.
 Lipp Vilmos 21.
 Lippay Gáspár 1. 9.
 Lippics Kálmán 10. 11. 14. 21.
 Liphay József 12. 14.
 Lisztványi Antal 12.
 Liszka József 12. 14.
 » Nándor 22.
 Lisznyay Elemér 20. 21.
 Liszta Mór 11.
 Liszy Lajos 10.
 Liteczky Béla 24.
 Lithvay Mátyás 12. 14.
 Lits Antal 6.
 Litsek Ákos 16.
 Littke Lőrincz 6.
 Litrow Henrik 14.
 Lobmayer Antal 16.
 Lóczy Lajos 23. 24.
 Lóhr Antal 19.
 Lojka Hugó 16. 18.
 Lokodi János 10.
 Lolloch M. Károly 11.
 Lollock Lenard 14.
 London Benő 18.
 Lonovich Miklós 2.
 Lonovits Gyula 18.
 Loóg Imre 23.
 Lopresti Lajos báró 9.
 Lorény József 5.
 Lorr Sándor 20. 24.
 Loskay Fidél 16.
 Losonczy Ágoston 13.
 Losonczy Antal 13. 14.
 » Gyula 12.
 » Jenő 12.
 » István 13.
 » Károly 12.
 » László 10. 11. 12. 13.
 Losteiner Antal 2.
 » Lajos lásd Arányi L.
 » Károly 13.
 Losz Antal 2. 6.
 Lotz Armin 13.
 Lovaky Antal 20.
 Lovas Ábrahám 12.
 Lovassy Kálmán 18.
 » Miklós 16.
 » Sándor 22.
 Lovrich Gyula 10. 11. 14. 16. 19. 20.
 Löbl Róza 16.
 Löblin Ignác 1.
 » Miksa 20.
 Löcherer Tamás 12.
 Lőri Ede 21. 22. 23.
 » Elza 21. 22. 23.
 Lőrincz István 8.

Lőrinczi Endre 12.
 Lőrinczy György 19.
 Lőrinczy János 18.
 » József 24.
 Löwenbach Jakab 23.
 Löwenbein Sámuel 13.
 Löwenfeld Baruch 20.
 Lövey Klára 19.
 Lövy Eduárd 12. 13.
 » Ignác 2.
 Löw János 11.
 » Sámuel 20.
 Löwy Ignác 9.
 » László 17. 20. 21.
 » Miksa 9.
 » Mór 23.
 » Sándor 20.
 Löwinger Adolf 19.
 » Mór 11.
 Lubik Ödön 12.
 Lublanovits József 6.
 Lubrich Ágoston 11.
 Lucich Géza 14.
 » Gyula 16.
 » István 16.
 Lucz Ignác 10. 11. 14. 15. 16.
 Luczenbacher János 6.
 Ludasy Rudolf 13.
 Ludwig János 14.
 Ludwik Endre 20.
 Lugossy József 7. 22.
 Luka József 21.
 Lukacich Ferencz 7.
 Lukács Ágoston 14.
 » Ferencz 14.
 » György 5. 6.
 » János (Kolosvár) 6.
 » János (N.-Vár) 20.
 » Sándor 17.
 Lukácsy Miklós 15. 18.
 » Sándor 15. 17.
 Lukinich Pál 8.
 Luppá Péter 19.
 Lumniczer Ilka 14.
 » Károly 1. 2. 8. 9.
 » 11. 14. 16. 17. 21.
 » Károly ifj. 21.
 » Sándor 4. 9. 10. 11. 24.
 Lunkányi János 8.
 Lusics Károly 15.
 Lutter János 9.
 » Nándor 9.
 Lutz Ferdinánd 4.
 Lux Ferencz 8.
 » Jakab 9. 14. 15. 16.
 » Jakabné 16.
 Luxevich László 6.
 Luszenszky Henrik báró 12.
 » Pál báró. 7.
 Lükő Géza 19. 21.
 » Ilona 19.
 Maár János 2.
 » József 16.
 Máchay Endre 12.
 Máchik József 18.

Mack Ede 11.
 Macskási Péter 5.
 Macseszky István 18.
 Mácz Norbert 21.
 Madách Aladár 14.
 Madanich Anselm 14
 Madarász Endre 6.
 » Gusztáv 7. 12. 13. 14. 16.
 » Gyula 20. 21.
 » Lőrincz 20.
 » Luiza 20.
 » Rezső 7. 9. 10. 12.
 » 13. 14. 20. 23.
 Madarassy László 14.
 » Lászlóné 14.
 Máday Izidor 15. 17.
 Mádi Ferencz 14.
 » Lajos 19.
 Magaziner József 18. 22.
 » N. 14. 17.
 Magda Károly 1.
 Magócsi Vincze 1. 3.
 Magoss Károly 9. 20.
 Magyar Antal 16.
 » Endre 8.
 » Gábor 18.
 » Gyula 14. 16.
 » Gyuláné 14. 16.
 Magyary Ferencz 13.
 » Kálmán 13. 14.
 » Károly 16.
 » Sámuel 13. 16.
 Maiszterovich István 6.
 Maizner János 10. 11.
 Majer István 6. 7. 8. 9.
 Majláth György ifj. 6.
 » Imre 10.
 » István 11.
 Major Ferencz 20. 24.
 » József 11. 12. 18.
 » Menyhért 14. 16.
 Majoros Antal 14.
 » István 13. 14. 15.
 Majorossy Géza 12. 13.
 Majovszky János 3.
 Majtényi Dezső 13.
 » József báró 6.
 » 15.
 » Rudolf 15.
 Majzik Győző 13.
 Makara György 9. 10. 11. 12.
 » 13. 14. 17. 20. 21.
 Makay Ágoston 4.
 Makó József 3.
 Malatinszky Anna 24.
 » Ferencz 12.
 » Frigyes 12.
 » Lajos 11.
 » Mária 24.
 » Sándor 16. 24.
 » Sándorné 16.
 » Vilmos 12.
 Maléter Ede 12.
 » Sándor 12.
 » Vilmos 7. 13.

- Malinák Ede 12.
 Málnay Ignátz 8. 12. 13. 14. 16.
 Maly Antal 23.
 » István 23
 Malyus Károly 3. 16. 20.
 Manczel József 12. 13.
 Mandel Dániel 20.
 » Israel 19.
 » János 19.
 » Pál 19.
 Mandello Vilmos 9. 11.
 Mándy Bertalan 14.
 » Lajos 19.
 Manfredi Angelo 6.
 Mangin Károly 9. 20. 21. 23.
 Mangold Henrik 9. 10. 11. 16.
 » Károly 11.
 » Salamon 11. 14.
 Manits Péter 16.
 Mankovits Sándor 21.
 Mann József 19.
 Mannó Alajos 1. 2. 5.
 Mannsbart György 13.
 Manovecz Leopold 1.
 Manyik János 3. 9. 10. 11.
 Marastoni Antal 12.
 Marceglia Antal 14.
 Marczel Ákos 14.
 » János 12.
 Marczényi Mátyás 7.
 Margó Tiivadar 9. 14. 16. 20.
 Margócsy József 11.
 Márk Endre 22.
 Marikovszky Gusztáv 2. 12. 13.
 » Menyhért 19.
 » Pál 19. 20.
 Máriafy Dávid 5.
 Máriássy Kálmán 12.
 Markgraff Vilmos 19.
 Markó Imre 16.
 » László 12. 22. 23.
 » Lászlóné 23.
 Markos Mihály 14. 15. 16. 19.
 » Péter 10. 11. 12.
 Markovics Antal 6.
 » Demeter 16.
 » János 13.
 » László 17.
 » Márton 8.
 » Sándor 16. 23.
 Márkus Ágoston 19.
 » János 5.
 » József 8.
 Márky Frigyes 14. 15. 16. 18. 19.
 Markusovszky Lajos 9. 10. 11. 24.
 Markusz Ignác 20.
 Marochino Sándor 14.
 Maroky Ferenc 16.
 » Frigyes 14.
 Marosán Albert 19.
 Marossi István (Marussi) 4. 5. 6.
 » Farkas 10.
 Maroveczky János 15.
 Marsalko György 19.
- Marschalszky György 24.
 Marschal Márton 1. 2.
 Martin Zsigmond 14.
 Martin Zsigmondné 14.
 Martinengo Lajos 18.
 Martinovics Péter 15. 16.
 Martinuzzi Péter 14.
 Martiny Friderik 8.
 » János 12.
 » József 12.
 Márton Alajos 15.
 » Ferencz 18.
 » Géza 12. 22.
 » György 8.
 » Kálmán 12.
 » Rudolf 12.
 Mártonfy Károly 13.
 » Lajos 13.
 » László 14.
 Marusek Károly 11.
 Marx Antal 23.
 Maszák Hugó 13.
 Maschirovics Samu 4.
 Maszlaghy Ferencz 14.
 Matavofszky Nándor 14.
 Matcovich Gáspár 14.
 Mátéfy Béla 11. 14. 16.
 » Béláné 14.
 » Samu 5.
 Mátékovics Mór 13.
 Máthé Alajos 10.
 » Domonkos 20. 21.
 » Károly 10.
 Matheides János 9. 16.
 » Gusztáv 7.
 Mathia János 24.
 Mathiserits János 11.
 Matkovitz Adolf 8.
 Matkovitz László 16.
 Matlaszkovszky Paula 24.
 Mátray Ferencz 1.
 » Gábor 1. 9.
 » József (orvos Pest) 1.
 » József (ügyvéd Pest) 1.
 » István 10. 14. 22.
 Matskásy Ferencz 10.
 Matulay Frigyes 9.
 Matuska Bernhard 8.
 Matyako Izidor 18.
 Mátyás Flórián 6.
 Matyasovszky Gábor 9.
 Mátyus Aristid 20.
 » Nep János 1. 9.
 Matzke Ignác 13.
 Mauer Károly 13. 14. 16. 18. 20. 21. 22.
 Mauks János 16.
 » Károly 12.
 » Móríc 3.
 Maximovics Bazil 4.
 Mayer Ágoston 9. 10. 12. 22. 23. 24.
 Mayer Béla 17.
 » Emil 11.
 » Ferdinánd 17.
- Mayer Fidé 8.
 » Gottfried 11.
 » Ilma 14.
 » Imre 2. 8. 13.
 » János (Sopron) 8.
 » (Buda) 10.
 » József (Temesvár) 4.
 » (Szombathely) 21.
 » Károly 17.
 » Lambert 1.
 » Mihály 17.
 » Móríc 6.
 » Rezső 12. 13. 14. 17. 18. 20. 21
 » Rezsőné 14.
 » Sándor 15.
 Majerhoffer József 3.
 Mazoveczky János 16.
 Mazoly István 11.
 Mazur Ernő 3.
 Meák Gyula 18.
 Meczner Ágost 1. 2.
 Medgyessy Sándor 18. 21.
 » Zsigmond 14.
 Mednyánszky Dénes báró 9. 11. 12.
 Mednyánszky Sándor 16. 18.
 Medovic A. 16.
 Medovics Milan 16.
 Medve Kálmán 22.
 Medveczky József 21.
 » Károly 3.
 Megay Adolf 14.
 » Augusta 14.
 Méhes Sámuel 5.
 Mehr Mór 21.
 Meischner Károly 14.
 Meisl Ferencz 11.
 Meisner Mór 12.
 Melcer István 9.
 » Lajos 3.
 Melicher Ferencz 16.
 Meliorisz Dénes 14.
 Menczer Ignác 13. 14.
 » Mihály 14.
 Mendl István 15. 16. 17. 18. 20. 21.
 Mendlik János 6.
 Menich János 11. 14.
 Menner Sándor 14.
 » Mária 14.
 Mentovich Ferencz 10.
 Meray Gyula 23. 24.
 » Ferencz 16.
 Merkel Antal 11.
 Merkl Ede 23.
 Méry Etel 17.
 Merzics János 16.
 Mesko János 4. 9. 18.
 » Samu 12. 14.
 » Sándor 7. 11. 16.
 Mesmer Sándor 11.
 Mester István 17.
 Mészáros Amadé 13.
 » Antal 12.

Mészáros Armand 18.
 » Dániel 16.
 » Gyula 22.
 » Ignác 1.
 » Ilka 16.
 » István 13. 14. 16.
 » Istvánné 14. 16.
 » József 8. 17.
 » Károly 13. 20.
 » Kornél 16.
 Meszner Samu 21.
 Mészöly Gáspár 14. 19. 24.
 » Ignác 21. 22.
 » Péter 14.
 Metzger Ede 23. 24.
 Meuchendorfer József 18.
 Meyer Ignác 13.
 » Rezső 16. 18.
 Mezey Adolf 9. 14. 16. 20.
 » Adolfné 14. 16.
 » Ferenc 14.
 » Ferenczné 14.
 » Gyula 14. 15.
 » Róza 16.
 Mező Ignác 13.
 Michel Ernő 14.
 » Károly 6.
 Michelsz Bálint 15.
 Michnay Lajos 12. 20.
 Middeldorpf Albert Tódor 11.
 Mihaldy István 17.
 Mihalik László 11.
 » Pál 12. 14.
 Mihályik Dezső 12. 13. 14. 15.
 Mihálka Antal 1. 4. 9.
 » László 19.
 Mihalko György 3.
 Mihalkovics Géza 24.
 » Gézané 24.
 » Jenő 24.
 Mihalovits Antal 17.
 » Imre 6.
 » István (orvos) 1. 2. 4.
 » (gyógy.) 22.
 » János 11. 16.
 » József 6.
 » Károly 6.
 » Márton 16.
 » Pál 3. 8.
 Mihály Zsigmond 5.
 Mihályi János 19.
 » Károly 7.
 » László 19.
 » Péter 19.
 Mihályik Dezső 12. 13. 14. 15.
 » Viktor 3.
 Mihelyes Zsigmond 5.
 Mijó Kálmán 19.
 Mikael Károly 23.
 Mike Ádám 15.
 » József 5.
 » Imre 19.
 Mikecz János 6. 18. 19.
 » István 14.
 » János gróf 5.

Miklós Gyula ifj. 14.
 » idb. 14.
 Miklosovics Alajos 6.
 Miklovics Ferenc 12.
 » Győr. y 12.
 Mikó Béla 13. 14. 16.
 » Dénes 13.
 » Elek 15.
 » Gyula 24.
 » Imre gróf 18.
 » Miklós 20.
 » Miklósné 20.
 Miks Ferenc 12.
 Miksó György 1. 2.
 Mikulay István 16.
 Mikulik János 12.
 Mikus Kilény 8.
 Milassin Vilmos 11. 13. 14. 16.
 Milbek Károly 11.
 Milhofer János 17. 18.
 » Károly 17.
 Milkó Ignác 15. 16.
 Milkovitz Imre 18.
 » Zsigmond 17.
 Milovits Bálint 16.
 Milpöck Győzőné 24.
 Milwicz Kelemen 7.
 Mindszenty Péter 16. 17. 18.
 » 19. 20. 21.
 Minikus Vincze 6. 7.
 Minorita 10.
 Miskolczy György 14.
 » Imre 15.
 » János 3. 7. 8.
 » Jenő 14.
 » József 13. 14.
 » Mihály 12. 14. 15.
 Miskovics Anasztáz 10.
 Miskrics József 13. 14. 15. 19.
 Mistéth Sándor 9. 11. 14.
 Miszlai Mátyás 6.
 Mitták Rezső 11.
 Mittelman D. Ferenc 15.
 Mitterdorfer Gusztáv 20.
 Mittermayer Alajos 8.
 Mitterpacher Gusztáv 6.
 Mittler Albert 15.
 » Miksa 15.
 Mizsey Endre 9.
 Mladoniczky Vincze 15.
 Mocsary Lajos 13.
 » Miklós 18. 19.
 » Nándor 14.
 » Sándor 14.
 Móczár Alajos 14.
 » János 14.
 Moder Tiborcz 14.
 Módos Péter 16.
 Modovich Ignác 14.
 Móes Miksa 12. 13. 16.
 Moga Demeter 5.
 Mogyoróssy Pál 3.
 Mohácsy József 13.
 Mohay Sándor 10.
 Mohl Antal 17.

Mohovich Emil 14.
 Mojsisovics György 3. 8.
 Mokossinyi Mihály 1. 2.
 Molcsary Gábor 19.
 Moldován György 14.
 » Lajos 14.
 Moldovány Alajos 15.
 » József 6.
 » Sándor 12.
 Molitorisz Dániel 19.
 » János 12.
 Molnár Béla 14.
 » Ede 17.
 » Elek 14.
 » Ferenc 16.
 » Gábor 14.
 » György 16. 19.
 » Imre 13. 14. 20.
 » István (Halas) 9. 10. 11.
 » 12. 14. 15. 17.
 » 18. 22. 23.
 » » (Patak) 7.
 » János (N.-Szombat) 6.
 » 20.
 » » (Pest) 9.
 » » (Kecskemét) 20.
 » József (N.-Várad) 9. 18.
 » » (papnövendék
 » Pécs) 6
 » » (kapitány Pécs) 6.
 » » (Szász-Erked) 10.
 » Károly 18.
 » Lajos 19.
 » Mihály 10.
 » Victor 12.
 Molnárfi Ferenc 6.
 » József 1.
 Mommer Antal 12.
 » József 12.
 Monti Alajos 15.
 Moos István 5.
 Mooser Lajos 13.
 Morán Rudolf 4.
 Morasz József 14.
 Moreau Mátyás 6.
 Morgenstern H. 15.
 Moritz Antal 14.
 Morlin Imre 20.
 Morócz Ágost 12.
 » István 9. 10. 11. 12.
 » Miklós 12.
 » Samu 17.
 Mosch 15.
 Mosel Antal 7. 10. 11. 12. 14.
 Moser Sándor 8.
 Moskovics Jakab 14.
 » Leó 17.
 » Mór 9.
 Mosóczy János² 13.
 Motura Antal 12.
 Muharus József 20.
 Muzser József 6.
 Mumb Károly 8.
 Munk Jakab 20.
 » Manó 16.

Munkácsy Géza 19.
 » Miklós 4.
 Muntyán Gyula 23.
 Munyay Antal 7.
 Muraközy Károly 16. 22.
 Muray Lajos 8.
 Murmann Károly 8.
 Mustos János 8.
 Muzsenicz Ferencz 13.
 Müller Bernát 1.
 » Ferencz 6.
 » Godofréd 2. 8.
 » Gyula 18.
 » Jakab 14.
 » János (Szabolcs) 16.
 » » (Pécs) 6.
 » József (M.-Vásárhely) 10.
 » » (Sopron) 8. 14.
 » » (Csikszereda) 10.
 » » 21.
 » Kálmán 14. 20. 21. 22. 24.
 » Keresztély 6. 16.
 » Pál 11.
 Müllner Mátyás 8.
 » Pál 14. 16.
 Mürbe Károly 11.
 Mütter Ferencz 18.
 Mysz Ede 13.
 Nachtigal Jakab 4. 6.
 Nachtnebel Ödön 15.
 Nádaszky Béla 20.
 » Lajos 3.
 Nadler Károly 7.
 Nagel István 16. 19.
 Nagelschmidt Ágoston 4.
 Nagy Albert 18.
 » Albin 13. 20.
 » Béla 17. 20.
 » Benjámin 6.
 » Elek (Koložsvár) 5.
 » » (Debreczen) 22. 24.
 » » né 24.
 » Endre 17.
 » Ferencz (Pécs) 6. 14.
 » » (Esztergom) 2.
 » » 18. 22.
 » » (Koložsvár) 5.
 » » (Rimaszombat) 12.
 » Frigyes 14.
 » Gábor 20.
 » Gáspár 1.
 » Gedeon 7. 8. 11.
 » Gusztáv 16. 18.
 » György 14. 19. 23.
 » Gyula 19.
 » Ignác (Szány) 8. 14.
 » » (S.-Patak) 12.
 » Imre 6.
 » István 14. 15. 16. 17. 18.
 » » 19. 20. 22.
 » János (N.-Kálló) 14.
 » » (Pécs, kanonok) 6.
 » » (Szombathely) 8.
 » » (Koložsvár) 10.

Nagy János (Budapest) 18.
 » » (Turkeve) 18.
 » Jenő 22.
 » József (Oravicza) 2.
 » » (Pécs) 6.
 » » (Solt) 16.
 » » (Nyitra) 6. 9. 11.
 » » 12. 18. 19.
 » Károly (orvos Budapest) 1. 2. 8. 18. 19.
 » » (ügyv. B.-pest) 14.
 » » (Körmen) 11.
 » » (Szathmár) 14.
 » Károlyné 18.
 » L. Ferencz 10.
 » Lajos (Vinga) 15.
 » » (Torda) 5.
 » Lajos ifj. (Kecske-mét) 16.
 » » (ügyvéd) 20. 21.
 » » (Rimaszombat) 12.
 » Lajosné özv. (Debrecen) 22.
 » László 19.
 » Leopold 5.
 » Márton 9.
 » Mihály 11.
 » Miklós 11. 12. 14. 15.
 » Mózes (B.-Hunyad) 5.
 » » (Koložsvár) 5.
 » Ödön 14. 16. 18.
 » Pál (Rimaszombat) 12. 18.
 » » (Győr) 17.
 » » (Bátka) 12.
 » » (Knéz) 16.
 » Péter (Koložsvár) 4. 5.
 » Samu (Pest) 12.
 » Sámuel (Iharos) 6.
 » » (Kebele) 10.
 » Sándor (Nagy-Szőllős) 9.
 » » 10. 13. 16. 17. 18. 20.
 » Sándor (Arad) 15.
 » » (Berettyó-újfalú) 11.
 » » (Sopron) 14.
 » Soma 16.
 » Szöllősy Ferencz 4.
 » Zsigmond 15.
 Nagyfejő Mátyás 13.
 » Mihály 13.
 Nagykasza Farkas 16.
 Nahoczky József 13.
 Nákó Demeter 8.
 Nánágy Gyula 13.
 » Ignác 13.
 Nandrassy Mátyás 12.
 Nappendruck Márton 5.
 Náray János 6.
 Narcisz Emma 15.
 » János 15.
 » Jánosné 15.
 » Mária 15.
 Nasztits János 16.
 Nasztl János 15.
 » Mór 12. 14. 15. 16.
 » Rezső 14.
 Natterer János 8.
 Navratil Imre 9. 11. 13.

Nedeczky Bertalan 14.
 » János 17.
 » Sándor 17.
 Nedelkó Demeter 2.
 Negrer Ágoston 6.
 Nehr Leonárd 1.
 Nehr August 3. 7.
 » Antal 7. 11.
 » Mihály 7.
 Neugebauer Ferdinánd 8.
 Nékám Alajos 13.
 » Lajos 24.
 » Sándor 9. 10.
 » Sándorné 24.
 Némédi József 12.
 Nemes Ferencz 14. 15. 16.
 » János 12. 17.
 » » gróf 18.
 Nemesszeghy Kálmán 22.
 Németh Antal 11.
 » Ferencz (Pécs) 6.
 » » (Szombathely) 20.
 » Frigyes 14.
 » Ignác (Pécs) 6.
 » » (Pest) 9. 10. 11.
 » János 9.
 » József 6.
 » Károly (Arad) 14. 16.
 » » (Rimaszombat) 12.
 » Lajos 11. 16.
 » Mihály 13. 14.
 Némethy Ernő 16. 17.
 » Ignác 20.
 » Imre 21.
 » János 5.
 » Kelemen 14.
 » Lajos 20. 22.
 » Miklós 5.
 » Pál 17. 21.
 Nendtvich Gyula 6.
 » Károly 1. 3. 6. 7. 8.
 » » 10. 11. 17. 18. 19.
 » Sándor 14.
 » Tamás 6.
 » Vilmos 6.
 Neruda Nándor 20.
 Neuhold Ferencz 1. 2. 7.
 » Károly 15.
 Neubauer Henrik 23.
 » Henrikné 23.
 » Lajos 24.
 Neumann Adolf 14.
 » Fülöp 23.
 » József 16.
 » N. 20.
 Neszli János 15.
 Nesztits János 20.
 Névy József 21.
 Ney Aladár 13.
 » Ferencz 10. 13.
 Niameessny Gyula 23.
 » Ignác 4.
 Nichita János 18.
 Nicodem János 15.

Niedermayer Ádám 15.
 Niedermann Gyula 12. 13.
 Nikl Aurél 18.
 Nikolits Pál Miklós 4.
 Nikolsburger Károly 14.
 Nitsinger József 17.
 Nogál István 17. 18.
 » Károly 17.
 Noggel Ágoston 15.
 Noisser Ernő 17.
 » Richard 8.
 Noltén Károly 12.
 Nónay Pál 23.
 » Victor 21.
 Noseda Gyula 14.
 Noslopy Gyula 14.
 Novák Antal (Terebes) 7.
 » (Szatmár) 14. 16. 22.
 » Antalné 15.
 » Ferencz (Győr) 3.
 » Ferencz (Esztergom) 12.
 » Imre 4.
 » János 17.
 » József 16.
 » Károly 19.
 » Károlyné 19.
 » Ödön 12
 » Sándor 9.
 Novorolszky József 8.
 Novoszád János 18.
 Nuber Sándor 14.
 Nyáry Jenő báró 12. 13. 14.
 » Sándor 12.
 » Sándorné 12.
 Nyikos Zsigmond 14. 16.
 Nyiky Gyula 16.
 Nyíry György 11. 12. 13. 14.
 20. 22.
 Nyíry Paula 14.
 Nyisztor Sándor 15.
 Nyitrai Pál 24.
 Obadich József 6.
 Obláth Ferencz 15.
 » Mór 20.
 Ochs József 23.
 Ocskay Antal (Kassa) 7.
 » (Lakocsa) 6.
 » Ferencz báró 8.
 » Rezső 16.
 Ócsváry Ede 11. 12. 14.
 Odenwald János 14.
 Odoni Lipót 14.
 Odor József 19.
 » Rudolf 8.
 » Sándor 19.
 Oelhöffer Henrik 22.
 Oesterreicher Ede 1. 2. 9.
 » Eliás 1.
 » Jakab 24.
 » Jakabné 24.
 Ofner Lőrincz 8.
 Ofner József 17.
 Ohács György 13.
 Okenfuss (Oken) Alajos 1. 2.
 Okolicsányi Béla 13.

Okolicsányi Dénes 12.
 » Ferencz 13.
 » Gáspár 12.
 » György 13.
 » János 20.
 » József 2. 3. 13. 14.
 » Kálmán 13.
 » Károly 13.
 » Mihály 12.
 » Zsigmond 12.
 Oláh Gyula 10. 11. 12. 13. 14.
 15. 17. 23. 24.
 Oláh Gyuláné 15.
 » Sándor 1.
 » Ödön 14.
 Olaj Lajos 16. 18.
 » Lajosné 18.
 » Szilárd 14. 16. 19.
 Ollé László 13. 17.
 Ónodi Adolf 24.
 Opitz Ferencz 17.
 Oppenheimer Mór 9.
 Orbán Antal 18.
 » Balázs báró 10. 13. 18.
 » Bertalan 14. 15. 16. 19.
 » József 12. 13.
 Orbay Antal 15. 16. 17. 18. 19.
 20. 21. 22. 23. 24.
 Orbok Samu 5.
 Ordódy Gábor 6.
 Ormódy Lajos 22.
 Ormés Arnold 22.
 » János 14. 15. 16.
 » Zsigmond 4. 16. 17. 23. 24.
 » Zsigmond ifj. 23.
 Ormy Mór 20.
 Orosz László 1.
 Orsonics Iván 8.
 » János 17.
 Ország Lajos 6.
 » Sándor 14. 16. 20.
 Orzovenszky József 6.
 » Károly 9.
 Ortmann Ignác 4.
 Ortutay Antal 6.
 » Gyula 15.
 Ossikovszky József 21. 22.
 Osztroluczy Ernő 14. 22.
 » Szilárd 20.
 Osztóits Miklós 14. 15.
 Osztrólczy Miklós 11.
 Oszvald József 16.
 Otrobán Nándor 10. 16. 18. 22.
 Ott Konrád 16.
 Ottofi Lipót 14.
 Óváry Endre 10.
 » Pál 7. 9. 10. 12.
 Ölknecht Apollónius 13.
 Ördög Dani 7.
 Örley István 14.
 » László 20. 21.
 Örvényi Ottó 14. 22.
 » Vilmos 11. 14.
 » Vilmosné 14.
 Ötvös Ágoston 1. 5. 6. 8.

Pabst Rudolf 14.
 Pachhofer Ferencz 8.
 Paczek József 4.
 Pados János 12. 13. 14. 18. 19.
 21. 24.
 Paget János 5.
 Pagliano Armin 14.
 Pajer Antal 13.
 Pajnagy József 5.
 Pajor Ferencz 14.
 Pajtényi Sándor 2.
 Pakey Miklós 18.
 Pákh Albert 8.
 Paksi Anna 14.
 » Lajos 14.
 Pál József 5. 10.
 Palánszky Sámuel 12.
 Paldt József 3.
 » Lajos 20.
 Palese Péter 17.
 Pálffy Boldizsár 17. 21.
 » Ferencz 18.
 » Győző 18.
 » János 18.
 Pálffy Dénes ifj. 10.
 » Erdődi István gróf 11.
 » János gróf 14.
 » József gróf 14. 15.
 » Sándor 10.
 Palka József 3.
 Palkovics György 11.
 Pall Károly 18. 19.
 Pallay Miklós 22.
 Pallér Kelemen 13. 16.
 Palló Endre 8.
 » Kálmán 15.
 » Sándor 9. 10.
 Palóczy Ábrahám 12.
 Pály János 14. 16. 17. 19.
 » Sándor 15.
 Panajot Miklós
 » Pál 5.
 Panatsek Ferencz 13.
 Pantotsek József (N.-Szombat) 6.
 » József orv. (Tavarnok)
 » 14.
 » L. V. 20.
 Pantotsek Rezső 11.
 Panik Ernő 8.
 Panziery Ferencz 11.
 Pap Dániel 5.
 » Dávid 21.
 » Erzsébet 16.
 » Ferencz 1. 2.
 » Ignác 2.
 » János (Kolozsvár) 5.
 » János (Tiszafüred) 13.
 » Jenő 7.
 » József 6. 7.
 » Mariska 16.
 » Mélihsedek 11. 12. 13. 14.
 » Mór 15. 16.
 » Sámuel (Eperjes) 7.
 » Sámuel csügedi 24.
 » Simon 14. 16.

Pápay Benjamin 6.
 » Dániel 20.
 » Pál 17. 18.
 Papp Abrahám 12.
 » Ferencz (Nagyvárad) 11.
 » Gyula 18.
 » János (Nagyvárad) 18.
 » János (M.-Sziget) 19.
 » Miklós K. 10. 18.
 » Péter 22.
 » Sándor. 25.
 Papszász Lajos 13.
 Paradeiser Lajos 15.
 Paray János 1. 2.
 Parlaghy Antal 9.
 » Márton 15.
 Parragh Gábor 9.
 » Gedeon 11.
 Paretz Gyula 23.
 » Gyuláné 23.
 » Leona 23.
 Pártv Ferencz 16. 17. 18.
 Paschinger Alajos 20.
 Paskey Lajos 18.
 Passauer Miksa 24.
 Paszlavszky József 19. 20.
 » Józsefné 19.
 Pásztor Dániel 18. 19.
 » Pál 12.
 Pászthory Károly 14. 16. 18.
 19 20.
 Pásztor Ede 14.
 » Lajos 9.
 » Zsigmond 15.
 Patachich Károly 1. 2.
 Patak Mór 16.
 Pataky Dániel 1. 5. 10. 12.
 » József ifj. 5.
 » Lucidus 18.
 » Miklós 10.
 » Pál 10.
 Patay János 12.
 » József 1.
 Patay Sámuel 7.
 Patterson Arthur 10. 11.
 Patkovics Ferdinánd 6.
 » József 6.
 Pattantus Antal 5.
 Pátrubány Antal 10.
 » Gergely 9. 11. 20.
 » Miklós 10.
 Pátz Ferencz 13.
 Patzauer Mór 12. 13.
 Patzek Mór 2. 3. 12. 13. 20.
 Patzill József 8.
 Pauer János 9.
 » Leopold 2.
 » Mátás 8.
 » Miksa 12.
 Paulini János 5.
 Paulovics Constant 4. 16.
 » László 9.
 » Lukács 4.
 Paulus Károly 7.
 Paupera Ottó 11.

Paupicz Ferencz 8.
 Paur Iván 9.
 Pausi József 14.
 Pausz János 16.
 » Nándor 16.
 Pávay Elek 9. 10. 11. 12. 13. 14.
 » Gábor 20.
 Pavlovitz Ignátz 16.
 » Márk 16.
 Páy József 6.
 Pazár István 12.
 » Károly 12. 14.
 » Miklós 12.
 Pázmán Alajos 13.
 » Kálmán 17.
 Pázmány Danó 14.
 Pazner István 23.
 Pazsinszky Eduárd 6.
 Pazurik József 3.
 Pelher János 4.
 » J. Ernő 14. 15. 16.
 Péchy Ferencz 7.
 » József 16. 17.
 » Kálmán 7.
 » Tamás 19.
 » Zsigmond 16.
 Pécsy Dani 24.
 » József 6.
 Pecsánák József 14.
 Pecz Gyula 8.
 Péczely Ignác 21.
 » József 2.
 Pekár Károly 15.
 » Lajos 2. 3.
 » Sándor 16.
 Pekár József 9.
 Pekás Sándor 19.
 Peitler Antal 6.
 Pekker József 21. 22.
 Pelier József 1. 7.
 Penkert Mihály 14. 15.
 Pénez Ferencz 13.
 » István 14.
 Peplovszky Elek 11.
 » László 12.
 » Sándor 12.
 Perczel Imre 6.
 Peregi Mihály id. 17.
 » ifj. 17.
 Peregriny Elek 9. 10. 11. 12.
 16. 19.
 Perényi Luiza bárónő 19.
 » Rudolph báró 19.
 Peringer Ferencz 14.
 Perjessy Ferencz 12.
 » János 12.
 Perl József 18.
 Perlaky József 14. 17.
 » Károly 13.
 Pereszlényi László 14.
 Peretti Alajos 14. 15.
 Perkler Adolf 14.
 Perriicht János 3.
 Persian Gerő 19.
 Perzsay Ferencz 16.

Pessi Ferencz 14.
 Pessina Ede 16.
 Peske Ferencz 2.
 Pesthi Pál 14.
 Pete Dániel 14.
 » Zsigmond 9.
 Petényi Salamon János 1. 3. 4.
 5. 6. 7. 8.
 Péter Pál 14.
 Péterfi Antal 15.
 » József (tanár) 8. 10.
 » (lelkész) 10.
 » Károly 10.
 Pétery Antal 14.
 Petke Bálint 8.
 Pethe Pál 8.
 Petheő Dömjén 8.
 Pető Dániel 12.
 Petrán Jánosné 18.
 Petrányi Jakab 11.
 Petrás Zsigmond 20.
 Petry Ádám 10.
 » János 10.
 Petrovich Antal 13.
 » Arzén 15.
 » Bertalan 13.
 » Ferencz 14.
 » Gyula 15. 16.
 » Ignác 13.
 » János 16.
 Petrovits István 10.
 » Lajos 19.
 » Miklós 12.
 » Pál 4.
 Pettko János 8. 9. 11. 12. 13.
 » Lajos 8.
 Petz Lajos 20. 24.
 » Vilmos 17.
 Pfeiffer Cajetán 14.
 » Mihály 6.
 Pfeiffer Antal 23.
 » Fülöp 17. 20.
 » Gyula 4.
 » Nándor 20.
 » Péter 8.
 » Sándor 8.
 Pfenningsdorf Antal 5.
 Pfisterer Károly 9.
 Philippi József báró 8.
 Piasek József 6.
 Piatrik Ferencz 16.
 Pichler Victor 14.
 Pick Ármin 17.
 Piczek Ferencz 18.
 Piday János 2. 8.
 Piesztránszky László 1.
 Piffko Károly 17.
 Piller Gedeon 7.
 Pillich Kálmán 16. 18.
 » Ferencz 9. 10. 21.
 » József 8.
 Pillitz Benő 23.
 » Ignác 17.
 Pilz Ottó 12.
 Pinkusz Leopold 4.

Pintér Endre 3.
 » Ferencz 14.
 » Ferenczné 14.
 » György 17.
 » Mihály 6.
 Pintye Soma 10.
 Pirchler Tibold 21.
 Piringer Sándor 6.
 Pirkler Antal 2.
 Piskalszky András 14.
 Piskovics János 1. 2. 6.
 Piszatory Bódog 11. 14.
 » Ferencz 11.
 » Károly 21.
 Pivonkay Béla 17.
 Placintár Dávid 10. 14. 17.
 Plank Ferencz 13.
 Plathy Adorján 15.
 Plasztits Döme 16.
 Platzter Ferencz 21. 24.
 Plechl Szilárd 14. 16. 23. 24.
 » Szilárdné 14. 16. 23.
 » Ilona 23.
 Plener Ede 19.
 Plesz Mór 15.
 Plichta Sámuel (tanácsos) 12.
 » Soma 11. 12. 13. 17.
 » 19. 20. 21.
 Pleininger Ferencz 6.
 Plitzner Lőrincz 3. 6. 14.
 Plósz Lajos 2.
 Plósz Sándor 16.
 Plott Adolf 15.
 Plubovszky Ferencz 1. 2.
 Pócsy György 15.
 Pócza Mihály 6.
 Podhraszky Béni 15.
 » Ferencz 22.
 Podluzsányi Mária 16.
 Podmaniczky János báró 9.
 » László báró 11.
 Poés Károly 6.
 Pogány Károly ifj. 10.
 Pohl József 7.
 Póka István 13.
 Pokorny Ede 10.
 » Frigyes 11.
 » Gusztáv 10.
 » Lajos 8.
 Polák Eduárd 1.
 » Ferencz 11. 14.
 » Ignác 1. 2. 3. 8.
 » Károly 1.
 Pólányi Géza 14. 20.
 » Gézáné 20.
 Polgár Mihály 16.
 Polgárdi Lipót 19.
 Polichronie C. A. 18.
 Pollák Bernát 23.
 » Ede 23. 24.
 » Gyula 8. 11. 13. 14.
 » 15. 18.
 » János 6.
 » József (Budapest) 2.
 » József (Devecser) 21.

» Henrik 9.
 » Herman 4.
 » László 17. 20.
 » Lászlóné 17.
 » Samu 20. 21.
 » Sándor 17. 20.
 Pollatsek Ignác 4.
 Polereczky Gyula 13.
 » József 13. 14.
 Polgáry Imre 10.
 » Károly 12. 13.
 Polifka Ferencz 14.
 Polik János 10.
 Polinszky Alajos 7.
 Politzer Ádám 9. 11.
 » Illés 9. 20.
 Polonkay Endre 13. 14.
 Polonkay Ignác 1.
 Pólya József 1. 2. 3.
 Polyák László 16.
 » Mór 9.
 Polyakovits Alajos 14.
 Pongrácz Arnold 12.
 » Ernő 7.
 » Géza 22.
 » György 7.
 » József báró 2. 7.
 » Mihály 2. 3. 8. 12.
 Pontely István 23.
 Poór Ede 18.
 » Endre 15.
 » Imre 9. 10. 11. 12. 13. 14.
 » 15. 16. 17. 18. 19. 20.
 » 21. 22. 23. 24.
 » Imréné 24.
 » Ferencz 24.
 Poos Gyula 12.
 Popovits A. 16.
 » János 4.
 » Márk 4.
 Popp Péter 20.
 Poppel Gyula 13.
 Popper Alajos 19. 22.
 » Ármin 17.
 » József 13.
 » Sámuel 11.
 Pór Antal 11.
 Porák Antal 2.
 Poroszlav Gyula 17.
 Porubszki József 13.
 Porutiu Romulus 23.
 Pósch Ágoston 11.
 » Gáspár 8.
 » József 12. 14.
 Pósfay Bertalan 9.
 Posgay Dózsa 8.
 » János 2.
 » Lajos 15.
 Posner Károly Lajos 9.
 Pospisel Győző 14. 16.
 Posta Ferencz 13.
 » István 1. 2.
 » József 10.
 Pótsis Márk 14.
 Poterl de Kristián 16.

Pott György 8.
 Pottyondy Ágoston 10. 14.
 » Ágostonné 14.
 Pozsgay Antal 19.
 » György 14. 16. 18. 19.
 Pozsoni Antal 5.
 » Ferencz 18.
 » János 7.
 Pöschl Ede 11.
 Pragay Károly 14. 17.
 Pragmann Jakab 2.
 Prámer Alajos 7.
 Praznovszky Ignác 14.
 Pream László 3.
 » József 8.
 Preisach Lipót 17. 20.
 Preisz Alajos 2.
 » Károly 5.
 Prelich Ernő 14.
 Prém Lajos 16.
 Prevarek Ferencz 8.
 Preyer János 4.
 Peyss György 8.
 » Mór 8. 9.
 Pribék Bódog 6.
 » Károly 6.
 Pridler Antal 14. 19.
 » Antalné 19.
 Pristiyák János 12.
 Pritzlmaier Antal 6.
 Prochnov József 24.
 Prodám János 14.
 Proff Gotthard báró 6.
 Prohaszka Endre 16.
 » Nándor 11.
 Prokop Antal 6. 15.
 Proszvimmer Lajos 8.
 Prugberger József 19.
 » Mária 19.
 » Vince 19.
 Prunics György 20.
 Prunyi Endre 11.
 Przi Bram Ferencz 14. 16.
 Pserhoffier Samu 9. 17.
 Pszibill Béla 11.
 Pucher Ferdinand 6.
 » György 6.
 Puchy István 24.
 Pujapuj Zsigmond 14.
 Puky Ákos 13. 14. 15. 16. 20.
 Puky György 21.
 Pulcz Imre 18.
 Pulszky Ferencz 7.
 » Károly 14.
 Purcel János 8.
 Purgly Sándor 14.
 Purgstaller József 9.
 Purkinje J. E. 11.
 Puskás József 13.
 Pusztay László 16.
 » Sándor 22.
 Putnok Mór 12.
 Putsalko József 6.
 Puck Gyula 21.
 Püspök Ferencz 10.

Püspöky Antal 5.
 » Alajos 16.
 » Emil 16. 18.
 Quapill János 1. 2. 3.
 Quirini Alajos 15. 23. 24.
 Rabaly Ferencz 8.
 Rach Sál. Ferencz 8.
 Rác Ádám 14.
 » Athanáz 23.
 » István 14.
 » Károly 9.
 » Miklós 14.
 Radányi József 7.
 Radenich Ferencz 6.
 » Imre 6.
 Radich Ákos 14.
 Radics András 6.
 » Elek 20.
 » István 13.
 Radisits György 14. 16.
 Radó Dániel 8.
 » Béla 14.
 Radocsay Lajos 20.
 Radokovits József 8.
 Radvány István 12.
 Radvánszky Antal 3. 9.
 » Ferencz 3.
 Raffay Lipót 11.
 Raft János 16.
 Raffenzeder Ágoston 3.
 Ragályi Ábrahám 12.
 » Ferdinánd 12.
 » József 12.
 » Miksa 12.
 Raichl Konrád 16.
 » Péter 16.
 Rajcsányi Pál 16.
 Rajka Péter 5.
 Rajner Gyula 14. 21.
 » Miksa 17.
 Rainiss Mátyás 11.
 Raisz Gedeon 11. 12. 13. 14.
 15. 19. 20.
 Rajzinger Sámuel 12.
 Rakita Alajos 16. 17. 20.
 Rakits János 16.
 » Jánosné 16.
 Rakofszky Aladár 14.
 » Albert 3.
 » Gusztáv 12.
 » István 11.
 » József 14.
 Rakos Gyula 24.
 Rákossy Béla 15. 18.
 Rakovi Károly 14.
 Ramócsy Valerián 8.
 Rang Antal 6.
 Ranzonnet Lajos báró 4.
 Rapos József 11. 12. 13. 14. 15.
 16. 17. 20.
 Rappaport József 24.
 Rappensberg Vilmos 20.
 Rarus Mihály 3.
 Ráth Arnold 24.
 » Ferencz 19.

Ráth György 10.
 » József 12. 13. 14.
 » Károly (pgmtr Budapest) 16. 20.
 » Károly (jogász Budapest) 18. 20. 21.
 » Mátyás 16.
 » Pál 9.
 » Péter 1. 6. 10. 13. 14.
 Rátz Ágoston 8.
 » Alajos 2.
 » István 22. 23.
 Rauch Károly 4.
 Raus Venczel 10.
 Razsó Gyula 22.
 Rechnitz Ede 17.
 » János 1. 2.
 Réczey Imre 1. 2.
 » Imre ifj. 9. 11. 12. 13.
 14. 15. 16. 20.
 Regényi Lajos 14.
 Regius Károly 20.
 Regner Vincze 8.
 Rehovy János 4.
 Reich Albert 18.
 » József 5.
 » Károly 10.
 » Simon 7.
 » Zsigmond 15.
 Raichard Ferencz 4.
 Reichenberger Fülöp 23. 24.
 » Zsigmond 24.
 Reichenhaller Béla 13.
 » Kálmán 13. 17.
 Reidner Gusztáv 11.
 Reincz Ferencz 13.
 Reiner József 1.
 » N. 15.
 Reinicz József 9. 20.
 Reinisch Ágoston 5.
 Reisch Ede 8.
 Reischer Aurél 24.
 » Aurélné 24.
 Reisenberger Lajos 5.
 Reisinger János 1. 5.
 » Ignác 3.
 Reitermayer József 21.
 Reitter Ödön 13. 14.
 Rejtényi Antal 14.
 Reiszig Ede 21.
 Reizman Gyula 20.
 Remeniczy Mihály 14.
 Remenyik Imre 13.
 » Kálmán 13. 14.
 » Zsigmond 13. 14.
 Rendek József 8.
 Renner Adolf 20.
 Reök Gyula 14.
 » Paula 18.
 Répássy József 7.
 » László 13. 14.
 Requinnyi István 8.
 Résely Mihály 9. 11.
 Részdorfer János 7.
 Réta Gyula 14. 16. 18. 21.

Réthy Lajos 10.
 » Sándor 19.
 Révay Gusztáv 3.
 » N. János 9. 10. 13. 14. 17.
 Révész Bálint 22.
 » Benő 20.
 » Kálmán 22.
 Reviczky Antal 1.
 » Emil 14. 16.
 » István 7.
 Reviczky Izidor 14.
 Rezsőfy György 21.
 Rhédey Antal 6.
 » Gábor 6.
 » János gróf 5.
 Rheinhardt János 11.
 Rhénes Imre 11. 17. 18. 19.
 22.
 Rhimer Bódog 6.
 Ribár István 16. 10.
 Ribianszky Gyula 16.
 Richter Alajos 7.
 » A. Gy. 8.
 Richter Ferencz Daniel 12. 13.
 14. 20. 22.
 Richter Ferenczné 20.
 » Miksa 14.
 » Sándor 18. 19.
 Richtszeit Zsigmond 10.
 Riedl Leopold 8.
 Riegel Antal 14.
 » Károly 14.
 Riesz Ignác 17.
 Ridarcsik Gábor 7.
 Rigele Ágoston 11.
 Rigotti Mihály 14.
 » Péter 14.
 Rik Gusztáv 23.
 Rikl Gyula 15.
 Rinanóczy Ferencz 7.
 Rimély Sándor 9. 20.
 Rinaldi Péter 14.
 Ring Károly 15.
 » Lajos 15.
 Ringelhan Antal 13.
 Rippely Ferencz 11.
 » József 11.
 Risz Gyula 19.
 Ritter Lipót 8.
 Robitschek Ágoston 15. 16.
 » Ágostonné 16.
 » Károly 11.
 Roboz Zoltán 21.
 Rochel Károly 15.
 Rochosz István 3.
 Roder Adolf 21.
 Rodiczky Jenő 15. 18.
 Rodwell G. S. 22.
 Rogenhofer Alajos 11.
 Rogrün Ede 17.
 Rohrbach Antal 20.
 » Kálmán 14. 16.
 Rohonczy Ignác 8.
 Rom Ferencz 16.
 Román V. János 12.

Román József 18.
 Románus Leopold 7.
 Rombauer Emil 3.
 » Godofried 7.
 » Lajos 3.
 Rombay Zsigmond 10. 15.
 Römer Flóris 3. 7. 8. 9. 10.
 11. 12. 13. 14. 24.
 Rónay Alajos 10.
 » István 14.
 » Jácint 12. 13.
 » Károly 21.
 Róner Sándor 20.
 Rosenberg Miksa 15.
 Rosenblüth Mór 15.
 Rosenfeld Antal 4.
 Rosenich Miklós 8.
 Rosenmann Pál 6.
 Rosenthal Mózes 1. 9.
 » Gusztáv 9.
 » Sámuel 1.
 Rosinger Vilmos 23.
 Roskoványi Bertalan 14. 16.
 » Bertalané 14. 16.
 » László 16.
 » Miklós 16.
 Ross György 8.
 Kosty József 12.
 » Pál 8. 9.
 Rosu Tivadar 16.
 Roszner József 3.
 Roth Adolf 24.
 » Albert 14. 15. 16.
 » Albertné 15. 16.
 » Béla 4.
 » Ferencz 20. 22.
 » József 8. 18.
 » Kálmán 12.
 » Károly (Deés) 5.
 » » (Verbász) 14.
 » Mátyás 7.
 » Nándor 15. 16.
 » Nándorné 16.
 » Pál tegdi 10. 11. 12. 15.
 » Pálné 11.
 » Péter 5.
 » Samu 24.
 » Sándor 8.
 Rothberger Dávid 9.
 Rothe Károly 11.
 Rothenthal Henrik báró 10.
 Rothfeld Sámuel 1.
 Rothschnek Vincze Emil 11.
 14. 22.
 Rottár Márk 16.
 Rottenbiller Lipót 14.
 Rottmann József 17. 18. 21.
 » Lipót 23.
 » Mária 21.
 Roxer Gyula 14.
 Roykó Viktor 19.
 Rozgonyi Gábor 6.
 Rózsa József 4.
 » Ferencz (Pest) 7.
 » Ferencz (Szeged) 18.

Rózsa Péter 20.
 Rózsaí Alajos 20.
 Rózsahegyi Aladár 20.
 Rózsay Emil 14. 15. 16.
 » József 9. 10. 11. 12. 13.
 14. 15. 16. 17. 19. 21.
 » Józsefné 16. 17.
 Rozsnay János 7.
 Rozsnay Mátyás 13. 14. 15. 16.
 17. 18. 19. 20. 22. 23.
 Rozsnay Mátyásné 14. 15. 20.
 Rozvány György 16.
 Röck István 14. 16.
 Römer Gyula 18.
 Rószler Adolf 13. 14. 15. 16.
 » Adolfné 14.
 » Gyula 12.
 Röthy István 21. 22.
 » László 21.
 Rözer Miklós 9. 10. 16. 18. 20.
 Rubin Károly 15. 16.
 Rubint Adél 24.
 » Dezső 24.
 » Károly 18.
 » Károlyné 24.
 Rudán Ferencz 14.
 Rudics Dénes 6.
 Rudnay Károly 15.
 Rudnyanszky Béla 16.
 » Etelka 16.
 » Tibor 16.
 Rudy János 9.
 » Mihály 13.
 Ruhehittl Mihály 8.
 Ruffiny Jenő 13.
 Rumbach Mária 24.
 Rummy Károly 2. 3. 6.
 Rupp Nep. János 9. 20.
 Ruppány Lipót 14.
 Rupperecht János idb. 8.
 » » ifj. 8.
 » Márton 11. 24.
 » József 8.
 » Lajos 8.
 Ruszinko Endre 14.
 Rusztvurm Alajos 8.
 Rutkay István 3.
 » Márton 14. 16.
 Ruzim Manó 13. 17.
 Ruzsim Bódog 13.
 Rübszann József 6.
 Saár Lajos 8.
 Sadler Adolf 11.
 Sadler Mihály 1.
 Saárossy József 7. 8.
 » László 22.
 Sabalits András 4.
 Sáfrány Zsigmond 14.
 Sággy Jakab 6.
 » Gyula 16.
 Ságody Károly 9.
 Sahlhausen báró 7.
 Sajóhegyi Frigyes 16. 18.
 Sajósi Alajos 13. 15.
 » János 13. 15.

Sala Mihály 5.
 Salacz Béla 14.
 » Gyula 14.
 Salamin Leó 9.
 Salamon Antal 6.
 » Ferencz 11. 20.
 » Gyula 14. 16. 19.
 » Gyuláné 16.
 » József (hittanár Kozs-
 vár) 5. 14.
 » József (orvos Kolozs-
 vár) 9.
 » Julia 19.
 » Lajos 13. 14. 16.
 Salczér József 1. 2.
 Salgó János 11.
 Salmhoffner Emil 24.
 Saly Dezső 14.
 » Imre 6. 14.
 Salyovics Aladár 14.
 Samarjay Emil 16.
 » János 14. 16.
 » József 12. 13.
 » Károly 11.
 Samarjay Lajos 20.
 » Mihály 11. 16.
 Sámuel József 18.
 Sándor János 10.
 » István 5.
 » József 5.
 » Kálmán 16.
 » László 10.
 » Pál 10.
 Sándorfy Antal 8.
 » János 1. 8.
 Sándy Gyula 12.
 Sánta Béla 14.
 » István 5.
 » Dezső 18.
 » Dezsőné 18.
 Santner Ferencz 1.
 Saphir Zsigmond 1. 2.
 Sápý Samu 22.
 Sárrety Lajos 16. 18.
 » Lajosné 18.
 Sarkady Károly 14.
 » Titus 14.
 Sárkány Lajos 12.
 » Miklós 17.
 Sarlay János 12.
 Sárogy István 14.
 Sárossy György 7.
 Sárváry Antal 16.
 » Gusztáv 13. 14. 15.
 Sárváry Gyula 22. 24.
 » Gyuláné 24.
 » Jakab 13.
 » Imre 14.
 Sass István 9. 10. 17. 20.
 » Ferencz 10.
 Sassy János 14. 22.
 » István 14.
 Sauer Ignác 4. 6. 9.
 Sauska János 6.
 Sávoly Viktor 6. 8.

Say Ferencz 1.
 » Mór 9. 20.
 » Sándor 1.
 Sax Ágoston 24.
 Scalla Gyula 14.
 Scarpa Pál lovag 14.
 Schabotka Mihály 17.
 Schablik György 12.
 Schach Márton Mária 14.
 Schafarzik Ferencz 20.
 Schaffer Endre 21.
 Schaller János 1. 3. 11. 17.
 Schandrovits János 4.
 Schavniczky Endre 7.
 Schächter Jakab 20.
 » Miksa 23. 24.
 Schäffer Adolf 15. 16.
 » Mór 16.
 Schedel Ferencz 1. 2.
 Schedl Alajos 6.
 Schedius Lajos 1. 2.
 Schédy Sándor 9. 20.
 Scheer Jakab 22.
 Scheffer Gusztáv 12.
 Scheffsik István ifj. 16.
 Scheiber S. H. 24.
 Scheibner Menyhért 14.
 Scheich Károly 4. 9. 20.
 Schehovics Lajos 7.
 Scheitz Antal 10.
 Schelley Ede 14.
 » Mihály 8.
 Schellhammer János 3.
 Scheneck István 14.
 Schentts Antal 4.
 Schenk Károly 1. 2.
 » S. L. 11. 13.
 Schenzl Quido 9. 10. 11. 17. 20.
 Scherer Vaszójai J. 11.
 Scherfel Aurél 12. 24.
 Scherfer 4.
 Schermannn Adolf 20.
 Schevits Mihály 4.
 Schiek Ignác 13. 14.
 Schier Ferencz 13.
 Schieketaniz Ferencz 12.
 Schilhanek György 9.
 Schill Athánáz 13.
 Schiller Miksa 20.
 Schiller Zsigmond 11. 20.
 Schillinger Ferencz 20.
 Schimkó Antal 7.
 » Fridr. Dániel 8.
 Schimmer György 13. 16. 18. 19.
 Schirgl Endre 6.
 Schirkuher Mór 9.
 Schlesinger Adolf (Bpest) 20. 21.
 » Adolf (Adony) 20.
 » Ármín 21.
 » Bernát 6.
 » Ignác 1. 2.
 » József 17.
 » Kálmán 17. 20. 22.
 » Sámuel 2.
 Schlichter Salamon 23.

Schlichting János 4.
 Schlosser Albert 12. 14.
 » Ignác 17.
 » Károly Lajos 12.
 Schlott Jakab 3.
 Schloterbeck Pál 1.
 Schlögel Sándor 16.
 Schluga Ferencz (Báró) 3.
 Schmall Fridrik 8.
 Schmeller Ármín 15.
 Schmidl József 9.
 Schmidhauer Alajos 20. 24.
 Schmidt Ágoston 14. 15. 16. 18. 20.
 » András 7. 8.
 » Antal 4.
 » Alajos 6.
 » Ferdinánd József 8.
 » György 9. 20.
 » Jakab 1.
 » János (Bpest) 1. 2. 8.
 » János (Kalocsa) 13.
 » József (Pozsony) 11.
 » József (Rácz-Petre) 6.
 » József (Győr) 17.
 » Károly 14. 19. 20.
 » Károlyné 20.
 » Ottó 12. 16.
 » Péter 6.
 » Sándor (Bpest) 20.
 » » (Sopron) 8.
 » » (Nagybánya) 10.
 » » (Szövény) 6. 7.
 » » seborvos Temes-
 vár 4.
 Schmidthauer Antal 9. 11. 14. 17.
 Schmiss Konrád 10.
 Schmuck Jákó 8.
 Schneider István 7.
 » Gáspár 6.
 » Szevér 19.
 Schnell Károly 11.
 Schneller Ágoston 11.
 Schniczler János 9. 11.
 Scholcz Antal 10.
 » Arnold 19.
 » Gusztáv 9. 11. 12. 14.
 » János 9.
 » Iván 4.
 Schopf József 19.
 Schopulecz Nándor 11.
 Schossberger Gábór 13.
 » Jakab 20.
 Schöft Károly 1. 2.
 Schön József (Eger) 13. 14. 16.
 » (Pest) 15. 17. 18. 19.
 » Leó 9. 14.
 » Vilmos 7. 9. 14.
 Schönbauer József 1. 2.
 Schönberger Soma 12. 13. 14.
 » 20. 22.
 Schönfeld Fülöp 19. 22.
 Schönherr Antal 16.
 » Ágoston 16.
 » Károly 6.
 Schöenthal Mór 20.

Schönvisner Mihály 2.
 Schöppfin Károly 11.
 Schöppf Ágoston 1. 2. 3. 4.
 Schöpkes János 8.
 Schreiber Gusztáv 8. 11.
 » Lőrincz 15. 17. 18. 19.
 » Lőrinczné 19.
 » Ottó 17.
 Schreier Lajos 17. 20.
 Schreiner Godof. János 8.
 » Károly 11.
 Schretter Alfréd 14.
 Schricker László 17.
 » Rudolf 18.
 Schröder Gyula 20. 21. 22.
 » 23. 24.
 » József 6.
 Schröder B. J. 11.
 Schubert Lajos 12.
 Schuh Ferencz 11.
 » Frigyes 8.
 Schuk József 22. 23.
 Schulek Frigyes 7.
 » Sándor 3. 6.
 Schulhof József 1. 2. 9.
 » Károly 15.
 » Rezső 20.
 Schuller Móricz (Bonyhád) 1.
 » 2. 6.
 Schuller Mór (Bécs) 11.
 » Sámuel 16.
 » Sámuelné 16.
 Schulszky Alajos 7.
 » Ferencz 8.
 Schults Ferencz 6.
 » József 24.
 » Pál 8.
 Schulze Lajos 14.
 Schulzer István 6.
 Schurina István 16.
 Schurm János 2. 6.
 Schusztar Károly 5.
 » Antal 6.
 Schuttgart János 13. 14.
 Schütz Ágoston 8.
 » János 5. 10.
 » József 5.
 » Károly 5.
 Schütze Lajos 8.
 Schvabulay István 14.
 Schvaholler 15.
 Schwank József 7.
 Schwarcz Adolf 24.
 » Adolfné 24.
 » Ármín 12.
 » Dávid 13. 18. 20. 22.
 » Ede 14. 16.
 » Frigyes 14. 16.
 » Gusztáv 24.
 » Gyula 9.
 » Illés 6.
 » Lajos 9.
 » István 13.
 » Mihály 7.
 » Lipót (Kecskemét) 20.

- Schwarz Lipót (Szabadszállás) 20.
 » Ödön 8.
 » Samu 21.
 Schwarczell József 2. 9. 11. 12.
 17. 20.
 » Sándor 20.
 Schwartz Ferencz 9.
 » Otó 23. 24.
 Schwartzmayer Henrik 6.
 » János 14.
 Schweiger Adolf 20.
 » Zsigmond 13.
 Schwenszky Armin 20.
 Schwerer Ferdinánd 6.
 Schwester Károly 1. 15.
 Schwimmer Ernő 20. 23.
 » Ernőné 23.
 » Dávid 1.
 » Mórincz 4.
 Schwindel Bernát 8.
 Schwoy Ferencz 6. 14.
 Schitovszky János 6.
 » Márton 6.
 » Péter 6.
 Sebeők Arkád 16.
 » Imre 13. 14. 15. 16. 17.
 18. 20. 21.
 » Imréné 14. 15.
 » László 13. 14.
 Sebes Benedek 10. 12.
 » György 22.
 » Károly 9 18. 20.
 Sebestyén László (plébános Ga-
 lantha) 11.
 » László (földbirtokos
 Galantha) 11.
 » Zsigmond 11.
 » Ferencz 13. 14.
 » Gergely 5.
 » István 10.
 » Károly 1. 6. 7.
 » Mihály zetelaki 10.
 Sebesy Kálmán 8. 21.
 Sebrik Lajos 20.
 Seethal Ferencz 18.
 Sefcsik István 14.
 Segesváry Jenő 12.
 Sembery István 14.
 Semeleder Frigyes 8.
 Semmelweis János 9.
 Semsey Albert 7.
 » József 7.
 » Pál 7.
 Senka József id. 12.
 » » ifj. 12. 13.
 Serbán Demeter 4.
 Serényi László gróf 12.
 Serfőző József 14.
 Sergil Jonathan 16.
 Serly Gusztáv 10. 11. 16. 19. 22.
 » Gusztávné 19.
 » Károly 16.
 » Sándor 20. 21. 22. 23.
 Sesztina Lajos 14. 16. 19.
 Severlay Károly 12.
 Sey Lajos 6.
 » László 6.
 Seybold Károly 8.
 Sibrik Kálmán 17.
 Siechermann Mór 19.
 Siebenfreund János 8.
 Siegmeth Károly 24.
 Siess Károly 4.
 Siga Vendel 6.
 Sigmond Ágoston 16.
 » Dezső 10.
 Sigray Károly 6.
 » Dávid 20.
 » Pál 19.
 Sihulsky Alajos 7.
 » Fridrik 2.
 Sik Ignác 19.
 » Lajos 22.
 Siklóssy Gyula 12. 16. 17. 20.
 » Károly 11. 20.
 » Teréz 11.
 Sikor József 9 17. 21.
 Simay István 11. 14. 15. 18.
 Simén György 10.
 Simenszky Román 9.
 Simkó György 7.
 Simkovits Lajos 15.
 Simó Ferencz 5.
 Simon András (Torda) 5.
 » Elek 5.
 » Endre 8. 14.
 » Ferencz 17.
 » Gáspár 22.
 » Géza 21.
 » György 6.
 » Gyula 11. 17. 21.
 » János 1. 12.
 » József 18. 19.
 » László 8.
 » Nep. János 8.
 » Pál 16. 19.
 » Vincze 8. 17.
 » Zsigmond 3. 8.
 Simonffy Emil 22.
 » Imre 22.
 » Kálmán 14. 16.
 » Sámuel 22.
 Simonics Gábor 8.
 Simonydesz Tódor 9.
 Simonyi László 14.
 » Mórincz 8.
 Sinay Miklós 7.
 » Miklós ifj. 7.
 Singer Armin 17.
 » Henrik 22.
 » Mátyás 9. 11.
 Singruer Henrik 23.
 Sinkovitz Imre 16.
 Sipos Ferencz 10.
 » Ignác 13.
 » Imre 6.
 » Károly 1.
 » Orbán 14.
 » Pál 14. 15. 16. 17. 18.
 Sipőcz Ferencz 2. 11.
 Sir Antal 13.
 » Gábor 13.
 » János 13. 14. 16.
 » Venczel 13.
 Siró István 7.
 Sitkey Mauó 6.
 » Zsigmond 6.
 Sivampel József 13. 14. 16.
 Skamla Róbert 12.
 Skarlato Lázár 4.
 Skrabák József 7.
 Skender Jenko 14.
 Skofitz Sándor 8.
 Skultéty Alajos 19.
 » László 17.
 » Tivadar 19.
 Slaby Ferencz 6.
 Slubek Gusztáv 11.
 Smalkovics Mihály 1. 11.
 Smetacek Ferencz 11.
 Smidt János 14.
 Smita Adolf 16.
 Smoczer Ignác 10. 14. 15. 16.
 18. 19.
 Smolheger Károly 16.
 Sohár Ferencz 8.
 » Károly 8.
 Sónay József 12.
 Solcz Andor 16.
 » Gyula 15. 16.
 » Rezső 15.
 Soldán György 6.
 Soller Károly 1.
 Solmo-y János 10.
 » Samu 12. 13.
 Soltész Alajos 14.
 » Anna 21.
 » Farkas 14. 16. 18. 19. 21.
 » Farkasné 18. 19.
 » Ferencz 13.
 » János 13.
 » József 7.
 » Mária 21.
 » Miksa 9.
 » Nagy Kálmán 14. 23.
 Soltra Alajos 14. 18.
 » Lajos 16.
 Somai Lajos 5.
 Sombori Elek 5.
 Somogyi Gyula 17.
 » István 18.
 » János 8.
 » József 14.
 » Lajos 21.
 » László 18.
 » Rudolf 12. 13. 14. 15.
 16. 18. 22.
 Somoskeőy Antal 16.
 » Károly 12.
 Somossy Mihály 22.
 Sonner Rezső 20.
 Soós Ágoston 7.
 » Mihály 9. 10. 12. 14.
 » Miklós (felkész) 12. 13. 15.
 » Miklós (építész) 12.

- Sörös Imre (Dunapataj) 13. 14.
 » Imre (Kassa) 14.
 Sövegjáró János 21.
 Spányik József 10.
 Spász Károly 3.
 Spáth Pál 4.
 Spatsek Tivadar 14.
 Spätz Lajos 18.
 Specz Károly 9.
 Speizer József 6.
 Spentz Károly 10.
 Sperlach József 16.
 Spéth György 17.
 » Gyula 17.
 Spielenberg Lőcsei Lajos 14.
 Spies Szilárd 11.
 » János 6.
 Spiesz Vincze 8.
 Spitzer Bernát 9.
 » Károly 11. 12. 13. 22.
 » Lipót 9. 20.
 » Mór 16.
 » Morné 16.
 Splényi Mihály br. 5.
 Sporzón Pál 15.
 Springsfeld Radó 9. 10.
 Sprinzi János 11.
 Srányi János 13.
 Sréter Lajos 13.
 Stache Guidó 11.
 Stadler Antal 1. 9.
 » Károly 17. 20.
 Staffenburger Alois 1. 2. 3.
 Staibel Antal 10.
 Staiger Ágoston 2.
 Stampfl Gusztáv 14.
 Stainer Sándor 2.
 Stancsics Mihály 1. 3.
 Stancel Károly 13.
 Stand Kálmán 10.
 Stanzel Antal 6. 8.
 Starke A. 14.
 Staub Mór 11. 12. 13. 14. 15.
 20. 22. 23. 24.
 Staudtner Emil 14. 16.
 Stauroczky Lajos 14.
 » László 14.
 Steer Celesztin 16.
 » Ferencz 1. 14.
 » Márton 11. 14. 16. 17.
 Stefanovics Pál 23.
 » Sándor 23.
 » Tamás 4.
 Steger János 1.
 Stegmüller János 21.
 Stein Alajos 11.
 » Lipót 11.
 Steindl Rudolph 14.
 Steinbach István 7.
 Steindachner Ferencz 9.
 Steiner Berthold 11.
 » Bertalan 24.
 » Ferencz 23.
 » Győző 14
 » Imre 12.
- Steiner Márkus 21.
 » Mór 11. 24.
 » Nathan 11.
 » Sándor 7.
 Steinfeld Antal 14. 22.
 » Ignác 14. 16. 22.
 Steingassner Ágoston 4.
 Steinhard Antal 4.
 » Jakab 15.
 Steinhaus József 19.
 Steinhäuser Antal 13.
 » István 13. 14.
 » Rafael 13. 18.
 Steinhübel Károly 7.
 » Samu 7.
 Steinczer Pál 15.
 Steller Adolf 7.
 Stetzner Nándor 11.
 Stephanek József 8.
 Stépán Gábor 16.
 » Gyula 14.
 Stephanics Dénes 17.
 Stephanovszky Alajos 13.
 » Sándor 13.
 Stepper Vilmos 23.
 Sterio Pál 4.
 Stern Adolf 9. 12.
 » Gyula 17.
 » János 18.
 » Jenő 14.
 » Lajos 16.
 » Márton 24.
 » Mór 1. 2. 11.
 » Pál 11.
 Sternberg Adolf 19.
 Sternthál Adolf 15.
 » Etelka 15.
 Stercz János 8.
 Stessel Lajos 8. 9.
 Stetter Frigyes 5.
 Stettner Alajos 19.
 » György 2.
 » Lajos 8.
 Stibrányi Márton 17.
 Stiller Bertalan 20.
 » Mór 13.
 Stirling Tóbiás 17.
 Stockinger Imre 7.
 » Tamás 1. 2. 9. 20.
 Stoczek György 12.
 » József 9. 11. 20.
 Stoft Ferencz 14.
 Stoffer János 6.
 Stojanovits Gyula 14.
 » Szilárd 14.
 Stoll János 11.
 » Károly 19.
 Stollár Gyula 17.
 Stollner Ferencz 8.
 Stoltz Samu 7.
 Störing Sándor 21.
 Störk Károly 11.
 Stranzinger János 6.
 Strasser Albert 10. 15.
 Straub Ferdinánd 1.
- Straub Sándor 22.
 Strehle Károly 8.
 Streicher Mihály 5. 6.
 Streim György 2. 6.
 Streit János 1. 2.
 » Wilhelm 2.
 Strihó Gyula 13. 14.
 Strobl Sándor 17.
 Stromayer Ferencz 4.
 Stromer Pál 3. 8.
 Stromski Armin 11.
 Strosz Béla 24.
 » Ernő 9. 10. 24.
 Stuhl Sándor 4.
 Stuhler László 16.
 Stupka János 13.
 Stuppacher Lajos 14.
 Sturm János 6.
 Sturman György id. 13.
 » ifj. 13
 Stürmer Gábor 2.
 Styller Leo 7.
 Subich György 13.
 Suda János 14. 16.
 » Kálmán 14.
 Suhajda Sándor 11.
 Suhomel Albert 12.
 Sulyok Árpád 23.
 Supka Ferencz 11.
 Suszter Henrik 15.
 » Illés 15.
 Sümeghy Pál 7. 8.
 Sütő István 12.
 » József 13.
 Sváby Pál 12. 14.
 » Frigyes 24.
 Svaholay István 16.
 » Jánosné 16.
 Svasztits Benő 21.
 Szabadfy Gyula 21.
 » János (Bpest) 2.
 » » (Szombathely) 9.
 17. 21.
 » Kálmán 21.
 Szabados Ferencz 23.
 » János 14. 16. 18.
 Szabadhegyi Angelika 21.
 Szabelyi Antal 12.
 Szabó Aladár 14.
 » Alajos (Bpest) 6. 9. 10.
 11. 12. 13. 14.
 15. 16. 17. 18.
 20. 21. 22. 23.
 24.
 » » (Arad) 14. 15.
 16. 18.
 » Antal (Debreczen) 9.
 » » (Nagyszombat) 6.
 » » nemestóti (Nagy-
 Károly) 18.
 » » (Temesvár) 4.
 » Béla 12.
 » Dénes 16. 20. 24.
 » Domokos 5.
 » Endre 1.

Szabó Ferencz (Kaloösa 6. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 22. » (Félegyháza) 18. » Frigyes 13. » Géza 16. 17. 18. » György (Zilah) 5. » » (Rimaszombat) 12. 13. 14. » Gyula (Miskolcz, vegy- tudor) 10. 12. 13. 15. 16. 20 22. » » (Miskolcz orvos- növendék) 12. » Ignác 13. 14. 15. » Imre (Szombathely) 21. » » (Kisújszállás) 13. » » (Eger) 13. » István (csáthi Miskolc) 12. » » (Abrudbánya) 5. » János (Koloszvár) 5. » » (Sopron) 8. » » (Pest) 1. 2. » » (vári Bpest) 9. 20. » » (Fehérmege) 15. » » (M.-vásárhely) 10. » » (Kőrös-Tarcsa) 22. » Jenő 23. » József (bp. egy. tanár) 6. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 16. 20. 21. 22. 23. 24. » » (csikszeredai Ko- loszvár) 1. 5. 10. » » (tart. biztos Ko- loszvár) 5. » » (szikszai K. Várda) 10. 22. » » (Tállya) 13. 14. 16. » » (Sopron) 8. » » (Szombathely) 8. » » (Nagyvárad) 16. » » (Debreczen) 13. » » (Nádas) 15. » Józsefné 16. » Kálmán (Győr) 17. » » (Debreczen) 22. » Károly (Budapest) 10. 11. 12. 14. » » » 15. » » (Koloszvár) 10. 12. 13. » » (Eger) 15. » » (Rimaszombat) 12. » » (Tokaj) 14. » Lajos (Bpest) 16. » » (Debreczen keresk.) 22. » » (» ref. lel- kész) 22. » » (Tállya) 13. » László (Várgede) 12. » » (Kecskemét) 15. » » » (Szombathely) 21.	Szabó Lenke 19. » Márton 12. » Mathild 14. » Mihály (Debreczen) 22. » » (Uj-Szász) 12. 13. 14. » Miklós 13. 15. 16. » Miklósné 15. » Richárd 13. » Sámuel (Vári. T.-Föld- vár) 9. » » (Rimaszombat) 12. » » (Marosvásárhely) 10. » » (Tállya) 14. » Sándor (Eger) 13. 14. 15. » » (Pápa) 9. 11. 13. 15. 16. 18. » Szilveszter 17. » Vazul 18. » Vincze 14. » Vinczéné 14. Szabóky Adolf 20. Szabón János 12. Szaboray Mihály 5. Szacsváry Sándor 10. Szacsvey Zsigmond 5. Szadovszky József 23. » Józsefné 23. Saitz Antal 13. Szájbély Gyula 19. 21. » János 19. Szajtler Elek 4. Szakál Antal 12. » Ede 12. » Ferencz 12. » Lajos 6. Szakáts József 20. » Károly (Udvarhely) 10. » » (Sz.-György) 10. Szakay Endre 14. Szakmáry Donáth 24. » József 11. Szakmeister István 15. Szakszó Rezső 22. Szakvály Leopold 6. Szalánczy Kristóf 14. Szalárdy Mór 20. Szalay Ágoston 13. » Alajos 18. 19. 20. » Antal 6. » Bálint 18. » Elek 14. » Elekné 14. » Flórián 6. » Imre 8. » István 22. » János 1. » József 8. 13. » László 13. » Miklós 13. » Pál 8. Szalkay Gyula (Schmidt) 13. 14. 16. 17. 23. » Gyuláné 16.	Szamosy János 11. 14. » Jánosné 14. Szaniszló Albert 20. » Ferencz. 1. Szánka József 6. Szántay Károly 22. » Lajos 7. Szánthó János 8. 10. Szántó Bertalan 22. 24. » Bertalanné 24. Szapanyos Miklós 16. Szapáry Gyula gróf 13. 14. » István gróf 20. Szaploneczay József 19. » Miklós 19. Szarics Simon 14. Szarka János 13. 14. 15. » Jánosné 15. » József 19. » Károly 8. Szarvassy Miksa 13. 22. Szász Dániel 10. » Géza 13. » Károly (Fogarasz) 10. 18. » » (Szabadzsállás) 10. » Lőrincz 5. » Róbert 18. » Sándor 10. » Zoltán 18. 19. 20. 21. Szászky Ignác 7. Szathmáry Antal 7. » Gyula 15. » István 15. » Károly 10. » K. Barnabás 12. » K. Pál 12. » László 13. » Mihály J. 10. 11. 14. » Miklós 15. Szauder Vilmos 24. Szauder Ferencz 6. 17. » Gáspár 13. 14. Száva Gerő 10. 11. 18. » György 4. Szaváry József 17. Szavoszt Frigyes 9. Szczolák József 22. Szeberényi Ferencz 14. » Lajos 11. Széchényi Dénes gróf 8. » Jenő 16. » Lajos gróf 3. Széchy Gyula 18. » Emil 22. Szécsy Imre 7. Szederkényi Nándor 13. Szedlacsek Endre 12. Szegedi Ferencz 8. » István 21. Szegfi Mór 9. Szegfi György 18. Szeghy Gyula 16. 18. 19. Szegvárdi László 24. Szeitz Ede 20. » Ferencz ifj. 20.

Seitz Ferencz id. 20.
 Székács Béla 17. 18.
 Szekcső Tamás 11. 12.
 Székely Bertalan 15.
 » Dániel 5. 10.
 » Gábor 14.
 » Gergely 18.
 » Gergelyné 18.
 » György 18.
 » Ilona 18.
 » Imre 18.
 » Imréné 18.
 » János (mérnök M.-Vá-
 sárhely) 10.
 » » (Hrapkó) 14.
 » József 14. 24.
 » Károly 10. 18.
 » Lajos 24.
 » Margit 18.
 » Mózes 5.
 » Sándor 5.
 Szekeres Mihály 14.
 » Ödön 21.
 Széký Péter 1. 13.
 Szél János 22.
 » Kálmán 15. 16.
 Szele Endre 13. 14.
 » Gábor 13.
 » Flórián 13. 14.
 Szelezcky László 8.
 Szeles Antal 19.
 » László 16.
 » Pál 19.
 Szeleszty Géza 16.
 » Gézáné 16.
 » László 8.
 Széll Ignác 21.
 » Lajos 15. 20. 21.
 Szely Lajos 17.
 Szemák Pál 16. 18.
 Szemelics Ede 9.
 Személyi Kálmán 18.
 Szemere Emil 16.
 » Miklós 16.
 » Ödön 16.
 Szemerjay Károly 23.
 Szemián Pál 1.
 Szemnetz Ferenc 15. 17.
 Szénássy Sándor id. 9. 16. 17.
 » » 20. 23. 24.
 » » ifj. 23. 24.
 » Mihály 16.
 Szenczy Imre 1. 8.
 Szendely József 9.
 Szendrey Ignác 12. 13. 15. 16.
 Szendrőy Sándor 17.
 Szendy Antal 19.
 Szénert Ignác 19.
 » János 12. 14. 16. 18.
 Szenger Ede (Hamvai) 20.
 Sente József 10.
 Szentgyörgyi György 10.
 » Imre 10.
 Szentimrey András 7.
 » Bertalan 7.

Szentimrey György 7.
 Szentiványi István 12.
 » József 12.
 » Kálmán 10.
 » László 11.
 » Miklós 12.
 » Zoltán 14.
 Szentkirályi Albert 9. 13. 14.
 » Kálmán 17.
 » Kázmér 14.
 » Zsigmond 5.
 Szentkláray Jenő 16.
 Szentlélek Géza 14. 15. 16. 19.
 Szentmihályi Lajos 14. 16. 18.
 » Rezső 14.
 Szentmiklóssy Aladár 12.
 » Antal id. 12.
 » » ifj. 12.
 » Béla 10.
 » János 12.
 » Miklós 12. 13.
 » Sándor 13.
 » Victor 12.
 Szentpétery Imre 5.
 » János (tanár M.-Vá-
 sárhely) 18.
 » » (orvos) 5. 10.
 » » (orv.növ.) 10.
 » Sámuel 12.
 Szeőke Bálint 19.
 » Barna 14.
 » Bálintné 19.
 » István 22.
 Szép György 1. 2.
 » János 4.
 Szepessy Gyula 23.
 » Gusztáv 11.
 » János 12. 13.
 » Kálmán 12.
 » Károly 15.
 Széphegyi Jakab 17.
 Széplaky Lajos 12.
 Szerelem Alfréd 14.
 Szeremley Károly 12.
 » Lajos 23.
 » Mihály 12.
 » Samu 12.
 Szerencseny Lajos 16.
 Szerencse Menyhért 14.
 Szerényi Endre 17.
 » János 12. 14. 16.
 » Jánosné 14. 16.
 Szeitz Tádé 8.
 Szibenliszt Mátyás 11.
 Szieber Ede 14.
 Szibole Mária dr. 20.
 Szigethy Antal 8.
 Szigeti Gyula (Verespatak) 5.
 Szigety Gyula (Kun-Sz.-Már-
 ton) 19.
 » Gyuláné 19.
 » István 7. 15.
 » Samu 5.
 Szigyártó Sámuel 8. 10. 14.
 » » 15. 17.

Szigyártó Sándor 11.
 Sziklay Ede 12.
 » Géza 10.
 » Szeréna 16.
 Szikora Ignác 6.
 Szikray Gyula 8.
 Szikszai József 22.
 Szilágyi Dezső 19.
 » Ferencz 5.
 » Gáspár 14. 17.
 » István 19.
 » » ifj. 19.
 » János 19.
 » Károly 17. 18.
 » Miklós (Kolosvár) 5.
 » » (M.Vásárhely) 16.
 » Péter Mihály 22.
 » Sándor (orv.) 10.
 Szilasi Ignác 5.
 Szilassy Imre 3.
 Szilberleutner Berta 15.
 Szilniczky Mihály 3.
 Szilley Ferenc 8.
 Szilvágyi János 8.
 Szilvász Béla 14.
 » Márton id. 14.
 » » ifj. 14.
 Szily Kálmán 9. 14. 20.
 » Rezső 14.
 Szinay Gyula 22.
 » István 16.
 Szinger Jakab 20.
 Szinovics László 3.
 Szinyey Felix 7.
 » László 20.
 » Victor 7.
 Szirányi Bélg 6.
 Szirmay József 7.
 Szírotka Gusztáv 12.
 Szirtay Emil 8.
 Szivák Imre 20.
 Szivós Mihály 12. 13.
 Szkala Bertalan 10. 14.
 » Ignác 7.
 Szkala Antal 4. 9.
 Szlabek Gyula 16.
 Szfaha Ágoston 16.
 Szláv Károly 12.
 Szloboda Antónia 14. 16.
 Szlubek Ernő 18.
 » Gyula 18.
 Szluha Márton 8.
 Szmolay Vilmos 4. 11. 15. 18. 23.
 Szmrtsányi Ödön 7.
 Szoboszlay Ferenc 12. 13. 14.
 » » 20.
 Szohner József 12. 20.
 Szojka Sámuel 2.
 » Sándor 7.
 Szokolay Lajos 13.
 Szokoly Lukács 6.
 Szolcsányi Ádám 7.
 Szombathelyi Elise 18.
 » Gusztáv 5. 9. 10.
 » » 14. 18. 20. 21.

Szombathy Ignác 15. 17.	Szumrák Dániel 3.	Tanffy József 14. 15.
» László 15.	» János 3.	» Károly 15.
Szommer Alajos 14.	Szunyoghy Sándor 14.	» Teréz 15.
Szomp János 7.	Szunter Nándor 17.	Tannenhain Leo 11.
Szontágh Ábrahám 9. 11. 12.	Szuper Lajos 9. 11. 12. 13. 14.	Tar János 8.
» 14. 20. 24.	» 15. 16. 20. 22.	Tarajosy Sándor 16.
» Albert 11.	» Lajosné 15.	Tarczaly Berta 18.
» Bertalan 12. 16.	Szuppiny Ödön 23.	» Sándorné 18.
» Boldizsár 14.	Szurmák Vilmos 13.	Tarcsay Anna 14.
» Gusztáv (B.-Pest) 6.	Szutzély István 13. 14.	Tarczay János 14.
» » (M.-Sziget) 19.	» Izabella 14.	Tarczay Dezső 14.
» József 16.	» Lipót 14.	» Lajos 2. 14.
» Kálmán 12. 20.	Szűcs Imre 12. 13. 14. 16.	» Sándor 16. 18.
» Károly 12.	» István 22.	» Sándorné 16.
» Luiza 14.	» József 6.	Tarnay János 13. 14.
» Márton 12. 14.	» Károly 12.	» Sándor 14.
» Miklós 11. 13. 16. 24.	» Kovács Imre 14.	Tarnovszky György 7.
» Pál 12.	» Mihály 22.	Tarsáczky Máté 7. 8.
Szopkó Márton 7.	Szüllő Gáspár 11.	Tartler Frigyes 18.
Szováth Lajos 12.	Szűrnyeghi Horváth J. 8.	Tartsay Ferenc 8.
Szűcs József 5. 6.	Szvoboda Ferenc 14. 16. 23.	Taschler Dezső 14.
» Sámuel 5.	Szvorényi József 14.	Tasi László 14.
Szűghi István 13.	Tacznauer Béni 15. 16. 17. 18.	Tatarczy Károly 16.
Szűke János 11.	Tagányi Antal 15.	Tatay Adolph 9. 20.
» Zsigmond 2. 7.	Tail János 6.	» András 6.
Szöllősy Antal 19.	Taisz Márton 3.	» István 8.
» Gyula 21.	Takács Benedek 21.	» János 8. 14.
» István 12. 14.	» Endre 20.	Tátray Gergely 14. 20. 24.
» János 14. 15.	» János (Sümege) 8. 9.	» Gergelyné 20.
» Károly 15.	» » (Kolosvár) 5. 10.	Tauber Károly 17.
» Máté 18.	» 21.	» Leó 17.
Szörtsey Antal 12.	» » (Zólyom) 3.	Taubner Károly 2.
» Gergely 10.	» Jenő 17.	Taufer Vilmos 20. 24.
Szöts Albert 10.	» József 17.	Tauscher Béla 11.
» Emil 10. 16. 18.	» Lajos (jog. Kolosvár) 11.	» Friderik 1.
» Emilné 18.	» » (») 11.	» Gyula 7. 11. 14. 15.
» József 10.	» » (főispán Szombat-	Tausig Aladár 14.
» Sámuel 10.	» » hely) 21.	» Jakab 5. 7.
Stanczel Antal 3.	» » (orv. Sümege) 9.	Tavassy Antal 13. 14. 16.
Sztaniszló Simon 16.	» Mika 19.	» ifj. 16.
Sztanojovics László 1.	Tallán Gyula 12.	» Mór 8.
» Lázár 2.	Támár Imre 14.	Taxner Veremund 8. 11.
Sztankay Ferenc 10.	Tamási Antal 5.	Técsey József 9.
Sztaurovsky Lajos 16.	» János 5.	Téglás Gábor 16. 23.
» László 15. 16.	Tamássy Anna 14.	Tego Alajos 5.
Sztehlo András 14.	» Béla 15. 18. 22. 23.	Tegze Imre 19. 22.
Sztojka Béla br. 19.	» Béláné 23.	» Mihály 19.
» Gyula br. 19.	» Bertha 14.	Teindl Ubald 6.
Sztojkovits Péter 16.	» Ede 14.	Tekusch Ágoston 8.
Sztraka Gábor 18. 19. 20.	» Endre 13.	Telbisz Károly 23.
» Károly 7.	» Géza 13. 19. 22. 23. 24.	Telegdi Lajos 16.
» Samu 3.	» József id. 14. 15. 16.	Teleki Domonkos grófid. 10. 13.
Sztudinka Ferenc 12.	» ifj. 15. 16.	» » ifj. 10.
» Gyula 19.	» Károly (gy. Debrecen)	» Domonkosné grófné 10.
Sztupa György 4. 10. 13. 14.	» 12. 13. 14. 15. 16.	» János gróf 5.
» 15. 16. 17. 18. 19.	» 18. 19. 20. 22.	» Jánosné grófné 5.
» 20. 21. 22.	» Károly (Pest) 20.	» József gróf id. 2. 5.
» Györgyné 15.	» Lajos 14.	» Mihály gróf 5.
» Eugenia 15. 16. 17. 18. 19.	» Ödön 14. 15.	» Sándor » 10.
» Janka 14.	Tanárky Gedeon 16.	Telepi Károly 11. 12. 15.
Szuchy Sámuel 16.	Tandlich Jakab 15. 16.	Telessy József 10. 12. 14. 15.
Szuhán Antal 14.	» Sarolta 15.	Teleszky István 11. 14.
Szuhányi János 13.	Tanffy Adél 15.	Telman Ferenc 18.
» Mór 19.	» Antal 15.	Tellmann József 10.
Szuhi Samu 3.	» Ida 15.	Temesváry István 14. 16.

Temesváry János 18. 23.
 Teörök István 7.
 Ternajgó-Caesar 23.
 Terner Adolf 18.
 Terczy Emanuel 1. 2.
 Terhes Benjamin 2. 3. 7.
 TERNYANSZKY János 7.
 Terray István 24.
 » János 20.
 » Károly 12.
 » Lajos 23. 24.
 Ternyey Ferencz 9.
 Terren András 3.
 Téry Ödön 18. 20. 21. 24.
 Teschler György 24.
 Tesler László 6.
 Tessényi József 4. 15.
 » Zsigmond 1. 2. 16.
 Thaisz Gyula 15.
 Thalabér Bódor 13.
 » István 8.
 » Lajos 12.
 Thalmayer Béla 20.
 » Lajos 20.
 Thaller Leopold 4.
 Thaly László 21.
 Than Károly 9. 10. 11. 12.
 » Mór 16.
 » Sándor 9. 10. 11.
 Thanhoffer Lajos 13. 20.
 Theisz Pál 5.
 Themák Ede 23.
 Theodorovits István 19.
 » János 19.
 » Sándor 19.
 Thewrewk Ponori E. 11.
 Thieriot Albert 11.
 Thill Nándor 14.
 Thirring Ferdinánd 8.
 » Károly 11.
 » Lajos 8.
 Thodorovits Lajos 4. 12.
 Thomán Dávid 11. 20.
 Thomas Lajos 21.
 Thót Ferencz 22.
 Thott József 8.
 Thuránszky Ferencz 3.
 » Marcell 12.
 Tianich Ferencz 14.
 Tibély Zsigmond 12.
 Tieber Bálint 15.
 Tichler Tibald 18.
 Tibolth Károly 8.
 Tichy Ferencz 3. 7.
 Tihanyi Béla 14. 15.
 » Ferencz 9.
 » Samu 22.
 Tikos Imre 22.
 Tilep Sándor 14.
 Timár Elek 16.
 » József 5.
 » Pál 19.
 Timáry Aranka 15.
 » Etelka 15.
 » Imre 16. 23.

Tirscher István 12.
 Tirtsch Károly 12.
 Tischler Albin 16. 18.
 Tischner Mihály 11.
 TISZA LAJOS gróf 14. 24.
 » László 10.
 Tiszi Lajos 15.
 Tisztler Béla 16.
 Toffan Ferencz 17.
 Tognio Lajos 1.
 Toepler Károly id. 8.
 » ifj. 8.
 » Ottó 8.
 » Th. Eduárd 8.
 Toldalagi Mihály gróf 10.
 » Zsigmond gróf 10.
 Toldy István 16.
 Tolnai Antal 8.
 » Gábor 10.
 Tolyvály Ferencz 10.
 » Zsigmond 10.
 Toma András 15.
 Tomanóczy Béla 14.
 Tomány Ferencz 11.
 Tomasich László Br. 14.
 Tomcsányi Imre 19. 20. 21.
 » László 14.
 » Ödön 14.
 Tomek Anastáz 17.
 Tomka Imre 13.
 » Jenő 10.
 » Lajos 3.
 » Miklós 7.
 Tomm Béla 22.
 Tompa Mihály 12.
 » Simon 5.
 Tomsich Bertalan 14.
 » István 14.
 Tonsini Bódor 3.
 Toperczer Albert 24.
 » János 20.
 » Radó 11.
 Topler József 10.
 Topser Győző 12.
 Torday Ferencz 20. 23.
 Torjay György 13. 14. 15. 16.
 » 17. 18.
 » Pál 16.
 Torma Károly 10.
 Tormási Lajos 4. 5. 6.
 Tormay Béla 20.
 » Károly (Krenmüller) 6.
 » 9.
 Torkos Elek 17.
 » Pál 16. 17. 18.
 Tornalljay Dezső 12. 16.
 Tornay Pál 14.
 Toronyi Sándor 13.
 Tóth Ágoston 8. 16.
 » Agostonné 16.
 » Antal 8.
 » Bálint 8.
 » Béla 22.
 » Dezső 14. 18.
 » Endre 14.

» Ernő 11.
 » Ferencz 14. 16.
 » Gyula 14.
 » Imre 16.
 » » (orvos, Selmecz) 13.
 » 16. 22.
 » István (Szegezárd) 6.
 » » (Eger) 13. 14. 15.
 » János Nep. 9.
 » (ügyvéd) 14.
 » (bécsei) 5. 6. 8.
 » (Szeged) 4.
 » (Farkas) 11.
 » József (sebéssz Úrmény) 9.
 » 11.
 » (Pest) 14.
 » » (Rimaszombat) 12.
 » » (tanfelügyelő Buda-
 Pest) 24.
 » Kálmán 12. 16.
 » Lajos (Bpest) 20.
 » » (N.-Károly) 16.
 » » (Győr) 17. 20.
 » Lajosné 16.
 » Lőrincz (B.-pest) 6. 8. 11.
 » 16. 18.
 » Mihály (Losonc) 2. 3. 22.
 » Miklós 24.
 » Mór 22.
 » Sámuel (ősbíró) 8.
 » » (tanár Debreczen)
 13. 22.
 » Sándor (Romha) 19.
 » » (keresk. Debre-
 czen) 22.
 » Valér 15.
 » Victoria 24.
 Tóthy György 12.
 Tóthfalussy Gyula 15. 18. 20. 21.
 Tölgyessy Károly 9.
 Töltényi (egy. tanár) 6.
 Tömösváry László 9.
 Török Adolf 12.
 » Antal (Nagy-Enyed) 5.
 » 10. 18.
 » » (Nagy-Károly) 16.
 » Bálint 12. 16.
 » Ferencz 20.
 » Gábor 22.
 » István (Kolozsvár) 5.
 » » (tan. Pécs) 6.
 » János (Budapest) 6. 7. 8.
 » 9. 11. 12. 13.
 » 15. 16.
 » » (Rimaszombat) 12.
 » 16.
 » » (Tornalyja) 9. 12.
 » 14. 16.
 » József (Kassa) 7.
 » » (Debreczen) 1. 9.
 » 11. 12. 13. 14.
 » 15. 16. 17. 18.
 » 19. 20. 21. 22.
 » 23. 24.
 Török József (Balogh) 12.

Török József (B.-pest) 20.
 » Kálmán 12.
 » Lajos 15.
 » László 12.
 » Pál 6.
 » Sámuel 7.
 » Sándor (Jánosi, Gömör) 12.
 » » (Podremény) 5.
 » » (B.-Pest) 20. 24.
 » » (Romha) 19.
 » Victor 5.
 Trajanovics Ágoston 15. 16.
 20. 22.
 Traiber József 6. 11.
 Trandaphill Kozma 1. 2.
 Trauschensfeld Jenő 18.
 Travnik Antal 11.
 Tremko Antal 11. 13. 14. 15.
 16. 17. 19. 20.
 Tremel Miklós 12.
 Trempacher Máttyás 16.
 Treszler Károlyné 16.
 Tripolszky Gyula 15.
 » Gyuláné 15.
 Trócsányi Imre 22.
 Tromvalter Tódor 4.
 Troll Ferencz 6.
 Trosztler Miksa 9. 20.
 Tschurl Eduard 8.
 » Ferencz 8.
 Tsekel József 8.
 Tunkel Aranka báróné 24.
 » Ottóné báróné 24.
 Tunyogi József 5.
 Tuppi József 8.
 Turcsányi Andor 21.
 » Antal 7.
 » János 6. 8.
 » Vincze 7. 14.
 Turczur Lucian 7.
 Turczmanovics Pál 11.
 Turnay Gusztáv 13.
 Turner András 14.
 » Ilon 14.
 » Ferencz 14. 15.
 Turnovszky Frigyes 24.
 » Jenő 18.
 Tűrőczy Ágoston 17. 18.
 » Imre 15. 16.
 » Imréné 15.
 » József 12.
 » Károly 15.
 Tűr Ignác 5.
 » Dániel 16.
 » Dánielné 16.
 Turkovics József 6.
 Turmán László 10.
 » Olivér 10.
 Turnay Gusztáv 13.
 Tüdős Kálmán 22.
 Türk György 6.
 » Lajos 11.
 » Tivadar 15.
 Tűzkövi István 18.

Udvardy Géza 13.
 » Ignác 14.
 » László 13.
 Udvarnok Árpád 11.
 » Kálmán 11.
 Uffer József 1.
 Ugron István 5.
 » Sándor 5. 10.
 Uhlarik László 14. 16.
 Ujfalussy József 12. 22. 24.
 Ujfalvi Sándor 5.
 Ujházy Károly 22.
 » Lajos 7. 12.
 » Menyhért 16.
 Ujhelyi Alajos 7.
 » András 19.
 » László 19.
 » Mátyásné 12.
 Ujlaki Antal 13.
 » Jenő 14.
 » Sándor 14.
 Ujszász Gyula 16.
 Ujváry Ignác 20.
 » Ödön 18.
 » Sándor 18.
 Ujvárosi Lajos 10.
 Ulber Máttyás 14.
 Ulkolinszky Béla 19.
 Ullepitsch József 24.
 Ullmann Izidor 12.
 Ulrich István 18.
 Ulszesz Ferdinand 6.
 Umsorg József 6.
 Ungar Fülöp 19.
 » Sámuel 7.
 Unger Ferencz 1. 9.
 » Henrik 17.
 » Leo Gyula 13. 14. 16.
 » 17. 18.
 » Leo(kereskedőB.-pest)19.
 Urányi Imre 16. 18. 19.
 Urbán Antal 7. 14.
 » József 12. 20.
 » Károly 7.
 » Miklós 12.
 Urbányi Béla 16.
 » Lőrincz 4.
 Urszinyi Máttyás 12.
 Ury József 13. 14.
 Úsz Ottó 8.
 » Róbert 18.
 Úttzás Farkas 10.
 Uxa József 13. 14.
 Uzarevic Lukács 6.
 Uzonyi Imre 22.
 Űrményi Antal 13. 14.
 » József 9.
 » Samu 5.
 Űrmösy Samu 5.
 Vachsmann Ede 17.
 Váczy Károly 14.
 Vadnay Károly 15. 16. 20.
 » Károlyné 15. 16.
 Vadona János 12. 13. 14. 15.
 16. 17. 18. 19. 20.

Vághy Mihály 8.
 Vágner András 1.
 » Antal 16.
 » Ferencz 1.
 » Mihály id. 8.
 » ifj. 8.
 » Pál 14.
 Vahot Gyula 13.
 » Imre 6. 7. 8. 13.
 Vajai Károly 16.
 Vajda Ferencz (orvos) 14. 16.
 » Géza 14.
 » Gyula 12.
 » Ignác 14. 16. 20.
 » László 16.
 » Ödön 11.
 » Péter 1. 2.
 Vajdowszky János 24.
 Vajkó Antal 12. 16.
 » János 12. 16.
 Vajna János 10.
 » Miklós 16.
 Valencich Ferencz 14.
 Valkó Géza 12.
 » Nándor 12. 14.
 » Victor 16.
 Vallaszky Lajos 12.
 Valló Vilmos 23.
 Valovicz Ferencz 12.
 » Gyula 12. 14.
 Valosnik Antal 14.
 Valtbier Ádám 15.
 Valuschnigg Rezső 14.
 Vályi Gábor 15. 16.
 » György 15.
 » Károly 10.
 Valtner Mihály 18.
 Vámosy Károly 10. 12. 13. 18.
 » Mihály (orvos) 1.
 » » (tanár) 15. 16.
 » 18. 19. 20. 21.
 Vandracssek Károly 16.
 Vandrák András 7.
 Vangel Mihály 16.
 Vánky József 16.
 Vannay János 23.
 Váray János 14.
 Várady Gábor ifj. 19.
 » » 19.
 » József 19.
 » Károly 9. 10.
 » Kéméndi Ádám 10. 11.
 » 12. 13.
 Varga Ádám 6.
 » Emil 14. 16. 18.
 » Ferencz (Pest) 13. 20.
 » » (Györök) 15. 16.
 » » (Korpona) 24.
 » » (B.-Csaba) 15.
 » Gáspár 15. 16.
 » Géza 12. 13. 15. 16. 18.
 » 19. 20. 21. 22. 23. 24.
 » János (Ráczkeve) 1. 2.
 » » (Sávoly) 16.
 » » (Arad) 15. 18.

- Varga Jánosné 15.
» József (Pécs) 14. 23.
» (Győr) 17.
» Lajos 18. 22.
» László 20.
» Pál 13. 14.
Varjassy Gyula 9. 11. 14. 15.
» József 15. 18.
Varjon Gábor 13.
Várnay Imre 18. 24.
» ifj. 24.
Varró Györgyfy Karolina 14.
Varságh Béla 15.
» János 16.
Varsányi János 8. 16.
Vas Ádám gróf 5.
» Gereben 9. 11.
» Illés 13.
Vásárhelyi Albert 15.
» Ilona 16.
» Mária 14. 16.
Vaskovits János 20.
Vass Imre 1. 6.
» Jenő 14.
» Jenőné 14. 18.
» Károly 16.
» Mátyás 12. 13. 14.
» Samu gróf 5.
» Tamás 10.
Vasváry Benő 14.
» Károly 13.
» Pál 8.
Vaszary Dózsa 14.
» Kolos 17.
Vavrik Béla 13.
» Endre 13.
» Gusztáv 13.
» Sándor 13.
Vatay Miklós 16.
Vay Dénes báró 12.
Véber Antal 22.
» Péter 1.
Vécsey István 15.
» József báró 14.
» Miklós 15.
» Róbert 18.
» Tamás 19. 24.
» Victor 22. 23. 24.
Vedrödy Victor 22.
Vedel Károly 13.
Vedony Mór 20.
Veér Farkas 5. 10.
Véges Andor 10. 11. 14.
» Béla 11.
» Gusztáv 14.
» Gyula 14.
» Mihály 15. 16. 17. 18.
» 19. 20. 21.
» Mária 17. 18. 19.
» Sándor 16. 18.
Végh István (verébi) 14.
» Sándor 14.
Veiterschütz János 15. 16.
Vékony Antal 19.
» Ferencz 20.
- Vékony Ferenczné 20.
Velkey István 14.
Velits Károly 5. 11. 16.
» Lajos 5. 16.
» Ödön 10.
» Sámuel 10. 11.
Venczel Nep. János 8.
Venter Gerő 16.
Ventilla Helén 14.
Vereb Mátyás 13.
Verebély Adolf 14.
» László 14.
Verebélyi József 9. 11. 14. 16.
» 17.
Verbjár Pál 14.
» Péter 14.
Vereby Károly 14.
» Soma 12. 13. 14. 15. 16.
Veréczy Lajos 19.
Veres Ernő 14.
» Ignác 18.
» Károly (Karczag) 10. 13.
» 14. 15. 16. 19.
» (Szászrégen) 10.
» Márton 8.
» Vidor 18.
Vermes Dénes 17.
Verneda Ernő 14.
Verner Károly 6.
» Rudolf 15.
Verpin Gábor 7.
Ver-enasy Antal 14.
Vértesy Lajos 14.
Verzár Ágoston 20.
» György 6.
» Gyula 15. 16.
» Joach m 9. 21.
Veskovy Jenő 12. 15.
» Zsigmond 16.
Vész János Ármin 9. 18.
Veszelinovits Péter 16.
» Péterné 16.
Veszics Imre 6.
Veszth Ede 23.
Vezzerle Gáspár 13.
Viczy Héder gróf 8.
Vida József 13.
Vidák Öse 6. 8.
» Péter 16.
Vidasics Eduárd 6. 7. 8.
Vidéky Ferencz 12.
Vidor Emil 24.
» Zsigmond 9. 20. 24.
Vidos Ákos 16. 17.
» Elvira 16.
» Lajos ifj. 8.
» László 8. 10. 14. 16. 17.
» 18. 21. 22.
» Malvin 16.
Vieser Ferdinánd 1. 6. 8.
Vikolinszky Kálmán 18.
Vilecz Jób 7.
Villányi Szanizló 17.
Villási Pál 11.
Villini János 15.
- Vincze Alajos 17. 20.
» Sándor 8.
Vindisch Ferencz 6.
» Leopold 1.
Vindt Adolf 12.
Viola Kálmán 15. 16. 17. 18.
» 19. 20. 22.
Virág Benedek 10. 22.
» Domonkos 10.
» Ferdinánd 4.
» Mihály 6.
Virnau János 1. 8.
Visontay János 14.
Vissy István 6. 12.
» József 15. 16.
» Károly 15. 16.
» Lajos 14.
Viszányik János 2.
» Mihály 8.
Vital Alajos 9.
Vitalis József 12.
Vitéz Vincze 7.
Vithalm Ágoston 14.
Vitó György 7.
Vittich Ernő 10. 11.
» József 10.
Vizer István 6.
Viziák Antal 10. 18. 21.
Vizkelety Imre 14.
Vlahovics Mihály 13.
Vlahovits Szilárd 16.
Vlasek Ede 9. 14. 16. 20.
» János 16.
Vlasics Endre 6.
» György 6.
» József 6.
Vochler Alajos 13. 15.
Vocselka Ede 10.
Vogel Károly (gy. Bpest) 2.
» » (dr. Bpest) 9. 10.
» 11. 14.
» ifj. (tanító Bpest) 10.
» Josefa 14.
» Gyula 15.
» Péter 16. 17.
Voigt Ágoston 8.
» Ede 16.
Vojnits Nándor 14. 16.
Volárics Elek 14. 15. 16.
Volf Ferencz 6.
» Károly 18.
Volly István 12. 16.
Volny József 7. 12.
Volváczy György 6.
Votitz Károly 17.
Voytits Adolf 12.
Vouversmans Ferencz 19.
Vozáry György 12.
» Gyula 22.
» Tamás 18. 20.
Völgyi Lajos 13.
Vönskei Pál 18.
Vörös Imre 17.
» István 17.

Vörös Mihály 6.
 » Sándor 15.
 » Sándorné 15.
 » Vidor 11.
 Vörösmarty Kálmán 12. 13. 14.
 15.
 Vrana Ede 17.
 Vranics Ignác 1. 2.
 Vranovics István 15.
 Vrataries József 13.
 Vrately N. 11.
 Vrba Károly 17.
 Vucskics Ágoston 6.
 » István ifj. 6.
 » 6.
 Vudy Antal 23.
 Vyda Pál 7.
 Waber Ferencz 17.
 Wachsmann Ferencz 12.
 Wachtel Dávid 1. 4. 9.
 Wagner Adalbert 11.
 » Antal 7.
 » Dániel 1. 2. 3. 6. 8. 9.
 12. 20.
 » ifj. 9. 10. 11.
 » (orvos) 20.
 » Frigyes 24.
 » Géza 16. 20.
 » István 4.
 » János (tanár) 1. 2. 6.
 9. 11. 20.
 » Frigyes 10.
 » Jenő 11.
 » József 9. 16. 17.
 » Józsefné 17.
 » Károly 6.
 » Lajos (Rahó) 19.
 » (N.-Károly) 19.
 » Lajosné 19.
 » Nándor 18.
 » Ödön 9.
 » Vilmos 11.
 Wahrmann Jakab 18.
 » Sándor 20.
 » Zsigmond 11.
 Waisheker Antal 21.
 Wajda Ferencz (bányász) 5.
 Wajnarovich József 7.
 Waldmeier Márton 8.
 Waldstein Albert gróf 11.
 Walfish Lajos 18.
 Mór 18.
 Walheim József 8.
 Walla Ferencz 1. 2. 6. 7. 9.
 Wallenfeld Károly 12. 13. 14.
 15. 16. 20.
 » Máté 16.
 Wallenstein József (Sopron) 9.
 10. 21.
 » (Tolna) 9.
 Wandrák Miksa 9. 12.
 Wanyek János 2. 4.
 Wárady János 5.
 Wascher Ferencz 13. 14. 16.
 » ifj. 14.

Waszics Pál 4.
 Wattmann József báró 8. 11.
 » Miklós 8.
 Wawra János 16.
 Wéber András 3.
 » Antal 23.
 » Dénes 8.
 » Ferencz 14.
 » Károly 5.
 Wédl János 7.
 Weér Miklós 10.
 Wehle Ferdinánd 6.
 Weiger József 8.
 Weinberger István 16.
 » Lipót 15.
 » Rudolf 11.
 Weiser Sándor 11.
 Weissmandel Jakab 16.
 Weissweiler H. 11.
 Weisz Ármin 7.
 » Bernát 16. 23.
 » Jakab 24.
 » János (Bukarest) 18.
 » (Pest) 9.
 » József (Pest) 20.
 » » (Szolnok) 20.
 » Laios 21.
 » Lajosné 21.
 » Mihály 7.
 » Sándor (Lőcse) 20. 24.
 » » (Győr) 17.
 » » (Arad) 20. 21.
 Weizmann Mór 19.
 Weismayer Márk 6. 15.
 Weiterschar József 8.
 Weitzenbreyer Endre 7.
 » Frigyes 7. 10.
 12. 18.
 Welisch Simon 5.
 Weninger Fridrik 6.
 » Vincze 9.
 Wenkheim Frigyes gróf 14
 Wenzel Gusztáv 6. 8. 9. 12
 Wenner Samu 5.
 Weres József 5.
 » Dénes 10.
 Wermescher Emil 10.
 » Gyula 10.
 Werner Mátyás 16.
 Werzár Emánuel 4.
 Wesselényi Krisztina báróné 5.
 Weszlovszky Béla 21.
 » Károly 9. 11. 17.
 20. 21.
 Wessely Leonard 10.
 Weszely János 13.
 Weszprémy Gáspár 22.
 Weszter Imre 7.
 » István 22.
 Wiedermann Mátyás 7. 8.
 Wieland Károly 15.
 Wienkowszky József 13.
 Wierzbicki Péter 4.
 Wiesner Ferdinánd 7.
 Wilček Henrik gróf 3.

Wilhelm Henrik 9.
 Willim János 16. 17. 18.
 » Jánosné 16. 18.
 Wimmer Antal (B.-Pest) 14. 15.
 16. 18. 20.
 21. 22.
 » » (Baja) 17.
 » Clarissa 14.
 » Izidor 17.
 » József Eduárd 6.
 » Lajos 15.
 » Lipót 17.
 Windisch Imre 14.
 Winkler Antal 14.
 » Benő 12. 15
 » Bertalan 22.
 » Frigyes 10.
 » János (Veres-Patak) 5.
 » » (Eperjes) 14. 16.
 Winterhalter Antal 11. 12.
 Witterlich Ferdinánd 3.
 Wirthl Antal 17.
 » Károly 17.
 Wissinger Károly 14. 18.
 Wiszkidenszky József 4.
 Witt János 6.
 Wittelshöfer Lipót 1. 8. 9.
 11.
 Wittinger Antal 21.
 Wittmann Lázár 20.
 Wittner Adolf 1. 4. 23.
 Wizi József 5.
 Wlassics Gyula 14.
 Wohland Tamás 3.
 Wohler Alajos 14.
 Wohlleben Adolf 14.
 Wohlrab Flóris 21.
 Wolafka Nándor 24.
 Wolf Bogdán 10.
 » Gábor (gy. Kolozsvár) 5.
 10. 20.
 » Ferencz 4.
 » János 5. 10.
 » József 10.
 » Lajos 14.
 » Lajosné 14.
 Wolny István 7. 9.
 Wránovics István 16.
 Wrabely György 11.
 Wunder József 17.
 Wurm N. 16.
 Wurmb Imre 13. 14. 15. 17.
 18. 19. 20.
 Würth Károly 8.
 Würtzler Frigyes 14. 16.
 » Gyula 14.
 » László 14.
 » Vilmos 1. 2. 8.
 Xántus Gyula 16. 17.
 » Ignác 6.
 » János 6. 10. 11. 13.
 16. 17.
 Zachár János 7. 8. 20.
 Zachariás János 18. 20.
 » Simon 20.

Zádor Lajos 22.	Zepharovitsch Victor 8.	Zombory Ádám 6.
Záhn S. G. 3.	Zerdahelyi Incze 11.	» Antal 15.
Zalár István 9. 14.	Zerpák János 17.	» Gusztáv 12. 13.
Zalka Sándor 17.	Zettner Ede 15. 16.	Zorkóczy András 23.
Zamara Róbert 14.	» Károly id. 13. 14. 15. 16.	Zöld Sándor 6.
Zambó Jánosí 20.	» » ifj. 13.	Zsarnay Imre 7.
Zanathy Mihály 14.	Zeyk Gábor 10.	Zsemle Imre 17.
Zander Károly 11.	» Károly 5. 16.	Zsendovics József 13.
Zányi Ferencz 14.	» László 10.	Zseny József T. 10.
Zarwzel Ödön 12.	Zichy Antal 15.	» Mór 16.
Zatureczky László 7.	» István 6.	Zsidák Agoston 11. 20. 23.
Zavisics Szeverin 8.	» János gróf 11.	Zsiday Dániel 23.
Zay Károly gróf 2.	» Károly id. gróf 11. 12.	Zsidedg Endre 13.
» László 16.	» 13. 14.	Zsigárdy Alajos 17. 18.
Zboray Bertalan 20.	» Ottó 8.	» Incze 11.
Zdeborsky József 8.	Ziegler Károly 5	Zsigmondy János 12.
Zechenter Ignác 3.	Zimányi Károly 23.	» Vilmos 9. 12. 14.
Zehentmayer Károly 5.	Zimmer Nándor 14.	Zsigray Károly 1. 2. 6. 8.
Zehéry Gábor 12.	Zimmermann Gyula 22.	» Pál 20.
Zekély Frigyes 11.	» Henrik 11 13. 14.	Zsilhovics Ferencz 9.
Zeffer Antal 19.	» 16.	Zsilinszky Endre 16.
Zeke Kálmán 17.	» Károly 7.	Zsimay István 6.
Zeiszl Armin 11.	Zipser András 3. 5. 6. 7. 8. 9.	Zsindely István 12.
Zelenay Miklós 13.	Ziska Károly 7.	Zsinkó István 6.
Zelenák János 6.	Ziskay Antal 18.	Zsitvay Imréné 16.
Zelenka Pál 11.	» Antalné 18.	Zsiwkovits Panteleimon 4.
Zeley János 14.	» Pál 18.	Zsoldos Ignác 2.
Zelizy Dániel 13. 18. 19. 20.	Zittrisch Mátyás 17.	Zsolnay János 17.
» 21. 22. 24.	Zitzmann János 6.	Zsömböry György 1.
» Dánielné 21.	Zlamál Vilmos 8. 9. 11. 15. 20.	Zubek Alajos 3.
» Szeréna 24.	» » ifj. 11.	Zuckerandel Márk 1.
Zelles Etelka 23.	Zlaczky Mihály 19.	Zurhalek Antal 14.
Zellinger József 17.	Zmeskál Sándor 8.	Zwer Endre 23.
Zemancsik István 24.	Zoftsák József 16.	Zwickel József 8.
Zemlinszki Rezső 12.	Zoltsák János 14.	Zwicker Ottó 12.
Zentay Dávid 23.	Zomborcsevis Vincze 1. 2. 3. 4.	

